

UNIVERSITY of NICOSIA

Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών και Κοινωνικών Επιστημών
ΤΜΗΜΑ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ (Εξ Αποστάσεως)

Νικόλαος Ι. Μαγκανάρης

Ο Ιωάννης Μαρκαντώνης
και η νεότερη παιδαγωγική σκέψη
και εκπαιδευτική πράξη

Διδακτορική διατριβή

Σύμβουλος Καθηγητής

Καθηγητής: Ιωάννης Β. Κογκούλης

Αθήνα 2026

**Ο Ιωάννης Μαρκαντώνης
και η νεότερη παιδαγωγική σκέψη
και εκπαιδευτική πράξη**

UNIVERSITY of NICOSIA

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ
Νικόλαος Ι. Μαγκανάρης

Ο Ιωάννης Μαρκαντώνης
και η νεότερη παιδαγωγική σκέψη
και εκπαιδευτική πράξη

Διδακτορική διατριβή

Σύμβουλος Καθηγητής

Καθηγητής: Ιωάννης Β. Κογκούλης

Αθήνα 2026

Στην κόρη μου

Δήμητρα

UNIVERSITY of NICOSIA

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	13
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	15
1. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΑ	15
2. ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ	26
3. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ	27
4. ΠΡΩΤΟΤΥΠΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ	28
5. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	29
6. ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ	31

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Ο ΒΙΟΣ, ΟΙ ΣΠΟΥΔΕΣ ΚΑΙ Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΙΩΑΝΝΗ ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΗ ΣΤΗ ΝΕΟΤΕΡΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΚΕΨΗ

1. Βίος, σπουδές και παιδαγωγική εξειδίκευση του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη	47
1.1. Ο βίος του	47
1.2. Οι σπουδές του	54
1.3. Το διδακτορικό του και η παιδαγωγική εξειδίκευσή του	57
2. Ο Καθηγητής Ιωάννης Μαρκαντώνης και η βασική επιστημονική δραστηριότητά του	59
2.1. Το επιστημονικό έργο του, ως Πανεπιστημιακού	60
2.2. Το έργο του στην Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος και στο θεσμό της Βουλής των Εφήβων	86
2.3. Το έργο του στον Φιλολογικό Σύλλογο «ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ» και σε άλλες επιστημονικές και κοινωνικές δραστηριότητες	96
3. Το συγγραφικό έργο του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη	105

3.1. Το παιδαγωγικό συγγραφικό έργο του Ιωάννη Μαρκαντώνη.....	105
3.2. Δομή και περιεχόμενο του παιδαγωγικού - συγγραφικού έργου του	112
3.3. Το παιδαγωγικό συγγραφικό έργο του και η διδακτική μεθοδολογία στο ελληνικό σχολείο	139

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΉ ΣΚΕΨΗ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΗ ΣΤΟΝ ΝΕΟΤΕΡΟ ΑΚΑΔΗΜΑΙΚΟ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΧΩΡΟ

1. Η Παιδεία στην επιστημονική Παιδαγωγική σκέψη του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη και η σύνδεσή της με την παιδευτική παράδοση της σύγχρονης Ελλάδας	147
1.1. Η έννοια της Παιδείας και η γενικότερη προβληματική	147
1.2. Η Παιδεία στην επιστημονική παιδαγωγική σκέψη του	153
1.3. Η σύνδεση της Παιδείας στην επιστημονική παιδαγωγική σκέψη του με την παιδευτική παράδοση της σύγχρονης Ελλάδας ...	159
2. Η λειτουργία του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη ως Παιδαγωγού	164
2.1. Οι θέσεις του για την προσωπικότητα του Παιδαγωγού	164
2.2. Τα «πιστεύω» του για τον Παιδαγωγό ως Αυθεντία	170
2.3. Οι αρχές του για τη διαπροσωπική επικοινωνία του Παιδαγωγού στο άμεσο και έμμεσο κοινωνικό περιβάλλον	179
3. Οι παιδαγωγικές κατευθυντήριες γραμμές του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη ως επόπτη στο Πειραματικό σχολείο Αθηνών	185
3.1. Οι σκοποί των Πειραματικών σχολείων	185
3.2. Η σύνδεση των Πειραματικών σχολείων με το Πανεπιστήμιο	190
3.3. Η δράση του ως επόπτη στο Πειραματικό σχολείο Αθηνών	195

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΡΑΞΗ ΚΑΙ ΟΙ ΒΑΣΙΚΟΤΕΡΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΣΚΕΨΗΣ ΚΑΙ ΠΡΑΞΗΣ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΙΩΑΝΝΗ ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΗ.

1. Οι Προσανατολισμοί της εκπαίδευσης γενικότερα και της διδασκαλίας ειδικότερα κατά τον Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη και το περιεχόμενο της σχολικής διδασκαλίας	205
1.1. Οι θέσεις του για τους Προσανατολισμούς της εκπαίδευσης	206
1.2. Οι αρχές του για τους Προσανατολισμούς της διδασκαλίας γενικότερα	210
1.3. Οι απόψεις του για το περιεχόμενο της σχολικής διδασκαλίας	214
2. Η επιστημονική και παιδαγωγική μόρφωση και κατάρτιση των Εκπαιδευτικών – Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και η συμβολή του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη	221
2.1. Η γενικότερη προβληματική για την επιστημονική και παιδαγωγική μόρφωση και κατάρτιση των Εκπαιδευτικών – Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	222
2.2. Τα ισχύοντα σήμερα για την επιστημονική και παιδαγωγική μόρφωση και την κατάρτιση των Εκπαιδευτικών – Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	226
2.3 Η συμβολή του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη στην επιστημονική και παιδαγωγική μόρφωση και κατάρτιση των Εκπαιδευτικών – Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	228
3 Οι αντιλήψεις του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη για τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών στην οικογένεια και τα δεδομένα και οι προϋποθέσεις για την «Παιδεία ειρήνης»	234
3.1. Οι βασικές αντιλήψεις του για την αγωγή της οικογένειας	236
3.2. Οι θέσεις του για τη σχεσιοδυναμική Διαπαιδαγώγηση των παιδιών μεταξύ οικογένειας και λοιπών κοινωνικών φορέων ..	238

3.3. Τα «πιστεύω» του για την «Παιδεία ειρήνης»	244
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	251
CONCLUSIONS	256
Τελικό Επίμετρο	261
Final Epilogue	262
ΠΗΓΕΣ	263
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	265
Α. Ελληνόγλωσση	265
Β. Ξενόγλωσση	270
Γ. Διαδίκτυο – Ηλεκτρονική	271
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	275

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα μελέτη αποτελεί ένα ερευνητικό **ταξίδι στη σκέψη και την εκπαιδευτική πρακτική του Ιωάννη Μαρκαντώνη**, ενός ακαδημαϊκού δασκάλου που σημάδεψε την παιδαγωγική μου πορεία και ενέπνευσε τις ερευνητικές μου αναζητήσεις. Από τα πρώτα μου βήματα στην εκπαίδευση έως την απόφαση να εκπονήσω το παρόν διδακτορικό, η επιρροή του υπήρξε **καθοριστική**, όχι μόνο ως υπόδειγμα ακαδημαϊκής ακεραιότητας, αλλά και ως φορέας σύγχρονων παιδαγωγικών αντιλήψεων.

Η εκπαίδευση σήμερα καλείται να απαντήσει στις προκλήσεις μιας συνεχώς μεταβαλλόμενης κοινωνίας. Η παιδαγωγική σκέψη και πρακτική δεν μπορούν να παραμένουν στατικές, αλλά οφείλουν να εξελίσσονται, να αναπροσαρμόζονται και να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των μαθητών και της εκπαιδευτικής κοινότητας. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η συμβολή του Ιωάννη Μαρκαντώνη υπήρξε **καίρια**, καθώς η θεωρητική του προσέγγιση και οι διδακτικές του προτάσεις αποτελούν **σημείο αναφοράς** για τον σύγχρονο εκπαιδευτικό.

Με την παρούσα μελέτη, **φιλοδοξώ να αναδείξω** πτυχές της παιδαγωγικής σκέψης του Μαρκαντώνη που παραμένουν **επίκαιρες** και να θέσω προβληματισμούς για τη βελτίωση της εκπαιδευτικής πράξης. Ευελπιστώ η έρευνα αυτή να συμβάλει στη διεύρυνση του διαλόγου γύρω από την παιδαγωγική και να αποτελέσει ένα **ελκυστικό και ενδιαφέρον** εργαλείο για τους εκπαιδευτικούς που αναζητούν νέες προσεγγίσεις στη διδασκαλία, αναδεικνύοντας έτσι τόσο την **ακαδημαϊκή της αξία** όσο και την **ουσιαστική της συμβολή** στον παιδαγωγικό διάλογο. Η ολοκλήρωση της παρούσας ερευνητικής εργασίας αποτελεί το **επιστέγασμα** μιας συστηματικής προσπάθειας που υποστηρίχθηκε από συγκεκριμένα πρόσωπα, στα οποία οφείλω **θερμές ευχαριστίες**.

Εκφράζω **ιδιαίτερη ευγνωμοσύνη** στον επιβλέποντα καθηγητή, κ.Ιωάννη **Κογκούλη**, του οποίου η **καθοριστική συμβολή** και η **αφειδώλευτη υποστήριξη** υπήρξαν **καίριες**. Τον ευχαριστώ θερμά για την **άριστη επιστημονική εποπτεία** και την **πολύτιμη καθοδήγηση** που μου προσέφερε καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης.

Θα ήθελα επίσης να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στον αγαπητό φίλο και συνάδελφο, κ. **Ιωάννη Τσάγκα**, για την **πολύτιμη συνδρομή** του. Η συμβολή του υπήρξε **καθοριστική**, καθώς με **στήριξε** στην αντιμετώπιση δύσκολων προβλημάτων και μου **παραχώρησε** υλικό από το προσωπικό του αρχείο. Ήταν αρωγός τόσο στην ανακάλυψη κρίσιμων στοιχείων για το οικογενειακό και εκπαιδευτικό περιβάλλον

του καθηγητή Μαρκαντώνη όσο και, κυρίως, στην υπόδειξη και πρόσβαση στο ψηφιακό αρχειακό υλικό που αφορούσε το έργο του, ιδίως στο ΠΣΠΑ.

Επιπλέον, εκφράζω την ελκρινή μου ευγνωμοσύνη στους συναδέλφους εκπαιδευτικούς που συνέδραμαν με συζητήσεις, ανταλλαγές ιδεών, ενθάρρυνση και στήριξη. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την **οικογένειά μου**, ιδιαίτερα την κόρη μου, Δήμητρα, πτυχιούχο της Νομικής Σχολής του Δ.Π.Θ για την **αμέριστη αγάπη**, την **κατανόηση** και την **ανεκτίμητη ψυχική υποστήριξη** που μου παρείχαν καθ' όλη τη διάρκεια της επίπονης εκπαιδευτικής και ακαδημαϊκής διαδρομής. Η δική τους **υπομονή** και **ενθάρρυνση** αποτέλεσαν το θεμέλιο για την επιτυχή ολοκλήρωση αυτής της διατριβής.

Νικόλαος Ι. Μαγκανάρης

Αθήνα, Άνοιξη 2026

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Επιστημονικό πλαίσιο και σημασία της μελέτης (Γενική τοποθέτηση και αναγκαιότητα)

Η παιδαγωγική σκέψη και πράξη αποτελούν τον **ακρογωνιαίο λίθο** της διαμόρφωσης εκπαιδευτικών συστημάτων και της κοινωνικής εξέλιξης. Μέσα από τη διαχρονική της πορεία, η Παιδαγωγική ενσαρκώνει τη θεωρητική διάσταση της μάθησης και την πρακτική της εφαρμογή, προσεγγίζοντας κρίσιμα ζητήματα όπως η κοινωνική ισότητα, η ανάπτυξη της **κριτικής σκέψης** και η προσαρμογή στις ανάγκες των μαθητών. Ωστόσο, συχνά παρατηρείται μια ασυμφωνία μεταξύ θεωρίας και πράξης, που υπονομεύει την αποτελεσματικότητα του εκπαιδευτικού οικοδομήματος. Η σύγχρονη έρευνα στον τομέα της Ιστορίας της Παιδαγωγικής έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς συνδέεται άμεσα με ζητήματα που αφορούν την παιδεία του παρόντος και του μέλλοντος, επηρεάζοντας καθοριστικά την ανάπτυξη των ανθρώπων, ιδιαίτερα των παιδιών και των εφήβων. Παρά την πληθώρα προσεγγίσεων που έχουν διατυπωθεί, υπάρχουν ακόμη πτυχές που δεν έχουν διερευνηθεί επαρκώς, καθιστώντας αναγκαία την **περαιτέρω εμβάθυνση**. Σε αυτό το πλαίσιο, δεν μπορεί να παραγνωριστεί η σημασία και η συμβολή κορυφαίων μορφών του ακαδημαϊκού χώρου. Μια τέτοια εμβληματική φυσιογνωμία είναι ο **Ιωάννης Σ. Μαρκαντώνης**, ο οποίος, ως ιδρυτική μορφή και εξέχων εκπρόσωπος της Παιδαγωγικής επιστήμης στην Ελλάδα, υπηρέτησε επί δεκαετίες ως καθηγητής Παιδαγωγικής στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών.¹ Η συνεισφορά του είναι ανεκτίμητη, καθώς γεφυρώνει τη **νεότερη παιδαγωγική σκέψη** με την **εκπαιδευτική πράξη**, συμβάλλοντας στην καλλιέργεια ποιοτικής παιδείας και στην εξέλιξη της επιστήμης στην Ελλάδα.

Η παρούσα διδακτορική διατριβή, με τίτλο: «Ο Ιωάννης Μαρκαντώνης και η νεότερη παιδαγωγική σκέψη και εκπαιδευτική πράξη», έχει ως στόχο να αναδείξει και να αξιολογήσει τη συμβολή του καθηγητή της Παιδαγωγικής, Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, στην εξέλιξη των Επιστημών της Αγωγής στην Ελλάδα, στο πλαίσιο μιας συστηματικής αποτίμησης του έργου και της επίδρασης των θεσμικών

¹ Μιχάλη Κασσωτάκη, Θεόδωρου Παπακωνσταντίνου, και Αθανάσιου Βερτσέτη *Σύγχρονα παιδαγωγικά και εκπαιδευτικά θέματα: Χαριστήριος Τόμος στον Ομότιμο Καθηγητή Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη*, Αθήνα: Gutenberg, 2006, σ. χχί, στο εξής, *Χαριστήριος τόμος στον ομότιμο καθηγητή Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη*.

ακαδημαϊκών φυσιογνωμιών που διαμόρφωσαν την Παιδαγωγική επιστήμη μέσα από την επίσημη πανεπιστημιακή οδό. Τοποθετείται στον ευρύτερο διάλογο που αφορά την ιστοριογραφία της ελληνικής Παιδαγωγικής επιστήμης στην Ελλάδα κατά τον 20^ο αιώνα, μια περίοδο που χαρακτηρίζεται από ριζικές κοινωνικοπολιτικές αλλαγές και διαρκείς εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις.² Η ελληνική εκπαίδευση, στο

²Ως «εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις» νοείται το σύνολο των στοχευμένων, συστηματικών παρεμβάσεων στο θεσμικό, οργανωτικό, διδακτικό και χρηματοδοτικό πλαίσιο του εκπαιδευτικού συστήματος. Στόχος τους είναι η ανανέωση της δομής και του περιεχομένου της εκπαίδευσης, ο εκδημοκρατισμός της διοίκησης και της λήψης αποφάσεων, ο εκσυγχρονισμός των μεθόδων διδασκαλίας και η εξασφάλιση κοινωνικής δικαιοσύνης μέσα από την καθολική πρόσβαση και ισότιμες ευκαιρίες μάθησης. Βλ. Σήφη Μπουζάκη, Εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα (1974 – 2000) σε ευρωπαϊκό πλαίσιο. Συγκλίσεις, Αποκλίσεις, προοπτικές, στο: <https://midepth.gr> Δήμος Θέρμου. Η περίοδος 1974–2000, κατά την οποία ο Ιωάννης Μαρκαντώνης δίδαξε στη Φιλοσοφική Σχολή, συμπίπτει με την ελληνική μεταπολίτευση και χαρακτηρίζεται από βαθιές εκπαιδευτικές παρεμβάσεις που στόχευαν στον εκδημοκρατισμό, τον εκσυγχρονισμό και τη διασφάλιση κοινωνικής δικαιοσύνης στην εκπαίδευση. Οι προσπάθειες μεταρρύθμισης και προσαρμογής του εκπαιδευτικού συστήματος από τη βαυαρική κυβέρνηση στην ελληνική πραγματικότητα ξεκίνησαν ήδη από πολύ νωρίς, αμέσως μετά την άφιξη του Όθωνα στην Ελλάδα, με στόχο τη δημιουργία ενός σύγχρονου και οργανωμένου εκπαιδευτικού πλαισίου, εμπνευσμένου από τα ευρωπαϊκά πρότυπα της εποχής. Βλ. Στεργίου Ν. Δερβίση, Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης και σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα, Θεσσαλονίκη 1955, σ. 49. Συνοπτικό Διάγραμμα Εκπαιδευτικών Μεταρρυθμίσεων (1974–2000)

1974–1980	1980–1990	1990–2000
<ul style="list-style-type: none"> • Ν. 309/1976: 9χρονη υποχρεωτική εκπαίδευση • Καθιέρωση δημοτικής γλώσσας στο σχολείο • Κατάργηση επιθεώρησης (1976) • Αναμόρφωση συστήματος πρόσβασης στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση 	<ul style="list-style-type: none"> • Ν. 1566/1985: Νέο θεσμικό πλαίσιο Πρωτοβάθμιας & Δευτεροβάθμιας • Ίδρυση Παιδαγωγικών Τμημάτων στα Πανεπιστήμια (1982) • Κατάργηση Επιθεώρησης – θεσμός σχολικού συμβούλου • Νέο σύστημα εισαγωγής στα ΑΕΙ («Δέσμες») 	<ul style="list-style-type: none"> • Ν. 2525/1997: Ενιαίο Λύκειο – Νέο Εθνικό Σύστημα Εξετάσεων • Καθιέρωση ΤΕΕ (1998) αντί ΤΕΛ/ΕΠΛ • Εισαγωγή πληροφορικής & νέων τεχνολογιών στην εκπαίδευση • Πιλοτική εφαρμογή Ολοήμερου Σχολείου

πέραςμα του χρόνου, γνώρισε αλλεπάλληλες αλλαγές και πολιτικές παρεμβάσεις, οι οποίες συχνά λειτούργησαν ως τροχοπέδη στην ουσιαστική εφαρμογή καινοτομιών και στον εκσυγχρονισμό της παιδαγωγικής πραγματικότητας.³ Μέσα σε αυτό το ευμετάβλητο περιβάλλον, η ανάγκη για συστηματική ιστορική ανασκόπηση των παιδαγωγικών ιδεών και των εκπαιδευτικών πρακτικών καθίσταται επιτακτική. Η παιδαγωγική του 19ου αιώνα αποτέλεσε σταθμό στην εξέλιξη της παιδαγωγικής σκέψης με την εμφάνιση στο προσκήνιο παιδαγωγικών αναστημάτων, όπως του Πεσταλότσι, του Ερβάρτου και επηρεάστηκε από τις επιδράσεις του πνευματικού κινήματος του Διαφωτισμού και την οικοδόμηση του έθνους-κράτους⁴, ενώ ο 20ός αιώνας έδωσε μια νέα ώθηση και νέους προβληματισμούς με μορφές της νέας αγωγής που συνέτειναν, ώστε η Παιδαγωγική να διεκδικεί τη θέση της ως αυτόνομη και αναγνωρισμένη κοινωνική επιστήμη.⁵

³ Nikolas Papadopoulos, *Education and the State in Modern Greece: Reforms and Continuities in the 20th Century* (London: Routledge, 2009), 45–48. Ο συγγραφέας εδώ εξετάζει τη διαμόρφωση του εκπαιδευτικού συστήματος στην Ελλάδα κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, δίνοντας έμφαση στις εντάσεις ανάμεσα στη μεταρρύθμιση και στη συνέχεια παραδοσιακών πρακτικών.

⁴ Ιωάννη Β. Κογκούλη, *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική*, Θεσσαλονίκη 2011, σ.87 μέχρι 101 και εξής.

⁵ Για μια εμπειριστατωμένη εισαγωγή στην ανάπτυξη και εξέλιξη της Παιδαγωγικής επιστήμης κατά τον 19ο και 20ό αιώνα, βλ. ιδιαιτέρως το κλασικό έργο: Albert Reble, *Ιστορία της Παιδαγωγικής*, μετάφραση Θεοφάνης Δ. Χατζηστεφανίδης και Σοφία Θ. Χατζηστεφανίδου-Πολυζώη, Αθήνα: Δημ. Ν. Παπαδήμα, 2018, σ.350, όπου αναλύονται εκτενώς ο Ερβαρτιανισμός και η Νέα Αγωγή. Για μια συστηματική επισκόπηση του θέματος στο πλαίσιο της ελληνικής βιβλιογραφίας, συμβουλευτείτε το έργο του Ιωάννη Β. Κογκούλη, *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική*, ό.π 'στο ίδιο, σ.90 μέχρι 101, με έμφαση στη συγκρότηση της Παιδαγωγικής ως επιστήμης. Επίσης, για μια πιο εξειδικευμένη ανάλυση της συγκρότησης της επιστήμης στην Ελλάδα, βλ. Π. Δ. Ξωχέλλη, *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική: Η Παιδαγωγική ως Επιστήμη* (Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης, 2005), σ. 180 και εξής. Βλ. ακόμη Maria Papanastasiou and Andreas Kazamias, "Educational Reform and the Role of Pedagogical Sciences in Greece during the 20th Century," *History of Education Quarterly* 42, no. 2 (2002): 211–214. Το άρθρο συμπεραίνει ότι, παρά τις συνεχείς προσπάθειες **εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης** του 20ού αιώνα, **βασικές παθογένειες και κοινωνικές ανισότητες** του ελληνικού συστήματος παρέμειναν άλυτες (όπως η υπερτίμηση της θεωρητικής μόρφωσης και η αδυναμία

Η εξέλιξη της Παιδαγωγικής επιστήμης στην Ελλάδα κατά τον 20^ο αιώνα συνδέεται στενά με τις κοινωνικές, πολιτικές και ιδεολογικές μεταβολές της εποχής. Η Παιδαγωγική αυτή την περίοδο διαμορφώνεται μέσα από την ένταση μεταξύ παραδοσιακής εκπαιδευτικής πολιτικής, που εστιάζει στην εθνική και αρχαιοελληνική κληρονομιά, και των πρώτων προσπαθειών εισαγωγής νεωτερικών παιδαγωγικών θεωριών. Η προσκόλληση των θεσμικών φορέων στην πολιτισμική συνέχεια δυσχέραινε την αποδοχή και εφαρμογή διεθνών ψυχοπαιδαγωγικών μοντέλων, όπως εκείνων του Thorndike, περιορίζοντας τον πειραματισμό και την επιστημονική ανανέωση της εκπαιδευτικής πολιτικής⁶. Στις αρχές του αιώνα, η παιδαγωγική σκέψη κυριαρχείται από το **εκπαιδευτικό δημοτικιστικό κίνημα**, το οποίο επιδιώκει τον εκσυγχρονισμό του σχολείου και τη σύνδεσή του με τις ανάγκες του λαού⁷. Πρωτοπόροι παιδαγωγοί όπως π.χ. ο μεγάλος παιδαγωγός και μεταρρυθμιστής **Αλέξανδρος Δελμούζος** υιοθετούν προοδευτικές παιδαγωγικές ιδέες, εμπνευσμένες από τα ευρωπαϊκά ρεύματα της **Νέας Αγωγής**⁸. Η μεσοπολεμική περίοδος χαρακτηρίζεται από τη σύγκρουση μεταξύ του παραδοσιακού και του νεωτεριστικού προτύπου αγωγής⁹. Η ίδρυση των

σύνδεσης με την αγορά εργασίας. Οι **Παιδαγωγικές Επιστήμες** συνέβαλαν θεωρητικά, αλλά δεν μπόρεσαν να υπερκεράσουν τις **ισχυρές κοινωνικοπολιτικές δυνάμεις** που εμπόδισαν τον ουσιαστικό εκσυγχρονισμό.

⁶ Ευαγγελία Δορλή, *Η Μεθοδολογία της Εκπαιδευτικής Έρευνας υπό το πρίσμα της Θεωρίας των Νομιμοποιητικών Κωδίκων Αθήνα, 2021, σ.69.*

⁷ Αναφορικά με την παιδαγωγική σκέψη που κυριάρχησε στις αρχές του 20ού αιώνα, καθώς και τις συστηματικές προσπάθειες για τον εκσυγχρονισμό του σχολείου μέσω του Δημοτικισμού, βλ. πρωτίστως το κλασικό έργο του Αλέξη Δημαρά, *Η Μεταρρύθμιση που δεν έγινε, τ. 2: Τεκμήρια Ιστορίας (1895-1967)*, Αθήνα: Νέα Ελληνική Βιβλιοθήκη, 1974, σ.30 (για την περίοδο του Εκπαιδευτικού Ομίλου και τη μεταρρύθμιση 1917-1920). Επιπλέον, για την ειδικότερη εξέταση της διάχυσης των δημοτικιστικών ιδεών, τη συγκρότηση της νέας ταυτότητας των εκπαιδευτικών και τη σύνδεση της μεταρρύθμισης με τις ανάγκες του λαού, βλ. Χάρη Αθανασιάδη, *Δάσκαλοι και Εκπαιδευτικός Δημοτικισμός: Οι διαδικασίες διαμόρφωσης μιας νέας ταυτότητας (1895-1935)*, Αθήνα: Μεταίχμιο, 2012, σ.45.

⁸ Πελαγία Ι. Κογκούλη, *Ο Αλέξανδρος Δελμούζος και η σχολική πράξη*, Θεσσαλονίκη 2007.σ.11.

⁹ Η Ελευθερία Παπαστεφανάκη επισημαίνει ότι, παρότι η αριστερή παιδαγωγική σκέψη αναπτύχθηκε ως αντίβαρο στους θεσμικούς φορείς της εποχής, η επιτάχυνση της αυτονομίας της Παιδαγωγικής επιστήμης σε θεωρητικό και πρακτικό επίπεδο ήταν αποτέλεσμα της στενής συνεργασίας μεταξύ των Πανεπιστημίων – που πρωτοστάτησαν στην εισαγωγή των ιδεών της Νέας Παιδαγωγικής – και του Εκπαιδευτικού Ομίλου, ο οποίος λειτούργησε ως συνοδοιπόρος και σημαντικός επιταχυντής στην ευρύτερη διάδοσή της. Βλ. Ελευθερία Παπαστεφανάκη, *Η γέννηση και η εξέλιξη της αριστερής παιδαγωγικής σκέψης*

Παιδαγωγικών Ακαδημιών το 1933 αποτέλεσε σταθμό για την οργανωμένη εκπαίδευση των δασκάλων, παρότι το περιεχόμενο σπουδών διαμορφώθηκε με έντονο κρατικό και ιδεολογικό έλεγχο¹⁰. Μετά την κατοχή και τον εμφύλιο Πόλεμο, η Παιδαγωγική επιστήμη στην Ελλάδα διαμορφώνεται εντός του ψυχροπολεμικού διπολισμού, γεγονός που ευνοεί την επικράτηση συντηρητικών παιδαγωγικών προσεγγίσεων.¹¹ Παιδαγωγοί όμως, προερχόμενοι από ποικίλα ιδεολογικά ρεύματα συγκλίνουν σε σημαντικό βαθμό στις απόψεις τους, όσον αφορά την αναμόρφωση της παιδείας και την εκπαίδευση των Ελληνοπαίδων.¹² Από τη δεκαετία του 1960 και ιδίως από τα μέσα της δεκαετίας του 1970, με την αποκατάσταση της δημοκρατίας και την παγίωση του πολιτικοκοινωνικού πλαισίου της Μεταπολίτευσης, παρατηρείται σταδιακή επιστημολογική συγκρότηση και διεύρυνση της Παιδαγωγικής, ως αυτόνομου επιστημονικού πεδίου¹³. Η ίδρυση των Παιδαγωγικών

στην Ελλάδα από το Μεσοπόλεμο ως το τέλος του Εμφυλίου πολέμου. Από το αστικό σχολείο εργασίας στον πολυτεχνισμό, Ρέθυμνο 2018, σ.22.

¹⁰ Νίκος Μουζέλης, *Κοινωνία και εκπαίδευση στην Ελλάδα του 20ού αιώνα* (Αθήνα: Θεμέλιο, 1995), 154.

¹¹ Nikos M. Georgiadis, "Trends in State Education Policy in Greece: 1976 to the 1997 Reform," *Education Policy Analysis Archives* 6, no. 14 (1998): 1–21.

¹² Ιωάννη Β. Κογκούλη, *Ιστορία της σχολικής θρησκευτικής εκπαίδευσης στη νεότερη Ελλάδα* Θεσσαλονίκη 2017, σ.20.

¹³ Βλ. Νικολοπούλου, Αρ. Παυλίνα. *Η πορεία του επιστημονικού κλάδου της Παιδαγωγικής προς την αυτονόμηση και οι διαδικασίες εδραίωσης του στο ακαδημαϊκό πεδίο: Το παράδειγμα του Πανεπιστημίου Αθηνών*. Διδακτορική διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2013, σ.504. Ιδιαίτερη σημασία αποκτά η διδακτορική διατριβή της Νικολοπούλου Αρ. Παυλίνας, η οποία διερευνά την πορεία της Παιδαγωγικής επιστήμης προς την αυτονόμηση και τις διαδικασίες εδραίωσής της στο ακαδημαϊκό πεδίο, με επίκεντρο το Πανεπιστήμιο Αθηνών. Η συγγραφέας αξιοποίησε, μεταξύ άλλων, συνέντευξη του Ιωάννη Μαρκαντώνη, γεγονός που προσδίδει αυθεντικότητα και ερευνητικό βάθος στην τεκμηρίωση της μελέτης. Η συμβολή του Μαρκαντώνη, ως ενεργού φορέα της Παιδαγωγικής επιστήμης και της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, καθίσταται καθοριστική για την κατανόηση των θεωρητικών και πρακτικών μετασχηματισμών της Παιδαγωγικής στον 20ό αιώνα. Η ανωτέρω μελέτη εγγράφεται στον ευρύτερο επιστημονικό διάλογο που αφορά την ιστορική συγκρότηση της Παιδαγωγικής ως ακαδημαϊκού και ερευνητικού πεδίου στην ελληνική επικράτεια, συνομιλώντας κριτικά με θεμελιώδεις θεωρητικές προσεγγίσεις και εμβληματικές συμβολές που αναδεικνύουν τις εννοιολογικές αρθρώσεις, τις επιστημολογικές αφετηρίες και τις ιδεολογικές τομές που συνέβαλαν στη διαμόρφωση της ταυτότητας του κλάδου. Πρβλ. και βλ. Βιβλιοπαρουσίαση της από τον/την [e-lesxi2](#) 19-5-2023, στο: Εκπαιδευτική Λέσχη. «Συγκρότηση και εξέλιξη της Παιδαγωγικής επιστήμης στην Ελλάδα (19ος–20ός αιώνας).» Μια επιστήμη στην υπηρεσία του Έθνους και του πολίτη. Εκπαιδευτική Λέσχη, 2021

Τμημάτων στα Πανεπιστήμια συνιστά κομβικό γεγονός, καθώς συνεπάγεται τη θεσμική κατοχύρωση και την ακαδημαϊκή αναγνώριση της Παιδαγωγικής, όχι πλέον ως συμπληρωματικού κλάδου, αλλά ως πλήρους, διευρυμένης και αυτοτελούς επιστήμης με ιδιαίτερο γνωστικό αντικείμενο και ερευνητικό προσανατολισμό.¹⁴ Στο πλαίσιο αυτό, ιδιαίτερη σημασία αποκτά η συμβολή του Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη. Με θεμελιώδη θεωρητική εμβάθυνση στις βασικές αρχές της νεότερης Παιδαγωγικής, συστηματική ανάπτυξη καινοτόμων εκπαιδευτικών μεθόδων και άμεση πρακτική εφαρμογή τους στο ελληνικό σχολείο, διαμόρφωσε καθοριστικά το πεδίο της Παιδαγωγικής, τόσο στο Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών (1962–2002), όσο και ευρύτερα στον ελληνικό παιδευτικό-κοινωνικό περίγυρο¹⁵.

Εκτός από την ακαδημαϊκή του δράση, ο Μαρκαντώνης διαμόρφωσε σημαντικά το δημόσιο πεδίο συζήτησης σχετικά με τον ρόλο της Παιδαγωγικής στη νεότερη ελληνική κοινωνία. Με ενεργή συμμετοχή στην Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος (ΠΕΕ), της οποίας υπήρξε ο εμπνευστής και ιδρυτής, καθώς και Πρόεδρος της, και με καθοριστική συμβολή στην καθιέρωση του θεσμού της Βουλής των Εφήβων, ανέδειξε την αφοσίωσή του στην εκπαιδευτική και νεανική δράση. Παράλληλα, ως Πρόεδρος του Φιλολογικού Συλλόγου «Παρνασσός», κυρίως κατά την περίοδο της συνταξιοδότησής του ενίσχυσε τον πολιτιστικό διάλογο, ενώ η ενεργή παρουσία του σε πλήθος επιστημονικών και κοινωνικών φορέων — όπως η Χριστιανική Ένωση Εκπαιδευτικών Λειτουργών, η ΠΕΦ, η ΠΕΘ και η Εταιρεία Φιλολόγων — μαρτυρά το εύρος και την ποιότητα της προσφοράς του και σε άλλες σημαντικές συλλογικότητες. Στο ΚΒ' Παιδαγωγικό Συνέδριο της ΧΕΕΛ π.χ. εισηγήθηκε το θέμα «Ιδεολογία και Παιδεία», αναδεικνύοντας τη στενή διασύνδεση θεωρητικού στοχασμού και εκπαιδευτικής πρακτικής¹⁶. Με τον τρόπο αυτό, η συμβολή του Μαρκαντώνη υπερέβη

¹⁴ Ιωάννη Β. Κογκουλη, *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική* ..ό. π. στο ίδιο, σ.114

¹⁵ Χαριστήριος τόμος στον Ομότιμο καθηγητή Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη.. ό. π. στο ίδιο, σ. χιχ. Οι πρωτοποριακές προσπάθειες του καθηγητή Μαρκαντώνη εστίασαν στην εφαρμογή κλιμάκων και στην αξιοποίηση των στατιστικών μεθόδων για τη μελέτη και την αξιολόγηση φαινομένων στο πεδίο της εκπαίδευσης.

¹⁶ Βλ. Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, «Ιδεολογία και παιδεία», πρακτικά ΚΒ' Παιδαγωγικού Συνεδρίου ΧΕΕΛ Αθήνα 1990, σ.32 κε.ξής. Ο Ιωάννης Σ. Μαρκαντώνης ορίζει την ιδεολογία ως ένα εικονικό, πλην όμως σαφώς προσδιορισμένο μόρφωμα ιδεών οργανωμένων σε ολοκληρωμένο σύστημα κινητήριων δυνάμεων. Παράλληλα, επιτελεί διττό ρόλο, λειτουργώντας τόσο ως κινητήρια δύναμη όσο και ως τελικός σκοπός των ανθρώπινων πράξεων. Η άρρηκτη σύνδεση της ιδεολογίας με την παιδεία καθίσταται εμφανής, καθώς η

τον ακαδημαϊκό χώρο, εμπλουτίζοντας το δημόσιο διάλογο για τον ρόλο της Παιδαγωγικής στη νεότερη ελληνική κοινωνία. Η μακρά του θητεία στο κορυφαίο ακαδημαϊκό ίδρυμα της χώρας του επέτρεψε να παρακολουθήσει και να βιώσει εκ των έσω τις μεταβολές του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, ενώ παράλληλα συνέβαλε καθοριστικά στη διαμόρφωση και την εδραίωση του παιδαγωγικού πεδίου στην ανώτατη εκπαίδευση¹⁷. Η επιστημονική πορεία του Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη αναπτύχθηκε στο πλαίσιο ενός δυναμικού, αλλά και συγκρουσιακού, ακαδημαϊκού περιβάλλοντος, όπως αυτό του πρώην Τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας (Φ.Π.Ψ.) της Φιλοσοφικής Σχολής¹⁸. Σε αυτό το πλαίσιο, το έργο του, με τη σύνθετη θεωρητική του προσέγγιση και την πρακτική της αγωγής, καθώς και η

εκπαιδευτική διαδικασία αναπαράγει και εμπλουτίζει το εκάστοτε ιδεολογικό πλαίσιο. Στο σύγχρονο ελληνικό πλαίσιο, και ειδικότερα κατά την κρίσιμη περίοδο ένταξης και εδραίωσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η ερμηνεία αυτών των σχέσεων αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα. Για την επιβίωση και τη συνοχή της εθνικής κοινότητας, κρίνεται απαραίτητη η διατήρηση και ενίσχυση των αξιών του ελληνορωμαϊκού ανθρωπισμού, εναρμονισμένων με την ελληνική ορθόδοξη χριστιανική πίστη. Συμπερασματικά, η συστηματική ενοποίηση ιδεολογίας και παιδείας συνιστά το εσωτερικό τείχος που θωρακίζει την ταυτότητα και την ενότητα ενός λαού· μόνον έτσι η ελληνική εκπαίδευση μπορεί να ανταποκριθεί στις σύγχρονες προκλήσεις, συντηρώντας ταυτόχρονα την πλούσια ιστορική κληρονομιά και τα βασικά της πολιτισμικά θεμέλια. καταλήγει δε στο συμπέρασμα Ο κίνδυνος δεν ελλοχεύει μόνο «έξω» (extra), αλλά «εντός των τειχών της Ελλάδας» (intra muros Graecia). Όσο οι φωνές που μιλούν για πρόοδο αποτιμούν την εθνική μας κληρονομιά ως βαρίδιο, τόσο χάνουμε την ικανότητα άμυνας απέναντι σε όσους επιδιώκουν να την υποβαθμίσουν από μέσα.

¹⁷ Χαριστήριος τόμος στον ομότιμο καθηγητή Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη.. όπ., σ. 15

¹⁸ Το Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας (Φ.Π.Ψ.) της Φιλοσοφικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών αποτελεί θεμελιώδη ακαδημαϊκή μονάδα στον χώρο των ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών. Ιδρύθηκε το 1984 με στόχο την ενιαία και διεπιστημονική προσέγγιση της φιλοσοφικής σκέψης, της παιδαγωγικής θεωρίας και της ψυχολογικής επιστήμης. Το 2013, ο Τομέας Ψυχολογίας αποσπάστηκε και συγκρότησε αυτόνομο Τμήμα Ψυχολογίας, γεγονός που σηματοδότησε την αναδιάρθρωση του Φ.Π.Ψ. στη σημερινή του μορφή. Σήμερα, το Τμήμα περιλαμβάνει δύο βασικούς επιστημονικούς τομείς: τον Τομέα Φιλοσοφίας και τον Τομέα Παιδαγωγικής. Το πρόγραμμα σπουδών του Τμήματος προσφέρει θεωρητική εμβάθυνση και ερευνητική κατάρτιση στους αντίστοιχους κλάδους, ενώ διατηρεί ενεργό ρόλο στην εκπαιδευτική και κοινωνική πραγματικότητα μέσω της πρακτικής άσκησης, της συμμετοχής σε ερευνητικά προγράμματα και της συνεργασίας με εκπαιδευτικούς φορείς. Βλ. <http://www.ppp.uoa.gr> και <https://www.esos.gr/.Προσβαση> 25-9-25.

πολύπλευρη δραστηριότητά του σε επιστημονικούς και κοινωνικούς φορείς, αναδεικνύουν την ανάγκη για μια συστηματική έρευνα με προσανατολισμό στη Συγκριτική Παιδαγωγική, η οποία θα αποτιμήσει σε βάθος τη συμβολή και την επίδρασή του στην ελληνική εκπαίδευση και στην Παιδαγωγική επιστήμη.¹⁹ Η επιρροή του Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη υπήρξε καθοριστική για την ελληνική Παιδαγωγική, καθώς επηρέασε, τόσο τη διαμόρφωση των φοιτητών, όσο και το ίδιο το επιστημονικό της περιεχόμενο. Μέσα από τις *Παραδόσεις παιδαγωγικής ψυχολογίας*, συνέβαλε καθοριστικά στη διαμόρφωση των επιστημολογικών της βάσεων, συνδέοντας συστηματικά τη θεωρία με την εκπαιδευτική πράξη και επηρεάζοντας τη φυσιογνωμία της Παιδαγωγικής στην Ελλάδα.²⁰ Από τις τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα, η ελληνική Παιδαγωγική εμπλουτίζεται ενώ διαμορφώθηκαν οι κατάλληλες συνθήκες για αναβίωση νέων παιδαγωγικών ιδεών και αρχών που συντείνουν στην αναγέννηση της παιδείας με παιδαγωγικές νομοθετικές καινοτομίες με έρευνα και μελέτη όλων των εκπαιδευτικών προβλημάτων.²¹ Η εξέλιξη της Παιδαγωγικής επιστήμης στην Ελλάδα σηματοδεύτηκε από την καθοριστική συμβολή του Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, ο οποίος εισήγαγε και καθιέρωσε την εμπειρική-αναλυτική προσέγγιση σε μια εποχή, όπου κυριαρχούσε η φιλοσοφική και ερμηνευτική θεώρηση. Η προσφορά του τεκμηριώνεται από δύο

¹⁹ Βλ. Ανδρέα Μ. Καζαμία, «Συγκριτική παιδαγωγική: επιστημολογία, ιδεολογία και προβληματική», στο Π.Ψ.Ε τόμ. 8^{ος}, Αθήνα: 1992, σ. 4435, και Kazamias, Andreas M. "Modernity, State-Formation, Nation Building, and Education in Greece." In *International Handbook of Comparative Education*. Springer International Handbooks of Education, τόμ. 22. (Cham, Switzerland: Springer, 2018), doi: 10.1007/978-1-4020-6403-6_16, και Ανδρέας Μ. Καζαμίας, *Η Παιδαγωγική Επιστήμη στην Ελλάδα: Θεσμοί, Πρόσωπα και Προοπτικές* Αθήνα: Μεταίχμιο, 2005. Συνοπτικά, ο Καζαμίας υποστηρίζει ότι η εκπαίδευση στην Ελλάδα λειτούργησε ως θεμελιώδης δομή για τη διαμόρφωση του σύγχρονου κράτους και της εθνικής ταυτότητας, ενώ ταυτόχρονα αποτέλεσε πεδίο συγκρούσεων που ανέδειξαν τις πολιτικές, κοινωνικές και πολιτισμικές αντιφάσεις της μετάβασης σε εθνικό κράτος. Βλ. Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, "Συμβολή στην οριοθεσία και ταξινόμηση της μεταρρυθμιστέας ύλης στο χώρο της Παιδείας," στο *Οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα. Προσπάθειες αδιέξοδα προοπτικές*, επιμ. Α. Καζαμίας και Μ. Κασσωτάκης (Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης, 1986), σ. 55 κε. Η εν λόγω εργασία, αποτελεί μια μεθοδολογική και συστηματική προσέγγιση στον τρόπο σχεδιασμού και ανάλυσης των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων στην Ελλάδα.

²⁰ Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, *Ανθρωπαγωγική*, Τομ.2^{ος}, Παιδαγωγική ψυχολογία και διδακτική Αθήνα 1993, σ.13,

²¹ Στεργίου Ν. Δερβίση *Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης*. ό. π. στο ίδιο, σ.82 και εξής.

γεγονότα: την εκπόνηση της πρώτης διδακτορικής διατριβής με χρήση εμπειρικών-στατιστικών δεδομένων το 1960 και τη συγγραφή του πρώτου ελληνικού εγχειριδίου μεθοδολογίας εκπαιδευτικής έρευνας το 1974. Τα έργα αυτά δεν αποτέλεσαν απλώς ακαδημαϊκές πρωτοβουλίες, αλλά θεμέλια για τη συγκρότηση της Παιδαγωγικής, ως ερευνητικής επιστήμης, ικανής να μελετά τα εκπαιδευτικά φαινόμενα με συστηματικότητα, ακρίβεια και επιστημονική τεκμηρίωση.

Η πορεία του φωτίζεται έτι περαιτέρω από τη μακρά του θητεία ως Επόπτη – «Κυβερνήτη» στο Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Αθηνών(ΠΣΠΑ). Στο πλαίσιο αυτού του θεσμού συνέβαλε αποφασιστικά στη μετατροπή παιδαγωγικών θεωριών σε εκπαιδευτική πρακτική, προωθώντας ένα σχολικό περιβάλλον που ενίσχυε την ελευθερία, τον πειραματισμό και την υπεύθυνη αγωγή²². Σε αυτό το ιστορικό σχολείο ο Επόπτης Μαρκαντώνης συνδύασε τη βαθιά του γνώση και εμπειρία με την παιδευτική παράδοση του «Πειραματικού» σε μια πρωτοποριακή αντίληψη για την Παιδαγωγική και τη Διδακτική προωθώντας ανανεωτικές πειραματικές διδακτικές μεθόδους διδασκαλίας που εστίαζαν στη βιωματική μάθηση, την αλληλεπίδραση διδασκόντων διδασκομένων και τη δημιουργικότητα των μαθητών.²³

Η σταδιοδρομία του αναδεικνύεται μέσα από τη μακρά και συστηματική του παρέμβαση, καθώς καθοδήγησε νέες γενιές εκπαιδευτικών και μαθητών και εξασφάλισε τη σύνδεση της νεότερης παιδαγωγικής σκέψης με την καθημερινή σχολική λειτουργία. Η δράση του, ανέδειξε το σχολείο ως κύτταρο πολιτισμού και παιδείας και η παρουσία του στο Πειραματικό Σχολείο ήταν σχεδόν καθημερινή²⁴. Η ενεργός συμμετοχή του στην επιτροπή του προγράμματος της «Βουλής των Εφήβων», ακόμη και με την ιδιότητα του Αντιπροέδρου, αποτελεί χαρακτηριστικό

²² Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, Πρόλογος Επόπτη ΠΣΠΑ στο: Ευη Σκληράκη Δ., Οδοιπορικό Οδοιπορικό μέσα στο χρόνο, Αθήνα 1992, σ.9.

²³ Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, Πρόλογος Επόπτη ΠΣΠΑ στο: Ευη Σκληράκη, Οδοιπορικό μέσα στο χρόνο..ό.π.σ.10.

²⁴ Για την παιδαγωγική συμβολή του Ιωάννη Μαρκαντώνη στο Πειραματικό Σχολείο Πανεπιστημίου Αθηνών (ΠΣΠΑ) και τον ρόλο του στην ανάδειξη του σχολείου ως πεδίου πειραματισμού και πολιτισμού, βλ. την ενότητα: «ΣΤ΄ Περίοδος Λειτουργίας ΠΣΠΑ», στο Η Ιστορία του Σχολείου μας [ενότητα ιστοσελίδας], Πρότυπο Γυμνάσιο – Λύκειο Πανεπιστημίου Αθηνών. Τελευταία πρόσβαση: 11 Σεπτεμβρίου 2025. <https://www.pspa.gr/istoria/> Βλ. επίσης Γ. Κασσωτάκη, Πειραματικά Σχολεία και Εκπαιδευτικοί Μετασχηματισμοί, Αθήνα: Μεταίχμιο, 2010, σ. 87–92.

παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο συνέδεσε τη θεωρία με την εκπαιδευτική πράξη και την πολιτική. Αυτός ο ρόλος καταδεικνύει την πεποίθησή του ότι η Παιδαγωγική δεν μπορεί να είναι αποκομμένη από το κοινωνικό γίνεσθαι και τις ανάγκες των νέων ανθρώπων.

Η έκδοση του χαριστηρίου τόμου προς τιμήν του προέκυψε από ομόφωνη απόφαση του Τομέα Παιδαγωγικής του Τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας, γεγονός που αντανακλά την ευρεία αποδοχή και την επιρροή του τιμώμενου καθηγητή. Η ομόφωνη επιλογή, μέσα σε ένα περιβάλλον με ενδοτηματικές διαφωνίες, επιβεβαιώνει τη θέση του ως ενωτική και εμβληματική φυσιογνωμία. Ο τόμος, με τη συμμετοχή τριάντα πέντε επιστημόνων, λειτουργεί ως πράξη ακαδημαϊκής αναγνώρισης και δεοντολογίας και αποτελεί ισχυρό τεκμήριο της προσωπικότητας και της επιστημονικής του εμβέλειας.²⁵ Ακόμη, η σημαίνουσα αναγνώριση του επιστημονικού και παιδαγωγικού του έργου αποτυπώθηκε με την εκδήλωση που διοργανώθηκε προς τιμήν του πρώην Επόπτη και Ομότιμο Καθηγητή της Παιδαγωγικής της Φιλοσοφικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών την Τετάρτη 12 Απριλίου 2006, στην οποία συμμετείχαν στελέχη και μάχιμοι εκπαιδευτικοί της δημόσιας εκπαίδευσης στο ΠΣΠΑ.²⁶ Η μοναδικότητα της περίπτωσης του Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη έγκειται στην

²⁵ Βλ. Χαριστήριος τόμος στον ομότιμο καθηγητή Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη..ό,π. στο ίδιο,σ.14.

²⁶ Την Τετάρτη 12 Απριλίου 2006, στο Πειραματικό Σχολείο Πανεπιστημίου Αθηνών (ΠΣΠΑ) στην οδό Σκουφά 43, πραγματοποιήθηκε τιμητική εκδήλωση για τον πρώην Επόπτη του σχολείου και Ομότιμο Καθηγητή Παιδαγωγικής της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Ιωάννη Μαρκαντώνη. Στην εκδήλωση παρευρέθηκαν και απηύθυναν χαιρετισμούς ο Υφυπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, κ. Γεώργιος Καλός, η Πρόεδρος της Εταιρείας Ελλήνων Φιλολόγων, Καθηγήτρια Γεωργία Ξανθάκη-Καραμάνου, ο πρώην Καθηγητής του ΠΣΠΑ Ευάγγελος Σπανδάγος, καθώς και εκπρόσωπος των μαθητών. Ομιλίες πραγματοποίησαν ο Επόπτης του ΠΣΠΑ, Καθηγητής Μιχάλης Κασσωτάκης, η πρώην Διευθύντρια του σχολείου, Επίτιμη Σχολική Σύμβουλος Εύη Σκληράκη, και ο Σχολικός Σύμβουλος Ιωάννης Τσάγκας. Σημαντικό γεγονός της εκδήλωσης αποτέλεσε η επίσημη ονομασία της αίθουσας δειγματικών διδασκαλιών του ΠΣΠΑ σε «ΑΙΘΟΥΣΑ Ι.Σ. ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΗ», τιμώντας έτσι την καίρια συμβολή του στην εκπαιδευτική έρευνα και την εφαρμογή καινοτόμων παιδαγωγικών μεθόδων στο σχολείο. Η τιμητική εκδήλωση αποτυπώνει τη μεγάλη αναγνώριση του έργου του Ιωάννη Μαρκαντώνη, τόσο από την ακαδημαϊκή κοινότητα όσο και από το ίδιο το σχολείο. Ως Επόπτης του ΠΣΠΑ, ο ρόλος του ήταν καθοριστικός για την παιδαγωγική του πορεία. Η παρουσία του Υφυπουργού, ακαδημαϊκών και εκπαιδευτικών επιβεβαιώνει την επιρροή του στην εκπαιδευτική πολιτική και πρακτική. Ο Διευθυντής του ΠΣΠΑ κ. Μανώλης Στεργιούλης στην προσφώνησή του είπε: « Με τη σεμνή εκδήλωση που θα ακολουθήσει, το ΠΣΠΑ τιμά έναν δικό του άνθρωπο. Τιμά τον ομότιμο Καθηγητή Παιδαγωγικής Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών και επι σειρά ετών Επόπτη μας κ. κ. Ιωάννη Μαρκαντώνη. Για πολλούς εξ ημών των παρευρισκόμενων ο κ. Μαρκαντώνης υπήρξε Δάσκαλος μας αλλά και όσοι δεν είχαν

ικανότητά του να συνθέτει την ακαδημαϊκή θεωρία με την παιδαγωγική πράξη, να λειτουργεί ως γέφυρα μεταξύ της ελληνικής και της διεθνούς παιδαγωγικής σκέψης, και, κυρίως, να αναγνωρίζεται ομόφωνα από την ακαδημαϊκή κοινότητα, ως μια

αυτή την τύχη σίγουρα έχουν καταφύγει πολλές φορές στο έργο του. Διακεκριμένος επιστήμονας και εγνωσμένου κύρους παιδαγωγός ανέλαβε πολλές δυνάμεις και πρόσφερε αόκνως τις υπηρεσίες του στο ιστορικό τούτο σχολείο, το οποίο επί των ημερών του ανέδειξε ανθρώπους που σήμερα πρωτοπορούν σε όλους τους τομείς της ζωής. Κύριε Καθηγητά, Παρακαλώ εκλάβετε τη σημερινή εκδήλωση, ως εκδήλωση αγάπης και σεβασμού προς το προσώπό σας. Σας ευχαριστώ. Μανώλης Στεργιούλης, "Προσφώνηση στην τιμητική εκδήλωση προς τιμήν του πρ. Επόπτη του ΠΣΠΑ και ομοτ. Καθηγητή Παιδαγωγικής στη Φιλοσοφική σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών" (αδημοσίευτη ομιλία, ΠΣΠΑ, 12 Απριλίου 2006 Ο χαιρετισμός από την εκπρόσωπο των μαθητών του Σχολείου, Άλκηστη Γουρδομιχάλη, είχε ως εξής: «Με μεγάλη μας χαρά σας υποδεχόμαστε σήμερα στο Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Αθηνών, το οποίο από την ίδρυσή του μεχρι σήμερα προσέφερε τη γνώση σε πολλές χιλιάδες μαθητών του και ανέδειξε σημαντικές προσωπικότητες. Η επιστήμη, η πολιτική οι τέχνες η οικονομία είναι τομείς που έγιναν πλουσιότεροι επειδή στους κόλπους τους εισήλθαν άνθρωποι που αποφοίτησαν από το ιστορικό αυτό σχολείο. Εμείς που σήμερα αποτελούμε το μαθητικό δυναμικό του, νιώθουμε πολύ υπερήφανοι όταν σκεπτόμαστε ότι στις ίδιες τάξεις διδάχτηκαν άνθρωποι που διακρίθηκαν και διακρίνονται για την προσφορά τους στη χώρα μας. Το ΠΣΠΑ έχει ιστορία στο χώρο της Ελληνικής εκπαίδευσης. Έχει ιστορία γιατί κάποιοι άνθρωποι το αγάπησαν ενδιαφέρθηκαν προσπαθήσαν και μόχθησαν. Ένας από αυτούς είναι ο κ. Ιωάννης Μαρκαντωνης, τον οποίο τιμούμε σήμερα. Ο Καθηγητής ο Επόπτης ο Άνθρωπος Ιωάννης Μαρκαντώνης καθοδήγησε πολλές γενιές διδασκόντων και διδασκομένων του Σχολείου μας. Οι σημερινοί μαθητές τον ευχαριστούμε για τη μεγάλη του προσφορά στο Σχολείο μας και τον παρακαλούμε να μας επισκέπτεται σε κάθε ευκαιρία. Χαιρόμαστε πάρα πολύ για την οργάνωση της σημερινής εκδήλωσης και ως μαθητές θυμόμαστε πάντα ότι στους γονείς μας οφείλουμε το ζην και στους δασκάλους μας το ευ ζην. Άλκηστις Γουρδομιχάλη, "Χαιρετισμός από την Εκπρόσωπο των Μαθητών στην τιμητική εκδήλωση προς τιμήν του πρ. Επόπτη του ΠΣΠΑ και ομοτ. Καθηγητή Παιδαγωγικής στη Φιλοσοφική σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών" (αδημοσίευτη ομιλία, ΠΣΠΑ, 12 Απριλίου 2006. «Το κείμενο της ομιλίας του Σχολικού Συμβούλου Ιωάννη Τσάγκα με θέμα: «Η διδακτική και παιδαγωγική διάσταση του Έργου του», όπως και το πλήρες πρόγραμμα-πρόσκληση της εκδήλωσης είναι προσαρτημένο στο Παράρτημα. Το παιδαγωγικό έργο του Ιωάννη Μαρκαντώνη συνιστά ολοκληρωμένη πρόταση που συνταιριάζει φιλοσοφική ανθρωποκεντρική θεώρηση με πρακτική διδασκαλική μέθοδο. Η προσφορά του Ιωάννη Μαρκαντώνη υπήρξε καθοριστική για τη διαμόρφωση του σύγχρονου προφίλ του Πειραματικού Σχολείου Πανεπιστημίου Αθηνών (ΠΣΠΑ), μετατρέποντάς το σε ένα ζωντανό και αναγνωρισμένο εκπαιδευτικό ίδρυμα. Η επιρροή του ήταν ευρεία, καθώς αναδείχθηκε ως διδάσκων, εποπτεύων και πρωτοποριακός παιδαγωγός στην ευρύτερη εκπαιδευτική κοινότητα.

προσωπικότητα με ενοποιητικό και αξιοσέβαστο κύρος. Η ενδελεχής μελέτη του έργου του Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, συνεπώς, καθίσταται όχι μόνο μια πράξη ιστορικής δικαιοσύνης, αλλά και μια **επιτακτική αναγκαιότητα** για την κατανόηση της εξέλιξης της ελληνικής παιδαγωγικής επιστήμης, καθώς και για την άντληση πολύτιμων διδαγμάτων που μπορούν να φωτίσουν τις σύγχρονες εκπαιδευτικές προκλήσεις. Το έργο του Μαρκαντώνη, με τη σύνθετη θεωρία και την πρακτική της αγωγής, καθώς και η πολύπλευρη δραστηριότητά του σε διάφορους επιστημονικούς και κοινωνικούς φορείς, αποτελούν μια εμβληματική περίπτωση προς μελέτη.

2. Σκοπός της διατριβής (Κεντρικός και επιμέρους στόχοι)

Η παρούσα διδακτορική διατριβή έχει ως κεντρικό σκοπό τη συστηματική ανασκόπηση και την κριτική αποτίμηση του έργου και της καθοριστικής συμβολής του Καθηγητή Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη στην εξέλιξη των Επιστημών της Αγωγής στην Ελλάδα. Η μελέτη του έργου του προϋποθέτει την κατανόηση της βιογραφικής του διαδρομής, των ακαδημαϊκών του καταβολών και της πορείας των σπουδών του, στοιχεία που αποτέλεσαν τη βάση για τη διαμόρφωση της επιστημονικής και παιδαγωγικής του ταυτότητας. Η έρευνα στοχεύει, πρωτίστως, να αναδείξει τη θέση του καθηγητή ως θεμελιωτή της εμπειρικής-αναλυτικής προσέγγισης στην ελληνική Παιδαγωγική, η οποία συνέβαλε καθοριστικά στη μετεξέλιξη του κλάδου σε αυτόνομο επιστημονικό πεδίο. Μέσα από την ενδελεχή μελέτη των δημοσιευμάτων, των παραδόσεων και της πρακτικής του δράσης, η διατριβή θα επιχειρήσει να φωτίσει τους εξής επιμέρους στόχους:

1. Την τοποθέτηση του έργου του Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη στο ευρύτερο πλαίσιο των παιδαγωγικών ρευμάτων και των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων του 20ού αιώνα στην Ελλάδα.
2. Την ανάλυση της μεθοδολογικής του προσέγγισης, εστιάζοντας στην εισαγωγή και την καθιέρωση ερευνητικών μεθόδων στην παιδαγωγική επιστήμη.
3. Την ανάδειξη της πολύπλευρης κοινωνικής του συμβολής μέσω της συμμετοχής του σε επιστημονικούς και κοινωνικούς φορείς (όπως το ΠΣΠΑ, η Παιδαγωγική Εταιρία Ελλάδος κ.ά.), αναδεικνύοντας τη σύνδεση της παιδαγωγικής θεωρίας με τον δημόσιο διάλογο.

4. Την αξιολόγηση της επιρροής του, τόσο στην ακαδημαϊκή κοινότητα και τη διαμόρφωση των νέων επιστημόνων, όσο και στην εκπαιδευτική πράξη μέσω του ρόλου του στο Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Αθηνών (ΠΣΠΑ).
5. Την εμπάθυνση στον τρόπο με τον οποίο ο Ιωάννης Σ. Μαρκαντώνης συνέθεσε την παιδαγωγική σκέψη και τις ιδέες με την εκπαιδευτική πράξη, αναδεικνύοντας το σύνολο του έργου του ως μια ολοκληρωμένη πρόταση για μια ανθρωποκεντρική και ελληνορθόδοξη αγωγή.

Συνοπτικά, η διατριβή επιδιώκει να σκιαγραφήσει το βίο και το επιστημονικό και παιδαγωγικό προφίλ του Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, ως μιας ενωτικής και εμβληματικής μορφής, της οποίας το έργο συνέβαλε καθοριστικά στην εδραίωση της Παιδαγωγικής, ως μιας αναγνωρισμένης και δυναμικής επιστήμης στην ελληνική ανώτατη εκπαίδευση.

3. Ερευνητικά ερωτήματα (Γενικό και ειδικά ερωτήματα)

Η μελέτη καθοδηγείται από το ακόλουθο Γενικό Ερευνητικό Ερώτημα:

Ποια ήταν η συνολική συμβολή του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη στη διαμόρφωση της νεότερης Παιδαγωγικής σκέψης και πράξης στην Ελλάδα, και ποια η επίδραση του έργου του στον ακαδημαϊκό και εκπαιδευτικό χώρο;

Προς απάντηση του ανωτέρω γενικού ερωτήματος, τίθενται τρία **Ειδικά Ερευνητικά Ερωτήματα**, τα οποία αντιστοιχούν ακριβώς στη διάρθρωση των κεφαλαίων της διατριβής:

1. Πρώτον, σε επίπεδο καταγραφής (Κεφάλαιο Α'), διερευνάται: Ποια είναι τα βασικά στοιχεία του βίου, των σπουδών και της ευρύτερης επιστημονικής δράσης (Πανεπιστήμιο, Παιδαγωγική Εταιρία Ελλάδος, Φιλολογικός Σύλλογος «Παρνασσός») του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη, και ποια η δομή και το περιεχόμενο του παιδαγωγικού συγγραφικού του έργου;
2. Δεύτερον, σε επίπεδο ανάλυσης της σκέψης (Κεφάλαιο Β'), αναζητείται: Ποιες είναι οι κεντρικές θέσεις της Παιδαγωγικής Σκέψης του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη αναφορικά με την έννοια της Παιδείας, τον ρόλο του Παιδαγωγού (ως Αυθεντίας) και τη λειτουργία του, ως επόπτη στο Πειραματικό Σχολείο Αθηνών, και πώς συνδέονται αυτές με την παιδευτική παράδοση της σύγχρονης Ελλάδας;

3. Τρίτον, σε επίπεδο πρακτικών προσανατολισμών (Κεφάλαιο Γ'), τίθεται το ερώτημα: Ποιοι είναι οι βασικότεροι προσανατολισμοί που πρότείνει ο Καθηγητής Ιωάννης Μαρκαντώνης για την εκπαιδευτική πράξη (διδασκαλία, περιεχόμενο), τη μόρφωση των εκπαιδευτικών Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και τη διαπαιδαγώγηση στην οικογένεια, και πώς συμβάλλουν οι αντιλήψεις του στην προώθηση της «Παιδείας Ειρήνης»;

Η συστηματική απάντηση στα τρία αυτά ειδικά ερωτήματα θα οδηγήσει στην τεκμηριωμένη απάντηση του γενικού Ερευνητικού Ερωτήματος και στην ολοκλήρωση του επιστημονικού σκοπού της διατριβής.

4. Πρωτοτυπία της μελέτης (Κάλυψη ερευνητικού κενού και άξονες πρωτοτυπίας)

Η παρούσα διδακτορική διατριβή, με τίτλο «Ο Ιωάννης Μαρκαντώνης και η νεότερη παιδαγωγική σκέψη και εκπαιδευτική πράξη», έρχεται να καλύψει ένα σημαντικό ερευνητικό κενό στην ελληνική βιβλιογραφία για την Ιστορία της Παιδαγωγικής. Παρά τη γενική αναγνώριση της εμβληματικής μορφής του Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη και της καθοριστικής συμβολής του στη διαμόρφωση της Παιδαγωγικής επιστήμης στην Ελλάδα, δεν υφίσταται μέχρι σήμερα μια συστηματική και ολοκληρωμένη μελέτη που να αναλύει και να αποτιμά το σύνολο του πολύπλευρου έργου του. Οι υπάρχουσες αναφορές είναι είτε αποσπασματικές, είτε περιορίζονται σε επιμέρους πτυχές της δράσης του (όπως ο ρόλος του στο Πειραματικό Σχολείο ή η συγγραφική του παραγωγή), ενώ ακόμη και ο τιμητικός Χαριστήριο Τόμος που του αφιερώθηκε δεν καταπιάνεται με την όλη διάσταση του διδακτικού και παιδαγωγικού του έργου.

Η πρωτοτυπία της παρούσας έρευνας έγκειται σε τρεις άξονες, οι οποίοι αντικατοπτρίζονται στη δομή της διατριβής:

1. Ολοκληρωμένη Προσέγγιση: Σύνθεση σκέψης και πράξης (Κεφάλαια Α, Β, Γ)

Η μελέτη αυτή δεν περιορίζεται σε μία μόνο πτυχή του έργου του Μαρκαντώνη, αλλά επιχειρεί μια ολιστική αποτίμηση, η οποία διαρθρώνεται στις τρεις βασικές ενότητες της διατριβής. Αυτή η ολιστική προσέγγιση είναι απαραίτητη, καθώς η μέχρι σήμερα βιβλιογραφία, συμπεριλαμβανομένου του Χαριστηρίου Τόμου, δεν έχει διερευνήσει τη συνεκτική σύνδεση μεταξύ:

- Ενότητας Α: Της ακαδημαϊκής του πορείας και του συγγραφικού του έργου.

- Ενότητας Β: Της παιδαγωγικής του σκέψης (Παιδεία, Παιδαγωγός, Πειραματικό Σχολείο).
- Ενότητας Γ: Της πρακτικής εφαρμογής των ιδεών του στην εκπαιδευτική πράξη (προσανατολισμοί, κατάρτιση εκπαιδευτικών, διαπαιδαγώγηση).

Με αυτόν τον τρόπο, αναδεικνύεται η σύνθεση της παιδαγωγικής του σκέψης, των ιδεών και της εκπαιδευτικής του πράξης, γεγονός που συνιστά μια καινοτόμο προσέγγιση.

2. Χρήση Πρωτότυπου και ανέκδοτου υλικού (Κεφάλαια Α, Β, Γ)

Η έρευνα βασίζεται στην αξιοποίηση πρωτότυπων και ανέκδοτων πηγών, όπως αρχειακό υλικό από το Πανεπιστήμιο Αθηνών και το Ιστορικό Αρχείο του ΠΣΠΑ, πρακτικά επιστημονικών συνεδρίων και, κυρίως, συνεντεύξεις με πρόσωπα του οικείου οικογενειακού και εκπαιδευτικού του περιβάλλοντος. Η πρόσβαση σε αυτό το υλικό προσδίδει ερευνητικό βάθος, ιδίως στις υποενότητες που αφορούν τον βίο του, τα πιστεύω του για τον Παιδαγωγό και τις αντιλήψεις του για τη Διαπαιδαγώγηση, επιτρέποντας την εξαγωγή συμπερασμάτων που δεν έχουν διατυπωθεί μέχρι τώρα, φωτίζοντας άγνωστες πτυχές της ζωής και του έργου του.

3. Επιστημολογική Τοποθέτηση: Καθιέρωση της Παιδαγωγικής ως Επιστήμης (Κεφάλαια Α, Β)

Η διατριβή τοποθετείται στον επιστημονικό διάλογο που αφορά την ιστορική συγκρότηση της Παιδαγωγικής ως αυτόνομης επιστήμης στην Ελλάδα. Αναδεικνύει την πρωτοποριακή συμβολή του Μαρκαντώνη, η οποία συσχετίζεται άμεσα με το επιστημονικό του έργο και τη βασική παιδαγωγική του σκέψη στην εισαγωγή της εμπειρικής-αναλυτικής προσέγγισης και στην καθιέρωση της ερευνητικής μεθοδολογίας, γεγονός που αποτελεί κομβικό σημείο στην εξέλιξη του επιστημονικού πεδίου. Συνοψίζοντας, η παρούσα διατριβή είναι πρωτότυπη διότι προσφέρει την πρώτη ολοκληρωμένη και κριτική μελέτη του έργου του Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, καλύπτοντας τα κενά που άφησαν προηγούμενες επιμέρους μελέτες και ο Χαριστήριος Τόμος, βασιζόμενη σε ανέκδοτο υλικό που τεκμηριώνει κάθε ενότητα της Διάρθρωσης.

5. Μεθοδολογία της Έρευνας (Πηγές και μέθοδοι ανάλυσης): Η Τακτική του Επιστημονικώς εργάζεσθαι

Η παρούσα διδακτορική διατριβή υιοθετεί μια **ποιοτική, ιστορική-κριτική και αναλυτική** μεθοδολογική προσέγγιση, η οποία βασίζεται στις αρχές της

συστηματικής έρευνας, όπως αυτές καθορίζονται από τον ίδιο τον Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη στο έργο του «**Η τακτική του επιστημονικώς εργάζεσθαι. Καθηγητού εν τω διδασκαλείω Μέσης Εκπαιδύσεως**». Η μεθοδολογία οργανώνεται γύρω από δύο άξονες: την **κριτική ανάλυση των πηγών** και τη **συστηματική αξιολόγηση**, με σκοπό την ολιστική αποτίμηση του έργου του Καθηγητή Μαρκαντώνη ως επιστήμονα, παιδαγωγού και εκπαιδευτικού μεταρρυθμιστή.

A. Πηγές και Τεχνικές Συλλογής Δεδομένων

Σύμφωνα με την «τακτική του επιστημονικώς εργάζεσθαι» του Μαρκαντώνη, η έρευνα οφείλει να βασίζεται σε «**αδιάσειστα τεκμήρια**» και σε μια ευρεία «**θέαση**» του αντικειμένου. Ως εκ τούτου, η συλλογή των δεδομένων είναι **πολυσυλλεκτική** και διαχωρίζεται στις εξής κατηγορίες, οι οποίες αντιστοιχούν στις θεματικές ενότητες της μελέτης (Α, Β, Γ):

1. Πρωτογενείς Πηγές (Έργο και Βίος):

- ο **Δημοσιευμένο Έργο**: Συγκέντρωση και κριτική ανάλυση του κύριου **συγγραφικού έργου** του Ι.Σ. Μαρκαντώνη (βιβλία, άρθρα, μελέτες, εισηγήσεις), με ιδιαίτερη έμφαση στα παιδαγωγικά κείμενα
- ο **Αρχειακό Υλικό (Ανέκδοτο)**: Αναζήτηση και μελέτη αρχείων του Πανεπιστημίου Αθηνών (ΕΚΠΑ) του Υπουργείου Παιδείας, πρακτικών της Παιδαγωγικής Εταιρίας Ελλάδος, της Βουλής των Ελλήνων, του Φιλολογικού Συλλόγου «ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ», και του Πειραματικού Σχολείου Αθηνών, για τη διασταύρωση της **δράσης** και της **επιστημονικής δραστηριότητάς** του

2. Δευτερογενείς Πηγές (Πλαίσιο σκέψης και πράξης):

- ο **Ιστορική και Παιδαγωγική Βιβλιογραφία**: Μελέτη της νεότερης ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας για την ιστορία της Παιδαγωγικής, την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και το ακαδημαϊκό πλαίσιο της εποχής του, με στόχο την **εντοπισμό του επιστημολογικού πλαισίου** και τη σύνδεση της σκέψης του με την **παιδευτική παράδοση της σύγχρονης Ελλάδας**.

3. Εμπειρικές Πηγές (Προφορική Ιστορία):

- ο **Προσωπικές Συνεντεύξεις**: Διεξαγωγή **ημι-δομημένων συνεντεύξεων** με πρόσωπα που σχετίστηκαν άμεσα με τον Ι.Σ. Μαρκαντώνη: μέλη της οικογένειας, συνεργάτες, συναδέλφους από το Πειραματικό Σχολείο, και εκπαιδευτικούς που επηρεάστηκαν από το έργο του. Οι συνεντεύξεις αυτές λειτουργούν ως «**φωτισμός**» για τον **βίο**

τον ρόλο του ως Παιδαγωγού και τη συμβολή του στην κατάρτιση των εκπαιδευτικών.

B. Μέθοδος Ανάλυσης των Δεδομένων

Η ανάλυση ακολουθεί την αρχή του Μαρκαντώνη για την ανάγκη «εξαντλητικής μελέτης» και «αυστηρής κρίσεως» των πηγών. Η μέθοδος περιλαμβάνει:

1. **Ιστορική-Κριτική Ανάλυση:** Εφαρμόζεται στο πρωτογενές και αρχειακό υλικό. Γίνεται **εσωτερική κριτική** (εξακρίβωση της αυθεντικότητας και της σημασίας των κειμένων του Μαρκαντώνη) και **εξωτερική κριτική** (τοποθέτηση των κειμένων στο ιστορικό, κοινωνικό και ακαδημαϊκό πλαίσιο της εποχής τους).
2. **Ανάλυση Περιεχομένου:** Εφαρμόζεται σχεδόν στο σύνολο του παιδαγωγικού συγγραφικού έργου του. Διερευνώνται οι **βασικές παιδαγωγικές έννοιες** (Παιδεία, Διδακτική Μεθοδολογία, Αγωγή Οικογένειας, Παιδαγωγός) και **θεματικοί άξονες** με σκοπό την ανάδειξη της **δομής, του περιεχομένου και των κατευθυντήριων γραμμών** της σκέψης του.
3. **Συγκριτική Αποτίμηση:** Γίνεται σύγκριση των θεωρητικών θέσεων του Μαρκαντώνη με την **εκπαιδευτική πράξη** (όπως εφαρμόστηκε στο Πειραματικό Σχολείο) και με τα **σύγχρονα παιδαγωγικά δεδομένα**. Η σύγκριση αυτή επιτρέπει την **αποτίμηση** της διαχρονικής ισχύος και της επίδρασης των ιδεών του στη σημερινή ελληνική εκπαίδευση.

Εν κατακλείδι, η μεθοδολογία της διατριβής, θεμελιωμένη στις **εμπειρικές-αναλυτικές** αρχές που εισήγαγε ο ίδιος ο Ιωάννης Μαρκαντώνης στην ελληνική Παιδαγωγική, εξασφαλίζει τη συστηματική, τεκμηριωμένη και ολοκληρωμένη διερεύνηση της συμβολής του στη **νεότερη παιδαγωγική σκέψη και εκπαιδευτική πράξη**.

6. Διάρθρωση της Διατριβής (Περιγραφή Κεφαλαίων)

Η έρευνα δομείται γύρω από **τρεις θεματικούς άξονες**, οι οποίοι αντικατοπτρίζουν τη σύνθετη σχέση μεταξύ βίου, θεωρίας και πράξης του Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, και παρουσιάζονται στα ακόλουθα κεφάλαια:

Το **Α' Κεφάλαιο** εστιάζει στον βίο, στις σπουδές και τη σημαντική επιστημονική εργογραφία του διακεκριμένου καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη, ο οποίος έχει αφήσει ανεξίτηλο αποτύπωμα στη νεότερη παιδαγωγική σκέψη. Μέσα από την ερευνητική προσέγγιση, εξετάζονται οι βασικοί σταθμοί της ζωής του, οι

ακαδημαϊκές του σπουδές, η εξέλιξή του ως παιδαγωγική προσωπικότητα καθώς και οι εξειδικεύσεις που ανέδειξαν το έργο του. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στο διδακτορικό του, με τίτλο «*Η σχέση μεταξύ επιδόσεως εν τω Γυμνασίου και εξελίξεως εν τω βίω*», το οποίο αποτελεί την πρώτη του εμπειρική παιδαγωγική έρευνα και μία σημαντική συνεισφορά στις εκπαιδευτικές επιστήμες.

Επιπλέον, δίνεται έμφαση στην ακαδημαϊκή του δράση και την επιρροή που άσκησε στις σύγχρονες εκπαιδευτικές αντιλήψεις, με στόχο την ανάδειξη του πλούσιου παιδαγωγικού και επιστημονικού του αποτυπώματος. Ειδικότερα η πρώτη Ενότητα του Α' Κεφαλαίου της διατριβής αφιερώνεται στη **συστηματική καταγραφή** και ανάλυση του βίου, των σπουδών και της ακαδημαϊκής διαδρομής του Καθηγητή **Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη**, στοιχεία που αποτέλεσαν τη θεμελιώδη βάση για τη διαμόρφωση της επιστημονικής και παιδαγωγικής του ταυτότητας. Μεθοδολογικά, η ενότητα αυτή λειτουργεί ως **ιστορική τεκμηρίωση** και πλαισίωση, απαραίτητη για την κατανόηση της μετέπειτα θεωρητικής του σκέψης (Κεφάλαιο Β) και της πρακτικής του συμβολής (Κεφάλαιο Γ).

Ο Βίος του Στην υπο- ενότητα αυτή, επιχειρείται η **ανασκόπηση του βίου** του Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, εστιάζοντας στις καταβολές, τα πρώιμα βιώματα και τις επιρροές που καθόρισαν την προσωπικότητά του και τον παιδαγωγικό του προσανατολισμό. Μέσω της αξιοποίησης **ανέκδοτου υλικού** και της **προφορικής ιστορίας** (συνεντεύξεις με οικεία και εκπαιδευτικά πρόσωπα), φωτίζονται άγνωστες πτυχές της ζωής του που εξηγούν τη μετέπειτα δέσμευσή του στην **ανθρωποκεντρική και ελληνορθόδοξη αγωγή**, καθώς και την ενοποιητική του παρουσία στους ακαδημαϊκούς και κοινωνικούς φορείς.

Στη 2η υπο- ενότητα του διερευνώνται αναλυτικά οι **ακαδημαϊκές σπουδές** του Μαρκαντώνη, αρχής γενομένης από τις προπτυχιακές του επιλογές και την εξέλιξή τους στην ανώτατη εκπαίδευση. Η έμφαση δίνεται στην **επιλογή των γνωστικών αντικειμένων** και στους **ακαδημαϊκούς μέντορες** που τον επηρέασαν. Η μελέτη των σπουδών του είναι κρίσιμη, καθώς αναδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο απέκτησε το **ευρύ επιστημονικό υπόβαθρο** που του επέτρεψε αργότερα να γεφυρώσει τη φιλοσοφική θεώρηση της Παιδαγωγικής με την **εμπειρική-αναλυτική προσέγγιση**.

Η 3η υπο- ενότητα εξετάζει λεπτομερώς το **διδακτορικό έργο** του Ιωάννη Μαρκαντώνη και τον τρόπο με τον οποίο καθόρισε την **εξειδίκευσή** του. Αναδεικνύεται η **πρωτοποριακή φύση** της διατριβής του, η οποία συγκαταλέγεται στις **πρώτες** που χρησιμοποίησαν **εμπειρικά-στατιστικά δεδομένα** στην ελληνική Παιδαγωγική έρευνα και που ασχολείται με τον επαγγελματικό προσανατολισμό των νέων. Η ανάλυση αυτή τεκμηριώνει τη

θέση του ως **θεμελιωτή** της **εμπειρικής-αναλυτικής μεθόδου** στον κλάδο και εξηγεί γιατί η ακαδημαϊκή του πορεία συνέβαλε καθοριστικά στη μετεξέλιξη της Παιδαγωγικής σε **αυτόνομο επιστημονικό πεδίο** στην Ελλάδα.

Η δεύτερη Ενότητα του Α' Κεφαλαίου της διατριβής εστιάζει στη **βασική επιστημονική και θεσμική δραστηριότητα** του Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, εξετάζοντας την πολλαπλή του συμβολή τόσο εντός του **ακαδημαϊκού χώρου** όσο και σε **σημαντικούς επιστημονικούς και κοινωνικούς φορείς**. Αυτή η ανάλυση τεκμηριώνει την ευρύτερη επιρροή του στην ελληνική παιδεία και στον δημόσιο διάλογο, πέραν της διδακτικής του έδρας. Στην πρώτη υπο-ενότητα του με τίτλο το **Επιστημονικό Έργο του ως Πανεπιστημιακού**, αναλύεται συστηματικά το **δημοσιευμένο συγγραφικό έργο** του Ι.Σ. Μαρκαντώνη κατά τη διάρκεια της θητείας του ως Καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Δίνεται έμφαση στα **θεμελιώδη του συγγράμματα** του και τις μελέτες του, ιδιαίτερα εκείνες που αφορούν τη **Μεθοδολογία της Εκπαιδευτικής Έρευνας** και την **Παιδαγωγική Ψυχολογία**.

Η ανάλυση αυτή αναδεικνύει την πρωτοποριακή του συμβολή στην **εισαγωγή της εμπειρικής-αναλυτικής προσέγγισης** στην ελληνική Παιδαγωγική, μετατοπίζοντας τον κλάδο από την αμιγώς φιλοσοφική θεώρηση προς μια **ερευνητική και τεκμηριωμένη επιστήμη**.

Στη δεύτερη υπο-ενότητα με τίτλο, το **Έργο του στην Παιδαγωγική Εταιρία Ελλάδος και στη Βουλή των Εφήβων**, εξετάζεται η **καθοριστική συμβολή** του Ι.Σ. Μαρκαντώνη στη θεσμική συγκρότηση της Παιδαγωγικής επιστήμης, μέσω της ενεργού του δράσης σε συλλογικούς φορείς. Ειδικότερα: **Παιδαγωγική Εταιρία Ελλάδος (ΠΕΕ)**: Διερευνάται ο **ιδρυτικός του ρόλος** και η προσφορά του ως Προέδρου, αναδεικνύοντας τον τρόπο με τον οποίο η ΠΕΕ λειτούργησε ως πλατφόρμα για την προώθηση του **επιστημονικού διαλόγου** και την **ανάπτυξη της Παιδαγωγικής κοινότητας** στην Ελλάδα. **Βουλή των Εφήβων**: Αναλύεται η συμβολή του στην καθιέρωση και λειτουργία του θεσμού, γεγονός που καταδεικνύει την πεποίθησή του για την άμεση **σύνδεση της Παιδαγωγικής θεωρίας με την πολιτική αγωγή** και τη συμμετοχή των νέων στα κοινά.

Η τρίτη υπο-ενότητα του φωτίζει την **ευρύτερη πνευματική και πολιτιστική δράση** του Καθηγητή, εστιάζοντας στον ρόλο του ως Προέδρου ή μέλους του Φιλολογικού Συλλόγου «**Παρνασσός**». Η παρουσία του σε έναν κατεξοχήν πολιτιστικό φορέα υπογραμμίζει τη **ολιστική του αντίληψη** για την Παιδεία, η οποία δεν περιοριζόταν μόνο στη σχολική εκπαίδευση, αλλά περιλάμβανε και την **καλλιέργεια του πολιτιστικού διαλόγου** και την **προώθηση των γραμμάτων** και των τεχνών στην ελληνική κοινωνία. Το τρίτο τμήμα του πρώτου κεφαλαίου της διατριβής επικεντρώνεται στη **συστηματική**

ανάλυση του συνόλου του **συγγραφικού έργου** του Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, με ειδική έμφαση στα παιδαγωγικά του κείμενα. Σκοπός είναι η **τεκμηρίωση** της ακαδημαϊκής και επιστημονικής του εμβέλειας και η ανάδειξη της άμεσης σύνδεσης μεταξύ της θεωρητικής του παραγωγής και των προτάσεων για την εκπαιδευτική πράξη.

1. **Το Παιδαγωγικό Συγγραφικό Έργο του.** Στο υποκεφάλαιο αυτό, πραγματοποιείται **πλήρης καταγραφή και ταξινόμηση** του παιδαγωγικού συγγραφικού έργου του Μαρκαντώνη. Περιλαμβάνονται βιβλία, άρθρα σε επιστημονικά περιοδικά, εισηγήσεις σε συνέδρια και δημοσιεύσεις σε συλλογικούς τόμους. Η καταγραφή αυτή δεν είναι απλώς βιβλιογραφική, αλλά συνοδεύεται από μια **πρώτη κριτική επισκόπηση** των βασικών θεματικών αξόνων του έργου, αναδεικνύοντας τις **επιστημολογικές προτεραιότητες** του συγγραφέα, όπως η προσήλωση στην **εμπειρική έρευνα** και η **κριτική θεώρηση** των εκπαιδευτικών φαινομένων.

2.. **Δομή και Περιεχόμενο του Παιδαγωγικού - Συγγραφικού του Έργου.** Ακολουθεί η **εμβάθυνση** στο περιεχόμενο των κυριότερων παιδαγωγικών του έργων, με έμφαση στα **δομικά στοιχεία** και στις **κεντρικές έννοιες** που τα διέπουν. Αναλύονται οι **θεωρητικές πηγές** και οι επιρροές του (π.χ., από τη διεθνή Ψυχοπαιδαγωγική), καθώς και οι **πρωτότυπες έννοιες** που εισήγαγε ή διαμόρφωσε. Η κριτική ανάλυση περιεχομένου αποσκοπεί στον εντοπισμό της **συνεκτικής σκέψης** του Μαρκαντώνη, αναδεικνύοντας τον τρόπο με τον οποίο το συγγραφικό του έργο συνθέτει μια **ολοκληρωμένη πρόταση** για την Παιδεία και την Αγωγή.

3.. **Το Παιδαγωγικό Συγγραφικό Έργο του και η Διδακτική Μεθοδολογία στο Ελληνικό Σχολείο.** Το υποκεφάλαιο αυτό γεφυρώνει τη θεωρία με την πράξη. Εξετάζεται η **πρακτική χρησιμότητα** και η **διδακτική εφαρμογή** των ιδεών που διατυπώνονται στα συγγράμματά του, ιδιαίτερα σε σχέση με τη **διδακτική μεθοδολογία** στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Δίνεται έμφαση σε κείμενα που αφορούν τη «**διδακτική του επιστημονικώς εργάζεσθαι**» και τις μεθόδους που προτείνει για την **ενεργό μάθηση** και την **ανάπτυξη της κριτικής σκέψης** των μαθητών. Η ανάλυση τεκμηριώνει ότι το συγγραφικό έργο του Μαρκαντώνη αποτελεί έναν **πρακτικό οδηγό** για τον εκπαιδευτικό, καθιστώντας τον έναν από τους βασικούς παράγοντες **μεταρρύθμισης** της διδακτικής πρακτικής στο ελληνικό σχολείο.

Στο **Β' Κεφάλαιο** εξετάζεται η **συμβολή του Ιωάννη Μαρκαντώνη** στην παιδεία και στην παιδαγωγική σκέψη και πώς οι ιδέες του επηρέασαν τον νεότερο ακαδημαϊκό και εκπαιδευτικό χώρο. Η προσέγγιση του Μαρκαντώνη χαρακτηρίζεται από μια βαθιά κατανόηση της **Παιδαγωγικής ως διαρκούς και δυναμικής διαδικασίας**, με στόχο την ανάπτυξη της **κριτικής σκέψης** και της

δημιουργικότητας των μαθητών. Στο πλαίσιο αυτό, μέσα από τη μελέτη των επιτευγμάτων του και των γενικότερων παιδαγωγικών και φιλοσοφικών του αντιλήψεων, θα αναλύσουμε την επίδρασή τους στη διαμόρφωση **σύγχρονων εκπαιδευτικών προγραμμάτων** και στην **εφαρμογή καινοτόμων διδακτικών μεθόδων**, οι οποίες προάγουν την **ολιστική ανάπτυξη** του ατόμου.

Η Ενότητα Α' αναλύει το **πολυδιάστατο επιστημονικό και ακαδημαϊκό έργο** του Καθηγητή **Ιωάννη Μαρκαντώνη** στον χώρο της Παιδαγωγικής, σκιαγραφώντας την εξέλιξη της καριέρας του και την κεντρική του θεωρητική συνεισφορά. Η παρουσίαση εκκινεί από την έναρξη της ακαδημαϊκής του διαδρομής ως επιστημονικού βοηθού στο **Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής (ΕΠΠ)** του ΕΚΠΑ, όπου συνέδεσε επιτυχώς τη θεωρία με την πρακτική εφαρμογή. Ακολουθώντας, καταγράφεται η σημαντική του συμβολή ως ο **πρώτος Καθηγητής Παιδαγωγικής** στο Πανεπιστήμιο Πατρών και η επιστροφή του στο ΕΚΠΑ ως Τακτικός Καθηγητής της Έδρας της Παιδαγωγικής. Η κεντρική επιστημονική συνεισφορά του Μαρκαντώνη έγκειται στην επέκταση του παιδαγωγικού αντικειμένου, μέσω της ανάπτυξης και υιοθέτησης του όρου «**Ανθρωπαγωγική**». Με αυτή την έννοια, διεύρυνε την Παιδαγωγική από την αποκλειστική εστίαση στην παιδική ηλικία σε μια **ολιστική διαδικασία** που αφορά τη **δια βίου αγωγή και ανάπτυξη του ατόμου** ως σωματοψυχικής και πνευματικής ολότητας. Τέλος, αναδεικνύεται η **ηγετική του δράση** ως Διευθυντή του ΕΠΠ, όπου, μέσω της οργάνωσης συλλογικών ερευνητικών προγραμμάτων και της καθοδήγησης ικανών ομάδων νέων επιστημόνων, έθεσε τα θεμέλια για την περαιτέρω εξέλιξη και την εισαγωγή καινοτόμων παιδαγωγικών μεθόδων στον εθνικό ακαδημαϊκό χώρο.

Η υπο-ενότητα β' αναδεικνύει τον **πολυσχιδή ρόλο** του Καθηγητή **Ιωάννη Μαρκαντώνη** στην **εξακαδημαϊκή παιδαγωγική δράση** και τη συνεισφορά του στη διαμόρφωση του εκπαιδευτικού και δημοκρατικού ήθους της χώρας. Πρώτον, ο Μαρκαντώνης υπήρξε ο **πρωτεργάτης και εμπνευστής της ιδέας για την ίδρυση της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος (ΠΕΕ)** (1981), ενός επιστημονικού σωματείου με κεντρικούς στόχους την **προαγωγή των Επιστημών της Αγωγής**, τη μελέτη των προβλημάτων της ελληνικής εκπαίδευσης και την **επιμόρφωση του διδακτικού προσωπικού**. Ο ίδιος διετέλεσε ο **πρώτος Πρόεδρος** της Εταιρείας, θέτοντας τα θεμέλια για τη διαχρονική της επιρροή στην εκπαιδευτική κοινότητα. Δεύτερον, η ενότητα υπογραμμίζει τη **δραστική συμμετοχή** του στον **πρωτοποριακό θεσμό της Βουλής των Εφήβων**, όπου, εκτός από την οργανωτική του συμβολή (με ευθύνη στη σύνταξη των Πρακτικών), τόνιζε εμφατικά την **ουσιαστική επίδραση** των ιδεών των μαθητών στην πολιτική και κοινωνική ζωή.

Συνοψίζοντας, η ενότητα καταδεικνύει ότι ο Μαρκαντώνης ήταν καταλυτικός παράγοντας στον **εκσυγχρονισμό της παιδείας** μέσω της οργανωμένης σύνδεσης της πανεπιστημιακής γνώσης με τους **κοινωνικούς και δημοκρατικούς θεσμούς**.

Η τρίτη Ενότητα επικεντρώνεται στην ανάλυση του **συγγραφικού έργου** του Καθηγητή **Ιωάννη Μαρκαντώνη**, το οποίο αποτελεί αναπόσπαστο και ουσιώδες τμήμα της επιστημονικής του εργογραφίας. Πέραν της διδασκαλίας, της έρευνας και της ενεργού συμμετοχής σε επιστημονικές εκδηλώσεις, ο Μαρκαντώνης αφιερώθηκε στη **συγγραφή και δημοσίευση σημαντικών εργασιών**. Το έργο αυτό αναδεικνύεται, ως **πρωτοπόρο** στο πεδίο της Παιδαγωγικής, καθώς συμβάλλει στην εξέλιξη της επιστήμης μέσω της εμβάθυνσης σε σύγχρονες ερευνητικές μεθόδους και της παρουσίασης **καινοτόμων προσεγγίσεων**. Συνεπώς, η ενότητα καταδεικνύει ότι το συγγραφικό του αποτύπωμα επηρέασε βαθιά την ακαδημαϊκή κοινότητα, προσφέροντας γνώσεις που υποστηρίζουν άμεσα τόσο την **παιδαγωγική σκέψη** όσο και την **πράξη**.

Η πρώτη υπο-Ενότητα εστιάζει στο **πλούσιο παιδαγωγικό συγγραφικό έργο** του Καθηγητή **Ιωάννη Μαρκαντώνη**, τονίζοντας ότι η συνεισφορά του στην παιδαγωγική επιστήμη υπήρξε εξίσου καθοριστική μέσω της συγγραφής, όσο και μέσω της διδασκαλίας. Τα έργα του Μαρκαντώνη χαρακτηρίζονται ως **πρωτοποριακές εργασίες και πρακτικά εργαλεία**, καθώς συνδύασαν επιτυχώς τη **θεωρητική ανάλυση** των εκπαιδευτικών μοντέλων με την **εφαρμογή καινοτόμων παιδαγωγικών τεχνικών**, εξοπλίζοντας γενιές εκπαιδευτικών με τις σύγχρονες γνώσεις του πεδίου. Η συγγραφική του παραγωγή, η οποία περιλαμβάνει **δεκαπέντε (15) βιβλία και πάνω από εκατό (100) άρθρα και μελέτες**, καλύπτει ένα **ευρύ επιστημονικό φάσμα**, όπως τεκμηριώνεται από τους αναλυτικούς καταλόγους της εργογραφίας του. Ταξινομώντας τα έργα αυτά σε κατηγορίες, διακρίνεται η εμβάθυνσή του στη **Διδακτική**, την **Ανθρωπαγωγική**, την **Ψυχολογία/Ανάπτυξη**, τη **Μεθοδολογία της Έρευνας** (συμπεριλαμβανομένης της Στατιστικής) και τη **Γλωσσολογία** (ειδικά σε σχέση με τις κλασικές γλώσσες), καθιστώντας το έργο του βασικό υπόβαθρο για την ακαδημαϊκή κοινότητα και τη βελτίωση της εκπαιδευτικής πρακτικής στην Ελλάδα.

Η Υπο-ενότητα β' αναλύει διεξοδικά τη **δομή και το περιεχόμενο** του παιδαγωγικού και συγγραφικού έργου του Ιωάννη Μαρκαντώνη, αποκαλύπτοντας τον **ολιστικό και διεπιστημονικό** χαρακτήρα της προσέγγισής του. Το έργο του διακρίνεται σε κεντρικές κατηγορίες, όπως **Θεωρητικά Κείμενα, Εμπειρικές Έρευνες, Διδακτικά Βιβλία και Άρθρα**, καλύπτοντας ένα ευρύ φάσμα θεμάτων που υπερβαίνουν την στενή έννοια της εκπαίδευσης. Ενδεικτικά, ασχολείται με τη σχέση της **σχολικής επίδοσης** με τη μετέπειτα εξέλιξη στη ζωή, την **ψυχοσωματική ανάπτυξη** του

παιδιού, τη **μακροταξινόμηση** των παιδαγωγικών αντικειμένων, την **κριτική της ψυχολογικής μεθόδου**, ζητήματα **Ανθρωπαγωγικής** και **Οικογενειακής Αγωγής**, καθώς και τη **Διδακτική** της γλώσσας (όπως το παράλληλο συντακτικό Αρχαίας Ελληνικής και Λατινικής). Η **παιδαγωγική φιλοσοφία** που διατρέχει το σύνολο του έργου του εστιάζει στην **ολιστική ανάπτυξη** των φοιτητών, με στόχο τη διαμόρφωση ατόμων με **κριτική σκέψη**, ισχυρή **ηθική ανάπτυξη** και υψηλή **κοινωνική ευθύνη**, προωθώντας παράλληλα τις αξίες της **δημοκρατίας** και της **ειρήνης**. Μέσα από τα εμβληματικά του συγγράμματα και τις εισηγήσεις του για την **Ανώτατη Εκπαίδευση** και την **Εκπαίδευση Ενηλίκων**, ο Μαρκαντώνης ανταποκρίθηκε στις επιτακτικές ανάγκες **εκσυγχρονισμού** της ελληνικής παιδείας, γεφυρώνοντας τη θεωρία με την **πρακτική εφαρμογή**. Συνολικά, το τμήμα αποτιμά το συγγραφικό του έργο ως **καθοριστικό** για την ελληνική παιδαγωγική επιστήμη, καθώς παρέχει ένα **πολύτιμο εννοιολογικό και μεθοδολογικό πλαίσιο** για εκπαιδευτικούς και ερευνητές.

Η τρίτη υπο-ενότητα επικεντρώνεται στον **μετασχηματιστικό ρόλο** του Καθηγητή **Ιωάννη Μαρκαντώνη** στη διδακτική μεθοδολογία του ελληνικού σχολείου, αντιπαραβάλλοντας την **ανθρωποκεντρική** του προσέγγιση με την παραδοσιακή, φορμαλιστική διδασκαλία. Ενώ η Γενική Διδακτική στην Ελλάδα είχε επί μακρόν υιοθετήσει το **δασκαλοκεντρικό** μοντέλο των **ερβαρτιανών σταδίων**, ο Μαρκαντώνης έσπασε αυτή την παράδοση. Η δική του φιλοσοφία προώθησε μια **μαθητοκεντρική** διδασκαλία, βλέποντας την Παιδεία ως «**Πράξη Ελευθερίας**» και τη διδασκαλία ως «**τέχνη**» και «**ολική μέθεξη**» μεταξύ διδάσκοντος και διδασκομένου. Η μεθοδολογία του εστίαζε στην **ολιστική ανάπτυξη** του μαθητή, στην καλλιέργεια της **ηθικής συνείδησης**, της **κριτικής σκέψης** και της **δημιουργικότητας**, αντιστεκόμενη στην απλή αποστήθιση. Η καινοτομία του εντοπίζεται επίσης στη **σύνδεση θεωρίας και πράξης**, καθώς μέσω **πρακτικών ασκήσεων**, **βιωματικών εργατηρίων** και **εποπτειών** στο Πειραματικό Σχολείο, καθοδηγούσε τους φοιτητές του να εφαρμόζουν σύγχρονα μοντέλα διδασκαλίας. Συνοψίζοντας, ο Μαρκαντώνης, επηρεασμένος και από την Παιδαγωγική Ψυχολογία, διαμόρφωσε μια **ανθρωποκεντρική, φιλοσοφικά θεμελιωμένη** προσέγγιση, μετατρέποντας τον εκπαιδευτικό από απλό μεταδότη γνώσης σε **εμπνευστή και συνοδοιπόρο** του μαθητή.

Το **Κεφάλαιο Β'** αποτελεί τον **πυρήνα της ανάλυσης** της διατριβής. Σε αυτό το πλαίσιο, **εξετάζεται** εκτενώς η **πολυδιάστατη συμβολή** του Καθηγητή **Ιωάννη Μαρκαντώνη** στην ελληνική παιδεία και την παιδαγωγική σκέψη. **Αναλύεται** ο τρόπος με τον οποίο οι ιδέες του **διαμόρφωσαν** και **επηρέασαν** τον νεότερο ακαδημαϊκό και εκπαιδευτικό χώρο, καθώς η προσέγγισή του **χαρακτηρίζεται** από

μια βαθιά κατανόηση της Παιδαγωγικής ως **διαρκούς και δυναμικής διαδικασίας**. Μέσω της μελέτης των επιτευγμάτων του και των γενικότερων παιδαγωγικών και φιλοσοφικών αντιλήψεών του, **αναδεικνύεται** η επίδρασή τους στη διαμόρφωση **σύγχρονων εκπαιδευτικών προγραμμάτων** και την εφαρμογή **καινοτόμων διδακτικών μεθόδων**. Οι μέθοδοι αυτές **προάγουν** την ολιστική ανάπτυξη του ατόμου, με απώτερο στόχο την καλλιέργεια της **κριτικής σκέψης** και της **δημιουργικότητας** των μαθητών.

Η **Πρώτη Ενότητα** του Κεφαλαίου Β' **εξετάζει** την **επιστημονική παιδαγωγική σκέψη** του Καθηγητή **Ιωάννη Μαρκαντώνη** και την ουσιαστική της συμβολή στην παιδευτική παράδοση της σύγχρονης Ελλάδας. Με **επίκεντρο** την εκπαιδευτική του φιλοσοφία και τα **καινοτόμα** του έργα, **αναλύεται** πώς η σκέψη του **διαμορφώνει** και **ανανεώνει** τις εκπαιδευτικές πρακτικές στη χώρα μας. Η ανάλυση **επιδιώκει** να **γεφυρώσει** την παράδοση με τις σύγχρονες παιδαγωγικές μεθόδους, **προωθώντας** την κριτική σκέψη και την ολιστική ανάπτυξη των μαθητών. Τέλος, μέσα από την εξέταση των κύριων αξόνων της σκέψης του, **αποκαλύπτεται** η **διαχρονική επίδραση** που **ασκεί** στο εκπαιδευτικό σύστημα της Ελλάδας και **τονίζεται** η σημασία της για το μέλλον της παιδείας. Η **πρώτη υπο-ενότητα** **εμβαθύνει** στο θεωρητικό πλαίσιο, **εξετάζοντας** τη **πολυδιάστατη έννοια της Παιδείας** —όπως αυτή ορίζεται από την κλασική ελληνική σκέψη (Πλάτων, Ισοκράτης) έως τη σύγχρονη φιλοσοφία (Jaeger)— και τη θεμελιώδη σύνδεσή της με τον ελληνικό πολιτισμό. Παράλληλα, **αναλύεται** η **γενικότερη προβληματική** που **ανακύπτει** στην **εποχή του ψηφιακού μετασχηματισμού** (digital transformation). Η ανάλυση **εστιάζει** σε κρίσιμα ζητήματα, όπως η **ψηφιακή ανισότητα**, η ανάγκη για **ολιστική ανάπτυξη** και η **αναθεώρηση των αναλυτικών προγραμμάτων**, θέτοντας το υπόβαθρο για την κριτική αξιολόγηση της παιδαγωγικής σκέψης του Ιωάννη Μαρκαντώνη σε σχέση με τις σύγχρονες προκλήσεις.

Η **υπο-ενότητα β'** **εστιάζει** στην **παιδαγωγική σκέψη** του Ιωάννη Μαρκαντώνη, **αναλύοντας** τη δική του **σφαιρική και περιεκτική αντίληψη** για την **Παίδεια**. **Παρουσιάζονται** και **αναλύονται** οι **επτά θεμελιώδεις κατηγορίες** που ο ίδιος προσδιόρισε—συμπεριλαμβανομένης της διάκρισης της Παιδείας από τη Μόρφωση, την Αγωγή και την Εκπαίδευση—**τονίζοντας** τον ρόλο της ως φορέα **εθνικής ταυτότητας** και **πολιτισμικού κεφαλαίου**. Επιπλέον, **εμβαθύνει** στην έννοια του «**μαθησιοτόπου**» και στον **ανθρωπολογικό-αξιακό** προσανατολισμό της παιδείας, που **αντλεί** από το ορθόδοξο-χριστιανικό ήθος, **αποκαλύπτοντας** τη διαχρονική αποστολή της για την **πνευματική ολοκλήρωση** και τη διαμόρφωση **δημοκρατικών και υπεύθυνων πολιτών**.

Η υπο-ενότητα γ' εξετάζει τη διαχρονική σύνδεση της παιδαγωγικής σκέψης του Ιωάννη Μαρκαντώνη με την **ελληνοχριστιανική παιδευτική παράδοση**. Αναλύεται η επιχειρηματολογία του Μαρκαντώνη, η οποία **εδραιώνει** την Παιδεία ως **πολιτισμικό πρότυπο** ("της Ελλάδος παιδευσιν"), **ενοποιώντας** το κλασικό ελληνικό πνεύμα με τη χριστιανική διδασκαλία και **αναδεικνύοντας** την ελληνική γλώσσα ως όργανο οικουμενικής διάδοσης της Παιδείας. Τέλος, **διερευνώνται** οι **σύγχρονοι προβληματισμοί** του Καθηγητή Μαρκαντώνη σχετικά με την **αλλοτρίωση** της νεοελληνικής παιδείας, εστιάζοντας στην **εμπορευματοποίηση** της γνώσης και στην **κρίση της εθνικής ταυτότητας**, με σκοπό την ανάδειξη της **βιώσιμης συνέχειας** των αξιών του ελληνικού κόσμου.

Η **Δεύτερη Ενότητα** εξετάζει τη λειτουργία του Καθηγητή **Ιωάννη Μαρκαντώνη** ως **λαμπρού προτύπου** στην παιδαγωγική επιστήμη, **γεφυρώνοντας** τη θεωρία με την πράξη. **Αναλύονται** οι θεμελιώδεις αρχές που **χαρακτηρίζουν** τον ρόλο του ως παιδαγωγού, εστιάζοντας σε τρεις κρίσιμους άξονες.

Η **πρώτη υπο-ενότητα** αναλύει τις κεντρικές θέσεις του Καθηγητή Μαρκαντώνη σχετικά με την **προσωπικότητα του παιδαγωγού**, την οποία **αντιλαμβάνεται** ως **πολυσύνθετη** και **καθοριστική** για την εκπαιδευτική διαδικασία. **Εξετάζεται** η θεώρησή του για τον παιδαγωγό ως **ρυθμιστή** και **καταλύτη** προσωπικής εξέλιξης, ο οποίος **οφείλει** να συνδυάζει την ακαδημαϊκή κατάρτιση με τη **βαθιά ψυχολογική γνώση**. Ιδιαίτερη έμφαση **δίνεται** στην προσέγγισή του για την **Ψυχολογία του Βάθους** και τη σημασία της **γνώσης του ασυνείδητου** στην παιδαγωγική πράξη, καθώς και στην **ανάγκη διάκρισης μεταξύ προσώπου και προσωπίου**, **αναδεικνύοντας** τον παιδαγωγό σε **ερευνητή** της ανθρώπινης προσωπικότητας.

Η **υπο-ενότητα β'** εξετάζει τη θεώρηση του Καθηγητή Μαρκαντώνη για τον ρόλο του **Παιδαγωγού ως Αυθεντίας**, διαφοροποιώντας τη θέση του από το παραδοσιακό αυταρχικό μοντέλο και το ριζοσπαστικό αντιαυταρχικό πρότυπο. **Αναλύεται** η κεντρική του έννοια της **«πειθαρχημένης χειραφέτησης»**, όπου η αυθεντία **δεν προέρχεται** από την εξουσία (υπηρεσιακή αυθεντία), αλλά από τη **γνώση, την ακεραιότητα** και την **πνευματική ηγεσία** (πραγματική αυθεντία). Τέλος, **τονίζεται** η σύνδεση της παιδαγωγικής αυθεντίας με τη **δημοκρατία**, την **ελευθερία** και την **ελληνοχριστιανική παιδεία**, καθώς και η σημασία του **δασκαλομαθητικού διαλόγου** ως **«μέθεξης»** και **κριτικής αναζήτησης**, που οδηγεί τον μαθητή στην **αυτονομία** και την **πνευματική ολοκλήρωση**.

Η **υπο-ενότητα γ'** **εστιασμένη** στις αρχές του Καθηγητή Μαρκαντώνη για τη **διαπροσωπική επικοινωνία** του παιδαγωγού, τόσο στο άμεσο όσο και στο έμμεσο

κοινωνικό περιβάλλον, αναδεικνύει την επικοινωνία ως μορφοποιό σχέση και όχι ως απλό εργαλείο διδασκαλίας. Διερευνάται η θεώρησή του για τον παιδαγωγό ως «στοχαγωγό-νομοθέτη» και «πομπό», ο οποίος δημιουργεί ένα ποιοτικό ψυχολογικό κλίμα στην τάξη, ενθαρρύνοντας τη συμμετοχή των μαθητών ως ενεργών «δεκτών» και υποκειμένων της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Τέλος, παρουσιάζεται η κριτική του Μαρκαντώνη απέναντι στην «αποσχολειοποίηση» και αναλύονται οι προτάσεις του για τη βαθύτερη μεταστοιχείωση του εκπαιδευτικού συστήματος – στις διδακτικές προσεγγίσεις, τις μεθοδολογίες και τον τρόπο έκφρασης – με στόχο την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης και της αυτονομίας σε ένα δημοκρατικό μαθησιακό περιβάλλον.

Η Τρίτη Ενότητα εστιάζει στις παιδαγωγικές κατευθυντήριες γραμμές του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη κατά τη διάρκεια της εποπτείας του στο Πειραματικό Σχολείο Αθηνών (ΠΣΠΑ). Αναλύεται ο ρόλος του Μαρκαντώνη ως γέφυρας μεταξύ της θεωρητικής Πανεπιστημιακής Παιδαγωγικής και της πρακτικής εφαρμογής στην πειραματική σχολική μονάδα. Παρουσιάζεται η κρίσιμη συμβολή του στην ανάπτυξη νέων διδακτικών προσεγγίσεων και στη διαμόρφωση δυναμικού μαθησιακού περιβάλλοντος, αναδεικνύοντας τη σημασία της εποπτείας για την αναβάθμιση της εκπαιδευτικής πολιτικής και της πειραματικής διδασκαλίας στην Ελλάδα. Η πρώτη υπο-ενότητα προσδιορίζει τους σκοπούς και την ιστορική εξέλιξη του θεσμού των Πειραματικών Σχολείων, ξεκινώντας από τα τέλη του 19ου αιώνα (John Dewey) και φτάνοντας στο σύγχρονο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Εστιάζει στον ρόλο των Πειραματικών Σχολείων ως εργαστηρίων παιδαγωγικής καινοτομίας, τα οποία διασφαλίζουν την ευελιξία και προωθούν την πιλοτική εφαρμογή νέων μεθόδων αγωγής και διδασκαλίας. Τέλος, τονίζεται η διαχρονική συμβολή τους στη θεωρητική και πρακτική κατάρτιση των εκπαιδευτικών, καθώς και στην αξιολόγηση και συνεχή βελτίωση της εθνικής εκπαιδευτικής πολιτικής, όπως αντανακλάται στις νομοθετικές μεταρρυθμίσεις έως και σήμερα.

Η υπο-ενότητα β' αναδεικνύει την άρρηκτη σύνδεση των Πειραματικών Σχολείων στην Ελλάδα με τον ακαδημαϊκό χώρο, εστιάζοντας στην ίδρυση του Πειραματικού Σχολείου Πανεπιστημίου Αθηνών (ΠΣΠΑ) το 1929, με πρωτεργάτη τον Νικόλαο Εξαρχόπουλο. Εξετάζεται ο διττός ρόλος του ΠΣΠΑ: ως κέντρο πρακτικής άσκησης και βασικής κατάρτισης των μελλοντικών εκπαιδευτικών, καθώς και ως εργαστήριο έρευνας και καινοτομίας στην Παιδαγωγική και Ψυχολογία. Τέλος, τονίζεται η καθοριστική συμβολή των εποπτών, όπως ο Ιωάννης Μαρκαντώνης κατά την εικοσαετή θητεία του, ο οποίος διασφάλισε τη στενή συνεργασία με το

Πανεπιστήμιο και προωθούσε την επιστημονική-παιδαγωγική εξέλιξη, μετατρέποντας το σχολείο σε πρότυπο για την αναμόρφωση της εθνικής εκπαίδευσης. Η υπο-ενότητα γ' εξετάζει τη μακρόχρονη και καθοριστική δράση του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη ως Επόπτη του Πειραματικού Σχολείου Πανεπιστημίου Αθηνών (ΠΣΠΑ), μια θητεία που ξεπερνά τη διάρκεια του ιδρυτή του. Αναλύεται ο ρόλος του Επόπτη βάσει του θεσμικού πλαισίου και περιγράφεται η δική του αντίληψη, σύμφωνα με την οποία λειτουργεί ως ο «Κυβερνήτης» του σχολείου-«πλοίου», καθοδηγώντας το μέσα από εκπαιδευτικοκοινωνικές διακυμάνσεις. Παρουσιάζονται οι θεμελιώδεις παιδαγωγικές αρχές που προώθησε ο Μαρκαντώνης—όπως η αυτενέργεια, η ολική μόρφωση της προσωπικότητας, η εξατομικευμένη διδασκαλία και η ενίσχυση της παιδαγωγικής έρευνας—ενώ υπογραμμίζεται η συμβολή του στην πρακτική και ψυχοπαιδαγωγική κατάρτιση των φοιτητών.

Στο Γ' Κεφάλαιο → "Η Εκπαιδευτική Πράξη: Οι Πρωτοπόροι Παιδαγωγικοί Προσανατολισμοί του Ιωάννη Μαρκαντώνη", η ανάλυση στρέφεται στην εκπαιδευτική πράξη μέσα από την κληρονομιά του καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη, αναδεικνύοντας τη μεταμορφωτική δυναμική της μαθητοκεντρικής προσέγγισης. Το κεφάλαιο δομείται σε τρεις κεντρικούς άξονες, που συνθέτουν αρμονικά θεωρητική θεώρηση και πρακτικές εφαρμογές: Θεωρητικές Θέσεις και Περιεχόμενο της Διδασκαλίας: Η έρευνα διερευνά τις πρωτοπόρες θέσεις του Μαρκαντώνη για τον προσανατολισμό της εκπαίδευσης και της διδασκαλίας, φέρνοντας στο προσκήνιο την καινοτομία της εκπαιδευτικής του πρότασης. Επιστημονική και Παιδαγωγική Μόρφωση Εκπαιδευτικών: Η ανάλυση εστιάζει στη συμβολή του Μαρκαντώνη στη βελτίωση της επιστημονικής και επαγγελματικής κατάρτισης των εκπαιδευτικών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Ειδικότερα, φωτίζει τις μεθόδους ενίσχυσης της διδακτικής ικανότητας και της συνεχούς επιμόρφωσης. Αγωγή στην Οικογένεια και «Παιδεία Ειρήνης»: Αναλύονται οι αντιλήψεις του για τη διαπαιδαγώγηση στην οικογένεια, τις σχέσεις των κοινωνικών φορέων και τις προϋποθέσεις για μια «Παιδεία ειρήνης». Η ενότητα αυτή συνδέει την εκπαιδευτική εμπειρία με την κοινωνική συνοχή και την ειρηνική συνύπαρξη. Ως σύνολο, το κεφάλαιο επιδιώκει να τεκμηριώσει την πολύπλευρη προσέγγιση του Ιωάννη Μαρκαντώνη, η οποία αρθρώνει αρμονικά θεωρία και πράξη, και υποδεικνύει νέους δρόμους για τη σύγχρονη παιδαγωγική θεωρία και πράξη.

Ειδικότερα στην πρώτη ενότητα του Γ' Κεφαλαίου η ανάλυση **εστιάζει** στους βασικούς προσανατολισμούς της εκπαιδευτικής και διδακτικής σκέψης του καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη, με στόχο την **τεκμηρίωση του θεωρητικού πλαισίου** πάνω στο οποίο **εδράζεται** η σχολική πράξη.

Η πρώτη υπο-ενοτητα του **εστιάζει** στις θέσεις του **Ιωάννη Μαρκαντώνη** για τους **προσανατολισμούς της Εκπαίδευσης** και της Αγωγής. Η ανάλυση **αναδεικνύει** την προσέγγισή του, η οποία **αντιμετωπίζει** τους προσανατολισμούς ως **δυναμικές οντότητες** που **καθορίζονται** από τις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες. Ο Μαρκαντώνης **προσεγγίζει** την αγωγή ως πολυδιάστατη διαδικασία που **στοχεύει**: Στη **μεταβίβαση της πολιτιστικής κληρονομιάς** και των αξιών και στη **διαμόρφωση στέρεας προσωπικότητας** ικανής να υπερβαίνει κρίσεις. Η μελέτη **τεκμηριώνει** την ολιστική του προσέγγιση μέσω των **τεσσάρων γενικών σκοπών** (υλικός, μορφολογικός, ηθικός, κοινωνικός), οι οποίοι **αντιστοιχούν** στους διδακτικούς στόχους της Ταξινομίας του Bloom. Συνολικά, το κείμενο **καθιστά** την αγωγή **πράξη ελευθερίας, πολιτισμικής συνέχειας και κοινωνικής υπευθυνότητας**.

Η δεύτερη υποενοότητα **διερευνά** τις αρχές του **Ιωάννη Μαρκαντώνη** για τους προσανατολισμούς της **διδασκαλίας**, η οποία **θεμελιώνεται** στην τριπλή διάσταση της **επιστήμης, τέχνης και τεχνικής**. **Αναλύεται** η κεντρική έννοια της «**συνάντησης**» (ολική μέθεξη του μαθητή με το περιβάλλον) και η εφαρμογή **ολιστικών, ενεργητικών μεθόδων** στο **Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Αθηνών (ΠΣΠΑ)**. Η διδασκαλία **εκλαμβάνεται** ως **διαλογική, αναστοχαστική** διαδικασία, ανοικτή στη διεπιστημονικότητα (π.χ. projects) και στην **ολόπλευρη διαμόρφωση της προσωπικότητας**.

Η τρίτη υποενοότητα **καταπιάνεται** με τις απόψεις του **Ιωάννη Μαρκαντώνη** για το **περιεχόμενο της σχολικής διδασκαλίας**. Το περιεχόμενο **ορίζεται** ως οργανωμένο σύνολο γνώσεων, δεξιοτήτων και αξιών, που **στοχεύει** στην ολόπλευρη **κατάρτιση του μαθητή ως ενεργού προσώπου**. Η επιλογή του **εδράζεται** σε **θεμελιώδη μορφωτικά ζητήματα** (Klafki) και στις τοπικές ανάγκες, διασφαλίζοντας **διπλή ιεράρχηση** (επιστημονική εγκυρότητα και παιδαγωγική συνάφεια). Η προσέγγιση **συνθέτει** τις θεωρίες Tyler, Goodlad και Eisner, **καθιστώντας** το «Τι» της διδασκαλίας **ζωντανό, δυναμικό και προσαρμοστικό μέσο** διαμόρφωσης υπεύθυνων πολιτών.

Η δεύτερη Ενότητα **διερευνά** την προβληματική της **επιστημονικής και παιδαγωγικής μόρφωσης** των εκπαιδευτικών Δευτεροβάθμιας. **Εξετάζεται** το

ιστορικό, θεσμικό και πρακτικό πλαίσιο της κατάρτισης και επιμόρφωσης. **Εστιάζει** στη **συμβολή του Ιωάννη Μαρκαντώνη** (μέσω του ΠΣΠΑ) στη διαμόρφωση ενός **πρότυπου καθοδήγησης** που **συνδυάζει** ανθρωπιστική παιδεία και διδακτική καινοτομία.

Η πρώτη υποενότητα **διερευνά** τη γενικότερη προβληματική που **αφορά** την **επιστημονική και παιδαγωγική μόρφωση** των εκπαιδευτικών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Η ανάλυση **εστιάζει** στη **διττή φύση της κατάρτισης** (γνωστικό αντικείμενο και διδακτική μεθοδολογία), αναδεικνύοντας τις **προκλήσεις** της ελληνικής πραγματικότητας, όπως η αποσπασματικότητα της επιμόρφωσης και η έλλειψη ενιαίας στρατηγικής. Παράλληλα, **γίνεται σύγκριση** με διεθνείς καλές πρακτικές, όπως το ολιστικό και διαρκές μοντέλο της Φινλανδίας. Συνολικά, η ενότητα **υπογραμμίζει** την ανάγκη για ένα **νέο μοντέλο επαγγελματικής ανάπτυξης** που ενσωματώνει την εκπαιδευτική έρευνα και τη δια βίου μάθηση.

Η δεύτερη υποενότητα **αναλύει** το **ισχύον θεσμικό και πρακτικό πλαίσιο** που **διέπει** την **επιστημονική και παιδαγωγική μόρφωση** των εκπαιδευτικών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. **Εξετάζεται** το θεμελιώδες **νομοθετικό πλαίσιο** που **καθορίζει** τόσο την **αρχική κατάρτιση** (π.χ. πενταετή προπτυχιακά προγράμματα με υποχρεωτική πρακτική άσκηση) όσο και τη **συνεχιζόμενη επαγγελματική ανάπτυξη**. **Παρουσιάζονται** οι βασικοί φορείς (**ΙΕΠ, Πανεπιστήμια**) και οι **θεσμοί υποχρεωτικής επιμόρφωσης** (π.χ. 80 ώρες/2ετία). Τέλος, **τονίζεται** η **διεθνής διάσταση** της κατάρτισης μέσω των **ευρωπαϊκών προγραμμάτων** (Erasmus+), τα οποία **ενισχύουν** την καινοτομία και τη διακρατική συνεργασία.

Η τρίτη υποενότητα **εστιάζει** στη **συμβολή του Ιωάννη Μαρκαντώνη** στη μόρφωση και κατάρτιση των εκπαιδευτικών Δευτεροβάθμιας. **Αναλύεται** ο καθοριστικός του ρόλος στην **εδραίωση της Παιδαγωγικής** ως αυτόνομης και διεπιστημονικής επιστήμης στην Ελλάδα, ιδιαίτερα μετά τη θεσμοθέτηση των Παιδαγωγικών Τμημάτων (1982). **Προβάλλεται** η προσήλωσή του σε **σύγχρονα, μαθητοκεντρικά μοντέλα σπουδών**, την **αναστοχαστική διδασκαλία** και την **έρευνα δράσης** ως πυρήνα της επαγγελματικής ανάπτυξης. Τέλος, **τονίζεται** η **ανθρωπιστική και ηθική διάσταση** της παιδαγωγικής του φιλοσοφίας, η οποία **αναδεικνύει** τον εκπαιδευτικό ως φορέα αξιών και διανοούμενο της πράξης.

Η τρίτη Ενότητα **εξετάζει** τις αντιλήψεις του **Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη** για τη **διαπαιδαγώγηση στην οικογένεια** και τη **συμβολή της παιδείας στην προώθηση της ειρήνης**. Συγκεκριμένα, **αναλύονται** οι βασικές του θέσεις για την **οικογενειακή αγωγή** και τη σημασία της **συνεργασίας** μεταξύ οικογένειας,

σχολείου και κοινωνίας. Παράλληλα, **παρουσιάζονται** οι αρχές και οι προϋποθέσεις που **θέτει** για την καλλιέργεια μιας **παιδείας ειρήνης** μέσω του εκπαιδευτικού έργου. Μέσα από αυτές τις ενότητες **αναδεικνύεται η ολιστική του προσέγγιση**, η οποία **συσχετίζει** την ποιοτική οικογενειακή αγωγή με την **οικοδόμηση ειρηνικών κοινωνιών**.

Η πρώτη υποενότητα **διερευνά τις βασικές θέσεις του Ιωάννη Μαρκαντώνη** για την αγωγή που **προσφέρει η οικογένεια**, την οποία θεωρεί τον **θεμελιώδη και πρωταρχικό** φορέα κοινωνικοποίησης και **ανθρωποβιοαγωγικής**. Ο Μαρκαντώνης **αναδεικνύει** την οικογένεια ως τον «πρώτο και αδιαπραγμάτευτο χώρο» όπου **θεμελιώνεται** η ανθρώπινη προσωπικότητα, αποκτάται **συναισθηματική ασφάλεια** και **βιωματικά** μεταδίδονται **αξίες και πολιτισμικά πρότυπα** (ηθική αγωγή). **Τονίζεται** η **ιδιοτυπία** του θεσμού στη διαμόρφωση του ατόμου ως συλλογικού όντος, καθώς και η ανάγκη οι γονείς να **ενθαρρύνουν** την **αυτονομία** και την **κριτική σκέψη**. Η θεωρία του **επιμένει** στην αναντικατάστατη παιδαγωγική δύναμη της οικογένειας και στη διαχρονική της **ανθεκτικότητα** απέναντι στις σύγχρονες προκλήσεις. Η προσέγγιση αυτή **εδραιώνεται** και από το **διεπιστημονικό έργο** του για τη μελέτη και αντιμετώπιση κρίσιμων θεμάτων της ελληνικής οικογένειας.

Η δεύτερη υπο ενότητα **διερευνά** τη θεμελιώδη σημασία της **σχεσιοδυναμικής διαπαιδαγώγησης**, η οποία **αναδεικνύει** τη δυναμική αλληλεπίδραση μεταξύ παιδαγωγού-παιδαγωγούμενου, ως τον πυρήνα της αγωγής, ειδικά σε μια εποχή αποξένωσης. **Εστιάζει** στις θέσεις του **Ιωάννη Μαρκαντώνη**, ο οποίος **τονίζει** ότι η **εμπιστοσύνη** και η **αποδοχή** (όπως προσφέρονται πρωτίστως από την οικογένεια) συνιστούν την «ασφαλή βάση» για την ανάπτυξη. **Επισημαίνει** τους παράγοντες αποδόμησης της παιδαγωγικής σχέσης (τεχνολογία, πολυκρατία, γραφειοκρατία στην εκπαίδευση) και την **ανάγκη επαναφοράς** της **συνάντησης** και της **αγάπης** στο πλαίσιο της μάθησης. Παράλληλα, η ανάλυση **συσχετίζει** τη σκέψη του Μαρκαντώνη με σύγχρονους παιδαγωγούς (**Vygotsky, Bronfenbrenner, Rogers**), **υιοθετώντας** μια **συστημική οπτική** (οικολογική προσέγγιση), όπου η **υγιής ανάπτυξη** εξαρτάται από την ορθή **ενσάρκωση των οικογενειακών αρχετύπων** και τη λειτουργική συνεργασία όλων των φορέων (σχολείο, κοινότητα). Τέλος, **προβάλλεται** το πρακτικό έργο του Μαρκαντώνη, όπως η **ίδρυση της Σχολής Γονέων** στο ΠΣΠΑ, ως απάντηση στην ανάγκη υποστήριξης της οικογενειακής αγωγής στις σύγχρονες συνθήκες. Τέλος η τρίτη υποενότητα **αναλύει** το «πιστεύω» του **Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη** για την **Αγωγή προς Ειρήνην**, την οποία

θεωρεί αυτόνομο και εφαρμοσμένο κλάδο της Παιδαγωγικής, στενά συνδεδεμένο με τις κοινωνικές, πολιτικές και ηθικές επιστήμες.

Ο Μαρκαντώνης πρωτοπόρησε στο ελληνικό πλαίσιο για τη **θεσμική κατοχύρωση** και τη «**σχολειοποίηση**» της αγωγής αυτής, εισάγοντας ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο που **εστιάζει** στη **διαμόρφωση κριτικής συνείδησης** και την **αποδόμηση της βίας**. Το πλαίσιο αυτό **περιλαμβάνει** τη θεωρητική και βιωματική ανάπτυξη της ειρηνολογίας μέσω εργαστηρίων, με σκοπό την **καλλιέργεια διαλόγου, ενσυναίσθησης, κοινωνικής δικαιοσύνης και αλληλεγγύης**. Για τον Μαρκαντώνη, η Παιδαγωγική της Ειρήνης είναι πρωτίστως **ηθική και πολιτική υπόθεση** που **στοχεύει** στη διαμόρφωση πολιτών ικανών να οικοδομούν δημοκρατικές και αρμονικές κοινωνίες.

Η παρούσα μελέτη **ολοκληρώνεται** με ένα **συνοπτικό και κριτικό κεφάλαιο Συμπερασμάτων**, το οποίο **συγκεντρώνει** τα κύρια ευρήματα που **προέκυψαν** από την ανάλυση των θέσεων του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη. Τα συμπεράσματα **επαναπροσδιορίζουν** τη συνάφεια της παιδαγωγικής του παρακαταθήκης με τις σύγχρονες προκλήσεις της εκπαίδευσης, αναδεικνύοντας τη διαχρονική αξία των προταγμάτων του για την οικογενειακή αγωγή, τη μόρφωση των εκπαιδευτικών και την παιδεία ειρήνης. Τέλος, **ακολουθεί η λεπτομερής παράθεση της χρησιμοποιηθείσας βιβλιογραφίας** και των λοιπών πηγών, οργανωμένη **σύμφωνα με τα διεθνή ακαδημαϊκά πρότυπα** (π.χ., σύστημα APA ή Harvard), προσφέροντας πλήρη διαφάνεια και τη δυνατότητα επαλήθευσης της επιστημονικής τεκμηρίωσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

Ο ΒΙΟΣ, ΟΙ ΣΠΟΥΔΕΣ ΚΑΙ Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΙΩΑΝΝΗ ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΗ ΣΤΗ ΝΕΟΤΕΡΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΚΕΨΗ

Το παρόν κεφάλαιο εστιάζει στον βίο, τις σπουδές και τη σημαντική επιστημονική εργογραφία του διακεκριμένου καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη, ο οποίος έχει αφήσει ανεξίτηλο αποτύπωμα στη νεότερη παιδαγωγική σκέψη. Μέσα από την ερευνητική προσέγγιση, εξετάζονται οι βασικοί σταθμοί της ζωής του, οι ακαδημαϊκές του σπουδές, η εξέλιξή του ως παιδαγωγική προσωπικότητα καθώς και οι εξειδικεύσεις που ανέδειξαν το έργο του.

Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στο διδακτορικό του, με τίτλο «*Η σχέση μεταξύ επιδόσεως εν τω Γυμνασίω και εξελίξεως εν τω βίω*», το οποίο αποτελεί την πρώτη του εμπειρική παιδαγωγική έρευνα και μία σημαντική συνεισφορά στις εκπαιδευτικές επιστήμες. Επιπλέον, δίνεται έμφαση στην ακαδημαϊκή του δράση και στην επιρροή που άσκησε στις σύγχρονες εκπαιδευτικές αντιλήψεις, με στόχο την ανάδειξη του πλούσιου παιδαγωγικού και επιστημονικού του αποτυπώματος.

1. Βίος, σπουδές και παιδαγωγική εξειδίκευση του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη

Στην προσπάθειά μας να αναδείξουμε την προσωπικότητα και το έργο του καθηγητή Παιδαγωγικής στη Φιλοσοφική Σχολή του ΕΚΠΑ, κ. Ιωάννη Μαρκαντώνη, και τον καθοριστικό ρόλο που διαδραμάτισε στα εκπαιδευτικά δρώμενα της χώρας μας, τόσο με τη θεωρία όσο και με την πράξη της διδασκαλίας του, θεωρήσαμε απαραίτητο να αναφερθούμε αρχικά στο περιβάλλον μέσα στο οποίο αναπτύχθηκε και έδρασε. Στο πρώτο αυτό κεφάλαιο της μελέτης μας, θα εξετάσουμε τη ζωή του, τις σπουδές του, την παιδαγωγική του εξειδίκευση, καθώς και την εν γένει δράση του.

1.1. Ο βίος του

Ο Πανεπιστημιακός Καθηγητής της Παιδαγωγικής της Φιλοσοφικής Σχολής, παιδαγωγός, φιλόσοφος και συγγραφέας κυρίως παιδαγωγικών συγγραμμάτων του ΕΚΠΑ Ιωάννης Μαρκαντώνης γεννήθηκε στις 3 Σεπτεμβρίου του έτους 1928 στην

Αθήνα, όπου και τελείωσε τις εγκύκλιες σπουδές του.²⁷ Πατέρας του, ήταν ο Σεραφείμ Μαρκαντώνης, το γένος του οποίου κρατούσε από το γενεαλογικό δένδρο των Μαρκαντωναίων της τοπικής σήμερα Κοινότητας του Αηδονοχωριού²⁸(παλαιό

²⁷ Χαριστήριος τόμος στον ομότιμο καθηγητή Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη.. ό. π. στο ίδιο,σ.15. Ο τιμητικός τόμος αναφέρει ως τόπο γέννησης του καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη την Αθήνα. Η πληροφορία αυτή επιβεβαιώνεται και από την προφορική μαρτυρία του π. Ηλία Μαρκαντώνη, στενού συγγενούς του, καταγόμενου επίσης από το Αηδονοχώρι Καρδίτσας, καταγωγή για την οποία ο ίδιος ο καθηγητής θεωρούσε τιμή του.

²⁸Το Αηδονοχώρι, απέχει από την πρωτεύουσα του Νομού, την πόλη της Καρδίτσας 45 χλμ. Πρόκειται για ένα ορεινό χωριό των Αγράφων χτισμένο σε υψόμετρο 800 μέτρων κοντά σε ρεματιά που οι πηγές της έχουν την αφετηρία τους στη θέση «Αγγελίνα». Κατά μήκος της ρεματιάς αναπτύσσεται πλούσια βλάστηση, πανύψηλες βελανιδιές, καρυδιές, πλατάνια και άλλα είδη χλωρίδας. Στην τοπική κοινότητά του Αηδονοχωριου είναι προσαρτημένοι και οι αγροτικοί οικισμοί Θέρμα και Κάρπη. Οι μόνιμοι κάτοικοι της τοπικής κοινότητας του Αηδονοχωριού ανέρχονται στους 100 και η κύρια ασχολία τους είναι η γεωργία, τα κηπευτικά και η κτηνοτροφία. Ο ενοριακός Ναός του Αηδονοχωριου στο κέντρο του χωριού είναι αφιερωμένος στην Αγία Παρασκευή, είναι βυζαντινού ρυθμού, υποδομήθηκε γύρω στον 16ο αιώνα, ενώ σύμφωνα με τη σωζόμενη παράδοση ο Γεώργιος Καραϊσκάκης πέρασε από το χωριό και με χρήματα του συνέβαλε στην ανοικοδόμηση του. Μεχρι σήμερα κατά παράδοση τη 2η μέρα του Πάσχα στην πλατεία του χωριού πραγματοποιείται εικονική δημοπρασία των εικόνων του Ναού της Αγ. Παρασκευής τα ονομαζόμενα "Σίγνα" και συγκεντρώνονται χρήματα για τη συντήρηση της Εκκλησίας. Μετά τα "Σίγνα" λαμβάνει χώρα ο παραδοσιακός χορός Τάϊ-Τάϊ που είναι μοναδικός στο είδος του σε όλη την Ελλάδα.Προβλ. [Λουκάτος 1958-59, 306] Αηδονοχώρι Θεσσαλικών Αγράφων: Εισ το Αηδονοχώρι ηχογράφησα και την μουσικήν ιδιάζοντος τοπικού χορού, του είδους των διπλών ή θηλυκωτών, όστις εκτελείται υπό ανδρών και γυναικών μόνον την Τρίτη του Πάσχα. Κατά την ημέραν εκείνην η διασκέδασις είναι ελευθεριώτερα δι' άνδρας και γυναίκας, ως εκ τούτου δε λαμβάνουν χώραν και μεταμφιέσεις και μιμικαί παραστάσεις με την πρωτοβουλίαν γυναικών. Ο εν λόγω χορός ονομάζεται "Τάϊ-τάϊ", πιθανώς από τας επαναλαμβανομένας συλλαβάς του "τ' αϊνέβαινε", λέξεως υπάρχουσας εις τον δεύτερον στίχον του άσματος. Χορεύεται με γραφικότητα και μεγαλοπρέπειαν, κάμνει δε εντύπωσιν η εναλλαγή των ανδρικών και γυναικείων φωνών, αίτινες διαδέχονται ομαδικώς η μία την άλλην, πριν ή τελειώσουν. Σημειωτέον ότι οι Αηδονοχωρίται μετά δυσκολίας εδέχθησαν ν' αναπαραστήσουν κατά μήνα Ιούλιον (έστω και εν εορτή της Αγίας Παρασκευής) τον χορόν τούτον, διότι τον εκτελούν με λατρευτικήν αποκλειστικότητα μόνον την εβδομάδα του Πάσχα. Βλ. <https://www.dance-pandect.gr/pdsΠρόσβαση> 31-12-24

όνομα του χωριού Φωτιάνα ή Χωταίνα-ή Χώτενα) της Καρδίτσας του Δήμου Σοφάδων.²⁹Μητέρα του, ήταν η Αθηνά, η οποία γεννήθηκε στο Δαδί τη σημερινή Αμφίκλεια-Λοκρίδος και κρατούσε από το γένος Σταματοπούλου ή Σταμάτη. Συνεπώς ο Καθηγητής Ιωάννης Μαρκαντωνης και ο αδελφός του Ιατρός Λεωνίδας Μαρκαντωνης ήταν «Λοκροί εκ μητρός»³⁰.

Στο Αηδονοχώρι, οι Μαρκαντωναίοι, στα δύσμοιρα χρόνια της τουρκοκρατίας, υπήρξαν προεστώτες και κοινοτικοί άρχοντες. Η οικογένεια Μαρκαντωναίων, ήταν από τις πολυπληθέστερες στην περιοχή της Χωταίνας. Σύμφωνα με αξιόπιστες πληροφορίες πολλοί από τους Μαρκαντωναίους άλλαξαν το επώνυμό τους³¹ και

²⁹ Βλ. ΦΕΚ : 251/1930 «Πανδέκτης: Chotena -- Aidonochori»- Χώτενα- Chotena, στο: . pandektis.ekt.gr και «Διοικητικές Μεταβολές Δήμων και Κοινοτήτωνwebsite=EETAA». Πρόσκτηση 30-12=24.

³⁰ Νικ. Τασιόπουλου, *Δαδιώτες Πανεπιστημιακοί Η ζωή και το έργο τους Λοκρικά ιστορικά μελετήματα* Αθήνα 2018, σ. 119. Πρόκειται για ένα σημαντικό έργο, όπου καταγράφονται οι βιογραφίες και το επιστημονικό και συγγραφικό έργο 46 πανεπιστημιακών, οι οποίοι κατάγονται από την κωμόπολη του Δαδιού (σημερινή Αμφίκλεια) μεταξύ των οποίων και ο Μαρκαντωνης Ιωάννης από το γένος της μητερας του Αθηνάς. Ο αριθμός αυτών των ακαδημαϊκών είναι εξαιρετικά μεγάλος για μια μικρή κωμόπολη και αποτελεί μοναδικό φαινόμενο για τη Στερεά Ελλάδα και όχι μόνο. Το βιβλίο καταγράφει ένα σημαντικό πνευματικό και πολιτιστικό φαινόμενο της επαρχίας.

³¹ Μαίρη Μηλίγκου-Μαρκαντωνη ,*Στοιχεία λαογραφικά από το Αηδονοχώριον Καρδίτσης στα Θεσσαλικά Άγραφα* στο: ΧΦ 3303/1975, Λαογραφικό Μουσείο και Αρχείο ΕΚΠΑ, σ .5, όπου αναφέρεται, ότι τα ονόματα Μαρκαντωνης, Γεωργίου, Παπανικολάου, προήλθαν από τις οικογένειες Θέου, Δημητρίου, για να ξεχωρίζουν και να μην γίνεται σύγχυσης, Δηλ. μερικά μέλη άλλαξαν τα επίθετά τους.Τα ονόματα των επίθετων των κάτοικων όπως Αλεξίου, Αλεξόπουλος, Αναστασίου, Αντωνίου, Αντωνοπουλος(Μαρκαντωνης),Γεωργίου (Θέος)κλπ. του Αηδονοχωριού και το γενεολογικά δέντρα προέρχονται από στοιχεία του Αρχείου της Κοινότητας κατά το ετος 1975. Βλ. ακόμη ιστορικά στοιχεία για το Αηδονοχωρι Ευαγγελία Κ. Σαμαρά, Συλλογή λαογραφικής ύλης εκ του χωριού Αηδονοχωριου Επαρχίας Καρδίτσης νομού Καρδίτσης, στο:ΧΦ 1510/1972 Λαογραφικό Μουσείο και Αρχείο ΕΚΠΑ,σ.13.

έλαβαν το επίθετο Αντωνόπουλος, προσπαθώντας να προσαρμοστούν στις κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες της εποχής³². Σήμερα, και τα δύο επώνυμα διατηρούνται και χρησιμοποιούνται από τους απογόνους αυτών των οικογενειών. Ο πατέρας του Καθηγητή Μαρκαντώνη, Σεραφείμ, στην ηλικία των είκοσι ετών άφησε το χωριό του και πήγε στην Αμφίκλεια. Από εκεί, κατέληξε στην Αθήνα, προκειμένου να αναζητήσει καλύτερες ευκαιρίες και συνθήκες διαβίωσης, καθώς η οικογένειά του αντιμετώπιζε δυσκολίες επιβίωσης. Στην Αθήνα, η οικογένεια διατηρούσε ταβέρνα στην περιοχή της Κυψέλης.³³ Ο πατέρας του Καθηγητή, Σεραφείμ έφυγε σχετικά νωρίς από τη ζωή, αλλά οι δύο γιοι του σπούδασαν και ακολούθησαν αξιόλογες καριέρες. Τα αδέρφια Ιωάννης και Λεωνίδας Μαρκαντώνης φοίτησαν στο Β' Γυμνάσιο Αρρένων Αθηνών και υπήρξαν μέλη μιας διακεκριμένης συντροφιάς σημαντικών προσωπικοτήτων της Ελλάδας, οι οποίοι όλοι τους οραματίζονταν έναν νέο κόσμο ειρήνης, δικαιοσύνης και ελευθερίας. Ανάμεσα στα μέλη αυτής της αξιοθαύμαστης ομάδας ήταν ο αρχιεπίσκοπος Τιράνων και πάσης Αλβανίας, Αναστάσιος Γιανουλάτος,³⁴ ο διακεκριμένος νομικός Μάκης Δαγτόγλου, ο διεθνούς φήμης σκηνοθέτης Θεόδωρος Αγγελόπουλος, ο διακεκριμένος θεολόγος και φιλόσοφος Χρήστος Γιανναράς, ο θεολόγος Παναγιώτης Νέλλας και πολλοί άλλοι που έμειναν στην ιστορία για το έργο και την προσφορά τους στη χώρα.³⁵ Η συντροφιά που συγκρότησαν οι Ιωάννης και Λεωνίδας Μαρκαντώνης, μαζί με άλλες

³² Συνέντευξη με Παναγιώτα Τσιπράκη-Μαρκαντώνη στις 22-2-25 γεννημένης το 1944 στο Αηδονοχώρι.

³³ Συνέντευξη με την Αθηνά Μαρκαντώνη 10-1-25.

³⁴Βλ. Σύντομο βιογραφικό του Αρχιεπισκόπου Αλβανίας κυρού Αναστασίου, στο: <https://orthodoxalbania.org/2020/el/2020/Πρόσβαση> 25-1-25.Ο αείμνηστος Αναστάσιος (Γιαννουλάτος, 1929–2025) υπηρέτησε ως Αρχιεπίσκοπος Τιράνων και πάσης Αλβανίας (1992–2025), ανασυστώντας την τοπική Εκκλησία, ήταν Ομότιμος Καθηγητής Θεολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, συγγραφέας 24 βιβλίων και τιμημένος με δεκάδες διεθνή βραβεία. © Στον τομέα της ιεραποστολής ξεχώρισε για την ίδρυση και λειτουργία σχολείων, κλινικών και κοινωνικών δομών τόσο στην Αφρική (Κένυα, Ουγκάντα κ.ά.) όσο και στην ανασυγκρότηση της Εκκλησίας στην Αλβανία, ενισχύοντας την παρουσία και την κοινωνική προσφορά της Ορθοδοξίας. Ακαδημαϊκά τιμήθηκε ως Επίτιμος Διδάκτορας σε 19 Πανεπιστήμια (Ελλάδα, ΗΠΑ, Ρουμανία, Κύπρο, Γεωργία, Αλβανία, Ιταλία) και υπηρέτησε ως Επίτιμος Συγκλητικός της Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Επιστημών και Τεχνών (Αυστρία, 2019–2024), επιβεβαιώνοντας το διεθνές κύρος του.

³⁵Αρχιεπίσκοπος Αναστάσιος Πορνεομενος: Συνομιλίες με τη Νατάσσα Μπαστέα και τον Μάκη Προβατά Αρχιεπίσκοπος Αναστάσιος Γιαννουλάτος, Αθήνα 2024,σ.38 και [Νατάσα Μπαστέα](#) Αναστάσιος Αλβανίας – «Η αγάπη είναι μια ασύλληπτη παγκόσμια δύναμη», στο:ΒΗΜΑ <https://www.tovima.gr/2021/11/08/Πρόσβαση> 25-1-25

προσωπικότητες της εποχής, αντικατοπτρίζει την πνευματική και κοινωνική άνθιση μιας εποχής γεμάτης ιδανικά και οράματα. Το Β' Γυμνάσιο Αρρένων Αθηνών αποτέλεσε το κοινό σημείο εκκίνησης για πολλούς ανθρώπους που έμελλε να αφήσουν ανεξίτηλο αποτύπωμα στην ελληνική ιστορία και τον πολιτισμό. Μέσα από τη φιλία και την αλληλεγγύη, αυτοί οι άνθρωποι δημιούργησαν ένα δίκτυο που προήγαγε τις αξίες της ειρήνης, της δικαιοσύνης και της ελευθερίας, αφήνοντας μια κληρονομιά που συνεχίζει να εμπνέει τις επόμενες γενιές. Με την αποφοίτηση τους από το Β' Γυμνάσιο Αθηνών ο Λεωνίδας φοίτησε στην Ιατρική σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών³⁶, ενώ ο Ιωάννης φοίτησε στο Τμήμα Φιλολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, από το οποίο αποφοίτησε το έτος 1951.

Για ένα σύντομο χρονικό διάστημα εργάστηκε σε ιδιωτικά σχολεία της Αθήνας, ως φιλόλογος στα οποία διακρίθηκε για το διδακτικό και παιδαγωγικό του έργο. Ασχολήθηκε ειδικότερα με τη μελέτη και τη διδασκαλία της Λατινικής γλώσσας και έγραψε ειδική μέθοδο εκμάθησής της. Η μακρόχρονη ακαδημαϊκή του πορεία και εξέλιξη άρχισε το 1954 με το διορισμό του ως επιστημονικού βοηθού στο «Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής» (ΕΠΠ) και διήρκησε, όπως ο ίδιος τόνιζε σε κάθε ευκαιρία 42,5 χρόνια, ως Καθηγητής Παιδαγωγικής στη φιλοσοφική σχολή του ΕΚΠΑ.³⁷

³⁶ Ο Λεωνίδας Μαρκαντώνης (1929-2019) γεννήθηκε στην Αθήνα το 1929 και αποφοίτησε το 1958 από την Ιατρική Σχολή του ΕΚΠΑ. Εκπαιδεύτηκε στη Χειρουργική και απέκτησε την ειδικότητα το 1963, ενώ το ίδιο έτος αναγορεύτηκε διδάκτωρ της Ιατρικής Σχολής του ΕΚΠΑ. Από το 1964 έως το 1965 μετεκπαιδεύτηκε σε πανεπιστημιακά νοσοκομεία του Λονδίνου. Εργάστηκε σε υπεύθυνες θέσεις του Θεραπευτηρίου Αθηνών «Ο Ευαγγελισμός» και του Δ.Θ.Κ.Α «Υγεία». Το 1978 εκλέχτηκε Υφηγητής Χειρουργικής του ΕΚΠΑ. Δημοσίευσε πολλές μελέτες και συμμετείχε σε πανελλήνια και διεθνή συνέδρια. Υπήρξε ενεργό μέλος πολλών επιστημονικών ενώσεων και διετέλεσε πρόεδρος και μέλος διαφόρων διοικητικών συμβουλίων. Παράλληλα, είχε σημαντική κοινωνική δράση, υπήρξε πρόεδρος της ΧΑΝ Αθηνών και του Εθνικού Συμβουλίου της ΧΑΝ Ελλάδος, καθώς και αντιπρόεδρος της Ευρωπαϊκής ΧΑΝ. Ενεργό μέλος του Φιλολογικού Συλλόγου «Παρνασσός». Ήταν παντρεμένος με τη Χριστίνα Θεοτοκάτου και απέκτησε μία κόρη, την Αθηνά, και δύο εγγόνια, τη Χριστίνα και τον Φοίβο-Χρήστο Καττάμη. Βλ. Νικ. Τασιόπουλου Δαδιώτες Πανεπιστημιακοί Η ζωή και το έργο τους.. ό. π. στο ίδιο, σ.125.

³⁷ Σε παρέμβαση του στην Επιτροπή Μορφωτικών υποθέσεων στηρίζοντας το θεσμό της «Βουλής των εφήβων» στους μαθητές που συμμετείχαν εκείνη την περίοδο είπε μεταξύ των άλλων: «Όσα λέτε εδώ είναι υλικό για μια μεταρρύθμιση της εκπαίδευσης. Εγώ ως Καθηγητής Παιδαγωγικής 42,5 χρόνια σας διαβεβαιώνω ότι η καλύτερη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που δεν έχει γίνει είναι η μεταρρύθμιση που θα γίνει αν ερευνηθούν αυτά

Το έτος 1969 ο Ιωάννης Μαρκαντώνης νυμφεύτηκε τη Φιλολόγο Μαρία- Σαπφώ Μηλίγκου, απόφοιτο του τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών από το οποίο είχε αποφοιτήσει το 1964³⁸. Η Μαρία- Σαπφώ Μηλίγκου, είχε γεννηθεί το 1940 στο τότε Βελγικό Κογκό στην πόλη Νιάγκαρα από γονείς με ηπειρώτικη καταγωγή και συγκεκριμένα από την Κόνιτσα. Ήταν απόφοιτος του Ελληνικού Δημοτικού Σχολείου του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας και του Αρσάκειου Γυμνασίου Ψυχικού.³⁹ Το 1978 εκπόνησε διδακτορική διατριβή με θέμα, «Άγιος Φίλιππος. Λαϊκή παράδοση και λατρεία» και βαθμό «άριστα»⁴⁰, και ανακηρύχτηκε διδάκτωρ της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών. Διορισμένη από το 1966 ως βοηθός στην Έδρα της Λαογραφίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών υπηρέτησε την επιστήμη της Λαογραφίας φθάνοντας στον βαθμό της Αναπληρώτριας Καθηγήτριας μέχρι τον Απρίλιο του έτους 2008 κατά το οποίο και απεβίωσε. Το 2003 εκλέχτηκε Διευθύντρια του νεοσύστατου Σπουδαστηρίου Λαογραφίας το οποίο σήμερα αποτελεί αξιόλογο κέντρο μελέτης των λαογραφικών και εθνολογικών σπουδών.⁴¹

Σημαντική υπήρξε η συμβολή της Μηλίγκου-Μαρκαντώνη στην οργάνωση του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας του οποίου διετέλεσε διευθύντρια και το οποίο εμπλούτισε με πρωτότυπες λαογραφικές συλλογές φοιτητών από όλη τη χώρα. Κατά την πορεία της πανεπιστημιακής της θητείας μερίμνησε, τακτοποίησε και αρχειοθέτησε μεθοδικά τις πρωτότυπες, λαογραφικές συλλογές των κατα καιρούς φοιτητών/τριών από όλη την Ελλάδα, οι οποίες είναι κατατεθειμένες στο Αρχείο Χειρογράφων του Σπουδαστηρίου Λαογραφίας της Φιλοσοφικής. Είναι αξιοσημείωτο ότι σε συνεργασία με τον Καθηγητή και σύζυγο της Ιωάννη Μαρκαντώνη σε

που έχετε γράψει εσείς». Βλ. Βουλή των εφήβων Επιτροπή μορφωτικών υποθέσεων (Α' ΤΜΗΜΑ), Πρακτικά, Αθήνα 2004, σ.188 στο: <https://foundation.parliament.gr/Πρόσβαση> 31-12-2024.

³⁸ Χαριστήριος τόμος στον ομότιμο καθηγητή Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη.. ό. π. στο ίδιο, σ. . xviii
³⁹ Θεόδωρου Α. Νημά, «Μαρία Μηλίγκου-Μαρκαντώνη (Βελγικό Κογκό 1940-Αθήνα 2008)», Επιστημονική Επετηρίς της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, τόμος ΜΑ' (2009-2010), Αθήνα 2010, σ.327

⁴⁰Βλ. Μαρία- Σαπφώ Μηλίγκου, « Άγιος Φίλιππος. Λαϊκή παράδοση και λατρεία», Αθήναι 1978, Ευρυδική Αντζουλάτου - Ρετσίλα, «Στη μνήμη ενός δασκάλου: Μαρία Μηλίγκου - Μαρκαντώνη», Πλάτων : Περιοδικό της Εταιρείας Ελλήνων Φιλολόγων, τόμος 57 (2010-2011), σσ.384-39, Μαρία Δ. Μιράσγεζη, «Μαρία Μηλίγκου-Μαρκαντώνη (1940-2008)», Λαογραφία: Δελτίον της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας, τόμος 41 (2007-2009), Αθήναι 2009, σσ. 854-856..

⁴¹ Θεόδωρου Α. Νημά, «Μαρία Μηλίγκου-Μαρκαντώνη.. ό. π.. στο ίδιο,σ.327.

φροντιστηριακές ασκήσεις των φοιτητών και έρευνες πρωτογενούς λαογραφικού υλικού καθιέρωσαν έναν νέο κλάδο διεπιστημονικής ερευνας με τον χαρακτηριστικό τίτλο «**Παιδαγωγική Λαογραφία**».⁴²

Σύμφωνα με την επιστημολογική θεώρηση του Μαρκαντωνη με τον αναφερθέντα όρο υποδηλώνονται δυο συναφείς, αλλά διακρινόμενες διαστάσεις της α. Λαϊκής Παιδαγωγίας και β. της Παιδαγωγικής Λαογραφίας. Η παιδαγωγική λαογραφία είναι ένα επιστημονικό πεδίο που μελετά τη σχέση μεταξύ της Λαογραφίας και της Εκπαίδευσης. Ασχολείται με τη συλλογή, καταγραφή και ανάλυση των λαϊκών παραδόσεων, ιστοριών, μύθων, τραγουδιών και άλλων πολιτιστικών στοιχείων, και πώς αυτά μπορούν να χρησιμοποιηθούν στην εκπαιδευτική διαδικασία. Η Παιδαγωγική λαογραφία εξετάζει πώς η λαϊκή κουλτούρα μπορεί να εμπλουτίσει την εκπαίδευση αφού από τη φύση της αποβλέπει σε ένα παιδαγωγικό σκοπό και στοχεύει να προωθήσει την πολιτιστική κληρονομιά και να ενισχύσει την ταυτότητα των μαθητών. Είναι ένας διεπιστημονικός τομέας που συνδυάζει στοιχεία από την παιδαγωγική, τη λαογραφία, την πολιτιστική ανθρωπολογία και την κοινωνιολογία, για να κατανοήσει καλύτερα πώς οι παραδοσιακές πολιτιστικές πρακτικές μπορούν να ενσωματωθούν στην εκπαίδευση και να συμβάλλουν στη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης παιδείας⁴³.

Η Μαρία Μηλίγκου Μαρκαντώνη υπήρξε μια ξεχωριστή προσωπικότητα στον τομέα της Λαογραφίας στην Ελλάδα, αναγνωρισμένη για την εξαιρετική της εργασία στη μελέτη και προώθηση των ελληνικών λαϊκών παραδόσεων, εθίμων και πολιτιστικών στοιχείων. Έχει συμβάλει σημαντικά στην ανάδειξη της πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας. Ως διδάσκουσα και ερευνήτρια άφησε σημαντικό έργο στη Φιλοσοφική Σχολή του ΕΚΠΑ προσφέροντας στους φοιτητές της πολύτιμες γνώσεις για τη λαογραφία και τις πολιτιστικές παραδόσεις. Η ερευνητική της δραστηριότητα περιλαμβάνει πολλές δημοσιεύσεις σε μελέτες και άρθρα που εξετάζουν διάφορες πτυχές της ελληνικής λαϊκής κουλτούρας. Επιπλέον, έχει συγγράψει πλήθος βιβλίων και ερευνών, εστιάζοντας στα λαϊκά έθιμα και τις πολιτιστικές παραδόσεις της Ελλάδας, συνεισφέροντας έτσι σημαντικά στη διάσωση και διάδοση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ο Καθηγητής Ιωάννης Μαρκαντωνης από το γάμο του με την Μαρία- Σαπφώ Μηλίγκου Αν. Καθηγήτρια της Λαογραφίας

⁴² Βλ. Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη «Παιδαγωγική Λαογραφία», στο: ΠΨΕ Λεξικό τομ.5^{ος}, Αθήνα ... σ.2853.

⁴³ Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη «Παιδαγωγική Λαογραφία».. ό. π. στο ίδιο, όπου στο δεύτερο μέρος σ.2855, γίνεται λόγος για τη μακροταξιομία των αντικειμένων της Παιδαγωγικής Λαογραφίας σύμφωνα με τον Μαρκαντωνη.

στην ίδια σχολή του ΕΚΠΑ απέκτησε τρία τέκνα ένα γιο, το Δημήτρη και δυο κόρες την Αθηνά και την Αριστεα⁴⁴.

Συμπερασματικά προκύπτει ότι ο Ιωάννης Μαρκαντώνης υπηρέτησε με συνέπεια την ελληνική παιδεία, στηριγμένος σε ισχυρή πνευματική και προσωπική βάση. Καταγόμενος από την Κεντρική Ελλάδα –ο πατέρας του από το Αηδονοχώρι Καρδίτσας και η μητέρα του από την Αμφίκλεια Λοκρίδας– αντλούσε από γεωγραφικές ρίζες που διαμόρφωσαν την ταυτότητά του. Η πνευματική του διαμόρφωση ξεκίνησε στο Β' Γυμνάσιο Αρρένων Αθηνών, όπου εντάχθηκε σε κύκλο με οραματιστές για την ειρήνη και τη δικαιοσύνη, ανάμεσα στους οποίους συγκαταλέγονταν οι Αναστάσιος, Θ. Αγγελόπουλος και Χρ. Γιανναράς, επηρεάζοντας καθοριστικά την κοσμοθεωρία του. Η ίδρυση οικογένειας με την Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Λαογραφίας Μαρία-Σαπφού Μηλίγκου ολοκλήρωσε και ενίσχυσε τη δημόσια και πνευματική του παρουσία.

Συμπερασματικά προκύπτει, ότι ο βίος του καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη, διακεκριμένου καθηγητή στη Φιλοσοφική Σχολή του ΕΚΠΑ, ήταν γεμάτος επιτεύγματα και προσφορές στην ελληνική παιδεία. Υπήρξε σύζυγος της Αν. Καθηγήτριας της Λαογραφίας κ. Μηλίγκου Μαρίας-Σαπφούς και δημιούργησε μια οικογένεια με την οποία έζησε μια πλούσια και συνεισφέρουσα ζωή.

1.2. Οι σπουδές του

Ο έφηβος μαθητής Ιωάννης Μαρκαντώνης ξεκίνησε την εκπαιδευτική του πορεία στο Β' Γυμνάσιο Αθηνών, όπου απέκτησε τις βασικές γνώσεις και τα θεμέλια της εκπαίδευσής του. Οι επιδόσεις του και η αγάπη του για τη γνώση τον οδήγησαν στην απόφαση να συνεχίσει τις σπουδές του στη Φιλοσοφική Σχολή του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, με ειδίκευση στο Τμήμα Φιλολογίας.⁴⁵ Κατά τη διάρκεια των φοιτητικών του χρόνων, ο Ιωάννης διακρίθηκε για την αφοσίωσή του στις σπουδές του, αλλά και για την έντονη επιθυμία του να εξερευνήσει και να κατανοήσει σε βάθος την ελληνική φιλοσοφία, γλώσσα και λογοτεχνία. Το 1954, ολοκλήρωσε τις σπουδές του και έλαβε το πτυχίο του από τη Φιλοσοφική Σχολή, ανοίγοντας έτσι τον δρόμο για την ακαδημαϊκή και επαγγελματική του πορεία.

⁴⁴ Χαριστήριος τόμος στον ομότιμο καθηγητή Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη... ό. π. στο ίδιο, σ. . xviii

⁴⁵Ralph Hubner Who is who στην Ελλάδα Ιδρυτής και Εκδότης Εγκυκλοπαίδεια βιογραφιών των προσωπικοτήτων της Ελλάδας «Μαρκαντωνης Ιωάννης» Ελβετία 2010,σ.752.

Μετά την αποφοίτησή του, ο Ιωάννης προσλήφθηκε, ως βοηθός στο ΕΠΠ (Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής), όπου συνεργάστηκε στενά με τους διακεκριμένους καθηγητές Σπυρίδωνα Καλλιάφα και Κωνσταντίνο Σπετσιέρη.⁴⁶ Η συνεργασία αυτή δεν αποτέλεσε μόνο επαγγελματική πρόκληση, αλλά και ευκαιρία για τον Ιωάννη να διαμορφώσει τις αντιλήψεις του και να εμπλουτίσει τις γνώσεις του. Οι καθηγητές Καλλιάφας και Σπετσιέρης, με τη βαθιά γνώση τους και την πλούσια εμπειρία τους, έγιναν οι μέντορες του Ιωάννη, συμβάλλοντας καθοριστικά στην παιδαγωγική του κατάρτιση. Οι εμπειρίες και οι διδασκαλίες που αποκόμισε από την επαφή του με αυτούς τους καθηγητές, έθεσαν τα θεμέλια για την επιτυχημένη επιστημονική και ακαδημαϊκή του πορεία, καθιστώντας τον έναν από τους πιο αξιόλογους φιλόλογους της γενιάς του. Η συμμετοχή του Μαρκαντώνη στο ΕΠΠ υπό την καθοδήγηση των Καλλιάφα και Σπετσιέρη αποτέλεσε σημαντική ευκαιρία για να αποκτήσει εμπειρία στην πρακτική διδασκαλία.

Οι διδακτικές μέθοδοι των καθηγητών του, συνδυάζοντας την θεωρία με την πράξη, του επέτρεψαν να αναπτύξει τις δικές του παιδαγωγικές τεχνικές και να κατανοήσει τις ανάγκες και τις προκλήσεις της εκπαίδευσης από πρώτο χέρι.⁴⁷ Οι καθηγητές Καλλιάφας και Σπετσιέρης ενθάρρυναν τον Μαρκαντώνη να ασχοληθεί με την επιστημονική έρευνα και να συμβάλλει στην ακαδημαϊκή κοινότητα μέσω της δημοσίευσης άρθρων και μελετών στην περαιτέρω εξέλιξη της Παιδαγωγικής

⁴⁶ Ο Ιωάννης Μαρκαντώνης, επηρεασμένος βαθιά από τις διδασκαλίες των καθηγητών Σπυρίδωνα Καλλιάφα και Κωνσταντίνου Σπετσιέρη, διαμόρφωσε την παιδαγωγική του σκέψη μέσα από μια διαρκή αλληλεπίδραση με τις ιδέες τους. Η επιρροή τους δεν περιορίστηκε μόνο στην θεωρητική κατάρτιση του Μαρκαντώνη αλλά επεκτάθηκε και στην πρακτική εφαρμογή των παιδαγωγικών αρχών. Η αφοσίωσή τους στη διδασκαλία και η βαθιά γνώση των παιδαγωγικών μεθόδων ενέπνευσαν τον Μαρκαντώνη να αναπτύξει μια πολυσύνθετη προσέγγιση στην εκπαιδευτική διαδικασία. Μέσα από την ακαδημαϊκή του πορεία, ενσωμάτωσε τις αρχές τους, συνδυάζοντας θεωρία και πράξη με τρόπο που κατέστησε το έργο του ιδιαίτερα σημαντικό στο πεδίο της Παιδαγωγικής. Επιπλέον, η επιστημονική σκέψη του Μαρκαντώνη επηρεάστηκε από την κριτική ανάλυση των διδακτικών μεθόδων που υιοθέτησαν οι Καλλιάφας και Σπετσιέρης. Η καθοδήγηση που του προσέφεραν συνέβαλε καθοριστικά στην εξέλιξή του, επιτρέποντάς του να διευρύνει την αντίληψή του για τις παιδαγωγικές τεχνικές, να αναπτύξει καινοτόμες προσεγγίσεις και να εδραιώσει τη συμβολή του στον εκπαιδευτικό χώρο. Η επίδρασή τους δεν περιορίστηκε σε έναν συγκεκριμένο τομέα, αλλά αποτυπώθηκε σε κάθε πτυχή του ακαδημαϊκού και επαγγελματικού του ταξιδιού, καθιστώντας τον Μαρκαντώνη έναν διακεκριμένο παιδαγωγό, του οποίου η σκέψη και το έργο συνεχίζουν να εμπνέουν τις νεότερες γενιές εκπαιδευτικών.

⁴⁷Βλ. Σπ. Καλλιαφα, Η αναδιοργάνωση της εκπαίδευσης Αθήνα 1945.

επιστήμης στην Ελλάδα. Το 1961 αναγορεύτηκε διδάκτορας φιλοσοφίας στη Φιλοσοφική σχολή του ΕΚΠΑ με θέμα: «Η σχέσις μεταξύ επιδόσεως εν τω Γυμνασίω και εξελίξεως εν τω βίω»⁴⁸. Στη συνέχεια για δύο χρόνια έτυχε υποτροφίας και συνέχισε τις σπουδές του στο ελεύθερο Πανεπιστήμιό του Βερολίνου, όπου παρακολούθησε μαθήματα Παιδαγωγικής, Ψυχολογία, Φιλοσοφία και Κοινωνιολογίας.⁴⁹ Η γνώση τριών γλωσσών διευκόλυνε τα μέγιστα την ακαδημαϊκή του πορεία και την ενημέρωσή του για τα σύγχρονα παιδαγωγικά και εκπαιδευτικά ζητήματα. Με τις περαιτέρω σπουδές του στη Γερμανία ενίσχυσε την ειδίκευσή του στην Παιδαγωγική και όχι μόνον.

Ο Ιωάννης Μαρκαντώνης, πέρα από η θητεία του και τις σπουδές του στο Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής κοντά στους Έλληνες παιδαγωγούς Καλλιάρια και Σπετσιέρη, όπως παραπάνω αναφέρθηκε έτυχε υποτροφίας και συνέχισε τις σπουδές του στο Ελεύθερο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου. Εκεί παρακολούθησε μαθήματα Παιδαγωγικής, Ψυχολογίας, Φιλοσοφίας και Κοινωνιολογίας, εμβαθύνοντας και εξειδικεύοντας τις γνώσεις του στην Παιδαγωγική, τόσο στην Ελλάδα όσο και στη Γερμανία. Η πλούσια και πολυδιάστατη αυτή εκπαίδευσή του τον οδήγησε να διακριθεί στον ακαδημαϊκό χώρο, όπου για πολλά χρόνια δίδαξε Παιδαγωγικά σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ).

Οι ακαδημαϊκές του δημοσιεύσεις και οι ερευνητικές του δραστηριότητες υπήρξαν πολυάριθμες και σημαντικές, κυρίως στον τομέα της Παιδαγωγικής και της Διδακτικής Μεθοδολογίας. Η συνεισφορά του στις εκδόσεις του ΕΠΠ υπήρξε ιδιαίτερα σημαντικότερη. Ο Μαρκαντώνης ανέπτυξε νέα διδακτικά μοντέλα και μεθόδους μάθησης, οι οποίες χρησιμοποιούνται ευρέως σήμερα και θεωρούνται πρωτοποριακές. Η συμβολή του στη μεθοδολογία των επιστημών της αγωγής, και ειδικότερα στη Διδακτική Μεθοδολογία, ήταν ανεκτίμητη για την εποχή του⁵⁰. Συνέγραψε βιβλία και άρθρα για τη Διδακτική, και ανάμεσα σε αυτά ξεχωρίζει το συνεργατικό έργο του με τον Μιχάλη Κασσωτάκη. Η ακαδημαϊκή και ερευνητική

⁴⁸ Χαριστήριο τόμος στον ομότιμο καθηγητή Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη... ό. π. στο ίδιο, σ. . xvii και τη διατριβή, Ιωάννη Σ. Μαρκαντωνη, Η σχέσις μεταξύ επιδόσεως εν τω Γυμνασίω και εξελίξεως εν τω βίω, Αθήναι 1961.

⁴⁹ Χαριστήριο τόμος στον ομότιμο καθηγητή Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη... ό. π. στο ίδιο, σ. . xvii και Νικ. Τασιόπουλου, Δαδιώτες Πανεπιστημιακοί...ό. π. στο ίδιο,σ.119.

⁵⁰ Βλ. Ι. Σ. Μαρκαντώνη, Εισαγωγή εις την Μεθοδολογίαν των Επιστημών της Αγωγής. Αθήναι 1986.

πορεία του Ιωάννη Μαρκαντώνη, εμπλουτισμένη από τις σπουδές του στην Παιδαγωγική, την Ψυχολογία, τη Φιλοσοφία και την Κοινωνιολογία, τόσο στην Ελλάδα, όσο και στο Ελεύθερο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου, τον οδήγησε να διακριθεί ως εξέχων ακαδημαϊκός, να συνεισφέρει σημαντικά στον τομέα της Παιδαγωγικής και της Διδακτικής Μεθοδολογίας, και να αναπτύξει νέα διδακτικά μοντέλα και μεθόδους μάθησης που συνεχίζουν να επηρεάζουν τη σύγχρονη εκπαιδευτική πρακτική στη χώρα μας.

Ο Ιωάννης Μαρκαντώνης έθεσε τα ακαδημαϊκά του θεμέλια στη **Φιλολογία του ΕΚΠΑ**, διαμόρφωσε την παιδαγωγική του σκέψη στο **Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής** υπό τους Καλλιάφα και Σπετσιέρη, και ολοκλήρωσε την εξειδίκευσή του στην **Παιδαγωγική και Διδακτική Μεθοδολογία** με μεταπτυχιακές σπουδές στο **Βερολίνο** (1961).

1.3. Το διδακτορικό του και η παιδαγωγική εξειδίκευσή του.

Η διδακτορική του διατριβή του με τον χαρακτηριστικό τίτλο: «Η σχέση μεταξύ επιδόσεως εν τω Γυμνασίου και εξελίξεως εν τω βίω»⁵¹, θεωρείται μια από τις πρώτες αξιόλογες εμπειρικές έρευνες στον τομέα της σταδιοδρομίας και της σχέσης της με την ακαδημαϊκή επίδοση. Η διατριβή του Ιωάννη Μαρκαντώνη είναι ένα εξαιρετικά σημαντικό έργο στον τομέα της επαγγελματικής καθοδήγησης και της σχέσης της με την ακαδημαϊκή επίδοση. Η έρευνά του επικεντρώθηκε στη μελέτη της συσχέτισης μεταξύ των σχολικών επιδόσεων και της μελλοντικής επαγγελματικής πορείας των ατόμων. Σε σχέση με τα σύγχρονα δεδομένα στον τομέα του επαγγελματικού προσανατολισμού, παρατηρούμε σημαντικές εξελίξεις που διευρύνουν και εμβαθύνουν την αρχική του έρευνα. Σήμερα, ο επαγγελματικός προσανατολισμός λαμβάνει υπόψη, όχι μόνο τις ακαδημαϊκές επιδόσεις, αλλά και μια σειρά από άλλους παράγοντες όπως οι προσωπικές δεξιότητες, τα ενδιαφέροντα, η συναισθηματική νοημοσύνη και η προσαρμοστικότητα.

⁵¹Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, Η σχέση μεταξύ επιδόσεως εν τω Γυμνασίου και εξελίξεως εν τω βίω των ποτέ γυμνασιακών αποφοίτων, ΕΚΠΑ 1960, 112 σ. ή (πρωτότυπη Έκδοση) Ιωάννου Σ. Μαρκαντώνη Βοηθού εν τω εργαστήριω πειραματικής παιδαγωγικής του πανεπιστημίου αθηνων .Η σχέση μεταξύ επιδόσεως εν τω Γυμνασίου και εξελίξεως εν τω βίω. Εναίσιμος επι διδακτορία διατριβή εγκριθείσα υπό της Φιλοσοφικής σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Εν Αθήναις 1961.

Η έρευνα του Μαρκαντώνη ήταν πρωτοποριακή για την εποχή της, αλλά η σύγχρονη προσέγγιση στον επαγγελματικό προσανατολισμό είναι πολύπλευρη και εξετάζει την ανάπτυξη του ατόμου στο σύνολό της. Αυτή η πρωτοποριακή μελέτη αποτέλεσε ορόσημο και σημαντικό σημείο αναφοράς για μεταγενέστερους ερευνητές και ιδιαίτερα για έναν από τους σημαντικούς συνεχιστές της έρευνας αυτής τον Μιχάλη Κασσωτάκη, ο οποίος όχι μόνο υπήρξε διάδοχός του και συνεργάστηκε με τον Μαρκαντώνη αλλά και προχώρησε σε δικές του δημοσιεύσεις για τον σχολικό επαγγελματικό προσανατολισμό. Η ενασχόληση και οι δημοσιεύσεις του Κασσωτάκη εμπνέονται από τις αρχικές έρευνες του Μαρκαντώνη, ενώ παράλληλα τις επεκτείνουν και τις εμπλουτίζουν με νέα δεδομένα και μεθόδους. Αυτή η διαδοχή έρευνας και δημοσιεύσεων καταδεικνύει τη σημασία της συνέχειας και της εξέλιξης στον επιστημονικό τομέα της Παιδαγωγικής ιδιαίτερα όταν πρόκειται για ζητήματα τόσο κρίσιμα όσο ο επαγγελματικός προσανατολισμός των μαθητών.⁵²

Το έργο του Κασσωτάκη μπορεί να θεωρηθεί φυσική συνέχεια και εξέλιξη της πρωτοποριακής έρευνας του Μαρκαντώνη, προσφέροντας νέες προοπτικές και εργαλεία για την υποστήριξη των νέων στην επαγγελματική τους πορεία. Σήμερα ο ρόλος των κοινωνικών δικτύων, η συνεχής εκπαίδευση και οι δυνατότητες της τεχνολογίας έχουν προσθέσει νέα στοιχεία στην αναζήτηση επαγγελματικής κατεύθυνσης. Η διατριβή του Μαρκαντώνη παραμένει ένα σημαντικό σημείο αναφοράς, καθώς έθεσε τα θεμέλια για τη σύνδεση μεταξύ ακαδημαϊκής επίδοσης και επαγγελματικής εξέλιξης. Ωστόσο, οι σύγχρονες μέθοδοι και τα δεδομένα προσφέρουν μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα και επιτρέπουν πιο εξατομικευμένες και δυναμικές προσεγγίσεις στον επαγγελματικό προσανατολισμό. Η έμφαση τους στην επιστημονική ακεραιότητα και την μεθοδικότητα επηρέασε καθοριστικά την ερευνητική πορεία του Μαρκαντώνη, ενισχύοντας την θέση του, ως σημαντικού επιστήμονα στο πεδίο της Παιδαγωγικής. Πέρα από τις ακαδημαϊκές και

⁵²Η έρευνα του Μαρκαντώνη αποτέλεσε σημαντικό σημείο αναφοράς για μεταγενέστερους ερευνητές στον επαγγελματικό προσανατολισμό, με βασικό συνεχιστή τον Μιχάλη Κασσωτάκη. Ο Κασσωτάκης, συνεργάτης και διάδοχός του, βασίστηκε στις αρχικές αυτές έρευνες, τις οποίες επέκτεινε και εμπλούτισε με σύγχρονα δεδομένα και μεθόδους, όπως φαίνεται, ενδεικτικά, στο έργο του Συμβουλευτική και Επαγγελματικός Προσανατολισμός. Θεωρία και πράξη (Επιμέλεια). Αθήνα: Τυπωθήτω - Γ. Δαρδανός, 2004, σ. 658 (μεγάλο τμήμα του έργου αυτού έχει συνταχθεί από τον ίδιο) Βλ. ακόμη, Ιδίου, Η επίδοση των μαθητών Μέσης Εκπαίδευσης σε σχέση με το επάγγελμα και τη μόρφωση του πατέρα, το οικογενειακό εισόδημα και την περιοχή έδρας του σχολείου τους. Αθήνα: Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής, 1981, σ.46.

επαγγελματικές τους καθοδηγήσεις, οι καθηγητές του Μαρκαντώνη του ενέπνευσαν αξίες ηθικής και κοινωνικής ευθύνης. Οι διδασκαλίες τους προωθούσαν την ιδέα, ότι ο εκπαιδευτικός έχει όχι μόνο την ευθύνη να μεταδώσει γνώση, αλλά και να διαμορφώσει πολίτες με ήθος και κοινωνική συνείδηση.

Η πολύπλευρη επίδραση των καθηγητών Σπυρίδωνα Καλλιόφα και Κωνσταντίνου Σπετσιέρη στην παιδαγωγική πορεία του Ιωάννη Μαρκαντώνη είναι εμφανής και αδιαμφισβήτητη. Οι διδασκαλίες τους και η καθοδήγησή τους αποτέλεσαν τα θεμέλια για την εξέλιξή του σε έναν από τους πιο αξιόλογους παιδαγωγούς της εποχής του, προσφέροντας πολύτιμη συνεισφορά στην ελληνική εκπαίδευση και επιστήμη. Στο Β' Γυμνάσιο Αθηνών και στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, ο Ιωάννης Μαρκαντώνης ανέπτυξε το ακαδημαϊκό του υπόβαθρο, λειτουργώντας υπό την καθοδήγηση διακεκριμένων καθηγητών και διακρινόμενος για τις ακαδημαϊκές του επιδόσεις. Επιπλέον, απέκτησε εξειδίκευση στην παιδαγωγική, εμβαθύνοντας σε θεωρητικά και πρακτικά ζητήματα διδασκαλίας και ερευνώντας νέες μεθόδους που συνέβαλαν στην αναβάθμιση του εκπαιδευτικού έργου. Η ερευνητική του δραστηριότητα εστίασε στην προώθηση της γνώσης και στη διαρκή βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος, με έμφαση στην καινοτομία των διδακτικών μεθόδων. Μέσα από συστηματικές μελέτες και συνεργασίες με κορυφαίους ακαδημαϊκούς, ο Μαρκαντώνης διαμόρφωσε μια αναγνωρισμένη επιστημονική κληρονομιά, η οποία συνεχίζει να επηρεάζει τη σύγχρονη παιδαγωγική και να τιμάται από την επιστημονική κοινότητα.

Τεκμαίρεται ότι η ακαδημαϊκή πορεία και η παιδαγωγική σκευή του Ιωάννη Μαρκαντώνη καταδεικνύουν πως η συστηματική σύνδεση θεωρίας και πράξης, σε συνδυασμό με τη συνεργασία με διακεκριμένους ειδικούς, αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο για την ουσιαστική εξέλιξη της εκπαίδευσης και την εμπέδωση ποιοτικών διδακτικών πρακτικών.

2. Ο Καθηγητής Ιωάννης Μαρκαντώνης και η βασική επιστημονική δραστηριότητα του.

Το παρόν υποκεφάλαιο εστιάζει στη βασική επιστημονική δραστηριότητα του διακεκριμένου καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη, αναδεικνύοντας το ευρύ φάσμα της προσφοράς του σε τρεις βασικούς τομείς. Αρχικά, εξετάζεται το επιστημονικό έργο του ως Πανεπιστημιακού, όπου η διδασκαλία και η έρευνά του έχουν συμβάλει ουσιαστικά στην εξέλιξη των παιδαγωγικών επιστημών. Έπειτα, αναλύεται η συνεισφορά του στην Παιδαγωγική Εταιρία Ελλάδος και η καίρια συμμετοχή του στον θεσμό της Βουλής των Εφήβων, υπογραμμίζοντας τον ρόλο του στη

διαμόρφωση εκπαιδευτικών και κοινωνικών αξιών. Τέλος, διερευνάται το έργο του στον Φιλολογικό Σύλλογο «Παρνασσός» καθώς και η παρουσία του σε άλλες επιστημονικές και κοινωνικές δραστηριότητες, που καταδεικνύουν τη βαθιά του αφοσίωση στην προαγωγή του πνεύματος και της γνώσης.

2.1. Το επιστημονικό έργο του, ως Πανεπιστημιακού

Ο Καθηγητής Ιωάννης Μαρκαντώνης με την ανάληψη των καθηκόντων του στα πανεπιστήμια της χώρας Πατρών και Αθηνών και αργότερα γενικότερα με τη συμμετοχή του σε επιτροπές κρίσεις διδασκτόρων και εξελίξεων διδακτικού προσωπικού ΑΕΙ στο χώρο πολλών Πανεπιστημιακών σχολών και όχι μόνον, ανέλαβε μια πολυδιάστατη και απαιτητική αποστολή. Ως καθηγητής της Παιδαγωγικής στη Φιλοσοφική Σχολή του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (ΕΚΠΑ), με το επιστημονικό του έργο, κατόρθωσε να συνδυάσει τη θεωρία και την πράξη της παιδαγωγικής επιστήμης με αξιοσημείωτη επιτυχία. Η προσέγγισή του χαρακτηρίζεται από την εφαρμογή των θεωρητικών αρχών σε πρακτικά πλαίσια διδασκαλίας και μάθησης, ενισχύοντας έτσι την αποτελεσματικότητα της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Διορίσθηκε αρχικά, το 1954, ως επιστημονικός βοηθός στο «Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής» (ΕΠΠ).⁵³Το

⁵³Βλ. Χαριστήριος τόμος στον ομότιμο καθηγητή Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη... ό. π. στο ίδιο, σ. xviii. «Το Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής (Ε.Π.Π.) ιδρύθηκε από τον Καθηγητή Νικόλαο Εξαρχόπουλο το 1922. Το Ε.Π.Π. προσαρτήθηκε στην έδρα της Παιδαγωγικής της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών την οποία κατείχε ο ίδιος από το 1912, θέση την οποία υπηρέτησε έως το 1946. Το 1929 άρχισε τη λειτουργία του το Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Αθηνών (ΠΣΠΑ) στο χώρο του οποίου συστεγάστηκε και το Ε.Π.Π., στην συμβολή των οδών Λυκαβηττού και Σκουφά, στην Αθήνα. Τη δεκαετία του '80, με την ίδρυση του Τμήματος Φιλοσοφίας-Παιδαγωγικής-Ψυχολογίας (Φ.Π.Ψ.) και συγκεκριμένα το 1984 στην Φιλοσοφική Σχολή, το Εργαστήριο (Ε.Π.Π.) εντάχθηκε στον Τομέα Παιδαγωγικής του Τμήματος Φ.Π.Ψ. και, με τη λειτουργία του νέου κτιρίου της Φιλοσοφικής Σχολής στη Πανεπιστημιούπολη (αρχές δεκαετίας '90), το Εργαστήριο μεταφέρθηκε και στεγάστηκε σε προσωρινό χώρο στο νέο κτίριο στη Πανεπιστημιούπολη. Κατά τα έτη 2002-2003, το Εργαστήριο δημιούργησε δικό του αυτόνομο χώρο, για τις δράσεις του, στο νέο κτίριο της Φιλοσοφικής Σχολής. Μετά τη διχοτόμηση του Τμήματος Φ.Π.Ψ., από 01/09/2019, το Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής (Ε.Π.Π.) ανήκει σήμερα στο νεοιδρυθέν Παιδαγωγικό Τμήμα Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (ΠαιΤΔΕ) της Φιλοσοφικής Σχολής του Ε.Κ.Π.Α. και οι δράσεις του στεγάζονται σε 2 αίθουσες του κτιρίου». Βλ. και Πρβλ. Ν.2905-ΦΕΚ 127/1922 και « Ιστορικά στοιχεία για το Ε.Π.Π», στο: <http://ergastirio.eds.uoa.gr/lab/istorika.html-Πρόσκτηση> 6-12-24. Βλ. και Β. Καραμανωλάκη, «Το χρονικό μιας διαδρομής 180 χρόνων», στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών 1837-2017. 180 χρόνια Ιστορίας και Προσφοράς, Αθήνα, ΕΚΠΑ. 2018, όπου αναφέρεται, ότι

ΕΠΠ εκείνη την περίοδο, ήταν συστεγαζόμενο με το σχολείο του ΠΣΠΑ του ΕΚΠΑ⁵⁴, στο κτήριο της οδού Σκουφά 43 και η ιστορία τους έχει την αρχή τους στον πρώτο Καθηγητή της Έδρας της Παιδαγωγικής στη φιλοσοφική σχολή του ΕΚΠΑ, τον «γερμανοτραφή» και «γλωσσαμύντορα» Νικόλαο Εξαρχόπουλο⁵⁵. Ο Εξαρχόπουλος είχε πετύχει την ίδρυση του ΠΣΠΑ μετά «από σειρά ανεπιτυχών ενεργειών του προς τους αρμοδίους, τότε πολιτικά συμπαθώς προς αυτόν διακειμένους, όπως ο ίδιος ομολογούσε επι Κυβερνήσεως μη διακειμένης φιλίας προς αυτόν» δηλ. επι κυβερνήσεως Ελευθερίου Βενιζέλου και από τον τότε Υπουργό Παιδείας και Θρησκευμάτων Κωνσταντίνου Γόντικα». ⁵⁶Σύμφωνα με τον ιδρυτή του σκοπός του ΕΠΠ⁵⁷ ήταν: Θεωρητικός και Πρακτικός. Ειδικότερα σκοπός του τέθηκε: α. Η

«Το 1929: Τίθεται ο θεμέλιος λίθος των εργαστηρίων της Ιατρικής Σχολής στο Γουδί, τα οποία ολοκληρώθηκαν το 1933. Προστίθεται, ως παράρτημα του πανεπιστημίου το Πειραματικό Σχολείο». <http://ergastirio.eds.uoa.gr/lab/istorika.html>

⁵⁴ Βλ. Νόμους και Διατάγματα που διέπουν την ίδρυση, την οργάνωση και την εν γένει λειτουργία του ΠΣΠΑ του ΕΚΠΑ; 1. Νόμος 4376/16 Αυγούστου 1929, «Περί ιδρύσεως Πειραματικών Σχολείων εν τοις Πανεπιστημίοις Αθηνών και Θεσσαλονίκης» 2. Νόμος 4600/2 Μαΐου 1930, Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του Νόμου 4376, 3. Διάταγμα 5¹⁵ Νοε, 1935 Περί εκτελέσεως των παραπάνω Νόμων 4376, 4600. Το ΠΣΠΑ λειτούργησε το 1929 ενώ είχε αναγγελθεί και επιτευχθεί η ίδρυση του από τον καθηγητή της Παιδαγωγικής Νικόλαο Εξαρχόπουλο το 1925. Πρβλ. Γεώργιος Δουλφής - Μαρία Κεκροπούλου, Σελίδες Κατοχής από ένα επιταγμένο σχολείο: Πειραματικό Σχολείο Πανεπιστημίου Αθηνών, στο: ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΗΜΕΡΙΔΑΣ ΤΟΜΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ Τα χρόνια του Πολέμου και της Κατοχής Επιμέλεια Σπύρος Χρ. Καρύδης, ΑΘΗΝΑ 2015, s.103.

⁵⁵ Γεώργιου Δουλφή, «Ιδιαίτερα» υπηρεσιακά βιβλία από το Ιστορικό Αρχείο του Πειραματικού Σχολείου Πανεπιστημίου Αθηνών: Αναζητώντας την ταυτότητα του Σχολείου στον 21ο αιώνα, στο: <https://www.academia.edu/39855611/Πρόσβαση> 21-11-24.

⁵⁶ Ιωάννη Σ Μαρκαντώνη, Πρόλογος στο: Εύη Δ. Σκληράκη, ΠΣΠΑ Οδοιπορικό μέσα στο χρόνο, Αθήνα 1994, σ.7. Η ίδρυση των Πειραματικών σχολείων και η προσάρτηση σε αυτά Εργαστηρίων Πειραματικής Παιδαγωγικής ήταν επιθυμία ολοκλήρης της εκπαιδευτικής κοινότητας, συμπεριλαμβανομένων των προσδευτικών από την ίδρυση του Εκπαιδευτικού Ομίλου, καθώς και ορισμένων συντηρητικών. Βλ. Αν. Δρογγίτη (2019). «Νομοθετικές Μεταρρυθμίσεις στα Πειραματικά Σχολεία και οι Ανατροπές τους. Οι μεταρρυθμίσεις του 1929-'30 (Κυβέρνηση Ελ. Βενιζέλου) και του 2011 (Κυβέρνηση Γ.Α. Παπανδρέου)». Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης, 9, σ. 174.

⁵⁷ Ο σκοπός του ΕΠΠ στο πρωτότυπο είχε, ως εξής: «Η παντοειδής έρευνα και γνώσις του Έλληνο παιδός και εφήβου από σωματικής, ψυχικής και ηθικής απόψεως και η θεραπεία και διάδοσις της επιστημονικής παιδαγωγικής εν Ελλάδι, και η θεραπεία και διάδοσις της επιστημονικής παιδαγωγικής εν Ελλάδι» και η εξοικείωση όλων των μελών της παιδαγωγικής κοινότητας με τις επιστημονικές μεθόδους της παιδαγωγικής έρευνας. Η ίδρυση δε του ΠΣΠΑ «αποσκοπούσε αφενός στην πρακτική άσκηση των πτυχιούχων των

ολόπλευρη και « παντοειδής έρευνα και γνώσις του Έλληνος παιδός και εφήβου». β. Η θεραπεία και διάδοση της Παιδαγωγικής επιστήμης στην Ελλάδα και παράλληλα γ. Η εισαγωγή των φοιτητών και μετεκπαιδευόμενων στο Πανεπιστήμιο εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας στις επιστημονικές μεθόδους της παιδαγωγικής έρευνας.⁵⁸

Αυτή την Β' περίοδο λειτουργίας στο ΠΣΠΑ((1947-1956), Επόπτης του ήταν ο Σπυριδωνας Καλλιάφας, Καθηγητής της Παιδαγωγικής και Διευθυντής: 1.Ο Ιωάννης Βερώνης, Γενικός Επιθεωρητής (1947- 1951) και 2.Ο Νικόλαος Μελανίτης, Γενικός Επιθεωρητής (1951 – 1956).⁵⁹ Ο Καθηγητής της Παιδαγωγικής και Επόπτης Σπυριδων Καλλιάφας ακολουθούσε το επιστημονικό και παιδαγωγικό έργο του ιδρυτή του σχολείου Νικόλαου Εξαρχόπουλου και εφάρμοζε με πιστότητα και ακρίβεια τις γενικές παιδαγωγικές, διδακτικές και ερευνητικές αρχές, εκείνου.⁶⁰ Την ερευνητική παιδαγωγική ομάδα πλαισίωναν εκτός από τον Ιωάννη Μαρκαντώνη, δυο αξιόλογες γυναίκες, βοηθοί ερευνητριες η Φωτεινή Ψαλλίδα και η Μαρία Τενεζάκη, οι οποίες συνεργάστηκαν με τον Επόπτη Καλλιάφα και τον Μαρκαντώνη⁶¹. Σε αυτή

καθηγητικών σχολών – οι οποίοι ήταν παιδαγωγικά ακατάρτιστοι – και των μετεκπαιδευόμενων στο Πανεπιστήμιο δημοδιδασκάλων, και αφετέρου στην προαγωγή της παιδαγωγικής έρευνας, με ψυχολογικές παρατηρήσεις, σωματικές μετρήσεις, διεξαγωγή πειραμάτων και άλλα, υπό την εποπτεία του εκάστοτε καθηγητή Παιδαγωγικής» Βλ. Αρχείο EDU002.01 - Αρχείο Πειραματικού Σχολείου Πανεπιστημίου Αθηνών, 1929-2001 (Δημιουργία) στο: <https://greekarchivesinventory.gak.gr/index.php/u-u-252Πρόσκτηση> 8-12-24.

⁵⁸ Θ.Γ. Παπακωνσταντίνου, Η Παιδαγωγική έρευνα στη Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών (1923-1956) Αθήνα 1997, σ.4.

⁵⁹ Η ιστορία του σχολείου μας, στο: <https://www.pspa.gr/istoria/Σύλλογος Αποφοίτων Πειραματικού Σχολείου Πανεπιστημίου Αθηνών>. Η ιστορία του σχολείου μας,,ό. π. στο ίδιο. Πρόσκτηση 20-11-24. Το ΠΣΠΑ συμπληρώνει έναν αιώνα λειτουργίας. Πρόκειται για ένα ιδιότυπο εκπαιδευτικό ίδρυμα, όπου οι μαθητές εισάγονταν στο Δημοτικό, είτε σε εξαθέσιο είτε σε μονοθέσιο τμήμα, και συνέχιζαν τις σπουδές τους έως την τελευταία τάξη του Γυμνασίου. Μέχρι σχετικά πρόσφατα, δάσκαλοι και εκπαιδευτικοί των δύο βαθμίδων συνεδρίαζαν από κοινού «επί τω αυτώ» και εναλλάσσονταν στην άσκηση των διαφόρων σχολικών λειτουργιών, διασφαλίζοντας την ομαλή λειτουργία και την αλληλοενημέρωση.

⁶⁰ Ο Καθηγητής Εξαρχόπουλος ίδρυσε το «ιερό εργαστήριο» της Πειραματικής Παιδαγωγικής Επιστήμης το «κάλλιστόν των επιστημονικών επιτευγμάτων του» και μαζί το ΠΣΠΑ και κατά συνέπεια οι διάδοχοι του στοιχούνταν στις κατευθυντήριες παιδαγωγικές αρχές του. Βλ., Μαρία Ι. Κισσάβου, Νικόλαος Εξαρχόπουλος: ο επιστήμων, στο: επιστημονική Επετηρίς της φιλοσοφικής σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Περίοδος Β' ΤΟΜ. 5 (1954-1955). Αφιέρωμα εις Νικόλαον Εξαρχόπουλον, σ.9-30 και ιδιαίτερα σ.22.

⁶¹ Βλ. Αλεξάνδρας Λαμπράκη- Παγανού, Η Σοφία Γεδεών και η Αικατερίνη Στριφτού -Κριαρά στο ΕΠΠ στο: Πρακτικά ημερίδας Πανεπιστήμιο και Εκπαίδευση Η Παιδαγωγική στη

την πρώτη φάση της ακαδημαϊκής καριέρας του, ο Μαρκαντωνης πλούτισε τις εμπειρίες του και το ΠΣΠΑ με το ΕΠΠ έγινε στην πορεία του ο προσφιλής του χώρος.

Ως βοηθός του ΕΠΠ ο Ιωάννης Μαρκαντωνης εκπόνησε εργασία που αναφέρονταν στο πρωτόκολλο εξέτασης μαθητή της ΣΤ' τάξης του Δημοτικού με βάση τα κριτήρια ανάπτυξης της, Buehler, C., & Hetzer, H.⁶² Τα κριτήρια ανάπτυξης της H. Hetzer, έχουν, όπως παρακάτω: Κριτήριο Συνεργασίας: Οι μαθητές μαθαίνουν καλύτερα, όταν εργάζονται σε ομάδες και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Κριτήριο Κατανόησης: Η εκμάθηση νέων γνώσεων πρέπει να βασίζεται στην κατανόηση των προηγούμενων. Κριτήριο Εμπειρίας: Η μάθηση πρέπει να σχετίζεται με τις εμπειρίες και τα ενδιαφέροντα των μαθητών. Κριτήριο Ενεργού Συμμετοχής: Οι μαθητές πρέπει να είναι ενεργοί συμμετέχοντες στη μαθησιακή διαδικασία. Κριτήριο Συνεχούς Ανατροφοδότησης: Η συνεχής ανατροφοδότηση είναι απαραίτητη για τη βελτίωση της μάθησης.⁶³ Η αφετηρία της παιδαγωγικής έρευνας του και του επιστημονικού έργου και της προσφοράς του, ως Πανεπιστημιακού δασκάλου διαφαίνεται να αρχίζει από την κατάληψη της θέσης του βοηθού στην παιδαγωγική αυτή ομάδα⁶⁴.

Φιλοσοφική σχολή Ιστορική καταγραφή-προοπτικές Μικρός Ρωμιός, Αθήνα 1998, σ.18, σημ.8. Μαρία Τενεζάκη συμβολή εις την έρευνα των ενδιαφερόντων των ελληνοπαίδων.

⁶² Αλεξάνδρας Λαμπράκη- Παγανού, Η Σοφία Γεδεών και η Αικατερίνη Στριφτού.. 'ό.π. στο ίδιο.

⁶³ Βλ. Buehler, Charlotte, and Hildegard Hetzer. Testing children's development from birth to school age. Routledge, 1935. Αρχικά δημοσιεύτηκε το 1935, το Testing Children's Development from Birth to School Age τόνισε το πολύ αυξημένο ενδιαφέρον για τη μέτρηση της ανάπτυξης των παιδιών προσχολικής ηλικίας με άλλα μέσα εκτός από τα μεγαλύτερα, ανεπαρκή «τεστ ευφυΐας». Στις αρχές του εικοστού αιώνα, η εργασία που έγινε στο Ψυχολογικό Ινστιτούτο του Πανεπιστημίου της Βιέννης υπό τη γενική διεύθυνση του Δρ Karl Buehler είχε γίνει ευνοϊκά γνωστή σε όλη την Ευρώπη και τις Ηνωμένες Πολιτείες. Αυτό ίσχυε επίσης ιδιαίτερα για τις μελέτες στην παιδοψυχολογία που διηύθυναν η συγγραφέας Dr Charlotte Buehler και η κάποτε βοηθός της, Dr Hildegard Hetzer. Το βιβλίο περιέχει τεστ ανάπτυξης για τα πρώτα έξι χρόνια της ζωής, τεχνικές για τη δοκιμή μικρών παιδιών, πληροφορίες για την κατασκευή των δοκιμών και την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων τους. Σήμερα το βιβλίο εξακολουθεί να εκδίδεται.

⁶⁴ Ο Σπυρίδων Καλλιάφας (1859-1924) και ο Κωνσταντίνος Σπετσιέρης (1878-1966) αντίστοιχα υπήρξαν από τους σημαντικότερους ελληνικούς φιλοσόφους και παιδαγωγούς στη Φιλοσοφική σχολή του ΕΚΠΑ. Από τη θέση τους αυτή, των καθηγητών της Φιλοσοφίας στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών άσκησαν μεγάλη επίδραση στην ελληνική φιλοσοφία, την παιδαγωγική και την πολιτική στη νεοελληνική πραγματικότητα. Τον Σπετσιέρη Κωνσταντίνο διαδέχτηκε ο Ιωάννης Μαρκαντωνης. Ο Κωνσταντίνος Σπετσιέρης

Ως βοηθός και αργότερα, ως διευθυντής του ΕΠΠ συνεισέφερε στην ανάπτυξη του συνεργαζόμενος συλλογικά με τα άλλα μέλη της ομάδας και τους προ αυτού

υπήρξε εξέχων Έλληνας παιδαγωγός και φιλόσοφος, με καθοριστική συμβολή στην εξέλιξη της εκπαιδευτικής θεωρίας στην Ελλάδα. Σπούδασε φιλοσοφία και παιδαγωγική στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και συνέχισε τις σπουδές του στο εξωτερικό, εμβαθύνοντας στις ανθρωπιστικές επιστήμες. Διετέλεσε καθηγητής παιδαγωγικής στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, όπου δίδαξε επί δεκαετίες, επηρεάζοντας γενιές φοιτητών και συμβάλλοντας στην αναμόρφωση της διδακτικής πρακτικής. Το έργο του χαρακτηρίζεται από την προσπάθεια σύνδεσης της φιλοσοφίας με την εκπαιδευτική πράξη, προωθώντας μια ανθρωποκεντρική και ηθική προσέγγιση στη μάθηση. Μεταξύ των σημαντικότερων δημοσιεύσεών του συγκαταλέγονται η *Θεωρία της παιδείας* (1961), η *Θεωρία της κοινωνίας και του πολιτισμού* (1967) και οι *Εικόνες Ελλήνων φιλοσόφων εις εκκλησίας* (1964), έργα που εξακολουθούν να επηρεάζουν την ελληνική παιδαγωγική σκέψη. Βλ. Σπετσιέρης, Κωνσταντίνος. *Θεωρία της κοινωνίας και του πολιτισμού*. Αθήνα: [χ.ε.], 1967. Μαρκαντώνης, Ιωάννης και Κωνσταντίνος Βουδούρης. "Ειδήσεις: Κωνσταντίνος Σπετσιέρης (1899–1989)." *Ελληνική Φιλοσοφική Επιθεώρηση* 6, αρ. 18 (1989). <https://doi.org/10.26220/efe.36>. Ο Σπυρίδων Καλλιάφας γεννήθηκε το 1885 στη Δρόβιανη της Βορείου Ηπείρου και απεβίωσε το 1964 στην Αθήνα. Φοίτησε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών (1902–1907) και, μεταξύ 1916 και 1919, πραγματοποίησε μεταπτυχιακές σπουδές στην Παιδαγωγική και Φιλοσοφία στο Πανεπιστήμιο της Ζυρίχης, με υποτροφία του Όθωνα Σταθάτου. Με την επιστροφή του στην Ελλάδα, ανακηρύχθηκε διδάκτορας Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Η διδακτική του πορεία περιλαμβάνει θέσεις σε Διδασκαλεία (Ιωαννίνων, Μαράσλειο), στη Ριζάρειο Εκκλησιαστική Σχολή και στη Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία. Το 1947, σε ηλικία 62 ετών, εκλέχθηκε καθηγητής Παιδαγωγικής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, καταλαμβάνοντας τη δεύτερη τακτική έδρα του γνωστικού αντικείμενου. Η εκλογή του πραγματοποιήθηκε με ευρεία πλειοψηφία (16 υπέρ, 2 κατά), ενώ οι συνυποψήφιοί του δεν έλαβαν καμία ψήφο. Η εισηγητική επιτροπή περιλάμβανε τους Ν. Εξαρχόπουλο, Θ. Βορέα και Ι. Θεοδωρακόπουλο, με τους δύο πρώτους να υποστηρίζουν θετικά την υποψηφιότητά του. Το έργο του Καλλιάφα χαρακτηρίζεται από συντηρητική παιδαγωγική σκέψη, με έμφαση στην ελληνοχριστιανική αγωγή και την ηθική διάπλαση του μαθητή. Υπήρξε πολυγرافότατος, με σημαντικά έργα όπως το *Πρόγραμμα των μαθημάτων των σχολείων της στοιχειώδους εκπαίδευσης και Τα πρακτικώς σπουδαιότατα των ζητημάτων της διδακτικής* (1949). Η συμβολή του στην εδραίωση της Παιδαγωγικής ως επιστήμης και η επιρροή του στην εκπαιδευτική πολιτική της μεταπολεμικής Ελλάδας παραμένουν αξιοσημείωτες. Βλ. Καλλιάφας, Σπυρίδων Μ. *Υλισμός και σύγχρονος βιολογία και ψυχολογία*. Αθήνα: [χ.ό.], 1950. Πανεπιστήμιο Αιγαίου – Hellenicus-Νικοπούλου, Πηνελόπη και Δήμητρα Καρακατσάνη. «Κοινωνικές αξίες, παιδαγωγικές ιδέες και κοινωνική δικαιοσύνη στο λόγο των παιδαγωγών της Φιλοσοφικής Σχολής». Στο *5ο Επιστημονικό Συνέδριο Ιστορίας Εκπαίδευσης: Εκπαίδευση και Κοινωνική Δικαιοσύνη*. <http://www.eriande.elemedu.upatras.gr/index.php?section=985&page706=Metapedi> a. «Σπυρίδων Καλλιάφας – Βιογραφία». https://el.metapedi.org/wiki/Σπυρίδων_Καλλιάφας

Επόπτες και τους Δ/ντες του ΠΣΠΑ. Το επιστημονικό του έργο κατά τη μακρόχρονη πορεία του Καθηγητή της έδρας της Παιδαγωγικής και αργότερα του Τομέα της στη Φιλοσοφική Σχολή του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (ΕΚΠΑ) Ιωάννη Μαρκαντώνη με μια ομάδα στενών επιστημονικών συνεργατών του κάλυψε θεωρητικούς και πρακτικούς τομείς της Παιδαγωγικής⁶⁵, της οποίας η ανάπτυξη της κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα γνώρισε πληθώρα παιδαγωγικών κατευθύνσεων και ρευμάτων⁶⁶. Η διεύρυνση δε ή επέκταση των παιδαγωγικών ζητημάτων που αναφέρονταν στις συνθήκες αγωγής και εκπαίδευσης των παιδιών και των εφήβων συνέτειναν στην εναλλαγή των εννοιών μεταξύ Παιδαγωγικής και επιστημών της αγωγής και κατά συνέπεια στη διμορφία της Παιδαγωγικής Επιστήμης, η οποία διαιρείται σε θεωρητική που εστιάζει στη μελέτη και ανάπτυξη των θεωριών και αρχών που διέπουν την εκπαίδευση και εφαρμοσμένη ή πρακτική που εστιάζει στη χρήση των θεωρητικών γνώσεων για την επίλυση πρακτικών προβλημάτων στην εκπαίδευση⁶⁷.

Στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα παρατηρούμε μια κίνηση προσανατολισμού των Ελλήνων εκπαιδευτικών προς τα ευρωπαϊκά πρότυπα και τις ευρωπαϊκές εκπαιδευτικές κατευθύνσεις⁶⁸. Κατά τη διάρκεια του

⁶⁵Βλ. Paraskevi Foti, Cultivating literacy skills through children's literature in early years - theoretical and practical assumptions, in: European Journal of Education Studies, Vol 9, No 7 (2022),p.246.

⁶⁶Ιωάννη Β. Κογκούλη, Εισαγωγή στην Παιδαγωγική, Θεσσαλονίκη 2018,σ.39.

⁶⁷Προβλ. Ιωάννη Β. Τσάγκα, Η παιδαγωγική ως εφαρμοσμένη επιστήμη στο χώρο της θεολογίας και της Εκκλησίας στο: Ορθοδοξία και παιδεία Ετήσια επιστημονική Εκδοση θεολογικού και συναφούς περιεχομένου, τευχ.3^ο Αθήνα 2004,σ.107.

⁶⁸Γ. Α. Κοντομήτρου, Η Γερμανική Μεταρρυθμιστική Παιδαγωγική και οι επιδράσεις της στην ελληνική εκπαίδευση κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα, Αθήνα, 2006, σελ.15. «...από τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα άρχισε να παρατηρείται μία τάση στροφής της ελληνικής πλευράς προς τα ξένα εκπαιδευτικά πρότυπα, προκειμένου με την εισαγωγή τους να επιλυθούν τα πιεστικά προβλήματα της ελληνικής εκπαίδευσης. Η αποστολή υποτρόφων στη Γερμανία από τον «Σύλλογο προς διάδοσιν των ελληνικών γραμμάτων», ήταν η πρώτη εκδήλωση αυτής της στροφής, η οποία επηρέασε πολύ την ελληνική εκπαίδευση, ιδιαίτερα τη διδακτική πράξη στην πρωτοβάθμια εκ-παίδευση και τη μόρφωση των εκπαιδευτικών της. Η προτίμηση της Γερμανίας για την άντληση προτύπων που θα οδηγούσαν στην αναδιάρθρωση της ελληνικής εκπαίδευσης θεμελιώθηκε στη διεθνώς ισχύουσα τότε αντίληψη, ότι εκεί έτεινε να λάβει επιστημονικό χαρακτήρα η Παιδαγωγική, η οποία βέβαια επηρέαζε και τη γένεση των εκπαιδευτικών θεσμών στα διάφορα γερμανικά κρατίδια. Με τον τρόπο αυτό έγινε η εισαγωγή του ερβαρτιανισμού στην Ελλάδα». Ερευνητικά δεδομένα πιστοποιούν το γεγονός στη νεοελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα οι παιδαγωγικές ιδέες του Γερμανού παιδαγωγού J. Fr. Herbart γίνονται

19ου αιώνα, ο Γερμανός παιδαγωγός J.F. Herbart ανέπτυξε μια εκπαιδευτική θεωρία που βασίζεται σε δύο κύριους άξονες: την ηθική φιλοσοφία και την ψυχολογία. Είναι η εποχή που υπήρξε καθοριστική για την εξέλιξη της παιδαγωγικής σκέψης και της επιστήμης της Παιδαγωγικής. Κατά τη διάρκειά του, εμφανίστηκαν σημαντικές προσωπικότητες όπως οι F.A. Wolf (1759-1824), Fr. Schiller (1759-1805), W. von Humboldt (1767-1835) και Johann Herbart (1776-1841). Η αναδιοργάνωση του κράτους μετά τις καταστροφικές συνέπειες των Ναπολεόντειων πολέμων συνδέθηκε με τη δημιουργία ενός ενιαίου εκπαιδευτικού συστήματος, του οποίου η συνοχή βασίστηκε στην υιοθέτηση των αρχών του αυθεντικού ανθρωπισμού σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης.⁶⁹ Σύμφωνα με τον Herbart, η εκπαίδευση πρέπει να έχει, ως στόχο την ηθική ανάπτυξη των μαθητών, χρησιμοποιώντας ψυχολογικές μεθόδους για να διεγείρει το ενδιαφέρον τους και να διευκολύνει την κατανόηση.⁷⁰ Αυτό το εκπαιδευτικό μοντέλο περιλαμβάνει συγκεκριμένα στάδια διδασκαλίας και απαιτεί από τους εκπαιδευτικούς να οργανώνουν τη διαδικασία διδασκαλίας με δομημένο και προκαθορισμένο τρόπο. Θεωρείται ότι το μοντέλο του Herbart αποτελεί το πρώτο σημαντικό στάδιο στην εξέλιξη της παιδαγωγικής επιστήμης και είναι ουσιαστικά το πρώτο παράδειγμα στην ιστορία της παιδαγωγικής. Με την πάροδο του χρόνου, η παιδαγωγική και η ψυχολογία συνεχίζουν να αλληλεπιδρούν.⁷¹ Η ψυχολογία ως επιστημονικό πεδίο τροφοδοτεί την παιδαγωγική σκέψη με πορίσματα σχετικά με τις δυνατότητες και τους τρόπους μάθησης, καθιστώντας τη διδασκαλία πιο αποτελεσματική και βοηθώντας τους μαθητές να κατακτήσουν τη γνώση. Αυτός ο προσανατολισμός οδηγεί στην εστίαση στα μέσα διδασκαλίας και στις μεθόδους που

γνωστές κατά το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα και υλοποιούνται αρχικά από τους καθηγητές Χρ. Παπαδόπουλο και Δ. Ζαγγογιάννη τόσο στα θεωρητικά τους μαθήματα στη Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών όσο και στο Παιδαγωγικό Φροντιστήριο. Πρβλ. See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/349004473>

Φούκας, Β., «Νεοανθρωπισμός, Ερβαρτιανισμός, Παιδαγωγική: Μια γενεαλογία του εκπαιδευτικού δανεισμού στο Πανεπιστήμιο Αθηνών κατά τον 19ο αιώνα», Παιδαγωγική Επιθεώρηση, τόμ. 36, τευχ.67/2019, σ.155

⁶⁹ Βλ. Μιχάλη Κασσωτάκη, Παιδαγωγικά και εκπαιδευτικά ρεύματα από τον 18ο αιώνα μέχρι σήμερα, Αθήνα, χ. ε, 2006, σ.31 και εξής.

⁷⁰ Βλ. Herbart, J. F. (1806). "Allgemeine Pädagogik aus dem Zweck der Erziehung abgeleitet." όπου ο περιγράφονται οι θεμελιώδεις αρχές της ηθικής φιλοσοφίας και της ψυχολογίας στην εκπαίδευση.

⁷¹ Herbart, J. F. (1835). "Psychologie als Wissenschaft, neu gegründet auf Erfahrung, Metaphysik und Mathematik.", στο οποίο εξηγείται η σύνδεση της Ψυχολογίας με την εκπαιδευτική διαδικασία.

καθιστούν τη διδασκαλία αποτελεσματική, πάντα με στόχο την ηθική και πνευματική ανάπτυξη των μαθητών⁷². Αν λάβουμε υπόψιν μας έναν σύγχρονο ορισμό της επιστήμης της Παιδαγωγικής που υπογραμμίζει το περιεκτικό πεδίο της εν λόγω επιστήμης και η οποία περιλαμβάνει τη μελέτη των μεθόδων διδασκαλίας, τις εκπαιδευτικές θεωρίες και την πρακτική της εκπαίδευσης⁷³ θα διαπιστώσουμε, ότι ο Ιωάννης Μαρκαντώνης στην ακαδημαϊκή πορεία του υπήρξε άξιος θεραπευτής της.

Η Παιδαγωγική ως μελέτη των μεθόδων διδασκαλίας, συμπεριλαμβανομένων των στόχων της εκπαίδευσης και των τρόπων με τους οποίους μπορούν να επιτευχθούν τέτοιοι στόχοι βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην εκπαιδευτική ψυχολογία, η οποία περιλαμβάνει επιστημονικές θεωρίες μάθησης, και σε κάποιο βαθμό στη φιλοσοφία της εκπαίδευσης, η οποία εξετάζει τους στόχους και την αξία της εκπαίδευσης από φιλοσοφική σκοπιά. Το θέμα αυτό αποτελούσε συχνό και επαναλαμβανόμενο αντικείμενο των ερευνών του, των πανεπιστημιακών παραδόσεων, ομιλιών, διαλέξεων του και που είχαν συνάφεια και με τα ανάλογα και πολλά παιδαγωγικά συγγράμματα του. Στην ουσία, η Παιδαγωγική που επαγγέλλονταν και υπηρέτησε αφορούσε στην κατανόηση του τρόπου διευκόλυνσης της μάθησης και της ανάπτυξης της αποτελεσματικά, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες και την ευτυχία των μαθητών και ενθαρρύνοντας τον προβληματισμό, τη δέσμευση και την αλλαγή, αλλά ο Μαρκαντώνης προχώρησε περαιτέρω⁷⁴. Απαγκίστρωσε την Παιδαγωγική από το σχολείο και την είδε σαν «μια διαδικασία ζωής και όχι σαν μια προετοιμασία για μελλοντική ζωή στο πλαίσιο μόνο του σχολείου. Αυτό τεκμαίρεται από το ότι στα βασικά παιδαγωγικά συγγράμματα ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια της εκπαιδευτικής του πορείας τα τιτλοφόρησε με τον

⁷² Lang, H. R., & Evans, D. N. (2006). "Models, Strategies, and Methods for Effective Teaching." – Περιλαμβάνονται μοντέρνες αναλύσεις για τη χρήση των πορισμάτων της ψυχολογίας στην εκπαιδευτική πράξη.

⁷³ Βλ. « pedagogy», in: <https://www.britannica.com/science/pedagogy>.

⁷⁴ Πρβλ.1.«What is pedagogy?A definition and discussion»,in: <https://infed.org/mobi/what-is-pedagogy/2>.Η Παιδαγωγική « περιλαμβάνει τόσο τη διδακτική όσο και τις μεθόδους διδασκαλίας ή τη μετάδοση της γνώσης ή της διδασκαλίας γενικά αφενός όλες εκείνες οι διαδικασίες με τις οποίες οι πληροφορίες δίνονται-και αφετέρου από την άλλη, την εκπαίδευση ή ανάπτυξη από μέσα προς τα έξω. Έτσι, μπορούμε να μιλήσουμε σωστά για την εκπαιδευτική αξία κάθε διδασκαλίας. και ερχόμαστε να δούμε ότι αυτό ποικίλλει πολύ για διαφορετικά θέματα του προγράμματος σπουδών. G. Stanley Hall, What is Pedagogy? In: <http://dx.doi.org/10.1080/08919402.1905.10534667>

χαρακτηριστικό τίτλο «Ανθρωπαγωγική».⁷⁵ Αυτός ο τίτλος των έργων του, συνδυάζοντας τον άνθρωπο και την αγωγή, αναδεικνύει την προσήλωσή του στην ολιστική εκπαίδευση που αφορά το άτομο-πρόσωπο, ως ολότητα. Μέσα από τα έργα του, προσέγγισε την παιδαγωγική όχι μόνο ως θεωρητική επιστήμη, αλλά και ως ζωντανή πρακτική που επηρεάζει κάθε πτυχή της ανθρώπινης ανάπτυξης και αυτοπραγμάτωσης καθ' όλη την πορεία της ζωής του. Αυτή η προσέγγιση καταδεικνύει την επιθυμία του να καλλιεργήσει και να ενισχύσει τις μοναδικές πτυχές κάθε μαθητή αλλά και κάθε προσώπου προσφέροντας ένα πλαίσιο παιδαγωγικής που επιδιώκει να δημιουργήσει ολοκληρωμένες προσωπικότητες.

Έγραψε ο ίδιος χαρακτηριστικά για την έννοια της Αγωγής «ότι δεν νοείται μόνον, ως επίδραση του ενήλικου προς τον ανήλικο για να αποβεί αυτός γνήσια αυτοτελή (ηθική)προσωπικότητα, αλλά αναφέρεται στον άνθρωπο γενικότερα.⁷⁶ Η αγωγή κατά τον Θεσσαλό στην καταγωγή Ακαδημαϊκό Παιδαγωγό, ενώ νοείται, ως κοινωνικοπολιτιστική διαδικασία εξαρτάται από περιβαλλοντικούς όρους, είναι καθημερινό πρόβλημα στην οικογένεια, στο σχολείο, στις διάφορες ομάδες⁷⁷, ως διαπροσωπική -πνευματική-συναντησιακή σχέση και πρέπει να επιτελείται υπό όρους που να διασφαλίζουν την ελεύθερη πραγμάτωσή της. Στην επιτυχία αυτού του σκοπού της είναι σημαντικό το έργο που έχει να επιτελέσει η επιστήμη της αγωγής, ως Ανθρωπαγωγική. Ο άνθρωπος, ως σωματοψυχική και συνάμα πνευματική ολότητα, ο οποίος αναπτύσσεται με τη συνεχή αλληλεπίδραση μέσα στη δίνη της αενάως αναδομούμενης ιστορικής(κοινωνικο-πολιτιστικής και οικολογικής)πραγματικότητας είναι το κατ'εξοχήν αντικείμενο των επιστημών της αγωγής⁷⁸. Με τον τρόπο αυτό και έχοντας υπόψιν του τα πολλά έργα

⁷⁵Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, Ανθρωπαγωγική Παιδαγωγική ψυχολογία και διδακτική, Αθήνα 1990.σ.11.Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα, 1978, 2006 (ΠΛΜ)Γ. Α. Κοντομήτρου, Η Γερμανική Μεταρρυθμιστική Παιδαγωγική και οι επιδράσεις της στην ελληνική εκπαίδευση κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα, Αθήνα, 2006, σ.15.

⁷⁶ Ι.Σ. Μαρκαντώνη, Η έννοια της αγωγής στο: Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος LAROYSSE BRITANNICA,Τομ. 2^{ος} 1978,2006,σ.128.

⁷⁷ Ι. Β. Κογκούλη, Εισαγωγή στην παιδαγωγική, Θεσσαλονίκη 2011,σ.17.

⁷⁸Ι.Σ.Μαρκαντώνη, Ανθρωπαγωγική, η (Anthropagogie,Anuthrapagogik)στο: Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος LAROYSSE BRITANNICA,Τομ.7^{ος} 2006,σ.373.

επιστημολογικού προβληματισμού και τη μεταθεωρία της αγωγής⁷⁹ διεύρυνε τον όρο της Παιδαγωγικής που ήταν ένθερμος θιασώτης της.⁸⁰

Ο καθηγητής Ιωάννης Σ. Μαρκαντωνης, με τον όρο «**Ανθρωπαγωγική**», αποσκοπούσε να αναδείξει μια ολοκληρωμένη εκπαιδευτική προσέγγιση που δεν περιορίζεται μόνο στην παιδική και εφηβική ηλικία, αλλά επεκτείνεται και στους ενήλικες, υποστηρίζοντας την δια βίου εκπαίδευση. Ο Μαρκαντώνης διερχόμενος το στάδιο της παραγωγικότητας και της επιτυχίας ενστερνίζεται τον όρο «Ανθρωπαγωγική» και θέλοντας να προσφέρει στην επιστήμη της Παιδαγωγικής και στην κοινωνία τιτλοφορεί τα πανεπιστημιακά συγγράμματα του με τον τίτλο «**Ανθρωπαγωγική**», γιατί κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η «**Ανθρωπαγωγική είναι επιστήμη της αγωγής του ανθρώπου**».⁸¹ Τότε μόνον μπορούμε να ορίζουμε τα της αγωγής όταν αυτή περιλαμβάνει τον βίο του ανθρώπου και είναι μια συνεχιζόμενη

⁷⁹ Πρβλ. Ι.Σ. Μαρκαντώνη, Ανθρωπαγωγική,η (Anthropagogie, Anthropagogik)...ο.π. στο ίδιο. Εδώ αναφέρεται στον Wolfgang Brezinka (1928 -2020), ομόλογο του, Γερμανοαυστριακό επιστήμονα της εκπαίδευσης Καθηγητή της Παιδαγωγικής στη Σχολή Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου του Würzburg, ο οποίος στο βιβλίο του « Μεταθεωρία της Εκπαίδευσης», διακρίνει τρεις κατηγορίες εκπαιδευτικής θεωρίας : την επιστήμη της εκπαίδευσης , τη φιλοσοφία της εκπαίδευσης και την πρακτική παιδαγωγική. Wolfgang Brezinka: Metatheorie der Erziehung. (4., vollst. neu bearbeitet Auflage). Ernst Reinhardt Verlag, Μόναχο 1978.

⁸⁰ Ι.Σ. Μαρκαντώνη, Η έννοια της αγωγής.. ό. π. στο ίδιο.

⁸¹ Είναι αξιοσημείωτο, ότι στη σύνταξη του άρθρου «Ανθρωπαγωγική» που αναφέρεται στην εννοιολογική διασαφήνιση και τεκμηρίωση του εν λόγω όρου, ο Μαρκαντωνης παραπέμπει στον πρώτο εισηγητή του όρου στο Γερμανό Karl Wilhelm Eduard Mager. Ο Karl Wilhelm Eduard Mager (1810 -1858), ήταν σημαντικό στέλεχος του εκπαιδευτικού συστήματος στη Γερμανία, εκπαιδευτικός, λογοτέχνης και γλωσσολόγος κατα τη δεκαετία του 1840. Υπήρξε σημαντικός, γιατί ήταν ο πρώτος που χρησιμοποίησε τον όρο «κοινωνική παιδαγωγική». Τον εντάσσουν στην εγελιανή σχολή σκέψης και στον κίνημα του ερβαρτιανισμού . Εδώ μπορούμε να πούμε, ότι και με τον Μαρκαντωνη που μετεκπαιδεύτηκε στη Γερμανία έχουμε εισαγωγή στην Ελλάδα των γερμανικών ιδεών εκείνου του καιρού και ειδικότερα της γερμανικής παιδαγωγικής σκέψης και πρακτικής. Βλ. Karl Wilhelm Eduard Mager Der Unterricht in fremden Sprachen überhaupt. In: Diesterweg (Hrsg.): Wegweiser für deutsche Lehrer. Band 2. Essen 2 1838, p. 258-307 Είναι «φανερή η καταλυτική επίδραση του γερμανικού χώρου –λόγω παρόμοιων εθνικών ανησυχιών– στην εισαγωγή και στη διαμόρφωση της παιδαγωγικής θεωρίας και επιστήμης στην Ελλάδα κατά τον 19ο αιώνα. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η παρουσία και συμβολή του Ι. Πανταζίδη, ο οποίος έρχεται σε «ρήξη» με την παραδοσιακή και αναποτελεσματική αντίληψη για την εκπαίδευση των εκπαιδευτικών, σύμφωνα με την οποία «καλός» εκπαιδευτικός είναι εκείνος που κατέχει μόνον γνώσεις (εγκυκλοπαιδισμός).Βλ. Βασίλη Α. Φούκα, Νεοανθρωπισμός, Ερβαρτιανισμός, Παιδαγωγική,...ο. π. στο ίδιο,σ.160.

διαδικασία που συμβάλλει στη διαμόρφωση της ανθρώπινης ύπαρξης καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής. Η «Ανθρωπαγωγική» δεν περιορίζεται στη μετάδοση γνώσεων και δεξιοτήτων κατά την παιδική και εφηβική ηλικία, αλλά προάγει την συνεχή ανάπτυξη και εξέλιξη του ατόμου.

Ο Μαρκαντώνης υποστήριξε ότι η εκπαίδευση πρέπει να ενισχύει την αυτογνωσία, την κριτική σκέψη και την ηθική ανάπτυξη όχι μόνο στους νέους, αλλά και στους ενήλικες, συμβάλλοντας στην προσωπική και επαγγελματική τους ανάπτυξη. Η δια βίου εκπαίδευση, όπως την οραματιζόταν ο Μαρκαντώνης, παρέχει στους ενήλικες τις ευκαιρίες να συνεχίσουν να μαθαίνουν και να αναπτύσσονται, ώστε να μπορούν να προσαρμόζονται στις αλλαγές της κοινωνίας και να συμβάλλουν ενεργά σε αυτήν. Η «Ανθρωπαγωγική» του, δίνει έμφαση στην εκπαίδευση ως μέσο για την επίτευξη μιας πλήρους και ικανοποιητικής ζωής, ανεξαρτήτως ηλικίας. Με αυτόν τον τρόπο, ο Μαρκαντώνης δικαιολογεί τον όρο «Ανθρωπαγωγική», καθώς αντικατοπτρίζει την πεποίθησή του ότι η αγωγή πρέπει να είναι δια βίου διαδικασία, προωθώντας την συνεχή προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη. Η αγωγή για το διακεκριμένο καθηγητή σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να περιοριστεί μόνο στην παιδική ηλικία του ανθρώπου, αλλά επεκτείνεται γενικότερα στον άνθρωπο και η οποία συνεχίζεται σε όλη τη διάρκεια της ζωής του, ως «αυτοαγωγή» «αυτομόρφωση» και «συνεχιζόμενη μόρφωση».⁸² Ας δούμε, όμως τη συνέχεια της Ακαδημαϊκής του πορείας στη φιλοσοφική σχολή του ΕΚΠΑ και όχι μόνο. Για μακρό χρονικό διάστημα εργάστηκε ερευνητικά στο Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών ερευνών.⁸³ Μετα από οκτώ χρόνια επιστημονικής εργασίας στο Εργαστήριο της Πειραματικής Παιδαγωγικής κατά το έτος 1962 προήχθη σε Επιμελητή του Εργαστηρίου θέση στην οποία «διακόνησε» για μια δεκαετία μέχρι το 1972.⁸⁴ Το 1973 εκλέχτηκε Επίκουρος Καθηγητής Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής στο Πανεπιστήμιο Πατρών, στο οποίο υπηρέτησε, μέχρι το 1975 και υπήρξε ο πρώτος Καθηγητής Παιδαγωγικής του.⁸⁵ Ο Ιωάννης Μαρκαντώνης με το διορισμό του ως καθηγητού της φιλοσοφίας και παιδαγωγικής και εποπτεύων της Φυσικομαθηματικής σχολής στο Πανεπιστήμιο Πατρών ανέλαβε τον ρόλο του πρώτου καθηγητή αυτού του αντικειμένου στο Πανεπιστήμιο Πατρών και συνέβαλε σε σημαντικό βαθμό στη διαμόρφωση του ακαδημαϊκού προγράμματος και την

⁸²Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, «Ανθρωπαγωγική», στο: Παιδαγωγικό, Ψυχολογικό Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό, Αθήνα 1989, σ.473

⁸³ Χαριστήριος τόμος στον ομότιμο καθηγητή Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη... ό. π. στο ίδιο, σ. xviii

⁸⁴ Βλ. «Ιωάννης Σ. Μαρκαντώνης», στο Who is who στην Ελλάδα...ο. π. στο ίδιο, σ.732.

⁸⁵ Σύγχρονα παιδαγωγικά και εκπαιδευτικά θέματα χαριστικός τομος,...ό.π. στο ίδιο, σ. xviii

προώθηση της φιλοσοφικής και παιδαγωγικής σκέψης⁸⁶. Με το ζήλο του νέου καθηγητή της φιλοσοφίας και της Παιδαγωγικής και την εμπειρία του και ειδίκευση του στο ΕΠΠ του Πανεπιστημίου Αθηνών, αξιοσημείωτη υπήρξε η συνεισφορά του στην ίδρυση και ανάπτυξη του Πανεπιστημίου Πατρών. Δημιούργησε Προγράμματα σπουδών που συνδυάζουν τη θεωρία με την πρακτική. Διεξήγαγε έρευνες που επικεντρώθηκαν στην εκπαιδευτική φιλοσοφία και την ενσωμάτωση της κριτικής σκέψης στη διδακτική πράξη.

Τα πρώτα συγγράμματα του οι πανεπιστημιακές παραδόσεις και η ερευνητική δραστηριότητα του στο ΕΠΠ του Πανεπιστημίου Αθηνών μελετήθηκαν και αποτέλεσαν αφορμή για πολλούς φοιτητές να ακολουθήσουν παιδαγωγικές και φιλοσοφικές σπουδές. Εισήγαγε νέες διδακτικές μεθόδους που ενίσχυσαν την κριτική και δημιουργική σκέψη των φοιτητών. Η προσέγγισή του στο φαινόμενο της διδασκαλίας θεωρήθηκε πρωτοποριακή και επηρέασε την εκπαιδευτική πρακτική, όχι μόνο στα πανεπιστήμια της Πάτρας και της Αθήνας, αλλά στο εθνικό επίπεδο των Πανεπιστημίων, αφού συνεργάτες και πρώην μαθητές του στελέχωσαν αυτά. Ως μέντορας, παρείχε καθοδήγηση σε χιλιάδες νέους επιστήμονες και εκπαιδευτικούς, ενθαρρύνοντάς τους να ακολουθήσουν ερευνητικές και εκπαιδευτικές διαδρομές⁸⁷. Στη συνέχεια το 1975 εκλέχτηκε Έκτακτος καθηγητής της Τακτικής έδρας της Παιδαγωγικής στη Φιλοσοφική σχολή του ΕΚΠΑ μέχρι το 1979 έτος κατά το οποίο, έγινε τακτικός Καθηγητής στην ίδια έδρα της Παιδαγωγικής και

⁸⁶ Το Πανεπιστήμιο Πατρών ιδρύθηκε τον Νοέμβριο του 1964 με όραμα να αποτελέσει πρότυπο ακαδημαϊκό ίδρυμα, που προάγει το πνεύμα της διεθνούς συνεργασίας και της επιστημονικής προόδου. Η επίτευξη αυτού του σκοπού ενισχύθηκε σταδιακά μέσω της εξαιρετικής ερευνητικής δραστηριότητας του ιδρύματος. Τον Ιούνιο του 2013 το Πανεπιστήμιο Δυτικής Ελλάδας ενσωματώθηκε στο Πανεπιστήμιο Πατρών, ενισχύοντας το εύρος των ακαδημαϊκών του τμημάτων και δυναμώνοντας τη θέση του στον εθνικό και διεθνή ακαδημαϊκό χάρτη. «Το Πανεπιστήμιο Πατρών ιδρύθηκε το Νοέμβριο του 1964 με όραμα να αποτελέσει ένα πρότυπο πανεπιστήμιο που να καλλιεργεί το πνεύμα της διεθνούς συνεργασίας και της επιστημονικής προόδου. Ο στόχος σταδιακά επιτυγχάνεται χάρη στην αξιοσημείωτη ερευνητική του δραστηριότητα. Τον Ιούνιο του 2013 στο Πανεπιστήμιο Πατρών εντάχθηκε το Πανεπιστήμιο Δυτικής Ελλάδας». Στοιχεία και τεκμήρια για τα πενήντα πρώτα χρόνια της λειτουργίας και της εξέλιξης του Πανεπιστημίου Πατρών Βλ. και Προβλ. 1. Ανδρέα Τσιλίρα, *Πανεπιστήμιο Πατρών: 1964–2014. Στιγμιότυπα μιας συναρπαστικής διαδρομής* (Πάτρα: Εκδόσεις Πελοπόννησος, 2014), σ.12 και 13. Σήφη Μπουζάκη, *Πανεπιστήμιο Πατρών 1964–2014: 50 χρόνια μετά – μια συνοπτική ιστορία* (Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών, 2016), σ.47.

⁸⁷ Χαριστήριος τόμος στον ομότιμο καθηγητή Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη... σ. xviii

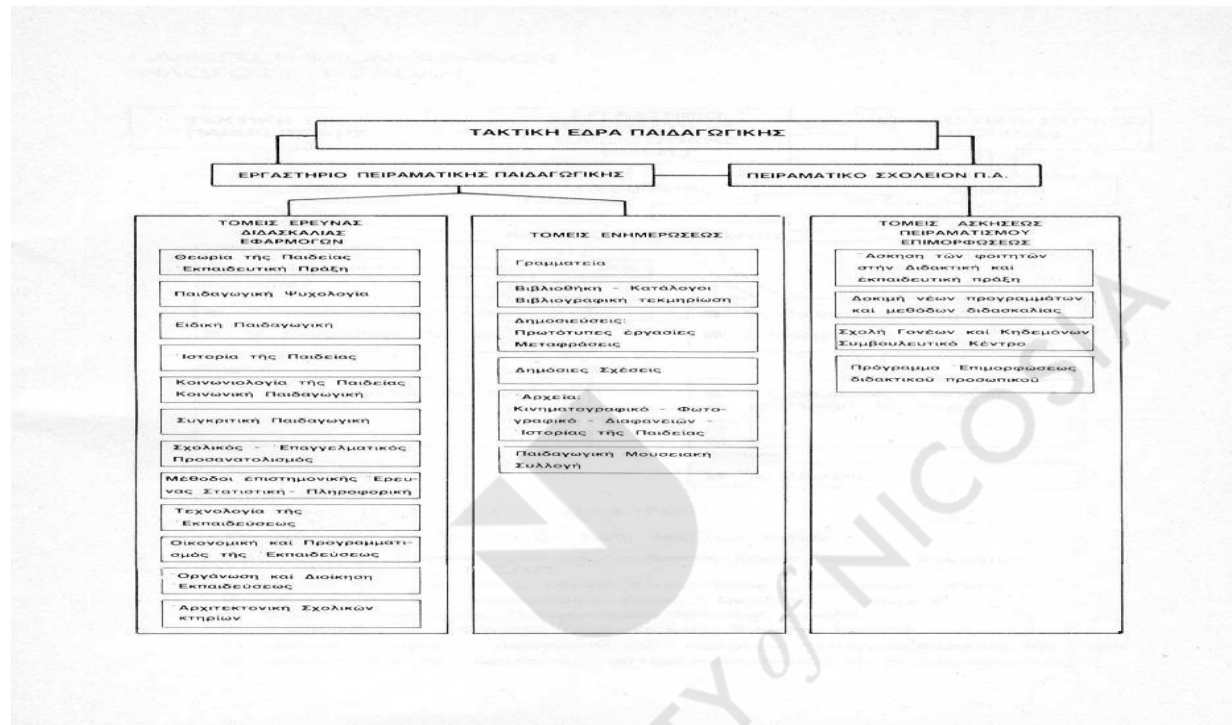
υπηρέτησε αυτήν μέχρι το 1982. Στη θέση αυτή του Τακτικού Καθηγητή της Παιδαγωγικής εξελέγη παμψηφεί και την υπηρέτησε από το 1979 μέχρι το 1996-97⁸⁸. Με το νόμο 1268/82 εντάχθηκε στον Τομέα της Παιδαγωγικής ως Πρωτοβάθμιος Καθηγητής στον οποίο παρέμεινε μέχρι το 1997, έτος κατά το οποίο συνταξιοδοτήθηκε⁸⁹.

Το επιστημονικό, παιδαγωγικό, διδακτικό του έργο αποτυπώνεται με ενάργεια στα πρώτα τρία χρόνια του διορισμού του ως εκτάκτου Καθηγητού της Τακτικής έδρας της Παιδαγωγικής στις δημοσιευμένες δραστηριότητες της τριετίας 1975-1979. Στον παρατιθέμενο Πίνακα-Οργανόγραμμα και στο περιεχόμενο των

⁸⁸ Βλ. Ralph Hubner Ιδρυτής και Εκδότης «Μαρκαντωνης Ιωάννης», ό. π. στο ίδιο

⁸⁹ Χαριστήριος τόμος στον ομότιμο καθηγητή Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη... ό. π. στο ίδιο, σ. xviii και Πρβλ. Χρήστου Αντωνίου, «Εκπαιδευτική πολιτική και εξέλιξη του πανεπιστημιακού θεσμού στην Ελλάδα (1836-1982)», στα Πρακτικά του 4ου Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου Ιστορίας της Εκπαίδευσης (Πάτρα, 6-8 Οκτωβρίου 2006, σ. 16 και εξής). Η ακαδημαϊκή πορεία του Ιωάννη Μαρκαντωνη συνδέθηκε άρρηκτα με κομβικές μεταβολές στον χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης στην Ελλάδα, αφήνοντας ανεξίτηλο αποτύπωμα στις πανεπιστημιακές δομές και στις θεσμικές μεταρρυθμίσεις. Βασικοί Σταθμοί των Πανεπιστημιακών Αλλαγών:1.Οι Προτάσεις της Επιτροπής Παιδείας του 1958 και η Ίδρυση του Τρίτου Πανεπιστημίου (1964) Η επιτροπή παιδείας του 1958 εισηγήθηκε ουσιαστικές μεταρρυθμίσεις για την ανάπτυξη της ανώτατης εκπαίδευσης, με αποκορύφωμα την ίδρυση του τρίτου πανεπιστημίου της χώρας το 1964. Αυτή η πρωτοβουλία αντανακλούσε τη βαθμιαία προσαρμογή της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης στις αυξανόμενες κοινωνικές και οικονομικές απαιτήσεις.2.Μεταπολιτευτικές Προσπάθειες για Αλλαγές και ο Νόμος 815 του 1978 Η περίοδος της μεταπολίτευσης χαρακτηρίστηκε από εντατικές προσπάθειες αναμόρφωσης του εκπαιδευτικού συστήματος. Ο νόμος 815 του 1978 αποτέλεσε μία από τις πρώτες σοβαρές προσπάθειες για την αναδιάρθρωση των πανεπιστημιακών θεσμών, εστιάζοντας στην ακαδημαϊκή αυτονομία, στη διεύρυνση των γνωστικών αντικειμένων και στη βελτίωση των εκπαιδευτικών συνθηκών.3.Η Πανεπιστημιακή Μεταρρύθμιση του Νόμου-Πλαισίου 1268 του 1982 Ο νόμος-πλαίσιο 1268 του 1982 σηματοδότησε μία ριζοσπαστική αλλαγή στη δομή των ελληνικών πανεπιστημίων. Μεταξύ των βασικών του καινοτομιών ήταν η εισαγωγή της συμμετοχικής διοίκησης, η αναδιαμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και η ενίσχυση της ερευνητικής δραστηριότητας. Η μεταρρύθμιση αυτή επέφερε βαθιές αλλαγές στον τρόπο λειτουργίας των πανεπιστημίων, αντανακλώντας την εξέλιξη των εκπαιδευτικών αντιλήψεων της εποχής. Η ακαδημαϊκή θητεία του Ιωάννη Μαρκαντωνη αντικατοπτρίζει τις πολυεπίπεδες αλλαγές που επηρέασαν τις εκπαιδευτικές πολιτικές και την εξέλιξη της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης στην Ελλάδα, ενώ συνεχίζει να αποτελεί σημείο αναφοράς για τη μελέτη της μεταρρυθμιστικής πορείας του ελληνικού πανεπιστημίου.

δραστηριοτήτων του αντικατοπτρίζεται σχηματικά, το συνολικό επιστημονικό και παιδαγωγικό έργο της θεωρίας και της πράξης της Παιδαγωγικής που ενστερνίζονταν, επαγγέλλονταν και υπηρέτησε ο Καθηγητής Μαρκαντώνης.⁹⁰ Η αρχική θητεία του, ως βοηθού στο ΕΠΠ και η ειδίκευση του σε αυτό, με την ανάδειξη του στη θέση του Εκτάκτου Καθηγητή της Έδρας της Παιδαγωγικής δημιούργησαν τις κατάλληλες συνθήκες να υποστηρίξει με λόγια

και πράξεις την ανάπτυξη της επιστήμης της Παιδαγωγικής. Από το παραπάνω οργανόγραμμα προκύπτει ότι ο καθηγητής Ιωάννης Μαρκαντώνης, κατά την πρώτη περίοδο 1975-1978 της ερευνητικής πανεπιστημιακής διαδρομής του έθεσε τα θεμέλια για την περαιτέρω ανάπτυξη και πρόοδο της επιστήμης της Παιδαγωγικής με βάση εμπειρικά δεδομένα και την ανάδειξη νέων επιστημόνων. Κατά τη διάρκεια των πολυετών και εντατικών φιλοσοφικών και παιδαγωγικών ερευνών και σπουδών δεν παρέλειπε να προσφέρει πλούσιο και σημαντικό ερευνητικό και διδακτικό έργο. Το ΕΠΠ επί των ημερών του λειτούργησε, ως κέντρο εκπαιδευτικής έρευνας και πειραματισμού, συμβάλλοντας στην ανάπτυξη νέων παιδαγωγικών προσεγγίσεων που εφαρμόστηκαν τόσο στο πανεπιστήμιο, όσο και σε σχολικές μονάδες. Με αυτή την τακτική της οργάνωσης της εργασίας στο ΕΠΠ διαφαίνεται πως εξέλαβε την Πειραματική Παιδαγωγική, ως τμήμα της επιστήμης της Παιδαγωγικής. Με τους

⁹⁰Βλ. Δραστηριότητες(1975-1978) Τακτική έδρα της Παιδαγωγικής ΕΠΠ Φιλοσοφική σχολή Πανεπιστημίου Αθηνών Αθήνα Φεβρουάριος 1979,σ.5.

συνεργάτες του προκαλούσαν τεχνικά γεγονότα και τα επεξεργάζονταν με τη χρήση ακριβολογικών μεθόδων προκειμένου να προσεγγίσουν προβλήματα και να τα επιλύσουν».⁹¹ Είναι αξιοσημείωτο, ότι άρχισε να υπηρετεί με ιδιαίτερο ζήλο και αφοσίωση την έδρα της Παιδαγωγικής στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ).

Το έργο του ήταν πολυδιάστατο και περιλάμβανε την επιλογή και συνεργασία με διακεκριμένα άτομα που συνέβαλαν σημαντικά στην ανάπτυξη και την προαγωγή της παιδαγωγικής επιστήμης. Ο Μαρκαντώνης επέλεξε προσεκτικά τους επιμελητές, βοηθούς και συνεργάτες του, δίνοντας ιδιαίτερη σημασία στην επιστημονική τους επάρκεια και την αφοσίωσή τους στην έρευνα της Παιδαγωγικής επιστήμης, όπως έπραξε και ο ιδρυτής του ΕΠΠ Νικ. Εξαρχόπουλος⁹². Επιλέγοντας με ιδιαίτερη προσοχή τους συνεργάτες του, εξασφάλισε, ότι όλοι οι νέοι επιστήμονες που εντάχθηκαν στην ομάδα του, υπήρξαν πραγματικοί «διάκονοι» των επιστημών της αγωγής και ενήργησαν με τέτοιο τρόπο, ώστε να προοδεύσει και εξελιχτεί η Παιδαγωγική επιστήμη στην Ελλάδα. Ο καθηγητής Μαρκαντώνης δημιουργούσε ομάδες πολύ ικανών συνεργατών για κάθε θέμα. Οι νεότεροι αυτοί επιστήμονες, επηρεασμένοι από το έργο, τη διδασκαλία και την προσωπικότητα του Μαρκαντώνη, συνέβαλαν με τον ζήλο και την αφοσίωσή τους στην ανάπτυξη και τη διάδοση των καινοτόμων εκπαιδευτικών μεθόδων και θεωριών που προάγουν τη σύγχρονη Παιδαγωγική. Όλοι οι συνεργάτες του υπήρξαν καταξιωμένοι επιστήμονες που θεράπευσαν την επιστήμη της Παιδαγωγικής με τον ίδιο ζήλο και την ίδια αφοσίωση με εκείνον.⁹³ Η ομάδα του που τα ονόματά τους περιλαμβάνονται

⁹¹ Θ.Γ. Παπακωνσταντίνου, Η παιδαγωγική έρευνα στη Φιλοσοφική σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών (1923-1956) Μουσείο Ιστορίας της Παιδείας Αθήνα 1997,σ.4.

⁹²Βλ. Δραστηριότητες(1975-1978) Τακτική έδρα της Παιδαγωγικής ΕΠΠ..ό.π.σ. 7.Την ερευνητική ομάδα του Καθηγητη της Παιδαγωγικής Νικολάου Εξαρχόπουλο πλαισιώναν οι:1. Η κρίσις του πειράματος εις την έρευναν του παιδός / Γεδεών Σοφία Μ.Αθίνα 1947.

Γεδεών, Σοφία Μ. Παναγιώτης Καρατζάς, Μαρία Καρατζά και Ανδρέας Μπενάκη Η κρίσις του πειράματος εις την έρευναν του παιδός / Γεδεών Σοφία Μ.

Γεδεών, Σοφία Μ.

⁹³Βλ.Οι άμεσοι βοηθοί, επιμελητές και συνεργάτες του Καθηγητη Ιω. Μαρκαντώνη επιμελητές του ΕΠΠ εξελίχτηκαν στον πανεπιστημιακό χώρο και διακριθήκαν, ως επιστήμονες της Παιδαγωγικής, όπως π.χ. ο Μιχάλης Ι. Κασσωτάκης, ο Γ. Κρουσταλακης, ο Θεοδ. Παπακωνσταντινου κ.α. Ο Μιχάλης Ι. Κασσωτάκης ο οποίος γεννήθηκε στα Χανιά το 1946 και υπήρξε Καθηγητής Συγκριτικής Παιδαγωγικής στο Τμήμα Φιλοσοφικών και Κοινωνικών Σπουδών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Σπούδασε Κλασικές Σπουδές και Επιστήμες της Αγωγής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και έλαβε διδακτορικό δίπλωμα από την Paris Sorbonne.Από το 1990 είχε τη διεύθυνση του Εργαστηρίου

Επαγγελματικού Προσανατολισμού και Συμβουλευτικής (ΠΣΠΑ) του ΕΚΠΑ.Επί εποπτείας του λειτούργησε το Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Αθηνών, όπου το 25 Μαΐου 2022 διοργανώθηκε τιμητική εκδήλωση προς τιμήν του ως Ομότιμου Καθηγητή.Στενή συνεργασία ανέπτυξε με τον καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη σε διακρατικά ερευνητικά προγράμματα νέων τεχνολογιών στην εκπαίδευση. Διετέλεσε Πρόεδρος του Κέντρου Εκπαιδευτικής Έρευνας (ΚΕΕ) από το 2008 έως το 2012, ενισχύοντας τη διάχυση και χρηματοδότηση της ελληνικής εκπαιδευτικής έρευνας σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η συμβολή του στην ανάπτυξη της εκπαιδευτικής έρευνας και, ιδιαίτερα, της αξιολόγησης, με δεκάδες σχετικές δημοσιεύσεις, είναι καθοριστική, καθώς εισήγαγε πολλαπλές μεθοδολογικές προσεγγίσεις, θεμελίωσε το πλαίσιο για την αξιολόγηση των σχολικών μονάδων στην Ελλάδα και επηρέασε σημαντικά τη διαμόρφωση εκπαιδευτικής πολιτικής σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Βλ. α. Τιμητική εκδήλωση για τον Ομότιμο Καθηγητή Μιχάλη Κασσωτάκη, Hub ΕΚΠΑ, προσπέλαση 1 Αυγούστου 2025, <https://hub.uoa.gr/honorary-event-for-the-professor-kassotakis/>.β.ΠΣΠΑ, “Πειραματικό Σχολείο Πανεπιστημίου Αθηνών,” προσπέλαση 1 Αυγούστου 2025, <http://www.pspa.eu/index.php..γ>. “Μιχάλης Κασσωτάκης,” Michaliskassotakis.gr, προσπέλαση 1 Αυγούστου 2025, <https://michaliskassotakis.gr/.δ>. Αικατερίνη Κασιματη Χαιρετισμός της προέδρου της ελληνικής εταιρείας εκπαιδευτικής αξιολόγησης, στο: Ελληνική Επιθεώρηση Εκπαιδευτικής Αξιολόγησης Περιοδική Έκδοση Τόμος 2, Τεύχος 3(2017), Τεύχος 4(2018),σ.26.ε. Νίκου Ανδρεαδάκη, Η ανάπτυξη της εκπαιδευτικής έρευνας και αξιολόγησης στη χώρα μας: Η συμβολή του Μιχάλη Κασσωτάκη, Ελληνική Επιθεώρηση Εκπαιδευτικής Αξιολόγησης,ό.π.στο ίδιο,σ.35.

Ο καθηγητής Παιδαγωγικών Γεώργιος Κρουσταλάκης γεννήθηκε στην Αθήνα το 1940. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και μετεκπαιδεύτηκε στη Ρώμη και το Βέλγιο.Το 1974 υπεβαλε στη Φιλοσοφική σχολή Αθηνών διατριβή «επι διδακτορία» με τίτλο «Αι παιδαγωγικαι αντιλήψεις του Τερεντίου» Αθήνα 1974. Ιστορική παιδαγωγική έρευνα. Δίδαξε επί τριετία στη Μέση εκπαίδευση και από το 1979 δίδαξε ως καθηγητής αρχικά στη Φιλοσοφική Σχολή Ρεθύμνου και στη συνέχεια στη Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών, με γνωστικό αντικείμενο «Γενική και Ειδική Παιδαγωγική». Το συγγραφικό του έργο είναι ιδιαίτερα μεγάλο και σημαντικό τόσο στα Ελληνικά, όσο και στα Γαλλικά. Ξεχωρίζει το έργο του «Διαπαιδαγώγηση Πορεία ζωής Αθήνα 2006. ο βιβλίο «Διαπαιδαγώγηση: Πορεία ζωής» του Γ. Κρουσταλάκη αποτελεί ολοκληρωμένο θεωρητικό και μεθοδολογικό εγχειρίδιο που εξετάζει την αγωγή ως διαχρονικό και πολυδιάστατο φαινόμενο. Ξεκινά με την ιστορική και εννοιολογική αποσαφήνιση της παιδείας, συνεχίζει με την παρουσίαση κύριων θεωρητικών προσεγγίσεων από την παιδαγωγική, την ψυχολογία και τη κοινωνιολογία της εκπαίδευσης και καταλήγει σε πρακτικά εργαλεία για την έρευνα, το σχεδιασμό προγραμμάτων σπουδών και την αξιολόγηση εκπαιδευτικών δράσεων. Ο παιδαγωγικός χαρακτήρας του βιβλίου εστιάζει στην ανάπτυξη ερευνητικών δεξιοτήτων και κριτικής σκέψης, προκειμένου φοιτητές, εκπαιδευτικοί και ερευνητές να κατανοήσουν τις κοινωνικές και πολιτισμικές πτυχές της αγωγής. Στο τέλος κάθε κεφαλαίου προτείνονται εργασίες βιβλιογραφικής διερεύνησης που ενισχύουν την αυτοδύναμη μάθηση, ενώ παραδείγματα και μελέτες περίπτωσης φέρνουν τη θεωρία σε άμεση επαφή με την εκπαιδευτική πράξη. Το βιβλίο «Raymont Buyse – Θεμελιωτής της

στον παρακάτω παρατιθέμενο πίνακα κατά τι νεότεροι από εκείνον εκπόνησαν διδακτορικές διατριβές στα παιδαγωγικά και υπήρξαν καταξιωμένοι ακαδημαϊκοί παιδαγωγοί. Με την ευθύνη του, ο Μαρκαντώνης και η ομάδα των παιδαγωγών που αναφέρονται τα ονόματα τους στο οργανόγραμμα του ΕΠΠ, συνέβαλαν όλοι τους στην ανάπτυξη και εφαρμογή καινοτόμων παιδαγωγικών μελετών και όλοι τους διακρίθηκαν, ως επιστήμονες της Παιδαγωγικής και την εξέλιξη της στη χώρα μας με την ίδρυση ειδικών επιστημονικών αντικειμένων, όπως Παιδαγωγική της προσχολικής ηλικίας, Ειδική αγωγή, κοινωνική Παιδαγωγική και Παιδαγωγική δημοτικής εκπαίδευσης.

Η ηγεσία του καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη ως διευθυντή του Εργαστηρίου Πειραματικής Παιδαγωγικής υπήρξε καθοριστική για την προώθηση της εκπαιδευτικής έρευνας και καινοτομίας στη χώρα μας αυτή την περίοδο που συνεχίζεται μέχρι τις μέρες μας. Με μια ομάδα νέων, επιλεγμένων παιδαγωγών, οι οποίοι διακρίθηκαν για την εξέλιξή τους στο πανεπιστήμιο, ο Μαρκαντώνης έθεσε

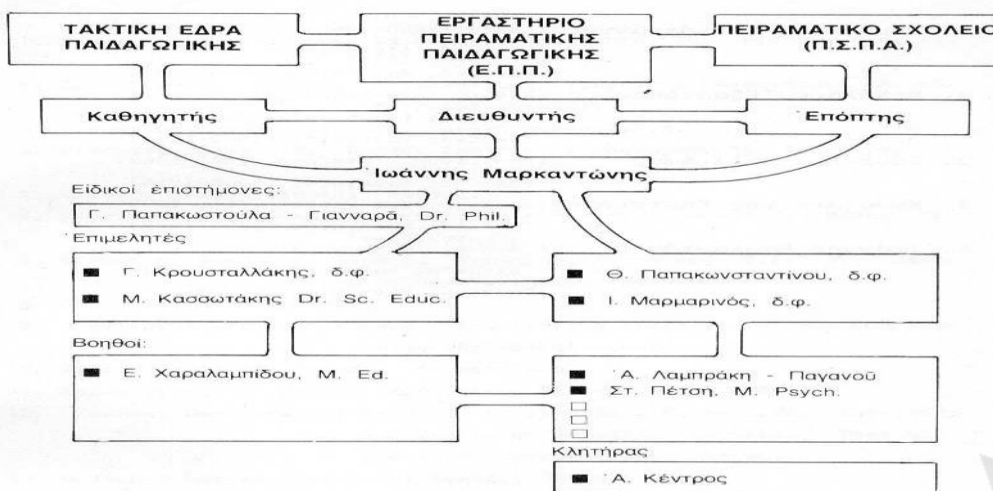
πειραματικής παιδαγωγικής» του Γ. Κρουσταλάκη εξετάζει συστηματικά τη ζωή και το έργο του Raymond Buysse, ο οποίος έθεσε τις βάσεις για τη μεθοδολογία της πειραματικής αγωγής. Με ιστορική τεκμηρίωση εντάσσει τις πρώτες διδακτικές έρευνες και πειράματα σε σχολικά περιβάλλοντα στο πλαίσιο της αναδυόμενης επιστημονικής ψυχολογίας του τέλους του 19ου αιώνα, αναλύει τις καινοτομίες του στη σχεδίαση συγκριτικών δοκιμασιών, τη χρήση ποσοτικών μεθόδων και την ανάπτυξη ελεγχόμενων πειραματικών συνθηκών για την αξιολόγηση εκπαιδευτικών παρεμβάσεων. Ο παιδαγωγικός χαρακτήρας του έργου έγκειται στην καλλιέργεια της ερευνητικής στάσης και της κριτικής σκέψης στους εκπαιδευτικούς με στόχο τη μετατροπή τους σε «εκπαιδευτικούς-ερευνητές». Κάθε κεφάλαιο συνδυάζει θεωρία και μεθοδολογία, προσφέρει οδηγίες για τον σχεδιασμό και την εκτέλεση πειραματικών μελετών στην τάξη και συνοδεύεται από σχολιασμένα παραδείγματα που φέρνουν τη δυναμική της ελεγχόμενης έρευνας σε άμεση επαφή με την εκπαιδευτική πράξη. Το δε Βιβλίο του "Όσιος Γέρων Πορφύριος, ο πνευματικός πατέρας και παιδαγωγός" έχει μεταφραστεί σε πολλές ξένες γλώσσες. Σήμερα είναι Ομότιμος Καθηγητής του Παν/μίου Αθηνών, ζει στην Αθήνα και πραγματοποιεί ευρύτατο έργο "Κοινωνικής Παιδαγωγικής" με ομιλίες και διαλέξεις σε όλη την Ελλάδα και την Κύπρο. Αναφερούμε ενδεικτικά ότι εκτός από το συγγραφικό έργο που εξακολουθεί να παράγει διακρίνεται και για το ομιλητικό του έργο που περιστρέφεται γύρω από την Παιδαγωγική. Αναφερούμε ενδεικτικά: «Την Τετάρτη 17 Σεπτεμβρίου στις 10:00, στην εκπομπή «Κοινωνία και Πολιτισμός», θα μεταδοθεί ομιλία του καθηγητή Παιδαγωγικής, κ. Γεώργιου Κρουσταλάκη. Το θέμα της είναι «Η αντιπαιδαγωγικότητα της εποχής μας και ο παιδαγωγικός μας ρόλος» Βλ. στο: <https://www.pemptousia.gr/2014/09/i-antipedagogikotita-tis-epochis-mas/> και ΙΑΝΟΣ.GR.Πρόσβαση 12-12-24.Αναλυτικά στοιχεία για την εν επιστημονική και επαγγελματική του σταδιοδρομία βλ. Ιδίου, Βιογραφικό σημείωμα Προς την Ακαδημία Αθηνών Αθήνα2009, σσ 1-89.

τα θεμέλια για μια νέα εποχή στη διδακτική μεθοδολογία και την αξιολόγηση της μαθητικής επίδοσης. Ως διευθυντής του εργαστηρίου, ο Μαρκαντώνης ενσάρκωσε τον ρόλο του καθοδηγητή και μέντορα, ενισχύοντας την επιστημονική συνεργασία και την καινοτομία. Η ηγεσία του χαρακτηρίστηκε από ανοιχτό πνεύμα και ενθάρρυνση της δημιουργικότητας, επιτρέποντας στους νέους παιδαγωγούς να αναπτύξουν και να εφαρμόσουν πρωτοποριακές ιδέες. Οι παιδαγωγοί αυτοί, με την καθοδήγηση του Μαρκαντώνη, ανέπτυξαν και δοκίμασαν νέες διδακτικές μεθοδολογίες και καταπιάστηκαν με ενδιαφέροντα και αναγκαία για το εκπαιδευτικό σύστημα ζητήματα. Η επιστημονική αυτή συνεργασία του Ιωάννη Μαρκαντώνη με την ομάδα των νέων παιδαγωγών αποτελεί παράδειγμα ακαδημαϊκής αριστείας και πρωτοπορίας.

Η συνεισφορά τους στην εκπαίδευση συνεχίζει να επηρεάζει και να διαμορφώνει τον εκπαιδευτικό τομέα, συμβάλλοντας στην ανάπτυξη μιας δυναμικής και εξελικτικής παιδαγωγικής προσέγγισης. Η συνεργασία για παράδειγμα των Ιωάννη Μαρκαντώνη και Μ. Κασσωτάκη αποτελεί υπόδειγμα ακαδημαϊκής συνεργασίας και καινοτομίας. Η συνεισφορά τους στη διδακτική μεθοδολογία και την αξιολόγηση της επίδοσης των μαθητών συνεχίζει να επηρεάζει και να διαμορφώνει τον εκπαιδευτικό τομέα, προσφέροντας πολύτιμες γνώσεις και πρακτικές εφαρμογές για την εκπαίδευση των μελλοντικών γενεών⁹⁴.

⁹⁴ Βλ. Μαρκαντώνη Ι.Σ./Κασσωτάκη Μ.Ι. Στοιχεία Διδακτικής και Σχολικής Αξιολόγησης Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών, 1979 (Σημειώσεις) Σειρά: Πανεπιστήμιο Αθηνών Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής Πανεπιστημιακές Παραδόσεις

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

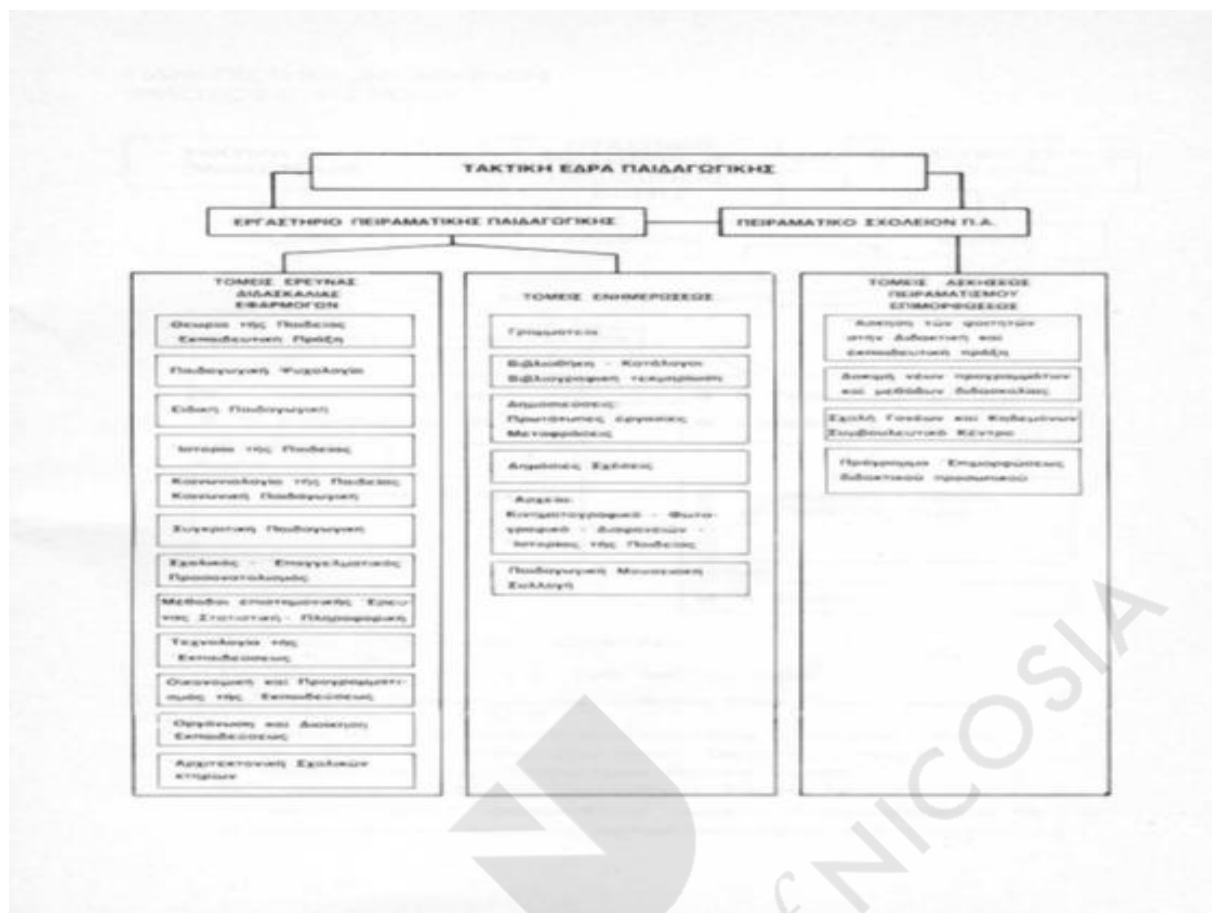
Συνεργάτες:

Βάμβουκας, D.E.A. Sc. Educ. D.E.A. Psych.
Μάνος Κ., Δ.φ.
Σταυρόπουλος Α., Δ.Θ., Dr. Sc. Fam. Sex., Lic. Psych.

Καθηγητές ξένων Πανεπιστημίων και Διευθυντές ξένων Ίδρυμάτων που συνεργάζονται με το Ε.Π.Π.

Λέ. Thánh Kήoi, Καθηγητής Πανεπιστημίου René - Descartes - Paris V
Α. Λέοη Καθηγητής Πανεπιστημίου René - Descartes - Paris V
Κ. Φωτεινός Καθηγητής Πανεπιστημίου Montréal Καναδά
Π. Χαλαμανδάρης Καθηγητής Πανεπιστημίου Brandon Καναδά
G. Mialaret Καθηγητής - Διευθυντής του Laboratoire de Psychopédagogie της Caen
H. Becker Καθηγητής - Διευθυντής του Max Planck Institut für Bildungsforschung.

Επέλεξε και συνεργάστηκε ακόμη με εξωτερικούς επιστήμονες και ακαδημαϊκούς από διάφορα πανεπιστήμια, οι οποίοι εκπόνησαν μαζί του διατριβές και συνέβαλαν στη διεθνή διάσταση της έρευνας. Συνεργάστηκε με καθηγητές από το εξωτερικό που διέπρεψαν στην παιδαγωγική επιστήμη, εμπλουτίζοντας τις παιδαγωγικές προσεγγίσεις με γνώσεις και εμπειρίες από άλλες εκπαιδευτικές παραδόσεις. Αναλαμβάνοντας ως έκτακτος Καθηγητής την έδρα της Παιδαγωγικής στη Φιλοσοφική σχολή του ΕΚΠΑ επικέντρωσε το επιστημονικό έργο του στους παρακάτω τρεις τομείς. Α. Τομέας έρευνας, διδασκαλίας, εφαρμογών Β. Τομέας ενημέρωσης Γ. Τομέας άσκησης πειραματισμού και επιμόρφωσης.

Το Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής (Ε.Π.Π.) που είχε ιδρυθεί από τον Καθηγητή Νικόλαο Εξαρχόπουλο το 1922, με τον Νόμο 2905 και ανήκει σήμερα στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (πρώην Τομέας Παιδαγωγικής του Τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής, Ψυχολογίας) της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών κατά τη διάρκεια της πολυετούς πανεπιστημιακής θητείας του Καθηγητή Μαρκαντωνη γνώρισε σημαντική εξέλιξη και ανάπτυξη, προσφέροντας έναν νέο αέρα και καινοτόμες πρακτικές στην εκπαιδευτική κοινότητα. Αρχικά προέβη στη μεταστοιχείωση του αρχικού σκοπού του ΕΠΠ από τον ιδρυτή σε στόχους, όπως παρακάτω⁹⁵:

1. Προαγωγή της επιστημονικής έρευνας στις Επιστήμες της Αγωγής και εφαρμογή των πορισμάτων στη σχολική και εξωσχολική αγωγή.
2. Παιδαγωγική μόρφωση και άσκηση των φοιτητών των «καθηγητικών» σχολών του Πανεπιστημίου Αθηνών.

⁹⁵ Βλ. Δραστηριότητες(1975-1978) Τακτική έδρα της Παιδαγωγικής ΕΠΠ..ό,π.σ.11.

3.Διάδοση των παιδαγωγικών γνώσεων και πορισμάτων στο ευρύτερο κοινό, ιδιαίτερα σε εκπαιδευτικούς, γονείς, και θεσμούς που ασχολούνται με την αγωγή.

4.Ειδική έμφαση στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών.

Στη συνέχεια προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι ο έκτακτος Καθηγητής Ιωάννης Μαρκαντωνης καθόρισε η επιστημονική έρευνα να ασκείται μέσω συλλογικών ερευνητικών προγραμμάτων, διδακτορικών διατριβών και διπλωματικών εργασιών στο πλαίσιο των Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τομέα Παιδαγωγικής, επικεντρωμένη σε θέματα παιδαγωγικής και εκπαιδευτικής φύσης, σε άτομα με μαθησιακές δυσκολίες, σε θέματα οικογένειας, σε παρεκκλίνουσα συμπεριφορά παιδιών και εφήβων, στον επαγγελματικό προσανατολισμό και στην περιβαλλοντική αγωγή. Στα ερευνητικά προγράμματα συμμετείχαν τόσο οι επιστημονικοί συνεργάτες του Εργαστηρίου, όσο και οι φοιτητές, με τους προπτυχιακούς, ως μέρος της πρακτικής τους άσκησης στο μάθημα «Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας»⁹⁶. Σε αδρές γραμμές με την πανεπιστημιακή διδασκαλία ο Καθηγητής κ.Μαρκαντωνης Ιωάννης κάλυπτε, στο μέγιστο δυνατό βαθμό, το φάσμα των απαραίτητων μαθημάτων για τη σφαιρικότερη παιδαγωγική μόρφωση των φοιτητών του Τμήματος. Αυτά τα «αναγκαία» μαθήματα ήταν: Γενική Παιδαγωγική, Παιδαγωγική Ψυχολογία, Ψυχολογία παιδιού και εφήβου, Διδακτική, Μεθοδολογία ερευνας και στατιστική, κ.α. Εκτός από τα υποχρεωτικά μαθήματα, προσφέρονταν και φροντιστήρια-σεμινάρια κατ' επιλογήν. Η εργασία των φροντιστηρίων είχε πρακτικότερο χαρακτήρα και συχνά κατέληγε στην εκπόνηση μικρών μελετών για συγκεκριμένα παιδαγωγικά ζητήματα. Τα περισσότερα από τα σεμινάρια αυτά κάλυπταν και τομείς που δεν καλύπτονταν από τις παραδόσεις, όπως Παιδαγωγική Βιβλιογραφία, Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός, Προβλήματα της Παιδικής και Εφηβικής Ηλικίας tests και μετρήσεις στις επιστήμες της αγωγής.⁹⁷Στα πλαίσια της «Πρακτικής Διδακτικής άσκησης» των φοιτητών των Καθηγητικών σχολών ο κ. Ιωάννης Μαρκαντωνης όριζε υπεύθυνο συνοδό συνεργάτη της έδρας ή τομέα αργότερα, ο οποίος συνόδευε τις ομάδες φοιτητών και παρακολουθούσαν ορισμένες ώρες διδασκαλίες στο Γυμνάσιο και Λύκειο του ΠΣΠΑ ή σε αλλά Πειραματικά Σχολεία πέρα από την εξάσκηση τους στα Πανεπιστημιακά αμφιθέατρα. Η πρακτική άσκηση των φοιτητών των λεγομένων Καθηγητικών σχολών του ΕΚΠΑ αναφέρονταν, όπως σχεδόν ισχύει μέχρι και σήμερα στο

⁹⁶ Προβλ. Δραστηριότητες(1975-1978) Τακτική έδρα της Παιδαγωγικής ΕΠΠ..ό,π.σ.11 και Ιστορικά στοιχεία για το ΕΠΠ Επιστημονική Έρευνα, στο: <http://ergastirio.eds.uoa.gr/lab/stoxoi.htmlΠρόσκληση> 16-12-24.

⁹⁷ Δραστηριότητες(1975-1978) Τακτική έδρα της Παιδαγωγικής ΕΠΠ..ό,π.σ.12.

Παιδαγωγικό Τμήμα Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης του ΕΚΠΑ κυρίως: Στη διδακτική των μαθημάτων Γενικής Εκπαίδευσης. Στην Οργάνωση και Διοίκηση της Εκπαίδευσης. Στη διάγνωση και αντιμετώπιση προβλημάτων του αναπτυσσόμενου ανθρώπου και ιδιαίτερα των παιδιών και των εφήβων. Στις μεθόδους αξιολόγησης των μαθητών Στην έρευνα ψυχοπαιδαγωγικών ή κοινωνικοπαιδαγωγικών θεμάτων.⁹⁸Βασική μονάδα για την επιτυχία των ανωτέρω αποτελεί το Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Αθηνών, στο οποίο οι φοιτητές των "καθηγητικών" σχολών παρακολουθούν τη διδασκαλία μαθημάτων της ειδικότητάς τους. Από αυτή την πολυετή διακονία του καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη και τη δραστηριότητα του στους διάφορους τομείς της παιδαγωγικής επιστήμης συνάγεται ότι εργάστηκε συστηματικά πάνω στη θεωρία της παιδείας, αναπτύσσοντας νέες παιδαγωγικές προσεγγίσεις που επηρέασαν την εκπαιδευτική πράξη. Εργαζόμενος, ως έκτακτος καθηγητής και αργότερα ως τακτικός καθηγητής, εισήγαγε καινοτόμες πρακτικές και εφαρμογές στη διδασκαλία. Στο πεδίο της Παιδαγωγικής Ψυχολογίας έκανε λόγο για την Εφαρμογή των Ψυχολογικών Θεωριών: Ο Καθηγητής Μαρκαντώνης ενσωμάτωσε τις ψυχολογικές θεωρίες στις πανεπιστημιακές του παραδόσεις ευαισθητοποιώντας τους φοιτητές του να τις μελετήσουν, ώστε να μπορούν να κατανοήσουν τις ψυχολογικές ανάγκες των μαθητών τους και να προωθούν τη μάθηση. Υποστήριξε το πεδίο της Ειδικής Παιδαγωγικής. Ο Μαρκαντώνης προώθησε την εξειδικευμένη εκπαίδευση για την αντιμετώπιση των ιδιαίτερων εκπαιδευτικών αναγκών των μαθητών και συνέδραμε με το λόγο του και τις παιδαγωγικές συναντήσεις στην αφύπνιση των φοιτητών και άλλων κοινωνικών φορέων για την ενσωμάτωση των μαθητών με ειδικές ανάγκες στο σχολικό περιβάλλον. Επιπλέον, διερεύνησε την ιστορία της παιδείας, εντοπίζοντας τις ρίζες και τις εξελίξεις της εκπαίδευσης στην Ελλάδα και παγκοσμίως.⁹⁹ Τα έργα του συνέβαλαν στη διάδοση της εκπαιδευτικής παράδοσης και την κατανόηση των ιστορικών εκπαιδευτικών προσεγγίσεων. Ερεύνησε την επίδραση των κοινωνικών παραγόντων στην εκπαίδευση, αναλύοντας πώς η κοινωνία και οι κοινωνικές δομές επηρεάζουν την εκπαιδευτική διαδικασία. Προώθησε τη σημασία της κοινωνικής δικαιοσύνης στην παιδεία. Ερεύνησε και σύγκρινε εκπαιδευτικά συστήματα από

⁹⁸ Δραστηριότητες(1975-1978) Τακτική έδρα της Παιδαγωγικής ΕΠΠ..ό,π.στο ίδιο και στόχοι του Ε.Π.Π. στο: <http://ergastirio.eds.uoa.gr/lab/stoxoi.htmlΠρόσβαση> 18-12-24.

⁹⁹ Βλ. Εκτενή παρουσίαση της «Ιστορίας της Παιδείας» Ιωάννη Σ. Μαρκαντωνη, στο: ΠΨΕ Λεξικό,τομ.5^{ος} Αθήνα 1990,σ.2474. Διερευνά την ιστορία της παιδείας, εντοπίζοντας τις ρίζες και τις εξελίξεις της εκπαίδευσης στην Ελλάδα και παγκοσμίως. Τα έργα του συνέβαλαν στη διάδοση της εκπαιδευτικής παράδοσης και την κατανόηση των ιστορικών εκπαιδευτικών προσεγγίσεων

διάφορες χώρες, αναγνωρίζοντας τις καλύτερες πρακτικές και ενσωματώνοντάς τις στην ελληνική εκπαιδευτική πράξη. Εφάρμοσε στατιστικές μεθόδους για την ανάλυση εκπαιδευτικών δεδομένων, βοηθώντας στην κατανόηση και βελτίωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Ο καθηγητής Μαρκαντώνης υπήρξε ένας επιφανής πανεπιστημιακός με πολυετή εμπειρία στον τομέα της παιδαγωγικής και της εκπαιδευτικής έρευνας. Το ερευνητικό του έργο καλύπτει ένα ευρύ φάσμα θεμάτων που άπτονται της εκπαιδευτικής θεωρίας και πρακτικής, εστιάζοντας ιδιαίτερα στους κοινωνικούς και ψυχολογικούς προσδιοριστικούς παράγοντες της συμμετοχής των μαθητών στις μαθητικές κοινότητες, καθώς και στις επαγγελματικές αξίες, στάσεις και σχέδια των μαθητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Κατά τη διάρκεια της καριέρας του, ο καθηγητής Μαρκαντώνης έχει διατελέσει επιβλέπων καθηγητής και μέλος επιτροπών κρίσης σε πλήθος μεταπτυχιακών και διδακτορικών διατριβών, προσφέροντας καθοδήγηση και υποστήριξη σε νέους ερευνητές. Οι διδάκτορές του παραδέχονται ότι ο Καθηγητής Ιωάννης Σ. Μαρκαντώνης, χάρη στο προσωπικό του παράδειγμα και στην αδιάκοπη ψυχική και πνευματική υποστήριξη, αποτελούσε το θεμέλιο για τη φιλοσοφική και παιδαγωγική συγκρότηση πολλών διατριβών¹⁰⁰. Ενδεικτικά, υπήρξε σύμβουλος καθηγητής η μέλος επιτροπών κρίσεων σε πλήθος μεταπτυχιακών και διδακτορικών μελετών και διατριβών¹⁰¹. Οι τίτλοι, η θεματική και το περιεχόμενο των διατριβών που

¹⁰⁰Μπελλα Ζωή, Συγκριτική διδασκαλία λογοτεχνικών κειμένων στο Γυμνάσιο και το Λύκειο υπό το πρίσμα της ευρωπαϊκής διάστασης στην εκπαίδευση: θεωρία και πράξη, Αθήνα 1999, σ. xviii.

¹⁰¹Με το ειδικό αυτό έργο του ο καθηγητής Μαρκαντώνης, ως Ακαδημαϊκός έχει αφήσει ανεξίτηλο το αποτύπωμα του και τη συνεισφορά του στην πανεπιστημιακή και γενικότερα στην εκπαιδευτική κοινότητα. Ενδεικτικά παραθέτουμε τη θεματική των παρακάτω διατριβών ανά έτος υποστήριξης: Λαμπράκη-Παγανού, Αλεξάνδρα. Η εκπαίδευση των Ελληνίδων κατά την Οθωνική περίοδο. 1988. Εισηγητής: Ιωάννης Μαρκαντώνης. Ευαγγελόπουλος, Σπυρίδων. Η λεκτική επικοινωνία στη σχολική τάξη. 1992. Μέλος επιτροπής: Ιωάννης Μαρκαντώνης. Πατελοδήμος, Γεώργιος Ν. Η ελληνική οικογένεια ως φορέας αγωγής στην πεζογραφία της περιόδου 1880–1900. 1992. Μέλος επιτροπής: Ιωάννης Μαρκαντώνης. Θεοδοσοπούλου-Παπαλόη, Βασιλική. Συμμετοχή των μαθητών στο θεσμό της μαθητικής κοινότητας. 1992. Μέλος επιτροπής: Ιωάννης Μαρκαντώνης. Μαυρίδου, Αναστασία. *Μεγιστοποίηση της μάθησης στην τριγωνομετρία με τη χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή. 1993. Μέλος επιτροπής: Ιωάννης Μαρκαντώνης. Ρουσέας, Παναγιώτης. *Συγκριτική διερεύνηση των επαγγελματικών αξιών, στάσεων και σχεδίων των μαθητών των εσπερινών και των ημερησίων γενικών λυκείων.* 1994. Μέλος επιτροπής: Ιωάννης Μαρκαντώνης. Νήμας, Θεόδωρος. *Η εκπαίδευση στη Δυτική Θεσσαλία κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. 1994. Μέλος επιτροπής: Ιωάννης Μαρκαντώνης. Μηλιατζίδου-

Ιωάννου, Ευδοκία. *Μια κοινότητα καροποιών: Σκεπαστό.1994. Μέλος επιτροπής: Ιωάννης Μαρκαντώνης.Σάκκης, Δημήτριος. Η εκπαίδευση στις Νοτιοδυτικές Κυκλάδες κατά την Α' Οθωνική περίοδο.* 1994. Μέλος επιτροπής: Ιωάννης Μαρκαντώνης.Παντίδης, Σταμάτιος. *Η ευρωπαϊκή διάσταση στη μέση εκπαίδευση. 1995. Μέλος επιτροπής: Ιωάννης Μαρκαντώνης.Τσουρβάκας, Γεώργιος Ε. Μορφή και περιεχόμενο της τηλεοπτικής επικοινωνίας. 1995. Μέλος επιτροπής: Ιωάννης Μαρκαντώνης.Πεσκετζή, Μαρία. Η διδασκαλία του λογοτεχνικού κειμένου σε μαθητές ηλικίας 15–18 ετών. 1995. Μέλος επιτροπής: Ιωάννης Μαρκαντώνης.Γκασούκα, Μαρία. Η κοινωνική θέση των γυναικών στο έργο του Α. Παπαδιαμάντη. 1996. Μέλος επιτροπής: Ιωάννης Μαρκαντώνης.Στεφανίδης, Κωνσταντίνος Ν. Δομές πληροφοριών και στρατηγικές μάθησης στις φυσικές επιστήμες. 1996. Μέλος επιτροπής: Ιωάννης Μαρκαντώνης.Κεκές, Ιωάννης. Ο μαθητής ως ερευνητής στο χώρο του σχολείου.* 1996. Μέλος επιτροπής: Ιωάννης Μαρκαντώνης. Χατζηστεφάνου, Κλέα. Η διδασκαλία της φυσικής αγωγής στην κυπριακή εκπαίδευση. 1996. Μέλος επιτροπής: Ιωάννης Μαρκαντώνης.Κίσσας, Γεώργιος. Ψυχοκοινωνικοί παράγοντες που σχετίζονται με την πορεία των σπουδών των φοιτητών. 1996. Μέλος επιτροπής: Ιωάννης Μαρκαντώνης.Κουτρούμπα, Κωνσταντίνα. Η διδακτική της ιστορίας της νεότερης Ελλάδας υπό το πρίσμα της Ε.Ε. 1998. Μέλος επιτροπής: Ιωάννης Μαρκαντώνης.Μεσσήνης, Αλέξανδρος Δ. Συγκριτική έρευνα φυσικής αγωγής στα ελληνικά και βρετανικά πανεπιστήμια. 1999. Μέλος επιτροπής: Ιωάννης Μαρκαντώνης.Βενέτη, Μαρία Γ. Η διδασκαλία της φιλοσοφίας. 2000. Μέλος επιτροπής: Ιωάννης Μαρκαντώνης. [Μπελλα](#) Ζωή, Συγκριτική διδασκαλία λογοτεχνικών κειμένων στο Γυμνάσιο και το Λύκειο υπό το πρίσμα της ευρωπαϊκής διάστασης στην εκπαίδευση: Θεωρία και πράξη Εισηγητής Ιωάννης Μαρκαντώνης (1999) Παντίδης, Σταμάτιος. Ο ρόλος ατομικών και οργανωσιακών παραγόντων στην ενσωμάτωση ΤΠΕ. 2013. Μέλος επιτροπής: Ιωάννης Μαρκαντώνης. Βλ. Αρχείο διδακτορικών διατριβών(ΕΑΔΔ) <https://thesis.ekt.gr/Προσβαση26-1-25>.Οι τίτλοι και το περιεχόμενο των παραπάνω διατριβών που υποστηρίχθηκαν από τον Καθηγητή Μαρκαντώνη μαρτυρούν έναν επιστήμονα με βαθιά γνώση και πολυδιάστατο ενδιαφέρον για την εκπαίδευση και την έρευνα. Η ευρύτητα των θεμάτων που εποπτεύθηκαν δείχνει την ικανότητά του να καθοδηγεί ερευνητές σε διάφορους τομείς της παιδαγωγικής και της εκπαιδευτικής θεωρίας.1.Πολυπλευρικότητα και Εμβάθυνση: Ο Καθηγητής Μαρκαντώνης δεν περιορίστηκε σε ένα μόνο πεδίο έρευνας. Οι διατριβές καλύπτουν θέματα όπως η ψυχολογία και κοινωνιολογία της εκπαίδευσης, η ιστορία της εκπαίδευσης, η εκπαιδευτική πολιτική και οι καινοτόμες διδακτικές μέθοδοι.2.Εστίαση στην Εφαρμοσμένη Έρευνα: Οι διατριβές, πολλές από τις οποίες έχουν πρακτική εφαρμογή, δείχνουν ότι ο Καθηγητής Μαρκαντώνης δεν ενδιαφέρεται μόνο για τη θεωρητική γνώση, αλλά και για την πρακτική επίλυση προβλημάτων στην εκπαίδευση.3.Στήριξη της Επιστημονικής Κοινότητας: Η συμμετοχή του ως επιβλέπων καθηγητής ή μέλος επιτροπής κρίσης σε πλήθος μεταπτυχιακών και διδακτορικών διατριβών δείχνει ότι έχει διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην υποστήριξη και ανάπτυξη νέων ερευνητών.4.Κοινωνική Διάσταση της Εκπαίδευσης: Οι

διατριβές αγγίζουν θέματα όπως η κοινωνική θέση των γυναικών, η συμμετοχή των μαθητών στη μαθητική κοινότητα, και οι στάσεις για την Ενωμένη Ευρώπη, δείχνοντας την ευαισθησία του Καθηγητή Μαρκαντώνη σε κοινωνικά ζητήματα. Συνολικά, η υποστήριξη αυτών των διατριβών από τον Καθηγητή Μαρκαντώνη μαρτυρεί έναν αφοσιωμένο και πολυπράγμονα παιδαγωγό, ο οποίος έχει αφήσει σημαντικό αποτύπωμα στην εκπαιδευτική έρευνα και κοινότητα. Ο Καθηγητής Μαρκαντώνης διακρίνεται για την πολυπλευρική του προσέγγιση και την εμβάθυνση στην εκπαιδευτική έρευνα. Δεν περιορίστηκε σε ένα μόνο πεδίο μελέτης, αλλά οι διατριβές του καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα θεμάτων όπως η ψυχολογία και η κοινωνιολογία της εκπαίδευσης, η ιστορία της εκπαίδευσης, η εκπαιδευτική πολιτική και οι καινοτόμες διδακτικές μέθοδοι. Αυτή η διεπιστημονικότητα αντικατοπτρίζει το βαθύ ενδιαφέρον του Καθηγητή Μαρκαντώνη να εξερευνήσει και να αναλύσει διάφορες πτυχές του εκπαιδευτικού συστήματος, προάγοντας την ολοκληρωμένη κατανόηση της εκπαίδευσης. Ο Καθηγητής Μαρκαντώνης δεν αρκείται μόνο στη θεωρητική γνώση αλλά εστιάζει ιδιαίτερα στην εφαρμοσμένη έρευνα. Πολλές από τις διατριβές του έχουν πρακτική εφαρμογή, δείχνοντας την πρόθεσή του να επιλύσει προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές στην καθημερινή τους πραγματικότητα. Αυτή η προσέγγιση καθιστά το έργο του εξαιρετικά χρήσιμο για την εκπαιδευτική κοινότητα, καθώς παρέχει πρακτικές λύσεις και προτάσεις βελτίωσης. Η συνεισφορά του Καθηγητή Μαρκαντώνη στην επιστημονική κοινότητα είναι αξιοσημείωτη. Η συμμετοχή του ως επιβλέπων καθηγητής ή μέλος επιτροπής κρίσης σε πλήθος μεταπτυχιακών και διδακτορικών διατριβών αναδεικνύει τον σημαντικό του ρόλο στην υποστήριξη και ανάπτυξη νέων ερευνητών. Μέσω της καθοδήγησής του, πολλοί νέοι επιστήμονες έχουν εξελιχθεί και έχουν προσθέσει τη δική τους συμβολή στην εκπαιδευτική έρευνα. Επιπλέον, ο Καθηγητής Μαρκαντώνης δείχνει ιδιαίτερη ευαισθησία σε κοινωνικά ζητήματα. Οι διατριβές του αγγίζουν θέματα όπως η κοινωνική θέση των γυναικών, η συμμετοχή των μαθητών στη μαθητική κοινότητα και οι στάσεις για την Ενωμένη Ευρώπη. Αυτό δείχνει την προθυμία του να ενσωματώσει την κοινωνική διάσταση στην εκπαιδευτική έρευνα, αναγνωρίζοντας τη σημασία της κοινωνικής δικαιοσύνης και της ισότητας στην εκπαίδευση. Συνολικά, η υποστήριξη αυτών των διατριβών από τον Καθηγητή Μαρκαντώνη μαρτυρεί έναν αφοσιωμένο και πολυπράγμονα παιδαγωγό, ο οποίος έχει αφήσει σημαντικό αποτύπωμα στην εκπαιδευτική έρευνα και κοινότητα. Η διεπιστημονικότητα, η πρακτική εφαρμογή της έρευνας, η στήριξη της επιστημονικής κοινότητας και η κοινωνική ευαισθησία είναι τα χαρακτηριστικά που κάνουν το έργο του Καθηγητή Μαρκαντώνη ιδιαίτερα σημαντικό και επίκαιρο.

υποστηρίχθηκαν από τον Καθηγητή Μαρκαντώνη μαρτυρούν έναν επιστήμονα με βαθιά γνώση και πολυδιάστατο ενδιαφέρον για την εκπαίδευση και την έρευνα. Η ευρύτητα των θεμάτων που εποπτεύθηκαν δείχνει την ικανότητά του να καθοδηγεί ερευνητές σε διάφορους τομείς της παιδαγωγικής και της εκπαιδευτικής θεωρίας και πράξης.

Ακόμη ο Καθηγητής Μαρκαντώνης κατά την περίοδο ακμής της πανεπιστημιακής του σταδιοδρομίας (1987-1996) στο ΕΠΠ, ανέπτυξε αξιοσημείωτες παιδαγωγικές δραστηριότητες, που άφησαν το στίγμα τους στον ακαδημαϊκό χώρο. Ως Διευθυντής, αναβάθμισε και ανέδειξε το πεδίο της Κοινωνικής-Κλινικής Ψυχολογίας και της Μεθοδολογίας, εισάγοντας καινοτόμες πρακτικές και συμβάλλοντας ουσιαστικά στη διεύρυνση των παιδαγωγικών μεθόδων. Η δράση του χαρακτηρίστηκε από στενή συνεργασία με την Καθηγήτρια Αναστασία-Βαλεντίνη Ρήγα, με ιδιαίτερη έμφαση στα ευρωπαϊκά προγράμματα ΕΚΤ-ΚΕΚ. Σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Αθηνών και το ΠΙΚΠΑ, υλοποίησαν σημαντικές πρωτοβουλίες, οι οποίες συνέβαλαν στην προαγωγή της εκπαίδευσης και της επιστημονικής έρευνας.

Η σπουδαιότητα αυτών των δράσεων αποτυπώνεται στον Χαριστήριο Τόμο του Τομέα, που επιμελήθηκε η κ. Ρήγα, αποτελώντας μια καταγραφή της ευρύτερης ακαδημαϊκής και εκπαιδευτικής τους αξίας.¹⁰² Οι διατριβές δε που υποστηρίχθηκαν υπό την εποπτεία του καλύπτουν θέματα, όπως η ψυχολογία και κοινωνιολογία της εκπαίδευσης, η ιστορία της εκπαίδευσης, η εκπαιδευτική πολιτική και οι καινοτόμες διδακτικές μέθοδοι. Οι διατριβές, πολλές από τις οποίες έχουν πρακτική εφαρμογή, δείχνουν ότι ο Καθηγητής Μαρκαντώνης δεν ενδιαφέρεται μόνο για τη θεωρητική γνώση, αλλά και για την πρακτική επίλυση προβλημάτων στην εκπαίδευση. Η συμμετοχή του, ως επιβλέπων καθηγητής ή μέλος επιτροπής κρίσης σε πλήθος μεταπτυχιακών και διδακτορικών διατριβών δείχνει ότι έχει διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην υποστήριξη και ανάπτυξη νέων ερευνητών. Οι διατριβές αγγίζουν θέματα, όπως η κοινωνική θέση των γυναικών, η συμμετοχή των μαθητών στη μαθητική κοινότητα και οι στάσεις για την Ενωμένη Ευρώπη, δείχνοντας την ευαισθησία του Καθηγητή Μαρκαντώνη σε κοινωνικά ζητήματα. Η

¹⁰² Βλ. αναλυτικά Σύγχρονα παιδαγωγικά και εκπαιδευτικά θέματα ό. π. στο ίδιο, σ.470.

υποστήριξη αυτών των διατριβών από τον Καθηγητή Μαρκαντώνη μαρτυρεί έναν αφοσιωμένο και πολυπράγμονα παιδαγωγό, ο οποίος έχει αφήσει σημαντικό αποτύπωμα στην εκπαιδευτική έρευνα και κοινότητα.

Συμπερασματικά προκύπτει ότι η πολυετής ακαδημαϊκή πορεία του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη και το «Μαρκαντώνειο» σύστημα έθεσαν ως πυρήνα της εκπαιδευτικής πράξης την ολική αγωγή και την ατομική προσωπικότητα, ενώ η δράση του στην Ανθρωπαγωγική και η πολυδιάστατη ενασχόλησή του με κρίσιμους τομείς ενίσχυσαν καθοριστικά τη σύγχρονη παιδαγωγική σκέψη στην Ελλάδα.

2.2 Το έργο του στην Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος και στο πρωτοποριακό εκπαιδευτικό πρόγραμμα-θεσμός πλέον της Βουλής των Εφήβων.

Ο Καθηγητής Ιωάννης Μαρκαντωνης δεν διακρίθηκε μόνο για το ακαδημαϊκό του έργο, αλλά υπήρξε και ένας πολυσχιδής παιδαγωγός επιστήμονας, με ιδιαίτερη συνεισφορά στην πανεπιστημιακή εξωστρέφεια και τη συμμετοχή σε επιστημονικές και κοινωνικές δραστηριότητες. Περιλαμβάνεται στους πρωτεργάτες της σύστασης της ΠΕΕ. Ήταν εκείνος που συνέλαβε την ιδέα της δημιουργίας της.¹⁰³ Η Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος (Π.Ε.Ε.) είναι επιστημονική Εταιρεία που ιδρύθηκε το Δεκέμβριο του 1980 στην Αθήνα και το Καταστατικό της εγκρίθηκε το 1981 γι αυτό και επίσημα λέγεται ότι συστάθηκε το 1981¹⁰⁴. Τα γραφεία της σήμερα είναι στην οδό Αναξαγόρα 1 και Σωκράτους στο κέντρο της Αθήνας. Παραρτήματά της συστήθηκαν και λειτουργούν σε αρκετές πόλεις της πατρίδας μας, όπως στη Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα, Αλεξανδρούπολη, Βόλο, Πάτρα, Ρόδο, και Ρέθυμνο. Πρόκειται για επιστημονικό παιδαγωγικό σωματείο το οποίο συμπληρώνει σε λίγα χρόνια μισό αιώνα ζωής και λειτουργίας¹⁰⁵.

Η πρωτοβουλία για την ίδρυση της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος ανήκει στον αείμνηστο καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη, Καθηγητή Παιδαγωγικής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Ο Μαρκαντώνης είχε την έμπνευση να δημιουργήσει έναν επιστημονικό φορέα που θα υποστηρίζει την παιδαγωγική επιστήμη στην Ελλάδα, με το όραμα να δημιουργήσει μια κοινότητα παιδαγωγών που θα συνεργάζονται για τη βελτίωση της εκπαιδευτικής πρακτικής και της έρευνας. Για τη διατύπωση του αρχικού κειμένου του σχεδίου του Καταστατικού της συνεργάστηκαν με τον

¹⁰³ Χαριστήριος τόμος στον ομότιμο καθηγητή Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη... ό .π .στο ίδιο σ. χχ.

¹⁰⁴ Δ.Ι. Θωίδη, Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος (ΠΕΕ),στο: ΠΨΕ Λεξικό ,τομ.6^{ος} Αθήνα 1991,σ.3604.

¹⁰⁵ «Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος», στο: https://www.pee.gr/?page_id=5

Μαρκαντώνη διακεκριμένοι παιδαγωγοί, όπως ο Παναγιώτης Ξωχέλλης¹⁰⁶ και ο Μιχάλης Κασσωτάκης, Επιμελητής της Έδρας της Παιδαγωγικής και μετέπειτα καθηγητής.¹⁰⁷ Με απόφαση δε του Διοικητικού Συμβουλίου, η Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος τίμησε τον καθηγητή Μιχάλη Κασσωτάκη για την εξαιρετική του συνεισφορά στην Παιδαγωγική Επιστήμη και την Ελληνική Εκπαίδευση. Η τιμή αυτή αποδόθηκε σε ειδική εκδήλωση που πραγματοποιήθηκε στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης στις 24 Νοεμβρίου 2006, με αφορμή την επέτειο των 25 ετών από την ίδρυση της Εταιρείας, κατά την έναρξη του 5^{ου} Πανελλήνιου Συνεδρίου της. Την εκδήλωση προέδρευσε ο καθηγητής Δημήτριος Χρ. Χατζηδήμου, Πρόεδρος του Δ.Σ., και ο αναπληρωτής καθηγητής Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, Γενικός Γραμματέας του Δ.Σ.¹⁰⁸ Το 2011 το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σε συνεργασία με την Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος, διοργάνωσε πανηγυρική και τιμητική εκδήλωση για τον εορτασμό των τριάντα χρόνων από την ίδρυση της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος (1981-2011).

Η εκδήλωση πραγματοποιήθηκε την Τετάρτη, 21 Δεκεμβρίου 2011, στις 19:00, στη Μεγάλη Αίθουσα Τελετών του Πανεπιστημίου Αθηνών (κεντρικό κτήριο, Πανεπιστημίου 30)¹⁰⁹. Η συνεργασία στην ίδρυση της ΠΕΕ με την πρωτοβουλία του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντωνη αναδεικνύει την αξία της συλλογικής προσπάθειας και την ισχυρή δέσμευση των ιδρυτικών μελών να προωθήσουν την παιδαγωγική επιστήμη στην Ελλάδα. Η ίδρυση της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος ήταν ένα σημαντικό βήμα για την ενίσχυση της παιδαγωγικής επιστήμης στην Ελλάδα. Η Εταιρεία παρείχε μια πλατφόρμα για την ανταλλαγή ιδεών, την επιστημονική

¹⁰⁶ Βλ. Το έργο του «Εισαγωγή στην παιδαγωγική. Θεμελιώδη προβλήματα της Παιδαγωγικής Επιστήμης» Θεσσαλονίκη 2010. Ο Παναγιώτης Ξωχέλλης υπήρξε διακεκριμένος Έλληνας Καθηγητής παιδαγωγός στη Φιλοσοφική σχολή του ΑΠΘ και συγγραφέας. Είχε σημαντική συμβολή στην παιδαγωγική επιστήμη και την εκπαίδευση. Είναι γνωστός για τα βιβλία του που ασχολούνται με την παιδαγωγική θεωρία και την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Έχει δημιουργήσει πολλά βιβλία που είναι απαραίτητα για την έρευνα και την εκπαίδευση στην Ελλάδα. Είναι ένας από τους σημαντικότερους συγγραφείς στον τομέα της παιδαγωγικής επιστήμης. Είναι ομότιμος καθηγητής στη Φιλοσοφική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ).

¹⁰⁷ Κωνσταντίνου Δ. Μαλαφάντη, Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος (1981-2021): Σαράντα χρόνια συνεχούς παρουσίας και προσφοράς στην ελληνική Παιδεία και Εκπαίδευση στο: Παιδαγωγική Επιθεώρηση Περιοδική έκδοση της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος Τόμος 38, Τεύχος 72/2021, σ.12.

¹⁰⁸ Κωνσταντίνου Δ. Μαλαφάντη, Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος (1981-2021)...ό.π.σ,12.

¹⁰⁹ Βλ. Ιστορικό, Τριάντα χρόνια ΠΕΕ στο: https://www.pee.gr/?page_id=7Πρόσβαση 10-2-24.

έρευνα και την ανάπτυξη νέων εκπαιδευτικών μεθόδων. Σχεδόν μισό αιώνα μετά, η Παιδαγωγική Εταιρεία συνεχίζει να παίζει κρίσιμο ρόλο στην εκπαιδευτική κοινότητα της χώρας, επηρεάζοντας τη συνεχή εξέλιξη του εκπαιδευτικού συστήματος και τη βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης. Σε επίρρωση του ρόλου της η ΠΕΕ συνεχίζει κατά τακτά χρονικά διαστήματα να διοργανώνει διάφορες εκδηλώσεις με θεματολογία τις επιστήμες της Παιδαγωγικής. Έτσι στοιχούμενη σε αυτούς τους σκοπούς η Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος και η Σχολή Επιστημών της Αγωγής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών συνδιοργάνωσαν τριήμερο επετειακό Συνέδριο στις 27, 28 και 29 Ιανουαρίου 2022 για να τιμήσουν τη συμπλήρωση 40 χρόνων από την ίδρυση της Εταιρείας, με θέμα «Σύγχρονες τάσεις και εξελίξεις στις Επιστήμες της Αγωγής». Η έναρξη των εργασιών του Συνεδρίου πραγματοποιήθηκε την Πέμπτη, 27 Ιανουαρίου 2022, στις 17:00, στη Μεγάλη Αίθουσα Τελετών του Πανεπιστημίου Αθηνών. Οι εργασίες του Συνεδρίου την Παρασκευή, 28 και το Σάββατο, 29 Ιανουαρίου συνεχίστηκαν διαδικτυακά.¹¹⁰

Η Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος δίνει έμφαση στην παιδαγωγική επιστήμη και τις επιστήμες της αγωγής, προωθώντας τη συνεχή βελτίωση των εκπαιδευτικών πρακτικών σύμφωνα με τα δεδομένα των επιστημών της αγωγής και παιδείας. Η επιρροή της Εταιρείας είναι εμφανής στην εξέλιξη του εκπαιδευτικού συστήματος και τη βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Η συνεισφορά του καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη και των συνεργατών του ήταν αναμφισβήτητα καθοριστική για την προώθηση της παιδαγωγικής επιστήμης στην Ελλάδα, αφήνοντας παρακαταθήκη για τις επόμενες γενιές εκπαιδευτικών και παιδαγωγών. Σύμφωνα με το Άρθρο 2 του ιδρυτικού καταστατικού της ΠΕΕ οι σκοποί του παιδαγωγικού αυτού σωματείου είναι: α. Η προαγωγή γενικά των Επιστημών της Αγωγής. β. Η μελέτη και επιστημονική ανάλυση των προβλημάτων της Ελληνικής Εκπαίδευσης και η συμβολή στον καλύτερο προγραμματισμό και στη βελτίωση του τρόπου λειτουργίας του εκπαιδευτικού συστήματος και άλλων υπηρεσιών ή οργανισμών που ασκούν παιδαγωγικό έργο. γ. Η συμβολή στην επιμόρφωση του διδακτικού προσωπικού όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης καθώς και εκείνων που ασκούν έργο αγωγής σε άλλους τομείς. δ. Η εκπόνηση και στάθμιση, κριτηρίων αξιολόγησης των μαθητών και άλλων μέσων επιστημονικής έρευνας. ε. Η διάδοση στο ευρύ κοινό και ειδικότερα στους γονείς των σχετικών με την αγωγή του ανθρώπου γνώσεων και η υποβοήθηση των γονέων κυρίως να αντιμετωπίσουν τα

¹¹⁰ By [konstantinos malafantis](https://www.academia.edu/Πρόσβαση) Επετειακό συνέδριο για τα 40 χρόνια της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος, στο: <https://www.academia.edu/Πρόσβαση> 10-2-24.

προβλήματα που συναντούν κατά την αγωγή, την εκπαίδευση, το προσανατολισμό κ.λπ. των παιδιών τους. στ. Η ανάπτυξη συνεργασίας με ελληνικά και ξένα συναφή επιστημονικά Ιδρύματα, κέντρα ερευνών και οργανισμούς¹¹¹. Συνολικά, το Άρθρο 2 του καταστατικού της ΠΕΕ παρουσιάζει έναν ολοκληρωμένο και φιλόδοξο στόχο για την προώθηση της Παιδαγωγικής επιστήμης και τη βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος στην Ελλάδα. Η ΠΕΕ έχει αναλάβει έναν καθοριστικό ρόλο στην υποστήριξη της επιστημονικής έρευνας, της επαγγελματικής ανάπτυξης των εκπαιδευτικών και της διάδοσης γνώσεων στον ευρύ κοινό.

Η συνεχής προσπάθεια για την εκπλήρωση αυτών των στόχων συμβάλλει στη δημιουργία ενός ισχυρού και υποστηρικτικού εκπαιδευτικού περιβάλλοντος που προωθεί τη μάθηση, την ανάπτυξη και την ευημερία των μαθητών και των εκπαιδευτικών. Ειδικότερα Α. Η προαγωγή γενικά των Επιστημών της Αγωγής: Η προαγωγή των Επιστημών της Αγωγής αποτελεί έναν θεμελιώδη στόχο της ΠΕΕ. Αυτή η προσπάθεια συμβάλλει στη συνεχή εξέλιξη και βελτίωση των παιδαγωγικών πρακτικών και της θεωρητικής κατανόησης της εκπαίδευσης. Η έμφαση στην επιστημονική έρευνα και την ανταλλαγή γνώσεων ενισχύει την ποιότητα της εκπαίδευσης και προωθεί την καινοτομία. Β. Η μελέτη και επιστημονική ανάλυση των προβλημάτων της Ελληνικής Εκπαίδευσης: Η μελέτη και ανάλυση των προβλημάτων της ελληνικής εκπαίδευσης είναι κρίσιμη για την αναγνώριση και επίλυση των προκλήσεων που αντιμετωπίζει το εκπαιδευτικό σύστημα. Η συμβολή της ΠΕΕ στον καλύτερο προγραμματισμό και τη βελτίωση του τρόπου λειτουργίας του εκπαιδευτικού συστήματος είναι ζωτικής σημασίας για τη συνεχή βελτίωση των συνθηκών μάθησης και διδασκαλίας. Γ. Η συμβολή στην επιμόρφωση του διδακτικού προσωπικού: Η συνεχής επιμόρφωση του διδακτικού προσωπικού όλων των βαθμίδων είναι καίριας σημασίας για την επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών και τη βελτίωση της ποιότητας της διδασκαλίας. Η ΠΕΕ αναλαμβάνει ενεργό ρόλο σε αυτή την κατεύθυνση, παρέχοντας ευκαιρίες για επιμόρφωση και επαγγελματική ανάπτυξη. Δ. Η εκπόνηση και στάθμιση, κριτηρίων αξιολόγησης των μαθητών: Η δημιουργία και στάθμιση κριτηρίων αξιολόγησης των μαθητών αποτελεί έναν σημαντικό τομέα δράσης της ΠΕΕ.

Η ανάπτυξη αξιόπιστων και επιστημονικά τεκμηριωμένων μεθόδων αξιολόγησης βοηθά στην αντικειμενική αποτίμηση των μαθησιακών

¹¹¹ Καταστατικό της Παιδαγωγικής εταιρείας Ελλάδος ,στο: <https://www.pee.gr/wp-Προσβαση> 9-2-24.

αποτελεσμάτων και στη βελτίωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Ε. Η διάδοση στο ευρύ κοινό των σχετικών με την αγωγή του ανθρώπου γνώσεων: Η διάδοση γνώσεων σχετικά με την αγωγή και την εκπαίδευση στον ευρύ κοινό, ειδικά στους γονείς, είναι εξαιρετικά σημαντική. Η υποβοήθηση των γονέων να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα που συναντούν κατά την αγωγή, την εκπαίδευση και τον προσανατολισμό των παιδιών τους συμβάλλει στη δημιουργία ενός υποστηρικτικού περιβάλλοντος για τη μάθηση και την ανάπτυξη των παιδιών. ΣΤ. Η ανάπτυξη συνεργασίας με ελληνικά και ξένα επιστημονικά ιδρύματα: Η ανάπτυξη συνεργασίας με ελληνικά και ξένα επιστημονικά ιδρύματα, κέντρα ερευνών και οργανισμούς προωθεί την ανταλλαγή γνώσεων και την ενίσχυση της επιστημονικής έρευνας. Αυτές οι συνεργασίες μπορούν να οδηγήσουν σε νέα επιστημονικά ευρήματα και καινοτόμες εκπαιδευτικές πρακτικές, ενισχύοντας έτσι την ποιότητα της εκπαίδευσης στην Ελλάδα.

Η ιδέα του καθηγητή Μαρκαντώνη για τη δημιουργία ενός οργανισμού που θα συμβάλλει στην προαγωγή της παιδαγωγικής επιστήμης και πρακτικής, έθεσε τις βάσεις για την ακαδημαϊκή συνεργασία και την ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων και ερευνών.¹¹² Η ηγεσία της ΠΕΕ από καταξιωμένες προσωπικότητες, μεταξύ των οποίων και ο ίδιος ο καθηγητής Μαρκαντώνης, δείχνει τη δέσμευση για επιστημονική αριστεία και αναγνώριση. Τα Πανεπιστήμια της Ελλάδας στήριξαν την ΠΕΕ, αναγνωρίζοντας τη σημασία της για την προώθηση της παιδαγωγικής επιστήμης και τη συμβολή της στην αναβάθμιση της εκπαίδευσης. Η ένταξη της ΠΕΕ στην European Educational Research Association (EER) αναδεικνύει τη διεθνή αναγνώριση του έργου της [European Educational Research Association,

¹¹²Το πεδίο της παιδαγωγικής έρευνας στην Ελλάδα, σύμφωνα με το επιστημονική παιδαγωγική περιοδική Έκδοση της ΠΕΕ, «Παιδαγωγική Επιθεώρηση» γνώρισε ανάπτυξη και πρόοδο στο μέγιστο βαθμό. 1.Σημαντικότερη είναι η ποικιλομορφία των γνωστικών αντικειμένων, θεματικών κατηγοριών και παιδαγωγικών διαστάσεων στις εργασίες.2.Οι θεωρητικές και ερευνητικές προσεγγίσεις που συναντώνται στα τεύχη του, με αντιπροσωπευτικά παραδείγματα εντοπίζονται να αντιπροσωπεύουν όλες τις κατηγορίες δημοσιεύσεων. 3.Ο αριθμός των συγγραφέων-εκπαιδευτικών-ερευνητών από το 1984 έως το 2022 κρίνεται ιδιαίτερα ενθαρρυντικός, καθώς εκπαιδευτικοί που προέρχονται από όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης φαίνεται να συγγράφουν επιστημονικές εργασίες, διερευνώντας ζητήματα και φαινόμενα της εκπαίδευσης. Όλγας Κωστίκα, Αναστάσιου Σιάτρα, Αικατερίνης Μιχαλοπούλου, Παιδαγωγικές, εκπαιδευτικές και ερευνητικές τάσεις στο επιστημονικό περιοδικό «Παιδαγωγική Επιθεώρηση» της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος,στο: Παιδαγωγική Επιθεώρηση, 76/2023,σ.114.

2024].¹¹³ Αυτή η συνεργασία ενισχύει τη σύνδεση της Ελλάδας με την παγκόσμια εκπαιδευτική κοινότητα και προσφέρει ευκαιρίες για ανταλλαγή γνώσεων και εμπειριών. Στο Άρθρο 3 του Καταστατικού διαλαμβάνονται τα μέσα με τα οποία η ΠΕΕ μπορεί να υλοποιεί τους σκοπούς της. Ειδικότερα η εταιρεία επιδιώκει να επιτύχει τους παραπάνω σκοπούς μέσω της διεξαγωγής και δημοσίευσης επιστημονικών ερευνών σε θέματα εκπαίδευσης και αγωγής σύμφωνα με το άρθρο 20, της δημοσίευσης εργασιών σχετικών με τις επιστήμες της αγωγής, της μετάφρασης και δημοσίευσης αξιόλογων ξενόγλωσσων ψυχοπαιδαγωγικών έργων, της πραγματοποίησης επιστημονικών ανακοινώσεων τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό, της οργάνωσης επιστημονικών συνεδρίων και σεμιναρίων επιμόρφωσης εκπαιδευτικών και μαθημάτων για γονείς, της πραγματοποίησης διαλέξεων παιδαγωγικού ή παρεμφερούς περιεχομένου προς το ευρύ κοινό σε διάφορες πόλεις της Ελλάδας, της έκδοσης ειδικού επιστημονικού περιοδικού, της καθιέρωσης ειδικών βραβείων και επαίνων για τις καλύτερες εργασίες του έτους στον τομέα των επιστημών της αγωγής, της συγκρότησης ειδικής βιβλιοθήκης στο μέλλον και κάθε άλλο μέσο που θεωρεί σκόπιμο και ωφέλιμο.¹¹⁴

Η ΠΕΕ έχει πετύχει τους στόχους για τους οποίους ιδρύθηκε, με σημαντική συμβολή στην προαγωγή και βελτίωση της παιδαγωγικής επιστήμης στην Ελλάδα. Η σταθερή πρόοδος, η βιωσιμότητα της και οι επιτυχίες της μέχρι σήμερα οφείλονται σε μεγάλο βαθμό στο όραμα και τη δράση του καθηγητή Μαρκαντώνη Ο. καθηγητής Μαρκαντώνης έχει διακριθεί για τις καινοτόμες ιδέες του τις μεθόδους διδασκαλίας και τις εκτενείς ερευνητικές, παιδαγωγικές και κοινωνικές του δραστηριότητες. Η συγγραφή βιβλίων και άρθρων με μεγάλη επίδραση στην

¹¹³ Η Ευρωπαϊκή Ένωση Εκπαιδευτικής Έρευνας (EERA) είναι ένωση εθνικών και περιφερειακών ενώσεων που εκπροσωπούν εκπαιδευτικούς ερευνητές στην Ευρώπη. ιδρύθηκε τον Ιούνιο του 1994, ως αποτέλεσμα συζητήσεων μεταξύ πολλών εθνικών ενώσεων εκπαιδευτικής έρευνας και πολλών μεγάλων ερευνητικών ιδρυμάτων σε όλη την Ευρώπη, οι οποίες εντόπισαν την ανάγκη για μια ευρωπαϊκή ένωση για την προώθηση της ανταλλαγής ιδεών μεταξύ ευρωπαίων ερευνητών, την προώθηση της συνεργασίας στην έρευνα, τη βελτίωση της ποιότητας της έρευνας και να προσφέρει ανεξάρτητες συμβουλές για την εκπαιδευτική έρευνα και πολιτικές σε ευρωπαίους και εθνικούς φορείς. Από το 1994 έως το 2007, η EERA ιδρύθηκε ως φιλανθρωπικό ίδρυμα και εδρεύει στη Γλασκώβη της Σκωτίας. Από το 2008, η EERA λειτουργεί από το νέο της γραφείο στο Βερολίνο της Γερμανίας και έχει συσταθεί ως μη κερδοσκοπικός οργανισμός σύμφωνα με το γερμανικό δίκαιο. Βλ. European Educational Research Association (EERA) στο: https://en.wikipedia.org/wiki/European_Educational_Research_Association

¹¹⁴ Καταστατικό της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος.. ό. π .στο ίδιο.

εκπαιδευτική κοινότητα έχει προσφέρει ανεκτίμητες γνώσεις και κατευθύνσεις. Η συμμετοχή του σε διεθνή συνέδρια και η παρουσίαση των ερευνών του, έχουν ενισχύσει την αναγνώριση της Ελλάδας στον παγκόσμιο εκπαιδευτικό χάρτη¹¹⁵.

Ο Ιωάννης Μαρκαντώνης, ο και ιδρυτής της ΠΕΕ διετέλεσε πρώτος Προέδρος τα πρώτα δυο χρόνια λειτουργίας της από το 1980-1982 και για δεύτερη φορά από το 1991-1993. Ο κατάλογος των διατελεσάντων Προέδρων της ΠΕΕ έχει ως εξής: Παναγιώτης Δ. Ξωχέλλης (1982-1984, 1985-1987) Αλέξανδρος Β. Κοσμόπουλος (1984-1985) Ιωάννης Ε. Πυργιωτάκης (1987-1989) Ανδρέας Μ. Καζαμίας (1989-1991) Νικόλαος Π. Τερζής (1993-1997) Αθανάσιος Ε. Παπάς (1997-2003) Δημήτριος Χρ. Χατζηδήμου (2003-2007) Αθανάσιος Α. Τριλιανός (2007-2009) και ο Κωνσταντίνος Μαλαφάντης (2009-2025).¹¹⁶ Ο Ιωάννης Μαρκαντώνης, ο ιδρυτής της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος (ΠΕΕ), διετέλεσε πρώτος πρόεδρος της τα πρώτα δύο χρόνια λειτουργίας της, από το 1980 έως το 1982, και για δεύτερη φορά από το 1991 έως το 1993. Κατά τη διάρκεια της πρώτης θητείας του, έθεσε τα θεμέλια για την ανάπτυξη και εδραίωση της ένωσης, δημιουργώντας ένα πλαίσιο συνεργασίας και υποστήριξης μεταξύ των εκπαιδευτικών.

Οι προσπάθειες του Μαρκαντώνη συνεχίστηκαν από τους επόμενους προέδρους, οι οποίοι συνέβαλαν σημαντικά στην πρόοδο της ΠΕΕ και είναι καταξιωμένοι στον χώρο των πανεπιστημίων. Ο Παναγιώτης Δ. Ξωχέλλης, που διετέλεσε πρόεδρος δύο φορές (1982-1984, 1985-1987), συνέβαλε στην εδραίωση της ένωσης και στην προώθηση της επαγγελματικής ανάπτυξης των εκπαιδευτικών. Ο Αλέξανδρος Β. Κοσμόπουλος (1984-1985) και ο Ιωάννης Ε. Πυργιωτάκης (1987-1989) προσέθεσαν το δικό τους όραμα στην ανάπτυξη της ΠΕΕ, ενισχύοντας τις προσπάθειες συνεργασίας και επαγγελματικής υποστήριξης των εκπαιδευτικών. Ο Ανδρέας Μ. Καζαμίας (1989-1991) και ο Νικόλαος Π. Τερζής (1993-1997) έφεραν νέες ιδέες και προοπτικές στην ΠΕΕ, ενισχύοντας τη φωνή των εκπαιδευτικών και την εκπαιδευτική πρόοδο. Ο Αθανάσιος Ε. Παπάς (1997-2003) και ο Δημήτριος Χρ. Χατζηδήμου (2003-2007) συνέχισαν το έργο των προκατόχων τους, προάγοντας την αλληλεγγύη και τη συνεργασία μεταξύ των εκπαιδευτικών. Ο Αθανάσιος Α. Τριλιανός (2007-2009) και ο Κωνσταντίνος Μαλαφάντης (2009-2025) έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην περαιτέρω ανάπτυξη και ενίσχυση της ΠΕΕ, εξασφαλίζοντας την επίτευξη των σκοπών και στόχων της ένωσης. Ο Κωνσταντίνος Μαλαφάντης, με τη μακροχρόνια θητεία του

¹¹⁵ Βλ. Πρακτικά ΠΕΕ. Ο Ελληνισμός της Διασποράς και η Ελληνική Παιδεία του, Στ' Διεθνές Παιδαγωγικό Συνέδριο, 29-31 Οκτωβρίου 1993, Παιδαγωγική Σχολή Φλώρινας Α.Π.Θ. στο οποίο προέδρευε ο Καθηγητής Μαρκαντώνης Ιωάννης.

¹¹⁶ Κωνσταντίνου Δ. Μαλαφάντη, Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος (1981-2021)...ό.π.σ.13.

ως πρόεδρος, έχει εργαστεί ακούραστα για την ΠΕΕ, προωθώντας την επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών και την εκπαιδευτική πρόοδο στην Ελλάδα. Έχει καταφέρει να ενισχύσει την παρουσία της ΠΕΕ στα εκπαιδευτικά δρώμενα, ενώ παράλληλα έχει συμβάλει στην επίτευξη των σκοπών της ένωσης, μέσα από την προώθηση της συνεργασίας και της αλληλεγγύης μεταξύ των μελών της. Η ΠΕΕ αποτελεί σήμερα ένα ισχυρό και υποστηρικτικό δίκτυο για τους εκπαιδευτικούς της Ελλάδας, χάρη στις αφοσιωμένες προσπάθειες όλων των προέδρων της και τη συνεχή δέσμευσή τους στην επαγγελματική ανάπτυξη και υποστήριξη των παιδαγωγών.

Ακόμη ο Ιωάννης Μαρκαντώνης με την ιδιότητα του καθηγητή της παιδαγωγικής συνεχίζοντας την πανεπιστημιακή εξωστρέφεια σε κοινωνικές δραστηριότητες, συμμετείχε ενεργά στο πρωτοποριακό εκπαιδευτικό πρόγραμμα της Βουλής των Εφήβων. Το πρόγραμμα αυτό δίνει τη μοναδική ευκαιρία στους νέους να εκφράσουν τις ιδέες τους, να συμμετάσχουν σε δημοκρατικές διαδικασίες και να διαμορφώσουν το μέλλον τους. Η **"Βουλή των Εφήβων"** είναι ένα πρόγραμμα-θεσμός πλέον που ιδρύθηκε με σκοπό την ενίσχυση της δημοκρατικής συνείδησης και της ενεργής συμμετοχής των νέων στη δημόσια ζωή.¹¹⁷ Ξεκίνησε το 1995 και έκτοτε έχει εξελιχθεί σε ένα σημαντικό εργαλείο πολιτικής αγωγής για τους μαθητές.¹¹⁸ Οι μαθητές συμμετέχουν υποβάλλοντας εργασίες που καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα θεμάτων, όπως η πολιτική ευαισθητοποίηση, η κοινωνική δικαιοσύνη, η πολιτιστική ποικιλομορφία και η προώθηση των αξιών της δημοκρατίας. Κάθε σχολικό έτος, η Βουλή των Εφήβων συνέρχεται στις αίθουσες του Κοινοβουλίου για να συζητήσει και να αναλύσει σημαντικά ζητήματα που αφορούν τη νεολαία και την κοινωνία συνολικά. Η συμμετοχή στη Βουλή των Εφήβων αποτελεί μοναδική ευκαιρία για τους νέους να ενδυναμώσουν τη φωνή τους και να αποκτήσουν πρακτική εμπειρία στις δημοκρατικές διαδικασίες.¹¹⁹ Στην πορεία της η Βουλή των Εφήβων έχει πολλές σημαντικές ημερομηνίες από την έναρξή της.: Ιδρύθηκε **το 1995** από τον τότε Πρόεδρο της Βουλής, Απόστολο Κακλαμάνη. Το **1997-2000**, η Βουλή των

¹¹⁷ Ο Καθηγητής Ιωάννης Μαρκαντώνης μαζί με την Σταθουλα Καπετάνου στην Έκδοση «Βουλή των Εφήβων», της Συνόδου Α' που έγινε από τη Βουλή των Ελλήνων, το 1995-96, είχε την ευθύνη της σύνταξης των κειμένων για τη στρατηγική του πρωτοποριακού αυτού προγράμματος. Βλ. Έκδοση «Βουλή των εφήβων» Α Σύνοδος 1995-96, οπισθοφυλλο ISBN 960-560-000-5 και πλήθος πληροφοριών Συνόδου, Α' Σύνοδος 1996, στο: <https://foundation.parliament.gr/el/vouli-ton-efivon/synodos-1996>.

¹¹⁸ Βλ. «Βουλή των Εφήβων», στο: <http://www.efivoi.gr/egrafes/>

¹¹⁹ Βλ. «Βουλή των Εφήβων», στο: <https://el.wikipedia.org/wiki/Προσβαση> 19-2-24.

Εφήβων καθιερώνεται ως θεσμός¹²⁰. Οι συμμετοχές αυξάνονται και οι μαθητές υποβάλλουν εργασίες που αξιολογούνται από εκπαιδευτικούς. Το 2008 η ΙΓ' Σύνοδος, με την εκλογή των εφήβων βουλευτών, πραγματοποιήθηκε από τις 10-13 Οκτωβρίου. Το 2023-2024, συνήλθε η ΚΗ' Σύνοδος, η οποία ολοκληρώθηκε στις 4 Ιουλίου 2024, με την τελευταία συνεδρίαση στην Αίθουσα της Ολομέλειας¹²¹. Η σύσταση του προγράμματος περιλαμβάνει την επιλογή μαθητών μέσω διαγωνισμών και δοκιμασιών, που αντιπροσωπεύουν τη μαθητική κοινότητα από όλη την Ελλάδα. Οι έφηβοι αυτοί, ως "βουλευτές", καλούνται να συμμετέχουν σε εργασίες και συζητήσεις που προσομοιώνουν την πραγματική λειτουργία του Κοινοβουλίου. Ο σκοπός του προγράμματος είναι να ενισχύσει τη δημοκρατική συνείδηση των μαθητών, να τους δώσει τη δυνατότητα να εκφράσουν τις απόψεις τους και να τους εκπαιδεύσει στις αξίες της δημοκρατίας και της συμμετοχής στη δημόσια ζωή. Ο παιδαγωγικός χαρακτήρας της "Βουλής των Εφήβων" επικεντρώνεται στην ανάπτυξη κριτικής σκέψης, συνεργασίας και υπευθυνότητας. Τα κοινωνικά οφέλη του προγράμματος είναι πολυάριθμα. Οι μαθητές αποκτούν μια βαθύτερη κατανόηση της δημοκρατικής διαδικασίας, ενισχύουν τις δεξιότητές τους στην επικοινωνία και τη συνεργασία και αναπτύσσουν μια πιο ενεργή στάση προς τα κοινά. Επιπλέον, το πρόγραμμα συμβάλλει στην καλλιέργεια της αίσθησης του πολίτη και στη δημιουργία μιας νέας γενιάς ενεργών και ενημερωμένων πολιτών. Σύμφωνα με έγκυρες πληροφορίες ο Μαρκαντώνης ήταν υπεύθυνος σύνταξης των 10 τόμων των Πρακτικών της βουλής των Εφήβων.¹²²

Ο Μαρκαντώνης, με την πολύτιμη εμπειρία του στην εκπαίδευση και τη βαθιά του κατανόηση των κοινωνικών θεμάτων, συνέβαλε καθοριστικά στις συζητήσεις και τις δράσεις του προγράμματος. Η συμμετοχή του εμπλούτισε το πρόγραμμα με νέες προοπτικές και καινοτόμες ιδέες, προωθώντας την ενεργή συμμετοχή των νέων στην πολιτική και την κοινωνία. Παραθέτουμε μια παρέμβαση του: «Από τη ράχη της καθιέρωσης του θεσμού μόνιμη είναι η αμφιβολία αν αυτά που λέτε οι μαθητές έχουν μια πραγμάτωση ή τα λέτε «στον αέρα» και επομένως δεν υπάρχει και λόγος

¹²⁰ Με την από 27 Μαΐου 1999 ΒΛ.ΦΕΚ 116 Α'/9.6.1999), όπου η απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής των Ελλήνων ιδρύθηκε σύμφωνα με την οποία ιδρύθηκε νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου με έδρα την Αθήνα και την επωνυμία «ΙΔΡΥΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ»

¹²¹ Βλ. [ΚΗ' \(2023-2024\) Σύνοδος της Βουλής των Εφήβων](https://foundation.parliament.gr/el/deltia-typou/deltia-typoy/ki-2023-2024-synodos-tis-boylis-ton-efibo), στο: <https://foundation.parliament.gr/el/deltia-typou/deltia-typoy/ki-2023-2024-synodos-tis-boylis-ton-efibo>

¹²² Ralph Hubner, Who is who στην Ελλάδα..ό.π.στο ίδιο,σ.752.

να υφίσταται ο θεσμός. Ε λοιπόν δεν είναι έτσι. Γίνονται τόσα πολλά απ' αυτά που λέτε που είναι δύσκολο να τα ανιχνεύσει κανείς . Πρώτα πρώτα όσον αφορά στους τόμους με τα Πρακτικά, σας βεβαιώνω ότι πολλά από αυτά έχω δει σε εφημερίδες και σε περιοδικά. Δεν θέλω να αναφέρω τα περιοδικά όπως είναι δημοσιευμένα τμήματά κάποιων κειμένων. Κατ' αρχήν στέλνουμε σε όλους τους Βουλευτές και σ' όλη την τοπική αυτοδιοίκηση, την Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση, στην Εκκλησία σε όλες τις Μητροπόλεις ,δηλ. σε όλους τους έχοντες αρχή και εξουσία, οι οποίοι δεν τα βάζουν στα ράφια, τα χρησιμοποιούν. Δηλώνω κατηγορηματικά τα εξής: Υπήρξαν δεδομένες σας προτάσεις, τις οποίες Βουλευτές όλων των κομμάτων χρησιμοποίησαν σε πολιτικούς λόγους. Δεν μπορώ να αναφέρω συγκεκριμένα παραδείγματα γιατί δεν θέλω να αποκαλύψω τα πρόσωπα. Το σπουδαιότερο όμως είναι ότι με αυτά που εσείς γράφετε, δημιουργείτε ιστορία. Αποτυπώνετε την κοινή γνώμη η οποία λέει να τους πάρουν οι έφηβοι Βουλευτές και να τους αλωνίσουν»Δηλ. έγινε παροιμιώδης πλέον ο Έφηβος Βουλευτής. ...».¹²³

Με τις παρεμβάσεις του ο Πανεπιστημιακός δάσκαλος Ιωάννης Μαρκαντώνης κατά τη διάρκεια των συνεδριών της Βουλής των Εφήβων αναδεικνύει την ουσία και την αναγκαιότητα του θεσμού. Στην τοποθέτησή του, ο Μαρκαντώνης αναφέρθηκε στην συνεχή αμφιβολία που επικρατεί από την αρχή της καθιέρωσης του θεσμού, αναφορικά με το αν οι προτάσεις και οι ιδέες των μαθητών έχουν κάποιο ουσιαστικό αποτέλεσμα ή απλώς παραμένουν ως ιδεολογικές συζητήσεις. Με πάθος και αφοσίωση, τόνισε πως αυτό δεν ισχύει, υποστηρίζοντας πως πλήθος προτάσεων των μαθητών έχουν πραγματοποιηθεί και έχουν επηρεάσει ουσιαστικά την κοινωνία, παρόλο που είναι δύσκολο να εντοπιστούν όλες. Ιδιαίτερη αναφορά έκανε στα Πρακτικά των συνεδριάσεων, διαβεβαιώνοντας πως αρκετές από τις ιδέες των εφήβων έχουν ήδη δημοσιευθεί σε εφημερίδες και περιοδικά, ενισχύοντας έτσι τον αντίκτυπο και την αξία της Βουλής των Εφήβων. Στη συνέχεια της ομιλίας του, ο Μαρκαντώνης υπογράμμισε τη σημαντική διανομή και τη χρήση των πρακτικών της Βουλής των Εφήβων. Αναφέρθηκε στο γεγονός ότι τα πρακτικά αποστέλλονται σε όλους τους Βουλευτές, την τοπική αυτοδιοίκηση, τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση και την Εκκλησία, τονίζοντας πως όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς τα χρησιμοποιούν και δεν τα αφήνουν αδιάφορα. Ο Μαρκαντώνης τόνισε κατηγορηματικά ότι πολλές από τις προτάσεις των μαθητών έχουν υιοθετηθεί από Βουλευτές όλων των κομμάτων για πολιτικούς λόγους, αν και απέφυγε να αναφέρει συγκεκριμένα παραδείγματα για να προστατεύσει τα πρόσωπα που εμπλέκονται. Το πιο σημαντικό στοιχείο της τοποθέτησής του ήταν η επίδραση των ιδεών των μαθητών στη διαμόρφωση της

¹²³ Βλ. Πρακτικά Βουλής των Εφήβων.σελ.187.

κοινής γνώμης. Ο Μαρκαντώνης υποστήριξε ότι τα γραπτά των εφήβων δημιουργούν ιστορία και ότι η έκφρασή τους έχει πλέον καταστεί παροιμιώδης. Με αυτόν τον τρόπο, τόνισε τη δύναμη και την αξία της συμμετοχής των νέων στον πολιτικό λόγο και την κοινωνική αλλαγή.

Συμπερασματικά, συνάγεται ότι ο Καθηγητής Ιωάννης Μαρκαντώνης, δια της ενδεδειγμένης επιστημονικής του συνεισφοράς στην Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος και της οργανωμένης καθοδήγησής του στον θεσμό της Βουλής των Εφήβων, κατέστη καταλυτικός παράγοντας εκσυγχρονισμού της ελληνικής εκπαίδευσης και ενίσχυσης του δημοκρατικού πνεύματος.

2.3 Το έργο του στο Φιλολογικό Σύλλογο «ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ» και σε άλλες επιστημονικές και κοινωνικές δραστηριότητες.

Ο Φιλολογικός Σύλλογος «Παρνασσός» αποτελεί έναν από τους παλαιότερους και σημαντικότερους πολιτιστικούς φορείς της νεότερης Ελλάδας. Ιδρύθηκε το 1865 στην Αθήνα από τα παιδιά της οικογένειας Λεωνίδα Ραγκαβή, με σκοπό την προώθηση των γραμμάτων, των τεχνών και της πνευματικής καλλιέργειας του ελληνικού λαού. Η ίδρυσή του σηματοδότησε την απαρχή μιας νέας εποχής για την πνευματική ζωή της χώρας, καθώς αποτέλεσε πρότυπο για τη δημιουργία παρόμοιων συλλόγων στην επαρχία.¹²⁴ Στις 17 Μαρτίου του 1875, με Βασιλικό Διάταγμα ο «Παρνασσός» αναγνωρίστηκε ως Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου, μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα και ο πρώτος Πρόεδρος του Συλλόγου ήταν ο Μιχαήλ Λάμπρου.¹²⁵ Από την αρχή της λειτουργίας του, ο «Παρνασσός» ανέπτυξε έντονη δραστηριότητα, οργανώνοντας διαλέξεις, εκθέσεις, λογοτεχνικές βραδιές και μουσικές εκδηλώσεις. Το 1875 εγκαινιάστηκε το εμβληματικό νεοκλασικό κτίριο του Συλλόγου στην Πλατεία Καρύτση, το οποίο σχεδιάστηκε από τον αρχιτέκτονα Παναγιώτη Κάλκο και έκτοτε φιλοξενεί τις δράσεις του.¹²⁶ Ο Σύλλογος υπήρξε χώρος συνάντησης κορυφαίων προσωπικοτήτων των γραμμάτων και των τεχνών, όπως ο Κωστής Παλαμάς, ο Γρηγόριος Ξενόπουλος και ο Νικόλαος Πολίτης. Παράλληλα,

¹²⁴ Ελένης Κούκου, *Ο Φιλολογικός Σύλλογος Παρνασσός και η συμβολή του στην πνευματική ζωή της Ελλάδας*, Αθήνα: Εκδόσεις Παρνασσός, 1995, σ.12

¹²⁵ Σταύρου Σταύρου, (επιμ. ς υ ν ο π τ ι κ η ι ς τ ο ρ ι α Φιλολογικός Σύλλογος «Παρνασσος» ο Φ. Σ. «Παρνασσός» στη διαχρονική του πορεία από το 1865 μέχρι σήμερα οδοιπορικό στην πολύπτυχη προσφορά της πρώτης Ακαδημίας γραμμάτων και τεχνών επιμέλεια: Σταυρός Χ. Σταύρου, Φιλολογικός σύλλογος «Παρνασσός» Σ υ ν ο π τ ι κ η ι ς τ ο ρ ι α εκδόσεις Φ. Σ. Παρνασσός Αθήνα 2022 σ.18.

¹²⁶ Ιωάννη τραυλού, *πολεοδομική εξέλιξις των Αθηνών*, Αθήνα: Εταιρεία σπουδών, 1960, σ. 245.

συνέβαλε καθοριστικά στην καθιέρωση της δημοτικής γλώσσας και στην πνευματική αναγέννηση της χώρας κατά τον 19ο και 20ό αιώνα.¹²⁷

Η ίδρυση του Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός δεν ήταν μια τυχαία πολιτιστική πρωτοβουλία, αλλά μια ουσιαστική απάντηση στις δύσκολες κοινωνικοπολιτισμικές συνθήκες που επικρατούσαν στην Ελλάδα τον 19ο αιώνα. Οι τότε πηγές περιγράφουν ένα ασφυκτικό περιβάλλον, χαρακτηριζόμενο από εκτεταμένη φτώχεια και στέρηση στο νεοσύστατο κράτος. Οι ιδρυτές του Συλλόγου, τα αδέρφια Λάμπρου, είχαν ήδη μια μακρά πορεία στον πνευματικό χώρο μέσω της έκδοσης ενός φιλολογικού περιοδικού, γεγονός που υποδηλώνει την προσήλωσή τους στον πνευματικό διάλογο και τη δημόσια διαφώτιση.¹²⁸ Η απόφασή τους να δημιουργήσουν έναν σύλλογο με στόχο την «ένωση όλων των πνευματικών δυνάμεων του λαού μας και την πνευματική του ανύψωση» αναδεικνύει ένα όραμα που ξεπερνούσε τις ακαδημαϊκές αναζητήσεις. Ο Παρνασσός σχεδιάστηκε ως ένας ζωτικός κοινωνικός θεσμός, απαραίτητος για την εθνική οικοδόμηση και την κοινωνική βελτίωση. Αυτή η θεμελιώδης αρχή, που βασίστηκε στην προσφορά προς το κοινό και την ανύψωση του λαού, επηρέασε πιθανότατα την επιλογή των ηγετών του και τα έργα που ανέλαβε μακροπρόθεσμα, όπως η «Σχολή Απόρων Παίδων». Η διαρκής αυτή δέσμευση στο δημόσιο αγαθό είναι πιθανό να συνεχίζει να επηρεάζει.¹²⁹

Ο Ιωάννης Μαρκαντώνης διετέλεσε πρόεδρος του Συλλόγου το χρονικό διάστημα από το 2008 έως το 2013¹³⁰. Η μακρά αυτή θητεία του σηματοδοτήθηκε από τη δέσμευσή του στη διατήρηση και προαγωγή των πνευματικών και πολιτιστικών σκοπών του ιστορικού Συλλόγου. Ως ακαδημαϊκός με βαθιά γνώση της παιδαγωγικής επιστήμης, ο Μαρκαντώνης συνέβαλε στην οργάνωση και υποστήριξη πλήθους εκδηλώσεων, διαλέξεων και εκδόσεων, ενισχύοντας τον ρόλο του "Παρνασσού" ως ζωντανού κέντρου πνευματικών ανταλλαγών στην Αθήνα. Η προεδρία του διασφάλισε τη συνέχεια της παράδοσης του Συλλόγου, ο οποίος, υπό

¹²⁷Νίκου Παναγιωτόπουλου, «Ο Παρνασσός και η γλωσσική διαμάχη», *Νέα Εστία* 178, αρ. 2045 (2005): σ.34–38.

¹²⁸Πάνου Χατζηγεωργιάδη, «Φιλολογικός σύλλογος «Παρνασσός», 158 χρόνια ιστορίας και προσφοράς», *Ελληνική Γνώμη*, 23 Φεβρουαρίου 2021, <http://www.elliniki-gnomi.eu/filologikos-sylogos-parnassos-158-chr/>

¹²⁹Πάνου Χατζηγεωργιάδη, «Φιλολογικός σύλλογος «Παρνασσός», ..ό. π. στο ίδιο.

¹³⁰ Διοίκηση- Εφορεία Φ. Σ. Παρνασσός, στο: <https://lsparnas.gr/sylogos/dioikisi/>." Πρόσβαση Ιουλίου 29, 2025 και Σταύρου Σταύρου,(Επιμ. Σ Υ Ν Ο Π Τ Ι Κ Η Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Α Φ Ι Λ Ο Λ Ο Γ Ι Κ Ο Σ Σ Υ Λ Λ Ο Γ Ο Σ «ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ» ..ό. π. στο ίδιο, σ.118

την ηγεσία του, συνέχισε να αποτελεί φάρο πολιτισμού και να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ελληνική πνευματική ζωή. Η αναγνώριση του έργου του εκδηλώθηκε και μέσω της ανακήρυξής του σε Επίτιμο Μέλος του Ιδρύματος Εθνικού και Θρησκευτικού Προβληματισμού – Καριπείου Μελάθρου, σε συνεργασία με τον Φιλολογικό Σύλλογο Παρνασσός.¹³¹ Η Προεδρία του αιμνήστου Μαρκαντώνη αναδείχθηκε ως μία των σημαντικότερων των έως τότε Προέδρων. Έμφαση δόθηκε στη δημοκρατική και πνευματική ανάταση του Συλλόγου, με καθιέρωση σεμιναριακών κύκλων, ιστορικού και φιλολογικού περιεχομένου, φιλοσοφικών θεμάτων, μουσικολογικών, θεμάτων υγείας και περιβάλλοντος και ποικίλες άλλες πολιτιστικές δραστηριότητες. Ιδιαίτερη μέριμνα έλαβε για τις μουσικές δραστηριότητες με ανάθεση καλλιτεχνικών καθηκόντων σε διαπρεπή μουσικολόγο.¹³² Επίσης, αναδιοργανώθηκαν τα οικονομικά της Σχολής Απόρων Παίδων και ιδρύθηκαν νέα Τμήματα (παραδοσιακής μουσικής, Σχολής Γονέων κ.λπ.). Τέθηκε σε νέες βάσεις το Λογιστήριο με την τοποθέτηση νέου Ταμιά (2010), ο οποίος κατήργησε τις αναθέσεις και επέβαλε τις 3 μειοδοτικές προσφορές, τη μείωση των εκδιδόμενων τιμολογίων κατά 30% και τη μηχανογράφηση και μηχανοργάνωση του Λογιστηρίου. Επίσης, κλήθηκαν ορκωτοί λογιστές για τον έλεγχο των οικονομικών του Συλλόγου. Εκδόθηκαν από τον Παρνασσό συγγράμματα της ελληνικής γλώσσας για τους αλλοδαπούς, καθώς και επιστημονικά συγγράμματα ευρύτερου φιλολογικού ενδιαφέροντος¹³³.

Ειδικότερα ο Μαρκαντώνης προώθησε τη μελέτη των **κλασικών γλωσσών** (αρχαία ελληνικά και λατινικά) ως θεμέλιο της σύγχρονης λόγιας γλώσσας. Συνέγραψε με τον νυν Πρόεδρο Κωνσταντινόπουλο το έργο *Δομή και λειτουργία των Κλασικών Γλωσσών*, το οποίο εκδόθηκε από τον Παρνασσό και αποτελεί **παράλληλο συντακτικό** των δύο γλωσσών, με θεωρητική και διδακτική αξία. «Οι ευρωπαϊκές γλώσσες σήμερα είναι «ημιελληνικά» ή «κρυπτοελληνικά». Το ίδιο μπορεί να ειπωθεί και για τα νέα ελληνικά. Αν και προέρχονται από τη δημοτική, δεν θα αποτελούσαν πολιτιστική κατηγορία χωρίς την τεράστια επίδραση της καθαρεύουσας.» *Δομή και λειτουργία των Κλασικών Γλωσσών*.¹³⁴ Ο Φιλολογικός

¹³¹ Φιλολογικός Σύλλογος Παρνασσός - Ίδρυμα Εθνικού & Θρησκευτικού Προβληματισμού," WordPress, στο: <https://billeion.wordpress.com/tag/> Πρόσβαση 29 Ιουλίου 2025

¹³² Έγγραφο-απάντηση της Γραμματείας του φιλολογικού Συλλογου «Παρνασσός» σε αίτημα μας για το έργο του Μαρκαντώνη στον Ιστορικό Σύλλογο. Μάιος 2025.

¹³³ Έγγραφο-απάντηση της Γραμματείας του φιλολογικού Συλλογου,..ο. π. στο ίδιο.

¹³⁴ Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, Βασίλειου Λ. Κωνσταντινόπουλου, *Δομή και λειτουργία των Κλασικών Γλωσσών* – Σύγγραμμα των Ιωάννη Μαρκαντώνη & Βασίλειου Κωνσταντινόπουλου Έκδοση: Φιλολογικός Σύλλογος Παρνασσός 2010 και *OpenBook.gr*, “Δομή

Σύλλογος Παρνασσός παρουσιάζεται ως κομβικός πυλώνας ελληνικής πνευματικότητας, με σπάνια αρχειακά πλάνα από τις περιόδους ακμής και παρακμής που σηματοδοτούν την ιστορία του. Μια εκπομπή της ΕΡΤ τεκμηριώνει την πορεία του Συλλόγου από την ίδρυσή του το 1865 έως τα τέλη του 20ού αιώνα, αναδεικνύοντας τη συνεχόμενη προσφορά του στην καλλιέργεια της ελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας.¹³⁵ Με παρέμβαση του σ αυτήν ο Πρόεδρος Μαρκαντώνης αναδεικνύει τη διαχρονική αξία του Συλλόγου ως θεματοφύλακα της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς και γλωσσικής παράδοσης. Μιλά για τον Σύλλογο που καθοδήγησε στα ύστερα χρόνια της διαδρομής του, αφήνοντας σημαντικό αποτύπωμα. «Ο Φιλολογικός Σύλλογος Παρνασσός δεν είναι απλώς Φιλολογικός Σύλλογος. Είναι ένα κέντρο παραγωγής διασώσεως και διαδόσεως του ελληνικού πολιτισμού. Όμως η δράση του και η εθνική πατριωτική πνευματική και ηθική κυρίως όμως η εκπαιδευτική μέσα από τις σχολές του συνεχίζουν να έχουν ανάπτυξη και μια παρουσία ευρύχωρη χωρίς όμως να φαίνεται...».¹³⁶ Για τον Ιωάννη Μαρκαντώνη, πρόεδρο του Φιλολογικού Συλλόγου «Παρνασσός», ο Σύλλογος λειτούργησε ως αυθεντική «κιβωτός πολιτισμού», η οποία μετέφερε το ελληνικό φως στις επόμενες γενιές. Σε κάθε ευκαιρία, δεν παρέλειπε να τονίζει με έμφαση την επιτακτική ανάγκη «να διατηρηθεί ζωντανός ο κορμός της ελληνικής γλώσσας», ακόμη και σε περιόδους κοινωνικών μεταβολών και αναταράξεων. Κατά τη διάρκεια της θητείας του στην Προεδρία, ο Μαρκαντώνης ανέπτυξε αξιοσημείωτη δραστηριότητα, επιμελούμενος με ιδιαίτερη φροντίδα τις εκπαιδευτικές ημερίδες, τις εκδοτικές πρωτοβουλίες και τις φιλολογικές εκδηλώσεις που φιλοξενήθηκαν στο ιστορικό μέγαρο της οδού Πεσμαζόγλου. Μέσα από τα έργα και τον λόγο του, αναδεικνύεται η διαχρονική σημασία του Συλλόγου «Παρνασσός», ως πυλώνα της ελληνικής γλωσσικής ταυτότητας και φορέα της πολιτισμικής συνέχειας. Η επιθυμία του να συμβάλει ενεργά στον χώρο της παιδαγωγικής αντιμετώπισης πραγμάτων και καταστάσεων τον ωθούσε να συμμετέχει δυναμικά σε συνέδρια και επιμορφωτικές δράσεις που διοργανώνονταν από ποικίλους φορείς.

και λειτουργία των Κλασικών Γλωσσών,” πρόσβαση 27 Ιουλίου 2025, <https://www.openbook.gr/domi-kai-leitourgia-twn-klassikwn-glwsstw> Το σύγγραμμα αυτο του Μαρκαντώνη και Κωνσταντινοπουλου προτείνεται ως διδακτικό εργαλείο και για ξένες χώρες, εφόσον μεταγλωττιστεί, ενισχύοντας τη διεθνή προβολή της ελληνικής γλώσσας. Πρβλ. και βλ. Πρόλογος του Francisco Adrados, στη Δομή και λειτουργία των Κλασικών Γλωσσών, Αθήνα: Φιλολογικός Σύλλογος Παρνασσός, 2010.

¹³⁵ Βλ. Αρχείο ΕΡΤ Κωδικός αρχείου: 0000006732 «Ο Φιλολογικός Σύλλογος Παρνασσός στον αιώνα – Ακμή και παρακμή (1999)».

¹³⁶ Αρχείο ΕΡΤ Κωδικός αρχείου: 0000006732...ό.π .στο ίδιο, στο 11,20 λεπτό η παρέμβαση του Προέδρου του φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός.

Ειδικότερα, αναλάμβανε την παρουσίαση εισηγήσεων και τον συντονισμό ημερίδων, συναντήσεων, διαλέξεων και συνεδρίων σε παιδαγωγικές και εκπαιδευτικές ενώσεις και συλλόγους, όπως η Χριστιανική Φοιτητική Ένωση (ΧΦΕ), η Χριστιανική Ένωση Εκπαιδευτικών Λειτουργών (ΧΕΕΛ), η Χριστιανική Φοιτητική Δράση (ΧΦΔ), η Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων (ΠΕΦ), η Πανελλήνια Ένωση Θεολόγων (ΠΕΘ), καθώς και σε πλαίσια μετεκπαίδευσης δασκάλων και καθηγητών και στα Περιφερειακά Επιμορφωτικά Κέντρα (ΠΕΚ).

Σε κάθε πλαίσιο της ο Μαρκαντώνης πρότεινε και εφάρμοζε καινοτόμες διδακτικές προσεγγίσεις, ενθαρρύνοντας την αλληλεπίδραση μεταξύ εκπαιδευτικών διαφορετικών ειδικοτήτων και βαθμίδων. Η συμβολή του τεκμηριωνόταν από τις εισηγήσεις και τις συναντήσεις που συντόνιζε στο πλαίσιο των δράσεων αυτών. Η διάθεσή του να προσφέρει στο παιδαγωγικό πεδίο τον οδηγούσε στην ενεργή συμμετοχή σε συνέδρια και επιμορφωτικά προγράμματα διάφορων φορέων. Σημαντική ήταν η προσφορά και ο ρόλος του στη ΧΦΕ. Ο Ιωάννης Σ. Μαρκαντώνης, ως εξέχουσα μορφή στον χώρο της παιδαγωγικής και της χριστιανικής διάνοησης στην Ελλάδα, αφιέρωσε ένα σημαντικό μέρος του έργου και της πνευματικής του διαδρομής στη **Χριστιανική Φοιτητική Ένωση (ΧΦΕ)**.¹³⁷ Η συμβολή του στη φοιτητική αυτή ένωση υπήρξε καθοριστική, διαμορφώνοντας γενιές νέων ανθρώπων και ενισχύοντας τον ρόλο της ΧΦΕ, ως πνευματικού και κοινωνικού πυλώνα.¹³⁸

¹³⁷ Η Χριστιανική Φοιτητική Ένωση (ΧΦΕ) συνιστά ένα ιστορικά εδραιωμένο χριστιανικό σωματείο με σημαντική παρουσία στην ελληνική ακαδημαϊκή και εκκλησιαστική ζωή. Η ίδρυσή της το 1945 σηματοδότησε τη συνέχεια του προϋπάρχοντος «Ακαδημαϊκού Κοινωνικού Συνδέσμου», ο οποίος είχε ιδρυθεί το 1933. Ως εκ τούτου, η ΧΦΕ λειτουργεί ως ο φοιτητικός τομέας του Συλλόγου Εσωτερικής Ιεραποστολής «ο Απόστολος Παύλος», ενισχύοντας τη συνέργεια μεταξύ των δύο οργανισμών. Από νομικής πλευράς, η ΧΦΕ διέπεται από τη δομή ενός σωματείου, διαθέτοντας Διοικητικό Συμβούλιο και Γενική Συνέλευση, στοιχεία που εξασφαλίζουν τη θεσμική της λειτουργία και τη διαφάνεια στις αποφάσεις της. Πνευματικά, η Ένωση τελεί υπό την εποπτεία της Ορθόδοξης Αδελφότητας Θεολόγων «η ΖΩΗ». Η Αδελφότητα «η ΖΩΗ», ιδρυθείσα το 1907 από τον μακαριστό π. Ευσέβιο Ματθόπουλο, συμπληρώνει έναν αιώνα συνεχούς προσφοράς και έργου εντός της Ορθόδοξης Εκκλησίας παγκοσμίως, παρέχοντας στη ΧΦΕ ένα σταθερό πνευματικό και θεολογικό υπόβαθρο. Βλ. και Πρβλ. «[Τι είναι η Χριστιανική Φοιτητική Ένωση; - Χριστιανική Φοιτητική Ένωση](https://www.xfe.gr/t-2/Πρόσβαση)», στο: <https://www.xfe.gr/t-2/Πρόσβαση> 30-8-25.

¹³⁸ Κασσωτάκη, Μιχάλης Ι., Θεόδωρος Γ. Παπακωνσταντίνου, και Αθανάσιος Β. Βερτσέτης, επιμ. Σύγχρονα παιδαγωγικά και εκπαιδευτικά θέματα: χαριστήριο τόμος στον ομότιμο καθηγητή Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη. Αθήνα: Gutenberg, 2006. <https://pergamos.lib.uoa.gr/item/uoadl:1002583>.

Ο Μαρκαντώνης, μέσα από την πολυετή του δράση, προσέφερε στη ΧΦΕ τόσο με την ακαδημαϊκή του γνώση όσο και με το βαθύ του χριστιανικό φρόνημα. Ως ακαδημαϊκός, πιθανότατα συνέβαλε στην οργάνωση διαλέξεων, σεμιναρίων και εκπαιδευτικών προγραμμάτων που στόχευαν στην πνευματική καλλιέργεια των φοιτητών. Η παιδαγωγική του προσέγγιση, βασισμένη στις αρχές της χριστιανικής αγωγής, ενθάρρυνε την κριτική σκέψη, την ηθική ανάπτυξη και την κοινωνική ευθύνη. Το έργο του στη ΧΦΕ δεν περιορίστηκε μόνο στην πνευματική καθοδήγηση, αλλά επεκτάθηκε και στην ενίσχυση του κοινωνικού έργου της Ένωσης, προάγοντας την αλληλεγγύη και την προσφορά προς τον συνάνθρωπο. Η επιρροή του Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη στη ΧΦΕ αντικατοπτρίζεται στην ευρύτερη επίδραση της Ένωσης στην ελληνική κοινωνία. Μέσα από το έργο του, η ΧΦΕ αποτέλεσε έναν χώρο όπου οι φοιτητές μπορούσαν να αναπτύξουν την πίστη τους, να εμβαθύνουν σε θεολογικά και φιλοσοφικά ζητήματα, και να διαμορφώσουν μια ολοκληρωμένη προσωπικότητα με χριστιανικά ιδεώδη.

Η παρουσία του Μαρκαντώνη, ως καθοδηγητή και μέντορα, συνέβαλε στη δημιουργία ενός περιβάλλοντος πνευματικής ελευθερίας και διαλόγου, όπου οι νέοι μπορούσαν να αναζητήσουν απαντήσεις στα υπαρξιακά τους ερωτήματα και να αναπτύξουν μια συνειδητή χριστιανική ταυτότητα. Συνοπτικά ο Ιωάννης Σ. Μαρκαντώνης υπήρξε ένας θεμελιώδης πυλώνας για τη Χριστιανική Φοιτητική Ένωση, συμβάλλοντας καθοριστικά στην πνευματική, παιδαγωγική και κοινωνική της αποστολή. Το έργο του άφησε ανεξίτηλο το στίγμα του στη ΧΦΕ και μέσω αυτής, σε πλήθος φοιτητών που διαμόρφωσαν την προσωπικότητά τους υπό την καθοδήγησή του, όπως και στη ΧΕΕΛ. Η Χριστιανική Ένωση Εκπαιδευτικών Λειτουργών (ΧΕΕΛ) είναι ένα **μη κερδοσκοπικό σωματείο**, που ιδρύθηκε με σκοπό την πνευματική, ηθική και παιδαγωγική υποστήριξη των εκπαιδευτικών λειτουργών της Ελλάδας, με βάση τις αρχές και τις αξίες της Ορθόδοξης Χριστιανικής πίστης. Στοχεύει στην προαγωγή της χριστιανικής παιδείας, την καλλιέργεια του ήθους και της πνευματικότητας στους εκπαιδευτικούς, και κατ' επέκταση στους μαθητές και την ευρύτερη κοινωνία. Λειτουργεί ως πλατφόρμα διαλόγου, επιμόρφωσης και συνεργασίας για εκπαιδευτικούς που μοιράζονται κοινές θρησκευτικές και παιδαγωγικές πεποιθήσεις. Εξ ίσου σημαντική και ανάλογή ήταν η προσφορά και ο ρόλος του στη ΧΦΔ με αυτήν της ΧΦΕ. Η Χριστιανική Φοιτητική Δράση είναι ορθόδοξη φοιτητική οργάνωση, ιδρυμένη το 1960, που δραστηριοποιείται κυρίως σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη και Πάτρα. Από νομική άποψη ανήκει στον Σύλλογο Ορθόδοξης Ιεραποστολικής Δράσης «ο Μέγας Βασίλειος», σε συνεργασία με την

Αδελφότητα Θεολόγων «ο Σωτήρ»¹³⁹. Ο Ιωάννης Μαρκαντώνης, ως καθηγητής Παιδαγωγικής, υπήρξε εισηγητής σε σεμινάρια φοιτητικών ενώσεων –όπως στο «Διάλογος πίστης–ακαδημαϊκής ζωής»– όπου ανέπτυξε ψυχοπαιδαγωγικές προσεγγίσεις για την πνευματική ενδυνάμωση των φοιτητών της ΧΦΔ.¹⁴⁰

Στην Έταιρεία Ελλήνων Φιλολόγων ο Ιωάννης Μαρκαντώνης εισηγήθηκε στο ετήσιο συνέδριο το θέμα «Το παιδαγωγικό πρότυπο στην αρχαιότητα»¹⁴¹. Η δράση του Μαρκαντώνη επεκτείνονταν και στην ΠΕΘ. Διαφαίνεται ότι παράλληλα με τα πανεπιστημιακά του καθήκοντα, ο Ιωάννης Μαρκαντώνης ανέπτυξε ευρεία επιστημονική και οργανωτική δραστηριότητα εκτός των τειχών του Πανεπιστημίου Αθηνών, πρωτοστατώντας κυρίως σε θεσμικά όργανα όπως η ΠΕΦ και η ΠΕΘ. Ως δραστήριος πανεπιστημιακός δάσκαλος, συνέβαλε καθοριστικά στον σχεδιασμό και την υλοποίηση ποικίλων σεμιναρίων και ετήσιων συμποσίων, φροντίζοντας να γεφυρώσει τη θεωρητική έρευνα με την εκπαιδευτική πράξη σε σχολεία σε όλη τη χώρα. Μέσα από τη συμμετοχή του σε επιτροπές επαγγελματικής κατάρτισης και την έκδοση συλλογικών τόμων, καλλιέργησε δίκτυο συνεργασιών μεταξύ πανεπιστημιακών, καθηγητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και στελεχών της Εκκλησίας, αναδεικνύοντας την κοινωνική και εκπαιδευτική διάσταση της παιδαγωγικής και της σχέσης της με τη θεολογία. Στο ΣΤ' Πανελλήνιο Θεολογικό Συνέδριο, που έλαβε χώρα τον Σεπτέμβριο του 1986, ο Μαρκαντώνης στην Α' συνεδρίαση παρουσίασε την εισήγηση με τίτλο, «Το ανθρώπινο πρότυπο της σύγχρονης παιδείας». Με κριτικό πνεύμα και διεπιστημονική προσέγγιση, ανέλυσε τους θεμελιώδεις άξονες της παιδαγωγικής θεώρησης, εστιάστηκε στη διαμόρφωση του προσωπικού χαρακτήρα μέσω της έννοιας του ανθρώπινου προτύπου και προκάλεσε ζωνρό διάλογο για την ανανέωση των διδακτικών μεθόδων και την ενίσχυση των ανθρωπιστικών σπουδών στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Η εισήγησή του έθεσε τις βάσεις για μετέπειτα πρωτοβουλίες της ΠΕΘ στον χώρο της σχολικής θεολογίας¹⁴². Η Πανελλήνια Ένωση Θεολόγων (ΠΕΘ) αποτελεί

¹³⁹ Χριστιανική Φοιτητική Δράση <https://www.xfd.gr/>

¹⁴⁰ Χριστιανική Φοιτητική Ένωση <https://www.xfe.gr/>

¹⁴¹ «Η Έταιρεία Ελλήνων Φιλολόγων είναι αποκλειστικά επιστημονικό Σωματείο, από τα παλαιότερα στην Ελλάδα. Ιδρύθηκε τὸ 1948 ἀπὸ τοὺς ἀριστεῖς τῆς ἐλληνικῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης. Στόχος τῆς Ἐταιρείας, σύμφωνα μὲ τὸ ἰσχύον καταστατικὸ τῆς εἶναι: Ἡ ἐνίσχυση τῶν κλασικῶν σπουδῶν "διὰ τῆς ἀναπτύξεως καὶ διαδόσεως τῶν ἀνθρωπιστικῶν γραμμάτων". ἡ παρακολούθηση καὶ μελέτη τῶν πνευματικῶν ζητημάτων τῆς χώρας μας σχετιζόμενων με τὴν ἀνθρωπιστικὴ μὀρφωση». Βλ. Η Έταιρεία, στο: <https://eeph.gr/Πρόσβαση> 30-7-25.

¹⁴² Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, Το ανθρώπινο πρότυπο της σύγχρονης παιδείας». Πρακτικά ΣΤ' Πανελλήνιου Θεολογικού Συνεδρίου, Αθήνα 1986, σ.121.

επιστημονικό και συνδικαλιστικό σωματείο, το οποίο ιδρύθηκε το 1950 κατόπιν πρωτοβουλίας του τότε Γενικού Επιθεωρητή Μέσης Εκπαίδευσης Θεολόγων Καθηγητών, Ιωάννου Δαββέτα¹⁴³. Το 1950 σηματοδοτήθηκε, ως ορόσημο για τη συνένωση, την οργάνωση και το συντονισμό της δραστηριότητας του σώματος των Έλλήνων Θεολόγων, δεδομένου ότι οι μέχρι τότε σχετικές προσπάθειες, όπως της «Ορθοδόξου Θεολογικής Έταιρείας», δεν είχαν τη δέουσα ανταπόκριση. Κατά το Β' Θεολογικό Συνέδριο το 1951 διαλύθηκε η «Θεολογική Έταιρεία» και συστάθηκε νέο επιστημονικό και συνδικαλιστικό όργανο με την επωνυμία «Ένωσις Έλλήνων Θεολόγων».¹⁴⁴ Με την τροποποίηση του καταστατικού το 1961 η Ένωσή μετονομάστηκε σε Πανελλήνιον Ένωσιν Θεολόγων (ΠΕΘ)¹⁴⁵, τίτλο που διατηρεί μέχρι σήμερα. Σκοπός της ΠΕΘ είναι η εκπροσώπηση, η συνένωση και η υποστήριξη των Θεολόγων εκπαιδευτικών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, η προαγωγή της επιστημονικής έρευνας και επιμόρφωσης, η ανάπτυξη σύγχρονων μεθόδων διδασκαλίας της θεολογίας, καθώς και η διοργάνωση συνεδρίων, σεμιναρίων και εκδόσεων για τη διαρκή επιστημονική ενημέρωση και συνεργασία των μελών της. Στην ιστοσελίδα του Εργαστηρίου Πειραματικής Παιδαγωγικής (ΠΤΔΕ ΕΚΠΑ), το οποίο τελούσε υπό την Διεύθυνση του Μαρκαντώνη το θέμα «Διδακτικά μοντέλα διδασκαλίας και μάθησης στο μάθημα των Θρησκευτικών» εμφανίζεται, ως μία από τις θεματικές ενότητες του εργαστηρίου, στην ενότητα «Θεματικές Δράσεις – Σεμινάρια», και πραγματοποιήθηκε στην αίθουσα της Εταιρίας των φίλων του λαού για τους θεολόγους καθηγητές της ΠΕΘ.¹⁴⁶ Μεγάλη υπήρξε η συμβολή και ο καθοδηγητικός ρόλος του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στα ΠΕΚ. Η παιδαγωγική επιστήμη στην Ελλάδα και ειδικότερα η επιμόρφωση των δασκάλων και καθηγητών επηρεάστηκε καθοριστικά από τη μακρόχρονη πορεία του Καθηγητή Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη στα τεκταινόμενα εκπαιδευτικά ζητήματα. Στο ακαδημαϊκό πλαίσιο και αντίστοιχα πλαίσιο της μαχόμενης εκπαίδευσης αναδύθηκαν θεωρητικές προσεγγίσεις και παιδαγωγικές αρχές που διαμόρφωσαν το ερευνητικό πεδίο της επαγγελματικής ανάπτυξης των εκπαιδευτικών.

Η αναγνώριση της προσφοράς του Καθηγητή Μαρκαντώνη φαίνεται στην έκδοση του τιμητικού τόμου *Σύγχρονα Παιδαγωγικά και Εκπαιδευτικά Θέματα* από

¹⁴³ Πανελλήνια Ένωσις Θεολόγων, Καταστατικό, Αθήναι, 1950, άρθρ. 1.

¹⁴⁴ Πρακτικά Β' Θεολογικού Συνεδρίου, Αθήναι, 1951, σ.σ. 12–15.

¹⁴⁵ Πανελλήνια Ένωσις Θεολόγων, Τροποποιημένο Καταστατικό, Αθήναι, 1961, άρθρ. 2.

¹⁴⁶ [ΕΚΠΑ: ΠΤΔΕ - Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής](http://www.primedu.uoa.gr/), στο: <http://www.primedu.uoa.gr/>

τον Τομέα Παιδαγωγικής της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών¹⁴⁷. Η ενότητα «Εκπαίδευση και Επιμόρφωση των Εκπαιδευτικών» που περιλαμβάνει ο τόμος αποτυπώνει το άμεσο επιστημονικό του ενδιαφέρον για την επαγγελματική σταδιοδρομία των εκπαιδευτικών. Οι πανεπιστημιακές παραδόσεις του οι δημοσιεύσεις του, η άσκηση της Εποπτείας στο ΠΣΠΑ και γενικότερα η θεωρία και πράξη του εργαστήριου Πειραματικής Παιδαγωγικής που διηύθυνε καταδεικνύουν την ενεργό του συμμετοχή στη διάδοση νεωτεριστικών παιδαγωγικών ιδεών¹⁴⁸. Τα ΠΕΚ ιδρύθηκαν το 1992, αντικαθιστώντας τις προϋπάρχουσες Σχολές Επιμόρφωσης, με στόχο την αναβάθμιση της επιμόρφωσης πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Λειτουργούν ως αυτόνομες δημόσιες υπηρεσίες υπό το Υπουργείο Παιδείας, με 16 κέντρα ανά την επικράτεια. Το Π.Δ. 45/1999 όρισε υποχρεωτικό πρόγραμμα εισαγωγικής επιμόρφωσης 100 ωρών για νεοδιόριστους εκπαιδευτικούς¹⁴⁹. Παρά την επιτυχία σε προαιρετικά ταχύρρυθμα προγράμματα (ΕΠΕΑΕΚ Ι), η πολιτική εκπαίδευσης μετέβαλε σταδιακά το ρόλο των ΠΕΚ προς την εισαγωγική επιμόρφωση. Το 2002 συστάθηκε ο Οργανισμός Επιμόρφωσης των Εκπαιδευτικών (ΟΕΠΕΚ) για το σχεδιασμό και το συντονισμό των επιμορφωτικών δράσεων¹⁵⁰. Η δημιουργία του ανέδειξε την ανάγκη ολιστικής διαχείρισης της συνεχιζόμενης επαγγελματικής ανάπτυξης, αν και ενίοτε η πολιτική στρατηγική παρέμενε κατακερματισμένη.

Η θεωρητική συμβολή του Καθηγητή Μαρκαντώνη στα προγράμματα μετεκπαίδευσης εντοπίζεται στην αναγνωρισμένη του εξειδίκευση στην «Εκπαίδευση και Επιμόρφωση των Εκπαιδευτικών». Οι απόφοιτοι του Πανεπιστημίου Αθηνών μετέφεραν τις παιδαγωγικές αρχές του στα ΠΕΚ, συμβάλλοντας στην καθιέρωση επιστημονικών προτύπων και μεθοδολογιών. Ως εκ τούτου, η επιρροή του στο θεωρητικό υπόβαθρο των δράσεων επιμόρφωσης διασφάλισε την ποιότητα και τον προσανατολισμό των εκπαιδευτικών προγραμμάτων των ΠΕΚ.

¹⁴⁷Κασσωτάκη, Μιχάλης Ι., Θεόδωρος Γ. Παπακωνσταντίνου, και Αθανάσιος Β. Βερτσέτης, επιμ. *Σύγχρονα παιδαγωγικά και εκπαιδευτικά θέματα: χαριστήριο τόμος ..ό.π.στο ίδιο,σ.10 και εξής*

¹⁴⁸ Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, *Ανθρωπαγωγική Βαθυψυχολογία και Αγωγή* (Αθήνα: Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής, 1981,σ.10.

¹⁴⁹ Προεδρικό Διάταγμα 45/1999, ΦΕΚ Α' 46/1999, Άρθρο 2.

¹⁵⁰ Υπουργείο Παιδείας, *Ίδρυση ΟΕΠΕΚ και Κανονισμός Λειτουργίας*, ΦΕΚ Β' 150/2002.

Συμπερασματικά προκύπτει, ότι το έργο του Καθηγητή Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη στο Φιλολογικό Σύλλογο «ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ» και σε άλλες επιστημονικές και κοινωνικές δραστηριότητες όπως π.χ. τα ΠΕΚ διατρέχει όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης και ειδικά της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών στην Ελλάδα, από τη θεωρητική παραγωγή μέχρι την εφαρμογή σε θεσμικά πλαίσια. Οι παραδοχές και οι παιδαγωγικές του προσεγγίσεις συνεχίζουν να επηρεάζουν την εξέλιξη των προγραμμάτων μετεκπαίδευσης και να διαμορφώνουν το επαγγελματικό προφίλ των εκπαιδευτικών.

3. Το συγγραφικό έργο του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη.

Η επιστημονική πορεία του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη δεν περιορίστηκε μόνο στη διδασκαλία και την έρευνα. Παράλληλα με το κύριο διδακτικό του έργο στα πανεπιστημιακά έδρανα, τις εξειδικευμένες ερευνητικές του προσπάθειες ως βοηθός στο ΕΠΠ-ΠΣΠΑ και τη δράση του με εισηγήσεις, χαιρετισμούς, προεδρίες σε επιστημονικές ενώσεις, ημερίδες, συνέδρια, συλλόγους εκπαιδευτικών και γονέων, σχολές Γονέων κλπ. ο Ιωάννης Μαρκαντώνης αφιερώθηκε στη συγγραφή και δημοσίευση σημαντικών επιστημονικών εργασιών, οι οποίες αποτελούν ουσιώδες τμήμα της επιστημονικής παιδαγωγικής εργογραφίας του¹⁵¹. Οι εργασίες αυτές έχουν συμβάλει ουσιαστικά στην εξέλιξη του πεδίου του, εμβαθύνοντας σε σύγχρονες ερευνητικές μεθόδους και παρουσιάζοντας καινοτόμες προσεγγίσεις. Μέσα από τη συνεισφορά του στη συγγραφή επιστημονικών άρθρων, ο Καθηγητής Μαρκαντώνης αναδείχθηκε ως πρωτοπόρος στο αντικείμενό του. Το έργο του αναγνωρίζεται πολλαπλώς και έχει επηρεάσει βαθιά την ακαδημαϊκή κοινότητα, προσφέροντας πολύτιμες γνώσεις και αναλύσεις που υποστηρίζουν την προαγωγή της επιστημονικής σκέψης και της παιδαγωγικής πράξης.

3.1. Το παιδαγωγικό συγγραφικό έργο του Ιωάννη Μαρκαντώνη.

Ο Καθηγητής Ιωάννης Μαρκαντώνης διακρίθηκε στο παιδαγωγικό πεδίο όχι μόνο μέσω της διδασκαλίας και της καθοδήγησης φοιτητών, αλλά και μέσω της εξαιρετικής συγγραφικής του δραστηριότητας. Τα έργα του Μαρκαντώνη αποτέλεσαν πρακτικά εργαλεία που βοήθησαν γενιές εκπαιδευτικών να

¹⁵¹Βλ. Νικ. Τασιόπουλος Δαδιώτες Πανεπιστημιακοί Η ζωή και το έργο τους ..ό. π. στο ίδιο σ.122,καταλογο της εργογραφίας του και χαιρετισμό του σε ημερίδα που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα 19-1-2011,στο: Πρακτικά [Γ. Ανδρεάδης/Χ. Γιαλλουρίδης/Θ. Δρούλια-Πανούση...](#) [Πολιτισμός - Ευρωπαϊκοί θεσμοί και Πολιτιστική κληρονομιά, Αθήνα 2012,σ.15.](#)

κατανοήσουν και να εφαρμόσουν τις παιδαγωγικές αρχές. Οι παραδόσεις του πρόσφεραν πλήρη κατάρτιση στους φοιτητές, συνδυάζοντας τη θεωρία με την πράξη, και τους προετοίμαζαν να γίνουν αποτελεσματικοί εκπαιδευτικοί. Με την ενσωμάτωση των πιο σύγχρονων γνώσεων και ερευνών, εξασφάλισε ότι οι εκπαιδευτικοί ήταν καλά εξοπλισμένοι για να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις της εκπαίδευσης.

Η παιδαγωγική επιστημονική εργογραφία του περιλαμβάνει μια σειρά από πρωτοποριακές εργασίες που έχουν ως στόχο την προώθηση της επιστημονικής γνώσης και την ενίσχυση της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Τα έργα του Μαρκαντώνη επικεντρώνονται σε σύγχρονες για την εποχή του παιδαγωγικές ερευνητικές μεθόδους και πρακτικές που έχουν μετασχηματίσει τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζεται η παιδαγωγική επιστήμη. Κάθε δημοσίευσή του αποτελεί έναν θησαυρό πληροφοριών που εξυπηρετεί τόσο την ακαδημαϊκή κοινότητα, όσο και τους επαγγελματίες του χώρου της εκπαίδευσης. Οι έρευνές του καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα θεμάτων, από τη θεωρητική ανάλυση εκπαιδευτικών μοντέλων έως την εφαρμογή καινοτόμων εκπαιδευτικών τεχνικών στην πράξη. Η επιρροή του Μαρκαντώνη στην παιδαγωγική επιστημονική εργογραφία είναι αδιαμφισβήτητη. Οι εργασίες του έχουν λάβει διεθνή αναγνώριση και έχουν καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη της παιδαγωγικής επιστήμης, προσφέροντας βασικές γνώσεις και εμπειρίες που συμβάλλουν στην κατανόηση και τη βελτίωση της εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Μέσω της συγγραφικής του δράσης, ο Καθηγητής Μαρκαντώνης έχει διαμορφώσει μια νέα γενιά επιστημόνων και εκπαιδευτικών, εμπνέοντας τους να ακολουθήσουν το παράδειγμά του και να συμβάλουν ενεργά στην προαγωγή της επιστημονικής και παιδαγωγικής γνώσης.

Η εργογραφία του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη είναι πλούσια σε σημαντικά συγγράμματα που στοχεύουν στην ενίσχυση της παιδαγωγικής επιστήμης και της διδακτικής πρακτικής¹⁵². Σε δημοσιευμένο βιογραφικό του αναγράφονται τα

¹⁵² Καταβλήθηκε συστηματική προσπάθεια συλλογής, από δημοσιευμένες και αδημοσίευτες πηγές, των κύριων συγγραμμάτων και άρθρων του Ιωάννη Μαρκαντώνη. Ωστόσο, δεν δύναμαι να διατυπώσουμε με απόλυτη βεβαιότητα ότι καλύψαμε το σύνολο του έργου του, δεδομένου ότι πολλά κείμενα αρχικά κυκλοφορούσαν ως πανεπιστημιακές παραδόσεις ή πολυγραφήμενα που ανανεώνονταν τακτικά, δημοσιεύθηκαν εκ των υστέρων από διαδοχικούς οίκους βιβλίων και ότι πλήθος άρθρων-ανατύπων του είναι διάσπαρτα σε λεξικά, εγκυκλοπαίδειες και συλλογικούς τόμους με δυσχερή ανίχνευση. Επομένως τα ευρήματα που παρουσιάζονται εδώ είναι ασφαλώς τα κύρια, θεωρούνται ενδεικτικά και όχι

παρακάτω χαρακτηριστικά για την ενασχόληση του Μαρκαντώνη με τη συγγραφή: «Είναι συγγραφέας 15 βιβλίων και περισσότερων των 100 άρθρων, μελετών σε συλλογικά έργα, σε ειδικά παιδοψυχολογικά περιοδικά εγκυκλοπαίδειες και λεξικά σχετικά με ζητήματα Παιδαγωγικής Διδακτικής και Ψυχολογίας (βαθυψυχολογίας) και γλωσσικής ανάλυσης».¹⁵³ Στη συνέχεια καταρτίστηκαν δύο είδη καταλόγων που αποτυπώνουν την κύρια συγγραφική δραστηριότητα του καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη: πρώτον, συγκεντρωτικός κατάλογος και, δεύτερον, κατάλογος εργογραφίας ταξινομημένος κατά κατηγορίες.

I. Συγκεντρωτικός Κατάλογος της κύριας Εργογραφίας Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη

1. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1957. *Μέθοδος λατινικής γλώσσης, ήτοι μεθοδικόν συντακτικόν μετά πλείστων παραδειγμάτων και ασκήσεων*. Εν Αθήναις: [χ.ό.].
2. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1957. Πρωτόκολλον εξετάσεως διά του κριτηρίου αναπτύξεως H. Hetzer. Έν τω εκδικώ τεύχει εκδοθέντι υπό ΕΠΠ του ΕΚΠΑ υπό τόν τίτλον Επιστημονικαί ερευναι (1949–1956). Αθήναι.
3. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1961. *Η σχέσις μεταξύ ἐπιδόσεως ἐν τῷ Γυμνασίῳ καὶ ἐξελίξεως ἐν τῷ βίῳ*. Εν Αθήναις: [χ.ό.].
4. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1967. *Συμβολή εις τήν κριτικήν της ψυχολογικής μεθόδου*. Αθήναι: [χ.ό.].
5. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1968. *Ψυχοσωματική ανάπτυξις του παιδιού: δεδομένα πρὸς παιδαγωγικὴν ἀξιοποίησίν [μετὰ 25 εικόνων καὶ εκτενούς βιβλιογραφίας]*. Αθήναι: [χ.ό.].
6. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1969. *Σύγχρονα ζητήματα παιδαγωγικῆς ψυχολογίας*. Αθήναι: [χ.ό.].
7. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1969. *Οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι ἐξ ἐπόψεως ἀνθρωπολογικῆς-ύπαρξικῆς: πρὸς σύνθεσιν τῆς χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας*. Αθήναι: [χ.ό.].

εξαντλητικά, και κάθε συμπλήρωμα ή νέα εντόπιση υλικού θα απαιτήσει αναθεώρηση και επικαιροποίηση του καταλόγου.

¹⁵³Ralph Hubner, Who is who στην Ελλάδα...ό. π. στο ίδιο,σ.752, αναπτύσσεται ολοκληρωμένη επισκόπηση των κυριότερων έργων που καθόρισαν την πορεία του· το λήμμα εκπονήθηκε, προφανώς, με τη δική του συμβολή.

8. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1973. Προλεγόμενα εις σχέδια μακροταξιομίας τῶν παιδαγωγικῶν ἀντικειμένων. Ἀθῆναι.
9. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1973. Εἰσηγήσεις ἐπὶ τῆς ἀνωτάτης ἐκπαιδεύσεως: ταξινόμησις σκοποθετικῶν μεταβλητῶν, ἐκπαίδευσις ἐνηλίκων παρὰ τῆ ἀνωτάτη ἐκπαιδεύσει, πανεπιστημιακὰ συγγράμματα, πανεπιστημιακαὶ βιβλιοθῆκαι. Ἀθῆναι.
10. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1973. Ὁ ἐλεύθερος χρόνος εἰς τὸν αἰῶνα τῆς τεχνικῆς: συμβολὴ εἰς τὴν Παιδαγωγικὴν Σχολήν. Ἀθῆναι: [χ.ό.].
11. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1975–1977. Ὁ Ἡγετικὸς Ῥόλος τῆς Νεολαίας εἰς τὴν Διαμόρφωσιν τῆς Κοινωνίας. Παιδαγωγικὰ Ἀνάλεκτα (Λύκειον Βάσκα).
12. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1977. Παραδόσεις Ἱστορίας τῆς Παιδείας. Ἀθῆναι.
13. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1977. Ψυχολογία καὶ ψυχαγωγικὴ τῶν μεταβατικῶν φάσεων τῆς ζωῆς: συμβολὴ εἰς τὴν ὀρθαγωγικὴν τῶν μεταβατικῶν φάσεων τῆς ὑγιούς προσωπικότητος. Ἀνάτυπον Παιδαγωγικὰ Ἀνάλεκτα (Λύκειον Βάσκα).
14. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1978. Ἡ παρουσία τοῦ ἀσυνείδητου στὴν καθημερινὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Περιοδικόν Σχολεῖον καὶ Ζωή.
15. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1980. Τὸ διδακτικὸν πρόβλημα στὴ συνάντησιν με τὶς μεταφράσεις κλασικῶν στὸ σύγχρονο σχολεῖο. Στο: Πρωτότυπον καὶ μτφ. Σπουδαστήριον Κλασσικῆς Φιλολογίας, Ἀθῆναι.
16. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1981. Ἀγωγή: Ἐννοία ἀγωγῆς, ἱστορικὴ ἀνασκόπησις, γενικοὶ σκοποὶ ἀγωγῆς. Λῆμμα ἐν Ἐγκυκλοπαίδεια Λαροῦς–Μπριτάνικα, τόμ. 2ος, σσ. 222–230.
17. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ., καὶ Μιχάλης Ι. Κασσωτάκης. 1981–82. Διδακτικὴ τ. Α': Στοιχεῖα διδακτικῆς καὶ ἀξιολογήσεως τῆς ἐπιδόσεως. (Σημειώσεις Πανεπιστημιακῶν Παραδόσεων), Ἀθῆναι: Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, Ἐργαστήριον Πειραματικῆς Παιδαγωγικῆς.
18. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ., καὶ Μιχάλης Ι. Κασσωτάκης. 1984. Διδακτικὴ. Ἀθῆναι: Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, Φιλοσοφικὴ Σχολή.

19. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1984. Παιδαγωγική Ἐπιθεώρησης: περιοδική ἔκδοσις τῆς Παιδαγωγικῆς Ἐταιρείας Ἑλλάδος. Θεσσαλονίκη: Παιδαγωγική Ἐταιρεία Ἑλλάδος.
20. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1990–1991. Ἀνθρωπαγωγική. Ἀθήναι.
21. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ., καὶ Α. Β. Ρήγα. 1991. Οἰκογένεια, μητρότης, ἀναδοχή: διεπιστημονικὴ προσέγγιση. Ἀθήναι: Μαυρομαμάτης.
22. Markantonis, John S., καὶ Anastasia-Valentine D. Rigas (επιμ.). 1998. Qualitative Analysis in Human Sciences: New Perspectives in Methodology. Athens.
23. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 2004. Πρακτικά συνεδριάσεων ἐπιτροπῶν καὶ ὀλομέλειας τῆς Βουλῆς τῶν Ἐφήβων: Ἀθήναι 10–13 Σεπτεμβρίου 2004. Ἀθήναι: Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων.
24. Κασσωτάκης, Μιχάλης, Θεόδωρος Παπακωνσταντίνου, καὶ Αθανάσιος Βερτσέτης (επιμ.). 2007. Σύγχρονα παιδαγωγικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ θέματα: Χαριστήριος τόμος στὸν ὀμότιμο καθηγητὴ Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη. Ἀθήναι: Gutenberg.
25. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ., Βασίλειος Α. Κωνσταντόπουλος, καὶ Fr. Adrados. 2008. Δομὴ καὶ λειτουργία τῶν κλασσικῶν γλωσσῶν: Παράλληλον συντακτικὸν ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς γλώσσης. Ἀθήναι: Φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσός.

II. Κατάλογος Εργογραφίας κατὰ Κατηγορίες

Γλωσσολογία

1. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1957. Μέθοδος λατινικῆς γλώσσης, ἤτοι μεθοδικὸν συντακτικὸν μετὰ πλείστων παραδειγμάτων καὶ ἀσκήσεων. Ἀθήναι: [χ.ό.].
2. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ., Βασίλειος Α. Κωνσταντόπουλος, καὶ Fr. Adrados. 2008. Δομὴ καὶ λειτουργία τῶν κλασσικῶν γλωσσῶν: Παράλληλον συντακτικὸν ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς γλώσσης. Ἀθήναι: Φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσός.

Παιδαγωγική και Εκπαίδευση

1. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1973. Προλεγόμενα εἰς σχέδια μακροταξιομίας τῶν παιδαγωγικῶν ἀντικειμένων. Ἀθήναι.

2. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1973. Εισηγήσεις ἐπὶ τῆς ἀνωτάτης ἐκπαιδεύσεως: ταξινόμησις σκοποθετικῶν μεταβλητῶν, ἐκπαίδευσις ἐνηλίκων παρὰ τῆ ἀνωτάτη ἐκπαιδεύσει, πανεπιστημιακὰ συγγράμματα, πανεπιστημιακαὶ βιβλιοθήκαι. Ἀθῆναι.
3. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1977. Παραδόσεις ἱστορίας τῆς Παιδείας. Ἀθῆναι.
4. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1980. Τὸ διδακτικὸν πρόβλημα στὴ συνάντησιν μὲ τὶς μεταφράσεις κλασικῶν στὸ σύγχρονο σχολεῖο. Στο: Πρωτότυπον καὶ μτφ. Σπουδαστήριον Κλασσικῆς Φιλολογίας, Ἀθῆναι.
5. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ., καὶ Μιχάλης Ι. Κασσωτάκης. 1981–82. Διδακτικὴ τ. Α': Στοιχεῖα διδακτικῆς καὶ ἀξιολογήσεως τῆς ἐπιδόσεως (Σημειώσεις Πανεπιστημιακῶν Παραδόσεων). Ἀθῆναι: Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, Ἐργαστήριον Πειραματικῆς Παιδαγωγικῆς.
6. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ., καὶ Μιχάλης Ι. Κασσωτάκης. 1984. Διδακτικὴ. Ἀθῆναι: Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, Φιλοσοφικὴ Σχολή.
7. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1990–1991. Ἀνθρωπαγωγικὴ. Ἀθῆναι.
8. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1975–1977. Ὁ Ἠγετικὸς Ῥόλος τῆς Νεολαίας εἰς τὴν Διαμόρφωσιν τῆς Κοινωνίας. Παιδαγωγικὰ Ανάλεκτα (Λύκειον Βάσκα).
9. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 2004. Πρακτικὰ συνεδριάσεων ἐπιτροπῶν καὶ ὀλομέλειας τῆς Βουλῆς τῶν Ἐφήβων: Ἀθῆναι 10–13 Σεπτεμβρίου 2004. Ἀθῆναι: Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων.

Ψυχολογία καὶ Ανάπτυξη

1. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1967. Συμβολὴ εἰς τὴν κριτικὴν τῆς ψυχολογικῆς μεθόδου. Ἀθῆναι: [χ.ό.].
2. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1968. Ψυχοσωματικὴ ἀνάπτυξις τοῦ παιδιοῦ: δεδομένα πρὸς παιδαγωγικὴν ἀξιοποίησιν [μετὰ 25 εἰκόνων καὶ ἐκτενοῦς βιβλιογραφίας]. Ἀθῆναι: [χ.ό.].
3. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1969. Σύγχρονα ζητήματα παιδαγωγικῆς ψυχολογίας. Ἀθῆναι: [χ.ό.].
4. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1977. Ψυχολογία καὶ ψυχαγωγικὴ τῶν μεταβατικῶν φάσεων τῆς ζωῆς: συμβολὴ εἰς τὴν ὀρθαγωγικὴν τῶν

μεταβατικῶν φάσεων τῆς ὑγιούς προσωπικότητος. Ανάπτυκτον Παιδαγωγικὰ Ανάλεκτα (Λύκειον Βάσκα).

5. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1978. Ἡ παρουσία τοῦ ἀσυνείδητου στὴν καθημερινή ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Περιοδικόν Σχολεῖον καὶ Ζωή.

Φιλοσοφία και Ανθρωπολογία

1. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1969. Οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι ἐξ ἐπόψεως ἀνθρωπολογικῆς-ύπαρξικῆς: πρὸς σύνθεσιν τῆς χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας. Ἀθῆναι: [χ.ό.].

Μεθοδολογία και Ἔρευνα

1. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1957. Πρωτόκολλον ἐξετάσεως διὰ τοῦ κριτηρίου ἀναπτύξεως H. Hetzer. Ἐν τῷ εἰδικῷ τεύχει ἐκδοθέντι ὑπὸ ΕΠΠ τοῦ ΕΚΠΑ ὑπὸ τὸν τίτλον Ἐπιστημονικαὶ ἔρευναι (1949–1956). Ἀθῆναι.

2. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1986. Εἰσαγωγή εἰς τὴν μεθοδολογίαν τῶν ἐπιστημῶν τῆς ἀγωγῆς. I. Μέθοδοι ἐρευνῶν, Τεύχος Α': Τεχνικὴ τῶν κλιμάκων. Ἀθῆναι.

3. Markantonis, John S., καὶ Anastasia-Valentine D. Rigas (επιμ.). 1998. Qualitative Analysis in Human Sciences: New Perspectives in Methodology. Athens.

4. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. Ἡ τακτικὴ τοῦ ἐπιστημονικῶς ἐργάζεσθαι. Καθηγητοῦ ἐν τῷ Διδασκαλείῳ Μέσης Ἐκπαιδεύσεως. Ἀθῆναι: [χ.ό.].

5. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. Στατιστικὴ Εφαρμοσμένη εἰς τὰς Ἐπιστήμας τῆς Ἀγωγῆς μετὰ Στοιχείων Ὁργανώσεως τῆς Ἐρευνας, Ἀθῆναι 1978.

Ἐπετειακὲς Ἐκδηλώσεις

1. Κασσωτάκης, Μιχάλης, Θεόδωρος Παπακωνσταντίνου, καὶ Αθανάσιος Βερτσέτης (επιμ.). 2007. Σύγχρονα παιδαγωγικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ θέματα: Χαριστήριος τόμος εἰς τὸν ὀμότιμον καθηγητὴν Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη. Ἀθῆναι: Gutenberg.

Συλλογικά

1. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ., καὶ Anastasia-Valentine D. Rigas (επιμ.). 1998. Qualitative Analysis in Human Sciences: New Perspectives in Methodology. Athens.

2. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 2004. Πρακτικά συνεδριάσεων επιτροπών και όλομέλειας της Βουλής των Εφήβων (10–13 Σεπτεμβρίου 2004). Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων.

3. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. "Συμβολή στην οριοθεσία και ταξινόμια της μεταρρυθμιστέας ύλης στο χώρο της Παιδείας," στο *Οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα. Προσπάθειες αδιέξοδα προοπτικές*, επιμ. Α. Καζαμίας και Μ. Κασσωτάκης (Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης, 1986), σ. 55-78.

Άρθρα σε Έγκυκλοπαίδειες και Περιοδικά

1. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1981. Αγωγή: Έννοια αγωγής, ιστορική ανασκόπησης, γενικοί σκοποί αγωγής. Λήμμα ἐν Έγκυκλοπαίδεια Λαρούς–Μπριτάνικα, τόμ. 2ος, σσ. 222–230.

2. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1978. Η παρουσία του άσυνείδητου στην καθημερινή ζωή του ανθρώπου. Περιοδικόν Σχολεῖον καὶ Ζωή.

3. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 19__ [χ.χ.]. Το διαγνωστικόν πρόβλημα τῆς προσωπικότητας. Ελληνοχριστιανική Αγωγή 11, σσ. 190–193 καὶ 218–222.

4. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. 1981. Οί ἐτερόφυλες σχέσεις μεταξύ φοιτητῶν καὶ οί σχέσεις αὐτῶν ἀπέναντι σὲ σχετικά με αὐτές θέματα. Στο: Έλληνική Έταιρεία Εὐγονικῆς καὶ Γενετικῆς τοῦ Ἀνθρώπου. Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση. Αθήνα, σσ. 227–246.

Προκύπτει ὅτι ἡ τεράστια καὶ πολυδιάστατη **παιδαγωγικὴ συγγραφικὴ δραστηριότητα** του Καθηγητῆ Ιωάννη Μαρκαντώνη (15 βιβλία καὶ πάνω ἀπὸ 100 ἀρθρα/μελέτες), ἡ ὁποία ἐκτείνεται ἀπὸ τὴν **Ἀνθρωπαγωγικὴ** καὶ τὴν **Διδακτικὴ Μεθοδολογία** ἕως τὴν **Ψυχολογία** καὶ τὴν **Φιλοσοφία**, τὸν ἀνέδειξε σὲ κομβικὴ ἀκαδημαϊκὴ μορφή, καθὼς ἀποτέλεσε **πρακτικὸ ἐργαλεῖο** γιὰ γενιές εκπαιδευτικῶν καὶ συνέβαλε καθοριστικὰ σὲ τὴν **προώθηση τῆς σύγχρονης παιδαγωγικῆς ἐπιστῆμης** σὲ τὴν Ελλάδα.

3.2. Δομὴ καὶ περιεχόμενο τοῦ παιδαγωγικοῦ - συγγραφικοῦ τοῦ ἔργου τοῦ

Τὸ παιδαγωγικὸ καὶ συγγραφικὸ ἔργο τοῦ Ιωάννη Μαρκαντώνη ὅπως διαφαίνεται ἀπὸ τοὺς παραπάνω καταλόγους ἀποτελεῖται ἀπὸ ποικίλα ἔργα ποὺ καλύπτουν πολλές πτυχές τῆς ἐκπαίδευσης καὶ τῆς παιδαγωγικῆς καὶ ὄχι μόνον. Αὐτὰ περιλαμβάνουν θέματα, ὅπως ἡ σχέση τῆς εκπαιδευτικῆς ἐπίδοσης με τὴν μετέπειτα

εξέλιξη στη ζωή, την ψυχοσωματική ανάπτυξη των παιδιών, τον ελεύθερο χρόνο των νέων, τη διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών μέσω μετάφρασης, τις ετερόφυλες σχέσεις των νέων, τη μακροταξινόμηση των παιδαγωγικών αντικειμένων, και την κριτική της ψυχολογικής μεθόδου. Επίσης, περιλαμβάνει ζητήματα σύγχρονης παιδαγωγικής ψυχολογίας, την ανθρωπαγωγική, την παιδεία ειρήνης, την βαθυψυχολογία και αγωγή, καθώς και παραδόσεις στην ιστορία της παιδείας.

Η δομή του παιδαγωγικού έργου του Μαρκαντώνη μπορεί να χωριστεί σε διάφορες κατηγορίες¹⁵⁴: Θεωρητικά Κείμενα: Εδώ περιλαμβάνονται τα κείμενα, όπου αναπτύσσει τις παιδαγωγικές του θεωρίες και τις φιλοσοφικές βάσεις της εκπαίδευσης. Εμπειρικές Έρευνες: Μελέτες και έρευνες που πραγματοποιήθηκαν για την τεκμηρίωση των θεωριών του και την ανάλυση των εκπαιδευτικών πρακτικών. Διδακτικά Βιβλία: Εγχειρίδια και εκπαιδευτικό υλικό που χρησιμοποιήθηκαν στην εκπαιδευτική διαδικασία. Άρθρα και Δημοσιεύσεις: Συγγραφικό έργο που δημοσιεύθηκε σε επιστημονικά περιοδικά και συνέδρια. Με βάση τους τίτλους των συγγραφικών έργων του Καθηγητή Μαρκαντώνη και την ανασκόπηση του περιεχομένου τους, φαίνεται ότι επιδίωκε να ενθαρρύνει τους φοιτητές του να αναπτύξουν κριτική σκέψη, να κατανοήσουν την ιστορική και κοινωνική διάσταση της εκπαίδευσης, και να γίνουν ενεργοί και συνειδητοποιημένοι πολίτες.¹⁵⁵

Ο Μαρκαντώνης προωθούσε αξίες όπως η σημασία της ηθικής ανάπτυξης, η καλλιέργεια της κριτικής σκέψης και η ανάγκη για αμοιβαία κατανόηση και σεβασμό στις ανθρώπινες σχέσεις. Η φιλοσοφία του περιλάμβανε την πίστη στη δύναμη της εκπαίδευσης να αλλάζει ζωές και να διαμορφώνει κοινωνίες, καθώς και την ανάγκη για εκσυγχρονισμό και προσαρμογή στις σύγχρονες απαιτήσεις και προκλήσεις.¹⁵⁶ Η Διδασκαλία ασκείται από τον κύριο φορέα της το δάσκαλο με στόχο την επικουρία του μαθητή-του διδασκομένου προς **ολική ανάπτυξη** σύμφωνα με τις δυνατότητες του και σε συνεχή αλληλεπίδραση με τους γύρω του και το περιβάλλον που

¹⁵⁴ Ralph Hubner, Who is who στην Ελλάδα...ό. π. στο ίδιο,σ.752.

¹⁵⁵ Κασσωτάκη, Μιχάλη, κ. α. *Σύγχρονα παιδαγωγικά και εκπαιδευτικά θέματα: Χαριστήριο τόμος...στο ίδιο, ό. π. σσ. 630–631.*

¹⁵⁶ Ήταν θιασώτης μιας ολιστικής παιδαγωγικής και εκπαίδευσης που κεντρικός σκοπός της είναι η πολύπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας του μαθητή. Η μάθηση δεν περιορίζεται στα βιβλία ή στις τυπικές ακαδημαϊκές δραστηριότητες, αλλά επεκτείνεται σε βιωματικές εμπειρίες, στο συναισθηματικό και κοινωνικό πεδίο, ηθική διαπαιδαγώγηση καθώς είναι διαδικασία δια βίου. Βλ. σχετικά Γιώργου Λούκα, *Ολιστική παιδαγωγική: Εκπαίδευση και ανάπτυξη χαρακτήρα*, Αθήνα: 2022,σ.128.

μεταβάλλεται¹⁵⁷. Οραματίζονταν ένα εκπαιδευτικό σύστημα που όχι μόνο μεταδίδει γνώση, αλλά και διαμορφώνει χαρακτήρες και αξίες, προετοιμάζοντας τους νέους για τη συμμετοχή τους στην κοινωνία με έναν ουσιαστικό και θετικό τρόπο.

Με λίγα λόγια, ο Καθηγητής Μαρκαντώνης έδινε έμφαση στην ολιστική ανάπτυξη των φοιτητών του, προάγοντας την εκπαίδευση ως εργαλείο για την προαγωγή της δημοκρατίας, της ηθικής και της κοινωνικής ευθύνης. **Κύριες Επιρροές στο Περιεχόμενο.** Τα έργα του Μαρκαντώνη επηρεάστηκαν από τις φιλοσοφικές και ψυχολογικές θεωρίες της εποχής του, καθώς και από τις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες που επικρατούσαν στην Ελλάδα και τον κόσμο. Οι θεωρίες ψυχολογίας και παιδαγωγικής των μεγάλων στοχαστών της Δύσης επηρέασαν βαθιά το έργο του, ενώ τα κοινωνικά ζητήματα, όπως η ειρήνη και η δημοκρατία αποτελούν κεντρικούς άξονες της δουλειάς του. **Επικρατούσα Πραγματικότητα στην Εποχή του.** Την περίοδο που έγραφε ο Μαρκαντώνης, η Ελλάδα περνούσε από διάφορες κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές.

Η ανάγκη για εκσυγχρονισμό και αναβάθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος ήταν επιτακτική. Ο Μαρκαντώνης ανταποκρίθηκε σε αυτές τις ανάγκες, ενσωματώνοντας σύγχρονες παιδαγωγικές μεθόδους και ψυχολογικές θεωρίες στα έργα του. **Συμβολή στην Εκπαίδευση και την Παιδαγωγική.** Ο Ιωάννης Μαρκαντώνης είχε σημαντική συμβολή στην εκπαίδευση και την παιδαγωγική στην Ελλάδα. Με τα έργα του, προώθησε νέες μεθόδους διδασκαλίας και υποστήριξε την ενσωμάτωση ψυχολογικών θεωριών στην εκπαιδευτική διαδικασία. Η δουλειά του έχει αναγνωριστεί για την προώθηση της ειρήνης, της δημοκρατίας και της κοινωνικής δικαιοσύνης στην εκπαίδευση. **Αποτίμηση του Συγγραφικού Έργου.**

Το συγγραφικό έργο του Ιωάννη Μαρκαντώνη παραμένει σημαντικό για την παιδαγωγική επιστήμη και την εκπαίδευση στην Ελλάδα. Η ποικιλία των θεμάτων που καλύπτει, η διεπιστημονική του προσέγγιση και η έμφαση στη σύγχρονη παιδαγωγική πρακτική τον καθιστούν έναν από τους πλέον αξιόλογους παιδαγωγούς και στοχαστές της εποχής του. Το έργο του συνεχίζει να επηρεάζει την εκπαιδευτική πολιτική και πρακτική, προσφέροντας πολύτιμες γνώσεις και μεθοδολογίες στους εκπαιδευτικούς και τους ερευνητές.

Ο Ιωάννης Μαρκαντώνης, καθηγητής Παιδαγωγικής, έχει επιδείξει σημαντική συμβολή στον τομέα της εκπαίδευσης και της παιδαγωγικής στην Ελλάδα, μέσω του πλούσιου συγγραφικού του έργου. Η δομή του έργου του περιλαμβάνει ποικίλα

¹⁵⁷ Ιωάννη Σ.Μαρκαντώνη,Ανθρωπαγωγική,τομ.2^{ος} ..ό.π. στο ίδιο,σ.285

θέματα που καλύπτουν από τη σχέση της εκπαιδευτικής επίδοσης με την μετέπειτα εξέλιξη στη ζωή, έως την ψυχοσωματική ανάπτυξη των παιδιών και την κριτική της ψυχολογικής μεθόδου. Οι κύριες επιδράσεις στο έργο του Μαρκαντώνη προέρχονται από τις σύγχρονες ψυχολογικές και παιδαγωγικές θεωρίες, καθώς και από τις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες της εποχής του. Η θεωρία της ανθρωπαγωγικής, για παράδειγμα, επηρεάστηκε σημαντικά από τις φιλοσοφικές τάσεις και τα κοινωνικά ρεύματα της εποχής του, όπως η έμφαση στη συνολική ανάπτυξη του ατόμου και η προώθηση της κοινωνικής δικαιοσύνης. Την εποχή που δραστηριοποιείτο ο Μαρκαντώνης, η Ελλάδα περνούσε από διάφορες κοινωνικές και πολιτικές μεταβάσεις. Ο εκπαιδευτικός τομέας ήταν υπό αναμόρφωση, με τις νέες μεθόδους και τεχνικές διδασκαλίας να γίνονται αναγκαίες για την ενίσχυση της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Ο Μαρκαντώνης ανταποκρίθηκε σε αυτές τις προκλήσεις, ενσωματώνοντας τις νέες θεωρίες και πρακτικές στη δουλειά του.

Η συμβολή του Μαρκαντώνη στην εκπαίδευση είναι αναμφισβήτητη. Προώθησε την ενσωμάτωση των ψυχολογικών θεωριών στην εκπαιδευτική διαδικασία, ενισχύοντας την κατανόηση των παιδαγωγικών πρακτικών και προσφέροντας καινοτόμες μεθόδους για τη διδασκαλία. Τα έργα του, όπως η "Ανθρωπαγωγική" και η «Παιδεία ειρήνης», προάγουν την ειρήνη και τη δημοκρατία, ως κεντρικά στοιχεία της εκπαιδευτικής πολιτικής. Αναφορικά με την αποτίμηση του συγγραφικού του έργου, ο Μαρκαντώνης κατόρθωσε να συνδυάσει τη θεωρία με την πράξη, παρέχοντας πρακτικές λύσεις και προτάσεις για την εκπαίδευση. Το έργο του παραμένει επίκαιρο και επηρεάζει συνεχώς την εκπαιδευτική πολιτική και πρακτική στην Ελλάδα. Μέσω των βιβλίων και των άρθρων του, έχει αφήσει ένα ανεξίτηλο αποτύπωμα στην Παιδαγωγική επιστήμη, επηρεάζοντας την εκπαίδευση σε επίπεδο θεωρίας και πράξης. Στη συνέχεια προβαίνουμε σε συνοπτική παρουσίαση και κριτική ανάλυση του περιεχομένου των παιδαγωγικών μελετών και εργασιών του, οι οποίες εντάσσονται στο πεδίο της επιστημονικής παιδαγωγικής εργογραφίας. Οι εν λόγω συμβολές χαρακτηρίζονται από σαφή παιδαγωγικό προσανατολισμό, καθώς πραγματεύονται θεωρητικά και εφαρμοσμένα ζητήματα της εκπαιδευτικής πράξης, αναδεικνύοντας την επιστημονική τεκμηρίωση, τη μεθοδολογική συνέπεια και τη συμβολή τους στην εξέλιξη του παιδαγωγικού λόγου και της εκπαιδευτικής θεωρίας.

1. Δομή και λειτουργία των κλασικών γλωσσών: Παράλληλο συντακτικό αρχαίας ελληνικής και λατινικής γλώσσας. Το βιβλίο αυτό αποδεικνύει, ότι η δομή της φράσης και ο τρόπος γραφής είναι ουσιαστικά ίδιοι στα ελληνικά και στα λατινικά, αποτελώντας τη βάση της σύνταξης και της λογοτεχνίας των σύγχρονων

γλωσσών μας. Με διάφορους τρόπους, η ελληνική και η λατινική γλώσσα παραμένουν ζωντανές σήμερα. Στην πραγματικότητα, τα αρχαία ελληνικά άσκησαν σημαντική επιρροή στα λατινικά και είχαν ήδη παρόμοιο τρόπο δομής της φράσης. Συχνά, αναφέρω ότι οι ευρωπαϊκές γλώσσες σήμερα είναι «ημιελληνικά» ή «κρυπτοελληνικά». Το ίδιο μπορεί να ειπωθεί και για τα νέα ελληνικά, τα οποία, παρόλο που προέρχονται από τη δημοτική, δεν θα μπορούσαν να θεωρηθούν πολιτιστική κατηγορία χωρίς την τεράστια επίδραση της καθαρεύουσας, που προέρχεται από τον πεζό λόγο της ελληνιστικής, ρωμαϊκής και βυζαντινής εποχής. Το βιβλίο προσφέρει αφενός όλη τη θεωρία για τον παραλληλισμό των δύο κλασικών γλωσσών, όπως η επίδραση των ελληνικών στα λατινικά, και αφετέρου μια ιδιαίτερα διδακτική παρουσίαση των συντακτικών φαινομένων. Πιστεύω ότι το βιβλίο είναι σημαντικό τόσο από θεωρητική όσο και από διδακτική άποψη και θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί και σε άλλες χώρες, αν τα νεοελληνικά κείμενα (μεταφράσεις, συντακτικοί κανόνες και ασκήσεις) μεταφραστούν στις αντίστοιχες γλώσσες. (Βλ. Πρόλογο, Francisco R. Adrados). Ακόμη το βιβλίο αποδεικνύει ότι η δομή της φράσης και ο τρόπος γραφής είναι ουσιαστικά παρόμοιοι στα ελληνικά και στα λατινικά, καθορίζοντας τη βάση της σύνταξης και της λογοτεχνίας των σύγχρονων γλωσσών μας. Με διάφορους τρόπους, η ελληνική και η λατινική γλώσσα συνεχίζουν να είναι ζωντανές στις μέρες μας. Παιδαγωγικός χαρακτήρας: Αυτό το έργο αποτελεί ένα πολύτιμο εργαλείο για τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές, παρέχοντας σαφείς και συγκριτικές αναλύσεις των συντακτικών δομών των κλασικών γλωσσών. Συγγραφή με τον Βασίλειο Α. Κωνσταντινόπουλο, Εκδόσεις Φιλολογικού Συλλογού Παρνασσός.

2. Η σχέση μεταξύ επίδοσεως ἐν τῷ Γυμνασίῳ καί ἐξελίξεως ἐν τῷ βίῳ. Η διατριβή εξετάζει τη σχέση μεταξύ των επιδόσεων των μαθητών κατά την περίοδο του Γυμνασίου και της εξέλιξής τους στη μετέπειτα ζωή. Αντικειμενικός σκοπός της έρευνας είναι να διερευνηθεί αν και πώς η ακαδημαϊκή επίδοση στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση μπορεί να επηρεάσει τις επαγγελματικές και κοινωνικές προοπτικές των ατόμων. Με τη χρήση στατιστικών δεδομένων και ποιοτικών συνεντεύξεων, η έρευνα παρουσιάζει τα αποτελέσματα που αποδεικνύουν την επίδραση της σχολικής επίδοσης στη μελλοντική πορεία, αναδεικνύοντας παραδείγματα επιτυχημένων περιπτώσεων και αναλύοντας τις παραμέτρους που συμβάλλουν στην εξέλιξη αυτή. Η διατριβή αποτελεί την πρώτη απόπειρα να αναδειχθεί ο επαγγελματικός προσανατολισμός των εφήβων μαθητών, εντάσσοντάς τον στο ευρύτερο πλαίσιο της ακαδημαϊκής τους απόδοσης στο Γυμνάσιο. Μέσα από την ανάλυση των δεδομένων και την παρουσίαση των ευρημάτων, προσπαθεί να προσφέρει πολύτιμες

πληροφορίες και καθοδήγηση για τον σχεδιασμό μελλοντικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων, στοχεύοντας στη στήριξη των μαθητών στην κρίσιμη φάση της επιλογής επαγγελματικής σταδιοδρομίας. Παιδαγωγικός χαρακτήρας: Ερευνά τη σχέση μεταξύ της σχολικής επίδοσης και της μετέπειτα εξέλιξης των μαθητών, προσφέροντας σημαντικές διορατικότητες για την εκπαιδευτική και επαγγελματική ανάπτυξη των εφήβων μαθητών.

3. Προλεγόμενα εις σχέδια μακροταξιομίας τῶν παιδαγωγικῶν ἀντικειμένων.

Το έργο αυτό αποτελεί μια διεξοδική εισαγωγή στα σχέδια μακροταξιομίας των παιδαγωγικών αντικειμένων. Στόχος του είναι η κατηγοριοποίηση και η συστηματική οργάνωση της παιδαγωγικής γνώσης, προσφέροντας ένα πλαίσιο που διευκολύνει την αναζήτηση και την κατανόηση των διαφόρων παιδαγωγικών θεωριών και πρακτικών. Μέσα από τη βαθιά ανάλυση και την επιστημονική προσέγγιση, τα προλεγόμενα τοποθετούν τα θεμέλια για την ανάπτυξη μιας συνεκτικής και ολοκληρωμένης παιδαγωγικής ταξινόμησης. Η συμβολή του έργου αυτού είναι ανεκτίμητη, καθώς αποτελεί εργαλείο για ερευνητές, εκπαιδευτικούς και φοιτητές που επιδιώκουν να εμβαθύνουν στον τομέα της παιδαγωγικής επιστήμης. Παιδαγωγικός χαρακτήρας: Παρέχει θεμελιώδεις κατευθυντήριες γραμμές για την ταξινόμηση και οργάνωση παιδαγωγικών αντικειμένων, ενισχύοντας την αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας. Το έργο αυτό ξεχωρίζει για τον εξαιρετικά παιδαγωγικό του χαρακτήρα, καθώς προσφέρει έναν πολύτιμο και συστηματικό οδηγό για τους διδάσκοντες. Ενσωματώνει θεωρητικές και πρακτικές γνώσεις, οι οποίες είναι σχεδιασμένες να βελτιώσουν την ποιότητα της διδασκαλίας και να προάγουν την εκπαιδευτική διαδικασία. Η μακροταξιομία των παιδαγωγικών αντικειμένων επιτρέπει στους εκπαιδευτικούς να έχουν μια σαφή και οργανωμένη εικόνα των παιδαγωγικών θεωριών και πρακτικών, καθιστώντας την έρευνά τους πιο αποτελεσματική. Επιπλέον, αυτό το έργο προσφέρει πρακτικές συμβουλές και τεχνικές που μπορούν να εφαρμοστούν άμεσα στη διδασκαλία, ενισχύοντας την ικανότητα των διδασκόντων να μεταφέρουν γνώση και να εμπνέουν τους μαθητές τους. Η χρησιμότητα του στη διδασκαλία είναι ανεκτίμητη, καθώς παρέχει τις βάσεις για μια ολοκληρωμένη και εμβριθή κατανόηση της παιδαγωγικής επιστήμης, προσφέροντας ουσιαστική υποστήριξη και κατεύθυνση για τη συνεχή ανάπτυξη και εξέλιξη της διδασκαλίας.

4. Εισηγήσεις επί της ανώτατης εκπαίδευσης: ταξινόμησης σκοποθετικών μεταβλητών, εκπαίδευσις ενηλίκων, Αθήναι 1973. Το εν λόγω έργο που δημοσιεύθηκε το 1973 στην Αθήνα εστιάζει στη διαμόρφωση και ανάπτυξη της ανώτατης εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Σε αυτό, ο Μαρκαντώνης αναλύει τους

βασικούς σκοπούς της ανώτατης εκπαίδευσης, ταξινομώντας τις σκοποθετικές μεταβλητές που επηρεάζουν τη διαμόρφωση των εκπαιδευτικών στόχων. Αναφέρεται στις διαφοροποιήσεις στις εκπαιδευτικές ανάγκες και εξετάζει τους τρόπους με τους οποίους η εκπαίδευση ενηλίκων μπορεί να προσαρμοστεί για να εξυπηρετήσει αυτές τις ανάγκες.

Το έργο περιλαμβάνει επίσης ανάλυση των πολιτικών διαδικασιών και των θεσμών που σχετίζονται με την εκπαίδευση ενηλίκων και την ανώτατη εκπαίδευση, ενώ εξετάζει τις κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις της εκπαιδευτικής πολιτικής και τον τρόπο με τον οποίο η εκπαίδευση μπορεί να λειτουργήσει ως μοχλός ανάπτυξης. Παιδαγωγικός χαρακτήρας: Εξετάζει τις μεταβλητές που επηρεάζουν την ανώτατη εκπαίδευση και την εκπαίδευση ενηλίκων, συμβάλλοντας στη βελτίωση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων και μεθόδων. **5. Συμβολή εις την κριτική της ψυχολογικής μεθόδου.** Η "Συμβολή εις την κριτική της ψυχολογικής μεθόδου" του Καθηγητή Μαρκαντώνη είναι ένα έργο που προσφέρει μία βαθιά και ολοκληρωμένη ανάλυση της ψυχολογικής μεθόδου.

Ο Μαρκαντώνης, μέσα από την κριτική του προσέγγιση, εξετάζει τις θεμελιώδεις αρχές και τις εφαρμογές της ψυχολογικής μεθόδου, υπογραμμίζοντας τόσο τα πλεονεκτήματα όσο και τις αδυναμίες της. Το έργο επικεντρώνεται στην αξιολόγηση της μεθοδολογικής ακρίβειας και των αποτελεσμάτων που αποφέρει η ψυχολογική έρευνα, προσφέροντας παράλληλα προτάσεις για τη βελτίωση και τον εκσυγχρονισμό της. Ο Καθηγητής Μαρκαντώνης αναλύει επίσης τις επιπτώσεις της ψυχολογικής μεθόδου στην κατανόηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς και την ενίσχυση της ψυχολογικής επιστήμης ως πεδίου μελέτης. Μέσα από την επιστημονική του σκέψη και την κριτική του ματιά, καταφέρνει να προσδώσει νέα διάσταση και βάθος στην ψυχολογική μεθοδολογία. Παιδαγωγικός χαρακτήρας: Αναλύει και κριτικάρει τις ψυχολογικές μεθόδους που χρησιμοποιούνται στην εκπαίδευση, προσφέροντας νέες προσεγγίσεις για τη βελτίωση της διδακτικής διαδικασίας.

5. Μέθοδος λατινικής γλώσσας: μεθοδικόν συντακτικόν μετά πλείστων παραδειγμάτων και ασκήσεων. Το έργο «Μέθοδος λατινικής γλώσσας: μεθοδικόν συντακτικόν μετά πλείστων παραδειγμάτων καί ασκήσεων» του Καθηγητή Μαρκαντώνη είναι μια ολοκληρωμένη προσέγγιση στη διδασκαλία της λατινικής γλώσσας. Περιλαμβάνει ένα μεθοδικό συντακτικό που συνοδεύεται από πολυάριθμα παραδείγματα και ασκήσεις, οι οποίες βοηθούν τους μαθητές να κατανοήσουν και να εμβαθύνουν στις γραμματικές και συντακτικές δομές της

λατινικής γλώσσας. Το έργο αυτό προσφέρει ένα συστηματικό πλαίσιο για τη μελέτη της λατινικής γλώσσας. Αρχίζει με τις βασικές γραμματικές έννοιες και προχωράει σταδιακά στις πιο σύνθετες συντακτικές δομές, πάντα με την υποστήριξη πρακτικών παραδειγμάτων και ασκήσεων. Μέσα από την επανάληψη και την εφαρμογή των ασκήσεων, οι μαθητές εξασκούνται και αποκτούν εμπιστοσύνη στις γλωσσικές τους ικανότητες. Χρησιμότητα: 1.Εκπαιδευτικό Εργαλείο: Χρησιμεύει ως βασικό βιβλίο διδασκαλίας για φοιτητές και μαθητές που μαθαίνουν λατινικά, προσφέροντας μια πλήρη εκπαιδευτική εμπειρία. 2.Αυτοδιδασκαλία: Είναι επίσης χρήσιμο για εκείνους που θέλουν να μάθουν λατινικά μόνοι τους, παρέχοντας σαφείς οδηγίες και ασκήσεις για αυτοαξιολόγηση. 3.Αναφορά για Εκπαιδευτικούς: Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να το χρησιμοποιήσουν ως οδηγό για την ανάπτυξη του δικού τους προγράμματος σπουδών και την προετοιμασία εκπαιδευτικού υλικού. 4.Βάση για Γλωσσική Έρευνα: Το βιβλίο αποτελεί επίσης μια σημαντική πηγή για μελετητές της λατινικής γλώσσας και της κλασικής φιλολογίας, καθώς παρέχει βαθιά ανάλυση και μεθοδική προσέγγιση. 5.Παιδαγωγικός χαρακτήρας: Παρέχει μια ολοκληρωμένη μέθοδο για τη διδασκαλία της λατινικής γλώσσας, με πλούσια παραδείγματα και ασκήσεις για τους μαθητές.

6. Οί τρεις Ίεράρχαι ἔξ' ἐπόψεως ἀνθρωπολογικῆς - ὑπαρξικῆς: Πρὸς σύνθεσιν τῆς χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας. Η μελέτη του αυτή αποτελεί μια εις βάθος διερεύνηση των ανθρωπινων και υπαρξιακών προβληματισμών μέσω των έργων των Τριών Ιεραρχών: Βασιλείου του Μεγάλου, Γρηγορίου του Θεολόγου και Ιωάννη του Χρυσοστόμου. Οι Τρεις Ιεράρχες, ως κορυφαίοι θεολόγοι της Χριστιανοσύνης, προσφέρουν μια μοναδική προσέγγιση στην κατανόηση του ανθρώπου και της ύπαρξης. Ο Μαρκαντώνης αναλύει τα κείμενά τους, αναζητώντας τις βάσεις της χριστιανικής ανθρωπολογίας και πώς αυτές μπορούν να συνδυαστούν με τη σύγχρονη φιλοσοφική σκέψη. Μέσα από αυτή τη μελέτη, αναδεικνύονται οι εξής κύριες πτυχές: **Η έννοια της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας:** Οι Τρεις Ιεράρχες προωθούν την αντίληψη της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας και την εγγενή αξία κάθε ανθρώπου ως εικόνα του Θεού. **Η υπαρξιακή διάσταση της ανθρωπίνης φύσης:** Η διερεύνηση των υπαρξιακών αγωνιών και των πνευματικών αναζητήσεων που χαρακτηρίζουν την ανθρωπίνη ύπαρξη. **Η ενότητα σώματος και ψυχής:** Η ενσωμάτωση της σωματικής και πνευματικής διάστασης της ανθρωπίνης ύπαρξης και η ανάγκη για ισορροπία μεταξύ τους. **Η χριστιανική αντίληψη της ηθικής και της αρετής:** Η προσέγγιση της ηθικής ζωής μέσω της αγάπης, της ταπεινοφροσύνης και της προσφοράς προς τον συνάνθρωπο.

Ο Μαρκαντώνης ως παιδαγωγός που θεολογεί καταφέρει να συνθέσει τις θεολογικές ιδέες των Τριών Ιεραρχών με σύγχρονα ανθρωπολογικά και υπαρξιακά ερωτήματα, προτείνοντας μια ολιστική προσέγγιση στη χριστιανική ανθρωπολογία. Η κριτική θεώρηση της μελέτης αναγνωρίζει τη συμβολή του συγγραφέα στη γεφύρωση των αρχαίων θεολογικών κειμένων με τις σύγχρονες προκλήσεις της ανθρωπότητας. **Παιδαγωγικός χαρακτήρας:** Εξετάζει τους Τρεις Ιεράρχες μέσα από την οπτική της ανθρωπολογίας και της υπαρξιακής φιλοσοφίας, προσφέροντας διορατικότητες για τη χριστιανική παιδαγωγία.

7. Ψυχοσωματική ανάπτυξης του παιδιού: δεδομένα προς παιδαγωγικήν αξιοποίησιν. Η μελέτη του αυτή αποτελεί μια σημαντική συμβολή στον τομέα της παιδαγωγικής και της ψυχολογίας, εστιάζοντας στην ολιστική ανάπτυξη του παιδιού, τόσο από ψυχολογική, όσο και από σωματική άποψη. Στην παρουσίαση της μελέτης και στην πρόταση πρακτικής αξιοποίησης της στο σύγχρονο σχολείο, αναδεικνύονται τα παρακάτω βασικά σημεία: Η μελέτη εστιάζει στην ψυχολογική διάσταση της ανάπτυξης, αναλύοντας τις ανάγκες των παιδιών σε διάφορα στάδια της ζωής τους και πως αυτές επηρεάζουν τη συνολική τους ανάπτυξη. Εξετάζει τη σημασία της φυσικής δραστηριότητας και της υγιεινής διατροφής για την ανάπτυξη του σώματος των παιδιών και πως αυτή συνδέεται με την ψυχολογική τους ευημερία. Αναδεικνύεται η αλληλεπίδραση μεταξύ ψυχολογικής και σωματικής ανάπτυξης, τονίζοντας πως η καλή υγεία σε έναν τομέα επηρεάζει θετικά τον άλλον. Στο σύγχρονο σχολείο, προτείνεται η ενσωμάτωση προγραμμάτων που να εστιάζουν στην ολιστική ανάπτυξη του παιδιού, συνδυάζοντας τη γνώση με την σωματική άσκηση και την ψυχολογική υποστήριξη. Προτείνονται εκτεταμένα προγράμματα φυσικής αγωγής που να περιλαμβάνουν ποικιλία δραστηριοτήτων, όπως αθλήματα, χορό και γιόγκα, με σκοπό την προώθηση της φυσικής ευεξίας. Δημιουργία δομών και προγραμμάτων ψυχολογικής υποστήριξης εντός του σχολείου, όπως ομάδες συζήτησης και ατομική συμβουλευτική, για την ενίσχυση της ψυχικής υγείας των παιδιών. Παροχή κατάλληλης εκπαίδευσης στους καθηγητές, ώστε να μπορούν να κατανοούν και να υποστηρίζουν τις ψυχοσωματικές ανάγκες των μαθητών, δημιουργώντας ένα ευνοϊκό και ασφαλές περιβάλλον μάθησης. Η υιοθέτηση αυτών των προτάσεων θα μπορούσε να συμβάλει σημαντικά στη συνολική ευημερία και ανάπτυξη των μαθητών, προσφέροντας μια πιο ολοκληρωμένη και εμπειριστατωμένη εκπαιδευτική εμπειρία. **Παιδαγωγικός χαρακτήρας:** Ειδικότερα εξετάζει την ψυχοσωματική ανάπτυξη των παιδιών και παρέχει δεδομένα που μπορούν να αξιοποιηθούν στην παιδαγωγική πρακτική.

8. Ο ελεύθερος χρόνος εις τόν αιώνα τῆς τεχνικής: συμβολή εις τήν Παιδαγωγικήν της σχολῆς. Η μελέτη του Καθηγητή Μαρκαντωνη που δημοσιεύθηκε στην Αθήνα το 1973, αποτελεί μια θεμελιώδη ανάλυση της έννοιας του ελεύθερου χρόνου μέσα στην τεχνολογική εποχή και τις επιπτώσεις αυτής στην παιδαγωγική. Η μελέτη ξεκινάει με μια ανάλυση της έννοιας του ελεύθερου χρόνου, εξετάζοντας πώς αυτή έχει εξελιχθεί διαμέσου των αιώνων και πώς ο εκβιομηχανισμός και η τεχνολογική πρόοδος έχουν αλλάξει την κατανόηση και την αξιοποίησή του. Ο ελεύθερος χρόνος δεν είναι πλέον απλώς χρόνος ανάπαυσης, αλλά αποτελεί ένα σημαντικό κομμάτι της καθημερινής ζωής που απαιτεί ενεργή διαχείριση.

Στην εποχή της τεχνικής, ο συγγραφέας αναλύει πώς η τεχνολογία έχει διαμορφώσει τις καθημερινές συνήθειες και τον τρόπο ζωής των ανθρώπων. Η τεχνολογική πρόοδος έχει επιφέρει σημαντικές αλλαγές στις ανθρώπινες δραστηριότητες, καθιστώντας τον ελεύθερο χρόνο ένα πεδίο γεμάτο προκλήσεις και ευκαιρίες. Η μελέτη διερευνά την έννοια της σχολῆς (σχολής) ως ενός πλαισίου όπου ο ελεύθερος χρόνος μπορεί να αξιοποιηθεί με παιδαγωγικό τρόπο. Η σχολή δεν είναι μόνο ένας τόπος μάθησης αλλά και ένας χώρος όπου οι μαθητές μπορούν να αναπτύξουν τις δεξιότητες και τα ενδιαφέροντά τους μέσα από δημιουργικές δραστηριότητες. Η μελέτη είναι ιδιαίτερα επίκαιρη στη σημερινή πραγματικότητα, όπου η διαχείριση του ελεύθερου χρόνου είναι κρίσιμη λόγω της αυξημένης πίεσης και των απαιτήσεων της σύγχρονης ζωής. Στην εποχή μας, οι άνθρωποι πρέπει να βρουν τρόπους να αξιοποιούν τον ελεύθερο χρόνο τους με τρόπους που ενισχύουν την πνευματική και σωματική τους ευημερία. Η μελέτη παρέχει πολύτιμες γνώσεις για την εκπαίδευση, προτείνοντας την ενσωμάτωση προγραμμάτων που προάγουν τη δημιουργική αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου.

Στα σύγχρονα σχολεία, είναι σημαντικό να δημιουργηθούν περιβάλλοντα όπου οι μαθητές μπορούν να αναπτύξουν τα ταλέντα τους και να ασχολούνται με δραστηριότητες που τους ενδιαφέρουν πραγματικά. Στην εποχή της τεχνολογίας, η μελέτη αναδεικνύει την ανάγκη για συνύπαρξη της τεχνολογικής προόδου με την ανθρώπινη ανάπτυξη. Η τεχνολογία μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο για την εμπλουτισμένη αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου, ενισχύοντας τη μάθηση και την ανάπτυξη δεξιοτήτων. Η μελέτη τονίζει τη σημασία της υγιεινής ζωής, τόσο σωματικής όσο και ψυχολογικής. Ο ελεύθερος χρόνος μπορεί να χρησιμοποιηθεί για δραστηριότητες που προάγουν την υγεία, όπως άθληση, ψυχαγωγία και συμμετοχή σε κοινότητες. Συνοψίζοντας, η μελέτη «Ο ελεύθερος χρόνος εις τον αιώνα της τεχνικής: συμβολή εις την Παιδαγωγικήν της σχολῆς» προσφέρει σημαντικές

προοπτικές και προτάσεις που μπορούν να εμπλουτίσουν τη σύγχρονη παιδαγωγική πρακτική και την καθημερινή ζωή, καθιστώντας την ένα απαραίτητο εργαλείο για την κατανόηση και την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου στην εποχή της τεχνολογίας. **Παιδαγωγικός χαρακτήρας:** Ερευνά τον ρόλο του ελεύθερου χρόνου στην εποχή της τεχνολογίας και την επίδρασή του στην παιδαγωγική διαδικασία.

9. Σύγχρονα ζητήματα παιδαγωγικής ψυχολογίας. Η μελέτη του Μαρκαντώνη που δημοσιεύθηκε περίπου πριν από 50 χρόνια, εξακολουθεί να έχει σημαντική σημασία για τους υποψήφιους εκπαιδευτικούς και την εκπαίδευση στην Ελλάδα. Το σύγγραμμα "Σύγχρονα ζητήματα παιδαγωγικής ψυχολογίας" εξετάζει διάφορα θέματα της παιδαγωγικής ψυχολογίας, εστιάζοντας στις ψυχολογικές πτυχές της διδασκαλίας και της μάθησης. Οι κυριότεροι τομείς που καλύπτει περιλαμβάνουν: **Γνωστική Ανάπτυξη:** Αναλύεται η διαδικασία της γνωστικής ανάπτυξης των μαθητών και πώς αυτή επηρεάζει τη μάθηση. **Κίνητρο και Στόχοι:** Εξετάζονται οι παράγοντες που ενισχύουν το κίνητρο των μαθητών και πώς οι εκπαιδευτικοί μπορούν να καθοδηγούν τους μαθητές προς την επίτευξη των στόχων τους. **Διαχείριση Τάξης:** Παρουσιάζονται τεχνικές για την αποτελεσματική διαχείριση της τάξης, προκειμένου να δημιουργηθεί ένα θετικό μαθησιακό περιβάλλον. **Κοινωνική και Συναισθηματική Ανάπτυξη:** Διερευνώνται οι κοινωνικές και συναισθηματικές πτυχές της ανάπτυξης των μαθητών και πώς αυτές επηρεάζουν τη μαθησιακή διαδικασία. **Εκπαιδευτική Ψυχολογία:** Αναλύεται ο ρόλος της ψυχολογίας στην εκπαίδευση και πώς οι ψυχολογικές αρχές μπορούν να εφαρμοστούν για τη βελτίωση της διδασκαλίας και της μάθησης. Η μελέτη "Σύγχρονα ζητήματα παιδαγωγικής ψυχολογίας" έχει ιδιαίτερη σημασία για τους υποψήφιους εκπαιδευτικούς και την εκπαίδευση στην Ελλάδα για τους εξής λόγους: **Κατανόηση της Ανάπτυξης των Μαθητών:** Βοηθά τους υποψήφιους εκπαιδευτικούς να κατανοήσουν τις γνωστικές, κοινωνικές και συναισθηματικές ανάγκες των μαθητών, προκειμένου να προσαρμόσουν τις διδακτικές τους μεθόδους. **Ενίσχυση του Κινήτρου:** Παρέχει στρατηγικές για την ενίσχυση του κινήτρου των μαθητών, καθιστώντας τη μάθηση πιο ενδιαφέρουσα και αποτελεσματική. **Βελτίωση της Διαχείρισης Τάξης:** Προσφέρει πρακτικές συμβουλές για τη διαχείριση της τάξης, συμβάλλοντας στη δημιουργία ενός θετικού και συνεργατικού μαθησιακού περιβάλλοντος. **Ενσωμάτωση της Ψυχολογίας στην Εκπαίδευση:** Δείχνει πώς οι ψυχολογικές αρχές μπορούν να εφαρμοστούν στην εκπαίδευση για την ενίσχυση της διδασκαλίας και της μάθησης. **Επίκαιρη Ανάλυση:** Παρόλο που η μελέτη δημοσιεύθηκε πριν από 50 χρόνια, τα ζητήματα που εξετάζει παραμένουν επίκαιρα και σημαντικά για τη σύγχρονη εκπαιδευτική

πρακτική. Συνοψίζοντας, η μελέτη του Μαρκαντώνη «Σύγχρονα ζητήματα παιδαγωγικής ψυχολογίας» αποτελεί ένα πολύτιμο εργαλείο για τους υποψήφιους εκπαιδευτικούς, προσφέροντάς τους τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες για να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις της σύγχρονης εκπαιδευτικής πραγματικότητας στην Ελλάδα. **Παιδαγωγικός χαρακτήρας:** Αντιμετωπίζει σύγχρονα προβλήματα στην παιδαγωγική ψυχολογία, προτείνοντας καινοτόμες λύσεις και μεθόδους για την αντιμετώπισή τους.

10. Οικογένεια, Μητρότητα, Αναδοχή: Διεπιστημονική Προσέγγιση Το έργο των Ι.Σ. Μαρκαντώνη και Α.Β. Ρήγα και συνεργατών που εκδόθηκε το 1991, με τίτλο "Οικογένεια, Μητρότητα, Αναδοχή: Διεπιστημονική Προσέγγιση" και ειδικότερα το κομμάτι του Μαρκαντώνη με τίτλο "Μορφές Σύγχρονης Οικογένειας και Οικογενειακή Αγωγή" αναδεικνύει τις πολύπλευρες πτυχές και τις ποικίλες προκλήσεις που συνδέονται με την οικογένεια, τη μητρότητα και την αναδοχή παιδιών μέσα από ένα διεπιστημονικό πρίσμα. Οι συγγραφείς εμβαθύνουν σε σύγχρονα ζητήματα που αφορούν τις κοινωνικές και πολιτιστικές μεταβολές που επηρεάζουν την οικογενειακή ζωή και τη γονική λειτουργία. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ο Ι.Σ. Μαρκαντώνης επικεντρώνεται στο κεφάλαιο "Μορφές Σύγχρονης Οικογένειας και Οικογενειακή Αγωγή", όπου εξετάζει τον ρόλο και την εξέλιξη της οικογένειας σε μια σύγχρονη κοινωνία που αλλάζει ραγδαία.

Ο Μαρκαντώνης αναλύει τις διαφορετικές μορφές οικογένειας που αναδύονται σήμερα, όπως οι μονογονεϊκές οικογένειες, οι οικογένειες με αναδοχή παιδιών και οι πολυπολιτισμικές οικογένειες. Κάθε μια από αυτές τις μορφές παρουσιάζει τις δικές της προκλήσεις και ευκαιρίες για την ανατροφή και την ανάπτυξη των παιδιών. Στη συγκεκριμένη μελέτη, ο Μαρκαντώνης δίνει ιδιαίτερη έμφαση στον τρόπο με τον οποίο οι σύγχρονες οικογένειες μπορούν να προσαρμόσουν τις παραδοσιακές μεθόδους αγωγής και εκπαίδευσης ώστε να ανταποκρίνονται στις νέες κοινωνικές συνθήκες και τις ιδιαίτερες ανάγκες των παιδιών. Οι προσεγγίσεις του είναι βασισμένες σε ερευνητικά δεδομένα και εμπειρικές παρατηρήσεις, που αναδεικνύουν την ανάγκη για μια πιο ευέλικτη και προσαρμοστική οικογενειακή αγωγή. Η μελέτη αναλύει επίσης το πώς οι κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές επηρεάζουν τις οικογενειακές δομές και τις σχέσεις εντός της οικογένειας, προτείνοντας λύσεις και στρατηγικές που μπορούν να ενισχύσουν τη συνοχή και την αλληλεγγύη μεταξύ των μελών της οικογένειας. Συνολικά, το έργο των Μαρκαντώνη και Ρήγα και η ειδική εστίαση του Μαρκαντώνη στις μορφές της σύγχρονης οικογένειας και την οικογενειακή αγωγή παρέχουν μια βαθιά κατανόηση και ένα πολύτιμο εργαλείο για εκπαιδευτικούς, κοινωνικούς λειτουργούς και γονείς

που επιδιώκουν να κατανοήσουν καλύτερα και να ανταποκριθούν στις ανάγκες των σύγχρονων οικογενειών. **Παιδαγωγικός - Διδακτικός Χαρακτήρας: Ενίσχυση της Οικογενειακής Εκπαίδευσης:** Προσφέρει εργαλεία και μεθόδους για την υποστήριξη της οικογενειακής διδασκαλίας και της ανατροφής των παιδιών. **Πολυδιάστατη Προσέγγιση:** Χρησιμοποιεί πολλές επιστημονικές πηγές και θεωρίες για να προσφέρει μια πλήρη εικόνα των θεμάτων που εξετάζει.

11. Παιδαγωγική Επιθεώρηση Περιοδική Έκδοση της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος Έκδοση: Θεσσαλονίκη, Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος, 1984 **Παιδαγωγική Επιθεώρηση** είναι μια περιοδική έκδοση της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος (ΠΕΕ), η οποία ιδρύθηκε το 1984 με πρωτοβουλία και πρώτη προεδρία του Καθηγητή Ι.Σ. Μαρκαντώνη. Η έκδοση αυτή έχει σκοπό να προωθήσει την έρευνα και τη συζήτηση γύρω από θέματα παιδαγωγικής και εκπαίδευσης, προσφέροντας μια πλατφόρμα για τη δημοσίευση ερευνών, μελετών και αναλύσεων από επιστήμονες και ερευνητές στον τομέα της παιδαγωγικής. Η Παιδαγωγική Επιθεώρηση έχει συμβάλει σημαντικά στην αναβάθμιση της εκπαιδευτικής πρακτικής στην Ελλάδα, προσφέροντας αξιόλογο υλικό και πηγές για εκπαιδευτικούς, ακαδημαϊκούς, και ερευνητές. Περιλαμβάνει άρθρα και μελέτες που καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα θεμάτων, όπως ψυχολογία της εκπαίδευσης, μεθοδολογία διδασκαλίας, εκπαιδευτική πολιτική, ιστορία της εκπαίδευσης, και κοινωνιολογία της εκπαίδευσης. Ο Καθηγητής Μαρκαντώνης, ως πρώτος πρόεδρος της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος, έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην ίδρυση και ανάπτυξη της Παιδαγωγικής Επιθεώρησης. Υπό την ηγεσία του, η έκδοση αυτή απέκτησε υψηλό επίπεδο και αναγνώριση στην εκπαιδευτική κοινότητα, προσφέροντας πολύτιμες γνώσεις και συμβάλλοντας στην καλλιέργεια της παιδαγωγικής επιστήμης στην Ελλάδα. Η Παιδαγωγική Επιθεώρηση εκδόθηκε για πρώτη φορά στη Θεσσαλονίκη το 1984 από την Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος. Αυτή η πρώτη έκδοση σηματοδοτούσε την αρχή μιας σημαντικής προσπάθειας για την ενίσχυση της παιδαγωγικής έρευνας και της εκπαιδευτικής αριστείας στην Ελλάδα. Με το πέρασμα των ετών, η Παιδαγωγική Επιθεώρηση συνέχισε να αναπτύσσεται και να εξελίσσεται, προσφέροντας συνεχώς ανανεωμένο περιεχόμενο και συμβάλλοντας στη διαρκή βελτίωση του εκπαιδευτικού τομέα. **Παιδαγωγικός - Διδακτικός Χαρακτήρας: Προώθηση της Έρευνας:** Υποστηρίζει και προωθεί την εκπαιδευτική έρευνα, παρέχοντας βήμα για την ανταλλαγή γνώσεων και πρακτικών. **Ενημέρωση και Επιμόρφωση:** Προσφέρει ενημέρωση για τις τελευταίες εξελίξεις και τάσεις στον τομέα της εκπαίδευσης.

12. **Ι. Σ. Μαρκαντώνης και Μ. Ι. Κασσωτάκης, Διδακτική, τ. Α', Στοιχεία διδακτικής και αξιολογήσεως της επιδόσεως. (Σημειώσεις Πανεπιστημιακών παραδόσεων), [Πανεπιστημιακές Παραδόσεις Α', Πανεπιστήμιο 'Αθηνών - Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής], 'Αθήνα 1981-82.** Το έργο αυτό που δημοσιεύθηκε το 1981-82 από τις Πανεπιστημιακές Εκδόσεις του Πανεπιστημίου Αθηνών, αποτελεί μια σημαντική πηγή για την κατανόηση των θεμελιωδών αρχών της διδακτικής και της αξιολόγησης στην εκπαίδευση. Αποτελείται από 75 σελίδες σημειώσεων πανεπιστημιακών παραδόσεων και καλύπτει ποικίλα θέματα που αφορούν τη διδακτική πρακτική και την αξιολόγηση της μαθητικής επίδοσης. Το βιβλίο χωρίζεται σε τρία κύρια μέρη. Το πρώτο μέρος ασχολείται με τις θεωρητικές προσεγγίσεις στη διδακτική, προσφέροντας μια ανάλυση των βασικών θεωριών που καθοδηγούν τη διδακτική πρακτική. Το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει μια λεπτομερή παρουσίαση της μεθοδολογίας διδασκαλίας, εξετάζοντας διάφορες διδακτικές μεθόδους και τεχνικές που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την επίτευξη εκπαιδευτικών στόχων. Τέλος, το τρίτο μέρος εστιάζει στην αξιολόγηση της επίδοσης των μαθητών, περιγράφοντας τα διάφορα μέσα και κριτήρια αξιολόγησης, καθώς και τη σημασία της αντικειμενικότητας και της συνέπειας στην αξιολόγηση. Το βιβλίο των Μαρκαντώνη και Κασσωτάκη προσέφερε στην εποχή του μια καλά δομημένη και σαφή προσέγγιση στη διδακτική και την αξιολόγηση, αλλά παρουσιάζει ορισμένα χαρακτηριστικά που θα μπορούσαν να θεωρηθούν περιοριστικά. Η συμπαγής του μορφή καθιστούσε το βιβλίο εύκολα προσβάσιμο και κατανοητό από τους φοιτητές και εκπαιδευτικούς, ενώ οι θεωρητικές προσεγγίσεις και οι μέθοδοι που παρουσιάζονται είναι βασισμένες σε επιστημονικά δεδομένα και έρευνα της εποχής. Επιπλέον, το έργο προσφέρει πρακτικές συμβουλές και εργαλεία που μπορούν να εφαρμοστούν άμεσα στην εκπαιδευτική διαδικασία. Ωστόσο, το βιβλίο δεν καλύπτει εξαντλητικά όλες τις πτυχές της διδακτικής και της αξιολόγησης λόγω του μεγέθους του, γεγονός που μπορεί να απαιτήσει συμπληρωματική βιβλιογραφία. Ενώ οι βασικές αρχές της διδακτικής παραμένουν σημαντικές, οι εξελίξεις στην εκπαιδευτική έρευνα και πρακτική από τη δεκαετία του '80 μέχρι σήμερα έχουν εισαγάγει νέες μεθόδους και προσεγγίσεις που δεν περιλαμβάνονται στο έργο αυτό. Επίσης, το βιβλίο δεν αναφέρεται στην ενσωμάτωση της τεχνολογίας στην εκπαίδευση, η οποία σήμερα παίζει κεντρικό ρόλο στη διδακτική πρακτική. Το έργο των Μαρκαντώνη και Κασσωτάκη φέρει έναν ισχυρό παιδαγωγικό χαρακτήρα, καθώς παρέχει τόσο θεωρητική όσο και πρακτική γνώση που είναι απαραίτητη για την αποτελεσματική διδασκαλία και αξιολόγηση στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Οι συγγραφείς επικεντρώνονται στην ανάπτυξη των διδακτικών ικανοτήτων των εκπαιδευτικών, τονίζοντας τη σημασία της προσεκτικής

προετοιμασίας και της συνεχούς αξιολόγησης της διδακτικής διαδικασίας. Επίσης, υπογραμμίζουν την αξία της αντικειμενικότητας και της συνέπειας στην αξιολόγηση των μαθητών, προάγοντας την δίκαιη και ισότιμη εκπαίδευση. Συνολικά, το βιβλίο "Διδακτική, τ. Α', Στοιχεία διδακτικής και αξιολογήσεως της επιδόσεως" είναι μια σημαντική συμβολή στη βιβλιογραφία της παιδαγωγικής, παρέχοντας πολύτιμες γνώσεις και εργαλεία για τους εκπαιδευτικούς, αν και απαιτείται η συμπλήρωσή του με πιο πρόσφατες πηγές για να ανταποκριθεί στις σύγχρονες εκπαιδευτικές ανάγκες. **Παιδαγωγικός χαρακτήρας.** Καινοτομία στη Διδασκαλία: Προωθεί νέες μεθόδους διδασκαλίας που ενισχύουν την εμπλοκή των μαθητών. Εφαρμοστικότητα: Προσφέρει πρακτικές λύσεις για την καθημερινή διδασκαλία.

13. Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, Ανθρωπαγωγική Αθήνα 1990-1991. Πρόκειται για τα συγγράμματα του με το νέο τίτλο "Ανθρωπαγωγική" του Ιωάννη Μαρκαντώνη, που εκδόθηκαν το 1990 και 1991 και αποτελούν ένα σημαντικό έργο στην περιοχή της Παιδαγωγικής και ειδικότερα της Ανθρωπαγωγικής. Ειδικότερα πρόκειται: 1ο για το βιβλίο Παραδόσεων του που εκδόθηκαν για πρώτη φορά το 1970 με τίτλο «Παραδόσεις Παιδαγωγικής ψυχολογίας και Διδακτικής» και αποτελούσαν τον 2ο Τόμο της Ανθρωπαγωγικής. 2ο για το βιβλίο-σύγγραμμα με τίτλο «Παραδόσεις Ιστορίας της Παιδείας» που εκδόθηκε το πρώτον το 1972 και επανεκδόθηκε το 1991 και αποτέλεσε τον 4ο Τόμο της. Τον 3ο Τόμο της Ανθρωπαγωγικής αποτέλεσαν οι Παραδόσεις του συγγράμματος με τίτλο «Βαθυψυχολογία και Αγωγή» που είχε για πρώτη φορά εκδοθεί το 1972. Ο καθηγητής Ιωάννης Σ. Μαρκαντωνης, με τον όρο "Ανθρωπαγωγική", αποσκοπούσε να αναδείξει μια ολοκληρωμένη εκπαιδευτική προσέγγιση που δεν περιορίζεται μόνο στην παιδική και εφηβική ηλικία, αλλά επεκτείνεται και στους ενήλικες, υποστηρίζοντας την δια βίου εκπαίδευση. Ο Μαρκαντώνης διερχόμενος το στάδιο της παραγωγικότητας και της επιτυχίας ενστερνίζεται-ασπάζεται, τον όρο «Ανθρωπαγωγική» και θέλοντας να προσφέρει στην επιστήμη της Παιδαγωγικής και στην κοινωνία τιτλοφορεί τα πανεπιστημιακά συγγράμματα του με τον τίτλο «Ανθρωπαγωγική», γιατί κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η «Ανθρωπαγωγική είναι επιστήμη της αγωγής του ανθρώπου»¹⁵⁸.

¹⁵⁸ Βλ. Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, «Ανθρωπαγωγική» λήμμα στο Παιδαγωγικό Ψυχολογικό Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό, τ. 1 (Αθήνα: Gutenberg, 1989), σ. 474· σε αυτό το λήμμα ο Μαρκαντώνης:

- θεμελιώνει επιστημολογικά τον όρο προσδιορίζοντάς τον ως συνεκτικό άξονα ανάμεσα σε ηθική και κοινωνική διάσταση της εκπαίδευσης,

Τότε μόνον μπορούμε να ορίζουμε τα της αγωγής, όταν αυτή περιλαμβάνει τον βίον του ανθρώπου και είναι μια συνεχιζόμενη διαδικασία που συμβάλλει στη διαμόρφωση της ανθρώπινης ύπαρξης καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής. Η "Ανθρωπαγωγική" δεν περιορίζεται στη μετάδοση γνώσεων και δεξιοτήτων κατά την παιδική και εφηβική ηλικία, αλλά προάγει την συνεχή ανάπτυξη και εξέλιξη του ατόμου.

Ο Μαρκαντώνης υποστήριξε, ότι η εκπαίδευση πρέπει να ενισχύει την αυτογνωσία, την κριτική σκέψη και την ηθική ανάπτυξη, όχι μόνο στους νέους, αλλά και στους ενήλικες, συμβάλλοντας στην προσωπική και επαγγελματική τους ανάπτυξη. Η δια βίου εκπαίδευση, όπως την οραματιζόταν ο Μαρκαντώνης, παρέχει στους ενήλικες τις ευκαιρίες να συνεχίσουν να μαθαίνουν και να αναπτύσσονται, ώστε να μπορούν να προσαρμόζονται στις αλλαγές της κοινωνίας και να συμβάλλουν ενεργά σε αυτήν. Η "Ανθρωπαγωγική" του δίνει έμφαση στην εκπαίδευση, ως μέσο για την επίτευξη μιας πλήρους και ικανοποιητικής ζωής, ανεξαρτήτως ηλικίας. Με αυτόν τον τρόπο, ο Μαρκαντώνης δικαιολογεί τον όρο "Ανθρωπαγωγική", καθώς αντικατοπτρίζει την πεποίθησή του ότι η αγωγή πρέπει να είναι δια βίου διαδικασία, προωθώντας την συνεχή προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη. Ο καθηγητής Ιωάννης Σ. Μαρκαντώνης, με την έννοια της

-
- αξιοποιεί φαινομενολογικές και ιστορικο-κριτικές προσεγγίσεις για την τεκμηρίωση των βασικών συστατικών του όρου,
 - ενσωματώνει πλούσιο παραθετικό υλικό (βιβλιογραφία, παραπομπές σε κλασικούς στοχαστές) ώστε να καταστεί σαφής η καινοτόμος συμβολή του στον ελληνικό παιδαγωγικό λόγο. Βλ. ακόμη ο Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, *Ανθρωπαγωγική*, τόμοι 2-4 (Αθήνα: Gutenberg, 1990), όπου:
 - παρουσιάζονται εμπειρικές μελέτες εφαρμογής του όρου σε σχολικές κοινότητες,
 - αναλύονται διδασκαλίες βιωματικής μάθησης και κοινωνικοπολιτισμικής διαμεσολάβησης,
 - εκτίθεται αναλυτικό διδακτικό σχήμα που συνδέει θεωρία και πράξη.

Μετα τα παραπάνω επισημαίνουμε:

- την πρωτοτυπία του όρου μέσα στον ελληνικό εκπαιδευτικό λόγο
- την αυστηρότητα της επιστημολογικής θεμελίωσης
- την πολύπλευρη μεθοδολογία (φαινομενολογία, ιστορικο-κριτική, εμπειρικές μελέτες)
- τη σύνδεση θεωρίας και πράξης μέσω πλούσιου διδακτικού υλικού
- τη συνεισφορά στην ανάπτυξη δημοκρατικών, ηθικών και κοινωνικά ευαισθητοποιημένων εκπαιδευτικών πρακτικών

"Ανθρωπαγωγικής", στόχευε κυρίως στην ευαισθητοποίηση των ασκούμενων φοιτητών των καθηγητικών σχολών. Μέσω της "Ανθρωπαγωγικής", προωθούσε μια ολιστική εκπαιδευτική προσέγγιση που καλύπτει όλες τις ηλικίες, υποστηρίζοντας τη δια βίου μάθηση και ανάπτυξη. Η "Ανθρωπαγωγική" προάγει την αυτογνωσία, την κριτική σκέψη και την ηθική ανάπτυξη, ενισχύοντας έτσι τους φοιτητές όχι μόνο ακαδημαϊκά, αλλά και προσωπικά.

Ο Μαρκαντώνης ανέδειξε την αξία της συνεχιζόμενης εκπαίδευσης, ως μέσο για μια πλήρη και ικανοποιητική ζωή, και έδωσε στους φοιτητές του τα εφόδια να προσαρμόζονται στις αλλαγές της κοινωνίας και να συμβάλλουν ενεργά σε αυτήν. Με την προσέγγισή του, ευαισθητοποίησε τους φοιτητές του στις προκλήσεις και τις ευκαιρίες της εκπαίδευσης, αναδεικνύοντας τη σημασία της συνεχούς μάθησης και προσωπικής ανάπτυξης, ιδίως για τους μελλοντικούς εκπαιδευτικούς. Στη συνέχεια παρουσιάζουμε συνοπτικά το κύριο περιεχόμενο του κάθε τόμου της Ανθρωπαγωγικής.

Το σύγγραμμα του Μαρκαντώνη, με τίτλο "**Παραδόσεις Παιδαγωγικής Ψυχολογίας και Διδακτικής**", αποτελεί ένα σημαντικό εκπαιδευτικό εργαλείο για τους καθηγητές. Εστιάζει στη σύνδεση της ψυχολογίας με τη διδακτική πράξη και παρέχει εργαλεία και μεθοδολογίες για τη βελτίωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Οι παραδόσεις του Μαρκαντώνη εμβαθύνουν στις θεωρίες μάθησης, τη διαφοροποίηση της διδασκαλίας και τις στρατηγικές για την ενίσχυση της εμπλοκής και του ενδιαφέροντος των μαθητών. Το βιβλίο περιλαμβάνει τις βασικές έννοιες και θεωρίες της παιδαγωγικής ψυχολογίας που εφαρμόζονται στην εκπαίδευση, περιγράφει και αναλύει διάφορες μεθόδους διδασκαλίας και την εφαρμογή τους στην τάξη, προτείνει στρατηγικές για την αξιολόγηση της μαθησιακής προόδου και την παροχή ανατροφοδότησης στους μαθητές και παρουσιάζει τεχνικές για την ενίσχυση των κινήτρων και της ενεργού εμπλοκής των μαθητών στη διαδικασία μάθησης. **Ο παιδαγωγικός χαρακτήρας του βιβλίου** ενισχύεται από παραδείγματα πραγματικών περιστατικών και μελέτες περιπτώσεων που διευκολύνουν την εφαρμογή των θεωρητικών γνώσεων στην πράξη. Το σύγγραμμα του Μαρκαντώνη με τίτλο «**Παραδόσεις Ιστορίας της Παιδείας**», που εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1972 και επανεκδόθηκε το 1991, αποτελεί σημαντικό εκπαιδευτικό εργαλείο που διερευνά την εξέλιξη και τις τάσεις στην ιστορία της παιδείας. Καλύπτει μια ευρεία περίοδο από τις αρχαίες κοινωνίες μέχρι τις σύγχρονες εκπαιδευτικές πρακτικές. Εστιάζει στη διαχρονική εξέλιξη των εκπαιδευτικών συστημάτων, των θεσμών και των παιδαγωγικών θεωριών, αναδεικνύοντας τις κύριες αλλαγές και τις επιρροές που διαμόρφωσαν την εκπαίδευση. Το βιβλίο έχει

έντονο παιδαγωγικό χαρακτήρα, καθώς χρησιμοποιεί την ιστορία της παιδείας για να αναδείξει τις διαχρονικές αξίες και τις βασικές αρχές της εκπαίδευσης. Παρουσιάζει τις ποικίλες παιδαγωγικές προσεγγίσεις και τις εξελίξεις τους μέσα στο ιστορικό πλαίσιο, παρέχοντας στους καθηγητές και τους μαθητές πλούσια πηγή γνώσης και αναστοχασμού. Περιλαμβάνει τις βασικές έννοιες και θεωρίες που χρησιμοποιούνται στη μελέτη της ιστορίας της εκπαίδευσης, αναλύει τις εκπαιδευτικές πρακτικές και τους θεσμούς στις αρχαίες κοινωνίες, εξετάζει τις αλλαγές στην εκπαίδευση κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα και της Αναγέννησης και αναλύει τις εξελίξεις από τον 18ο αιώνα μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνα, με έμφαση στις παιδαγωγικές θεωρίες και πρακτικές. Το σύγγραμμα συνδυάζει ιστορική αφήγηση με ανάλυση, προσφέροντας ολοκληρωμένη εικόνα της ιστορίας της παιδείας. Τα παραδείγματα και οι μελέτες περιπτώσεων που περιλαμβάνει βοηθούν στην κατανόηση των διαχρονικών αξιών και αρχών της εκπαίδευσης, καθιστώντας το βιβλίο πολύτιμο εργαλείο για τους καθηγητές. **Παιδαγωγικός Χαρακτήρας.** Το βιβλίο έχει έντονο παιδαγωγικό χαρακτήρα, καθώς χρησιμοποιεί την ιστορία της παιδείας για να αναδείξει τις διαχρονικές αξίες και τις βασικές αρχές της εκπαίδευσης. Παρουσιάζει τις ποικίλες παιδαγωγικές προσεγγίσεις και τις εξελίξεις τους μέσα στο ιστορικό πλαίσιο, παρέχοντας στους καθηγητές και τους μαθητές μια πλούσια πηγή γνώσης και αναστοχασμού. Ο τρίτος τόμος της «Ανθρωπαγωγικής» με τίτλο «**Βαθυψυχολογία και Αγωγή**», παρουσιάζει τις εισηγήσεις του καθηγητή στους φοιτητές του και είναι ένα εξαιρετικό παράδειγμα της εκπαιδευτικής του μεθοδολογίας. Στο συγκεκριμένο έργο, η βαθυψυχολογία αναλύεται με τρόπο που συνδέεται άμεσα με την αγωγή και την παιδαγωγική. Ο Μαρκαντώνης εστιάζει στην ψυχολογική διάσταση της εκπαίδευσης, εξετάζοντας πώς οι ψυχολογικές θεωρίες και στον τρόπο που οι ανθρώπινες συμπεριφορές επηρεάζουν την εκπαιδευτική διαδικασία. Αναλύει βαθυψυχολογικές θεωρίες, παρουσιάζοντας και σχολιάζοντας βασικές θεωρίες της βαθυψυχολογίας, όπως αυτές του Φρόιντ και του Γιούνγκ. Εξετάζει πώς οι βαθυψυχολογικές θεωρίες μπορούν να εφαρμοστούν στην εκπαίδευση και πώς μπορούν να βοηθήσουν τους εκπαιδευτικούς να κατανοήσουν καλύτερα τους μαθητές τους. Προτείνει συγκεκριμένες μεθοδολογίες και τεχνικές διδασκαλίας που βασίζονται στη βαθυψυχολογία, τονίζοντας την παιδαγωγική διάσταση του έργου του. Επιπλέον, παρέχει ιστορική προοπτική της βαθυψυχολογίας και πώς έχει εξελιχθεί και επηρεάσει την εκπαίδευση από την πρώτη έκδοση του βιβλίου το 1972 μέχρι την επανέκδοση του 1991. Ο παιδαγωγικός χαρακτήρας του έργου είναι ιδιαίτερα εμφανής στην προσέγγιση του Μαρκαντώνη, ο οποίος συνδυάζει θεωρητική γνώση με πρακτικές εφαρμογές, προσφέροντας στους

φοιτητές του ένα ολοκληρωμένο εργαλείο για τη μελλοντική τους επαγγελματική καριέρα στην εκπαίδευση.

14. Πρωτόκολλον εξετάσεως δια του κριτηρίου αναπτύξεως Η.Hetzer Εν τω ειδικώ τεύχει εκδοθέντα υπό ΕΠΠ του ΕΚΠΑ υπό τον τίτλον: **Επιστημονικαί έρευναι : (1949-1956), Αθήναι 1957, σσ 87-96.** Το πρωτόκολλο αναπτύξεως του Η. Hertzzer, όπως παρουσιάστηκε στο ειδικό τεύχος του ΕΠΠ του ΕΚΠΑ με τον τίτλο «Επιστημονικαί έρευναι», έχει αποτελέσει σημαντικό εκπαιδευτικό εργαλείο για πολλές δεκαετίες. Ο επιμελητής του εργαστηρίου, Μαρκαντώνης, έχει συμβάλει καθοριστικά στην παιδαγωγική αξιοποίησή του. Το κριτήριο που χρησιμοποιήθηκε από τον Μαρκαντώνη ήταν η δυνατότητα εφαρμογής των ερευνητικών μεθοδολογιών του Hertzzer στην πρακτική εκπαίδευση. Ο Μαρκαντώνης ανέλυσε τα δεδομένα και τις μεθόδους που πρότεινε ο Hertzzer και εφάρμοσε αυτές τις θεωρίες σε εκπαιδευτικά πλαίσια, με στόχο τη βελτίωση της διδασκαλίας και της μάθησης. Ο **παιδαγωγικός χαρακτήρας** του έργου αναδεικνύεται μέσα από τη σύνδεση της θεωρίας με την πρακτική.

Η προσέγγιση του Μαρκαντώνη περιλαμβάνει την ενσωμάτωση των βαθυψυχολογικών θεωριών στις εκπαιδευτικές μεθοδολογίες, προσφέροντας στους εκπαιδευτικούς εργαλεία για να κατανοήσουν καλύτερα τους μαθητές τους και να προσαρμόσουν τις διδακτικές τους τεχνικές. Αυτό βοήθησε στη δημιουργία ενός πιο εμπλουτισμένου και ουσιαστικού εκπαιδευτικού περιβάλλοντος. Επιβάλλεται να επισημάνουμε, ότι για περίπου 70 χρόνια, το έργο αυτό έχει διατηρήσει την αξία του και συνεχίζει να επηρεάζει τον τομέα της εκπαίδευσης. Η παιδαγωγική αξιοποίηση του πρωτοκόλλου από τον Μαρκαντώνη έχει συμβάλει στη διαμόρφωση μιας γενιάς εκπαιδευτικών που είναι καλύτερα εξοπλισμένοι για να ανταποκριθούν στις ανάγκες των μαθητών τους.

15. Το διαγνωστικόν πρόβλημα της προσωπικότητας, «Ελληνοχριστιανική αγωγή» 11, σσ 190-193 και 218-222. Το άρθρο του Μαρκαντώνη, με τον αναφερόμενο παραπάνω τίτλο ασχολείται με τη διαδικασία της διάγνωσης της προσωπικότητας μέσα από το πρίσμα της ελληνοχριστιανικής παιδείας. Εξετάζει τα διάφορα στάδια και μεθόδους που χρησιμοποιούνται για την αναγνώριση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της προσωπικότητας του ατόμου, και πώς αυτά συνδέονται με τις ηθικές και πνευματικές αξίες της ελληνοχριστιανικής αγωγής. Ο **παιδαγωγικός χαρακτήρας** του άρθρου έγκειται στην έμφαση που δίνεται στην ανάπτυξη της ηθικής και πνευματικής διάστασης της προσωπικότητας μέσω της εκπαίδευσης. Ο συγγραφέας επιχειρεί να αναδείξει τη σημασία της ελληνοχριστιανικής παράδοσης,

ως βασικό παράγοντα διαμόρφωσης της προσωπικότητας και της ηθικής αντίληψης των μαθητών.

16. Η παρουσία του ασυνειδήτου στην καθημερινή ζωή του ανθρώπου Περιοδικό «Σχολείο και ζωή»,1978,σσ 7-8 και 5-23. Το συγκεκριμένο άρθρο του Μαρκαντώνη εστιάζει στην επίδραση του ασυνειδήτου στη συμπεριφορά και τις αποφάσεις του ανθρώπου στην καθημερινή του ζωή. Εξετάζει πώς οι ασυνείδητες διαδικασίες και οι ψυχολογικοί μηχανισμοί επηρεάζουν τις αντιλήψεις, τις σκέψεις και τις πράξεις μας, χωρίς να το συνειδητοποιούμε. Ο παιδαγωγικός χαρακτήρας του άρθρου έγκειται στην προσπάθεια να ευαισθητοποιήσει τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές σχετικά με την σημασία της κατανόησης του ασυνειδήτου. Η κατανόηση αυτή μπορεί να συμβάλλει στη βελτίωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, βοηθώντας τους μαθητές να αναπτύξουν αυτογνωσία και να αντιμετωπίσουν καλύτερα τις εσωτερικές τους συγκρούσεις.

17. Ψυχολογία και ψυχαγωγική των μεταβατικών φάσεων της ζωής. Συμβολή εις την ορθαγωγική των μεταβατικών φάσεων της υγιούς προσωπικότητας, Ανάπτυπο Παιδαγωγικά Ανάλεκτα Λυκείου Βάσκα τχ,1° 1977. Το άρθρο αυτό του Μαρκαντώνη ασχολείται με τη σημασία και τις προκλήσεις των μεταβατικών φάσεων στη ζωή του ανθρώπου. Εξετάζει πώς αυτές οι φάσεις επηρεάζουν την ψυχική υγεία και την ανάπτυξη της προσωπικότητας, προσφέροντας παράλληλα ψυχολογικές και παιδαγωγικές προσεγγίσεις για τη διαχείριση και την ορθοκατευθυνόμενη ανάπτυξή τους. Η ορθαγωγική εντάσσεται, ως ειδικός τομέας μέσα στην ευρύτερη θεωρία της Ανθρωπαγωγικής, με στόχο την ολιστική αγωγή του ανθρώπου. Ενώ η Ανθρωπαγωγική επικεντρώνεται στην κοινωνική, πνευματική, ηθική και ψυχολογική διάσταση του ατόμου, η ορθαγωγική παρέχει πρακτικές και στρατηγικές υποστήριξης κατά τις κρίσιμες μεταβατικές φάσεις της ζωής, προωθώντας την ανάπτυξη υγιών προσωπικοτήτων και τη συνολική ευημερία τους. **Ο παιδαγωγικός χαρακτήρας** του άρθρου έγκειται στην προσπάθεια να ενισχύσει την κατανόηση των εκπαιδευτικών και των γονέων σχετικά με την αναγκαιότητα της υποστήριξης των νέων κατά τη διάρκεια των μεταβατικών φάσεων. Ο συγγραφέας προτείνει πρακτικές και στρατηγικές που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να βοηθήσουν τους μαθητές να αναπτύξουν υγιείς μηχανισμούς αντιμετώπισης και να διατηρήσουν την ισορροπία τους καθώς περνούν από τη μια φάση της ζωής τους στην άλλη.

18. Ο ηγετικός ρόλος της νεολαίας εις την διαμόρφωσίν της κοινωνίας. Παιδαγωγικά Ανάλεκτα 1975-1977,Λυκειο Βάσκα, σσ 18-28. Η δημοσίευση του

Μαρκαντώνη "Ο ηγετικός ρόλος της νεολαίας εις την διαμόρφωσίν της κοινωνίας" εξετάζει τον καθοριστικό ρόλο της νεολαίας στη διαμόρφωση της κοινωνικής δομής και των ιδεολογιών. Αναλύει την εκπαιδευτική και παιδαγωγική προσέγγιση που πρέπει να ακολουθηθεί για να ενθαρρυνθούν οι νέοι να αναλάβουν ενεργό ρόλο στην κοινωνία. Αυτό περιλαμβάνει την καλλιέργεια κριτικής σκέψης, τη συμμετοχή σε κοινωνικές και πολιτικές δραστηριότητες, και την ανάπτυξη ηγετικών ικανοτήτων. Η χρονική περίοδος της δημοσίευσης, 1975-1977, ήταν μια μεταβατική φάση για την Ελλάδα, καθώς η χώρα μόλις είχε βγει από τη δικτατορία των συνταγματαρχών (1967-1974) και προχωρούσε προς την αποκατάσταση της δημοκρατίας. Η νεολαία έπαιξε καθοριστικό ρόλο σε αυτή την περίοδο, όντας στην πρώτη γραμμή των πολιτικών και κοινωνικών εξελίξεων. Η παιδαγωγική κατεύθυνση της εποχής επικεντρωνόταν στη δημιουργία συνειδητοποιημένων και ενεργών πολιτών που θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην ανάπτυξη μιας δημοκρατικής και δίκαιης κοινωνίας. Με λίγα λόγια, το άρθρο αυτό όχι μόνο επισημαίνει τη σπουδαιότητα της νεολαίας στη διαμόρφωση της κοινωνίας αλλά και προτείνει εκπαιδευτικές στρατηγικές που συμβάλλουν σε αυτόν τον στόχο.

19. Το διδακτικό πρόβλημα στη συνάντηση με τις μεταφράσεις κλασικών στο σύγχρονο σχολείο. Στο: Πρωτότυπο και μτφ Σπουδαστήριο κλασσικής φιλολογίας, Αθήνα 1980, σσ 361-418. Η δημοσίευση αυτή του Μαρκαντώνη αναλύει τα προβλήματα που προκύπτουν από τη διδασκαλία κλασικών έργων μέσω μεταφράσεων στο σύγχρονο σχολικό περιβάλλον. Ο Μαρκαντώνης επισημαίνει τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές κατά την επαφή με τα κλασικά κείμενα, κυρίως λόγω των γλωσσικών και πολιτισμικών διαφορών που υφίστανται ανάμεσα στα αρχαία και τα σύγχρονα πλαίσια.

Ο παιδαγωγικός χαρακτήρας της δημοσίευσης εστιάζεται στην ανάγκη για μια προσέγγιση που θα επιτρέψει στους μαθητές να κατανοήσουν και να εκτιμήσουν τη σημασία των κλασικών έργων μέσα από τις μεταφράσεις τους, ενώ ταυτόχρονα να διατηρούνται τα βασικά στοιχεία και η ουσία των πρωτότυπων κειμένων. Προτείνονται στρατηγικές και μέθοδοι διδασκαλίας που ενισχύουν την αλληλεπίδραση των μαθητών με τα κλασικά έργα, κάνοντάς τα πιο προσβάσιμα και κατανοητά. Η δημοσίευση έγινε το 1980, μια εποχή κατά την οποία η ελληνική εκπαίδευση προσπαθούσε να αναβαθμίσει την ποιότητά της και να προσαρμοστεί στις σύγχρονες ανάγκες και απαιτήσεις. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από έντονες προσπάθειες εκσυγχρονισμού του εκπαιδευτικού συστήματος, γεγονός που αντικατοπτρίζεται και στις ανησυχίες και προτάσεις του Μαρκαντώνη για τη διδασκαλία των κλασικών κειμένων μέσω μεταφράσεων.

20. Οι ετερόφυλες σχέσεις μεταξύ φοιτητών και οι σχέσεις τους απέναντι σε σχετικά με αυτές θέματα. Στο: Ελληνική Εταιρία Ευγονικής και Γενετικής του Ανθρώπου. Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση Αθήνα 1981,σσ 227-246(Σε συνεργασία με τον κ. Μιχάλη Κασσωτάκη). Η δημοσίευση "Οι ετερόφυλες σχέσεις μεταξύ φοιτητών και οι σχέσεις τους απέναντι σε σχετικά με αυτές θέματα", συνεργασία του Μαρκαντώνη με τον κ. Μιχάλη Κασσωτάκη, εξετάζει τις δυναμικές των ετερόφυλων σχέσεων μεταξύ φοιτητών και πώς αυτές επηρεάζουν την αντίληψή τους για διάφορα θέματα που σχετίζονται με τη σεξουαλικότητα και τις κοινωνικές σχέσεις. Στόχος του άρθρου είναι να προσφέρει μια ενδελεχή ανάλυση της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης και να εντοπίσει τις παιδαγωγικές προσεγγίσεις που μπορούν να συμβάλουν στην κατανόηση και τη διαχείριση των ετερόφυλων σχέσεων.

Ο παιδαγωγικός χαρακτήρας της δημοσίευσης εντοπίζεται στην προσπάθεια των συγγραφέων να προτείνουν μεθόδους και στρατηγικές που θα βοηθήσουν τους νέους να κατανοήσουν τη σημασία της αμοιβαίας κατανόησης, του σεβασμού και της υγιούς επικοινωνίας στις σχέσεις τους. Επιπλέον, η μελέτη αυτή στοχεύει στην ευαισθητοποίηση των νέων σχετικά με τα κοινωνικά και ηθικά ζητήματα που συνδέονται με τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση. Η δημοσίευση έγινε το 1981, μια περίοδο κατά την οποία η ελληνική κοινωνία βρισκόταν σε φάση εκσυγχρονισμού και αλλαγών, κυρίως στον τομέα της εκπαίδευσης και των κοινωνικών αντιλήψεων. Οι προσπάθειες για την προώθηση μιας πιο ανοικτής και ενημερωμένης προσέγγισης στη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση αντικατοπτρίζονται στις ανησυχίες και προτάσεις των συγγραφέων για τις ετερόφυλες σχέσεις μεταξύ των νέων. Σε γενικές γραμμές, το άρθρο αυτό όχι μόνο παρέχει μια λεπτομερή εξέταση των ετερόφυλων σχέσεων μεταξύ φοιτητών αλλά και προτείνει εκπαιδευτικές στρατηγικές που μπορούν να ενισχύσουν την κατανόηση και τη διαχείριση αυτών των σχέσεων μέσα στο εκπαιδευτικό περιβάλλον.

21. Αγωγή: Έννοια αγωγής Ιστορική ανασκόπηση, γενικοί σκοποί αγωγής(Λήμμα στο: Εγκυκλοπαίδεια Λαρούς -Μπριτάνικα,Τομ.2^{ος} 1981,σσ 222-230.(Ενδεικτικό έχει και άλλα, όπως Ιστορία της Παιδιάς) Η συγκεκριμένη δημοσίευση του Μαρκαντώνη εξετάζει την έννοια της αγωγής, την ιστορική της εξέλιξη και τους γενικούς σκοπούς που εξυπηρετεί. Το άρθρο επιδιώκει να παρέχει μια συνολική επισκόπηση της αγωγής, από τις αρχαίες ρίζες της μέχρι τις σύγχρονες εφαρμογές και αντιλήψεις.

Ο παιδαγωγικός χαρακτήρας της δημοσίευσης εντοπίζεται στη σφαιρική προσέγγιση που υιοθετεί ο Μαρκαντώνης, καθώς αναλύει πώς οι διαφορετικές

εποχές και πολιτισμοί έχουν επηρεάσει και διαμορφώσει την έννοια της αγωγής. Επιπλέον, το άρθρο εξετάζει τους γενικούς σκοπούς της αγωγής, όπως η ανάπτυξη της ηθικής, η καλλιέργεια της κριτικής σκέψης, και η προετοιμασία των ατόμων για συμμετοχή στην κοινωνία. Η δημοσίευση έγινε το 1981, μια εποχή που χαρακτηρίζεται από έντονες προσπάθειες εκσυγχρονισμού και αναθεώρησης του εκπαιδευτικού συστήματος στην Ελλάδα. Αυτή η περίοδος σηματοδοτεί τη μετάβαση από τις παραδοσιακές αντιλήψεις της αγωγής σε μια πιο προοδευτική και περιεκτική προσέγγιση, που αναγνωρίζει τη σημασία της ολιστικής εκπαίδευσης και της προετοιμασίας των ατόμων για τις προκλήσεις της σύγχρονης κοινωνίας. Σε γενικές γραμμές, το άρθρο αυτό παρέχει μια εκτενή και καλά θεμελιωμένη ανάλυση της έννοιας της αγωγής, προσφέροντας παράλληλα πολύτιμες πληροφορίες και προτάσεις για την παιδαγωγική προσέγγιση στο σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα.

22. Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, Η τακτική του επιστημονικώς εργάζεσθαι. Καθηγητού εν τω διδασκαλείω Μέσης Εκπαιδύσεως Αθήναι χ. χ. Ο Ιωάννης Σ. Μαρκαντώνης, στο έργο του, *Η τακτική του επιστημονικώς εργάζεσθαι*, αναδεικνύει τη σημασία της ορθολογικής διαρθρώσεως της επιστημονικής εργασίας, ιδίως υπό το πρίσμα του συνεχώς αυξανόμενου όγκου γνώσης. Επισημαίνει ότι η δομημένη και συστηματική προσέγγιση είναι απαραίτητη, καθώς η ατομική ενασχόληση με ένα θέμα ενέχει τον κίνδυνο να καταστεί αποσπασματική, περιορίζοντας τη δυνατότητα βαθιάς και ουσιαστικής ανάλυσης. Εξαιτίας της δυσκολίας που αντιμετωπίζει ένας μεμονωμένος ερευνητής στην επεξεργασία ακόμη και των απλούστερων θεμάτων, η ορθή κατανομή της μελέτης και η μεθοδική διάρθρωση αποτελούν βασικές αρχές. Παράλληλα, τονίζεται ότι η πρωτοτυπία στη σύγχρονη επιστημονική εργασία περιορίζεται, με αποτέλεσμα να ελλοχεύει ο κίνδυνος η επιστημονική παραγωγή να αποβεί επιφανειακή ή ακόμη και φαιδρή. Η γνώση των μεθόδων και του μόχθου των άλλων επιστημόνων είναι απαραίτητη προϋπόθεση για κάθε σοβαρή ενασχόληση με επιστημονικά θέματα, καθώς συμβάλλει στη συγκροτημένη προσέγγιση της έρευνας και στην αποτελεσματική αξιοποίηση της προϋπάρχουσας γνώσης. Εξίσου κρίσιμη είναι η ορθή προαγωγή του ερευνητικού αντικειμένου, καθώς αυτή οδηγεί στη γενικότερη βελτιστοποίηση και επέκταση της επιστημονικής διαδικασίας. Ο παιδαγωγικός χαρακτήρας του συγγράμματος προκύπτει από τη μέθοδο που προτείνει, καθώς αυτή ενισχύει την ανάπτυξη οργανωτικής σκέψης και κριτικής προσέγγισης στη μελέτη, στοιχεία που είναι πολύτιμα όχι μόνο για τους ερευνητές αλλά και για μαθητές. Το έργο του Μαρκαντώνη είναι αξιοσημείωτο διότι, παρά το γεγονός ότι δεν είναι ευρέως γνωστό, αγγίζει θεμελιώδεις αρχές που έχουν εφαρμογή στην παιδαγωγική διαδικασία. Η προσέγγισή του συνδέεται άμεσα με τη

φιλοσοφία της συστηματικής μάθησης και της οργανωμένης σκέψης, στοιχεία που απαντώνται σε πολλές εκπαιδευτικές θεωρίες και μεθόδους διδασκαλίας.

23. Ι.Σ. Μαρκαντώνη, Ψυχοσωματική του παιδιού δεδομένα προς παιδαγωγική αξιοποίησίν μετά 25 εικόνων και εκτενούς βιβλιογραφίας. Αθήναι 1968.

Το βιβλίο του Ι.Σ. Μαρκαντώνη, *Ψυχοσωματική του παιδιού - Δεδομένα προς παιδαγωγική αξιοποίηση*, εκδόθηκε το 1968, μια εποχή όπου η παιδαγωγική και η ψυχολογική προσέγγιση της παιδικής ανάπτυξης ήταν ακόμα στα αρχικά στάδια εξέλιξής τους στην Ελλάδα. Τη δεκαετία του 1960, η εκπαιδευτική θεωρία άρχισε να επηρεάζεται από σύγχρονες ψυχολογικές και παιδαγωγικές ανακαλύψεις, αλλά η εφαρμογή αυτών των αρχών στην πράξη ήταν ακόμα περιορισμένη. Η σχολική εκπαίδευση επικεντρωνόταν κυρίως στη μετάδοση γνώσεων, με ελάχιστη έμφαση στην εξατομικευμένη προσέγγιση της ψυχοσωματικής ανάπτυξης των παιδιών. Η ψυχολογία της εκπαίδευσης και η ειδική παιδαγωγική άρχιζαν να διαμορφώνονται ως επιστήμες, αλλά οι γνώσεις γύρω από τις ψυχικές και σωματικές ανάγκες των παιδιών δεν ήταν ευρέως διαδεδομένες στους εκπαιδευτικούς και τους γονείς.

Το έργο του Μαρκαντώνη έρχεται να καλύψει ένα σημαντικό κενό, παρέχοντας πληροφορίες που θα μπορούσαν να συμβάλουν στη βελτίωση της παιδαγωγικής πρακτικής. Η παρουσίαση δεδομένων για τη σωματική και ψυχική ανάπτυξη του παιδιού αποτελεί πολύτιμο εργαλείο για την κατανόηση των διαφορών στην ανάπτυξη και την ανάγκη εξατομικευμένης εκπαίδευσης. **Παιδαγωγικός χαρακτήρας.** Το βιβλίο συνέβαλε στη διάδοση της αντίληψης ότι η εκπαίδευση δεν μπορεί να είναι αποκομμένη από την ψυχοσωματική κατάσταση των μαθητών. Οι αρχές και τα δεδομένα που παρουσίασε βοήθησαν στην εξέλιξη της παιδαγωγικής προσέγγισης, επηρεάζοντας την εισαγωγή πιο ολιστικών και εξατομικευμένων μοντέλων διδασκαλίας στις επόμενες δεκαετίες. **Ανάπτυξη ειδικής αγωγής:** Η έμφαση στις διαφορές της ψυχικής και σωματικής ανάπτυξης των παιδιών συνέβαλε στη σταδιακή θεμελίωση της ειδικής αγωγής. **Ενσωμάτωση ψυχολογικών προσεγγίσεων:** Εκπαιδευτικοί άρχισαν να υιοθετούν παιδαγωγικές μεθόδους που λάμβαναν υπόψη την ψυχολογική κατάσταση των μαθητών. **Ακαδημαϊκές έρευνες:** Το έργο αποτέλεσε σημείο αναφοράς για μεταγενέστερες έρευνες στην ψυχοπαιδαγωγική, ενισχύοντας την ανάγκη για διεπιστημονική συνεργασία μεταξύ ψυχολόγων, παιδαγωγών και γιατρών. Εν μέσω μιας εκπαιδευτικής πραγματικότητας που βρισκόταν στα «σπάργαλα» όσον αφορά την ψυχολογική προσέγγιση της παιδικής ηλικίας, το βιβλίο λειτουργεί ως πρωτοποριακή συμβολή

στην παιδαγωγική θεωρία της εποχής του, προετοιμάζοντας το έδαφος για πιο σύγχρονες παιδαγωγικές μεθόδους.

24. John S. Markantonis, Anastasia-Valentine D. Rigas, «Qualitative Analysis in Human Sciences: New Perspectives in Methodology» Athens 1998. Α. Το βιβλίο «Ποιοτική ανάλυση στις ανθρωπιστικές επιστήμες: νέες προοπτικές στη μεθοδολογία», επιμελημένο από τον Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη και την Αναστασία-Βαλεντίνα Δ. Ρήγα και εκδομένο στην Αθήνα το 1998, συγκεντρώνει πρωτοποριακές ποιοτικές προσεγγίσεις με στόχο την επαγωγική ανάπτυξη θεωριών και τη γέφυρα μεταξύ θεωρίας και πρακτικής. Μέσα από μεθοδολογίες όπως η θεωρία που αναδύεται (Grounded Theory), η φαινομενολογική και η εθνογραφική ανάλυση, η αφηγηματική ανάλυση και η ανάλυση λόγου, το έργο αναδεικνύει κριτικά την κατασκευή και ερμηνεία κοινωνικών φαινομένων. Επιπλέον, το βιβλίο εξετάζει τη συμμετοχική δράση ως εργαλείο από κοινού παραγωγής γνώσης και προτείνει την ενσωμάτωση μικτών μεθοδολογιών που συνδυάζουν ευέλικτα ποιοτικές και ποσοτικές τεχνικές για πληρέστερη τεκμηρίωση. Η διεπιστημονική θεώρηση που προωθεί συμβάλλει στην εμπειρική τεκμηρίωση και χαράσσει κατευθύνσεις για μελλοντικές έρευνες. Το έργο απευθύνεται κυρίως σε μεταπτυχιακούς φοιτητές, ερευνητές και επαγγελματίες οι οποίοι επιδιώκουν εις βάθος κατανόηση και μεθοδολογική ανανέωση στον χώρο των ανθρωπιστικών επιστημών.

Β, Το βιβλίο «Ποιοτική ανάλυση στις ανθρωπιστικές επιστήμες: νέες προοπτικές στη μεθοδολογία» (Αθήνα, 1998), επιμελημένο από τον Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη και την Αναστασία-Βαλεντίνα Δ. Ρήγα, αποτελεί πυρήνα θεωρητικής και μεθοδολογικής αναμόρφωσης στον χώρο των ανθρωπιστικών επιστημών. Σκοπός του έργου είναι η ανάδειξη εναλλακτικών διαδρομών ποιοτικής έρευνας που υπερβαίνουν τα παραδοσιακά πρότυπα, προωθώντας μια επαγωγική ανάπτυξη θεωριών μέσα από την άμεση επαφή με τα εμπειρικά δεδομένα. **Ο παιδαγωγικός χαρακτήρας** του βιβλίου έγκειται στην εκπαίδευση των αναγνωστών στις αρχές και τις πρακτικές της ποιοτικής μεθοδολογίας, μέσα από σαφείς οδηγίες κωδικοποίησης, παραδείγματα ανάλυσης και ασκήσεις συγκριτικής διάκρισης. Κάθε κεφάλαιο συνδυάζει θεωρητική τεκμηρίωση με εφαρμοσμένα case studies, επιτρέποντας στον φοιτητή και τον ερευνητή να αποκτήσει τόσο γνώση όσο και δεξιότητες σχεδιασμού και υλοποίησης ποιοτικών μελετών. Στο βιβλίο εξετάζονται οι εξής κύριες μεθοδολογικές προσεγγίσεις: η θεωρία που αναδύεται (Grounded Theory), η φαινομενολογική και η εθνογραφική ανάλυση, η αφηγηματική ανάλυση και η ανάλυση λόγου, η συμμετοχική δράση και οι μικτές μέθοδοι που συνδυάζουν ευέλικτα ποιοτικές και ποσοτικές τεχνικές. Οι συγγραφείς αναλύουν τις φάσεις της συλλογής και

επεξεργασίας των δεδομένων, δίνοντας έμφαση στην ηθική διάσταση της έρευνας και την κριτική αυτοπαράτηση του ερευνητή. Η διεπιστημονική θεώρηση που προωθεί το έργο συμβάλλει στην εμπειρική τεκμηρίωση κοινωνικών φαινομένων και θέτει τις βάσεις για μελλοντικές ποιοτικές μελέτες. Απευθύνεται σε μεταπτυχιακούς φοιτητές, ερευνητές και επαγγελματίες που επιδιώκουν τη μεθοδολογική ανανέωση και την εις βάθος κατανόηση ανθρώπινων συμπεριφορών και κοινωνικών δομών.

Τεκμαίρεται, ότι το παιδαγωγικό και συγγραφικό έργο του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη διακρίνεται για την πολυπλοκότητα και την επιστημονική του αξία. Μέσα από τις παιδαγωγικές μελέτες και εργασίες του, κατάφερε να διαμορφώσει και να εξελίξει τη σύγχρονη παιδαγωγική σκέψη. Τα έργα του χαρακτηρίζονται από την εμβάθυνση στις θεωρητικές και πρακτικές διαστάσεις της Παιδαγωγικής, προωθώντας την εκπαιδευτική ανανέωση και την υιοθέτηση καινοτόμων μεθόδων διδασκαλίας. Ο Μαρκαντώνης επηρέασε βαθιά την επιστημονική κοινότητα με τις μελέτες του και συνεχίζει να αποτελεί σημείο αναφοράς στην Παιδαγωγική.

25. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. Στατιστική Εφαρμοσμένη εις τας Επιστήμας της Αγωγής μετά Στοιχείων Οργανώσεως της Έρευνας, Αθήναι 1978. Το βιβλίο παρουσιάζει τη στατιστική ως εργαλείο για τις επιστήμες της αγωγής, συνδέοντας συστηματικά τη θεωρία με την εφαρμογή στην εκπαιδευτική έρευνα. Στο σύγγραμμα εκτίθενται πλήθος παραμετρικών κριτηρίων της λεγόμενης φισεριανής στατιστικής προσέγγισης, όπως μέθοδοι ανάλυσης διακύμανσης, συσχέτισης και παλινδρόμησης, τα οποία διατηρούν μέχρι σήμερα την επιστημονική τους αξία στην εκπαιδευτική μελέτη. Παράλληλα το έργο περιλαμβάνει στοιχεία οργάνωσης της έρευνας, οδηγίες για συλλογή και επεξεργασία δεδομένων και συγκεκριμένα παραδείγματα εφαρμογής, πολλά από τα οποία παραπέμπουν σε διπλωματικές εργασίες του Φυσικού Τμήματος της Φυσικομαθηματικής Σχολής, επιδεικνύοντας την πρακτική χρησιμότητα των μεθόδων που προτείνει.

Ο παιδαγωγικός χαρακτήρας του βιβλίου είναι σαφώς διδακτικός και μεθοδολογικός· απευθύνεται σε φοιτητές, εκπαιδευτικούς και ερευνητές και στοχεύει στην ενίσχυση της ερευνητικής κουλτούρας στον χώρο της εκπαίδευσης, προτρέποντας σε τεκμηριωμένη, ποσοτικοποιημένη προσέγγιση των παιδαγωγικών φαινομένων. Η αναφορά του συγγραφέα με ευχαριστίες προς τον Μιχάλη Κασσωτάκη υπογραμμίζει τον συνεργατικό χαρακτήρα της επιστημονικής εργασίας και την πρακτική εφαρμογή στατιστικών κριτηρίων σε προπτυχιακές εργασίες, στοιχείο που δείχνει τη ζωντάνια και την προσαρμοστικότητα του βιβλίου ως διδακτικού εγχειριδίου. Το έργο λειτουργεί ως γέφυρα μεταξύ θεωρίας και πράξης

και μπορεί να αξιοποιηθεί για να τεκμηριώσει την εισαγωγή της φισεριανής μεθοδολογίας στην ελληνική εκπαιδευτική έρευνα, ως σειρά μελετών περίπτωσης για κεφάλαιο μεθοδολογίας ή συγκριτικά με σύγχρονα εγχειρίδια προκειμένου να αναδειχθεί η εξέλιξη εργαλείων και προσεγγίσεων.

26. Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. Συμβολή στην οριοθεσία και ταξινόμια της μεταρρυθμιστέας ύλης στο χώρο της Παιδείας. Η εργασία αυτή που δημοσιεύτηκε στον συλλογικό τόμο *Οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα. Προσπάθειες αδιέξοδα προοπτικές* (Επιμ. Καζαμίας Α. και Κασσωτάκης Μ., Ρέθυμνο 1986), επικεντρώνεται σε κεντρικά ζητήματα της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης. Το κύριο περιεχόμενο της μελέτης εστιάζει στην ανάγκη για οριοθέτηση και ταξινόμια του συνόλου των θεμάτων που αποτελούν αντικείμενο εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης. Ο Μαρκαντώνης υποστηρίζει ότι η αποτυχία ή τα αδιέξοδα των προηγούμενων μεταρρυθμιστικών προσπαθειών οφείλονταν συχνά στην έλλειψη σαφούς προσδιορισμού του πεδίου παρέμβασης. **Οριοθέτηση (Θεματικός Προσδιορισμός):** Αφορά τον σαφή εντοπισμό και την περιγραφή των ζητημάτων και των τομέων που χρήζουν αλλαγής. Αυτό υπερβαίνει τα απλά ζητήματα προγράμματος σπουδών και περιλαμβάνει τη διοικητική οργάνωση, τη χρηματοδότηση, την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, τις θεσμικές δομές και τη σχέση εκπαίδευσης-κοινωνίας. Σκοπός είναι να αποφευχθούν οι αποσπασματικές παρεμβάσεις. **Ταξινόμια (Συστηματική Κατηγοριοποίηση):** Πρόκειται για την πρόταση μιας λογικής και ιεραρχημένης διάταξης των μεταρρυθμιστέων θεμάτων. Με τη δημιουργία κατηγοριών ή επιπέδων (π.χ., μακρο-επίπεδο για τις δομές, μικρο-επίπεδο για τις διδακτικές πρακτικές), επιδιώκεται η συστηματική ανάλυση και η διασφάλιση της συνεκτικότητας μεταξύ των επιμέρους αλλαγών. Η ταξινόμια λειτουργεί ως εργαλείο σχεδιασμού, επιτρέποντας στους μεταρρυθμιστές να ιεραρχήσουν τις προτεραιότητες και να κατανοήσουν τις αλληλεξαρτήσεις μεταξύ των διαφορετικών πτυχών του εκπαιδευτικού συστήματος.

Παιδαγωγικός Χαρακτήρας: Ο παιδαγωγικός χαρακτήρας της εργασίας είναι βαθιά μεθοδικός και κριτικός. Ο Μαρκαντώνης προσφέρει ένα μεταγνωστικό πλαίσιο, δηλαδή, σκέψη για τον ίδιο τον τρόπο που προσεγγίζουμε την αλλαγή στην εκπαίδευση. **Αρχή της Ολοκληρωμένης Προσέγγισης:** Η μελέτη εμμέσως υποδεικνύει ότι η επιτυχημένη μεταρρύθμιση δεν είναι απλώς τεχνικό ζήτημα, αλλά βαθιά παιδαγωγικό και κοινωνικό. Απαιτεί την αντιμετώπιση του σχολείου ως ένα σύστημα, όπου οι αλλαγές σε ένα μέρος επηρεάζουν όλα τα άλλα. **Παιδαγωγική Αποτελεσματικότητα:** Η συστηματική ταξινόμηση οδηγεί στη διασφάλιση ότι οι μεταρρυθμιστικές προσπάθειες τελικά θα έχουν θετική επίδραση στη διδασκαλία,

τη μάθηση και την ποιότητα της εκπαίδευσης που παρέχεται στους μαθητές. Ο συγγραφέας καλεί σε μια συνειδητή και τεκμηριωμένη διαδικασία αλλαγής, η οποία είναι προϋπόθεση για τη βελτίωση των παιδαγωγικών αποτελεσμάτων. Εν κατακλείδι, η συμβολή του Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη είναι η παροχή ενός επιστημονικού εργαλείου για την εκπαιδευτική πολιτική, το οποίο αναδεικνύει τη σημασία της συστηματικής σκέψης και της δομικής ανάλυσης ως προϋποθέσεις για την υλοποίηση ουσιαστικών και βιώσιμων παιδαγωγικών αλλαγών.

Τεκμαίρεται, ότι η **συγγραφική εργογραφία** του Ιωάννη Μαρκαντώνη χαρακτηρίζεται από **πολυθεματικότητα** και **διεπιστημονική προσέγγιση**, καλύπτοντας κρίσιμους τομείς όπως η **Ανθρωπαγωγική**, η **Ψυχοσωματική Ανάπτυξη** και η **Διδακτική Μεθοδολογία**. Τα έργα του, δομημένα σε Θεωρητικά Κείμενα, Εμπειρικές Έρευνες και Διδακτικά Βιβλία, αντανακλούν την **ολιστική παιδαγωγική** του φιλοσοφία, με στόχο τη διαμόρφωση κριτικά σκεπτόμενων, ηθικών και συνειδητοποιημένων πολιτών, καθιστώντας τον μία από τις **σημαντικότερες επιρροές** στη σύγχρονη εκπαιδευτική πολιτική και πρακτική στην Ελλάδα.

3.3. Το παιδαγωγικό συγγραφικό έργο του και η διδακτική μεθοδολογία στο ελληνικό σχολείο.

Στον πανεπιστημιακό χώρο, ειδικά στα παιδαγωγικά τμήματα, η Παιδαγωγική και η Γενική Διδακτική πράξη συνιστούν θεμελιώδεις ερευνητικούς τομείς, οι οποίοι εντάσσονται στο ευρύτερο πεδίο των Επιστημών της Αγωγής.¹⁵⁹ Αυτοί οι τομείς στοχεύουν στη βαθύτερη κατανόηση και αφομοίωση των ειδικών θεμάτων της Παιδαγωγικής και της Διδακτικής από τους φοιτητές¹⁶⁰. Η Διδακτική, ως εφαρμοσμένη επιστήμη της «Παιδαγωγούσας διδασκαλίας» εντρυφά γενικά στα

¹⁵⁹Βλ.Ι .Σ. Μαρκαντώνη, Ανθρωπαγωγική ,η (Anthropagogie,Anuthrapagogik)στο: Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος..ό.π. στο ίδιο,σ.373.

¹⁶⁰ Βλ. Β. Χαραλαμπίδου.: Οργάνωση της διδασκαλίας και της μάθησης γενικά, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1982,σ.16.Η Διδακτική στο πλαίσιο των επιστημών της αγωγής ή στον κλάδο της παιδαγωγικής επιστήμης, είναι εκείνη η επιστήμη που καταπιάνεται με τα προβλήματα της διδασκαλίας γενικά (Γενική Διδακτική) και με τα προβλήματα της διδασκαλίας του κάθε μαθήματος ειδικά (Ειδική Διδακτική).

Ο όρος «διδακτική» χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον Βόλφανγκ Ράτκε (W. Ratichius, 1571-1635) και λίγο αργότερα από τον Ιωάννη Αμός Κομένιο (1591-1670), όταν έγραψε το πρώτο βιβλίο διδακτικής με τίτλο Didactica Magna (Μεγάλη διδακτική).

ζητήματα της διδασκαλίας, όπως σκοποθεσία, περιεχόμενο, προγράμματα, μέσα, μεθοδολογία της διδασκαλίας κλπ. στο πλαίσιο του σχολείου.¹⁶¹ Η διδακτική μεθοδολογία, ως εφαρμοσμένη επιστήμη αξιοποιεί τα ερευνητικά πορίσματα, τόσο της Θεωρητικής, όσο και της Πειραματικής Παιδαγωγικής. Η διδακτική μεθοδολογία έχει ως κύριο αντικείμενο τον τρόπο της συστηματικής διαμόρφωσης των διαδικασιών του φαινομένου της διδασκαλίας και της μάθησης.¹⁶² Ο ιδρυτής του ΠΣΠΑ και προκάτοχος του Ιωάννη Μαρκαντωνη για τη Γενική διδακτική γράφει ότι η μεθοδολογία καθορίζει τις γενικές αρχές στις οποίες επιβάλλεται να στηρίζεται η διδασκαλία που πραγματοποιείται στο «Παιδαγωγούν σχολείο»¹⁶³.

Στο ελληνικό σχολείο η δεσπόζουσα καθιέρωση της Γενικής και Ειδικής Διδακτικής για μεγάλο χρονικό διάστημα οφείλεται στην επίδραση που επέβαλλε η Γερμανική Παιδαγωγική και η μεταφορά και επέκταση του θεσμού των Παιδαγωγικών Ακαδημιών που βασίστηκε και που στηρίχτηκε στην πειθαρχημένη και αυστηρή εκπαίδευση των δασκάλων στα απαρέγκλιτα «στάδια διδασκαλίας»¹⁶⁴. Υιοθετήθηκε για χρόνια η δασκαλοκεντρική μέθοδος διδασκαλίας ή μαθήσεως που είχε το γενικό μοντέλο: α. Εισαγωγή ή προπαρασκευή β. Προσφορά ή ανάπτυξη γ. Επεξεργασία συμπεράσματα-Πρακτική εφαρμογή.¹⁶⁵ Η παραπάνω μέθοδος περιελάβανε τις «βαθμίδες διδασκαλίας»(stufend unterrichtis) στάδια που στην ελληνική αποδοθήκαν με τον όρο στάδια διδασκαλίας (1900) από τον Δ. Λάμψα, μαθητή του Γερμανού παιδαγωγού J.F. Herbart (1770-1841), τον και πρωτεργάτη της θεωρίας της διδακτικής μεθοδολογίας¹⁶⁶. Όλοι οι μετέπειτα κυριότεροι παιδαγωγοί που συνέβαλαν στην εξάπλωση και διάδοση των ερβαρτιανών σταδίων στο εκπαιδευτικό δυναμικό της πατρίδας μας ήταν: Δ. Ζαγγογιαννης (1806-1904), Δ. Γεωργακάκης (1930), Ν. Καπετανάκης (1930), Δ. Λάμψας (1942), Ν. Εξαρχόπουλος (1900) και από τους θεολόγους ο πολύς Παναγιώτης

¹⁶¹ Ιωάννη Β, Κογκούλη, Διδακτική του μαθήματος των Θρησκευτικών, παιδείας και ελληνορθόδοξης κληρονομιάς στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2014, σ. 53.

¹⁶² A. Wolf «Διδακτική μεθοδολογία», στο: ΠΨΕ Λεξικό, Αθήναι 1989, Τομ. 3^{ος} σ. 1464.

¹⁶³ Ν. Εξαρχοπουλου, Γενική Διδακτική τ. Α' Αθήναι 1961, σ. 2 και εξής

¹⁶⁴ Αθ, Παππα, Διδακτική Γενική και ειδική», στο: ΠΨΕ Λεξικό τομ. 3^{ος} Αθήνα 1989, σ. 1461.

¹⁶⁵ Ιωάννη Β. Τσάγκα, Τα διδακτικά μοντέλα στην ενοριακή-εκκλησιαστική κατήχηση στο: Κατηχητική διακονία Τιμητικός τομος για τον καθηγητή Κωνσταντίνο Φράγκο, Θεσσαλονίκη 2003, 197.

¹⁶⁶ Ιωάννη Σ, Μαρκαντωνη-Μ.Ι. Κασσωτάκη, Διδακτική, τομ. Α' Αθήνα 1981, σ. 18.

Τεμπέλας(1960)¹⁶⁷.Η επιρροή του Αγγλόφωνου προβληματισμού γύρω από τη θεματολογία της Διδακτικής, ώθησε τους σύγχρονους Έλληνες Παιδαγωγούς να κάνουν χρήση στα αντίστοιχα συγγράμματα τους, του όρου «Μεθοδολογία της διδασκαλίας»¹⁶⁸.

Όλοι σχεδόν οι ιστορικοί της εκπαίδευσης και οι εμπλεκόμενοι στη διαμόρφωση του νεοελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος διατυπώνουν την άποψη ότι το εκπαιδευτικό σύστημα της Ελλάδας μας και κατά συνέπεια κάθε προσπάθεια διδασκαλίας στο χώρο του ελληνικού σχολείου αποτέλεσε αντίγραφο/προϊόν δανεισμού ξένων προτύπων ιδιαίτερα του Γερμανικού και αγγλοσαξονικού¹⁶⁹. Το συγγραφικό έργο των διδασκόντων παιδαγωγών καθηγητών διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο σε αυτή τη διαδικασία, καθώς με το περιεχόμενό του όχι μόνο ενισχύει τη γνώση, αλλά και διαμορφώνει την εκπαιδευτική φιλοσοφία και πρακτική των μελλοντικών εκπαιδευτικών στα σχολεία. Αυτό το περιεχόμενο επηρεάζει σημαντικά τη μελλοντική επαγγελματική ανάπτυξη και εξέλιξη των φοιτητών σε ποικίλους τομείς της εκπαίδευσης, όπως και το ψυχολογικό κλίμα στα σχολεία όλων των βαθμίδων, τα πανεπιστήμια και τα ερευνητικά κέντρα, καθιστώντας τους πιο ικανούς και ενημερωμένους επαγγελματίες.

Ο καθηγητής Μαρκαντώνης, ήταν ένας από τους πιο επιδραστικούς παιδαγωγούς στην Ελλάδα για 40 και πλέον χρόνια. Με την πολύχρονη εμπειρία του, το λόγο του και την εκτενή συγγραφική του δραστηριότητα, συνέβαλε, καθοριστικά στη διαμόρφωση της σύγχρονης παιδαγωγικής σκέψης και πρακτικής. Τα συγγράμματά του αποτελούν σημεία αναφοράς για τους φοιτητές και τους εκπαιδευτικούς, προσφέροντας βάθος γνώσης και προωθώντας την ακαδημαϊκή και επαγγελματική τους ανάπτυξη. Οι καινοτόμες ιδέες και οι μεθοδολογικές προσεγγίσεις του καθηγητή Μαρκαντώνη, βασισμένες σε μια ανθρωπιστική και μαθητοκεντρική φιλοσοφία, προωθούσαν την ενεργή συμμετοχή των μαθητών στη μαθησιακή διαδικασία. Το συγγραφικό του έργο και η δράση του στο χώρο της Εκπαίδευσης διακρίνεται για την παιδαγωγική του ευαισθησία, τη φιλοσοφική του εμβάθυνση και την ανθρωποκεντρική του προσέγγιση. Η παιδεία για τον Μαρκαντώνη είναι *Πράξη Ελευθερίας*. *Πρόβαλλε* την ανάγκη για μια παιδεία που δεν εξαντλείται σε γνωστικά αντικείμενα, αλλά καλλιεργεί τον εσωτερικό άνθρωπο,

¹⁶⁷ Ιωάννη Β. Τσάγκα, Τα διδακτικά μοντέλα στην ενοριακή -εκκλησιαστική κατήχηση..ό.π. στο ίδιο,σ.197σημ.6.

¹⁶⁸ Ιωάννη Β, Κογκούλη, Διδακτική του μαθήματος των Θρησκευτικών,...ό. π. στο ίδιο,σ.53,σημ.13.

¹⁶⁹ Α. Δημαρά, Μεταρρύθμιση που δεν έγινε, τομ. Α' Αθήνα 1973,σ.40.

την ηθική συνείδηση και την πνευματική ελευθερία. Η διδασκαλία, κατά τον ίδιο, είναι μια μορφή λειτουργίας, μια πράξη αγάπης και ευθύνης απέναντι στον νέο άνθρωπο.

Ο καθηγητής Μαρκαντώνης φαίνεται να σπάει την παράδοση των απαρέγκλιτων σταδίων στη διδασκαλία, επικεντρώνεται στην ανθρωπιστική και τη βιωματική και ηθική ανάπτυξη των μαθητών, ενθαρρύνοντας την αλληλεπίδραση και την ανταλλαγή απόψεων και υποστηρίζει ένα μείγμα πρακτικών και θεωρητικών προσεγγίσεων, ειδικά δεδομένης της ενασχόλησής του με τις επιστήμες της αγωγής και την παιδαγωγική ψυχολογία και Βαθυψυχολογία. Με την οργάνωση και διεξαγωγή πρακτικών διδακτικών ασκήσεων, παιδαγωγικών συναντήσεων, βιωματικά εργαστήρια και εποπτείες στο Πειραματικό σχολείο, ο καθηγητής Μαρκαντώνης καθοδηγούσε τους φοιτητές να εφαρμόζουν στην παιδαγωγική θεωρία στην πράξη σύγχρονα διδακτικά μοντέλα διδασκαλίας.¹⁷⁰ Αυτό το μοντέλο εκπαίδευσης, που εστίαζε στην ανάπτυξη κριτικής σκέψης και δεξιοτήτων επίλυσης προβλημάτων, εφοδίαζε τους μελλοντικούς εκπαιδευτικούς με τα απαραίτητα εργαλεία και την αυτοπεποίθηση να γίνουν δρώντα πρόσωπα στα σχολεία της πατρίδας μας, της Ελλάδας. Εύστοχα ειπώθηκε ότι ο Ιωάννης Μαρκαντωνης «ήταν θιασώτης της ιδέας ότι η διδασκαλία είναι ολική μέθεξη διδάσκοντος διδασκομένου, ως εταίρων του υψίστου αγαθού της παιδείας, γνήσια συνάντηση, βακχεία με την έννοια του Πλάτωνα»¹⁷¹, όπως χαρακτηριστικά σημείωνε, υποδηλώνοντας ότι

¹⁷⁰ Ήταν θιασώτης της παιδαγωγικής θεωρίας της Βιωματικής Μάθησης. Η Experiential learning (ExL) είναι η διαδικασία μάθησης μέσω της εμπειρίας και ορίζεται πιο στενά ως «μάθηση μέσω του προβληματισμού για την πράξη. Η βιωματική μάθηση χρησιμοποιείται συχνά ως συνώνυμα με τον όρο «[βιωματική εκπαίδευση](#)», αλλά ενώ η βιωματική εκπαίδευση είναι μια ευρύτερη [φιλοσοφία](#) της εκπαίδευσης, η βιωματική μάθηση εξετάζει την ατομική μαθησιακή διαδικασία. Ως εκ τούτου, σε σύγκριση με τη βιωματική εκπαίδευση, η βιωματική μάθηση ασχολείται με πιο συγκεκριμένα ζητήματα που σχετίζονται με τον εκπαιδευόμενο και το μαθησιακό πλαίσιο. Οι εμπειρίες «κολλάνε» στο μυαλό και βοηθούν στη διατήρηση πληροφοριών. Στις αρχές της δεκαετίας του 1970, ο Kolb και ο Ron Fry ([Weatherhead School of Management](#)) ανέπτυξαν το Experiential Learning Model (ELM), που αποτελείται από τέσσερα στοιχεία: 1. Συγκεκριμένη εμπειρία, 2. Παρατήρηση και προβληματισμός για αυτήν την εμπειρία, 3. Σχηματισμός αφηρημένων εννοιών με βάση τον προβληματισμό, 4. Δοκιμάζοντας τις νέες έννοιες, Βλ. Felicia, Patrick (2011). Handbook of Research on Improving Learning and Motivation. IGI Global. p. 1003, Breunig, Mary C. (2009). "Teaching Dewey's Experience and Education Experientially". In Stremba, Bob; Bisson, Christian A. (eds.). Teaching Adventure Education Theory: Best Practices. Human Kinetics. p. 122,

¹⁷¹ Βλ. Ιωάννη Β. Τσάγκα, Ομιλία του στην εκδήλωση προς τιμήν του πρ. Επόπτη του ΠΣΠΑ και ομοτ. Καθηγητή της Παιδαγωγικής της Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών

πολλοί μετέχουν εξωτερικά στην εκπαιδευτική διαδικασία, αλλά ελάχιστοι βιώνουν ουσιαστικά την εσωτερική μεταμόρφωση που αυτή μπορεί να προσφέρει. Η επιτυχής διδασκαλία υπερβαίνει την απλή ενεργοποίηση των γνώσεων και δεξιοτήτων του διδάσκοντα· απαιτεί τον εκπαιδευτικό να λειτουργεί ταυτόχρονα ως ειδικευμένος επαγγελματίας και ως καλλιτέχνης. Ο διδάσκων βιώνει τη διδακτική σχέση ως δραματουργία, υποδύεται με ευελιξία νέους ρόλους και εναλλάσσεται αβίαστα μεταξύ διαφορετικών τάξεων ή εκπαιδευτικών πλαισίων, διατηρώντας αλώβητη την ενότητα της προσωπικότητάς του. Μέσα σε αυτή τη διαδικασία, συγκινείται και μεταδίδει τη συγκίνησή του, εμπνύει και ενθαρρύνει τους μαθητές, εμπνέεται από την αλληλεπίδραση μαζί τους και ταυτόχρονα τους εμπνέει για κριτική σκέψη και δημιουργική ανάληψη πρωτοβουλιών.¹⁷² Η διδακτική του μεθοδολογία στο ελληνικό σχολείο εστίαζε στην ενεργό συμμετοχή του μαθητή, στην καλλιέργεια της κριτικής σκέψης και στην ενίσχυση της δημιουργικότητας. Αντιστεκόταν στον φορμαλισμό και την αποστήθιση, προτάσσοντας την ερμηνεία, τον διάλογο και την εσωτερική κατανόηση.

Ο Μαρκαντώνης δεν έβλεπε τον εκπαιδευτικό ως απλό μεταδότη πληροφοριών, αλλά ως εμπνευστή, καθοδηγητή και συνοδοιπόρο στην πνευματική πορεία του μαθητή. Συχνά τόνιζε ότι «η διδασκαλία δεν είναι τεχνική, είναι τέχνη· και η τέχνη αυτή απαιτεί ψυχή, πάθος και αφοσίωση». Οι συνεργάτες του μετέπειτα Μ. Κασσωτάκης Γ., Κρουσταλάκης, Θ. Παπακωνσταντίνου, ο Λιαντίνης κ. α, συνέβαλαν σημαντικά στη διαμόρφωση και ανανέωση αυτών των διδακτικών προσεγγίσεων και των διδακτικών αρχών για σωστή διδασκαλία στα ελληνικά σχολεία¹⁷³ συνεχίζοντας το έργο του και εξελίσσοντας τις μεθόδους του, ώστε να παραμείνουν σύγχρονες και αποτελεσματικές για την εκπαίδευση στην Ελλάδα. Η διδακτική τους προσέγγιση βασιζόταν σε μια συνδυαστική μεθοδολογία που εστιάζει στη θεωρία και την πράξη. Η διδακτική θεωρία του Μαρκαντώνη εστίαζε στην κατανόηση και την ανάλυση των εκπαιδευτικών προκλήσεων, ενώ δινόταν έμφαση στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και της δημιουργικότητας των μαθητών-φοιτητών. Η πρακτική εφαρμογή των θεωριών του γινόταν στο Πειραματικό Σχολείο, όπου οι φοιτητές των καθηγητικών σχολών είχαν την ευκαιρία να εφαρμόσουν τις γνώσεις τους σε

την Τετάρτη 12 Απρ.2006, στο ΠΣΠΑ με θέμα: «Η διδακτική και παιδαγωγική διάσταση του έργου του» και Πλ. Φαίδων 69C(Βλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ)

¹⁷² Ιωάννη Σ. Μαρκαντωνη, Ανθρωπαγωγική τομ.2^{ος} ..ό. π, στο ίδιο, σ.288.

¹⁷³ Δ. Λιαντίνη, Διδακτικές αρχές στο: ΠΨΕ Λεξικό τομ.3^{ος} Αθήνα 1989, σ.1448. Kolb, D. A. and Fry, R. (1975) *Toward an applied theory of experiential learning*. in C. Cooper (ed.), *Theories of Group Process*, London: John Wiley.

πραγματικές συνθήκες διδασκαλίας. Μαζί με τους συνεργάτες του, ο Μαρκαντώνης κατάφερε να δημιουργήσει ένα περιβάλλον μάθησης όπου η θεωρία και η πράξη συνυπάρχουν αρμονικά. Οι φοιτητές όχι μόνο μάθαιναν τις βασικές αρχές της παιδαγωγικής, αλλά και αναπτύσσουν τις διδακτικές τους ικανότητες μέσω της πρακτικής άσκησης στο Πειραματικό Σχολείο. Αυτή η εμπειρία τους επέτρεψε να προετοιμαστούν καλύτερα για τον επαγγελματικό τους ρόλο ως εκπαιδευτικοί.

Η συνεισφορά του καθηγητή Μαρκαντώνη και των συνεργατών του στην παιδαγωγική και τη διδακτική μεθοδολογία είναι αναμφισβήτητη. Με το ν.1566/85 π.χ. ο σκοπός των νέων Πειραματικών σχολείων κατά αντιστοιχία με τα Πειραματικά σχολεία των ΑΕΙ παρέμεινε η επιμόρφωση του διδακτικού προσωπικού, και η πρακτική εφαρμογή προγραμμάτων διδασκαλίας μεθόδων διδασκαλίας σχολικών βιβλίων και τεχνολογικών και οπτικοακουστικών μέσων.¹⁷⁴ Η επιρροή τους συνεχίζει να διαμορφώνει τη σύγχρονη εκπαιδευτική πρακτική στην Ελλάδα, και η κληρονομιά τους παραμένει ζωντανή μέσα από το έργο και την έμπνευση των φοιτητών που εκπαιδεύτηκαν υπό την καθοδήγησή τους.

Η διδακτική θεωρία του καθηγητή Μαρκαντώνη βασιζόταν σε μια ανθρωπιστική και μαθητοκεντρική προσέγγιση, βλέποντας τη διδασκαλία ως μια δυναμική διαδικασία που περιλαμβάνει την ενεργή συμμετοχή των μαθητών και την ανάπτυξη κριτικών και δημιουργικών δεξιοτήτων. Εστιάζοντας στην ενσυναίσθηση, την ηθική ανάπτυξη και την καλλιέργεια αξιών, προωθούσε τη συνεργασία και την ανταλλαγή απόψεων μέσω πρακτικών διδασκαλιών. Έδινε ιδιαίτερη σημασία στη σύνδεση της θεωρητικής γνώσης με την πρακτική εφαρμογή, ώστε οι μαθητές να μπορούν να εφαρμόζουν τις γνώσεις τους σε πραγματικά πλαίσια, αναπτύσσοντας κριτική σκέψη και δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων.

Τεκμαίρεται ότι το παιδαγωγικό έργο και η διδακτική μεθοδολογία του Μαρκαντώνη συνιστούν μια βαθιά ανθρωποκεντρική και φιλοσοφικά θεμελιωμένη προσέγγιση στην εκπαίδευση, όπου η διδασκαλία αναδεικνύεται ως πράξη ελευθερίας, αγάπης και δημιουργικής καθοδήγησης, με στόχο την πνευματική καλλιέργεια και την ουσιαστική συμμετοχή του μαθητή στη μαθησιακή διαδικασία.

¹⁷⁴ Στεργίου Ν.Δερβίση, Ιστορία της ΝΕ Εκπαίδευσης και σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα, Θεσσαλονίκη 1985,σ.191

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΉ ΣΚΕΨΗ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΗ ΣΤΟΝ ΝΕΟΤΕΡΟ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΧΩΡΟ.

Στο κεφάλαιο αυτό θα εξεταστεί η συμβολή του Ιωάννη Μαρκαντώνη στην παιδεία και στην παιδαγωγική σκέψη και πώς οι ιδέες του επηρέασαν τον νεότερο ακαδημαϊκό και εκπαιδευτικό χώρο. Η προσέγγιση του Μαρκαντώνη χαρακτηρίζεται από μια βαθιά κατανόηση της Παιδαγωγικής ως διαρκούς και δυναμικής διαδικασίας, με στόχο την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και της δημιουργικότητας των μαθητών. Μελετώντας τα επιτεύγματα του και τις γενικότερες παιδαγωγικές και φιλοσοφικές αντιλήψεις και ιδέες του, θα αναλύσουμε την επίδρασή τους στη διαμόρφωση σύγχρονων εκπαιδευτικών προγραμμάτων και την εφαρμογή καινοτόμων διδακτικών μεθόδων που προάγουν την ολιστική ανάπτυξη του ατόμου.

1. Η Παιδεία στην επιστημονική παιδαγωγική σκέψη του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη και η σύνδεσή της με την παιδευτική παράδοση της σύγχρονης Ελλάδας.

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε την επιστημονική παιδαγωγική σκέψη του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη και την ουσιαστική της συμβολή στην παιδευτική παράδοση της σύγχρονης Ελλάδας. Με επίκεντρο την εκπαιδευτική του φιλοσοφία και τα καινοτόμα του έργα, θα αναλύσουμε πώς η σκέψη του διαμορφώνει και ανανεώνει τις εκπαιδευτικές πρακτικές στη χώρα μας. Η έρευνα επιδιώκει να γεφυρώσει την παράδοση με τις σύγχρονες παιδαγωγικές μεθόδους, προωθώντας την κριτική σκέψη και την ολιστική ανάπτυξη των μαθητών. Μέσα από την ανάλυση των κύριων αξόνων της σκέψης του, θα αποκαλύψουμε τη διαχρονική επίδραση που ασκεί στο εκπαιδευτικό σύστημα της Ελλάδας και τη σημασία της για το μέλλον της παιδείας.

1.1. Η έννοια της Παιδείας και η γενικότερη προβληματική

Η παιδεία είναι μια πολυδιάστατη έννοια που περιλαμβάνει την εκπαίδευση, την καλλιέργεια και γενικότερα την ανάπτυξη του ανθρώπου. Πολυδιάστατοι δε από την άλλη πλευρά είναι και οι προβληματισμοί για την προσφερόμενη παιδεία των νέων που γεννιούνται στην εποχή της ηλεκτρονικής μάθησης, του διαδικτύου και του ψηφιακού μετασχηματισμού, περιλαμβάνοντας ζητήματα, όπως η ψηφιακή ανισότητα, η αναγκαιότητα για ανάπτυξη ψηφιακών δεξιοτήτων, η διασφάλιση της ποιότητας της εκπαίδευσης μέσω αναθεώρησης των αναλυτικών προγραμμάτων, η ενίσχυση της κοινωνικής και συναισθηματικής μάθησης για την ευημερία και

ψυχική υγεία των μαθητών, καθώς και η προσαρμογή της εκπαίδευσης στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας και στις ανάγκες των επαγγελματιών του μέλλοντος, με σκοπό την ολιστική ανάπτυξη των νέων και την αντιμετώπιση των ανισοτήτων στην πρόσβαση και την ποιότητα της εκπαίδευσης.¹⁷⁵ Η παιδεία δεν περιορίζεται μόνο στη μετάδοση γνώσεων και δεξιοτήτων, αλλά επεκτείνεται και στην καλλιέργεια ηθικών, πολιτιστικών και πνευματικών αξιών. «Η έννοια της «παιδείας» αναφέρεται στη συνολική διαμόρφωση της προσωπικότητας ενός ατόμου, περιλαμβάνοντας τόσο τη νοητική, όσο και την ψυχική του καλλιέργεια. Αυτή η διαδικασία πραγματοποιείται κυρίως μέσω της εκπαίδευσης, η οποία προσφέρει τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες, της διαπαιδαγώγησης που διαμορφώνει ηθικές και κοινωνικές αξίες, καθώς και της κοινωνικοποίησης, η οποία συμβάλλει στην ομαλή ένταξη του ατόμου στην κοινωνία. Οι διάφορες βαθμίδες του εκπαιδευτικού συστήματος παίζουν καθοριστικό ρόλο σε αυτήν την εξελικτική διαδικασία, προσφέροντας ευκαιρίες για την ανάπτυξη των ταλέντων και των ενδιαφερόντων του ατόμου-(παιδιού)».¹⁷⁶ Η παιδεία προάγει την ολοκληρωμένη ανάπτυξη του ατόμου, βοηθώντας το να εξελιχθεί σε έναν ενεργό και υπεύθυνο πολίτη. Επισημάνθηκε ορθά ότι η έννοια του όρου «παιδεία» αποτελεί καρπό της «ελληνίδος φωνής»¹⁷⁷. Πράγματι η έννοια της «παιδείας» αποτελεί γέννημα της ελληνικής γλώσσας και σκέψης, ένα θεμελιώδες στοιχείο της πολιτιστικής κληρονομιάς που έχει διαμορφώσει την ανθρώπινη γνώση και εξέλιξη. Η λέξη «παιδεία» δεν εκφράζει απλώς τη διαδικασία της εκπαίδευσης, αλλά περικλείει μια

¹⁷⁵ Βλ. Διδρυματικό πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών, στο: mcs-ditrep.uniwa.gr Ψηφιακός Μετασχηματισμός και Εκπαιδευτική Πράξη | Επιστήμες της Αγωγής στον 21ο Αιώνα και Ψηφιακές Τεχνολογίες Πρόσβαση 3-3-24. Συμφωνα με το πρόγραμμα ο σκοπός του παραπάνω προγράμματος-μαθήματος είναι να εισαγάγει τους εκπαιδευόμενους στα βασικά επιστημολογικά χαρακτηριστικά και μεθόδους των Επιστημών της Εκπαίδευσης, εξετάζοντας τη διάσταση μεταξύ της θεωρίας και των εφαρμογών στην τυπική και άτυπη εκπαίδευση. Επικεντρώνεται στις βασικές αρχές χρήσης και αξιοποίησης των ψηφιακών τεχνολογιών, καθώς και στις παιδαγωγικές προτεραιότητες που προκύπτουν από τις κοινωνικές ανάγκες της σύγχρονης εποχής. Αναλύει τις βασικές δεξιότητες του 21ου αιώνα και τις μαθησιακές δραστηριότητες που αξιοποιούν τα ψηφιακά εργαλεία για την ενίσχυση της παιδαγωγικής αξίας.

¹⁷⁶ Χαράλαμπος Κωνσταντίνου, Η Παιδεία ως Ζητούμενο στην Ελληνική Εκπαιδευτική και Κοινωνική Πραγματικότητα, στο: <https://www.blod.gr/lectures/i-paideia-os-zitoumeno-stin-elliniki-ekpaideytiki-kai-koioniki-pragmatikotita/>

¹⁷⁷ Πελαγία Ι. Κογκουλη, Παιδεία και Εκπαίδευση στην προοπτική καλλιέργειας του ήθους στους/στις μαθητές/τριες τη πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης Χριστιανοπαιδαγωγική θεώρηση, 2023, σ.31.

ολόκληρη φιλοσοφία που σχετίζεται με την καλλιέργεια του νου, του ήθους και της ψυχής, σύμφωνα με τις αξίες που ανέδειξαν οι αρχαίοι Έλληνες φιλόσοφοι. Από την κλασική αρχαιότητα έως σήμερα, η παιδεία συνεχίζει να αποτελεί πυλώνα της κοινωνικής και πνευματικής ανάπτυξης, αναδεικνύοντας τη σημασία της γνώσης, της αρετής και της συνεχούς αναζήτησης της αλήθειας. Η παιδεία στην αρχαία Ελλάδα οριζόταν, ως εκπαίδευση με αρετή, και αυτή η παιδεία ήταν το κριτήριο που διέκρινε τους Έλληνες από τους μη Έλληνες.¹⁷⁸ Ο Πλάτων όριζε «την προς αρετήν εκ παίδων παιδείαν, ποιούσαν επιθυμητήν τε και εραστήν του πολίτην γενέσθαι τέλειον»¹⁷⁹ και αλλού «Ἄνθρωπος παιδείας μεν ορθῆς τυχών και φύσεως ευτυχούς θειότατον και ημερότατόν τε ζῶων γίνεσθαι φιλεί μη ικανῶς δε ή μη ικανῶς τραφέν αγριότατόν οπόσα φύει η φύσις»¹⁸⁰. Όλη η ζωή των αρχαίων Ελλήνων ήταν μια συνεχής εκπαίδευση για την καλλιέργεια του αγαθού, γιατί μόνο με την παιδεία και με την αγωγή μπορεί να κατακτηθεί η αρετή¹⁸¹. Η παιδεία ελάμβανε και λαμβάνει χώρα σε ολόκληρη την πορεία της ζωής του ανθρώπου από τη γέννηση μέχρι το θάνατο και σε όλες τις εκδηλώσεις της ακόμα και στους πολέμους¹⁸². Η ανάπτυξη της και η πρόοδος της παιδείας στην Ελλάδα συνδέεται στενά με τον πλούσιο πολιτισμό και την ιστορία της χώρας.¹⁸³ Η προσφορά για παράδειγμα σήμερα ελληνικής παιδείας στα παιδιά της σχολικής ηλικίας της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και στους εφήβους αντίστοιχα της Δευτεροβάθμιας και η καλλιέργεια στις ψυχές τους ελληνικής συνείδησης συνιστά την εθνική μας παιδεία¹⁸⁴. Ο **Werner Wilhelm Jaeger** (1888–1961) που είναι περισσότερο γνωστός για το πολύτομο έργο του «*Paideia The Ideals of Greek Culture*» ([Παιδεία: Τα ιδεώδη του ελληνικού πολιτισμού](#))¹⁸⁵, προβαίνει σε μια εκτενή θεώρηση, τόσο των αρχαιότερων πρακτικών, όσο και των μεταγενέστερων φιλοσοφικών προβληματισμών για την πολιτιστική φύση της

¹⁷⁸ Gregory T. Papaniko, *The National Identity of Ancient and Modern Greeks*, in: [Papanikos\(2023\)-Greeks.pdf](#)

¹⁷⁹ Πλάτων Νόμοι, 1643d

¹⁸⁰ Πλατωνος Νόμοι, 761.

¹⁸¹ Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, *Ιστορία της παιδείας* Αθήναι 1978, σ.80.

¹⁸² Ιωάννη Β. Κογκουλη, *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική*,...ό.π.σ.63.

¹⁸³ Μια λεπτομερή εννοιολογική προσέγγιση του όρου παιδεία σε σχέση με τους όρους, «εκπαίδευση», «ήθος» και τους συναφείς σύγχρονους με αυτούς όρους μεταγνώση ενσυναίσθηση και εμπειρία επιχειρείται στο: Πελαγία Ι. Κογκουλη, *Παιδεία και Εκπαίδευση στην προοπτική καλλιέργειας του ήθους*,...ό. π. στο ίδιο, σ.31-68.

¹⁸⁴ Γεωργίου Μπαμπινιώτη, *Ο ρόλος της παιδείας στην εθνική άμυνα*, στο: Βήμα 7-1-2001 <https://www.tovima.gr > opinions > o-rolos-tis-paideias-stin-ethniki-amyna>.

¹⁸⁵ Βλ. Werner W. Jaeger *Paideia; die Formung des griechischen Menschen*, 3 vols. (German, 1933–1947; trans. by [Gilbert Highet](#) as *Paideia: The Ideals of Greek Culture*, 1939–1944.

εκπαίδευσης στην Αρχαία Ελλάδα, η οποία ήλπιζε ότι θα επαναφέρει μια παρακμιακή Ευρώπη των αρχών του 20ου αιώνα στις αξίες της ελληνικής καταγωγής της. Για τους (αρχαίους) Έλληνες, ίσχυε η εξίσωση «**Πολιτισμός = Παιδεία**», γιατί κάθε πνευματική και υλική δραστηριότητα που προάγει τον άνθρωπο, όπως η φιλοσοφία, η θρησκεία, η ηθική, η γλώσσα τα μαθηματικά, κλπ. «τα πάντα, όλα» ήταν για τους προγόνους μας θέματα παιδείας¹⁸⁶. Η τελευταία διάλεξη του «Early Christianity and Greek Paideia (1961)» είναι μια πολύ εντυπωσιακή περίληψη του έργου της ζωής του που καλύπτει σχεδόν χίλια χρόνια ελληνικής φιλολογίας, φιλοσοφίας και θεολογίας από τον Όμηρο, τους Προσωκρατικούς φιλοσόφους, τον Πλάτωνα μέχρι και αρκετούς Πατέρες της Εκκλησίας¹⁸⁷.

Διαφαίνεται ότι η ελληνική παιδεία αντλεί από την αρχαία ελληνική φιλοσοφία, την κλασική λογοτεχνία και τις τέχνες, καθώς και από τις δημοκρατικές αξίες που αναπτύχθηκαν στην αρχαία Ελλάδα. Αυτή η πολιτιστική κληρονομιά διαμορφώνει τις εκπαιδευτικές πρακτικές και τις αξίες που προάγονται στα σχολεία και τα πανεπιστήμια της χώρας στις μέρες μας. Ο Werner Wilhelm Jaeger, στο παραπάνω αναφερθέν έργο του, ορίζει την παιδεία, ως τη διαδικασία διαμόρφωσης του ανθρώπου μέσω της εκπαίδευσης και της καλλιέργειας των ηθικών, πνευματικών και πολιτιστικών αξιών. Σύμφωνα με τον Jaeger, η παιδεία στην αρχαία Ελλάδα δεν περιοριζόταν μόνο στη μετάδοση γνώσεων, αλλά περιλάμβανε και την ανάπτυξη της αρετής και του χαρακτήρα, με στόχο τη δημιουργία ολοκληρωμένων και υπεύθυνων πολιτών. Στον πρόλογο δε της πρώτης έκδοσης του πρώτου τόμου ο Jaeger υποστήριξε ότι η γνώση της ουσίας του ελληνικού μορφωτικού φαινομένου πρέπει να ενισχύει κάθε βούληση και αγωγή. Η παιδεία επιβάλλεται δηλ. να διαπνέεται από μια ανθρωπιστική -ουμανιστική εκπαίδευση και αγωγή, η οποία σε κάθε περίπτωση συμπληρώνεται «δια βίου» μετά την υποχρεωτική εκπαίδευση ως ένας υψηλός στόχος κάθε σύγχρονου ατόμου και μάλιστα πολίτη.¹⁸⁸ Η έννοια της ελληνικής Παιδείας είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τον ελληνικό πολιτισμό, καθώς οι δύο αυτές έννοιες αλληλοτροφοδοτούνται και εξελίσσονται

¹⁸⁶ Γ. Μπαμπινιώτη, Πολιτισμός = Παιδεία,στο:Βήμα 15.11.2020 <https://www.tovima.gr/print/culture/politismos-paideia/>

¹⁸⁷ Β.ΒΕΡ. Γαίγκερ, Βέρνερ (Jaeger Werner,1888-1961),στο: ΜΕΓΑΛΗ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ, ΤΟΜΟΣ 4,σ.500.Finlay, J.H., «Werner Jaeger», Gymnasium 69(1962) 377-80· Rüdiger, H., “Der Dritte Humanismus”, στον τόμο H. Oppermann(επιμ.), Humanismus, Darmstadt 1970, σ. 206-223· Ρούσσοσ, Ε.Ν., Παγκόσμιο ΒιογραφικόΛεξικό 2 (1984) 286-87· Wesseling,K.-G. , BBKL 18 (2001) 717-49 Werner Jaeger,στο: [Werner Jaeger - Wikipedia](#)

¹⁸⁸ Μ.Γ. Μερακλή, Παιδεία στο: ΠΨΕΛ Τομ.6^{ος} Αθήνα 1991,σ.3622.

παράλληλα. Ο Ισοκράτης στο έργο του «Πανηγυρικός» εκφράζει την άποψη, ότι η παιδεία είναι θεμελιώδες στοιχείο του ελληνικού πολιτισμού.¹⁸⁹ Ο ελληνικός πολιτισμός, με την πλούσια ιστορία του και τις σημαντικές πολιτισμικές του κατακτήσεις, αποτελεί το πλαίσιο μέσα στο οποίο διαμορφώθηκε η ελληνική Παιδεία. Ο Ισοκράτης σεμνυνόταν για την ταύτιση παιδείας και ελληνικότητας αφού δέχονταν το «μᾶλλον Ἕλληνας καλείσθε τους της παιδείσεως της ἡμετέρας ἢ τους της κοινῆς φύσεως μετέχοντες»¹⁹⁰, δηλαδή καλούνται Ἕλληνες οι της ἡμετέρας παιδείσεως μετέχοντες. Από την αρχαιότητα, η φιλοσοφία, η τέχνη, η επιστήμη και η λογοτεχνία ήταν βασικά συστατικά της παιδείας, που συνέβαλαν στην ανάπτυξη της σκέψης και της γνώσης. Η ελληνική Παιδεία, με τη σειρά της, έχει διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη διατήρηση και προαγωγή του πολιτισμού. Τα μορφωτικά ιδεώδη όπως προβλήθηκαν από τους ονομαστούς Ἕλληνες στοχαστές και φιλοσόφους συνθέτουν το λαμπρό αστερισμό της ελληνικής παιδείας που μέχρι σήμερα εξακολουθεί να αποτελεί πηγή αξιακής ανατροφοδότησης της ευρωπαϊκής και της οικουμενικής παιδείας.¹⁹¹ Μέσω της εκπαίδευσης, οι νέες γενιές μαθαίνουν να εκτιμούν και να προστατεύουν τα πολιτισμικά τους μνημεία, να διατηρούν τις

¹⁸⁹ Ισοκράτης, *Πανηγυρικός*, 50 «τοσοῦτον δ' ἀπολέλοιπεν ἡ πόλις ἡμῶν περὶ τὸ φρονεῖν καὶ λέγειν τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ὥσθ' οἱ ταύτης μαθηταὶ τῶν ἄλλων διδάσκαλοι γεγόνασι, καὶ τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα πεποιήκε μηκέτι τοῦ γένους ἀλλὰ τῆς διανοίας δοκεῖν εἶναι, καὶ μᾶλλον Ἕλληνας καλεῖσθαι τοὺς τῆς παιδείσεως τῆς ἡμετέρας παρά τοὺς τῆς κοινῆς φύσεως μετέχοντας». (Τόσο πολύ ξεπέρασε η πόλη μας όλους τους άλλους στην πνευματική ανάπτυξη και στην τέχνη του λόγου, ὥστε οι δικοὶ της μαθητὲς έγιναν δάσκαλοι στους άλλους· το ὄνομα πάλι Ἕλληνες κατόρθωσε να μη συμβολίζει πια την καταγωγή, ἀλλὰ την καλλιέργεια του πνεύματος, και Ἕλληνες να ονομάζονται πιο πολύ ὅσοι δέχτηκαν τον τρόπο της δικιάς μας αγωγῆς και μόρφωσης παρά αυτοὶ που ἔχουν την ἴδια με εμάς καταγωγή). Μετάφραση: Στέλλα Μπαζάκου - Μαραγκουδάκη, πηγή: *Αττικοὶ Ρήτορες Β' Γυμνασίου*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1983, σ. 95. Στο κείμενο αυτό, ο Ισοκράτης επισημαίνει ὅτι η ελληνική παιδεία δεν ἦταν μόνο για ὅσους εἶχαν την ελληνική καταγωγή, ἀλλὰ και για εκείνους που εἶχαν υιοθετήσει την ελληνική κουλτούρα και εκπαίδευση. Η παιδεία αποτελεί ἕνα καθοριστικό χαρακτηριστικό του πολιτισμοῦ και μεταβιβάζεται ὡς τέτοιο, ανεξάρτητα ἀπὸ την καταγωγή. Ἄρα, ναι, ὑπάρχει ξεκάθαρη σχέση μεταξύ της ελληνικῆς παιδείας και του πολιτισμοῦ. Η παιδεία θεωρεῖται μέρος της πολιτιστικῆς κληρονομιάς και επηρεάζει το σύνολο του πολιτισμοῦ, συμβάλλοντας στη διάδοση και την κατανόηση των πολιτιστικῶν αξιῶν και παραδόσεων.

¹⁹⁰ Ισοκράτης, 4.50.

¹⁹¹ Ιωάννη Μαρκαντώνη, «*Ιστορία της Παιδείας*», στο: ΠΨΕΛ τομ.5^{ος} 1990, σ.2476.

παραδόσεις τους και να αναπτύσσουν τις πολιτιστικές τους δραστηριότητες. Οι αξίες της ελληνικής Παιδείας, όπως ο ανθρωπισμός, η ελευθερία και η δημοκρατία, αποτελούν πυλώνες που στηρίζουν την πολιτισμική ταυτότητα της Ελλάδας.¹⁹² Στην Ελλάδα η πόλη-κράτος υπήρξε πιο πολύ παιδευτήριο, ανθρωποπλαστικό σύστημα, κέντρο πολιτισμικής ακτινοβολίας, ιδιότυπο κοινωνικό μόρφωμα, το οποίο όλοι οι παράγοντες εκλαμβάνουν και υπολογίζουν ως την κατ'εξοχήν «κανονική συλλογική μονάδα» προκειμένου να οργανώσουν και να υλοποιήσουν το έργο τους¹⁹³.

Η τακτική αυτή είναι ιδιαίτερα εμφανής μέχρι σήμερα στις σύγχρονες πολιτιστικές εκδηλώσεις και δραστηριότητες, όπου οι εκπαιδευτικές και πολιτιστικές προσπάθειες συνδυάζονται για να αναδείξουν την πολιτιστική κληρονομιά να προαγάγουν τη γνώση και παράλληλα να καλλιεργήσουν το ήθος των μαθητών. Έτσι, η ελληνική Παιδεία άσχετα με τους ποικίλους σύγχρονους προβληματισμούς και κλυδωνισμούς που διέρχεται δεν είναι απλά ένα μέσο απόκτησης γνώσεων και μόνον, αλλά μια ζωντανή διαδικασία που συνδέει τον πολιτισμό με την καθημερινή ζωή και διαμορφώνει μια συλλογική συνείδηση στα παιδιά και τους εφήβους. Η αδιάρρηκτη αυτή σχέση της παιδείας με τον πολιτισμό είναι αυτό που καθιστά την ελληνική Παιδεία μοναδική και τόσο σημαντική για την κατανόηση του παρελθόντος, την αντιμετώπιση των σημερινών προκλήσεων και την οικοδόμηση ενός καλύτερου μέλλοντος.

Η Παιδεία, θεμελιώδης έννοια της ελληνικής σκέψης, ορίζεται ως η **ολιστική διαμόρφωση του ανθρώπου**—νοητική, ψυχική και ηθική—με στόχο τη δημιουργία **ενεργού και ενάρετου πολίτη**, όπως επεσήμαναν ο Πλάτων και ο Ισοκράτης. Στη σύγχρονη εποχή, η Παιδεία καλείται να διατηρήσει τον **πολιτισμικό και**

¹⁹²Βλ Duncan Howitt-Marshall, The Education System in Ancient Greece, September 14th, 2023, in: www.greece-is.com. Ανθρωπιστικές Αξίες: Η ελληνική εκπαίδευση δίνει έμφαση σε ανθρωπιστικές αξίες, όπως ο ανθρωπισμός, η ελευθερία και η δημοκρατία. Οι αξίες αυτές αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτιστικής ταυτότητας της Ελλάδας και αντανακλώνται στο εκπαιδευτικό σύστημα. Ενώ και άλλοι πολιτισμοί εκτιμούν αυτές τις αρχές, η έμφαση και η ενσωμάτωση στο πρόγραμμα σπουδών μπορεί να διαφέρουν. Humanistic Values: Greek education emphasizes humanistic values such as humanism, freedom, and democracy. These values are integral to the cultural identity of Greece and are reflected in the educational system. While other cultures also value these principles, the emphasis and integration into the curriculum can differ. Comparative and International Education Review ΒΛ.ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

¹⁹³Ιωάννη Μαρκαντώνη, Παιδεία και πολιτισμός Σύννεφά στον ορίζοντα, στο: Ελλάδα και Πολιτισμός. Ετήσιο λεύκωμα πολιτισμού Έκδοσις Μονής Κουτλουμουσίου-Άγιο Όρος-Αθω 1995, σ.164.

ανθρωπιστικό της πυρήνα, ενώ παράλληλα πρέπει να ανταποκριθεί στις προκλήσεις του ψηφιακού μετασχηματισμού (ψηφιακή ανισότητα, αναθεώρηση προγραμμάτων, ευημερία μαθητών) για να διασφαλίσει την **ποιοτική εκπαίδευση** και την **ολική ανάπτυξη** των νέων.

1.2. Η Παιδεία στην επιστημονική παιδαγωγική σκέψη του

Η παιδεία αποτελεί θεμέλιο για την ανάπτυξη του ανθρώπου και της κοινωνίας, με έναν πολυδιάστατο ρόλο που υπερβαίνει την απλή μεταβίβαση γνώσεων και δεξιοτήτων. Ο καθηγητής Παιδαγωγικής του ΕΚΠΑ, Ιωάννης Μαρκαντώνης, μας κληροδότησε τις απόψεις του για την έννοια της παιδείας, αναδεικνύοντας την ως μέσο καλλιέργειας αξιών, ανάπτυξης της κριτικής σκέψης και διαμόρφωσης υπεύθυνων και δημοκρατικών πολιτών. Ο Ιωάννης Μαρκαντώνης, ως ακαδημαϊκός δάσκαλος της Φιλοσοφικής Σχολής του ΕΚΠΑ, κάλυψε ένα ευρύ φάσμα τομέων που σχετίζονται με την παιδαγωγική, τη φιλοσοφία της εκπαίδευσης, την ψυχολογία, την κοινωνιολογία και την πρακτική διδακτική άσκηση των φοιτητών και όχι μόνον¹⁹⁴. Σε αυτή την ενότητα θα επιχειρήσουμε να ανιχνεύσουμε μέσα από κείμενα του το παιδαγωγικό και επιστημονικό σκεπτικό του Μαρκαντώνη σχετικά με την παιδεία.

Θα εμβαθύνουμε στις ιδέες του για τη σύνδεση της θεωρίας με την πράξη, την ουσιαστική συμμετοχή των εκπαιδευτικών στη διαμόρφωση του χαρακτήρα των μαθητών, και τον διαχρονικό ρόλο της παιδείας, ως εργαλείου για τη δια βίου ανάπτυξη του ανθρώπου και την κοινωνική πρόοδο. Σε ερώτημα που του τέθηκε σχετικά με **το περιεχόμενο και την αποστολή της παιδείας στον τόπο μας** και γενικότερα σε συνάρτηση με τη σύγχρονη ιστορική -κοινωνική συγκυρία, ως επιστήμονας παιδαγωγός απάντησε: «Εκτός από την αντιδιαστολή παιδείας και κουλτούρας συχνά στην καθημερινότητα και στη γλώσσα επικοινωνίας ο όρος παιδεία χρησιμοποιείται εσφαλμένα, ανακόλουθα και αντιφατικά. Συνοψίζοντας συμπεράσματα μελετών, εμπειρική προσωπική γνώση και επιστημάνσεις από την καθημερινή ζωή μπορούμε να προσδιορίσουμε στο ευρύτερο πεδίο της παιδευτικής μορφωτικής ζωής και της παιδαγωγικής πραγματικότητας επτά θεμελιακές κατηγορίες. Η παιδεία ως γενική περιεκτική σφαιρική έννοια στην οποία συμπεριλαμβάνονται όλα εκείνα τα στοιχεία της εθνικής ταυτότητας συμπεριλαμβανομένης και της λεγόμενης εθνικής κουλτούρας που διατυπώθηκαν, βιώθηκαν, υψώθηκαν ως σύμβολα αγώνα της εθνικής κοινότητας, προβλήθηκαν ως

¹⁹⁴ Αντωνίου, Χ. Εκπαίδευση Εκπαιδευτικών. Αθήνα 2009,σ.57. Σύγχρονα Παιδαγωγικά και Εκπαιδευτικά Θέματα.. ο. π. στο ίδιο, σ.

ιδέες **μακροσκοποί προοπτικές** ή οράματα ζωής του Έθνους, ως χαρακτηριστικές αξίες και αρετές του ελληνικού γένους.

Όλα αυτά μαζί συγκροτούν την παιδεία του Έθνους, συνοπτικά αποτυπώνονται στο Σύνταγμα της χώρας οριοθετούνται, φυλάσσονται, διαφοροποιούνται από το λαό μέσω της εκάστοτε από αυτόν κυβέρνησης. Υπό την έννοια αυτή κακώς λέγεται Υπουργείο Παιδείας αντί Εκπαίδευσης που είναι το ορθό. Στην περίπτωση των μεγάλων ιστορικών -πολιτισμικών περιόδων -εποχών ορθώς χρησιμοποιείται ο όρος παιδεία, π.χ. κλασική παιδεία, βυζαντινή παιδεία κλπ, όπως π.χ. Ευρωπαϊκή παιδεία. Εύλογα αμφισβητείται η χρήση του όρου σε άλλες περιπτώσεις όπως: στρατιωτική παιδεία, αισθητική, γλωσσική ή ακόμα θρησκευτική παιδεία, όταν ανάλογα με την περίπτωση πρόκειται μάλλον για μόρφωση, αγωγή ή εκπαίδευση»¹⁹⁵. Στην απάντηση αυτή ο Ιωάννης Μαρκαντώνης προβαίνει σε μια ενδελεχή ανάλυση της έννοιας της παιδείας και διαφοροποιεί την παιδεία από άλλες έννοιες όπως τη μόρφωση, την αγωγή και την εκπαίδευση. Αναφέρει ότι η παιδεία είναι μια γενική, περιεκτική και σφαιρική έννοια που περιλαμβάνει όλα τα στοιχεία της εθνικής ταυτότητας, συμπεριλαμβανομένης της εθνικής κουλτούρας. Ειδικότερα η παιδεία, ως θεμελιώδης πυλώνας της ανθρώπινης ανάπτυξης, περιλαμβάνει στο περιεχόμενό της και στην αποστολή της όλα εκείνα που σχετίζονται με τα ιδεώδη της ζωής και της δράσης του ανθρώπου. Περιλαμβάνει τις αξίες και τις αρχές, τις πολιτισμικές παραδόσεις, τους κοινωνικούς θεσμούς και τη συμβολή στην πολιτιστική δημιουργία. Με αυτόν τον τρόπο, λειτουργεί, ως σύστημα μόρφωσης και καλλιέργειας, προσφέροντας πνευματικά αγαθά και πολιτισμικό κεφάλαιο σε εθνικό, υπερεθνικό και οικουμενικό επίπεδο¹⁹⁶.

Σύμφωνα με τον Πανεπιστημιακό Παιδαγωγό Ιωάννη Μαρκαντώνη, η δεύτερη θεμελιώδης κατηγορία της παιδείας είναι η Εκπαίδευση. Σ' αυτήν εντάσσεται το σύνολο των μακροδιαδικασιών που υλοποιούν την παιδεία σε ποικίλα πεδία, όπως η οργάνωση, η ρύθμιση και η μεταρρύθμιση, η κατάρτιση και η επιμόρφωση του προσωπικού, η οικονομική διαχείριση της εκπαίδευσης, καθώς και η διοίκηση και η νομοθεσία.¹⁹⁷ Η τρίτη θεμελιώδης κατηγορία ή περιοχή της παιδείας είναι η **μόρφωση**, η οποία περιλαμβάνει την άμεση ή έμμεση επιρροή που ασκείται είτε εσωτερικά (ένδοθεν) είτε εξωτερικά (έξωθεν). Αυτή η επιρροή μπορεί να είναι είτε

¹⁹⁵ Ιωάννη Μαρκαντώνη, Παιδεία και πολιτισμός Σύννεφα στον ορίζοντα,.. ό. π. στο ίδιο,σ.164.

¹⁹⁶ Πρβλ. Ιωάννη Μαρκαντώνη, « Ιστορία της Παιδείας»,.. ό. π. στο ίδιο,σ.2475.

¹⁹⁷ Ιωάννη Μαρκαντώνη, Παιδεία και πολιτισμός,.. ό. π. στο ίδιο,σ.165.

σκόπιμη είτε αποτέλεσμα συγκυριών και εκφράζεται σε ατομικό/προσωπικό ή συλλογικό/κοινωνικό επίπεδο.

Ως αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας, διαμορφώνονται οι στάσεις, η συμπεριφορά και ο χαρακτήρας του ατόμου ή της ομάδας, είτε συμμορφούμενοι προς τα ισχύοντα κοινωνικά και πολιτισμικά πρότυπα είτε αποκλίνοντας από αυτά. Η μόρφωση, λοιπόν, λειτουργεί ως εργαλείο διαρκούς αλληλεπίδρασης με τον κοινωνικό και πολιτισμικό περίγυρο, επηρεάζοντας και επηρεαζόμενη από αυτόν.¹⁹⁸ Η τέταρτη θεμελιώδης κατηγορία ή περιοχή της παιδείας αφορά τη συστηματική και μεθοδευμένη διανθρώπινη παιδαγωγική σχέση, δηλαδή τη διαδικασία της **αγωγής**. Η αγωγή μπορεί να είναι είτε ενδοσχολική είτε εξωσχολική, λειτουργώντας ανεξάρτητα από την ψυχοπνευματική κατάσταση των συμμετεχόντων. Βασικός της στόχος είναι η υποστήριξη και καθοδήγηση για την ανάπτυξη της προσωπικότητας, την κοινωνική ένταξη ή επανένταξη, τη βιωματική επαφή με τον **πολιτισμό (εμβίωση)** και τη δημιουργική δράση.

Η διαδικασία αυτή επιτυγχάνεται σύμφωνα με τις αρχές και τα ευρήματα των επιστημών της αγωγής, καθώς και με βάση τους ισχύοντες νόμους που θέτει η πολιτεία. Αυτή η μορφή παιδείας συμβάλλει στη συνοχή και ευημερία των κοινωνιών, ενθαρρύνοντας τα άτομα να αναπτύξουν πλήρως τις δυνατότητές τους και να συμμετέχουν ενεργά και δημιουργικά στην κοινωνική, πολιτιστική και επαγγελματική ζωή¹⁹⁹. Η πέμπτη θεμελιώδης κατηγορία της παιδείας, όπως την παρουσιάζει ο διακεκριμένος καθηγητής Ιωάννης Μαρκαντώνης, αφορά την επιστήμη της διδασκαλίας και την πρακτική εφαρμογή της. Στο πλαίσιο αυτό, κεντρική σημασία αποκτούν τα αναλυτικά και ωρολόγια προγράμματα, τα διδακτικά εγχειρίδια, η συστηματική διδακτική μεθοδολογία, καθώς και η εξειδικευμένη διαπροσωπική επικοινωνία ανάμεσα στους διδάσκοντες και τους διδασκόμενους. Ο καθηγητής Μαρκαντώνης επισημαίνει, μεταξύ άλλων, τον κρίσιμο ρόλο του διδακτικού προσωπικού, υπογραμμίζοντας τη σημασία της επαγγελματικής τους κατάρτισης, της παιδαγωγικής τους ευαισθησίας και της ικανότητάς τους να δημιουργούν ένα περιβάλλον μάθησης που προάγει την κατανόηση και τη συνεργασία. Ειδικότερα, αναφέρεται στον «μαθησιοτόπο»²⁰⁰, έναν

¹⁹⁸ Ιωάννη Μαρκαντώνη, Παιδεία και πολιτισμός,..ό.π.στο ίδιο,σ.165.

¹⁹⁹ Ιωάννη Μαρκαντώνη, Παιδεία και πολιτισμός,..ό.π.στο ίδιο,σ.165.

²⁰⁰ Ο όρος «μαθησιοτόπος» προέρχεται από την εκπαιδευτική θεωρία του Ιωάννη Μαρκαντώνη και αναφέρεται σε έναν ειδικά σχεδιασμένο χώρο ή περιβάλλον μάθησης που έχει ως κύριο στόχο να υποστηρίζει και να διευκολύνει τη μαθησιακή διαδικασία. Ο «μαθησιοτόπος», δεν είναι απλώς ένας φυσικός χώρος, αλλά περιλαμβάνει και τη

ειδικά οργανωμένο χώρο μάθησης που σχεδιάζεται με στόχο την υποστήριξη της εκπαιδευτικής διαδικασίας και τη δημιουργία συνθηκών που ενισχύουν τη δημιουργική σκέψη και τη γνώση. Ο "μαθησιοτόπος" λειτουργεί ως το σημείο συνάντησης της θεωρίας με την πράξη, ενσωματώνοντας σύγχρονες παιδαγωγικές προσεγγίσεις και πρακτικές. Η έκτη θεμελιώδης κατηγορία ή περιοχή της παιδείας, όπως την καθορίζει ο Μαρκαντώνης, εστιάζει στη μάθηση. Η περιοχή αυτή αποτελεί μια πολύπλευρη διαδικασία, στην οποία αναφύονται ζητήματα που σχετίζονται άμεσα με την ψυχοσωματική εμπλοκή του μαθητή υποκειμένου. Ο μαθητής εντάσσεται σε ένα μαθησιακό περιβάλλον που διαμορφώνεται ειδικά για τον σκοπό της αποτελεσματικής γνώσης και κατανόησης. Το περιβάλλον αυτό προσαρμόζεται με βάση τις θεωρίες μάθησης που θεωρούνται πιο συναφείς για την επίτευξη της μαθησιακής εμπειρίας, εξασφαλίζοντας τη δημιουργία κατάλληλων συνθηκών για την οικείωση των απαραίτητων γνώσεων, δεξιοτήτων, αλλά και ηθικών προτύπων. Η ψυχοσωματική εμπλοκή του μαθητή δεν αφορά μόνο τη διαδικασία απορρόφησης της γνώσης. Περιλαμβάνει επίσης την ενσωμάτωση βιωματικών στοιχείων που καλλιεργούν την κριτική σκέψη και τη δημιουργικότητα, ενισχύοντας ταυτόχρονα το ηθικό και πνευματικό υπόβαθρο του ατόμου. Επιπλέον, ο μαθησιακός αυτός προσανατολισμός καθιστά τον μαθητή όχι μόνο δέκτη γνώσης, αλλά και ενεργό συμμετέχο στη διαδικασία διαμόρφωσης των δεξιοτήτων και της προσωπικής του ανάπτυξης²⁰¹. Στην έβδομη περιοχή ή κατηγορία της **θεωρίας/μεταθεωρίας της παιδείας**, ο Ιωάννης Μαρκαντώνης εστιάζει στην επιστημολογική προσέγγιση των

συμβολική διάσταση της εκπαίδευσης, καθώς ενσωματώνει παιδαγωγικές πρακτικές, διδακτικές μεθόδους και μέσα που ενισχύουν τη δημιουργική σκέψη και την αλληλεπίδραση μεταξύ διδασκόντων και διδασκομένων. Πρόκειται, ουσιαστικά, για έναν χώρο, όπου η θεωρία συνδυάζεται με την πράξη, και ο οποίος έχει διαμορφωθεί έτσι ώστε να προάγει τη συνεργασία, την κριτική σκέψη και τη βαθύτερη κατανόηση. Ο μαθησιοτόπος αποτελεί το σημείο, όπου η διδασκαλία γίνεται μια ζωντανή και βιωματική εμπειρία. Ο όρος «μαθησιοτόπος», όπως τον ορίζει ο Ιωάννης Μαρκαντώνης, αναφέρεται σε κάθε χώρο που είναι προορισμένος να φιλοξενεί τη μαθησιακή διαδικασία. Αυτό μπορεί να είναι τόσο το σχολείο, ως ο πιο κλασικός μαθησιοτόπος, όσο και οποιοσδήποτε άλλος χώρος που πληροί τις προϋποθέσεις για μάθηση – π.χ. ένα πανεπιστήμιο, ένα εκπαιδευτικό κέντρο ή ακόμα και ένας ειδικά διαμορφωμένος ψηφιακός χώρος. Επομένως, αν και συχνά ο όρος μπορεί να φέρνει στο νου το σχολείο, δεν περιορίζεται σε αυτό. Αντιθέτως, περιλαμβάνει κάθε περιβάλλον όπου λαμβάνει χώρα οργανωμένη διδασκαλία και μάθηση. Στη θεωρία του Μαρκαντώνη, ο μαθησιοτόπος έχει γενικότερη διάσταση. Βλ. για τον όρο «μαθησιοτόπο» Ιωάννη Μαρκαντώνη, Παιδεία και πολιτισμός,.. ό. π. στο ίδιο, σ.165.

²⁰¹Προβλ. Ιωάννη Μαρκαντώνη, « Ιστορία της Παιδείας»,... ό. π. στο ίδιο, σ.2475.

επιστημών της αγωγής, παρέχοντας μια διευρυμένη και βαθιά ανάλυση της σχέσης μεταξύ εκπαίδευσης, κοινωνίας και επιστήμης.

Η επιστημολογική προσέγγιση που προτείνει λειτουργεί, ως συνεχής και αδιάκοπη διαδικασία κριτικής και αυτοκριτικής του παιδευτικού και μορφωτικού γίγνεσθαι, αποσκοπώντας στην ενσωμάτωση των εκπαιδευτικών διαδικασιών στις κοινωνικές, πολιτισμικές και τεχνολογικές αλλαγές. Στο πλαίσιο αυτής της θεωρητικής πρότασης, η εκπαιδευτική πολύ διδασκαλία και οι άλλες μορφωτικές λειτουργίες αναλύονται υπό το πρίσμα της αντιστοιχίας τους με τις μεταβαλλόμενες κοινωνικές πραγματικότητες. Αυτή η αντιστοιχία δεν αποτελεί στατική έννοια, αλλά μια δυναμική διαδικασία προσαρμογής και εξέλιξης, η οποία ενισχύεται μέσω του εκσυγχρονισμού της επιστημονικής μεθοδολογίας. Η μεθοδολογία αυτή καλείται να είναι ταυτόχρονα ευέλικτη και κριτική, επιδιώκοντας να γεφυρώσει το χάσμα ανάμεσα στις παραδοσιακές παιδαγωγικές θεωρίες και τις σύγχρονες απαιτήσεις. Επιπλέον, η θεωρία αυτή υπογραμμίζει την ανάγκη για υπέρβαση των υφιστάμενων παιδαγωγικών σχημάτων, τα οποία συχνά βασίζονται σε απαρχαιωμένα επιστημονικά δεδομένα ή ακαδημαϊκούς περιορισμούς.²⁰²

Η υπέρβαση αυτή δεν σημαίνει απόρριψη, αλλά ανανέωση και εμπλουτισμό των θεωριών με στόχο τη δημιουργία μιας εκπαιδευτικής προσέγγισης που θα είναι τόσο ενταγμένη στην κοινωνία όσο και εξοπλισμένη να απαντήσει στις προκλήσεις του μέλλοντος²⁰³. Δεν παρέλειψε όμως να τονίσει ότι κατά την τελευταία δεκαετία του 20^{ου} αιώνα η παιδεία έχει περιέλθει σε κρίση σε όλα τα επίπεδα «εθνικό» και «υπερεθνικό» από τρεις λόγους: α. τον άκρατο ορθολογισμό-διανοησιαρχία β. Την ατομοκρατία- ίδιον συμφέρον και γ.-την ηδονοθηρία που αναπαράγει «μονοδιάστατους» απολαυσίες των εγκοσμίων αγαθών, ώστε η Παιδαγωγική επιστήμη να συζητά την περίπτωση του τέλους της παιδείας και της αγωγής.²⁰⁴ Η παιδεία, στη σκέψη του, λειτουργεί ως **συνεκτικός κρίκος ανάμεσα στην ιδεολογία, την εκπαίδευση και τη μόρφωση**, ενώ παράλληλα αντλεί από το ορθόδοξο-χριστιανικό ήθος τα θεμέλια για τον ανθρωπολογικό και αξιακό της προσανατολισμό. Πρόκειται για μια σύλληψη όπου η παιδεία συνιστά **φορέα πολιτισμικής ταυτότητας, κοινωνικής μεταρρύθμισης και προσωπικής ολοκλήρωσης**. Ειδικότερα, η έμφαση στην χριστιανική κοσμοθεωρία αποκαλύπτει τον προσανατολισμό της παιδείας σε ένα πρότυπο που δεν περιορίζεται στη

²⁰² Ιωάννη Μαρκαντώνη, « Ιστορία της Παιδείας»,.. ό. π. στο ίδιο,σ.2476.

²⁰³ Ιωάννη Μαρκαντώνη, Παιδεία και πολιτισμός,.. ό. π. στο ίδιο,σ.165.

²⁰⁴ Ιωάννη Μαρκαντώνη, « Ιστορία της Παιδείας»,.. ό. π. στο ίδιο,σ.2480.

γνωστική ανάπτυξη, αλλά επιδιώκει την πνευματική καλλιέργεια και ηθική συγκρότηση του ανθρώπου, με όρους θυσιαστικούς, αγωνιστικούς και εσχατολογικούς.²⁰⁵

Για τον Ιωάννη Μαρκαντώνη, η Παιδεία είναι μια σφαιρική έννοια (όχι απλώς Εκπαίδευση) που αποτελεί τον πυρήνα της εθνικής ταυτότητας και του πολιτισμού. Η επιστημονική του θεώρηση, δομημένη σε επτά θεμελιώδεις κατηγορίες, προωθούσε την ολιστική ανάπτυξη (γνωστική, ηθική, πνευματική) του ανθρώπου και τη διαμόρφωση κριτικών, ενάρετων πολιτών. Με έννοιες όπως ο «μαθησιότοπος» και τη σύνδεση με το Ορθόδοξο ήθος, στόχευε στην υπέρβαση του άκρατου ορθολογισμού και στην κοινωνική μεταρρύθμιση.

²⁰⁵ Βλ. Ιωάννη Μαρκαντώνη, «Ιδεολογία και παιδεία», πρακτικά ΚΒ' Παιδαγωγικού Συνεδρίου, ό.π. στο ίδιο, σ.49, όπου η έννοια της παιδείας αναδεικνύεται ως πολυδιάστατη πραγματικότητα που υπερβαίνει την απλή μετάδοση. Κατά το σκεπτικό του, η παιδεία:

Σε σχέση με την ιδεολογία, συνδέεται με τις θεμελιώδεις αξίες και τους υπέρτερους σκοπούς της ανθρώπινης ζωής, λειτουργώντας ως φορέας προσανατολισμού και κατεύθυνσης.

Σε σχέση με την εκπαίδευση, δεν περιορίζεται σε τεχνικές διαδικασίες μάθησης, αλλά διαποτίζει και εμπνέει τους θεσμούς, κατευθύνει τη στόχευσή τους και κινητοποιεί συναισθηματικά το ανθρώπινο στοιχείο που τους υπηρετεί.

Σε σχέση με τη μόρφωση, προσδιορίζει τα ιδεώδη, τα πρότυπα ζωής και την ιεράρχηση των αξιών, επιδρά στην επιλογή των μέσων και καθορίζει την ποιότητα της προσφοράς και της διακονίας.

Στο πλαίσιο της χριστιανικής κοσμοθεωρίας, η παιδεία μορφώνει τον «χριστιανό άνθρωπο» μέσα από την καλλιέργεια της υπομονής, της αντοχής στις θλίψεις και της πνευματικής μαρτυρίας, σύμφωνα με το αποστολικό πρότυπο του Παύλου.

Συνοπτικά ο Ιωάννης Μαρκαντώνης παρουσιάζει την παιδεία ως μια πολυδιάστατη πραγματικότητα που υπερβαίνει την απλή εκπαίδευση. Συνδέεται με τις αξίες και τους σκοπούς της ζωής, εμπνέει και προσανατολίζει τους θεσμούς, καθορίζει τα ιδεώδη και τα πρότυπα ζωής, ενώ στο πλαίσιο της χριστιανικής κοσμοθεωρίας μορφώνει τον «χριστιανό άνθρωπο». Η παιδεία αναδεικνύεται ως ολιστική δύναμη που συνδέει ιδεολογία, εκπαίδευση και μόρφωση. Δεν περιορίζεται στη μετάδοση γνώσεων, αλλά λειτουργεί ως μέσο πνευματικής καλλιέργειας και κοινωνικού προσανατολισμού, με έμφαση στη χριστιανική ανθρωποπλαστική διάσταση.

1.3. Η σύνδεση της Παιδείας του Ιωάννη Μαρκαντώνη με την παιδευτική παράδοση της σύγχρονης Ελλάδας.

Η Παιδεία, ως έννοια που υπηρετεί συγκεκριμένους στόχους, γίνεται κατανοητή κυρίως ως εκπαίδευση, ενώ συγχρόνως περιλαμβάνει τη μόρφωση και την καλλιέργεια. Ο όρος «μόρφωση» προέρχεται από το ρήμα μορφώω-ω, που σημαίνει να δίνεται μορφή στο χάος, στο απροσδιόριστο, στο ανοργάνωτο και στο άτακτο σύνολο της ζωής. Αυτή η διαδικασία αντικατοπτρίζει την πνευματική καλλιέργεια. Επιπλέον, η Παιδεία εκφράζει την παροχή μορφής τόσο στην άψυχη ύλη (όπως το ξύλο, το μέταλλο ή το μάρμαρο) όσο και στην έμψυχη, δηλαδή τον Άνθρωπο. Στην περίπτωση του Ανθρώπου, η διαδικασία αυτή υλοποιείται μέσω του εμφύτου ελληνορθόδοξου πνεύματος, το οποίο αναδεικνύει τον άνθρωπο σε πρότυπο αλήθειας, ήθους και κάλλους²⁰⁶.

Στην ευρύτερη έννοια της η παιδεία σημαίνει και τον πολιτισμό ή τον πολιτισμό της εποχής του (με ένα πολύ ευρύ τεχνικό φάσμα από τη λογοτεχνία μέχρι την τέχνη, τον αθλητισμό, τη μυθολογία και τη θρησκευτική εξειδίκευση) και σημαίνει τη διαδικασία εκπαίδευσης με την οποία αποκτήθηκε η γνώση του πολιτισμού και της παράδοσής του. Οι περισσότερες συζητήσεις—και μέρος—κυρίως αυτών που γράφτηκαν μετά τη δεκαετία του 1980- έχουν επικεντρωθεί στην εκπαιδευτική διαδικασία, το πρόγραμμα σπουδών και τα ιδρύματά τους²⁰⁷. Πολλοί είναι εκείνοι που καταπιάστηκαν με τη σχέση παιδείας και πολιτισμού, όπως ο Graham Anderson, για παράδειγμα, που έγραψε για «έναν κοινό δεσμό του πολιτισμού με τα πρότυπα της παιδείας (κουλτούρας)», και στα σχόλια του επισημαίνει- σχολιάζει πόσο δύσκολο είναι να οριστεί η παιδεία. Δυο όμως είναι εκείνοι που ξεχωρίζουν ως θεμελιώδεις τόσο για το βάθος τους και για την προσοχή στο περιεχόμενο της παιδείας και στο εύρος της επιρροής τους. Αυτά είναι τα μεγάλα έργα του Werner Jaeger (1888–1961) — του οποίου η σειρά τριών τόμων είχε τον τίτλο Παιδεία και αποτέλεσε το υπέρτατο επιστημονικό του επίτευγμα—και του Henri Irenée Marrou (1904–1977), του οποίου η ιστορία της εκπαίδευσης παραμένει η μελέτη ορόσημο στον τομέα της παιδείας.²⁰⁸ Αυτή η βαθιά και πολυεπίπεδη σημασία της ελληνικής

²⁰⁶Βλ. Ι. Β. Κογκούλη, Διακονώντας ως Κοσμήτορας τη Θεολογική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης - Πεπραγμένα Κοσμητείας 2006-2010, Θεσσαλονίκη 2010, σ. 564.

²⁰⁷Jaś Elsner, Paideia: Ancient Concept and Modern Reception, in: International Journal of the Classical Tradition Vol.20, Number 4, Springer 2013, p.136.

²⁰⁸Jaś Elsner, Paideia: Ancient Concept and Modern..ο.π.στο ίδιο, σ.137.

παιδείας που αποδίδουν οι δύο αυτοί διανοητές στη μορφωτική διάσταση της παιδείας εδραιώνει τη θεώρηση, ότι πρόκειται για ένα σύστημα αξιών που υπερβαίνει τα όρια του χρόνου.

Επεκτείνοντας και στηρίζοντας τις σκέψεις για την παιδεία των Ελλήνων των δυο παραπάνω σοφών ο δικός μας κλασσικός φιλόλογος και παιδαγωγός Ιωάννης Μαρκαντώνης διατυπώνει ίσως το τολμηρότερο και λέγει: «Η οικουμένη των κλασσικών Ελλήνων και Ρωμαίων η οποία εδώ και δυο χιλιετίες συνέπιπτε με τα όρια του κόσμου από άποψη χώρου έχει διευρυνθεί...αλλά με τη διεύρυνση αυτή τίποτε δεν άλλαξε και η ιστορία μας αρχίζει και σήμερα με την ιστορία των Ελλήνων...Ο κύκλος τον ελληνοκεντρικών λαών μεταξύ των οποίων πρωτεύουσα θέση κατέχουν οι ευρωπαϊκοί λαοί νομιμοποιούνται να μιλούν για ευρωπαϊκό πολιτισμό και ότι γεννήθηκαν από το ίδιο εκείνο ελληνικό πνεύμα της ελληνικής παιδείας»²⁰⁹ Στην παλαιά Ελλάδα των κλασσικών χρόνων και ιδιαίτερα στην Αθήνα έχουμε τη γένεση της ανθρωπινότερης μορφής παιδείας που ο Περικλής χαρακτήρισε «**της Ελλάδος παιδείουσιν**»²¹⁰.

Στα γραπτά του καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη για την παιδεία αναδεικνύεται η βαθιά σύνδεση της ελληνικής και χριστιανικής παιδευτικής παράδοσης, συνιστώντας θεμέλιο για την ανάπτυξη της σύγχρονης παιδευτικής σκέψης, τόσο στην Ελλάδα, όσο και στην Ευρώπη. Βαθύς γνώστης και μελετητής της παιδείας, όπως αυτή διαμορφώθηκε μέσα από την ιστορική της πορεία, επιδιώκει να ενοποιήσει το αρχαιοελληνικό και το χριστιανικό πνεύμα, προσαρμόζοντάς τα στις ανάγκες της σύγχρονης Ελλάδας. Το έργο του δεν περιορίζεται στη μετάδοση γνώσεων, αλλά στοχεύει στη διαμόρφωση ολοκληρωμένων προσωπικοτήτων, που μπορούν να λειτουργήσουν ως φορείς αξιών σε μία κοινωνία που τιμά την παράδοση και προσαρμόζεται στις απαιτήσεις του παρόντος. Εστιάζοντας σε μια παράγραφο κειμένου του καθηγητή Μαρκαντώνη που καταπιάνεται με την ιστορία της παιδείας αποφαίνεται ξεκάθαρα για τη σύνδεση της παιδείας με την ελληνική παιδευτική παράδοση. Ο Μαρκαντώνης αναδεικνύει τη μεταμόρφωση της ελληνοκεντρικής παιδείας, η οποία από αυτοσκοπός εξελίσσεται σε μέσο για τη διάδοση της χριστιανικής διδασκαλίας. Η ελληνική κοινή γλώσσα γίνεται όργανο για την προώθηση της χριστιανικής παιδείας, ενώ η «παιδεία εν Χριστώ» αντικατέστησε την ανθρωποκεντρική παιδεία των Ελλήνων και τη νομοκανονική των Ραβίνων. Η

²⁰⁹Ιωάννη Μαρκαντώνη, Παιδεία και πολιτισμός Σύννεφά στον ορίζοντα.. ό. π. στο ίδιο σ.162.Είναι γνωστή, η ρήση του Ισοκράτη: «Ελληνες εισίν οι της παιδεύσεως της ημετέρας μετέχοντες».Ισοκρ.4.50.

²¹⁰ Ιωάννη Μαρκαντώνη, « Ιστορία της Παιδείας»,... ό. π. στο ίδιο,σ.2476.

ανατροφή των παιδιών αποκτά θεολογική διάσταση μέσα από τη «νουθεσία Κυρίου», και η παιδεία παίρνει οικουμενικό χαρακτήρα, ενσωματώνοντας στοιχεία της ελληνικής παράδοσης στη χριστιανική κοσμοθεωρία²¹¹. Με την επίδραση του Χριστιανισμού σταδιακά μετασηματίστηκε σε μέσο για την προώθηση της «**κατά Χριστόν παιδείας**».

Αυτός ο μετασηματισμός, που επηρεάστηκε από τις συναντήσεις της ελληνιστικής, ελληνορωμαϊκής και ιουδαϊκής παράδοσης, οδήγησε στη διαμόρφωση ενός παιδευτικού μοντέλου που δίνει έμφαση **στη χριστοκεντρική** θεώρηση του ανθρώπου. Στα γραπτά αυτά του Μαρκαντώνη γίνεται σαφές ότι η χριστιανική παιδεία επιδιώκει την τελείωση του ανθρώπου κατά Θεόν, διαμορφώνοντας ηθικά και πνευματικά ολοκληρωμένες προσωπικότητες που χαρακτηρίζονται από την πίστη, το ήθος, την ελπίδα και κυρίως την αγάπη προς τον Θεό και τον συνάνθρωπο, στοιχεία που συνιστούν τη βάση της ηθικής και κοινωνικής συνοχής²¹². Επιπλέον, ο Μαρκαντώνης επισημαίνει, ότι η χριστιανική παιδεία, αν και επιβλήθηκε χωρίς ειδικά σχολεία, αποδείχθηκε εξαιρετικά αποτελεσματική και γι αυτό μπορεί και σήμερα να παίξει το σημαντικό της ρόλο ως αυθεντική παιδεία και ελληνορθόδοξη κληρονομιά.²¹³ Η χριστιανική παιδεία στα σχολεία πρέπει να στηρίζεται σε δύο θεμελιώδεις πυλώνες. Ο πρώτος αφορά την αυθεντική παιδεία, που αναδεικνύει το σχολείο σε διδασκαλείο αρετών και προάγει το ήθος των μαθητών. Ο δεύτερος επικεντρώνεται στην ανάπτυξη δεξιοτήτων και επιστημονικής εξειδίκευσης, εφοδιάζοντας τους μαθητές με τα απαραίτητα γνωστικά και επαγγελματικά εργαλεία. Με τη συμβολή των αυθεντικών παιδαγωγών, αυτοί οι πυλώνες συνδυάζονται, διαμορφώνοντας νέους με ολοκληρωμένες προσωπικότητες και ισορροπημένη ανάπτυξη.²¹⁴ Μέσα από τη χρήση των ιερών κειμένων ως βάση ανάγνωσης και γραφής, διευκόλυνε τη διάδοση όχι μόνο του χριστιανικού λόγου,

²¹¹ Ιωάννη Μαρκαντώνη, « Ιστορία της Παιδείας»,... ό. π. στο ίδιο,σ.2477.

²¹²Είναι αξιοσημείωτο ότι ο Μαρκαντώνης τεκμηριώνει τις θέσεις του για τη Χριστιανική παιδεία αντλώντας από βιβλικά και πατερικά χωρία, όπως: (Ματθ. 5,48, Εφ. 4,13, 1Κορ. 13,10-11). Παράλληλα, στα κείμενα του καθηγητή αναδεικνύεται και εξελίσσεται με συνέπεια μια βαθιά, πολυδιάστατη θεολογική σκέψη, η οποία εξετάζει ζητήματα πίστης και θρησκείας μέσα από το πρίσμα φιλοσοφικών και πνευματικών αναζητήσεων.

²¹³ Βλ. Ιωάννη Β. Κογκούλη, Το καλούμενο μαθημα των θρησκευτικών, ως μαθημα αυθεντικής παιδείας και ελληνορθόδοξης κληρονομιάς, στο: «Κοινωνία» Τομ. 60 Αρ. 1 (2019),σ.116.

²¹⁴ Βλ. Ιωάννη Β. Κογκούλη, Το καλούμενο μαθημα των θρησκευτικών, ως μαθημα αυθεντίας.. ό. π. στο ίδιο,σ.117.

αλλά και ενός γενικότερου παιδευτικού πλαισίου που επηρέασε βαθύτατα την κουλτούρα της Ευρώπης.

Η προσέγγιση αυτή ενισχύθηκε κατά την Αναγέννηση, όταν Έλληνες λόγιοι μετέφεραν το κλασικό ανθρωποκεντρικό πρότυπο στη Δύση. Αυτό το ιδανικό, συνδυάζοντας την ελληνική και χριστιανική κληρονομιά, έγινε η βάση για την ανάπτυξη του ευρωπαϊκού ανθρωπισμού και της σύγχρονης εκπαίδευσης²¹⁵. Τα κύρια δε γνωρίσματα του νέου ανθρώπου της χριστιανικής παιδείας είναι αρετές, με την πίστη, την ελπίδα και την αγάπη να κατέχουν προεξέχουσα θέση. Η αγάπη αυτή εκφράζεται, τόσο προς τον Θεό, όσο και προς τον συνάνθρωπο²¹⁶. Στη συνέχεια τονίζει τη μοναδικότητα και αποτελεσματικότητα της χριστιανικής παιδείας, η οποία κατόρθωσε να ενσωματώσει αξίες και γνώσεις χωρίς την ύπαρξη εξειδικευμένων σχολείων. Η χρήση της γραφής και της ανάγνωσης με βάση τα ιερά κείμενα συνέβαλε όχι μόνο στη μετάδοση γνώσεων (*literarum*), αλλά και στη διαμόρφωση ενός γενικότερου πνευματικού και παιδαγωγικού κλίματος. Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται από τον καθηγητή και στο τριαδικό πλέγμα αξιών: ελληνικού, ελληνορωμαϊκού και ελληνικού χριστιανικού πολιτισμού.

Η εμβάθυνση σε αυτές τις αξίες οδήγησε στη διαμόρφωση του γενικού πλαισίου παιδείας στην Ευρώπη. Η Αναγέννηση, με τη συμβολή των πρώτων Ελλήνων λογίων που κατέφυγαν στη Δύση, έφερε μια νέα πνευματική κίνηση βασισμένη στον ελληνικό ανθρωπισμό και το κλασικό ανθρωποείδωλο, το οποίο αποτέλεσε πρότυπο για τη διαμόρφωση του Ευρωπαϊκού ανθρώπου. Η αλλοτρίωση της νεοελληνικής παιδείας αποτελεί μια κρίσιμη πρόκληση για τη διατήρηση της πολιτιστικής ταυτότητας και της πνευματικότητας. Η εμπορευματοποίηση της γνώσης έχει οδηγήσει στην αποδυνάμωση των βασικών αρχών της ελληνικότητας, με την εκπαίδευση να επικεντρώνεται περισσότερο σε δεξιότητες που εξυπηρετούν την αγορά εργασίας, παρά στην ολοκληρωμένη καλλιέργεια του ατόμου. Παράλληλα κατά τον Καθηγητή Μαρκαντώνη συντάκτη της έκδοσης των πρακτικών του εκπαιδευτικού προγράμματος «**Βουλή των εφήβων**», η πολιτιστική αλλοτρίωση της σύγχρονης νεοελληνικής παιδείας εκδηλώνεται μέσα από την υποβάθμιση των ιστορικών και ανθρωπιστικών αξιών, αντικαθιστώντας την πνευματική αναζήτηση με επιφανειακές τάσεις. Η κρίση της εθνικής ταυτότητας και η απομάκρυνση από την ελληνική-ορθόδοξη παιδευτική παράδοση συμβάλλουν στη συρρίκνωση της

²¹⁵Ιωάννη Μαρκαντώνη, «Ιστορία της Παιδείας»,... ό. π. στο ίδιο,σ.2478.

²¹⁶ Βλ. Α' Κορ. 13,13.

πνευματικότητας, αφήνοντας χώρο σε εναλλακτικές ιδεολογικές κατευθύνσεις που δεν ενσωματώνουν τη διαχρονικότητα της ελληνικής σκέψης.²¹⁷

Ειδικότερα με τη δημοσίευση των πρακτικών της Βουλής των εφήβων ο Καθηγητής Μαρκαντώνης επισημαίνει τα παρακάτω βασικά ζητήματα αλλοτρίωσης της νεοελληνικής παιδείας που αξίζει να αναλυθούν και περιλαμβάνουν **Εμπορευματοποίηση της παιδείας**: Η τάση να μετατρέπονται οι γνώσεις και η εκπαίδευση σε προϊόντα προς πώληση, με έμφαση στις δεξιότητες που αποφέρουν οικονομικό κέρδος αντί στη συνολική καλλιέργεια του ατόμου. **Πολιτιστική αλλοτρίωση**: Η απομάκρυνση των νέων από την ελληνική κληρονομιά και η αντικατάστασή της με διεθνή πρότυπα που δεν συνδέονται με την παράδοση του ελληνικού ανθρωπισμού. **Συρρίκνωση της πνευματικότητας**: Η μείωση της ενασχόλησης με την βαθύτερη σκέψη, τη φιλοσοφία και την ανθρωπιστική παιδεία, με αποτέλεσμα οι νέες γενιές να αναζητούν υποκατάστατα όπως η «νέα εποχή» και άλλες κινήσεις που δεν διατηρούν τη διαχρονικότητα της ελληνικής σκέψης²¹⁸. **Κρίση της εθνικής ταυτότητας**: Η απώλεια των αξιών που διαμόρφωσαν την ιστορική συνέχεια της Ελλάδας, με έμφαση στην ανάγκη επαναφοράς της ελληνικής παιδευτικής παράδοσης και της Ορθοδοξίας ως βασικών στοιχείων της πνευματικής συγκρότησης.

Η μετατροπή της παιδείας σε εμπορεύσιμο αγαθό, όπως επισημαίνει ο Μαρκαντώνης ενισχύει την ιδέα ότι η μόρφωση έχει προτεραιότητα το κέρδος και όχι την ολόπλευρη καλλιέργεια του ανθρώπου. Αυτή η κατεύθυνση οδηγεί σε υποβάθμιση των ανθρωπιστικών σπουδών, καθώς τα προγράμματα σπουδών προσαρμόζονται στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας αντί να υπηρετούν τη διαχρονική παράδοση της ελληνικής παιδείας.²¹⁹ Η αποξένωση των νέων από τις ρίζες τους συντελείται όταν η εκπαίδευση παραβλέπει την ελληνική γλώσσα, τη λογοτεχνία και την ιστορική μνήμη, αντικαθιστώντας τα με διεθνή πρότυπα που δεν αναδεικνύουν τη σχέση της Ελλάδας με την Ευρώπη και τον Ορθόδοξο χώρο.²²⁰ Η

²¹⁷ Βουλή των εφήβων (1995-1996)Σύνοδος Α' Εκπαιδευτικό πρόγραμμα της βουλής των εφήβων σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας Αθήναι 1996,σ.27.

²¹⁸ Πρβλ.Βουλή των εφήβων (1995-1996)Σύνοδος Α' Εκπαιδευτικό πρόγραμμα της βουλής των εφήβων σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας ο.π.σ.27.

²¹⁹ Bourdieu, P. (1989). *La Noblesse d'État: Grandes Écoles et esprit de corps*. Paris: Éditions de Minuit.p.10,και Ιωάννη Μαρκαντωνη, «Τίτλος Κεφαλαίου,» σε Πρακτικά της Βουλής των Εφήβων, τόμ. Α' (Αθήνα: Εκδόσεις Εθνικής Αντιπροσωπείας, 2025),σ. 110

²²⁰ Assmann, J., & Czaplicka, J. (1995). Collective memory and cultural identity. *New German Critique*, (65), 125–133.

πνευματικότητα, ως βαθιά εσωτερική αναζήτηση, υπονομεύεται από την επικράτηση επιφανειακών τάσεων και μόδας. Η απόκλιση από την ορθόδοξη παράδοση, που ανέδειξε φιλοσοφία, θεολογία και ιερούς υμνωδούς, αφήνει κενό στο οποίο αναζητούν διέξοδο «εναλλακτικές» ιδεολογίες και πρακτικές χωρίς σύνδεση με το ευαγγελικό πνεύμα.²²¹ Η κρίση της εθνικής ταυτότητας εκδηλώνεται όταν η εκπαίδευση αδυνατεί να ενσωματώσει τον άξονα γλώσσα–θρησκεία–ιστορία. Η απουσία συστηματικής διδασκαλίας των βυζαντινών μνημείων, της Πατερικής σκέψης και των λειτουργικών κειμένων στερεί από τη νεολαία τη βιωματική σχέση με την ιδεολογία που συνέδεσε την αρχαία ελληνική σοφία με τον χριστιανισμό.²²² Τεκμαίρεται ότι η παιδαγωγική σκέψη του Ιωάννη Μαρκαντώνη εντάσσει την ελληνική-χριστιανική παράδοση στο σύγχρονο εκπαιδευτικό πλαίσιο, αναδεικνύοντας τις διαχρονικές αξίες της πνευματικής συνέχειας του ελληνισμού. Οι αντιλήψεις του Μαρκαντώνη λειτουργούν ως γέφυρα ανάμεσα στο κλασικό ελληνικό ιδεώδες και στην ηθική διάσταση της εκπαίδευσης, επηρεάζοντας αναλόγως τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνεται η πολιτισμική ανάπτυξη στην Ελλάδα, αλλά και στην Ευρώπη.

Το παιδευτικό μοντέλο του Ιωάννη Μαρκαντώνη θεωρούσε την Παιδεία ως ολική μορφοποίηση του ανθρώπου και ταυτότητα πολιτισμού, ξεπερνώντας την απλή εκπαίδευση. Υποστήριξε τη διαχρονική συνέχεια του ελληνισμού, ενσωματώνοντας το κλασικό ανθρωποκεντρικό ιδεώδες και το ελληνορθόδοξο πνεύμα που αποσκοπεί στην ηθική και πνευματική τελείωση. Παράλληλα, τόνισε την ανάγκη προστασίας της νεοελληνικής παιδείας από την αλλοτρίωση (εμπορευματοποίηση), προτείνοντας την επαναφορά της αυθεντικής ελληνικής-χριστιανικής κληρονομιάς.

2. Η λειτουργία του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη ως Παιδαγωγού.

Ο Καθηγητής Ιωάννης Μαρκαντώνης αποτελεί λαμπρό πρότυπο στην παιδαγωγική επιστήμη, συνδυάζοντας τη θεωρία με την πράξη με τρόπο εξαιρετικό. Στην ενότητα αυτή, αναλύονται οι θεμελιώδεις αρχές και απόψεις που χαρακτηρίζουν τη λειτουργία του ως παιδαγωγού, εστιάζοντας σε τρεις βασικούς άξονες: τις θέσεις του για την προσωπικότητα του παιδαγωγού, τα «πιστεύω» του για τον παιδαγωγό ως αυθεντία και τις αρχές του για τη διαπροσωπική επικοινωνία του παιδαγωγού, τόσο στο άμεσο όσο και στο έμμεσο κοινωνικό περιβάλλον. Με την προσέγγιση αυτή,

²²¹ Ιωάννη Μαρκαντώνη Πρακτικά της Βουλής των Εφήβων, τόμ. Α' (Αθήνα: Εκδόσεις Εθνικής Αντιπροσωπείας, 2025), σ 102 και εξής.

²²² Ιωάννη Μαρκαντώνη Πρακτικά της Βουλής των Εφήβων..ό.π. στο ίδιο,σ.103.

αναδεικνύεται η ουσιαστική συμβολή του έργου του στην κατανόηση και τη βελτίωση του παιδαγωγικού ρόλου.

2.1. Οι θέσεις του για την προσωπικότητα του Παιδαγωγού

Ως παιδαγωγό χαρακτηρίζουμε κάποιον που έχει την ευθύνη να καθοδηγεί, να διδάσκει και να μορφώνει τους άλλους, ειδικά τους νέους, με σκοπό την ηθική, πνευματική και κοινωνική τους ανάπτυξη. Στην ελληνική αρχαιότητα, ο όρος «παιδαγωγός» αναφερόταν συχνά σε έναν υπηρέτη που συνόδευε τα παιδιά στο σχολείο και φρόντιζε για την συμπεριφορά και την ασφάλειά τους. Κυρίο μέλημα του ήταν η ηθική και πνευματική ανάπτυξη των παιδιών²²³. Με την πάροδο του χρόνου, η έννοια εξελίχθηκε και σήμερα αναφέρεται γενικότερα σε όσους αναλαμβάνουν το ρόλο δασκάλου ή καθοδηγητή στα πλαίσια της θεσμοποιημένης εκπαίδευσης. Παιδαγωγός δε θεωρείται μόνο το πρόσωπο, αλλά και το κοινωνικό σύνολο ή ακόμη και τα αντικείμενα που επιδρούν στην ψυχοσωματική ανάπτυξη των παιδιών και των εφήβων, αλλά και κάθε παιδαγωγούμενου.²²⁴ Στη Ρώμη, ο παιδαγωγός αρχικά ήταν δούλος που φρόντιζε και επέβλεπε τα παιδιά, αλλά με την ελληνική επιρροή, ο ρόλος του εξελίχθηκε σε πιο πνευματικό. Οι Έλληνες παιδαγωγοί συνέβαλαν στη μόρφωση των Ρωμαίων νέων, εισάγοντας τη γλώσσα, τη ρητορική και τη φιλοσοφία, διαμορφώνοντας μια εκπαίδευση που συνδύαζε πρακτικές και ιδανικά από τις δύο κουλτούρες. Ο θεσμός του παιδαγωγού εισήχθη ως συνοδός δούλος, γνωστός με την ελληνική ονομασία *paedagogus*, ο οποίος είχε την ευθύνη για την επίβλεψη και την καθοδήγηση του νεαρού Ρωμαίου μέχρι την ημέρα που φορούσε την τήβεννο, σηματοδοτώντας την ενηλικίωσή του²²⁵. Η διάκριση μεταξύ παιδαγωγού και δασκάλου, όπως και μεταξύ του *paedagogus* και του *praeceptor*, ήταν ασαφής. Ο παιδαγωγός, που στην αρχαία Αθήνα θεωρούνταν κυρίως συνοδός-«κύων»-φύλακας²²⁶, εξελίχθηκε σε φορέα παιδείας. Με αυτήν την έννοια χρησιμοποιεί και ο Απόστολος Παύλος τη λέξη, λέγοντας: «ὥστε ὁ νόμος παιδαγωγός ἡμῖν γέγονεν εἰς Χριστόν»²²⁷. Στο δεύτερο τόμο της «Ανθρωπαγωγικής», και πιο συγκεκριμένα στο Μέρος Δ', με τίτλο Στοιχεία Κοινωνικής Ψυχολογίας για

²²³ Α.Β.Γκικόπουλου, «Παιδαγωγός» στο: ΠΨΕ Λεξικό, τομ.6^{ος} Αθήνα 1991, σ.3620.

²²⁴ Ιωάννη Β. Κογκουλη, Εισαγωγή στην παιδαγωγική...ό.π. στο ίδιο σ.229.

²²⁵ Θ.Φωτεινοπούλου, Παιδαγωγός, στο: ΜΠΕγκυκλοπαιδεία, τομ.4^{ος} Αθήνα 1968, σ.334.

²²⁶ Η λέξη "κύων" στα αρχαία ελληνικά σημαίνει σκύλος. Ενώ η κύρια σημασία της είναι το ζώο, στη λογοτεχνία και τη μεταφορική χρήση, ο σκύλος συχνά συνδέεται με χαρακτηριστικά όπως η φύλαξη, η αφοσίωση και η εγρήγορση. Γι' αυτό, μπορεί να θεωρηθεί ότι η έννοια του φύλακα προκύπτει συμβολικά από τον ρόλο του σκύλου ως προστάτη.

²²⁷ Προς Γαλ.4,24-25 και Θ.Φωτεινοπούλου, Παιδαγωγός...ό.π στο ίδιο σ. 334.

Παιδαγωγική Αξιοποίηση, ο Μαρκαντώνης, μέσα από το Κεφάλαιο ΙΧ, εστιάζει στην εισαγωγή στην ομαδική ψυχολογία.

Στη διερεύνηση των σχέσεων μεταξύ ατόμων και ομάδων καθώς και στις ψυχολογικές συνέπειες αυτής της αλληλεπίδρασης, επιχειρεί να δώσει, μέσα από τη δική του προσέγγιση, μια βαθύτερη ερμηνεία της έννοιας της προσωπικότητας. Γράφει συγκεκριμένα: Προσωπικότητα: «Ο άνθρωπος αποτελεί μια ολότητα, όπου η ψυχοβιολογική και πνευματική διάστασή του συνυπάρχουν και αλληλεπιδρούν. Η προσωπικότητα διαμορφώνεται και εκφράζεται μέσα σε ένα δυναμικό περιβάλλον, αποτελούμενο από ανθρώπους, πράγματα, ιδέες και άλλα στοιχεία, σε μια διαρκή διαδικασία δράσης και αντίδρασης. Μέσα από αυτήν την αλληλεπίδραση, το άτομο αναπτύσσει τη μοναδική του υπόσταση, η οποία δεν είναι στατική αλλά εξελίσσεται, εμπλουτίζεται και αποκτά συνοχή, ακολουθώντας το νήμα της ζωής του²²⁸. Ο ρόλος της προσωπικότητας του παιδαγωγού μέσα στην παιδαγωγική διαδικασία αποκτά κεφαλαιώδη σημασία. Ο παιδαγωγός δεν αποτελεί απλώς έναν πομπό γνώσης αλλά και έναν ρυθμιστή των διαπροσωπικών σχέσεων που διαμορφώνονται μέσα στις σχολικές τάξεις. Οι κοινωνικές ομάδες των μαθητών και οι αλληλεπιδράσεις τους με τον εκπαιδευτικό συντελούν στη διαμόρφωση χαρακτήρων, επηρεάζοντας άμεσα τις αντιλήψεις, τις συμπεριφορές και τελικά τη συνολική ανάπτυξη των μαθητών.

Η προσωπικότητα του παιδαγωγού επομένως δεν είναι απλώς ένα ατομικό χαρακτηριστικό αλλά μια δυναμική συνιστώσα του εκπαιδευτικού περιβάλλοντος, που καθορίζει το κλίμα συνεργασίας, την κοινωνική συνοχή και τη συναισθηματική ασφάλεια των μαθητών. Με αυτή τη θεώρηση, η παιδαγωγική πράξη αποκτά πολυδιάστατη υπόσταση, αναδεικνύοντας τον εκπαιδευτικό όχι μόνο ως καθοδηγητή αλλά και ως καταλύτη προσωπικής και κοινωνικής εξέλιξης. Στο 2^ο τόμο της Ανθρωπαγωγικής και Μέρος Δ' του με τίτλο Στοιχεία Κοινωνικής Ψυχολογίας για παιδαγωγική αξιοποίηση, Κεφάλαιο ΙΧ που παρουσιάζει την εισαγωγή στην ομαδική ψυχολογία αναφερόμενος ο Μαρκαντώνης στη διερεύνησή των σχέσεων ατόμων και ομάδων και στις ψυχολογικές συνέπειες αυτής της αλληλεπίδρασης δίδει με το δικό του τρόπο την έννοια της προσωπικότητας. Δεν έχουμε εντοπίσει κάποια ειδική, αυτοτελή μελέτη του καθηγητή Μαρκαντώνη που να αφορά αποκλειστικά την προσωπικότητα του παιδαγωγού. Μέσα από την ενδελεχή ενασχόληση με το έργο του και την προσεκτική μελέτη των γραπτών του, μπορούμε να ανιχνεύσουμε τις θεμελιώδεις θέσεις του για τον ρόλο της

²²⁸ Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, Ανθρωπαγωγική, Παιδαγωγική ψυχολογία και διδακτική..ό.π.σ.182.

προσωπικότητας στην παιδαγωγική και την επίδρασή της στη διαμόρφωση των εκπαιδευτικών. Ο καλός παιδαγωγός είναι εκείνος που συνδυάζει την ακαδημαϊκή κατάρτιση με την ενσυναίσθηση και την ικανότητα να εμπνέει τους μαθητές του. Πρέπει να διαθέτει εξαιρετικές επικοινωνιακές δεξιότητες, να είναι υπομονετικός και προσαρμοστικός στις ανάγκες της τάξης, και να λειτουργεί ως πρότυπο ήθους και ακεραιότητας. Η συνεχής επιμόρφωση και η ενημέρωση για τις νέες μεθόδους διδασκαλίας είναι απαραίτητες για να παραμένει αποτελεσματικός.

Ο ακαδημαϊκός δάσκαλος Μαρκαντώνης αντιλαμβάνεται τον παιδαγωγό ως μια πολυσύνθετη προσωπικότητα, που δεν περιορίζεται στην απλή μετάδοση γνώσεων αλλά φέρει βαθύτατη ευθύνη για την πνευματική, ηθική και κοινωνική ανάπτυξη των μαθητών. Η Παιδαγωγική, κατά την προσέγγισή του, δεν είναι μια τεχνική διαδικασία, αλλά μια ζωντανή αλληλεπίδραση που απαιτεί από τον εκπαιδευτικό συνείδηση του εαυτού του, ψυχική καλλιέργεια και την ικανότητα να διεισδύει στην προσωπικότητα των μαθητών, αναγνωρίζοντας τις ατομικές τους ανάγκες, τα δυναμικά τους στοιχεία και τις ψυχοπνευματικές τους δυνατότητες. Ο καθηγητής Μαρκαντώνης τόνιζε ότι η γνώση της ψυχολογίας έχει εξαιρετικά μεγάλη πρακτική σημασία για όλους τους ανθρώπους, καθώς συνδέεται άμεσα με την κατανόηση του εαυτού και των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων. Ειδικότερα, θεωρούσε ότι η ψυχολογία είναι απαραίτητη για όσους, λόγω του επαγγέλματος ή της αποστολής τους στην κοινωνία, ασχολούνται καθημερινά με άτομα ή ομάδες ανθρώπων—όπως οι δάσκαλοι, καθηγητές, ιερείς, ιατροί και άλλοι λειτουργοί²²⁹.

Για τον Μαρκαντώνη, ο παιδαγωγός δεν μπορεί να είναι απλώς φορέας γνώσεων, αλλά οφείλει να είναι ερευνητής της ανθρώπινης προσωπικότητας, με τη δυνατότητα να αντιλαμβάνεται τη βαθύτερη ψυχική υπόσταση των μαθητών. Στην πανεπιστημιακή του διδασκαλία, υποστήριζε ότι η ψυχολογία είναι κεντρική στην παιδαγωγική διαδικασία, καθώς επιτρέπει στον δάσκαλο να εξατομικεύει τη διδασκαλία, προσαρμόζοντάς την στις ανάγκες και τις δυνατότητες εξέλιξης κάθε μαθητή²³⁰. Σημαντικό στοιχείο της παιδαγωγικής σκέψης του ήταν η ψυχολογική διερεύνηση μετ' επιστήμης. Ο εκπαιδευτικός, σύμφωνα με τον Μαρκαντώνη, πρέπει να είναι σε θέση να αναγνωρίζει το πραγματικό πρόσωπο του μαθητή και όχι απλώς το κοινωνικό προσώπείο που παρουσιάζει. Σε αυτό το πλαίσιο, επεδίωκε να εισάγει τους διδάσκοντες στη βαθυψυχολογία, προκειμένου να κατανοούν τις εσωτερικές

²²⁹Ι. Σ. Μαρκαντωνη, *Ανθρωπαγωγική, Παιδαγωγική ψυχολογία και διδακτική*, ο.π.σ.29

²³⁰Ι. Σ. Μαρκαντωνη, *Ανθρωπαγωγική, Παιδαγωγική ψυχολογία και διδακτική*, ο. π. στο ίδιο,σ.95.

πτυχές της προσωπικότητας, να αναγνωρίζουν τις συναισθηματικές ανάγκες και να συμβάλλουν στην ψυχοπνευματική εξέλιξη των μαθητών τους. Επίσης, θεωρούσε αναγκαία τη σύνδεση της παιδαγωγικής με τις θεωρίες της τυπολογίας και χαρακτηρισολογίας, οι οποίες συμβάλλουν στην αποκάλυψη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών κάθε ατόμου. Στο έργο του ανέφερε τις τυπολογίες σημαντικών ψυχολόγων, όπως των Ernst Kretschmer, Carl Jung, Erich Jaensch, Eduard Spranger και Walter Jaenech, υποστηρίζοντας ότι η γνώση αυτών των θεωριών επιτρέπει στον παιδαγωγό να προσαρμόζει τη διδασκαλία στις διαφορετικές ψυχολογικές ιδιοσυγκρασίες των μαθητών.²³¹

Μεγάλη σε βαρύτητα, ήταν η παιδαγωγική σκέψη του για την ψυχική εκείνη περιοχή των ανθρώπων που ονομάζουμε «ασυνείδητο». Στο σύγγραμμα Παιδαγωγική Ψυχολογία ανέπτυξε ολόκληρο κεφάλαιο με τίτλο "Το μη συνειδητό: Είναι και Γίνεσθαι", όπου εστίασε στη σημασία του ασυνείδητου και στη δομή του, αναλύοντας τον ρόλο του υποσυνείδητου στη διαμόρφωση της προσωπικότητας. Βασιζόμενος στις κύριες θεωρίες της Ψυχολογίας του Βάθους, τόνιζε ότι κάθε άνθρωπος έχει μια εσωτερική ψυχική πραγματικότητα, η οποία επηρεάζει τις συνειδητές του επιλογές και συμπεριφορές²³². Για τον Μαρκαντώνη, η παιδαγωγική έπρεπε να ενσωματώνει την κατανόηση του ασυνείδητου, προκειμένου ο δάσκαλος και **παιδαγωγός** να μπορεί να αντιλαμβάνεται τους βαθύτερους μηχανισμούς που καθορίζουν τη σκέψη και τη συμπεριφορά των μαθητών. Με βάση αυτήν την προσέγγιση, επεδίωκε να εισάγει τους μελλοντικούς εκπαιδευτικούς σε μεθόδους ψυχοπνευματικής διερεύνησης, ώστε να μπορούν να προσεγγίζουν τους μαθητές όχι απλώς ως μαθησιακά υποκείμενα, αλλά ως σύνθετες προσωπικότητες με εσωτερικές δυναμικές. Ο Μαρκαντώνης πίστευε ότι η ενσωμάτωση αυτών των επιστημονικών και ψυχολογικών εργαλείων θα επέτρεπε στους παιδαγωγούς να μην περιορίζονται στη διδασκαλία της γνώσης, αλλά να συμβάλλουν ουσιαστικά στη συνειδητή αυτογνωσία των μαθητών τους, οδηγώντας τους σε μια ολιστική και ελεύθερη πνευματική ανάπτυξη²³³. Ο καθηγητής Μαρκαντώνης υποστήριζε με έμφαση ότι οι παιδαγωγοί οφείλουν να έχουν βαθιά γνώση των σχολών και τάσεων της ψυχολογίας του βάθους, καθώς αυτές διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο όχι μόνο στην ανθρώπινη επικοινωνία, αλλά ιδιαίτερα στη δυναμική της παιδαγωγικής σχέσης και διαδικασίας. Θεωρούσε ότι η κατανόηση των ψυχικών μηχανισμών που υποκινούν τη συμπεριφορά είναι απαραίτητη για κάθε εκπαιδευτικό, προκειμένου

²³¹Ι. Σ. Μαρκαντωνη, Ανθρωπαγωγική, Παιδαγωγική ψυχολογία και διδακτική, ο.π.σ.95.

²³²Ι. Σ. Μαρκαντωνη, Ανθρωπαγωγική, Παιδαγωγική ψυχολογία και διδακτική, ο.π.σ.69

²³³Ι. Σ. Μαρκαντωνη, Ανθρωπαγωγική, Παιδαγωγική ψυχολογία και διδακτική, ο.π.σ.73.

να μπορεί να προσεγγίζει τους μαθητές ολιστικά, λαμβάνοντας υπόψη συνειδητούς, αλλά και ασυνειδητούς παράγοντες που επηρεάζουν την ανάπτυξη, τη μάθηση και τη διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους.

Για τον Μαρκαντώνη, η Ψυχολογία του Βάθους δεν ήταν απλώς μια θεωρητική προσέγγιση, αλλά ένα εργαλείο ουσιαστικής εμβάθυνσης στην ανθρώπινη συμπεριφορά, ικανό να αποκαλύψει τα κίνητρα και τις υποσυνείδητες διεργασίες που καθορίζουν τη σκέψη, τις επιλογές και την αλληλεπίδραση των ατόμων. Πίστευε ακράδαντα ότι αυτή η γνώση συνδέεται άμεσα με το έργο της αγωγής, όπως αυτό ασκείται στο πλαίσιο της Ανθρωπαγωγικής,²³⁴ δηλαδή μιας εκπαιδευτικής διαδικασίας που δεν περιορίζεται στη μετάδοση γνώσεων, αλλά αποσκοπεί στη διαμόρφωση συνειδητών, πνευματικά ολοκληρωμένων προσωπικοτήτων. Αναγνωρίζοντας τη σημασία αυτής της προσέγγισης, ο Μαρκαντώνης προχώρησε στη βελτιωμένη έκδοση του τρίτου τόμου της Ανθρωπαγωγικής, με τίτλο «Βαθυψυχολογία και Αγωγή», ώστε να προσφέρει στους φοιτητές ένα πιο ολοκληρωμένο και εμπλουτισμένο θεωρητικό και πρακτικό πλαίσιο. Στόχος του ήταν να ικανοποιήσει τις επιστημονικές και παιδαγωγικές τους προσδοκίες, παρέχοντάς τους τα απαραίτητα εφόδια για να ασκήσουν το παιδαγωγικό τους έργο με ενσυνείδητη ψυχολογική κατανόηση, επιστημονική μεθοδολογία και ουσιαστική ανθρωποκεντρική προσέγγιση. Κατά συνέπεια προκύπτει ότι ο καθηγητής Μαρκαντώνης ανέδειξε την προσωπικότητα του παιδαγωγού, ως κεντρικό στοιχείο της εκπαιδευτικής διαδικασίας, τονίζοντας ότι η παιδαγωγική δεν περιορίζεται στη μετάδοση γνώσεων αλλά προϋποθέτει βαθιά ψυχολογική κατανόηση των μαθητών. Υποστήριξε ότι ο εκπαιδευτικός πρέπει να διαθέτει επιστημονική συγκρότηση, ψυχοπνευματική ευαισθησία και ανθρωποκεντρική παιδαγωγική προσέγγιση, ώστε να μπορεί να καθοδηγήσει τους μαθητές προς τη διαμόρφωση ελεύθερης και συνειδητής σκέψης. Η γνώση της Ψυχολογίας του Βάθους, η ικανότητα ψυχολογικής διερεύνησης και η διάκριση ανάμεσα στο πρόσωπο και το προσώπιο θεωρούνταν απαραίτητα εργαλεία για τον παιδαγωγό, ο οποίος καλείται να συμβάλλει όχι μόνο στην ακαδημαϊκή πρόοδο των μαθητών, αλλά και στην πνευματική τους ολοκλήρωση. Με τη βελτιωμένη έκδοση του τρίτου τόμου της Ανθρωπαγωγικής, επιδίωξε να προσφέρει στους εκπαιδευτικούς τα μέσα για μια πιο ουσιαστική και επιστημονικά τεκμηριωμένη παιδαγωγική πράξη, βασισμένη στην ψυχολογική κατανόηση και στη διερεύνηση της ανθρώπινης προσωπικότητας. Θεωρούσε δε όπως χαρακτηριστικά ο ίδιος γράφει, ότι οι παιδαγωγοί επιβάλλεται να γνωρίζουν τις σχολές και τάσεις της ψυχολογίας του βάθους που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο

²³⁴ Ι. Σ. Μαρκαντωνη, Ανθρωπαγωγική, Βαθυψυχολογία και αγωγή.. ο. π. στο ίδιο,σ.1.

σε όλες τις μορφές της ανθρώπινης επικοινωνίας και ιδιαίτερα της παιδαγωγικής σχέσης και διαδικασίας. Είχε τη γνώμη ότι βοηθάει αποτελεσματικά στην αποκάλυψη των κινήτρων και των υποσυνείδητων διεργασιών που επηρεάζουν τη συμπεριφορά του ανθρώπου και συνεπώς σχετίζεται άμεσα με το έργο της αγωγής που ασκείται στο πλαίσιο της Ανθρωπαγωγικής. Γι αυτούς τους λόγους προχώρησε στη βελτιωμένη Έκδοση του 3^{ου} τόμου της Ανθρωπαγωγικής -Βαθυψυχολογία και αγωγή προκειμένου να ικανοποιήσει τις προσδοκίες των φοιτητών.

Συμπερασματικά, για τον Καθηγητή Μαρκαντώνη ο σύγχρονος παιδαγωγός δεν μεταφέρει απλώς γνώσεις, αλλά συνοδεύει τους μαθητές στην πνευματική, ηθική και κοινωνική τους ωρίμανση. Εξοπλισμένος με επιστημονική κατάρτιση στην ατομική και ομαδική ψυχολογία, ανιχνεύει κίνητρα και διαχειρίζεται τις δυναμικές της τάξης, μετατρέποντας τη διδασκαλία σε διαδικασία αμοιβαίας εξέλιξης και αυτογνωσίας.

2.2. Τα «πιστεύω» του για τον Παιδαγωγό ως Αυθεντία

Στην αυγή του 20ού αιώνα, το προφίλ του παιδαγωγού ως αυθεντία χαρακτηριζόταν από αδιαμφισβήτητο κύρος και επιβολή σεβασμού μέσα στην τάξη. Παράλληλα την ίδια περίοδο εμφανίζεται στην Ευρώπη ο Νηλ με τη θεωρία της «αντιαυθεντικής αγωγής», ο οποίος στο βιβλίο «Θεωρία και πράξη της αντιαυταρχικής εκπαίδευσης» εκθέτει το επαναστατικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα του στο ελεύθερο σχολείο του Σάμμερχιλ.²³⁵ Η αυθεντία αναφέρεται στην επιστημονική και πνευματική αξία ενός ατόμου σε συγκεκριμένο τομέα. Οι απόψεις επιστημόνων και φιλοσόφων, λόγω της εξειδίκευσής τους, θεωρούνται αξιόπιστες και συχνά χρησιμοποιούνται ως επιχείρημα για την υποστήριξη μιας θέσης. Στην περίπτωση του δασκάλου, η αυθεντία του πηγάζει από τη βαθιά γνώση του αντικειμένου του, γεγονός που του προσδίδει κύρος και επιρροή στην εκπαιδευτική διαδικασία. Στο πλαίσιο αυτό, οι διδάσκοντες στα σχολεία της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης λειτουργούσαν ως απόλυτες αρχές, δημιουργώντας ένα προφίλ παραδοσιακού παιδαγωγού που αντλούσε τη δύναμή του από την αδιαμφισβήτητη εξουσία του. Η προσωπικότητα του παιδαγωγού, ως ολότητα ψυχοβιολογική και συγχρόνως πνευματική έχει άμεση απήχηση στο σχολικό και κοινωνικό περιβάλλον.²³⁶Ο

²³⁵ Ιωάννη Σ. Μαρκαντωνη, Παραδόσεις ιστορίας της παιδείας,..ο. π. σ.216

²³⁶ Ιωάννη Σ. Μαρκαντωνη, Ανθρωπαγωγική Παιδαγωγική ψυχολογία και διδακτική ό. π. στο ίδιο,σ.182.

δάσκαλος παλαιότερα, ήταν η απόλυτη πηγή γνώσης, ακολουθώντας μια αυστηρή, ιεραρχική παιδαγωγική προσέγγιση, όπου η υπακοή των μαθητών ήταν δεδομένη.

Μέσα από το βιβλίο του «Ποιος πρέπει να είναι ο διδάσκαλος», ο ιδρυτής του ΠΣΠΑ καθηγητής Εξαρχόπουλος, προσέφερε μια χαρακτηριστική απεικόνιση της εποχής, αναδεικνύοντας τη σημασία, τόσο των φυσικών, όσο και των πνευματικών χαρακτηριστικών που συνέβαλαν στην εδραίωση της εκπαιδευτικής αυθεντίας για αρκετές δεκαετίες στον ελληνορθόδοξο χώρο. Το έργο του παρουσίασε το διδάσκαλο, ως κεντρική φιγούρα της εκπαιδευτικής διαδικασίας, υπογραμμίζοντας τα ιδιαίτερα στοιχεία της προσωπικότητας και της παρουσίας του, τα οποία ενίσχυαν τον ρόλο του ως αυθεντία στο εκπαιδευτικό περιβάλλον²³⁷. Η αυθεντία γενικά ορίζεται ως ο ηγετικός ρόλος που αναγνωρίζεται σε συγκεκριμένα άτομα μέσα στο κοινωνικό σύνολο, ως αποτέλεσμα της θέσης, των γνώσεων ή των χαρακτηριστικών τους, σε αντιδιαστολή με τη μάζα. Μπορεί να διακριθεί σε δύο βασικές κατηγορίες: α) την πραγματική αυθεντία, που βασίζεται στην προσωπική αξία, τις γνώσεις και τις δεξιότητες του ατόμου, και β) την υπηρεσιακή αυθεντία, που απορρέει από την επίσημη θέση ή τον ρόλο που αυτό κατέχει²³⁸.

Στο πλαίσιο της σχολικής τάξης και ζωής, η αυθεντία ανέκαθεν είχε κεντρική σημασία, επηρεάζοντας τη σχέση μεταξύ παιδαγωγών και μαθητών. Στο πλαίσιο της οικογένειας, η έννοια της αυθεντίας είχε παραδοσιακά πατριαρχικό χαρακτήρα, με τον πατέρα συχνά να λειτουργεί ως απόλυτος ηγέτης, ή "πατριάρχης-αυθέντης".²³⁹ Αυτή η μορφή αυθεντίας σταδιακά αποδομήθηκε μέσα από κοινωνικές, πολιτισμικές και οικονομικές αλλαγές, που αναδιαμόρφωσαν τις οικογενειακές σχέσεις. Ήδη μετά το Β' Παγκόσμιο πόλεμο, η οικογένεια γνώρισε τις συνέπειες ριζικών αλλαγών στη δομή, τη λειτουργία και τη δυναμική του κοινωνικοπολιτιστικού περιβάλλοντος²⁴⁰. Κεντρική θέση στα «πιστεύω» του Νηλ για τον παιδαγωγό ως αυθεντία κατέχει η αποδόμηση του παραδοσιακού, αδιαμφισβήτητου κύρους· ο εκπαιδευτικός μετατρέπεται σε συντονιστή μιας δημοκρατικής, ελεύθερης μαθησιακής κοινότητας, όπου το αυταρχικό κλίμα αντικαθίσταται από χειραφέτηση. Όπως επισημαίνει ο Μαρκαντωνης, «ουδείς

²³⁷ Νικολάου Ι. Εξαρχοπούλου, Ποιος τις πρέπει να είναι ο διδάσκαλος Εν Αθήναις :Εκ του Τυπογραφείου των Καταστημάτων "Αυγής Αθηνών" Αποστολοπούλου,1907,σ.10.

²³⁸ Ιωάννη Β. Κογκούλη, Εισαγωγή στην Παιδαγωγική, ό. π. στο ίδιο,σ.239.

²³⁹ Ιωάννη Β. Μαρκαντωνη, Ανθρωπαγωγική Παιδαγωγική ψυχολογία και διδακτική ό. π. στο ίδιο,σ.191.

²⁴⁰ Ιωάννη Β. Μαρκαντωνη, Ανθρωπαγωγική Παιδαγωγική ψυχολογία και διδακτική ό. π. στο ίδιο,σ.190.

επιτρέπεται να μονοπωλεί τη δύναμη της Αγωγής, δεδομένου ότι τα μονοπώλια εξουσίας συνοδεύονταν πάντα από μονοπώλια γνώσης και αγωγής», αναδεικνύοντας την απελευθερωτική, αντιαυταρχική διάσταση του εκπαιδευτικού του οράματος²⁴¹.

Σύμφωνα με τον καθηγητή Μαρκαντώνη, στη σύγχρονη εποχή προβάλλεται το αντιαυταρχικό πρότυπο ως ανώτερο και πιο προοδευτικό σε σύγκριση με το παραδοσιακό αυταρχικό μοντέλο. Ωστόσο, τίθεται το ερώτημα: Τα μετανεωτερικά νεοσυντηρητικά πρότυπα αφορούν την πειθαρχημένη χειραφέτηση ή την ελεγχόμενη αυθεντία; Το αντιαυταρχικό πρότυπο, με το σύνθημα «όχι στην εξουσία του ενός», «όχι στην απολυταρχία», «όχι στην αυθεντία του δασκάλου», παρουσιάζεται ως ένα μοντέρνο και εκσυγχρονιστικό μοντέλο για την παιδεία. Ωστόσο, το ζήτημα δεν έχει λυθεί πλήρως²⁴². Πέρα από τα μετανεωτερικά πρότυπα, υπάρχει και το πρότυπο της πειθαρχημένης χειραφέτησης – η έννοια μιας οριοθετημένης ελευθερίας, που λειτουργεί μέσα σε ένα πλαίσιο ελεύθερης αλλά συνειδητής οριοθέτησης. Με άλλα λόγια, η αντιαυταρχία δεν σημαίνει απόλυτη ελευθερία χωρίς περιορισμούς.²⁴³ Ο Νηλ αντιπαραθέτει ένα ριζικά «ανορθόδοξο» μοντέλο, όπου δεν υπάρχει καμία εξωτερική καταναγκαστική ρύθμιση – ούτε ωράριο, ούτε υποχρεωτικές δραστηριότητες, ούτε βαθμοί. Οι περισσότερες σύγχρονες μεθοδολογίες, ακόμη και οι πιο προοδευτικές, διατηρούν κάποιο βαθμό δομής, θεσμοθετημένων στόχων και παιδαγωγικής καθοδήγησης, στοχεύοντας σε μία ισορροπία ελευθερίας και οργάνωσης²⁴⁴. Η ελευθερία του ατόμου, ειδικά στον χώρο της παιδείας, απαιτεί ένα ισορροπημένο όριο, το οποίο ενσωματώνει την πειθαρχημένη χειραφέτηση ή την πειθαρχημένη κριτική στάση του παιδιού και του εφήβου. Αυτό το όριο δεν λειτουργεί ως μέσο καταπίεσης, αλλά ως εργαλείο διαμόρφωσης της υπεύθυνης σκέψης και της αυτογνωσίας.²⁴⁵ Ανάμεσα στις παραπάνω αιτίες της αποδόμησης συγκαταλέγονται η κατάργηση-αποκήρυξη ηγετικού ρόλου στην οικογενειακή εστία, η προώθηση της ισότητας των φύλων, η

²⁴¹ Ιωάννη Σ. Μαρκαντωνη, *Παραδόσεις ιστορίας της παιδείας*,...ο. π.σ,214

²⁴² Ιωάννη Β. Μαρκαντωνη, *Το ανθρώπινο πρότυπο της σύγχρονης παιδείας*, ...ό. π. στο ίδιο,σ.137.

²⁴³ Ιωάννη Β. Μαρκαντωνη, *Το ανθρώπινο πρότυπο της σύγχρονης παιδείας*, ...ό. π. στο ίδιο,σ.137

²⁴⁴ A. S. Neill, *Summerhill: A Radical Approach to Child Rearing* (London: Hart Publishing, 1966), p.23.

²⁴⁵ Ιωάννη Β. Μαρκαντωνη, *Το ανθρώπινο πρότυπο της σύγχρονης παιδείας*, ...ό. π. στο ίδιο,

αμφισβήτηση της παραδοσιακής εξουσίας, η δυναμική των σύγχρονων δημοκρατικών αξιών και η αυξανόμενη ατομικότητα²⁴⁶.

Κατα τον Μαρκαντώνη έχει ιδιαίτερη σημασία για την τύχη των μελών της οικογένειας ιδιαίτερα των νεότερων το γεγονός ότι πολλά στοιχεία δομικά ,λειτουργικά, δυναμικά που αναφέρονται ή συμβαίνουν στην οικογένεια έχουν βαθιές τις ρίζες τους στην περιοχή του ασυνειδήτου²⁴⁷.Αυτές οι εξελίξεις είχαν, ως αποτέλεσμα όχι μόνο την αποδυνάμωση της παραδοσιακής ηγεσίας στο οικογενειακό και σχολικό πλαίσιο, αλλά και τη δημιουργία δυσκολιών, τόσο για τους γονείς όσο και για τους εκπαιδευτικούς να λειτουργήσουν ως αυθεντικοί ηγέτες. Η ισορροπία ανάμεσα στον αυταρχισμό και την εγκατάλειψη παραμένει μια βασική πρόκληση.²⁴⁸ Ο ρόλος της αυθεντίας χρειάζεται πλέον να επαναπροσδιοριστεί, τόσο μέσα στις οικογένειες, όσο και στις σχολικές τάξεις, ώστε να βασίζεται σε πραγματικά χαρακτηριστικά ηγεσίας, όπως η κατανόηση, ο διάλογος και η ενσυναίσθηση. Στα παλαιότερα χρόνια, η εικόνα του δασκάλου ως αυθεντία συνδέθηκε κυρίως με την υπηρεσιακή αυθεντία, καθώς η θέση του ως ηγέτη της εκπαιδευτικής διαδικασίας θεωρούνταν δεδομένη²⁴⁹. Οι δάσκαλοι βασιζόνταν στη δύναμη που τους παρείχε η εξουσία και η κοινωνική αποδοχή της θέσης τους, ενώ η πειθαρχία και η μετάδοση γνώσεων ήταν οι κύριοι στόχοι τους. Το αυθεντικό-αυταρχικό διδακτικό «στιλ» ενός διδάσκοντος-δάσκαλου ή καθηγητή είναι εξουσιαστικό, κατευθύνει εξ ολοκλήρου τη διδασκαλία και χρησιμοποιεί αμοιβές και τιμωρίες προκειμένου να ολοκληρωθεί η σχολική εργασία που πρέπει να πραγματοποιηθεί²⁵⁰. Στη σημερινή εποχή, ωστόσο, η πραγματική αυθεντία αποκτά ολοένα και μεγαλύτερη σημασία. Η προσωπικότητα των παιδαγωγών, η ενσυναίσθηση, η ικανότητά τους να ενδυναμώνουν και να εμπνέουν τους μαθητές, καθώς και η διαρκής ανάπτυξη των δικών τους δεξιοτήτων, αποτελούν θεμελιώδη χαρακτηριστικά που ενισχύουν τον ρόλο τους, ως χαρισματικών ηγετών. Η αυθεντία πλέον δεν βασίζεται μόνο στην εξουσία του ρόλου, αλλά και στην εμπιστοσύνη και τον σεβασμό που κερδίζεται μέσα από τη δέσμευση, την ακεραιότητα και την παιδαγωγική τους αρτιότητα. Η γνήσια αυθεντία στην εκπαιδευτική διαδικασία

²⁴⁶Ιωάννη Β. Κογκούλη, Εισαγωγή στην Παιδαγωγική, ό. π. στο ίδιο,σ.239.

²⁴⁷Ι.Σ. Μαρκαντώνη-Α.Β.Ρήγα, Οικογένεια Μητροτότητα αναδοχή Διεπιστημονική προσέγγιση, Αθήνα 1991,σ.21.

²⁴⁸ Ιωάννη Β. Κογκούλη, Εισαγωγή στην Παιδαγωγική, ό. π. στο ίδιο,σ.239

²⁴⁹ Πρβλ. Ιωάννη Β. Κογκούλη, Εισαγωγή στην Παιδαγωγική, ό. π. στο ίδιο,σ.239.

²⁵⁰ Μ. Κασσωτακη- Γ. Φλουρή, Μαθηση και διδασκαλία θεωρία, πράξη και αξιολόγηση της διδασκαλίας Αθήνα 2006,524,

θεμελιώνεται στην ελεύθερη και συνειδητή αποδοχή του εκπαιδευτικού από τον μαθητή, μέσα από την ανάπτυξη ενός ουσιαστικού ψυχικού δεσμού που βασίζεται στην εμπιστοσύνη, τον σεβασμό και την αλληλεπίδραση. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι να ενισχύει την κριτική σκέψη του μαθητή και να τον καθοδηγεί προς ένα ανοιχτό και υπεύθυνο βίωμα της κοινωνικής ζωής.²⁵¹

Ο Μαρκαντώνης, ως ένας από τους χαρισματούχους πανεπιστημιακούς δάσκαλους, επηρέασε με τις απόψεις του τη θεωρία και πράξη της αγωγής στον ελληνικό χώρο. Μέσα από τα συγγράμματά του και, κυρίως, τη γενικότερη δράση του, καθώς και την ίδια του την προσωπικότητα, αναδεικνύονται οι απόψεις του για την προσωπικότητα του παιδαγωγού, ως αυθεντίας. Όπως προκύπτει από το έργο του, οι παιδαγωγικές απόψεις του Μαρκαντώνη δεν διαφοροποιούνται απλώς από εκείνες των προκατόχων του στην έδρα της Παιδαγωγικής, αλλά κυρίως από τα γενικώς ισχύοντα μέχρι την εποχή του. Ο ίδιος προσέγγισε τον ρόλο του παιδαγωγού όχι ως αυθεντία με απόλυτη ισχύ, αλλά ως καθοδηγητή που ενισχύει την κριτική σκέψη και την αυτονομία των μαθητών, ανατρέποντας τις παραδοσιακές αντιλήψεις της εποχής. Αρχικά πρέπει να τονίσουμε ότι ο ίδιος, ως παιδαγωγός διέθετε όλα εκείνα τα χαρίσματα και τα χαρακτηριστικά που συνθέτουν την εικόνα ενός άρτιου, σύγχρονου και αποτελεσματικού παιδαγωγού για την εποχή της δράσης του.

Η επιστημονική του κατάρτιση, η μεταδοτικότητα των ιδεών του, η ενσυναίσθηση και η αφοσίωσή του στη διαρκή βελτίωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας τον ανέδειξαν, ως ξεχωριστό πρότυπο δασκάλου και ηγέτη στον ακαδημαϊκό χώρο. Στο πρόσωπό του, η παιδαγωγική αυθεντία δεν αποτελούσε απλώς έναν τυπικό ρόλο ή μια υπηρεσιακή ιδιότητα, αλλά ήταν το αποτέλεσμα των προσωπικών του χαρισμάτων, της βαθιάς γνώσης του αντικειμένου του και της ικανότητάς του να εμπνέει τους φοιτητές και συνεργάτες του. Η αυθεντία του Μαρκαντώνη αντικατοπτριζόταν στην ικανότητά του να συνδυάζει την καθοδήγηση και την υποστήριξη, να προωθεί τον διάλογο και την κριτική σκέψη, να ενδυναμώνει και να συνεπαίρνει τους φοιτητές του, ώστε να γίνουν αυτόνομοι και δημιουργικοί άνθρωποι.

Ειδικότερα ο Ιωάννης Μαρκαντώνης συνέδεε την παιδαγωγική αυθεντία και το κύριο έργο του διδάσκοντος, τη διδασκαλία με την ελευθερία, τη δημοκρατία και τη

²⁵¹Ιωάννη Β. Κογκούλη, «Η διαπροσωπική εμπιστοσύνη στην παιδαγωγική επικοινωνία διδάσκοντος και διδασκομένου», Λογος πανηγυρικός που εκφωνήθηκε κατά την εορτή των τριβών ιεραρχών στην αίθουσα τελετών του Πανεπιστημίου, Θεσσαλονίκη (Ανάτυπο) 1999, σ. 17.

βαθιά ανθρωποκεντρική-παιδοκεντρική και τελικά χριστοκεντρική προσέγγιση της εκπαίδευσης. Τόνιζε π.χ. τη ζωτική ανάγκη του Ελληνισμού της διασποράς για αυθεντικούς Έλληνες δασκάλους και παιδαγωγούς, οι οποίοι δεν περιορίζονται μόνο στη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας, αλλά ενσαρκώνουν και προάγουν τις αξίες της ελληνικής «**χριστορθόδοξης παιδείας**». Πίστευε ότι οι δάσκαλοι αυτοί είναι οι καθοδηγητές που εμπνέουν τους ελληνόπαιδες, διατηρώντας την πολιτιστική κληρονομιά και εθνική ταυτότητα του ελληνικού έθνους, ενώ τους οδηγούν προς μια παιδεία αυθεντική και σύμφωνη με τα ιδανικά του Ελληνισμού.²⁵² Γράφει αλλού χαρακτηριστικά : «Η διδασκαλία αποτελεί μια μορφή διαπροσωπικής επικοινωνίας ανάμεσα στους διδάσκοντες και τους διδασκόμενους. Σε αυτήν τη διαδικασία, οι διδάσκοντες επηρεάζουν τους διδασκόμενους, προκαλώντας αλλαγές στη συμπεριφορά τους, οι οποίες εκδηλώνονται σε τρεις βασικούς τομείς: την ψυχοσωματική και πνευματική ανάπτυξη, καθώς και την οικολογική και κοινωνικοπολιτιστική ολοκλήρωση του ανθρώπου που εξελίσσεται.

Οι τομείς αυτοί περιλαμβάνουν: α. τον γνωστικό, β. τον συναισθηματικό και γ. τον ψυχοκινητικό τομέα».²⁵³ Αντί να προσεγγίζει την αυθεντία του παιδαγωγού ως έναν μονολιθικό ρόλο επιβολής, την αντιλαμβάνονταν ως μια **διαλεκτική δυναμική**, όπου ο διδάσκων δεν λειτουργεί, ως απόλυτος καθοδηγητής, αλλά ως **συνοδοιπόρος** στη μαθησιακή διαδικασία. Η προτροπή του είναι: «Η διαδικασία της μάθησης, με όλη την πολυπλοκότητά της, διαφέρει ουσιωδώς από την απλή εκγύμναση, την τιθάσευση, την εξημέρωση, την εξάσκηση ή το ντρεσάρισμα. Σε αντίθεση με ό,τι γινόταν στο παρελθόν, όταν οι δάσκαλοι, ως εξουσίαν έχοντες ή αυταρχικά φερόμενοι, ενεργούσαν αντιπαιδαγωγικά, ο σύγχρονος παιδαγωγός καλείται να προσεγγίζει τη διαδικασία της μάθησης με σεβασμό και ενσυναίσθηση. Επιβάλλεται να συνεργάζεται με τους μαθητές, χτίζοντας μια σχέση εμπιστοσύνης και αλληλοκατανόησης, που ενθαρρύνει την αυτενέργεια, τη δημιουργικότητα και την κριτική σκέψη.

Ο καθηγητής Μαρκαντώνης πολιτευόταν με διάκριση, καθώς πίστευε ακράδαντα πως ο παιδαγωγός οφείλει να συνδυάζει την αυθεντικότητα του δασκάλου με τη μαθητεία της νεότητας. Προσέφερε και ζητούσε τη βοήθεια των άλλων, δίνοντας

²⁵²Ιωάννη Σ. Μαρκαντωνη, Εισαγωγική ομιλία-Χαιρετισμός του Προέδρου της ΠΕΕ, στο: Ο Ελληνισμός της Διασποράς και η Ελληνική Παιδεία του, Πρακτικά Στ' Διεθνούς Παιδαγωγικού Συνεδρίου, 29-31 Οκτωβρίου 1993, Παιδαγωγική Σχολή Φλώρινας Α.Π.Θ., επιμέλεια, Κ.Π. Χάρης & Ν.Β. Πετρουλάκης, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1995,σ.20.

²⁵³Ιωάννη Β. Μαρκαντωνη, Ανθρωπαγωγική Παιδαγωγική ψυχολογία και διδακτική ό.π.στο ίδιο,σ.223.

έμφαση στη συνεργασία. Παράλληλα, συμβούλευε, παρότρυνε και αφουγκραζόταν με προσοχή τα αιτήματα των φοιτητών του και συνεργατών του²⁵⁴. Με αυτόν τον τρόπο, συνέβαλλε στη διαμόρφωση προσωπικοτήτων ικανών να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις μιας συνεχώς μεταβαλλόμενης κοινωνίας, με υπευθυνότητα και αυτοπεποίθηση». ²⁵⁵ Το παιδαγωγικό του όραμα και η εκπαιδευτική φιλοσοφία του δεν περιορίζονταν στη μετάδοση γνώσεων και μόνον, αλλά επικεντρώνεται στην ανάπτυξη της σκέψης, της κριτικής ικανότητας της «ορθής» κατά τον Πλάτωνα και «ωφέλιμης» κατά τον Άγιο Μέγα Βασίλειο, ουσιαστικής, αυθεντικής παιδείας των μαθητών²⁵⁶. Ο παιδαγωγός είναι ο επιστήμονας εκείνος που ασχολείται θεωρητικά, ερευνητικά ή πρακτικά με το έργο και τα προβλήματα της αγωγής σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης και με την αυθεντία του, λειτουργεί, ως καθοδηγητική δύναμη που έχει όραμα και εμπνέει, χωρίς να επιβάλλεται, ενώ η προσωπικότητά του αποτελεί πρότυπο για τους μαθητές. Η αυθεντική παιδεία φωτίζει τον άνθρωπο, καθαίρει την ψυχή, τον ηθικοποιεί, τον εξαγιάζει και τον εξυψώνει σε πνευματικό επίπεδο. Κάθε άλλη μορφή παιδείας, σύμφωνα με τη διδασκαλία του Αγίου Μεγάλου Βασιλείου, είναι ανεπαρκής και ενδέχεται να έχει αρνητικές επιπτώσεις.²⁵⁷

Ο Καθηγητής Μαρκαντώνης αναφέρεται στα γνωρίσματα του « νέου ανθρώπου» -παιδαγωγού «εν Χριστώ» και της χριστιανικής παιδείας, όπως διαγράφονται στην Κ.Δ. και διασαφηνίζονται περαιτέρω στους Ιερούς Πατέρες και εγκρίτους συγγραφείς της Εκκλησίας είναι αρετές μεταξύ των οποίων πρώτη θέση κατέχουν, η πίστη, η ελπίδα και προπάντων, η αγάπη προς το Θεό και το συνάνθρωπο. Στην ουσία τους πρωτόγνωρα και ανεπανάληπτα: σκοπός τους δε η κατά Θεόν [JT2]

²⁵⁴ Πρβλ. Ιωάννη Β. Κογκούλη, Εισαγωγή στην Παιδαγωγική, ό. π. στο ίδιο, σ.259.

²⁵⁵ Ιωάννη Β. Μαρκαντωνη, Ανθρωπαγωγική Παιδαγωγική ψυχολογία και διδακτική ό.π.στο ίδιο, σ.223.

²⁵⁶ Ο Πλάτωνας στους Νόμους λέγει: «Άνθρωπος παιδείας μεν ορθής τυχών και φύσεως ευτυχούς θειότατον και ημερότατόν τε ζώνον γίνεσθαι φιλεί μη ικανώς δε ή μη κακώς τραφέν αγριώτατον οπόσα φύει η γη». Ο άνθρωπος, όπως έχουμε πει, είναι από τη φύση του ένα ήμερο ον. Αν λάβει σωστή παιδεία και είναι γενναιόδωρα προικισμένος από τη φύση, τότε σχεδόν πάντα εξελίσσεται στο πιο θεϊκό και ευγενικό από όλα τα πλάσματα. Αν όμως η ανατροφή του είναι ελλιπής ή λανθασμένη, μπορεί να γίνει το πιο άγριο από όλα τα όντα που ζουν πάνω στη γη. Πλάτων Νομοί, 766. Ο Μέγας Πατήρ και διδάσκαλος της Εκκλησίας Βασίλειος από την πλευρά του σημειώνει: «

²⁵⁷ Ιωάννη Β. Κογκούλη, Το καλούμενο μάθημα των Θρησκευτικών ως μάθημα αυθεντικής παιδείας και ελληνορθόδοξης κληρονομιάς, ...ό.π. στο ίδιο, σ.117.

τελείωση²⁵⁸. Ο χριστιανός παιδαγωγός αποτελεί ζωντανό υπόδειγμα αυθεντικότητας, ενσαρκώνοντας τη διδασκαλία που προσφέρει. Η πνευματική του ακεραιότητα, η ταπεινότητα και η ανιδιοτέλεια καθιστούν τη ζωή του μαρτυρία πίστης και αγάπης, εμπνέοντας τους μαθητές του προς την οδό του Χριστού²⁵⁹.

Η προσέγγιση αυτή του Μαρκαντώνη εστιάζει στο γεγονός, ότι ο παιδαγωγός δεν πρέπει να επιβάλλεται μέσω της αυθεντίας του, αλλά να την δικαιώνει μέσα από το έργο του. Για τον διαπρεπή Πανεπιστημιακό δάσκαλο, η παιδεία δεν είναι απλώς αποτέλεσμα μιας επιστημονικής διαδικασίας, αλλά αποτελεί την αστείρευτη πηγή από την οποία αναβλύζουν τα αυθεντικά παιδευτικά αγαθά. Αυτού του είδους η παιδεία αποκαλύπτει και ενεργοποιεί τους θεμελιώδεις όρους και νόμους της ζωής, μέσα από τους οποίους η γνώση δεν είναι απλώς χρήσιμη, αλλά μετατρέπεται σε αρετή και συμβάλλει στην πρόοδο τόσο των ανθρώπων όσο και του κόσμου. **Τελικά, αυτή η παιδεία είναι η αυθεντική παιδεία, η μόνη που μπορεί να διαμορφώσει ολοκληρωμένες προσωπικότητες και να οδηγήσει σε ουσιαστική πνευματική και κοινωνική ανέλιξη.**²⁶⁰ Ο εκπαιδευτικός πρέπει να διαθέτει διδακτική ευφυΐα, παιδαγωγικό τακτ και τη δυνατότητα να δημιουργεί ένα μαθησιακό περιβάλλον διαλόγου, προβληματισμού και ουσιαστικής αναζήτησης.

Στις παιδαγωγικές συναντήσεις που οργάνωνε, η μαιευτική μέθοδος αποτελούσε το κλειδί της προσέγγισής του: δεν έδινε έτοιμες απαντήσεις, αλλά ενθάρρυνε την σκέψη, την αυτενέργεια και τη βαθιά συμμετοχή. Αυτό σημαίνει ότι η αυθεντία, κατά τη θεώρησή του, δεν είναι εργαλείο επιβολής, αλλά παιδαγωγική και ηθική ευθύνη. Ο δάσκαλος και ο καθηγητής δεν πρέπει να είναι ένας αδιάλλακτος ηγέτης που επιβάλλει την άποψή του στους μαθητές, αλλά ένας **φάρος καθοδήγησης**, που τους βοηθά να αποκτήσουν κριτική σκέψη, αυτογνωσία, δημιουργική ικανότητα. Προχωρώντας περαιτέρω, ο Μαρκαντώνης, στοιχούμενος με την ιδέα του Πλάτωνα και αναπτύσσοντας την περί συναντήσεως θεωρία στην παιδεία, ενστερνιζόταν την άποψη ότι η διδασκαλία είναι «**βακχεία**», μια διαδικασία όπου λαμβάνει χώρα μια «μέθεξη»—μια ζωντανή συνάντηση μεταξύ διδασκόντων και μαθητών. Κατά τη διάρκεια αυτής της συνάντησης, ο δασκαλομαθητικός διάλογος λειτουργεί ως θεμέλιο της παιδαγωγικής διαδικασίας, επιτρέποντας στους

²⁵⁸«εσεσθε ουν υμείς τέλειοι, ὡσπερ ὁ πατήρ υμῶν ὁ ἐν οὐρανοῖς τέλειος ἐστίν» Ματθ.5.48, Εφ.4.13

²⁵⁹ Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, Ιστορία της παιδείας,.. ό. π. στο ίδιο.σ.2477.

²⁶⁰ Πρβλ. Πελαγία Ι. Κογκούλη, Παιδεία και εκπαίδευση στην προοπτική καλλιέργειας του ήθους ..ό. π. στο ίδιο,σ.38.

μαθητές να βιώσουν μια κατάσταση «εν καταπληξία» ή «θαυμασμού».²⁶¹ Μέσα από τη ζωντανή αλληλεπίδραση με τον διδάσκοντα, δεν αρκούνται απλώς στην παθητική πρόσληψη γνώσεων, αλλά οδηγούνται σε μια βαθύτερη ενδοσκοπήση, στην οποία «έρχονται εις εαυτόν» και αναπτύσσουν μια ουσιαστική εσωτερική επικοινωνία. Ο διάλογος δεν είναι απλώς ένα εργαλείο μετάδοσης πληροφοριών· είναι η δυναμική διεργασία μέσω της οποίας οι μαθητές κινητοποιούνται πνευματικά, δοκιμάζουν τις σκέψεις τους, συγκρούονται με νέες ιδέες και διαμορφώνουν προσωπική κρίση. Αυτή η μορφή «μέθεξης», όπου η εκπαιδευτική εμπειρία αποκτά βιωματικό χαρακτήρα, επιτρέπει στους μαθητές να υπερβούν τα στενά όρια της τυπικής διδασκαλίας και να αισθανθούν ότι η γνώση δεν είναι αποσπασματική, αλλά συνδέεται άμεσα με τη δική τους υπαρξιακή αναζήτηση. Ο χαρισματικός διδάσκων δεν περιορίζεται σε ρόλο αυθεντίας, αλλά λειτουργεί, ως συντονιστής μιας πνευματικής συνάντησης που ενθαρρύνει τον διάλογο, την ελεύθερη σκέψη και τη δημιουργική αλληλεπίδραση. Η αυθεντική και γνήσια συνάντηση διδάσκοντος και διδασκομένων, για τον χαρισματικό καθηγητή, δεν είναι απλώς μια παιδαγωγική μέθοδος, αλλά η αφετηρία και το κέντρο κάθε διαδικασίας διδασκαλίας και μορφώσεως²⁶².

Η επιμονή του Μαρκαντώνη στη διδασκαλία κοινωνικής ψυχολογίας και βαθυψυχολογίας στα πανεπιστημιακά συγγράμματα δεν ήταν τυχαία. Πίστευε ότι οι παιδαγωγοί **δεν μπορούν να είναι αυθεντίες αν δεν κατανοούν την ψυχολογία των μαθητών τους**. Η αυθεντία, στην οπτική του, δεν είναι **στατικός τίτλος**, αλλά **δυναμική αλληλεπίδραση**, που αναπτύσσεται μέσα από την κατανόηση, την παιδαγωγική ευαισθησία και την ψυχολογική εγρήγορση.

Συμπερασματικά, για τον Μαρκαντώνη ο παιδαγωγός δεν είναι αυταρχικός εξουσιαστής, αλλά πνευματικός οδηγός, του οποίου η αυθεντία στηρίζεται στη γνώση, την ενσυναίσθηση και την πνευματική ακεραιότητα. Η «πειθαρχημένη χειραφέτηση» συνδυάζει ελευθερία με όρια, ενώ μέσω διαλόγου, μέθεξης και ειλικρινούς σχέσης προάγεται η κριτική σκέψη και η αυτονομία των νέων.

²⁶¹Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, Παραδόσεις Ιστορίας της Παιδείας, Αθήναι 1977.σ.210.

²⁶²Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, Παραδόσεις Ιστορίας της Παιδείας..ό.π. στο ίδιο.

2.3. Οι αρχές του για τη διαπροσωπική επικοινωνία του Παιδαγωγού στο άμεσο και έμμεσο κοινωνικό περιβάλλον

Η διαπροσωπική επικοινωνία συνιστά τη διαδικασία ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ δύο ή περισσότερων ατόμων και αποτελεί αντικείμενο έρευνας για την κατανόηση των τρόπων με τους οποίους οι άνθρωποι αξιοποιούν λεκτικά και μη λεκτικά στοιχεία, προκειμένου να επιτύχουν προσωπικούς και κοινωνικούς στόχους ποικίλων σχέσεων.²⁶³ Η αποτελεσματική επικοινωνία προϋποθέτει την ανάπτυξη δεξιοτήτων που λαμβάνουν υπόψη το συνολικό πλαίσιο αλληλεπίδρασης, το οποίο περιλαμβάνει τόσο τους **φυσικούς χώρους**—που σχετίζονται με τη γλώσσα του σώματος, τις εκφράσεις του προσώπου και τις χωρικές δυναμικές—όσο και τους **ψυχολογικούς χώρους**, όπου καθοριστικό ρόλο διαδραματίζουν η αυτογνωσία, η συναισθηματική επίγνωση, οι πολιτισμικές καταβολές και οι αφανείς πτυχές της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Η λεκτική και μη λεκτική επικοινωνία συμβάλλει στη διαμόρφωση των σχέσεων και των κοινωνικών δομών, επηρεάζοντας την αλληλεπίδραση μεταξύ των συνομιλητών. Η σημασία της έγκειται όχι μόνο στην ανταλλαγή πληροφοριών, αλλά και στη δυνατότητα ενίσχυσης της ενσυναίσθησης, της αμοιβαίας κατανόησης και της αποτελεσματικής συνεργασίας σε κάθε κοινωνικό και επαγγελματικό περιβάλλον²⁶⁴. Η έρευνα στη διαπροσωπική επικοινωνία εστιάζει σε έξι κύριες πτυχές: την προσαρμογή της λεκτικής και μη λεκτικής επικοινωνίας στην αλληλεπίδραση, τις διαδικασίες παραγωγής μηνυμάτων, την επίδραση της αβεβαιότητας στη διαχείριση πληροφοριών, την παραπλανητική επικοινωνία, τις δυναμικές στις ανθρώπινες σχέσεις (σχεσιακή διαλεκτική) και τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις που διαμορφώνονται μέσω της τεχνολογίας. Κάθε μία από αυτές τις πτυχές επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι επικοινωνούν, διαμορφώνουν σχέσεις και αντιλαμβάνονται την πραγματικότητα σε προσωπικό και κοινωνικό επίπεδο²⁶⁵.

Ειδικότερα τα τελευταία χρόνια, οι ερευνητικές προσπάθειες στον τομέα της Εκπαίδευσης έχουν εστιάσει στην ψυχολογία της μάθησης και κατά συνέπεια στη δημιουργία ενός ποιοτικού παιδαγωγικού και ψυχολογικού κλίματος μέσα στη σχολική τάξη. Αυτές οι έρευνες αναδεικνύουν την καθοριστική σημασία των

²⁶³Berger, Charles R. (2008). "Interpersonal communication". In Wolfgang Donsbach (ed.). *The International Encyclopedia of Communication*. New York, New York: Wiley-Blackwell. σ. 3671 και εξής.

²⁶⁴ Watson, James; Hill, Anne (2015). *Dictionary of Media and Communication Studies* (9th ed.). Bloomsbury.

²⁶⁵Berger, Charles R. (2005-09-01). "Interpersonal communication: Theoretical perspectives, future prospects". *Journal of Communication*. 55 (3): 415–447.

διαπροσωπικών σχέσεων ανάμεσα στους παιδαγωγούς και στους παιδαγωγούμενους, οι οποίες επηρεάζουν άμεσα την αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας και τη μαθησιακή εμπειρία. Ο λόγος του διδάσκοντος π.χ. αποτελεί ένα σύνολο σημείων, τα οποία, είτε συνειδητά είτε ασυνειδητά, ενσωματώνουν έναν κώδικα επικοινωνίας, δηλαδή ένα ερμηνευτικό υπόβαθρο. Οι μαθητές καλούνται να αποκωδικοποιήσουν αυτόν τον κώδικα, ώστε να κατανοήσουν τη γλώσσα του διδάσκοντος. Σύμφωνα με τη Σημειωτική Διδακτική, η πληροφορία—ο λόγος—αποτελεί σημεία, και αν αυτά συνδέονται με έναν ερμηνευτικό κώδικα, τότε κάθε πληροφορία που προέρχεται από τον διδάσκοντα φέρει μέσα της ένα πλαίσιο ερμηνείας. Συνεπώς, δεν υπάρχει ουδέτερη πληροφορία· κάθε πληροφορία είναι άμεσα συνδεδεμένη με την ερμηνεία.²⁶⁶ Το εκπαιδευτικό πλαίσιο, η παιδαγωγική επικοινωνία αναδύεται από την ενδοσκόπηση της φαινομενικής σύγκρουσης μεταξύ της διδακτικής αποστολής, που στοχεύει στη συστηματική μετάδοση γνώσεων και δεξιοτήτων, και της παιδαγωγικής αποστολής, που επιδιώκει την ολόπλευρη, ανθρωποκεντρική ανάπτυξη του μαθητή. Παρότι οι δύο αυτές πλευρές φαίνονται να βαδίζουν σε διαφορετικά μονοπάτια, συνυπάρχουν και αλληλοενισχύονται, καθώς η εκπαίδευση δεν μπορεί να αγνοήσει τις βαθύτερες ανάγκες του ανθρώπου για αναγνώριση, αυτονομία και νόημα²⁶⁷.

Η ορθολογική διάσταση της επικοινωνίας στην τάξη προϋποθέτει τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος ασφάλειας και σταθερότητας, όπου η υπευθυνότητα τόσο του εκπαιδευτικού όσο και των μαθητών λειτουργεί ως θεμέλιο για την ειλικρίνεια και τη διαφάνεια.²⁶⁸ Σε αυτό το πλαίσιο, ο βαθμός διαπροσωπικής εμπιστοσύνης καθορίζει άμεσα την ποιότητα της ανθρώπινης επαφής: όταν δίνεται χώρος στο διάλογο, στην ενεργητική ακρόαση και στην ειλικρινή ανατροφοδότηση, αναπτύσσεται μια δυναμική σχέση που δίνει σχήμα σε βιωματικές και δημιουργικές

²⁶⁶I.B. Κογκούλη, Το μάθημα των Θρησκευτικών -μάθημα Παιδείας και Ελληνορθόδοξης κληρονομιάς- ως «σημείον αντιλεγόμενον». Η Πρόταση του Προκοσμήτορα της Θεολογικής Σχολής του ΑΠΘ κ. Ι. Κογκούλη - Καταπέλτης για τα Πιλοτικά Προγράμματα Σπουδών, στο: <https://www.zoiforos.gr/afieromata/koinonika/maθima>- 22 February 2013. Προσβαση 18-4-25.

²⁶⁷ Ιωάννη Β. Κογκουλη, «Η διαπροσωπική εμπιστοσύνη στην παιδαγωγική επικοινωνία διδάσκοντος και διδασκομένου», ο.π. στο ίδιο, σ.12 και Paulo Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, 30th anniversary ed., trans. Myra Bergman Ramos (New York: Continuum, 2000), p. 72

²⁶⁸Carl R. Rogers, *On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy* (Boston: Houghton Mifflin, 1961), p. 17.

μαθησιακές διαδικασίες.²⁶⁹ Οι αρχές του Καθηγητή Μαρκαντώνη για τη διαπροσωπική επικοινωνία του παιδαγωγού στο άμεσο και έμμεσο κοινωνικό περιβάλλον αναδεικνύουν τη θεμελιώδη αξία της ουσιαστικής ανθρώπινης επικοινωνίας. Ουσιαστική επικοινωνία μεταξύ διδασκόντων και διδασκομένων δεν είναι απλώς ένα εργαλείο διδασκαλίας, αλλά μια αναγκαία προϋπόθεση για τη σωστή ανάπτυξη, την πνευματική καλλιέργεια, και την κοινωνική ένταξη των μαθητών σε ένα σύγχρονο εκπαιδευτικό πλαίσιο.

Για τον Μαρκαντώνη οι διανθρώπινες σχέσεις γενικά είναι προσωπικού χαρακτήρα επώνυμες συνήθως άτυπες ούτε νομοαναγκαστικές, όπως οι κοινωνικές ούτε προσωπιακές, ούτε αναρχικές στασιαστικές αυθαίρετες ή χαοτικές. Είναι σχέσεις εγγύτητας απροσποίητης συμπαράστασης και αλληλεγγύης υψηλής ετοιμότητας προς παροχή βοήθειας κάποτε δε και αυτοθυσίας. Δειγματικά αναφέρει τις κοινότητες των πρώτων χριστιανών και τις κοινότητες των ελληνικών χωριών, οι οποίες κατά τον ίδιο αποτελούν κοινοτικού τύπου ομάδα και ένα συλλογικό μόρφωμα²⁷⁰. Η προσέγγιση του καθηγητή των παιδαγωγικών Μαρκαντώνη για τη διαπροσωπική επικοινωνία του παιδαγωγού εδράζεται στη θεώρηση ότι η εκπαιδευτική διαδικασία δεν είναι απλώς μια μετάδοση γνώσης, αλλά μια **μορφοποιός σχέση** αλληλεπίδρασης ανάμεσα στον παιδαγωγό και τους μαθητές.²⁷¹ Η μάθηση δεν αποτελεί στατική διαδικασία, αλλά ενεργοποιεί ολόκληρο το φάσμα των δομολειτουργικών συνιστωσών της προσωπικότητας, διαμορφώνοντας τις συνθήκες για την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης, της κοινωνικής συνείδησης και της γνωστικής εξέλιξης. Ο παιδαγωγός λειτουργεί ως «πομπός», όχι απλώς ως μεταδότης πληροφορίας, αλλά ως «**στοχαγωγός-νομοθέτης**», καθορίζοντας τις παραμέτρους της αγωγής και ενθαρρύνοντας τη διαδικασία νοηματοδότησης της γνώσης από τους μαθητές.²⁷² Η διδασκαλία σαν διαπροσωπική επικοινωνία ασκείται άμεσα ή έμμεσα, τυπικά ή και άτυπα από τον κύριο φορέα το διδάσκοντα με στόχο τη βοήθεια του μαθητή για ολική ανάπτυξη των δυνατοτήτων και σε συνεχή

²⁶⁹Ιωάννη Β. Κογκουλη, «Η διαπροσωπική εμπιστοσύνη στην παιδαγωγική επικοινωνία...ο. π. στο ίδιο,σ.12

²⁷⁰ Ι.Σ. Μαρκαντώνη, Οικογένεια Μητρότητα Αναδοχή, Διεπιστημονική προσέγγιση Αθήνα 1991,σ.18.

²⁷¹ Ι.Σ. Μαρκαντώνη, Ανθρωπαγωγική Παιδαγωγική ψυχολογία και διδακτική, ό. π. στο ίδιο,σ.221.

²⁷²Ι.Σ. Μαρκαντώνη, Ανθρωπαγωγική Παιδαγωγική ψυχολογία και διδακτική, ό. π. στο ίδιο,σ.221

αλληλεπίδραση.²⁷³ Οι μαθητές, ως «δέκτες», δεν παραμένουν παθητικοί αποδέκτες, αλλά συμμετέχουν ενεργά στη μαθησιακή διαδικασία μέσα από την προσωπική τους εμπλοκή, την επεξεργασία των πληροφοριών και τη διαμόρφωση νέων αντιλήψεων.²⁷⁴ Στο πλαίσιο της σχολικής τάξης, η διαπροσωπική επικοινωνία συνδέεται με τις οριζόντιες σχέσεις μεταξύ των μαθητών και τις κάθετες σχέσεις μεταξύ μαθητών και εκπαιδευτικών που αναφέρονται στις σχέσεις του εφήβου μαθητή με τους μαθητές του, το Διευθυντή, το Σύλλογο Διδασκόντων και το προσωπικό της σχολικής μονάδας.²⁷⁵ Ο παιδαγωγός καλείται με το ανεπανάληπτο φαινόμενο της διδασκαλίας να διαμορφώσει ένα μαθησιακό περιβάλλον που καλλιεργεί συνεργατικότητα, αλληλεγγύη και ενεργή συμμετοχή στα κοινά. Η διδασκαλία στο σύγχρονο «παιδαγωγούν σχολείο», είναι ουσιαστική όταν βασίζεται σε ένα κριτικό και αντιαυταρχικό πνεύμα, το οποίο επιτρέπει στους μαθητές να αναπτύξουν ανεξαρτησία σκέψης και αυτονομία που καλλιεργείται σε ένα γενικό ευνοϊκό ψυχολογικό εκπαιδευτικό κλίμα.²⁷⁶

Η σύγχρονη παιδαγωγική που επαγγέλλονταν και υπηρέτησε ο Μαρκαντώνης με όλους τους κατά καιρούς συνεργάτες του δίνει έμφαση στη δημιουργία ενός ψυχολογικού παιδαγωγικού κλίματος, όπου ο μαθητής δεν αντιμετωπίζεται, ως αντικείμενο, αλλά ως υποκείμενο της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Αυτό προϋποθέτει την κατανόηση των ψυχολογικών αναγκών των μαθητών, την αντιμετώπιση του άγχους και της ανασφάλειας που προκαλεί το εκπαιδευτικό σύστημα, καθώς και την προσαρμογή στις συνθήκες μαζικοποίησης της εκπαίδευσης.²⁷⁷ Η περί «αποσχολειοποίησης»²⁷⁸ της κοινωνίας θεωρία, η οποία έχει τεθεί ως αντικείμενο

²⁷³Ι.Σ. Μαρκαντώνη, Ανθρωπαγωγική Παιδαγωγική ψυχολογία και διδακτική, ό. π. στο ίδιο,σ.285.

²⁷⁴Ι.Σ. Μαρκαντώνη, Ανθρωπαγωγική Παιδαγωγική ψυχολογία και διδακτική, ό. π. στο ίδιο,σ.221

²⁷⁵Ιω. Β. Κογκούλη Εισαγωγή στην παιδαγωγική Εκδ. Ε' Θεσσαλονίκη 2003 σ. 341

²⁷⁶ Ι.Σ. Μαρκαντώνη, Ανθρωπαγωγική Παιδαγωγική ψυχολογία και διδακτική, ό. π. στο ίδιο,σ.224.

²⁷⁷ Ι.Σ. Μαρκαντώνη, Ανθρωπαγωγική Παιδαγωγική ψυχολογία και διδακτική, ό. π. στο ίδιο,σ.225 και εξής.

²⁷⁸ Η αποσχολειοποίηση (unschooling) είναι μια εκπαιδευτική φιλοσοφία που αμφισβητεί τη συμβατική σχολική εκπαίδευση και προωθεί τη μάθηση μέσω βιωματικών εμπειριών, προσωπικών ενδιαφερόντων και κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Ο όρος επινοήθηκε τη δεκαετία του 1970 από τον εκπαιδευτικό Τζον Χολτ, ο οποίος υποστήριξε ότι η μάθηση είναι πιο αποτελεσματική όταν καθοδηγείται από την περιέργεια του παιδιού. Η αποσχολειοποίηση βασίζεται στις θεωρίες εκπαιδευτικών όπως Ivan Illich και John Holt, οι οποίοι υποστήριξαν ότι η υποχρεωτική εκπαίδευση συχνά περιορίζει τη δημιουργικότητα και

κριτικής από παιδαγωγούς και κοινωνικούς επιστήμονες, αφορά την αμφισβήτηση της λειτουργίας του παραδοσιακού σχολείου ως κατεξοχήν κοινωνικού θεσμού και της δομής του, ως κέντρου αγωγής. Μέσα σε μια εποχή που ο ρόλος του σχολείου αμφισβητείται και η αποσχολοιοποίηση κερδίζει έδαφος ως εναλλακτική προσέγγιση, πρέπει να επανεκτιμήσουμε και να αναθεωρήσουμε με γοργούς ρυθμούς τη δομή και τη λειτουργία του, το περιεχόμενο των προγραμμάτων του, τις μεθόδους διδασκαλίας και μάθησης, την οικολογία του και το μαθησιακό περιβάλλον.²⁷⁹ Σημειώνει χαρακτηριστικά ότι τελευταία γίνονται ενδιαφέρουσες συζητήσεις σε Ανατολή και Δύση αν είναι δυνατή, η πραγματοποίηση της αγωγής και μόρφωσης του ανθρώπου σύμφωνα με τις αρχές και τα αξιώματα της απόλυτης αποδέσμευσης της Παιδείας και ειδικότερα του σχολείου από κάθε είδους εξαρτήσεις και δεσμεύσεις και της με απόλυτο τρόπο επικοινωνίας και οικείωσης των γνώσεων.²⁸⁰ Λαμβάνοντάς υπ όψιν τα παραπάνω ο Μαρκαντωνης διαπιστώνει ότι η εκπαιδευτική διαδικασία πρέπει να αναδιαμορφώνεται συνεχώς σε παγκόσμιο

την αυτονομία των μαθητών. Η ιδέα αυτή συνδέεται με την ευρύτερη κριτική απέναντι στα εκπαιδευτικά συστήματα, τα οποία θεωρούνται εργαλεία κοινωνικής ομοιογενοποίησης και καταστολής της ατομικότητας. Σύμφωνα με τους οπαδούς της αποσχολοιοποίησης, οι ψυχολόγοι έχουν παρατηρήσει πολλές διαφορές μεταξύ των παιδιών ως προς τον τρόπο με τον οποίο αυτά μαθαίνουν, γεγονός που υποδηλώνει ότι η εξατομικευμένη προσέγγιση μπορεί να είναι πιο αποτελεσματική από τη συμβατική σχολική εκπαίδευση. Ωστόσο, οι επικριτές θεωρούν ότι η έλλειψη δομημένου προγράμματος μπορεί να οδηγήσει σε ελλείψεις στις βασικές γνώσεις και δεξιότητες των μαθητών. Επιπλέον, υπάρχει ανησυχία ότι τα παιδιά που εκπαιδεύονται εκτός σχολείου μπορεί να αντιμετωπίσουν δυσκολίες στην κοινωνική τους ένταξη. Από την άλλη, οι υποστηρικτές της θεωρούν ότι η αυτοκαθοδηγούμενη μάθηση ενισχύει την κριτική σκέψη και την προσαρμοστικότητα στον πραγματικό κόσμο. Βλ α. *«Readers react to 'unschooling' - Health - Children's health - Growing Up Healthy | NBC News»*. web."archive.org,in <http://www.nbcnews.com/id/1/5148804> Πρόσκτηση 17-4-26. β. Vosniadou, S. (2001). *«How Children Learn?»*. unesdoc.unesco.org. *The International Academy of Education. Year of publication:2001.p.6.* "Οι ψυχολογικές αρχές που παρουσιάζονται εδώ συνοψίζουν σημαντικά ερευνητικά ευρήματα για τη μάθηση και την εκπαίδευση. Βασίζονται σε ποικίλους κλάδους της ψυχολογίας, όπως η γνωστική και η εκπαιδευτική, προσφέροντας νέες γνώσεις για τη διαδικασία της μάθησης. Ως αποτέλεσμα, τα σχολικά προγράμματα εξελίσσονται, δίνοντας έμφαση στον μαθητή, τη σύνδεση με την πραγματική ζωή και την κατανόηση, αντί για την απομνημόνευση και την τυποποιημένη εξάσκηση".

²⁷⁹ Ι.Σ. Μαρκαντώνη, Ανθρωπαγωγική Παιδαγωγική ψυχολογία και διδακτική, ό. π. στο ίδιο,σ.225.

²⁸⁰Ι.Σ. Μαρκαντώνη, Παραδόσεις Ιστορίας της Παιδείας. π. στο ίδιο,σ.217.

επίπεδο μάλιστα, ώστε να συμβαδίζει με τις κοινωνικές και πολιτισμικές εξελίξεις.²⁸¹ Η πιθανή «κατάργηση του σχολείου» ως κοινωνικού θεσμού, που προτείνεται από ορισμένες εκπαιδευτικές θεωρίες, δεν αποτελεί απλώς μια ριζοσπαστική πρόταση, αλλά υπογραμμίζει την ανάγκη για βαθιές μεταρρυθμίσεις στη δομή και τη λειτουργία της σχολικής εκπαίδευσης. Ο Μαρκαντώνης, υπό την πίεση ποικίλων κοινωνικών ρευμάτων, τάσεων, συγκρούσεων και αντιπαραθέσεων ή ελευθερογνωμίας που ενίοτε διαταράσσει το ιδιαίτερο ψυχολογικό κλίμα της σχολικής κοινότητας, αντιλαμβάνεται τις συνέπειες σε όλες τις εκφάνσεις της σχολικής ζωής και πράξης²⁸². Ως εκ τούτου, θεωρεί ότι η εκπαίδευση και το σχολείο δεν απαιτούν απλώς αλλαγές και μεταρρυθμίσεις, αλλά μια βαθύτερη μεταστοιχείωση του εκπαιδευτικού συστήματος. Με αφετηρία τις πιέσεις και τις μεταβολές που επηρεάζουν τη σχολική ζωή, προτείνει μια βαθύτερη μεταστοιχείωση της εκπαίδευσης, η οποία βασίζεται σε συγκεκριμένες αλλαγές:

1. **Στη διδακτική προσέγγιση** – Επαναπροσδιορισμός των μεθόδων-μοντέλων διδασκαλίας, ώστε να ενισχυθεί η βιωματική και ενεργητική μάθηση, προωθώντας την κριτική σκέψη και την αυτονομία των μαθητών.
2. **Στη μεθοδολογία** – Εισαγωγή ευέλικτων και διαφοροποιημένων διδακτικών στρατηγικών που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες κάθε μαθητή, με έμφαση στην αξιοποίηση της τεχνολογίας και της συνεργατικής μάθησης.
3. **Στον τρόπο έκφρασης και συμπεριφοράς των διδασκόντων και διδασκομένων** – Καλλιέργεια μιας ανοιχτής και δημοκρατικής σχολικής κουλτούρας, όπου η επικοινωνία βασίζεται στον αμοιβαίο σεβασμό, την ενθάρρυνση της συμμετοχής και την ενίσχυση της συναισθηματικής νοημοσύνης των εμπλεκομένων.²⁸³

Συμπερασματικά προκύπτει ότι οι αρχές του Μαρκαντώνη για τη διαπροσωπική επικοινωνία του παιδαγωγού τονίζουν τη σημασία της ουσιαστικής αλληλεπίδρασης στην εκπαίδευση. Η επικοινωνία δεν είναι απλώς εργαλείο διδασκαλίας, αλλά καθοριστικός παράγοντας για την ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των μαθητών. Ο

²⁸¹ Ι.Σ. Μαρκαντώνη, Ανθρωπαγωγική Παιδαγωγική ψυχολογία και διδακτική, ό. π. στο ίδιο,σ.224.

²⁸² Ι.Σ. Μαρκαντώνη, Ανθρωπαγωγική Παιδαγωγική ψυχολογία και διδακτική, ό. π. στο ίδιο,σ.225.

²⁸³Ι.Σ. Μαρκαντώνη, Ανθρωπαγωγική Παιδαγωγική ψυχολογία και διδακτική, ό. π. στο ίδιο,σ.225.

παιδαγωγός, μέσα από τη συνειδητή χρήση λεκτικών και μη λεκτικών στοιχείων, συμβάλλει στη δημιουργία ενός δημοκρατικού και συμμετοχικού μαθησιακού περιβάλλοντος που ενισχύει την κριτική σκέψη και την αυτονομία των μαθητών.

3. Οι παιδαγωγικές κατευθυντήριες γραμμές του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη ως επόπτη στο Πειραματικό σχολείο Αθηνών.

Τα Πειραματικά Σχολεία, ως θεσμοί παιδαγωγικής καινοτομίας, αποτελούν γέφυρα μεταξύ θεωρητικής εκπαίδευσης και πρακτικής εφαρμογής. Στόχος τους είναι η ανάπτυξη νέων διδακτικών προσεγγίσεων και η διαμόρφωση ενός δυναμικού μαθησιακού περιβάλλοντος. Η σύνδεσή τους με τα Πανεπιστήμια ενισχύει τη συνεργασία εκπαιδευτικών και ερευνητών, προωθώντας τη συνεχή εξέλιξη της παιδαγωγικής επιστήμης. Ο Καθηγητής Ιωάννης Μαρκαντώνης, με το έργο του στο Πειραματικό Σχολείο Αθηνών, ανέδειξε τη σημασία της εποπτείας στη διαμόρφωση εκπαιδευτικών πολιτικών, συμβάλλοντας καθοριστικά στην προώθηση και την αναβάθμιση της πειραματικής διδασκαλίας.

3.1. Οι σκοποί των Πειραματικών σχολείων

Η εξέλιξη της εκπαίδευσης προϋποθέτει την ύπαρξη εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και σχολείων που διαθέτουν μεγαλύτερη ευελιξία τόσο στην εξωτερική οργάνωση όσο και στην εσωτερική λειτουργία τους. Τα Πειραματικά σχολεία διαδραματίζουν έναν καθοριστικό ρόλο σε αυτή τη διαδικασία, καθώς αποστολή τους είναι η ανάπτυξη και η εφαρμογή καινοτόμων ιδεών σχετικά με τις μεθόδους αγωγής και διδασκαλίας, καθώς και η εισαγωγή νέων μορφών σχολικής οργάνωσης.²⁸⁴ Γενικός στόχος τους είναι η αξιολόγηση της αποτελεσματικότητάς τους, ώστε να θέσουν στέρεες βάσεις για τη μελλοντική βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος. Με τη δοκιμή νέων παιδαγωγικών προσεγγίσεων και την παρακολούθηση των αποτελεσμάτων τους, συμβάλλουν στην αποφυγή εσφαλμένων επιλογών και στην καθοδήγηση της εκπαίδευσης προς μια πιο αποδοτική και προοδευτική κατεύθυνση. Έτσι, τα Πειραματικά σχολεία δεν αποτελούν απλώς χώρο διδασκαλίας, αλλά εργαστήρια εκπαιδευτικής καινοτομίας, διαμορφώνοντας το μέλλον της μάθησης²⁸⁵.

Ο όρος «Πειραματικά σχολεία» έχει την αφετηρία του στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και αντανακλά την «επιστημονική κίνηση» στο χώρο της εκπαίδευσης. Ήταν τότε που η Παιδαγωγική και η Ψυχολογία αρχίσαν να υιοθετούν τις μεθόδους ερευνας

²⁸⁴ L.Lang Πειραματικά σχολεία, στο: ΜΠΕ Τομ.4^{ος} Αθήναι 1968,σ.470.

²⁸⁵ L.Lang Πειραματικά σχολεία, ό. π. στο ίδιο.

των θετικών επιστημών και να αποδεσμεύονται από την περιοχή της φιλοσοφίας.²⁸⁶ Το πιο διάσημο Πειραματικό σχολείο, ήταν το "**Laboratory School**" (Σχολείο Εργαστηρίου), που ιδρύθηκε το 1896 στο Πανεπιστήμιο του Σικάγο από τον John Dewey²⁸⁷. Το σχολείο αυτό δεν ήταν απλώς ένα μέρος εκπαίδευσης, αλλά ένας χώρος πειραματισμού όπου δοκιμάζονταν νέες παιδαγωγικές μέθοδοι, βασισμένες στις αρχές της προοδευτικής εκπαίδευσης. Ο κύριος σκοπός του **Laboratory School** του John Dewey ήταν η **βιωματική μάθηση** και η **προετοιμασία των μαθητών για δημοκρατική συμμετοχή** στην κοινωνία. Το σχολείο λειτουργούσε ως εργαστήριο εκπαιδευτικών πειραμάτων, όπου οι μαθητές μάθαιναν μέσα από πρακτικές εμπειρίες, συνεργατική εργασία και επίλυση προβλημάτων. Στόχος ήταν να τους δοθεί η δυνατότητα να αναπτύξουν κριτική σκέψη και να γίνουν ενεργά μέλη της κοινωνίας, προάγοντας την εκπαίδευση ως εργαλείο κοινωνικής προόδου.²⁸⁸

Στις αρχές του 20ού αιώνα, η ίδρυση πειραματικών σχολείων εντός πανεπιστημιακών ιδρυμάτων εξελίχθηκε σε μια ευρέως διαδεδομένη πρακτική, καθώς όλο και περισσότερα πανεπιστήμια ανά τον κόσμο επιδίωκαν τη σύνδεση της θεωρητικής κατάρτισης με την πρακτική εφαρμογή και την παιδαγωγική έρευνα.²⁸⁹ Αυτή η τάση δεν άργησε να φτάσει και στη χώρα μας, όπου το πρώτο πανεπιστήμιο, το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ακολουθώντας το διεθνές παράδειγμα, ίδρυσε το 1929 το Πειραματικό Σχολείο Πανεπιστημίου Αθηνών (ΠΣΠΑ). Το σχολείο αυτό αποτέλεσε πρωτοπορία στην εκπαίδευση και στην

²⁸⁶ Π.Γ. Γκιγκοπουλου, Πειραματικά σχολεία, στο: ΠΨΕ Λεξικό τομ.7^{ος} Αθήνα 1991,σ.3806.

²⁸⁷Ο John Dewey (1859 –1952) ήταν Αμερικανός φιλόσοφος, ψυχολόγος και μεταρρυθμιστής της εκπαίδευσης. Υπήρξε ένας από τους πιο διακεκριμένους Αμερικανούς λόγιους κατά το πρώτο μισό του εικοστού αιώνα. Η συνεισφορά του στην εκπαιδευτική θεωρία και τη φιλοσοφία επηρέασε βαθιά τον τρόπο με τον οποίο η μάθηση και η διδασκαλία προσεγγίζονται στις σύγχρονες κοινωνίες. Μια έρευνα του Review of General Psychology, που δημοσιεύτηκε το 2002, κατέταξε τον Dewey ως τον 93ο πιο αναφερόμενο ψυχολόγο του 20ού αιώνα, γεγονός που υπογραμμίζει τη διαχρονική επιρροή του στις επιστήμες της ψυχολογίας και της εκπαίδευσης. Βλ.1. Hildebrand, David (2018), "John Dewey", in Zalta, Edward N. (ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2018 ed.), Metaphysics Research Lab, Stanford University.2. Haggbloom, Steven J.; Warnick, Renee; Warnick, Jason E.; Jones, Vinessa K.; Yarbrough, Gary L.; Russell, Tenea M.; Borecky, Chris M.; McGahhey, Reagan; Powell, John L. III; Beavers, Jamie; Monte, Emmanuelle (2002). "The 100 most eminent psychologists of the 20th century". *Review of General Psychology*. 6 (2): 139–52.

²⁸⁸Βλ. Michael Knoll, "John Dewey's Laboratory School in Chicago" *Theory vs. Practice* (2016) N, in <https://mi-knoll.de/Προσβαση 20-4-25>.

²⁸⁹ Π.Γ. Γκιγκόπουλου, Πειραματικά σχολεία,.. ό. π. στο ίδιο, σ.3806

επιμόρφωση των μελλοντικών δασκάλων και καθηγητών, προσφέροντας έναν χώρο παιδαγωγικής καινοτομίας και εφαρμογής σύγχρονων διδακτικών μεθόδων²⁹⁰.

Το ΠΣΠΑ, για το οποίο θα γίνει εκτενέστερη αναφορά στη συνέχεια, συνδέεται άμεσα με το παιδαγωγικό έργο και τη δράση του Μαρκαντώνη για αρκετά χρόνια και ο οποίος με την προσφορά του συνετέλεσε καθοριστικά στην εξέλιξη και στη διαμόρφωση του εκπαιδευτικού προγράμματος του σχολείου, καθώς και στην προώθηση νεωτερικών διδακτικών προσεγγίσεων. Με την πάροδο του χρόνου και άλλα Πανεπιστήμια ανά τον κόσμο ίδρυσαν στους κόλπους τους σχολεία που είχαν πειραματική αποστολή και στις αρχές του αιώνα έγινε κανόνας για κάθε σχολή ή κολέγιο κατάρτισης εκπαιδευτικών να διαθέτει ένα προσαρμοσμένο σε αυτήν αυτό Πειραματικό σχολείο²⁹¹. Από τη δεκαετία όμως του 1950 πολλοί παιδαγωγοί άρχισαν να διερωτώνται για την σκοπιμότητά και την αξία των Πειραματικών σχολείων. Στην Ελλάδα, ο θεσμός των Πειραματικών και Προτύπων Σχολείων έχει διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη των εκπαιδευτικών πράγματων.

Η θεσμοθέτηση των Πειραματικών Σχολείων πραγματοποιήθηκε στις αρχές του 20ού αιώνα, σε μια περίοδο που η ελληνική κοινωνία αναζητούσε μεταρρυθμίσεις με στόχο την παροχή παιδείας στα ελληνόπουλα και τη βελτίωση της εκπαίδευσης. Η πρώτη νομοθετική πρωτοβουλία για την ίδρυση των Πειραματικών Σχολείων λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο μιας γενικότερης εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης το 1929, έτος που υλοποιήθηκε η πρόταση που είχε διατυπώσει, από το 1925 ο καθηγητής της Παιδαγωγικής Νικόλαος Εξαρχόπουλος, για ίδρυση Πειραματικού σχολείου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών²⁹². Παράλληλα το Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης που ιδρύθηκε με τον ίδιο νόμο με αυτό των Αθηνών το 1929 πρωτολειτούργησε το 1934 με διευθυντή το Βασίλειο Τατάκη, καθηγητή της Φιλοσοφίας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο και με επιβλέποντα καθηγητή τον Αλέξανδρο Δελμούζο και είχε σαν σκοπο την θεωρητική και πρακτική παιδαγωγική μόρφωση των φοιτητών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης²⁹³. Τα σχολεία αυτά ιδρύονται στα Πανεπιστήμια, με σκοπό την παιδαγωγική κατάρτιση

²⁹⁰ Π.Γ. Γκιγκόπουλου, Πειραματικά σχολεία,.. ό. π. στο ίδιο,σ.3806.

²⁹¹ Π.Γ. Γκιγκόπουλου, Πειραματικά σχολεία,..ο. π. στο ίδιο,σ.3806.

²⁹² Το Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Αθηνών-Ιστορία στο: <http://www.pspa.eu/index.php/sxoleio-pspa/istoria-pspa>

²⁹³ Ν. Βαρμάζη, Το Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Μαλλιάρης Παιδεία Θεσσαλονικη 1998,σ.10 και εξής.

των σπουδαστών και την επιμόρφωση των εν ενεργεία εκπαιδευτικών.²⁹⁴ Το 1936 καθιερώνεται ο θεσμός των Προτύπων Σχολείων, διακριτός από τα Πειραματικά. Τα Πρότυπα Σχολεία σχεδιάζονται με στόχο την εκπαίδευση των αριστούχων μαθητών και την παραγωγή υψηλού επιπέδου εκπαιδευτικού έργου. Το 1985 με το Νόμο 1566 «Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις», αποφασίστηκε η μετατροπή όλων των Πρότυπων Σχολείων σε Πειραματικά και ταυτόχρονα πραγματοποιήθηκαν αλλαγές στη λειτουργία των Πειραματικών Σχολικών Μονάδων.²⁹⁵ Η επόμενη σημαντική τροποποίηση στο θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των Πειραματικών Σχολείων πραγματοποιήθηκε με τον Νόμο 3966/2011, το 2011 ο οποίος καθόρισε το θεσμικό πλαίσιο των Πρότυπων και Πειραματικών Σχολείων, παράλληλα με την ίδρυση του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής.²⁹⁶ Ο νόμος αυτός επίσης ρύθμισε την οργάνωση του Ινστιτούτου Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ», εισάγοντας κρίσιμες μεταρρυθμίσεις στο εκπαιδευτικό σύστημα.

Το 2015 ο θεσμός των Πειραματικών υφίσταται σημαντικές μεταρρυθμίσεις, με τον διαχωρισμό των Πειραματικών από τα Πρότυπα Σχολεία να επανέρχεται επίσημα. Παράλληλα, θεσπίζεται νέος τρόπος εισαγωγής των μαθητών: στα Πειραματικά Σχολεία η επιλογή γίνεται μέσω κλήρωσης, ενώ στα Πρότυπα μέσω εξετάσεων, διαμορφώνοντας διαφορετικές προσεγγίσεις στην πρόσβαση των μαθητών. Το 2024 το Υπουργείο Παιδείας ανακοινώνει τη διεύρυνση του δικτύου των Προτύπων και Πειραματικών Σχολείων σε εθνικό επίπεδο, με στόχο την περαιτέρω ενίσχυση του θεσμού. Ο συνολικός αριθμός των σχολικών μονάδων αυξάνεται σε 138, εκ των οποίων 97 είναι Πειραματικά και 41 Πρότυπα, ενισχύοντας την πρόσβαση των μαθητών σε ποιοτική εκπαίδευση και καινοτόμες διδακτικές πρακτικές. Σήμερα, τα Πειραματικά και Πρότυπα Σχολεία αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, συμβάλλοντας στην συνεχή εξέλιξη των διδακτικών μεθόδων και στην καλλιέργεια της αριστείας στην εκπαίδευση. Μέσα

²⁹⁴Βλ. Νόμο 4376 «Περί ιδρύσεως Πειραματικών σχολείων εν τοις Πανεπιστημίαις Αθηνών και Θεσσαλονίκης», Με σκοπό την θεωρητική και πρακτική παιδαγωγική εκπαίδευση των καθηγητών της Μέσης Εκπαίδευσης, την ενίσχυση της Παιδαγωγικής επιστήμης και την εξειδικευμένη κατάρτιση των δημοδιδασκάλων που μετεκπαιδύονται στο Πανεπιστήμιο

²⁹⁵ Βλ. Νόμος 1566/85 «Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις».

²⁹⁶ Νόμος υπ' αριθ. 3966 Φεκ α 118/24.5.2011 θεσμικό πλαίσιο των Πρότυπων Πειραματικών Σχολείων, Ίδρυση Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Οργάνωση του Ινστιτούτου Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων "ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ" και λοιπές διατάξεις

από εξειδικευμένες παιδαγωγικές προσεγγίσεις, προάγουν την πρακτική επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και προσφέρουν ένα υψηλού επιπέδου ακαδημαϊκό περιβάλλον για τους μαθητές. Ο θεσμός συνεχώς προσαρμόζεται στις σύγχρονες εκπαιδευτικές ανάγκες, ενισχύοντας την καινοτομία και τη διαρκή ανανέωση των διδακτικών πρακτικών.

Τα Πειραματικά Σχολεία στην Ελλάδα αποτελούν έναν ιδιαίτερο θεσμό που αποσκοπεί στην προώθηση της εκπαιδευτικής καινοτομίας και της επιστημονικής έρευνας στον χώρο της παιδαγωγικής και της διδακτικής. Η δομή τους χαρακτηρίζεται από αυστηρά καθορισμένα κριτήρια επιλογής μαθητών και εκπαιδευτικών, δίνοντας έμφαση στη διαρκή αξιολόγηση και την εκπαιδευτική εξέλιξη. Οι θεμελιώδεις παιδαγωγικές και διδακτικές αρχές που διέπουν τη λειτουργία των Πειραματικών Σχολείων στηρίζονται στις αρχές της διαφοροποιημένης διδασκαλίας, της διαθεματικής προσέγγισης, της συνεργατικής μάθησης και της ενίσχυσης της κριτικής σκέψης. Μέσα από σύγχρονες διδακτικές μεθόδους, όπως η βιωματική και η ανακαλυπτική μάθηση, επιδιώκεται η ανάπτυξη των δεξιοτήτων των μαθητών σε ένα μαθητοκεντρικό περιβάλλον που ενθαρρύνει την ατομική πρωτοβουλία και τη δημιουργικότητα. Οι σύγχρονοι σκοποί των Πειραματικών Σχολείων εστιάζουν στη διαμόρφωση ενεργών πολιτών με υψηλό μορφωτικό επίπεδο και κοινωνική ευαισθησία²⁹⁷. Ένας βασικός άξονας είναι η

²⁹⁷ Βλ. Το σχέδιο νόμου του υπουργείου παιδείας και θρησκευμάτων «Αναβάθμιση του Σχολείου και άλλες διατάξεις» ΜΕΡΟΣ Α' ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ, ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΤΗ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ το Άρθρο 12 που διαλαμβάνει τους σύγχρονους σκοπούς των Πειραματικών Σχολείων, στο: <https://www.opengov.gr/yperth/wp>, σ.19. 1. Τα ΠΕΙ.Σ. είναι σχολικές μονάδες, οι οποίες στοχεύουν στην υποστήριξη του πειραματισμού και της πιλοτικής εφαρμογής εκπαιδευτικών καινοτομιών στο εκπαιδευτικό σύστημα, σε τυχαίο δείγμα του μαθητικού πληθυσμού. ΠΕΙ.Σ. μπορεί να είναι σχολεία της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας δημόσιας εκπαίδευσης. 2. Σκοποί των ΠΕΙ.Σ. είναι ιδίως: α) η ανάπτυξη ερευνητικών, δημιουργικών δράσεων, η πιλοτική εφαρμογή και ο πειραματισμός σε προγράμματα σπουδών, μεθόδους διδασκαλίας, νέο εκπαιδευτικό υλικό, έντυπο και ψηφιακό, νέα διδακτικά εργαλεία, σχολικά εγχειρίδια και καινοτόμες διδακτικές πρακτικές, β) η παροχή της δυνατότητας επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών των ΠΕΙ.Σ. και των εκπαιδευτικών σχολείων που ανήκουν στην ομάδα όμορων σχολείων της παρ. 1 του άρθρου 48 του ν. 4547/2018 σε συνεργασία με τα Α.Ε.Ι. και το Ι.Ε.Π., γ) η διάχυση καλών εκπαιδευτικών πρακτικών, με τη διοργάνωση σεμιναρίων και ημερίδων και την ανάπτυξη συνεργασιών μεταξύ των σχολείων της ομάδας όμορων σχολείων, δ) η εξοικείωση των προπτυχιακών και μεταπτυχιακών φοιτητών με τη διδασκαλία των επιμέρους γνωστικών

προώθηση της ερευνητικής διάθεσης και της δημιουργικής έκφρασης μέσω της συνεχούς αλληλεπίδρασης με την επιστημονική κοινότητα και την εφαρμογή καινοτόμων πρακτικών. Ειδικό βάρος δίνεται επίσης στην ενίσχυση της συμπερίληψης και της ίσης πρόσβασης στην ποιοτική εκπαίδευση, δημιουργώντας ένα δυναμικό μαθησιακό περιβάλλον που ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της σύγχρονης εποχής. Με τον συνδυασμό θεωρητικής τεκμηρίωσης και πρακτικής εφαρμογής, τα Πειραματικά Σχολεία λειτουργούν ως εργαστήρια παιδαγωγικής και διδακτικής εξέλιξης, συμβάλλοντας στην ευρύτερη αναβάθμιση του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος.

Από την παρουσίαση των σκοπών των Πειραματικών Σχολείων στην Ελλάδα προκύπτει ότι τα Πειραματικά Σχολεία στην Ελλάδα αποτελούν πρότυπα εκπαιδευτικής καινοτομίας, επιδιώκοντας τη διαρκή βελτίωση της διδασκαλίας και της μάθησης. Δίνουν έμφαση στην κριτική σκέψη, τη δημιουργικότητα και την ερευνητική διάθεση των μαθητών, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση ενεργών και κοινωνικά ευαισθητοποιημένων πολιτών. Μέσα από την αλληλεπίδραση με την επιστημονική κοινότητα και την εφαρμογή σύγχρονων παιδαγωγικών μεθόδων, ενισχύουν την ποιότητα της εκπαίδευσης και προωθούν την ισότιμη πρόσβαση στη γνώση.

3.2. Η σύνδεση των Πειραματικών σχολείων με το Πανεπιστήμιο

Η ίδρυση, η ιστορία και οι λειτουργίες των Πειραματικών Σχολείων στην Ελλάδα είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με τον ακαδημαϊκό χώρο και ειδικότερα με τα Πανεπιστήμια. Αυτή η σχέση διαμορφώθηκε ήδη από τη θέσπιση του Νόμου 4376/16-8-1929, με τον οποίο ιδρύθηκαν τα Πειραματικά Σχολεία Αθηνών και

αντικειμένων, σε συνεργασία με τμήματα και σχολές Α.Ε.Ι. των επιστημών της εκπαίδευσης στο πλαίσιο προγραμμάτων πρακτικής άσκησης ή εκπόνησης εργασιών, ε) η δημιουργία ενός γόνιμου περιβάλλοντος για έρευνα και η συνεργασία με υποψήφιους διδάκτορες στο πλαίσιο εκπόνησης διδακτορικών διατριβών σε αντικείμενα σχετικά με τις επιστήμες της εκπαίδευσης, στ) η προαγωγή της έρευνας στη διδασκαλία των επιμέρους γνωστικών αντικειμένων, καθώς και στον ψυχοπαιδαγωγικό τομέα, σε συνεργασία με τμήματα και σχολές Α.Ε.Ι. και το Ι.Ε.Π., ζ) η δημιουργία ομίλων δημιουργικότητας και καινοτομίας, στους οποίους μπορούν να συμμετέχουν μαθητές και από άλλα σχολεία της δημόσιας εκπαίδευσης, η) η πιλοτική εφαρμογή προγραμμάτων αξιολόγησης της ποιότητας του εκπαιδευτικού έργου και της υλικοτεχνικής υποδομής των σχολικών μονάδων, θ) η συνεργασία με Α.Ε.Ι. της ημεδαπής ή της αλλοδαπής, ερευνητικούς φορείς και κοινωφελή ιδρύματα και ι) ο πειραματισμός σε τρόπους λειτουργίας και διοίκησης του σχολείου.

Θεσσαλονίκης²⁹⁸. Καθοριστική στη διασύνδεση αυτή των Πειραματικών σχολείων υπήρξε η συμβολή του Καθηγητή Παιδαγωγικής Ν. Εξαρχόπουλου, ο οποίος θεωρείται ο πρωτεργάτης της ίδρυσης του Πειραματικού Σχολείου Πανεπιστημίου Αθηνών. Με τις ενέργειές του, το σχολείο ουσιαστικά είχε ξεκινήσει τη λειτουργία του ήδη από το 1925, αποτελώντας μια μοναδική εκπαιδευτική πρωτοβουλία σε πανευρωπαϊκό επίπεδο.²⁹⁹ Η αξία του εγχειρήματος αναγνωρίστηκε διεθνώς, όπως φαίνεται από την επίσκεψη του Eduard Spranger στις 24-10-1931, ο οποίος σημείωσε στο βιβλίο επισκεπτών της Εποπτείας: «Εγώ, μετά τόσα έτη διδασκαλίας στο Βερολίνο, δεν κατόρθωσα να επιτύχω την ίδρυση παρόμοιου κέντρου»³⁰⁰. Ο Εξαρχόπουλος, ως καταξιωμένος καθηγητής Παιδαγωγικής με όραμα και δημιουργικότητα, ενσωμάτωσε το Πειραματικό σχολείο Πανεπιστημίου Αθηνών (ΠΣΠΑ) στην πανεπιστημιακή του έδρα και στο Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Με την καθοδήγησή του, το σχολείο απέκτησε σαφή παιδαγωγικό προσανατολισμό και διαμόρφωσε θεμελιώδεις εκπαιδευτικούς σκοπούς, οι οποίοι το ανέδειξαν σε πρότυπο για τα σημερινά Πειραματικά σχολεία στην Ελλάδα.

Οι βασικοί άξονες του εκπαιδευτικού έργου του ΠΣΠΑ περιλάμβαναν: 1. **Την παροχή παιδαγωγικής καθοδήγησης και ορθής διαπαιδαγώγησης**, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση ενός ολοκληρωμένου μαθησιακού περιβάλλοντος. 2. **Τη λειτουργία ως κέντρο πρακτικής άσκησης των μελλοντικών εκπαιδευτικών**, προετοιμάζοντας τους φοιτητές της Παιδαγωγικής μέσα από βιωματικές εμπειρίες διδασκαλίας. 3. **Την προώθηση της έρευνας στον τομέα της παιδολογίας και της παιδαγωγικής**, ενισχύοντας τη σύνδεση μεταξύ θεωρητικής γνώσης και διδακτικής πρακτικής. Καθοριστική υπήρξε η συμβολή του διδακτικού προσωπικού, το οποίο με τη δέσμευσή του στους παραπάνω σκοπούς επέτρεψε τη γόνιμη σύμπραξη θεωρίας και πράξης, καθιστώντας το σχολείο ένα εργαστήριο καινοτόμων παιδαγωγικών μεθόδων.³⁰¹ Η συμβολή των Πειραματικών Σχολείων στη διαμόρφωση της παιδαγωγικής επιστήμης και στην εκπαίδευση των δασκάλων υπήρξε καθοριστική, ενώ η διαρκής σχέση τους με τα Πανεπιστήμια συνεχίζει να αποτελεί θεμέλιο της εκπαιδευτικής εξέλιξης στην Ελλάδα. Η καθοριστική αυτή διασύνδεση των Πειραματικών σχολείων με το Πανεπιστήμιο ήταν αποτέλεσμα, όπως και παραπάνω αναφέρθηκε της συμβολής του Καθηγητή Παιδαγωγικής Ν.

²⁹⁸ Πρβλ. Νόμος 4376/16-8-1929,..ό.π.στο ίδιο.

²⁹⁹ Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, Πρόλογος στο Ευη Σκληράκη, ΠΣΠΑ Οδοιπορικό,...ο.π.σ.7.

³⁰⁰ Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, Πρόλογος στο Ευη Σκληράκη, ΠΣΠΑ Οδοιπορικό,...ο.π. στο ίδιο.

³⁰¹ Πρβλ. Ευη Σκληράκη, ΠΣΠΑ Οδοιπορικό,...ο.π.σ.17.

Εξαρχόπουλου, ο οποίος θεωρείται ο πρωτεργάτης της ίδρυσης του Πειραματικού Σχολείου Πανεπιστημίου Αθηνών. Η ίδρυση αυτή αποτέλεσε σημείο αναφοράς για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση της εποχής, καθώς στόχευε στη θεωρητική και πρακτική παιδαγωγική κατάρτιση των εκπαιδευτικών, την προαγωγή της παιδαγωγικής επιστήμης και την αναβάθμιση της εκπαίδευσης.³⁰² Σχεδόν ταυτόχρονα, ακολούθησε η ίδρυση του Πειραματικού Σχολείου του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ενισχύοντας περαιτέρω την προσπάθεια για την εφαρμογή καινοτόμων διδακτικών μεθόδων και την προώθηση της εκπαιδευτικής έρευνας. Αντίστοιχα στη συμπρωτεύουσα το Πειραματικό Σχολείο που ιδρύθηκε το 1934 αποτέλεσε και αυτό έναν πρωτοπόρο θεσμό στην ελληνική εκπαίδευση, με άμεση και ουσιαστική σύνδεση με το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Η ίδρυση σηματοδότησε μια νέα προσέγγιση στη διδασκαλία και την εκπαίδευση των νέων εκπαιδευτικών της Β. Ελλάδας, καθώς λειτουργούσε ως χώρος πρακτικής εφαρμογής παιδαγωγικών μεθόδων που αναπτύσσονταν σε πανεπιστημιακό επίπεδο.

Η συμβολή δε σ' αυτό του **Αλέξανδρου Δελμούζου**, πρώτου επόπτη του σχολείου, ήταν καθοριστική στη διαμόρφωση της φυσιογνωμίας του.³⁰³ Ο Δελμούζος, ένας από τους σημαντικότερους Έλληνες παιδαγωγούς, έφερε στο σχολείο τις αρχές της δημοτικής εκπαίδευσης, τις καινοτόμες διδακτικές προσεγγίσεις και τη σύνδεση της θεωρίας με την πράξη³⁰⁴. Υπό την καθοδήγησή του, το σχολείο λειτούργησε ως ένα πεδίο εφαρμογής σύγχρονων εκπαιδευτικών αντιλήψεων, δίνοντας στους φοιτητές και τους εκπαιδευτικούς την ευκαιρία να πειραματιστούν με νέες

³⁰²Σύλλογος Αποφοίτων ΠΣΠΑ «Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΜΑΣ», στο: <https://www.pspa.gr/istoria/Πρόσβαση> 10-5-25.

³⁰³ Βλ. Ν. Βαρμάζη, «Η παρουσία του Αλ. Δελμούζου στο Πειραματικό Σχολείο», στο: Αλέξανδρος Π. Δελμούζος, Παιδαγωγός και μεταρρυθμιστής, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 85. Στα γραπτά κείμενά του «Ο σκοπός και η σημασία του Πειραματικού» και «Γενικές αρχές του Πειραματικού» στο: «Μελέτες και Πάρεργα» γράφει γενικά για τους σκοπούς και τις αρχές του Πειραματικού Θεσσαλονίκης.

³⁰⁴ Π.Ι. Κογκούλη Ο Αλέξανδρος Δελμούζος και η σχολική πράξη. Θεσσαλονίκη 2010, σ.9 και εξής Στην παρούσα μελέτη διερευνώνται σε βάθος οι απόψεις του Αλέξανδρου Δελμούζου σχετικά με τις διαφορές μεταξύ του παραδοσιακού και του νεωτεριστικού σχολείου εργασίας. Στόχος είναι η διαμόρφωση μιας σαφέστερης εικόνας των παιδαγωγικών αντιλήψεων που επικρατούσαν σε μια κρίσιμη χρονική καμπή του νεοελληνικού κράτους. Στη συνέχεια, η ανάλυση εστιάζει στη σχολική πρακτική στα εκπαιδευτικά ιδρύματα που διηύθυνε ο Δελμούζος, εξετάζοντας λεπτομερώς τόσο το σχολικό πρόγραμμα όσο και τη διδακτική μέθοδο που εφαρμόστηκε. ς

μεθοδολογίες.³⁰⁵ Η συνεργασία με το **Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης** επέτρεψε τη συνεχή αλληλεπίδραση μεταξύ ακαδημαϊκών, εκπαιδευτικών και μαθητών, συμβάλλοντας στη δημιουργία ενός δυναμικού εκπαιδευτικού περιβάλλοντος που δεν περιοριζόταν στις παραδοσιακές μορφές διδασκαλίας. Οι πανεπιστημιακοί καθηγητές είχαν ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση του σχολικού προγράμματος, ενώ οι φοιτητές είχαν τη δυνατότητα να αποκτήσουν πρακτική διδακτική εμπειρία μέσα σε ένα εξελιγμένο παιδαγωγικό πλαίσιο. Τα σχολεία αυτά αποτέλεσαν πρότυπα εκπαιδευτικά ιδρύματα, όπου δοκιμάστηκαν νέες παιδαγωγικές πρακτικές και αναπτύχθηκαν σύγχρονες διδακτικές προσεγγίσεις, συμβάλλοντας ουσιαστικά στη διαμόρφωση του εκπαιδευτικού συστήματος της χώρας³⁰⁶. Η πρωτοβουλία του Ν. Εξαρχόπουλου δεν περιορίστηκε μόνο στην ίδρυση των σχολείων, αλλά επεκτάθηκε και στη δημιουργία του Εργαστηρίου Πειραματικής Παιδαγωγικής, καθώς και στην καθιέρωση προγραμμάτων μετεκπαίδευσης για τους εκπαιδευτικούς, ενισχύοντας την επιστημονική τους κατάρτιση και την παιδαγωγική τους επάρκεια.³⁰⁷ Η αρχική διασύνδεση των Πειραματικών Σχολείων Αθηνών και Θεσσαλονίκης με τα Πανεπιστήμια αποτέλεσε θεμελιώδη βήμα για την εξέλιξη της εκπαιδευτικής διαδικασίας στην Ελλάδα. Η πρωτοβουλία αυτή δεν περιορίστηκε μόνο στη δημιουργία χώρων διδασκαλίας, αλλά ανέδειξε τις παιδαγωγικές, επιστημονικές και

³⁰⁵ Κωνσταντίνου Δ. Μαλαφάντη, Αλέξανδρος Δελμούζος: Οι αρχές της «παιδαγωγικής ηθικής» του οραματικού και διαχρονικού μεγάλου δασκάλου ,στο: Πρακτικά 11ου ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ «Βασική και συνεχιζόμενη εκπαίδευση των εκπαιδευτικών σε ένα σύνθετο και μεταβαλλόμενο περιβάλλον» ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΟΜΟΣ Α' Πάτρα, 23-25 Νοεμβρίου 2018, σ.21 Η εισήγηση του Κωνσταντίνου Δ. Μαλαφάντη για τον Αλέξανδρο Δελμούζο εστιάζει στις αρχές της «παιδαγωγικής ηθικής» του, αναδεικνύοντας τη διαχρονικότητα και το όραμά του για την εκπαίδευση. Ο Δελμούζος υπήρξε πρωτοπόρος παιδαγωγός, με έντονη δράση υπέρ της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης και της προώθησης του δημοτικισμού στην εκπαίδευση. Η σύνδεση του έργου του με το Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς υπήρξε ένας από τους βασικούς διαμορφωτές της παιδαγωγικής σκέψης στην Ελλάδα. Η εισήγηση αναδεικνύει τη συμβολή του Δελμούζου στη διαμόρφωση ενός νέου εκπαιδευτικού ήθους, το οποίο επηρέασε βαθιά την πανεπιστημιακή εκπαίδευση και την παιδαγωγική θεωρία

³⁰⁶<https://www.pspa.eu/index.php/sxoleio-pspa/apofoitoi-pspa> Πρόσβαση 16-5-2025

³⁰⁷Βλ. για το γενικότερο παιδευτικό έργο του Καθηγητή Νικολάου Εξαρχόπουλου, Αναστασίου Τακόλα Η Χριστιανική αγωγή στο συγγραφικό έργο του Νικόλαου Εξαρχόπουλου, Θεσσαλονίκη 2021,σ.6 και ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ Πειραματικό Σχολείο | Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστήμιων Αθηνών στο: <https://www.uoa.gr/>

κοινωνικές προεκτάσεις της, αποκαλύπτοντας τον βαθύτερο σκοπό της: την αναμόρφωση της εκπαίδευσης μέσω της σύνδεσης θεωρίας και πράξης. Η θεσμική ενσωμάτωση των Πειραματικών Σχολείων εντάχθηκε σε μια ευρύτερη προσπάθεια εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, με στόχο την ανάπτυξη επιστημονικών μεθόδων διδασκαλίας, την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και την ενίσχυση της παιδαγωγικής έρευνας σε συνεργασία με τα Πανεπιστημιακά Ιδρύματα. Τα σχολεία αυτά λειτούργησαν ως πεδία εφαρμογής νεωτερικών παιδαγωγικών θεωριών, επιτρέποντας την εξαγωγή συμπερασμάτων μέσα από την πρακτική διδασκαλία.³⁰⁸ Μέσω της άμεσης αλληλεπίδρασης με τους εκάστοτε επόπτες, πανεπιστημιακούς καθηγητές και ερευνητές, οι φοιτητές των καθηγητικών τμημάτων και σχολών αποκτούσαν πολύτιμες διδακτικές δεξιότητες σε πραγματικές συνθήκες.

Καθοριστική υπήρξε η συνεισφορά του επί εικοσαετία επόπτη του Πειραματικού Σχολείου Ιωάννη Μαρκαντώνη, ο οποίος διασφάλισε τον σεβασμό στις παιδευτικές και μορφωτικές αρχές που συνέδεαν το σχολείο με το Πανεπιστήμιο. Παράλληλα, η συνεργασία αυτή επέτρεψε τη διεξαγωγή ερευνητικών προγραμμάτων που αφορούσαν τη μαθησιακή διαδικασία, την εκπαιδευτική-κοινωνική-κλινική ψυχολογία και Βαθυψυχολογία και τη διαμόρφωση αναλυτικών προγραμμάτων. Τα συμπεράσματα που προέκυπταν από τη λειτουργία των Πειραματικών Σχολείων συνέβαλαν ουσιαστικά στη χάραξη στρατηγικών και πολιτικών για τη βελτίωση της παιδείας σε εθνικό επίπεδο³⁰⁹. Ο ρόλος των εποπτών στη διασύνδεση του Πειραματικού Σχολείου με το Πανεπιστήμιο ήταν καθοριστικός, καθώς διασφάλιζαν τη συνέχιση της στενής συνεργασίας ανάμεσα στους δύο θεσμούς και τη διατήρηση της υψηλής ποιότητας της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Οι επόπτες λειτουργούσαν ως συνδετικοί κρίκοι, διευκολύνοντας τη συμμετοχή φοιτητών των καθηγητικών τμημάτων στη διδακτική πρακτική, ενισχύοντας την αλληλεπίδραση με πανεπιστημιακούς καθηγητές και υποστηρίζοντας ερευνητικά προγράμματα που στόχευαν στη βελτίωση των παιδαγωγικών μεθόδων. Επιπλέον, είχαν κομβικό ρόλο στη διατήρηση των παιδευτικών και μορφωτικών αρχών που χαρακτήριζαν το Πειραματικό Σχολείο, εξασφαλίζοντας ότι η εκπαιδευτική διαδικασία παρέμενε προσανατολισμένη στις ανάγκες της σύγχρονης μάθησης.

Ιδιαίτερα ο **Μαρκαντώνης**, μέσα από τη μακρόχρονη παρουσία του, ως επόπτης, συνέβαλε ουσιαστικά στη διαμόρφωση του Πειραματικού Σχολείου ως πρότυπου εκπαιδευτικού χώρου. Η δράση του ενίσχυσε τη συνεργασία με το

³⁰⁸ <https://www.auth.gr/Προσβαση> 16-5-2025.

³⁰⁹ Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, Πρόλογος στο Ευη Σκληράκη, ΠΣΠΑ Οδοιπορικό,...ο.π.σ.9.

Πανεπιστήμιο, προσφέροντας στις νέες γενιές εκπαιδευτικών μια μοναδική ευκαιρία να αποκτήσουν «**βασική-αρχική ψυχοπαιδαγωγική και διδακτική κατάρτιση**»³¹⁰ και εμπειρία και να εξελίξουν τις διδακτικές τους δεξιότητες. Παράλληλα, υποστήριξε τη διεξαγωγή σημαντικών ερευνών που αφορούσαν τη μαθησιακή διαδικασία και την εκπαιδευτική ψυχολογία, συμβάλλοντας στην επιστημονική εξέλιξη της Παιδαγωγικής, όπως θα δούμε ειδικότερα στη συνέχεια.

Συμπερασματικά, προκύπτει ότι η σύνδεση των Πειραματικών Σχολείων με τα Πανεπιστήμια αποτελεί θεμέλιο της λειτουργίας τους, καθώς η εκπαιδευτική πρακτική συνδυάζεται με την επιστημονική έρευνα. Αυτή η αλληλεπίδραση προωθεί την παιδαγωγική καινοτομία και τη συνεχή βελτίωση της εκπαίδευσης. Τα Πειραματικά Σχολεία λειτουργούν όχι μόνο ως χώροι μάθησης, αλλά και ως πεδία έρευνας, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση εκπαιδευτικών πολιτικών που βασίζονται σε επιστημονικά δεδομένα. Έτσι, η σύνδεσή τους με το ακαδημαϊκό περιβάλλον αποτελεί μια δυναμική συνεργασία που ενισχύει την ποιότητα της εκπαίδευσης και την εξέλιξη της παιδαγωγικής επιστήμης στην Ελλάδα.

3.3. Η δράση του, ως Επόπτη του Πειραματικού Σχολείου Αθηνών.

Εποπτεία είναι η διαδικασία κατά την οποία ένα άτομο (Ο επόπτης) ασκεί την επίβλεψη και την καθοδήγηση σε μια ομάδα ή σε ένα άτομο, με στόχο την ενίσχυση της απόδοσης και της ανάπτυξης. Ο επόπτης παρέχει υποστήριξη, αξιολογεί την πρόοδο και εντοπίζει ευκαιρίες για βελτίωση. Η έννοια της εποπτείας στο σχολικό χώρο αναφέρεται στη διαδικασία παρακολούθησης, υποστήριξης και καθοδήγησης της εκπαιδευτικής διαδικασίας, με σκοπό την εξασφάλιση της ποιότητας και της αποτελεσματικότητας της εκπαίδευσης. Ο επόπτης στο σχολικό πλαίσιο αναλαμβάνει την ευθύνη να διασφαλίσει, ότι οι εκπαιδευτικές πρακτικές είναι σύμφωνες με τις κατευθυντήριες αρχές και στόχους του κάθε εκπαιδευτικού ιδρύματος. Ο Επόπτης του ΠΣΠΑ είχε την ευθύνη να λαμβάνει σημαντικές αποφάσεις για το σχολείο. Οι βασικές αρχές του Επόπτη περιλάμβαναν την οργάνωση και τη λειτουργία του σχολείου, τη διασφάλιση της ομαλότητας του, την επιτήρηση και την αξιολόγηση του διδακτικού προσωπικού και της παραγωγικότητάς του, καθώς και την κατάρτιση του προϋπολογισμού των εξόδων της υλικοτεχνικής υποδομής του σχολείου.³¹¹ Σύμφωνα με το 1^ο Άρθρο του

³¹⁰ Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, Πρόλογος στο Ευη Σκληράκη, ΠΣΠΑ Οδοιπορικό,...ο. π. στο ίδιο σ.9.

³¹¹ Βλ. Δρ. Ν. Ανδριώτης, Δρ. Γ. Δουλφής, και Δρ. Κ. Κυριακού, "Όμιλος Ιστορικού Αρχείου Π.Σ.Π.Α.: Τέσσερα χρόνια λειτουργίας. Παρουσίαση Μαθητριών Ε. Ζομπανάκη, Ζ.

Διατάγματος της 5^{ης} Νοεμβρίου 1935 που αφορά την τροποποίηση και συμπλήρωση των νόμων 4376 και 4600 και το Άρθρο 14^ο του νόμου 6379 και 4653 για τη Διοίκηση της Εκπαίδευσης, τη γενική εποπτεία στα παραρτήματα τους και στα Πειραματικά σχολεία, ασκεί ο Υπουργός Παιδείας δια του Επόπτη, ο οποίος είναι ο Καθηγητής της Παιδαγωγικής στο Πανεπιστήμιο³¹². Στο ΠΣΠΑ η εποπτεία έχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς το σχολείο αυτό λειτουργεί, ως πρότυπο εκπαιδευτικό ίδρυμα σύμφωνα με το όραμα του ιδρυτή του Καθηγητή Παιδαγωγικής Νικολάου Εξαρχόπουλου³¹³. Το Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Αθηνών (ΠΣΠΑ), ιδρύθηκε με πρόταση του ιδίου με τον Νόμο 4376 «Περί ιδρύσεως Πειραματικών σχολείων εν τοις Πανεπιστημίσις Αθηνών και Θεσσαλονίκης»³¹⁴, που την είχε διατυπώσει το 1925, αλλά υλοποιήθηκε με καθυστέρηση, δέκα τριών χρόνων μετά δηλαδή από το διορισμό του ως καθηγητού, το έτος 1929³¹⁵. Ο Νικόλαος Εξαρχόπουλος επόπτευσε τη

Κορωναίου, Κ. Μποζάνη," παρουσίαση με τίτλο "Τι συμβαίνει στο εποπτείο του ΠΣΠΑ; Το έργο του Επόπτη μέσα από το Πρωτόκολλο εξερχομένων εγγράφων της Εποπτείας (1929-1935)," στη Διημερίδα Ιστορικό Αρχείο Π.Σ.Π.Α. «Σχολεία και Αρχεία: Ανάπτυξη αρχειακής συνείδησης και έρευνα της σχολικής ιστορίας στον 21ο αιώνα», 21-22 Μαΐου 2021, YouTube βίντεο. <https://www.youtube.com/watch>

³¹²Διάταγμα της 5^{ης} Νοεμβρίου 1935 Περί εκτελέσεως των Νόμων 4376,4600 και 4653 Περί Διοικήσεως της Εκπαιδεύσεως κλπ.

³¹³ Βλ. Στυλιανού Δ. Κορακίτη, ΠΣΠΑ στο:ΜΠΕ τομ.4^{ος} Αθήναι 1968,σ.661 «Το Σχολείο λειτούργησε.. και ιδρύθηκε με την πρωτοβουλία και την άσκηνη προσπάθεια του τότε καθηγητή της Παιδαγωγικής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών Νικολάου Εξαρχόπουλου, ο οποίος το επόπτευσε για δέκα οκτώ χρονια(1929-1947).

³¹⁴ Το Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Αθηνών (Π.Σ.Π.Α.) κατέχει πρωταρχική θέση στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, έχοντας ιδρυθεί το 1929 με πρωτοβουλία του καθηγητή Παιδαγωγικής, Νικολάου Εξαρχόπουλου, και επί Υπουργίας Παιδείας του Κ. Γόντικα. Η επίσημη λειτουργία του ξεκίνησε τον Φεβρουάριο του 1930 στο ιστορικό κτήριο της οδού Σκουφά και Λυκαβηττού στο Κολωνάκι, όπου εξακολουθεί να στεγάζεται μέχρι σήμερα. Ο βασικός στόχος του Σχολείου ήταν να αποτελέσει ένα παιδαγωγικό εργαστήριο για την ορθή διαπαιδαγώγηση των μαθητών, την πρακτική άσκηση των αποφοίτων παιδαγωγικών σχολών και την ερευνητική δραστηριότητα. Η πρωτοποριακή του διάσταση, που συνάδει με τις τάσεις της ευρωπαϊκής πειραματικής παιδαγωγικής του Μεσοπολέμου, είναι εμφανής στα πρώτα διοικητικά του αρχεία, όπως το «Βιβλίο επικοινωνίας μεταξύ γονέων και των διδασκόντων» και τα «Βιβλία ακροάσεων διδασκαλιών», καθώς και στην αξιοποίηση οργάνων ψυχοσωματικών μετρήσεων. Αυτά τα στοιχεία υπογραμμίζουν τη δέσμευση του σχολείου στην έρευνα και την καινοτομία από τα πρώτα κιόλας χρόνια της λειτουργίας Α. Λιδωρίκη, Το σχολείο που έβγαλε 3 Πρωθυπουργούς, Γιατί το ιστορικό αρχείο του Πειραματικού έχει ευρύτερο ενδιαφέρον; Στο Athens Voice στις 14 Μαΐου 2018.

³¹⁵ Ι. Σ. Μαρκαντώνη, Επόπτη ΠΣΠΑ «Πρόλογος», Ε. Σκληράκη, ΠΣΠΑ Οδοιπορικό Μέσα στο Χρόνο, Αθήνα, 1994, σ.7.

λειτουργία του για 18 χρόνια (1929-1956)³¹⁶. Η δικαιοδοσία και τα έργα του Επόπτη του Πειραματικού Σχολείου με το παραπάνω αναφερόμενο Διάταγμα της 5^{ης} Νοεμβρίου 1935 σε γενικές γραμμές είναι: 1. Δίνει τις γενικές οδηγίες και τις κατευθύνσεις και αρχές της παιδαγωγικής του λειτουργίας. 2. Ασκεί έλεγχο στο έργο του Διευθυντή και συντάσσει τις ανάλογες εκθέσεις. 3. Έχει δικαίωμα να πραγματοποιεί παιδαγωγικά-παιδολογικά πειράματα και δειγματικές διδασκαλίες στις σχολικές τάξεις του. 4. Του παρέχεται η δυνατότητα να καθοδηγεί προφορικά ή γραπτά τους διδάσκοντες και να επισκέπτεται τις τάξεις τους ακόμα και τις ώρες διδασκαλίας. 5. Συγκαλεί σε παιδαγωγικές συνεδριάσεις - συναντήσεις το διδακτικό προσωπικό στις οποίες προεδρεύει και τηρεί τα πρακτικά τους. 6. Έχει τη γενική επίβλεψη των πρακτικών διδακτικών ασκήσεων των πτυχιούχων του Πανεπιστημίου που φοιτούν στο Σχολείο και καθορίζει το είδος, το ποιόν και την έκταση αυτών.³¹⁷ Σκοπός του ΠΣΠΑ τέθηκε η θεωρητική και πρακτική παιδαγωγική μόρφωση των καθηγητών της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, η προαγωγή της παιδαγωγικής επιστήμης και η πρακτική παιδαγωγική κατάρτιση των μετεκπαιδευόμενων στο Πανεπιστήμιο δημοδιδασκάλων.³¹⁸

Ο πρώτος Επόπτης και καθηγητής της Παιδαγωγικής Νικόλαος Εξαρχόπουλος ίδρυσε το ΠΣΠΑ με σκοπό, από το ένα μέρος να εξασφαλίσει την πρακτική άσκηση των πτυχιούχων των καθηγητικών σχολών και των μετεκπαιδευόμενων στο Πανεπιστήμιο δασκάλων στη διδακτική τους κατάρτιση και από την άλλη να αποκτήσει ένα χώρο παιδαγωγικής έρευνας με ψυχολογικά τεστ και παρατηρήσεις, σωματικές μετρήσεις, διεξαγωγή διδακτικών πειραμάτων και άλλα, υπό την καθοδήγηση του εκάστοτε Επόπτη καθηγητή της Έδρας της Παιδαγωγικής στη

³¹⁶ Στυλιανού Δ. Κορακίτη, ΜΠΕ, ΠΣΠΑ στο: ΜΠΕ τομ.4ος ...ό.π. στο ίδιο σ.661.

³¹⁷ Πρβλ. Άρθρο 2^ο του Διατάγματος της 5^{ης} Νοεμβρίου 1935

³¹⁸ Το Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Αθηνών. Ανακτήθηκε από: <http://www.pspa.eu/index.php/sxoleio-pspa/istoria-pspa> 1-12-2024. Σύμφωνα με τον ιδρυτικό νόμο 4376 του 1929 η ειδοποιός διαφορά και ο χαρακτήρας του αποτυπώνεται καθαρά στο Άρθρο 1 και Άρθρο 6: «Προς θεωρητικήν και πρακτικήν παιδαγωγικήν μόρφωσιν των μελλόντων καθηγητών των σχολείων Μέσης Εκπαίδευσεως, άμα δε και προς θεραπείαν της παιδαγωγικής επιστήμης ιδρύεται εν τοις Πανεπιστημίοις Αθηνών και Θεσσαλονίκης ανά εν Πειραματικόν Σχολείον, όπερ αποτελούμενον εξ ενός μονοταξίου δημοτικού σχολείου, ενός εξαταξίου δημοτικού σχολείου και ενός εξαταξίου Γυμνασίου, προσαρτάται εις το εργαστήριον της πειραματικής παιδαγωγικής εκατέρου Πανεπιστημίου» (άρθρο 1). Και παρακάτω: «Επιτρέπεται εις τον Σύλλογον του Πειραματικού Σχολείου να επιφέρη, χάριν πειραματισμού, εις τε το αναλυτικόν και ωρολόγιον πρόγραμμα των μαθημάτων, την διάταξιν της ύλης, τας μεθόδους της μεταδόσεως αυτής, τον τρόπον των εξετάσεων και την προαγωγήν των μαθητών» (άρθρο 6).

φιλοσοφική σχολή Αθηνών.³¹⁹Οι καθηγητές της Φιλοσοφικής Σχολής του ΕΚΠΑ, που έχουν διατελέσει επόπτες στο ΠΣΠΑ, συνέβαλαν σημαντικά στην ανάπτυξη και την εφαρμογή καινοτόμων παιδαγωγικών μεθόδων και στην προαγωγή της εκπαιδευτικής έρευνας, όπως και στην με ποικίλους τρόπους υποστήριξη της σχολικής ζωής του. Το έργο του Επόπτη, μέσα από το Πρωτόκολλο εξερχομένων εγγράφων της Εποπτείας ΠΣΠΑ, αντικατοπτρίζεται στους αποδέκτες της αλληλογραφίας, οι οποίοι ήταν υπεύθυνοι για την υλοποίηση των δράσεων και πρωτοβουλιών που περιλαμβάνονται στα εν λόγω έγγραφα. Αποδέκτες των εγγραφών του Επόπτη ήταν: Υπουργείο Παιδείας, Γενική επιθεώρηση, Προεδρεία Σχολικής Εφορίας, Προεδρεία Εκπαιδευτικού Συμβουλίου, Πρυτανεία Πανεπιστημίου, Δήμος Αθηναίων Προμηθευτές, Καθηγητές και Διευθυντές άλλων σχολείων³²⁰.Οι Καθηγητές της Παιδαγωγικής της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών που υπηρέτησαν και έδρασαν, ως Επόπτες του ΠΣΠΑ ήταν: 1.Νικόλαος Εξαρχόπουλος (1929-1947). 2.Σπυρίδων Καλλιάφας (1947-1956). 3.Ιωάννης Θεοδωρακόπουλος και Γεώργιος Σακελλαρίου (1956-1958). 4. Κωνσταντίνος Σπετσιέρης (1958-1967). 5.Νικόλαος Μελανίτης (1969-1974). 6. Ιωάννης Μαρκαντώνης (1975-1985 και 1987-1996). 7. Αντώνιος Δανασσύης-Αφεντάκης (1985-1987 και 1996-1998). 8.Γεώργιος Κρουσταλλάκης (1998-2001) και 9. Μιχαήλ Κασσωτάκης (2002-2011), οπότε και καταργήθηκε ο θεσμός³²¹. Προκύπτει, ότι ο

³¹⁹ Εύη Σκληράκη, Οδοιπορικό...ό.π.σ.17 και Γ. Δουλφή "Ιδιαίτερα" υπηρεσιακά βιβλία από το Ιστορικό Αρχείο του Πειραματικού Σχολείου Πανεπιστημίου Αθηνών: αναζητώντας την ταυτότητα του Σχολείου στον 21ο αιώνα. Στο Γ. Παπαδημητρίου και Χρ. Κωσταρής (επιμ.), 4ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εκπαίδευση στον 21ο αιώνα: Σχολείο και Πολιτισμός, Αθήνα 10-12 Μαΐου 2019, τ. Α', Αθήνα 2019,σ. 497-499

³²⁰Ε. Ζομπανάκη, Ζ. Κορωνάιου, Κ. Μποζάνη, « Τι συμβαίνει στο εποπτείο του ΠΣΠΑ;Το έργο του Επόπτη μέσα από το Πρωτόκολλο εξερχομένων εγγράφων της Εποπτείας...ό.π. στο ίδιο.

³²¹Αρχείο EDU002.01 - Αρχείο Πειραματικού Σχολείου Πανεπιστημίου Αθηνών, 1929-2001.ό.π.στο ίδιο. Βλ. και Πειραματικό Σχολείο Πανεπιστημίου Αθηνών, «Οι Επόπτες και οι Διευθυντές», στο: <https://el.wikipedia.org/wiki> και Χρονογραμμή Επιμέλεια: Όμιλος Ιστορικού Αρχείου 2018-19 και 2019-20 ετος 2011,Εχουμε κατάργηση του θεσμού του Επόπτη και «Το Σχολείο μετονομάζεται σε Πρότυπο Πειραματικό Σχολείο Πανεπιστημίου Αθηνών. Σύμφωνα με τον νόμο Διαμαντοπούλου, η επιστημονική και παιδαγωγική ευθύνη για τη λειτουργία του Σχολείου ανατίθεται στο Επιστημονικό Εποπτικό Συμβούλιο (ΕΠ.Ε.Σ.)».Διευθύντρια του ήταν Ελένη Δανίλη, Χημικός (2011-2019),Το ετος 2015 με τον Ν. 4327 το Σχολείο μετονομάζεται και πάλι σε Πειραματικό Σχολείο Πανεπιστημίου Αθηνών. Το ετος 2017,αρχίζει τη λειτουργία του ο Όμιλος Ιστορικού Αρχείου Π.Σ.Π.Α. Τον Μάιο 2018 διοργανώνει ημερίδα κατά την οποία παρουσιάζεται στο κοινό το υλικό του Ιστορικού Αρχείου του σχολείου. Το ετος 2019 τον Μάρτιο, ο Σύλλογος Αποφοίτων εορτάζει τα 90 χρόνια του Π.Σ.Π.Α. στην Αίθουσα Τελετών του Πανεπιστημίου Αθηνών. Το Σχολείο

Ιωάννης Μαρκαντώνης διατέλεσε Επόπτης του ΠΣΠΑ συνολικά για δεκαεννιά χρόνια. Το ΠΣΠΑ είναι ένα ιδιαίτερο Δημόσιο σχολείο. Ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του Σχολείου και η ιστορική παρουσία των ανθρώπων του αποτυπώνεται σε μεγάλο βαθμό στο ιστορικό αρχείο του. Αυτό αποτέλεσε αντικείμενο έρευνας πολλές φορές, κυρίως από τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς του Σχολείου, οι οποίοι με συνέπεια φρόντιζαν για τη διατήρησή του. Σήμερα, τεκμήρια του αρχείου φυλάσσονται στο Μουσείο Παιδείας, στο Αρχείο Ιστορίας της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Αθηνών, στα Γ.Α.Κ., και στο Π.Σ.Π.Α.³²² Ο Καθηγητής Μαρκαντώνης υπηρέτησε, ως Επόπτης του Πειραματικού σχολείου Αθηνών περισσότερα χρόνια και από τον ιδρυτή του Πειραματικού Σχολείου σε διάστημα δύο περιόδων. Συνολικά πλησίασε την εικοσαετία στις δύο περιόδους της θητείας του, ενώ ο Εξαρχόπουλος και ο ιδρυτής του το υπηρέτησε δέκα οκτώ χρόνια. Η πρώτη περίοδος διήρκεσε δέκα χρόνια από το 1975 μέχρι το 1985 και η δεύτερη από το 1987 μέχρι το 1996. Το χρονικό διάστημα των δύο ετών που μεσολάβησε από το 1985 μέχρι το 1987 την εποπτεία του Πειραματικού Σχολείου είχε ο Αντώνιος Δανασσής- Αφεντάκης. Ο Επόπτης του «Πειραματικού» για τον Μαρκαντώνη είναι ο Κυβερνήτης ενώ ο Διευθυντής του ο Πλοηγός Έγραψε σχετικά: «Με μικρές παραλλαγές στις κατευθυντήριες γραμμές πορείας και στις βασικές αρχές του σχολείου αυτού το «Πειραματικόν» σαν πλοίο, του οποίου κυβερνήτης ήταν ο Επόπτης του και πλοηγός ο Διευθυντής του,

διοργανώνει δράσεις για τον εορτασμό κατά το σχολικό έτος 2019-2020, στο: <https://vivliothikiarxeiopspa.weebly.com/chirhoomicronnuomicrongammarhoalphamumueta.html> Πρόσκτηση 12-1-24.Βλ.ακομη «Χρονολόγο Εποπτών» στο: Παρουσίαση Μαθητριών Ε. Ζομπανάκη, Ζ. Κορωναίου, Κ. Μποζάνη, « Τι συμβαίνει στο εποπτειο του ΠΣΠΑ;»,ό. π. στο ίδιο.

³²² Στο Π.Σ.Π.Α. φυλάσσονται τεκμήρια της λειτουργίας του Σχολείου από την ίδρυσή του, όπως κατάστιχα, λυτά έγγραφα, φωτογραφίες και άλλα. Περιλαμβάνονται διοικητικά, λειτουργικά, οικονομικά και απογραφικά βιβλία, ευρετήρια και άλλα τεκμήρια. Επίσης, υπάρχουν βιβλία που προκύπτουν από τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του Σχολείου, τα οποία αφορούν στη δραστηριότητα του επόπτη καθηγητή της Παιδαγωγικής, τη μετεκπαίδευση των δημοδιδασκάλων και πτυχιούχων καθηγητικών σχολών, τα ιδιαίτερα καθήκοντα του διευθυντή ως γενικού επιθεωρητή, τις παιδαγωγικές πρακτικές του Σχολείου και τη μέριμνα για ανατροφοδότηση. Ενδεικτικά αναφέρονται το Βιβλίο κρίσεων περί του σχολείου (1935-1937) και το Βιβλίο επισκεπτών (1930-1940). Επιπλέον, το Σχολείο διατηρεί σπάνια βιβλία, μια μεγάλη σειρά υπηρεσιακών σφραγίδων, όργανα Πειραματικής Παιδαγωγικής, παλιά εργαστηριακά όργανα, έπιπλα και άλλα αντικείμενα που καταδεικνύουν την πλούσια ιστορία και την εξέλιξή του. Πρβλ. Ανδριώτη, Ν., Δουλφή, Γ. & Κυριακού, Κ. (2020). Προς ένα... Σχολ/Αρχείο! Συνοπτική παρουσίαση και απολογισμός δράσεων του Ομίλου Ιστορικού Αρχείου Πειραματικού Σχολείου Πανεπιστημίου Αθηνών. Περιοδική έκδοση της Ελληνικής Αρχαικής Εταιρείας, 1, σ.35 και εξής.

πραγματοποίησε επι 65 χρονια ένα μακροχρόνιο διάπλουν μέσα από όχι ευκαταφρόνητες διακυμάνσεις εκπαιδευτικοκοινωνικές και ιδεολογικοπολιτικές αναταραχές συγκρούσεις και πιέσεις, οι οποίες από τη δεκαετία του '30 σφράγισαν την πορεία του έθνους και της εκπαίδευσης του τόπου».³²³ Ο προκάτοχος του Ιωάννη Μαρκαντώνη Καθηγητής Μελανίτης έγραψε σχετικά για την εποπτεία στο ΠΣΠΑ: «Ο αναγνώστης των μέχρι τώρα εκδοθέντων πέντε τόμων για τη δουλειά που έγινε στο Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Αθηνών από την ίδρυσή του μέχρι το σχολικό έτος 1937, πείθεται ότι οι παιδαγωγικές αρχές που το διέπουν είναι αυτές που εντάσσονται γενικά στην ιδέα του σύγχρονου σχολείου, που συνήθως αναφέρεται ως «σχολείο εργασίας».[...] Το Πειραματικό Σχολείο ακολουθεί τις παιδαγωγικές αρχές του σχολείου εργασίας και από το σχολικό έτος 1947-1948, όταν η εποπτεία του ανατέθηκε σε εμάς.[...] Επίσης, αποδείχθηκε η συνέχιση της ίδιας κύριας παιδαγωγικής εργασίας, έτσι ώστε να μπορεί κανείς να σχηματίσει εικόνα της κατάστασης από την ίδρυση του Σχολείου μέχρι σήμερα και να κάνει μια πιθανή εκτίμηση για το μέλλον»³²⁴.

Ο καθηγητής Ιωάννης Μαρκαντώνης, και πριν τη θητεία του ως βοηθός στο ΕΠΠ του Πειραματικού και κατά τη θητεία του, ως Επόπτης του Πειραματικού Σχολείου Αθηνών (ΠΣΠΑ), συνέβαλε καθοριστικά στην εξέλιξη και αναβάθμιση της εκπαιδευτικής διαδικασίας στην Ελλάδα³²⁵. Το ΠΣΠΑ λειτούργησε και επί των

³²³ Ευη Σκληράκη, Οδοιπορικό μέσα στο χρόνο...ό.π.σ.8, Πρόλογος Επόπτη ΠΣΠΑ Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη.

³²⁴ Σπ. Καλλιάρια, «Παιδαγωγικές Αρχαί» Δημοσιεύματα του Πειραματικού Σχολείου ό.π., σ. 13.

³²⁵ Πρβλ. Αλ. Λιδωρίκη, Το σχολείο που έβγαλε 3 πρωθυπουργούς. Γιατί το ιστορικό αρχείο του Πειραματικού έχει ευρύτερο ενδιαφέρον; στο: <https://www.athensvoice.gr/life/life-in-athens/442853/sholeio-poy-evgale-3-prothypourgoysΠροσβαση> 21-1-25. «Για την ιστορία, αξίζει να σημειωθεί ότι τρεις από τους πρωθυπουργούς που ηγήθηκαν της χώρας μας από το 1981 έως σήμερα, είναι απόφοιτοι αυτού του σχολείου. Αναφέροντας τους κατά χρονολογική σειρά: ο Ανδρέας Παπανδρέου το 1937, ο Κώστας Σημίτης το 1954 και ο Κώστας Καραμανλής το 1974. Αρκετοί άλλοι επιφανείς πολιτικοί από διάφορους πολιτικούς χώρους, οι οποίοι διαμόρφωσαν και συνεχίζουν να διαμορφώνουν την μεταπολιτευτική ιστορία της Ελλάδας, κάθισαν στα θρανία αυτού του ιστορικού σχολείου. Ανάμεσά τους διακρίνονται οι Ιωάννης Βαρβιτσιώτης και Λεωνίδα Κύρκος. Επιπλέον, πολλοί μαθητές που αργότερα ακολούθησαν λαμπρή καριέρα σε διάφορους επαγγελματικούς τομείς, όπως οι Νίκος Πουλιαντζάς, Νίκος Κούνδουρος, Χαράλαμπος Σαββάκης, Νίκος Αλιβιζάτος και Νίκος Σκουτερόπουλος, πέρασαν από τις αίθουσες αυτού του σχολείου. Αυτό το εκπαιδευτικό ίδρυμα έχει αφήσει ανεξίτηλο το αποτύπωμά του στην πολιτική και κοινωνική ζωή της

ημερών του, ως χώρος διδακτικής άσκησης των φοιτητών της Φιλοσοφικής, της Θεολογικής και της Φυσικομαθηματικής Σχολής του ΕΚΠΑ. Ο Επόπτης και Καθηγητής Ιωάννης Μαρκαντώνης αφιέρωσε με αφοσίωση και όραμα τις δυνάμεις του στην απρόσκοπτη λειτουργία και την αναβάθμιση του Πειραματικού Σχολείου Αθηνών, καθιστώντας το θεμελιώδη πυλώνα της πρακτικής παιδαγωγικής και διδακτικής κατάρτισης των φοιτητών των καθηγητικών σχολών. Με την αδιάκοπη προσήλωσή του, το σχολείο δεν υπήρξε απλώς χώρος μάθησης, αλλά εξελίχθηκε σε ένα πραγματικό «παιδαγωγούν σχολείον» και «κέντρο παιδαγωγικής έρευνας», όπου οι καινοτόμες διδακτικές πρακτικές δοκιμάζονταν και αξιολογούνταν.

Σε καθημερινή βάση, ήταν παρών στο γραφείο της Εποπτείας του Πειραματικού Σχολείου, αντιμετωπίζοντας και επιλύοντας προβλήματα, συμβάλλοντας έτσι στην ομαλή και αποτελεσματική λειτουργία του.³²⁶ Υπό την καθοδήγησή του, το Πειραματικό Σχολείο Αθηνών έγινε σημείο αναφοράς για την εκπαιδευτική κοινότητα, όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά και διεθνώς. Εκεί, «ξένοι» εκπαιδευτικοί είχαν την ευκαιρία να μελετήσουν το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, να ανταλλάξουν γνώσεις και να εμπλουτίσουν τις παιδαγωγικές τους προσεγγίσεις.

Το έργο του Μαρκαντώνη σηματοδότησε μια νέα εποχή για τη διδασκαλία και την έρευνα, θέτοντας γερές βάσεις για τη διαρκή εξέλιξη της παιδαγωγικής

χώρας μας. Έχει διαμορφώσει γενιές ηγετών και επαγγελματιών που συνέβαλαν καθοριστικά στην πρόοδο και την ανάπτυξη της Ελλάδας, δημιουργώντας ένα σημαντικό κεφάλαιο της ιστορίας μας. Οι απόφοιτοί του, έχοντας λάβει μια υψηλής ποιότητας εκπαίδευση, έχουν διακριθεί σε διάφορους τομείς, από την πολιτική μέχρι την τέχνη και την επιστήμη, συνεχίζοντας την παράδοση αριστείας του σχολείου αυτού.

³²⁶B. Σαλάκου, Ημερολόγιο Διευθυντή ΠΣΠΑ, Αρχόμενο από σχ. έτος 1970–1971,(Αδημοσίευτο χειρόγραφο) Ιστορικό Αρχείο Πειραματικού Σχολείου Πανεπιστημίου Αθηνών (ΙΑΠΣΠΑ), Αθήνα. Τρίτη 2 Δεκ.1975.Το σχολείο λειτούργησε ομαλώς. Το προσωπικόν παρόν. Συνεργασία Δντου και Επόπτου επί διαφόρων θεμάτων λειτουργίας του σχολείου. Χρήστου Κεραμάρη, Ημερολόγιο Διευθυντή ΠΣΠΑ, 15 Σεπτεμβρίου 1977,σ.2.(Αδημοσίευτο χειρόγραφο) Ιστορικό Αρχείο Πειραματικού Σχολείου Πανεπιστημίου Αθηνών (ΠΣΠΑ), Αθήνα. «Κανονική λειτουργία του σχολείου. Την πρώτη ώρα Εκκλησιασμός. Μετα την τέταρτη ώρα ο Σύλλογος σε συνεδρία με θέματα: α. Ανακοινώσεις ΥΠΕΠΘ επι εξετάσεων και β. Εισήγησης κ. Εποπτου δια δραστηριότητες εντός του 1977.Αποντες Δντής-Λεμπιδάκη -Ντάλτα- Ανδριτσοπολου».16-Φεβ.1977. «Οι φιλόλογοι εις σύσκεψιν μετα του κ. Εποπτου από 13 έως 1430 μ.μ. Το απόγευμα εις την αίθουσαν τελετών εγένετο συγκέντρωσης γονέων και κηδεμόνων και ομιλία από τον κ. Επόπτου με θέμα: «Ο ρόλος των γονέων σήμερα. Επακολούθησε συζήτησης και έπειτα εδόθησαν οι έλεγχοι προόδου Α' τετραμήνου»

επιστήμης στη χώρα μας, ενώ η καθημερινή του παρουσία και η προσωπική του ενασχόληση με τα ζητήματα του σχολείου ανέδειξαν το υψηλό αίσθημα ευθύνης και την αφοσίωσή του στην εκπαιδευτική πρόοδο. Σε αυτή τη λειτουργία ο Μαρκαντώνης ευθυγραμμίστηκε με τον πρώτιστο σκοπό της ίδρυσης του Σχολείου και τις αρχές των προκατόχων του εποπτών σύμφωνα με τους οποίους το ΠΣΠΑ «αποσκοπούσε αφενός στην πρακτική άσκηση των πτυχιούχων των καθηγητικών σχολών – οι οποίοι ήταν παιδαγωγικά ακατάριστοι – και των μετεκπαιδευόμενων στο Πανεπιστήμιο δημοδιδασκάλων, και αφετέρου στην προαγωγή της παιδαγωγικής έρευνας, με ψυχολογικές παρατηρήσεις, σωματικές μετρήσεις, διεξαγωγή πειραμάτων»³²⁷, αλλά ο Επόπτης του Πειραματικού Σχολείου Αθηνών (ΠΣΠΑ), Ιωάννης Μαρκαντώνης, άφησε ένα διακριτό και σημαντικό αποτύπωμα, τόσο στη θεωρία όσο και στην πρακτική των εκπαιδευτικών θεμάτων. Μέσω της θητείας του, κατόρθωσε να εισαγάγει νέες, καινοτόμες προσεγγίσεις που ανανέωσαν και εκσυγχρόνισαν την εκπαιδευτική διαδικασία. Ο Μαρκαντώνης συνδύασε τη βαθιά του γνώση και εμπειρία και την παιδευτική παράδοση του «Πειραματικού» με μια πρωτοποριακή αντίληψη για την Παιδαγωγική και τη Διδακτική προωθώντας ανανεωτικές πειραματικές διδακτικές μεθόδους διδασκαλίας που εστίαζαν στη βιωματική μαθηση, την αλληλεπίδραση διδασκόντων διδασκομένων και τη δημιουργικότητα των μαθητών³²⁸.

Η συμβολή του στη διαμόρφωση μιας σύγχρονης, προοδευτικής εκπαιδευτικής πολιτικής υπήρξε καθοριστική, επηρεάζοντας θετικά την εκπαιδευτική κοινότητα και αποτελώντας πρότυπο για τους μετέπειτα από αυτόν σύγχρονους εκπαιδευτικούς. Οφείλουμε να υπογραμμίσουμε ότι ο Καθηγητής Ιωάννης Μαρκαντώνης που διατέλεσε Επόπτης του Πειραματικού Σχολείου του Πανεπιστημίου Αθηνών για μια σχεδόν εικοσαετία διαμόρφωσε μια προσωπική καθαρά αντίληψη για το ρόλο, το έργο και τη δραστηριότητα του Επόπτη Καθηγητή στο ΠΣΠΑ.

Ο Ιωάννης Μαρκαντώνης, μέσα από τον ρόλο του, ως Επόπτης του Πειραματικού Σχολείου του Πανεπιστημίου Αθηνών, διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στην εκπαιδευτική πορεία του σχολείου και συνέβαλε ουσιαστικά στην πρόοδό του. Για είκοσι χρόνια ηγήθηκε του Πειραματικού Σχολείου, προσφέροντας την

³²⁷Αρχείο GR_PSPA - Ιστορικό Αρχείο Πειραματικού Σχολείου Πανεπιστημίου Αθηνών, 1929-2001 και ειδικότερα Όμιλος Ιστορικού Αρχείου Π.Σ.Π.Α. Νίκος Ανδριώτης, εκπαιδευτικός Γιώργος Δουλφής, εκπαιδευτικός Κατερίνα Κυριακού, εκπαιδευτικός

³²⁸Πρβλ. Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, Πρόλογος Επόπτη ΠΣΠΑ στο: Ευη Σκληράκη, Οδοιπορικό μέσα στο χρόνο..ό.π.σ.10.

καθοδήγησή του με γνώμονα τις εκπαιδευτικές καινοτομίες και τις ανανεωτικές εκπαιδευτικές πρακτικές³²⁹. Ο Μαρκαντώνης έβλεπε τον ρόλο του Επόπτη ως τον «κυβερνήτη» ενός πλοίου, όπου ο Διευθυντής ήταν ο πλοηγός. Ειδικότερα περιγράφει το Πειραματικό Σχολείο, ως ένα «πλοίο» που διήλθε μια μακροχρόνια πορεία μέσα από εκπαιδευτικές, κοινωνικές, και ιδεολογικοπολιτικές αναταραχές και συγκρούσεις, φέρνοντας την εκπαιδευτική κοινότητα στην πρώτη γραμμή των εξελίξεων για χρόνια. Αυτούς τους κλυδωνισμούς αντιμετώπισε και ο ίδιος, όταν παρα τη σθεναρή αντίστασή του τον Δεκέμβριο του 1982, το Πειραματικό Σχολείο έχασε την αυτονομία και την πανεπιστημιακή ταυτότητά του με την κατάργηση των Γενικών Επιθεωρήσεων και την υπαγωγή του στη Διεύθυνσεις Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Αθηνών. Αυτό είχε δυσμενείς επιπτώσεις, παρότι γνώρισε διοικητική άνθηση και στενή συνεργασία των φορέων του σχολείου και των καθηγητών του Ε.Π.Π. κατά την περίοδο 1986-1990. Το 1986-1987, το ενιαίο Πειραματικό Σχολείο καταργήθηκε ουσιαστικά με την απόσπαση των Δημοτικών του. Από το 1992-1993, παραβιάστηκε ο κλειστός αριθμός των μαθητών και το μικρό διδακτήριο έφθασε να φιλοξενεί 538 μαθητές το 1995-1996³³⁰.

Παρά ταύτα υπό την εποπτεία του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη το Πειραματικό σχολείο, υιοθέτησε θεμελιώδεις αρχές, όπως η αυτενέργεια, η ολική μόρφωση της προσωπικότητας, η εξατομικευμένη διδασκαλία και ο διάλογος στο πλαίσιο των μαθητικών κοινοτήτων. Η σχολική ζωή οργανώθηκε μέσα από τη συνεργασία διδασκόντων και διδασκομένων, ξεπερνώντας τα όρια της παραδοσιακής διδασκαλίας και επεκτεινόμενη σε ποικίλες δραστηριότητες όπως σχολικές γιορτές, μαθητικά περιοδικά, εκδρομές και μορφωτικές επισκέψεις. Το Πειραματικό Σχολείο αναδείχθηκε σε σημείο αναφοράς για το εκπαιδευτικό σύστημα της Ελλάδας, συνεχίζοντας να διαδραματίζει πρωτεύοντα ρόλο και να λαμβάνει αξιόλογα πειραματικά και διδακτικά εγχειρήματα υπό την επιστημονική ευθύνη και καθοδήγηση του Επόπτη του. Προσωπικότητες που διαμόρφωσαν την σύγχρονη Ελλάδα υπήρξαν μαθητές του Πειραματικού, ενισχύοντας την αναγνώριση του σχολείου, ως έναν σταθμό στην εκπαιδευτική πορεία της χώρας³³¹. Ο Σύλλογος Διδασκόντων για την 1η Φάση της ΣΤ' Περιόδου λειτουργίας του (1975-

³²⁹ Βλ. και Πρβλ. Σύλλογος Αποφοίτων, «Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΜΑΣ», 1η Φάση της ΣΤ' Περιόδου λειτουργίας του ΠΣΠΑ (1975-1982) στο: <https://www.pspa.gr/istoria/Προσβαση> 12-1-25.

³³⁰ Πρβλ. « Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΜΑΣ», Σύλλογος Αποφοίτων...ό. π. στο ίδιο.

³³¹ Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, Πρόλογος Επόπτη ΠΣΠΑ στο: Ευη Σκληράκη, Οδοιπορικό μέσα στο χρόνο.. ό. π. στο ίδιο.

1982) που είχε ο Μαρκαντώνης την Εποπτεία αποτύπωσε ως εξής τη δράση του στο ΠΣΠΑ. «Δοκιμάστηκαν, με την καθοδήγηση του Επόπτη, νέα ερευνητικά προγράμματα διδασκαλίας για την προαγωγή της αισθητικής αγωγής και για την καλλιέργεια της γλωσσομάθειας». Ακόμη ξεκίνησε να λειτουργεί από το σχολικό έτος 1976-1977, μετά από πρόταση του Επόπτη, παράλληλα με το τμήμα αρρένων και το μικτό τμήμα, δίνοντας τη δυνατότητα σε όλους τους μαθητές του Δημοτικού (αγόρια και κορίτσια) να συνεχίσουν τη φοίτησή τους στο Γυμνάσιο. Οι φοιτητές, χωρισμένοι σε ομάδες και συνοδευόμενοι από επιστημονικούς συνεργάτες του Ε.Π.Π., παρακολούθησαν σειρά μαθημάτων του επιστημονικού τους κλάδου και αξιολόγησαν το διδακτικό έργο των καθηγητών του Σχολείου. Από το σχολικό έτος 1977-1978, σε συνεργασία με τον Σύλλογο γονέων και κηδεμόνων, εγκαινιάστηκε ο νέος θεσμός της «Σειράς διαλέξεων» με στόχο να εξελιχθεί σε πρότυπη Σχολή Γονέων.³³²

Από τα παραπάνω προκύπτει, ότι η παιδαγωγική καθοδήγηση του Επόπτη Μαρκαντώνη στο ιστορικό Πειραματικό Σχολείο Αθηνών στήριξε την εκπαιδευτική κοινότητα σε καινοτόμες μεθόδους, διεπιστημονική συνεργασία και ενεργή συμμετοχή μαθητών, γονέων και μελών της ακαδημαϊκής κοινότητας, θέτοντας πρότυπα ποιότητας και συμμετοχικότητας. Αναδείχθηκε υποδειγματικός επόπτης, επιδεικνύοντας ακούραστη δέσμευση στην καινοτομία και την αναβάθμιση της διδακτικής πρακτικής. Η συνεπής επιδίωξη της αριστείας και η έμφυτη ικανότητά του να συντονίζει και να εμπνέει όλους τους εμπλεκόμενους καθιστούν τη λειτουργία του μοναδικό σημείο αναφοράς στην εκπαιδευτική ιστορία του σχολείου.

³³²Σύλλογος Αποφοίτων... « Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΜΑΣ», ό. π. στο ίδιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΡΑΞΗ ΚΑΙ ΟΙ ΒΑΣΙΚΟΤΕΡΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΣΚΕΨΗΣ ΚΑΙ ΠΡΑΞΗΣ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΙΩΑΝΝΗ ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΗ.

Στο παρόν κεφάλαιο στρεφόμαστε στην εκπαιδευτική πράξη και στους πρωτοπόρους παιδαγωγικούς προσανατολισμούς του καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη. Πρώτος άξονας αποτελεί η διερεύνηση των θεωρητικών του θέσεων για τον προσανατολισμό της εκπαίδευσης και της διδασκαλίας, καθώς και το περιεχόμενο της σχολικής διδασκαλίας. Στο δεύτερο τμήμα εστιάζουμε στην επιστημονική και παιδαγωγική μόρφωση των εκπαιδευτικών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και στη συμβολή του Μαρκαντώνη στη βελτίωση των σπουδών τους. Τρίτος άξονας αφορά τις αντιλήψεις του για τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών στην οικογένεια, τις σχέσεις των κοινωνικών φορέων και τις προϋποθέσεις για μια «Παιδεία ειρήνης». Κάθε ενότητα συνθέτει θεωρητική θεώρηση και πρακτικές εφαρμογές, αναδεικνύοντας τη μεταμορφωτική δυναμική της μαθητοκεντρικής προσέγγισης. Η ανάλυση των θέσεων για τους παιδαγωγικούς προσανατολισμούς φέρνει στο προσκήνιο την καινοτομία της εκπαιδευτικής πρότασης του Μαρκαντώνη. Η διερεύνηση της επαγγελματικής κατάρτισης των εκπαιδευτικών φωτίζει τις μεθόδους ενίσχυσης της διδακτικής ικανότητας και της συνεχούς επιμόρφωσης. Η ενότητα για την οικογενειακή αγωγή και την «Παιδεία ειρήνης» συνδέει την εκπαιδευτική εμπειρία με την κοινωνική συνοχή και την ειρηνική συνύπαρξη. Ως σύνολο, το κεφάλαιο αυτό επιδιώκει να τεκμηριώσει την πολύπλευρη προσέγγιση του Ιωάννη Μαρκαντώνη, που αρθρώνει αρμονικά θεωρία και πράξη. Η συστηματική δομή αναδεικνύει την ενότητα του εκπαιδευτικού έργου και υποδεικνύει νέους δρόμους για τη σύγχρονη παιδαγωγική θεωρία και πράξη.

1. Οι Προσανατολισμοί της εκπαίδευσης γενικότερα και της διδασκαλίας ειδικότερα κατά τον Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη και το περιεχόμενο της σχολικής διδασκαλίας.

Στην πρώτη ενότητα αναλύουμε τους βασικούς προσανατολισμούς της εκπαιδευτικής και διδακτικής σκέψης του καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη, με στόχο την τεκμηρίωση του θεωρητικού πλαισίου πάνω στο οποίο εδράζεται η σχολική πράξη. Πρώτα, διερευνούμε τις γενικές του θέσεις για τον προσανατολισμό της εκπαίδευσης, στη συνέχεια εκθέτουμε τις αρχές που διέπουν τις παιδαγωγικές του

επιλογές στη διδασκαλία, και τέλος αποτυπώνουμε τις αντιλήψεις του σχετικά με το περιεχόμενο της σχολικής διδασκαλίας.

1.1. Οι θέσεις του για τους προσανατολισμούς της Εκπαίδευσης.

Οι προσανατολισμοί της εκπαίδευσης και αγωγής συγκροτούν το σύνολο των θεμελιωδών κατευθύνσεων, αξιών και σκοπών που καθορίζουν τον προσανατολισμό του εκπαιδευτικού έργου και της παιδαγωγικής πράξης· δεν πρόκειται για στατικούς δείκτες, αλλά για δυναμικές οντότητες που διαμορφώνονται διαλεκτικά από τις κοινωνικές, πολιτισμικές και πολιτικές συνθήκες κάθε εποχής.³³³

Οι προσανατολισμοί της εκπαίδευσης και αγωγής αποτελούν ειδικότερα στοιχεία της Παιδαγωγικής, ενσωματώνοντας βασικές θεωρητικές αρχές και πρακτικές της Διδακτικής³³⁴. Η διδακτική ως εφαρμοσμένη επιστήμη της «παιδαγωγούσης διδασκαλίας» έχει ως αντικείμενο της τα προβλήματα της διδασκαλίας, όπως οι σκοποί το περιεχόμενο η μεθοδολογία, όπως αυτά περιγράφονται σε παραδοσιακά συγγράμματα της.³³⁵ Από την εποχή του W. Ratichiu (1571-1635), ο οποίος χρησιμοποίησε για πρώτη φορά τον όρο Διδακτική και του J. Comeniu (1592-1670) ο οποίος έγραψε το πρώτο βιβλίο της Διδακτικής με τίτλο «Didactica Magna» η Διδακτική ως κλάδος της Παιδαγωγικής επιστήμης, διέγραψε τη δική της πορεία στον ευρωπαϊκό, διεθνή και το δικό μας ελληνικό χώρο. Η αγωγή, ως μεθοδική επίδραση από άνθρωπο σε άνθρωπο, στοχεύει τόσο στη διαμόρφωση της προσωπικότητας όσο και στη μετάδοση της πολιτισμικής κληρονομιάς και στην κοινωνική ένταξη του υποκειμένου. Οι σκοποί εξ άλλου της αγωγής αποτελούν τους δείκτες προσανατολισμού της.³³⁶ Στο λήμμα «Οι σκοποί της αγωγής» της Εγκυκλοπαίδειας Πάπυρος Larousse Britannica, ο Ιωάννης Μαρκαντώνης προσεγγίζει την αγωγή ως πολυδιάστατη διαδικασία· η «μεθοδική επίδραση» αυτής συναρτάται με πολλαπλούς σκοπούς, οι οποίοι «στοχεύουν στη δομή της προσωπικότητας που άγονται σε συνεχή αναφορά με το περιβάλλον και αναφέρονται στην πρόθεση του άγοντος και στη θέληση των εκφραστών της

³³³ John Dewey, *Experience and Education* (New York: Macmillan, 1938), 15–20

³³⁴ Ηλία Ματσαγγούρα. Διδακτική. Θεωρία και Πράξη. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη 2017.σ.45

³³⁵ Ιωάννη Β. Κογκουλη, *Διδακτική του μαθήματος των Θρησκευτικών, παιδείας και ελληνορθόδοξης κληρονομιάς στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*, Κυριακίδη IKE, Θεσσαλονίκη 2014, σ.52.

³³⁶ Ιωάννη Β. Κογκουλη, *Εισαγωγή στην παιδαγωγική*,... ό. π. στο ίδιο, σ.277.

πολιτειακής εξουσίας μιας κοινότητας, ώστε να ανήκουν σε αυτήν τα άτομα».³³⁷ Κατά τον Μαρκαντώνη, οι πρωταρχικοί στόχοι είναι: α) η ανάπτυξη βασικών αρχών και αξιών· β) η μεταβίβαση των μορφωτικών αγαθών της ομαδικής, εθνικής ή πανανθρώπινης πολιτιστικής κληρονομιάς· γ) η μύηση σε παραδεκτούς τρόπους ζωής, σκέψης και δράσης· δ) η αποτελεσματική ενθάρρυνση σε περιπτώσεις ψυχοσωματικών βλαβών³³⁸. Από σκοποθετική άποψη, η επίδραση της αγωγής οργανώνεται γύρω σε τρεις κεντρικές διαστάσεις: πρώτον, την επιστημονικά έγκυρη υποστήριξη για την υγιή ανάπτυξη των παιδιών και των εφήβων· δεύτερον, την συστηματικά οργανωμένη βοήθεια της κοινότητας για σωστή κοινωνική ένταξη και οικείωση με τα πολιτιστικά αγαθά· τρίτον, τη διαμόρφωση στέρεας προσωπικότητας με ικανότητα υπέρβασης των ποικίλων κρίσεων.³³⁹

Με αυτό το τρίπτυχο, ο Μαρκαντώνης συνθέτει ανθρώπινα, κοινωνικά και επιστημονικά κριτήρια, επιδιώκοντας μια ισορροπία μεταξύ της προστασίας του ατόμου και της ένταξής του στο συλλογικό πλαίσιο. Ο καθορισμός και ο σαφής διαχωρισμός των όρων καθίσταται εξίσου σημαντικός για την κατανόηση της σκοποθεσίας. Κατά τον Μαρκαντώνη, το μορφωτικό ιδεώδες αποτελεί τον γενικό προσανατολισμό της αγωγής (π.χ. ο χριστιανός ιππότης στον Μεσαίωνα ή ο τεχνικο-οικονομικός άνθρωπος του τέλους του 19ου αιώνα),³⁴⁰ ενώ το πρότυπο ή υπόδειγμα ανθρώπου ενσαρκώνει συγκεκριμένα αυτό το ιδεώδες (π.χ. ο εθνικός ήρωας ή ο κομμουνιστικός άνθρωπος).³⁴¹ Ο όρος κατευθυντήρια εικόνα χειρίζεται τη στάση και συμπεριφορά κάτω από ειδικές περιστάσεις – έννοια που καθιερώθηκε στην παιδαγωγική από το 1954.³⁴² – και οι κοινωνικοπολιτισμικοί κανόνες λειτουργούν ως υπερκείμενο πλαίσιο των σκοπών της αγωγής.³⁴³ Οι προσανατολισμοί της αγωγής, κατά τον Μαρκαντώνη, δεν είναι αμετάβλητοι· εξαρτώνται από τις πρωτογενείς ανάγκες των ατόμων και των κοινωνιών, όπως επίσης από την οικολογική και κοινωνικοπολιτισμική πραγματικότητα· σε φάσεις συστημικής κρίσης, μάλιστα, κρίνεται αναγκαία η ριζική αναμόρφωση της σκοποθεσίας, η οποία τότε

³³⁷ Ιωάννης Μαρκαντώνης, «Οι σκοποί της αγωγής», στο Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Larousse Britannica, τόμ. 2 (Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος, 2006), 139

³³⁸ Ο. π., 139

³³⁹ Ο. π., 139–40.

³⁴⁰ Ο. π., 140.

³⁴¹ Ο. π., 140.

³⁴² Για την καθιέρωση του όρου βλ. Jerome Bruner, *The Process of Education* (Cambridge: Harvard University Press, 1960), 45–50

³⁴³ Ιωάννη Μαρκαντώνη, «Οι σκοποί της αγωγής», ό.π. στο ίδιο, σ. 140.

αποκρυσταλλώνεται είτε σε συντηρητική-παραδοσιακή είτε σε νεωτεριστική-προοδευτική κατεύθυνση.³⁴⁴ Το εύρος και η εμβάθυνση της θεωρίας του Μαρκαντώνη αποκτούν επιχειρηματολογικό βάθος, όταν συνδιαλεχθούν με άλλες σύγχρονες παιδαγωγικές προσεγγίσεις. Ο John Dewey έχει υποστηρίξει, ότι «η εκπαίδευση δεν είναι προετοιμασία για τη ζωή· είναι η ίδια η ζωή», αναδεικνύοντας τη βιωματική μάθηση και την ενεργό συμμετοχή ως πυλώνες της αναπτυξιακής διαδικασίας.³⁴⁵

Η θέση αυτή συμπληρώνει την επιστημονικά έγκυρη υποστήριξη, που ο Μαρκαντώνης θεωρεί αναγκαία για την ασφάλεια και την υγεία των μαθητών.³⁴⁶ Τοποθετεί με αυτό τον τρόπο στο επίκεντρο της εκπαιδευτικής διαδικασίας τον μαθητή, λαμβάνοντας υπόψη τις δυνατότητες και τα ενδιαφέροντά του, και εντάσσεται στο ρεύμα της σύγχρονης παιδαγωγικής, η οποία χαρακτηρίζεται από παιδοκεντρικότητα, θεωρώντας τον μαθητή ως αυτόνομη και μοναδική προσωπικότητα.³⁴⁷ Ο Paulo Freire, με την κριτική του στην τραπεζική παιδαγωγική και την ανάδειξη της συνειδητοποίησης (realization US) μέσω διαλόγου, τροφοδοτεί την άποψη του Μαρκαντώνη για διαμόρφωση στέρεας προσωπικότητας αρκετά ανθεκτικής σε ψυχοκοινωνικές κρίσεις.³⁴⁸ Ο Jerome Bruner, τέλος, με τη θεωρία της σπειροειδούς μάθησης και της πολιτισμικής διάστασης της γνώσης, παρέχει θεωρητικό υπόβαθρο στο τρίπτυχο μάθηση-πολιτισμός-πρόσωπο του Μαρκαντώνη.³⁴⁹ Σε πρόσθετο επίπεδο, η κοινωνικοπολιτισμική θεωρία του Lev Vygotsky,³⁵⁰ η πρόταση για «αποσχολειοποίηση» του Ivan Illich³⁵¹ και η κριτική του Gert Biesta στην υπερεστίαση σε μετρήσιμους στόχους³⁵² διασταυρώνονται με τις κατευθύνσεις του Μαρκαντώνη, αναδεικνύοντας ταυτόχρονα τα όρια, τόσο της απορρύθμισης όσο και της υπερρύθμισης στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Η ισορροπία που προτείνει ο Μαρκαντώνης, ανάμεσα στην ελευθερία και την κοινότητα, στην καινοτομία και τη συνέχεια, συνιστά ένα ολοκληρωμένο και

³⁴⁴ Ο. π., 140.

³⁴⁵ Dewey, *Experience and Education*, ό,π', στο ίδιο, σ. 17.

³⁴⁶ Ιωάννης Μαρκαντώνης, «Οι σκοποί της αγωγής», ό. π. στο ίδιο, σ. 139.

³⁴⁷ Ιωάννη Β. Κογκουλη, *Διδακτική του μαθήματος των Θρησκευτικών*,... ό. π. στο ίδιο, σ. 55.

³⁴⁸ Paulo Freire, *Pedagogy of the Oppressed* (New York: Herder and Herder, 1970), 72–75.

³⁴⁹ Jerome Bruner, *The Process of Education*, 47–49

³⁵⁰ Lev Vygotsky, *Thought and Language*, μετάφ. E. Hanfmann & G. Vakar (Cambridge, MA: MIT Press, 1962), 57–60.

³⁵¹ Ivan Illich, *Deschooling Society* (New York: Harper & Row, 1971), 26–30.

³⁵² Gert Biesta, *Good Education in an Age of Measurement: Ethics, Politics, Democracy* (Boulder, CO: Paradigm Publishers, 2010), 15–20.

ανθρωποκεντρικό πλαίσιο δράσης. Ειδικότερα ο εκπαιδευτικός προσανατολισμός του Μαρκαντώνη εκφράζεται μέσω των τεσσάρων γενικών σκοπών του – υλικός, μορφολογικός ή ειδολογικός, ηθικός και κοινωνικός – που καλύπτουν όλο το φάσμα της προσωπικότητας³⁵³. Ο υλικός σκοπός αντιστοιχεί στο γνωστικό πεδίο της ταξινομίας του Bloom (επίπεδα Γνώσης και Κατανόησης). Ο μορφολογικός ή ιδεολογικός σκοπός συνδέεται επίσης με το γνωστικό πεδίο, αγγίζοντας λειτουργίες Ανάλυσης και Σύνθεσης. Ο ηθικός σκοπός ταυτίζεται με το συναισθηματικό πεδίο, προωθώντας τα στάδια Απόκρισης και Εκτίμησης. Ο κοινωνικός σκοπός εδράζεται στο συναισθηματικό πεδίο, στο στάδιο εσωτερίκευσης αξιών. Κάθε διδασκαλία κάθε μαθήματος κατά Μαρκαντώνη οφείλει να ενσωματώνει όλους τους γνωστικούς και συναισθηματικούς στόχους, ώστε να επιτυγχάνεται η ολιστική διαμόρφωση της προσωπικότητας. Παράλληλα, η διδασκαλία εμπλέκει ψυχοκινητικές δεξιότητες (Μίμηση μέχρι Αυτονομία) σύμφωνα με τον τρίτο τομέα του Bloom.

Μέσα από αυτήν την ολιστική προσέγγιση η εκπαιδευτική πρόθεση του Μαρκαντώνη εναρμονίζεται με τη συστηματική επίτευξη των διδακτικών στόχων της ταξινομίας του Bloom.³⁵⁴ Η σαφής αντιστοίχιση των σκοπών του Μαρκαντώνη με τα γνωστικά, συναισθηματικά και ψυχοκινητικά επίπεδα του Bloom ενισχύει τη συνοχή της διδακτικής μεθοδολογίας· τέτοια διασύνδεση διασφαλίζει την ολοκληρωμένη ανάπτυξη του μαθητή εντός μιας κοινότητας ενεργής συμμετοχής.

Οι αρχές του Ιωάννη Μαρκαντώνη για τη διδακτική αναδεικνύουν την ανάγκη πολύπλευρης –επιστημονικής, καλλιτεχνικής και τεχνικής– θεώρησης της διδασκαλίας. Η έμφαση στην «συνάντηση» μαθητή και κόσμου εισάγει μια δυναμική διάσταση, όπου η μάθηση γίνεται βιωματική και μετασχηματιστική. Η σύζευξη αυτών των θεωρήσεων με τη δουλειά κλασικών και σύγχρονων διδακτολόγων προσφέρει ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο για το μέλλον της εκπαίδευσης.

Συνοψίζοντας, οι θέσεις του Ιωάννη Μαρκαντώνη για τους σκοπούς και τους προσανατολισμούς της αγωγής οριοθετούν ένα θεωρητικό οικοδόμημα, όπου η εκπαίδευση αντιμετωπίζεται ως ζωντανός, διαρκώς εξελισσόμενος βιολογικο-κοινωνικός οργανισμός. Η έμφαση στη διασύνδεση προσωπικότητας και κοινωνίας, σε συνδυασμό με τη διαλεκτική σχέση με τις σύγχρονες παιδαγωγικές θεωρίες,

³⁵³Ιωάννη Μαρκαντώνη, Ανθρωπαγωγική Παιδαγωγικοί ψυχολογία και Διδακτική...ο.π.σ.290.

³⁵⁴ Bloom, Benjamin S., Max D. Engelhart, Edward J. Furst, Walker H. Hill, and David R. Krathwohl. 1956. Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals. Handbook I: Cognitive Domain. New York: David McKay Company, 21–35.

καθιστά την αγωγή πράξη ελευθερίας, πολιτισμικής συνέχειας και κοινωνικής υπευθυνότητας.

1.2. Οι αρχές του Ιωάννη Μαρκαντώνη για τους προσανατολισμούς της διδασκαλίας γενικότερα

Η έκφραση «προσανατολισμός της διδασκαλίας» ή «διδακτική σκοποθεσία γενικά και ειδικά», δηλώνει τη συμπεριφορά εκείνη που επιδιώκουμε να είναι σε θέση οι μαθητές να παρουσιάζουν μετά την παρακολούθηση ενός κύκλου διδακτικών βιωμάτων και εμπειριών»³⁵⁵. Οι διδακτικοί στόχοι πρέπει να είναι **σαφώς διατυπωμένοι, μετρήσιμοι και επικεντρωμένοι στη συμπεριφορά του μαθητή**. Δηλαδή, κάθε στόχος πρέπει να περιγράφει: **Τη συμπεριφορά που αναμένεται να επιδείξει ο μαθητής** (π.χ. "να λύσει", "να αναγνωρίσει"). **Τις συνθήκες** υπό τις οποίες θα επιτελεστεί η συμπεριφορά. **Το κριτήριο επιτυχίας**, δηλαδή το επίπεδο απόδοσης που θεωρείται αποδεκτό. Αυτή η προσέγγιση είναι γνωστή ως **συμπεριφοριστική διατύπωση στόχων** και αποτέλεσε σημείο αναφοράς για την ανάπτυξη προγραμμάτων σπουδών και αξιολόγησης.³⁵⁶ Είναι κατανοητό ότι κάθε διδακτικός προσανατολισμός ή στόχος της διδασκαλίας πρέπει: Να περιγράφει ρητά **τι** θα κάνει ο μαθητής (behavior). Να διευκρινίζει **υπό ποιες συνθήκες** (conditions) και να θέτει το **επίπεδο επιτυχίας** (criterion). Ο απώτερος σκοπός της διδακτικής μεθοδολογίας στο σχολείο είναι η συστηματική διαμόρφωση γνώσεων, δεξιοτήτων και στάσεων που καλλιεργούν την αυτονομία, την κριτική σκέψη και το πάθος για δια βίου μάθηση.³⁵⁷ Οι αρχές προσανατολισμού της διδασκαλίας του Ιωάννη Μαρκαντώνη θεμελιώνονται στην τριπλή διάσταση της επιστήμης, της τέχνης και της τεχνικής, επιδιώκοντας την ισόρροπη σύνδεση θεωρίας και πράξης στον εκπαιδευτικό χώρο.³⁵⁸ Κεντρική θέση κατέχει η έννοια της «**συνάντησης**»: η μάθηση εννοείται ως ολική μέθεξη του υποκειμένου με το ιστορικό, πνευματικό, κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον του.³⁵⁹ Αυτή η συνάντηση δεν είναι τυχαία συνεύρεση, αλλά συγκινησιακή και ψυχοβιολογική εμπλοκή, που μετατρέπει τη γνώση σε βιωματική

³⁵⁵ Robert F. Mager, *Preparing Instructional Objectives* (Belmont, CA: Fearon Publishers, 1962), p.3.

³⁵⁶ Robert F. Mager, *Preparing Instructional o .p.στο ίδιο, p.13.*

³⁵⁷ Dewey, John. *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*. New York: The Macmillan Company, 1916, pp. 45–46.

³⁵⁸ Ιωάννη Μαρκαντώνη, *Ανθρωπαγωγική Παιδαγωγική Ψυχολογία και Διδακτική*, ο. π. στο ίδιο σ.285

³⁵⁹ E. Weniger, *Didaktische Voraussetzungen der Methode in der Schule* (Μόναχο: [εκδότης], 1963).

εμπειρία.³⁶⁰ Οι διδακτικές μέθοδοι οργανώνονται με γνώμονα τέσσερις γενικούς προσανατολισμούς: τον υλικό (εμπλουτισμός γνώσεων), τον μορφολογικό (ανάπτυξη αισθητικής και λογικής δομής), τον ηθικό (καλλιέργεια αξιών) και τον κοινωνικό (συλλογική δράση). Ο σχεδιασμός μαθήματος ξεκινά με σαφείς εκπαιδευτικούς στόχους, συνεχίζεται με βιωματικές δραστηριότητες και ολοκληρώνεται με αναστοχαστική αξιολόγηση μαθητών και διδασκόντων. Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην ενεργό συμμετοχή του μαθητή, στις συνεργατικές μεθόδους και στην ελευθερία ανακάλυψης, προάγοντας την κριτική σκέψη και τη δημιουργικότητα. Η τεχνική διάσταση αξιοποιεί οπτικοακουστικά και ψηφιακά μέσα ως μέσο υποστήριξης, όχι ως αυτοσκοπό, διασφαλίζοντας έτσι την παιδαγωγική συνοχή.³⁶¹

Κατά μια άλλη θέση του Μαρκαντώνη η συστηματική και αποτελεσματική διδασκαλία κάθε μαθήματος θα πρέπει να καλύπτει ολόκληρο το φάσμα των διαστάσεων της προσωπικότητας των μαθητών. Το σύστημα ταξινόμησης των διδακτικών μονάδων οφείλει να ανταποκρίνεται στην ψυχική δομή της προσωπικότητας, όπως αυτή παρουσιάζεται στην πλατωνική θεωρία του τρισυπόστατου της ανθρώπινης ψυχής (λογιστικόν, θυμοειδές, επιθυμητικόν).³⁶² Η διδακτική πράξη ορίζεται ως διαλογική και αναστοχαστική διαδικασία, ανοικτή στην καινοτομία και στην προσαρμογή νέων μεθόδων. Με αυτόν τον τρόπο, η παιδαγωγική Μαρκαντώνη αναδεικνύει τη διδασκαλία ως εξελισσόμενο, ολιστικό μοντέλο μάθησης, ικανό να διαμορφώνει ολοκληρωμένες προσωπικότητες.³⁶³

Ο Μαρκαντωνης από τον διορισμό του το 1954 ως επιστημονικός βοηθός στο «Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής» (ΕΠΠ) μέχρι και την αφυπηρέτησή του από το Πανεπιστήμιο, υπηρέτησε με αφοσίωση και όραμα το Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Αθηνών (ΠΣΠΑ), το οποίο αποτέλεσε για τον ίδιο ένα ζωντανό εργαστήριο καινοτομίας στην ελληνική εκπαίδευση. Υπό την εμπνευσμένη καθοδήγησή του, ο σχολικός χώρος και η σχολική τάξη μεταμορφώθηκαν σε πεδία δημιουργικής σύμπραξης καθηγητών, φοιτητών και ερευνητών, όπου, στηριζόμενοι σε παιδαγωγικές αρχές και ερευνητικά δεδομένα, εισάγονταν, εφαρμόζονταν και αξιολογούνταν σύγχρονα διδακτικά μοντέλα μάθησης και διδασκαλίας. Μέσα από

³⁶⁰ Ιωάννη Μαρκαντώνη, Παραδόσεις Ιστορίας της Παιδείας, ο. π. στο ίδιο σ. 208

³⁶¹ Ιωάννη Μαρκαντώνη, Ανθρωπαγωγική Παιδαγωγική Ψυχολογία και Διδακτική, ο. π. στο ίδιο σ.285.

³⁶² Ιωάννη Μαρκαντώνη, Ανθρωπαγωγική Παιδαγωγική Ψυχολογία και Διδακτική, ο. π. στο ίδιο σ.297 και Πλάτων. Πολιτεία (The Republic). Βιβλίο Δ', 439d–441c.

³⁶³ E. Weniger, Didaktische Voraussetzungen der Methode,ό.π.στο ίδιο,

αυτή τη διαδικασία, το σχολείο εξελίχθηκε σε πυρήνα παιδαγωγικής ανανέωσης και ερευνητικής δράσης.³⁶⁴

Ένας από τους βασικούς προσανατολισμούς που ενθάρρυνε ο Μαρκαντώνης ήταν η υλοποίηση μακροχρόνιων, διεπιστημονικών-διαθεματικών θεματικών έργων (projects).³⁶⁵ Αυτά τα projects συνδύαζαν τη φιλολογική και επιστημονική έρευνα με τις τέχνες, την κοινωνική-περιβαλλοντική δράση, και τον **ελεύθερο, δημιουργικό διάλογο** στο πλαίσιο των μαθητικών κοινοτήτων τα οποία συνδύαζαν τη φιλολογική και επιστημονική έρευνα με τις τέχνες και την κοινωνική δράση. Στα έργα αυτά συμμετείχαν καθηγητές διαφορετικών ειδικοτήτων, καλλιτέχνες και κοινωνικοί φορείς, με ενεργή εμπλοκή των μαθητών σε όλα τα στάδια – από τη σύλληψη και τη μελέτη έως την παραγωγή παραδοτέων (εικαστικά έργα, ψηφιακές δημιουργίες, δημοσιεύσεις) και την παρουσίαση τους σε ανοικτά συνέδρια και εκδηλώσεις του σχολείου. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, καλλιεργήθηκε στους μαθητές η δημιουργικότητα, η συνεργατική μάθηση και η αίσθηση κοινωνικής ευθύνης, αναδεικνύοντας το σχολείο σε κύτταρο πολιτισμού και ενεργού παιδαγωγικού πειραματισμού³⁶⁶.

Όπως ο ίδιος υπογραμμίζει, **όλοι οι Επόπτες σεβάστηκαν και διατήρησαν** τις αρχικές, βασικές παιδαγωγικές, μορφωτικές και διδακτικές αρχές του Πειραματικού Σχολείου.³⁶⁷ Παρά τις **εύλογες διαφοροποιήσεις**, αφαιρέσεις ή προσθήκες που σημειώθηκαν στην πορεία, αυτές οι αρχές **αποδείχθηκαν ανθεκτικές στον χρόνο** και αποτέλεσαν τη σταθερή βάση για την εξέλιξη του Σχολείου.³⁶⁸ Οι δράσεις αυτές υλοποιούνταν στα πλαίσια των μαθητικών κοινοτήτων ή «**βιοτικών κοινοτήτων**» η «**βιοτικών εκτάσεων**» με τη συν απόφαση διδασκόντων και διδασκομένων.³⁶⁹ Η λειτουργία του Πειραματικού Σχολείου Αθηνών επι των ημερών του υπήρξε

³⁶⁴ Ιωάννης Μαρκαντώνης, Πρόλογος στο:Ευη Σκληράκη ο. π. στο ίδιο,σ.9.Ιωάννης Μαρκαντώνης, *Παράρτημα ΠΣΠΑ: Ιστορία και Μεθοδολογία* (Αθήνα: Εκδ. ΠΣΠΑ, 2001), 15–27.

³⁶⁵ Ιωάννης Μαρκαντώνης, Πρόλογος στο:Ευη Σκληράκη ο.π.στο ίδιο,σ.9.

³⁶⁶ 12. Ιωάννης Μαρκαντώνης, Πρόλογος στο:Ευη Σκληράκη ο.π.στο ίδιο,σ.9.Εκπαιδευτικό Υλικό ΠΣΠΑ, «Διεπιστημονικά Έργα 1995–2000,» (Αθήνα: Αρχεία ΠΣΠΑ, 2000), 3–12.

³⁶⁷ 13 Ιωάννης Μαρκαντώνης, Πρόλογος στο:Ευη Σκληράκη, *Οδοιπορικό μέσα στο χρόνο...* ο. π. στο ίδιο,σ.9.

³⁶⁸ Ιωάννης Μαρκαντώνης, Πρόλογος στο:Ευη Σκληράκη, *Οδοιπορικό μέσα στο χρόνο*, ό. π. στο ίδιο,σ.9.

³⁶⁹ 15.Ιωάννης Μαρκαντώνης, Πρόλογος στο:Ευη Σκληράκη, *Οδοιπορικό μέσα στο χρόνο*, ό. π. στο ίδιο,σ.9.

πρωτοποριακή, καθώς οι μαθητές του, **ήδη από την ίδρυσή του** και πολύ πριν την επίσημη καθιέρωση των σχολικών συμβουλίων, **συγκρότησαν μία αυτόνομη και ζωντανή Σχολική Κοινότητα**.³⁷⁰ Μέσω αυτής της Κοινότητας, οι μαθητές **αυτοδιοικούνταν** και αναλάμβαναν ενεργό ρόλο στη σχολική ζωή, φροντίζοντας για ένα ευρύ φάσμα ζητημάτων: από τη διοργάνωση των **εκδρομών** τους και την εξασφάλιση της **καθαριότητας** του κτιρίου, μέχρι τον **συνετισμό** των ατακτούντων και τη διαχείριση της **αυτόνομης μαθητικής βιβλιοθήκης**.³⁷¹ Η μαθητική δράση επισφραγίστηκε και εκδοτικά: από το 1950 έως το 1980, το Σχολείο εξέδιδε τη «**Φωνή του Πειραματικού**», ένα από τα **μακροβιότερα και σημαντικότερα μαθητικά περιοδικά** της ελληνικής εκπαίδευσης.³⁷² Το **καινοτόμο εκπαιδευτικό πρόγραμμα** του Δήμου Αθηναίων «**Το παιδί, η πόλη και τα μνημεία**», το οποίο αποσκοπεί στην **ευαισθητοποίηση της μαθητικής κοινότητας** ως προς την **πολιτιστική κληρονομιά, τον δημόσιο χώρο και την έννοια της ενεργού πολιτεότητας**, εστιάζει σε **βιωματικές δράσεις**. Αυτές περιλαμβάνουν, ενδεικτικά, τη **χαρτογράφηση των αστικών γειτονιών, τη μελέτη των υπαίθριων γλυπτών και την καλλιέργεια δεξιοτήτων παρατήρησης και παρέμβασης** στον αστικό ιστό. Εικάζεται ότι η παιδαγωγική βάση του προγράμματος αντλεί **εμπνεύσεις ή συγγένειες από παλαιότερες εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες**, όπως οι αναφορές του Μαρκαντώνη στις έννοιες των «**βιωτικών κοινοτήτων**» ή των «**βιωτικών εκστάσεων**» του ΠΣΠΑ, καθώς και από το πρόγραμμα «**Πόλη & Περιβάλλον**» που υλοποιήθηκε στο ΠΣΠΑ τον Μάιο του **1999** υπό την εποπτεία του Καθηγητή Γεωργίου Κρουσταλάκη³⁷³.

Η έμφαση στις βιωματικές, διαθεματικές προσεγγίσεις και στη σύνδεση του σχολείου με το άμεσο αστικό περιβάλλον **συνάδει πλήρως με τις αρχές της Κριτικής Παιδαγωγικής και της Εκπαίδευσης για την Ιδιότητα του Ενεργού Πολίτη (Education for Active Citizenship)**, καθώς μετατοπίζει το κέντρο βάρους από την παθητική πρόσληψη γνώσης στην **ενεργό συμμετοχή και τη διεκδίκηση** του δημόσιου χώρου.³⁷⁴ Στο ΠΣΠΑ σε μηνιαία βάση, διοργανώνονται συνεδρίες

³⁷⁰ 16 Σκληράκη (1994), 31-46. Εύη Σκληράκη, Οδοιπορικό μέσα στο χρόνο, ό. π. στο ίδιο, σ.31 και εξής

³⁷¹ 17 Σκληράκη (1994), 31-46. Εύη Σκληράκη, Οδοιπορικό μέσα στο χρόνο, ό. π. στο ίδιο, σ.31 και εξής.

³⁷² 18 Εύη Σκληράκη, Οδοιπορικό μέσα στο χρόνο, ό. π. στο ίδιο, σ.31 και εξής

³⁷³ 19 Σκληράκη (1994), 58-62. Εύη Σκληράκη, Οδοιπορικό μέσα στο χρόνο, ό. π. στο ίδιο, σ.58 και εξής

³⁷⁴ 20 Η παραδοχή αυτή βασίζεται στην κοινή φιλοσοφία της **περιβαλλοντικής και πολιτισμικής εκπαίδευσης** που αναπτύχθηκε στην Ελλάδα στα σχολεία της

εκπαιδευτικών και βιωματικά εργαστήρια με άξονα τα σύγχρονα διδακτικά εργαλεία και τις καινοτόμες παιδαγωγικές μεθοδολογίες.³⁷⁵

Συμπερασματικά προκύπτει ότι οι παιδαγωγικές αρχές του Ιωάννη Μαρκαντώνη θεμελιώνουν μια σύγχρονη, δυναμική και εστιασμένη στον μαθητή προσέγγιση της διδασκαλίας. Μέσα από την έμφαση στη συνάντηση του υποκειμένου με τον κόσμο, την ενεργό εμπλοκή και τον αναστοχασμό, ο Μαρκαντώνης διαμορφώνει ένα παιδαγωγικό πλαίσιο που συνδυάζει θεωρία και πράξη, επιστημονικότητα και δημιουργικότητα. Η διδασκαλία δεν εκλαμβάνεται ως στατική μεταβίβαση γνώσης, αλλά ως διαλογική και βιωματική διαδικασία μάθησης, ανοικτή στην καινοτομία και την προσωπική νοηματοδότηση.

1.3. Οι απόψεις του για το περιεχόμενο της σχολικής διδασκαλίας

Η Διδακτική, ως επιστήμη της διδασκαλίας και της μάθησης σε όλες τις μορφές και βαθμίδες της εκπαίδευσης, περιγράφει και αναλύει όλους τους παράγοντες που αλληλοεπιδρούν και αλληλοεξαρτώνται. Αυτοί περιλαμβάνουν τους διδακτικούς σκοπούς, τις μεθόδους για την επίτευξή τους, τα μέσα διδασκαλίας, τα δρώντα πρόσωπα (ανθρώπινος παράγοντας), τις κοινωνικοπολιτισμικές προϋποθέσεις, καθώς και το περιεχόμενο ή τα αντικείμενα της διδασκαλίας.³⁷⁶ Το περιεχόμενο της σχολικής διδασκαλίας συνιστά το οργανωμένο σύνολο γνώσεων, δεξιοτήτων, στάσεων και αξιών που επιλέγονται και δομούνται με σκοπό τη συστηματική

Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας **Εκπαίδευσης και στο Π.Σ.Π.Α.** του Πανεπιστημίου Αθηνών. Οι έννοιες των «βιωτικών κοινοτήτων/εκστάσεων» (Μαρκαντώνης) και η λογική του προγράμματος «Πόλη & Περιβάλλον» επικεντρώθηκαν στην **οικολογική και κοινωνική διάσταση της μάθησης** εντός του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος, προσεγγίσεις που θεωρούνται προπομπός των σύγχρονων μεθόδων **βιωματικής μάθησης (Experiential Learning)**. Για την παιδαγωγική θεμελίωση της ενεργού πολιτειότητας μέσω της αστικής εξερεύνησης, βλ. χαρακτηριστικά John Dewey, *Experience and Education* (New York: Collier Books, 1938), 61–87. Η χαρτογράφηση και η παρέμβαση στον αστικό ιστό ενισχύουν την **αυτονομία** και την **κριτική σκέψη** των μαθητών, μετατρέποντας την πόλη σε πεδίο μάθησης και πολιτικής δράσης.

³⁷⁵ 21. Σύλλογος Αποφοίτων ΠΣΠΑ, "Η Ιστορία του Σχολείου μας," 1η Φάση (1975-1982) Επόπτης Ιωάννης Μαρκαντωνης, προσπελάστηκε <https://www.pspa.gr/istoria.Προσπέλαση> 1-7-2025. Το σχολείο εφάρμοσε πειραματικά προγράμματα για την αισθητική αγωγή και τη γλωσσομάθεια. Θεσμοθέτησε μικτό τμήμα (1976-1977) εξασφαλίζοντας τη συνέχιση της φοίτησης για όλα τα παιδιά. Συνεργάστηκε με φοιτητές για την αξιολόγηση του διδακτικού έργου και δημιούργησε τη «Σειρά διαλέξεων» (1977-1978) με στόχο να εξελιχθεί σε Σχολή Γονέων.

³⁷⁶ Ιωάννη Β. Κογκούλη, Διδακτική του Μαθήματος των Θρησκευτικών, ...ό. π. στο ίδιο, σ.98.

μάθηση των μαθητών. Ο Ralph W. Tyler ορίζει το περιεχόμενο ως «το σύνολο των εμπειριών που σχεδιάζονται ώστε να προκαλέσουν τη μαθησιακή ανάπτυξη σε συγκεκριμένους τομείς, μέσα σε ένα σχολικό πλαίσιο»³⁷⁷, ενώ ο John I. Goodlad το περιγράφει ως «το θεμελιώδες αντικείμενο του προγράμματος σπουδών, το οποίο καθορίζει τι πρέπει να μάθουν οι μαθητές και με ποια σειρά»³⁷⁸. Οι Hilda Taba και Elliot W. Eisner διευρύνουν τον ορισμό επισημαίνοντας ότι το περιεχόμενο δεν περιορίζεται στην ακαδημαϊκή γνώση· περιλαμβάνει επίσης κριτικές δεξιότητες, δημιουργικότητα και κοινωνικο-συναισθηματικές διαστάσεις³⁷⁹. Η Taba τονίζει το στοιχείο της ιεράρχησης και της προοδευτικότητας στην παρουσίαση των θεμάτων³⁸⁰, ενώ ο Eisner αναδεικνύει την αναγκαιότητα ευελιξίας ώστε να ενσωματώνονται πολιτισμικές και τοπικές ανάγκες³⁸¹. Ο Wolfgang Klafki, βασικός εκπρόσωπος της γερμανικής «κριτικο-εποικοδομητικής» διδακτικής, θεωρεί ότι το περιεχόμενο πρέπει να επιλέγεται με βάση «εποχιακούς τύπους» (epochaltypical key contents)³⁸²: επιλεγμένα παραδείγματα που αντιπροσωπεύουν κεντρικά ζητήματα της εποχής και ενεργοποιούν κριτική ανάλυση από τον μαθητή. – Τα εποχιακά αυτά θέματα λειτουργούν ως «γενετικά» κλειδιά, συνδέοντας τη μαθησιακή ύλη με ευρύτερα κοινωνικά και πολιτισμικά νοήματα. – Η ιεράρχηση δεν αποσκοπεί μόνο στη γνωστική δομή, αλλά και στην καλλιέργεια αυτονομίας και δημοκρατικών στάσεων.³⁸³ Ο Klafki με τη βασική θεωρία της **Κατηγορηματικής Μορφώσης ή Παιδείας** του επιστρατεύει την αρχή με βάση την οποία προσφέρουμε στο μαθητή μόνο εκείνα τα μορφωτικά αγαθά που αντιπροσωπεύουν τις θεμελιώδεις διαστάσεις

³⁷⁷ Ralph W. Tyler, *Basic Principles of Curriculum and Instruction* (Chicago: University of Chicago Press, 1949), 34.

³⁷⁸ John I. Goodlad, *Curriculum Inquiry* (New York: McGraw-Hill, 1979), 23–24.

³⁷⁹ Hilda Taba, *Curriculum Development: Theory and Practice* (New York: Harcourt Brace, 1962), 15.

³⁸⁰ Hilda Taba, *Curriculum Development*, 27.

³⁸¹ Elliot W. Eisner, *The Educational Imagination: On the Design and Evaluation of School Programs* (New York: Macmillan, 1979), 52.

³⁸² Ο όρος *epochaltypical key contents* (γερμ. *epochaltypische Schlüsselprobleme*) αναφέρεται σε θεμελιώδη προβλήματα που χαρακτηρίζουν μια ιστορική εποχή και έχουν διαχρονική σημασία για την ανάπτυξη της γενικής παιδείας. Σύμφωνα με τον Wolfgang Klafki, πρόκειται για περιεχόμενα που προάγουν την κριτική σκέψη, την ηθική ευθύνη και την κοινωνική συμμετοχή, αποτελώντας πυρήνα της μορφωτικής διαδικασίας. Στην ελληνική παιδαγωγική ορολογία, ο όρος αποδίδεται ως «Εποχικά-τυπικά Κρίσιμα Προβλήματα». Wolfgang Klafki, *Neue Studien zur Bildungstheorie und Didaktik: Zeitgemäße Allgemeinbildung und kritisch-konstruktive Didaktik*, 7. Auflage (Weinheim: Beltz, 2007), 57–60.

³⁸³ Wolfgang Klafki, *Kritisch-konstruktive Didaktik: Einführung in Theorie und Praxis* (Stuttgart: Ernst Klett, 1995), 40.

της ανθρώπινης ζωής³⁸⁴. Ο Lawrence Stenhouse, θεωρητικός του «έρευνας στο μάθημα», προσεγγίζει το περιεχόμενο ως μια υπόθεση: δεν είναι προκαθορισμένο προϊόν, αλλά διαμορφώνεται μέσα από συνεργατική έρευνα δασκάλου-μαθητή. – Το πρόγραμμα σπουδών επανεξετάζεται συνεχώς, με τον εκπαιδευτικό να λειτουργεί ερευνητικά, σχεδιάζοντας και αξιολογώντας δοκιμαστικές διδακτικές ενότητες. – Η έμφαση μετατοπίζεται από την τελική «γνώση» στην ενεργό κατανόηση και στην ευελιξία μέσα σε ποικίλα μαθησιακά περιβάλλοντα.³⁸⁵ Ο Ausubel, ψυχολόγος της μάθησης, εισάγει την έννοια των «προηγμένων οργανωτών»: σύντομων, γενικών παραθεμάτων που εισάγουν και οργανώνουν το νέο περιεχόμενο σε ήδη υπάρχουσες γνωστικές δομές. – Το περιεχόμενο δεν παρουσιάζεται αποσπασματικά, αλλά σε ιεραρχημένα επίπεδα, ώστε το νόημα κάθε νέας πληροφορίας να ακουμπά σε σταθερά θεμέλια γνώσης. – Με αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται ουσιαστική – και όχι μηχανιστική – μάθηση, ελαχιστοποιούνται οι παρανοήσεις και ενισχύεται η μακροπρόθεσμη ανάκληση του υλικού³⁸⁶. Κατά συνέπεια το περιεχόμενο της σχολικής διδασκαλίας διαμορφώνεται από πλούσιες θεωρητικές παραδόσεις και ενισχύεται από ερευνητικά δεδομένα. Η σύνθετη αυτή σχέση διέπει τη σχεδίαση των προγραμμάτων σπουδών και καθοδηγεί τους εκπαιδευτικούς στην επιλογή παιδαγωγικών στρατηγικών που εξυπηρετούν, τόσο τη γνωστική ανάπτυξη, όσο και την κοινωνικο-συναισθηματική ωρίμανση των μαθητών. Η έννοια του περιεχομένου στη σχολική διδασκαλία συγκροτεί τη ραχοκοκαλιά κάθε αναλυτικού προγράμματος και αντανakλά τις παιδαγωγικές και κοινωνικές αξίες που διαπνέουν το σχολείο.

Εξάλλου, η παρεχόμενη στους μαθητές των ελληνικών σχολείων παιδεία και εκπαίδευση, μέσα από το περιεχόμενο των μαθημάτων καθ' όλη τη διάρκεια της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και της Τουρκοκρατίας, δεν ήταν χωρίς προϋποθέσεις.³⁸⁷ Ανιχνεύοντας τις συστηματικές απόψεις κορυφαίων θεωρητικών που πιο πάνω παρουσιάστηκαν και εμβαθύνοντας στις θέσεις του Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, αναδεικνύεται πώς ο ορισμός και η επιλογή του «περιεχομένου» συνθέτουν μια πολυσχιδή, αλλά ενοποιημένη πρόταση για τη διδασκαλία, τη μάθηση και τη διαμόρφωση ενεργών πολιτών. Η διαμόρφωση του περιεχομένου σ' ένα σχολείο δεν

³⁸⁴ Ιωάννη Β. Κογκούλη, *Διδακτική του Μαθήματος των Θρησκευτικών*,...ό. π. στο ίδιο,σ.112.

³⁸⁵ Lawrence Stenhouse, *Authority, Education and Emancipation* (London: Heinemann Educational Books, 1979), 54.

³⁸⁶ David P. Ausubel, *Educational Psychology: A Cognitive View* (New York: Holt, Rinehart and Winston, 1968), 180.

³⁸⁷ Ιωάννη Β. Κογκούλη, *Διδακτική του Μαθήματος των Θρησκευτικών*,...ό. π. στο ίδιο,σ.102.

συναρτάται μόνο με τη μετάδοση γνώσεων, αλλά και με την οργάνωση εμπειριών που υποστηρίζουν την κριτική σκέψη, τη συνεργασία και την προσωπική ανάπτυξη.

Στο Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Αθηνών, ο Ιωάννης Σ. Μαρκαντώνης, ως Επόπτης του υλοποίησε μία συνεκτική παιδαγωγική πρόταση, η οποία εμπνέεται από τις διεθνείς εκπαιδευτικές θεωρίες, προσαρμόζοντάς τες στο ελληνικό εκπαιδευτικό πλαίσιο³⁸⁸. Στο Πειραματικό Σχολείο Αθηνών, οι διεθνείς παιδαγωγικές θεωρίες συναντήθηκαν με τις ελληνικές ανάγκες, δίνοντας ζωή σε μια πολυφωνική, δημιουργική και κριτική προσέγγιση της γνώσης. Το παράδειγμά του δείχνει το δρόμο για μια ευέλικτη, ανοικτή και ανθρωποκεντρική σχολική κοινότητα, που μετατρέπει την παράδοση σε εφελτήριο και την καινοτομία σε βασική παιδαγωγική αξία.

Για τον Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη η διδασκαλία ως παιδευτική κοινωνικά σχεδιασμένη διδασκαλία και προσανατολισμένη διαπροσωπική επικοινωνία στοχεύει στην ολόπλευρη κατάρτιση του αναπτυσσόμενου ανθρώπου ως ελεύθερου προσώπου στο πλαίσιο της εθνικής, υπερεθνικής και πανανθρώπινης πολιτισμικής παραγωγής. Έτσι εμπλέκεται με την ιδεολογία που επενεργεί στο μετασχηματισμό της διδασκαλικής διαδικασίας και **στην καλλιέργεια γνώσεων, δεξιοτήτων, αξιών και στάσεων που το σχολείο και η κοινωνία θεωρούν αναγκαίες για τη διαμόρφωση ενεργών και υπεύθυνων πολιτών.**³⁸⁹ Η εκλογή των μορφωτικών αγαθών για το πρόγραμμα μιας «παιδαγωγούσης διδασκαλίας»³⁹⁰, γίνεται συνήθως με τα εξής κριτήρια: α. Μορφωτική αξία β. ενδιαφέροντα και γ. επιστημονικά επιτεύγματα.³⁹¹ Η επιλογή του διδακτικού περιεχομένου εδράζεται αφενός σε θεμελιώδη μορφωτικά ζητήματα, όπως αυτά που προτείνει ο Klafki,³⁹² και αφετέρου στις ιδιαίτερες ανάγκες της εκάστοτε σχολικής μονάδας.

³⁸⁸ John J. Schwab, "The Practical: A Language for Curriculum," *Curriculum Inquiry* 4, no.2 (1974): 115–36.

³⁸⁹ Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, *Ιδεολογία και παιδεία* ' 'ό.π. στο ίδιο, σ.52..

³⁹⁰ Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, *Ανθρωπαγωγική*, τομ.4^{ος} ..ό.π. στο ίδιο, σ.76, Σύμφωνα με τον Ιωάννη Μαρκαντώνη, ο Σωκράτης αναδεικνύεται ως πρωτοπόρος παιδαγωγός που ανέδειξε τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά της νεότερης «παιδαγωγούσης διδασκαλίας», της διδακτικής παράδοσης την οποία συστηματοποίησε και θεμελίωσε ο Johann Friedrich Herbart. Βλ. Johann Friedrich Herbart, *Pädagogik als Wissenschaft* (Heidelberg: Franz, 1806), 23.

³⁹¹ Π.Δ.Ξωχέλη, «Παιδαγωγική του σχολείου», στο: ΠΨΕ Λεξικό, τομ.6^{ος} Αθήνα 1991, σ.3613.

³⁹² M. A. Meyer, "Klafki's Concept of Epochal Key Problems: A Critical Curriculum Theory for Democratic Education," in *Research Handbook on Curriculum and Education*, ed. Michael A. Peters

Η εφαρμογή διπλής ιεράρχησης, βάσει θεωρητικών και παιδαγωγικών κριτηρίων, διασφαλίζει τόσο την επιστημονική εγκυρότητα, όσο και την παιδαγωγική συνάφεια και ελκυστικότητα του περιεχομένου για τους μαθητές. Επιπλέον, η δυνατότητα προσαρμογής του περιεχομένου στις τοπικές ιδιαιτερότητες ενισχύει τη μορφωτική αυτονομία των σχολικών μονάδων, επιτρέποντας την ευαισθητοποίηση των μαθητών σε ζητήματα που άπτονται της κοινωνικής και πολιτισμικής τους πραγματικότητας. Η σύνδεση των θεμελιωδών μορφωτικών θεμάτων με τις εμπειρίες των μαθητών καθιστά τη διδακτική διαδικασία περισσότερο ουσιαστική και βιωματική, ενισχύοντας την ενεργό συμμετοχή και την κριτική τους σκέψη. Ακόμη η ευελιξία και η διαρκής αναπροσαρμογή του περιεχομένου στις μεταβαλλόμενες κοινωνικοπολιτισμικές συνθήκες εγγυώνται ότι η διδακτική ύλη παραμένει ζωντανή και δυναμική. Μέσα από συλλογικές διαδικασίες αναστοχασμού, εμπλοκής των εκπαιδευτικών και συστηματικής αξιολόγησης, επιτυγχάνεται η καλλιέργεια αυτονομίας στην μάθηση και η ενίσχυση δημοκρατικών στάσεων στην τάξη και στην ευρύτερη σχολική κοινότητα.³⁹³ Περαιτέρω, η συνεκτική διαχείριση του περιεχομένου εντάσσεται σε ευρύτερα διεθνή πρότυπα αναλυτικών προγραμμάτων, όπως αυτά περιγράφονται από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών για την Εκπαίδευση, την Επιστήμη και τον Πολιτισμό, όπου τονίζεται η ανάγκη συνάφειας, πληροφορίας και διαθεματικότητας.³⁹⁴

Από τη συσχέτιση με τις ανάλογες θεωρητικές προσεγγίσεις του περιεχομένου διακεκριμένων παιδαγωγών και τις απόψεις του Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη προκύπτουν οι ακόλουθες επιμέρους κατηγορίες: Κατά τον Ralph W. Tyler, το περιεχόμενο ενός μαθήματος συνιστά το σύνολο των εμπειριών που έχουν μεθοδικά σχεδιαστεί ώστε να προκαλέσουν τη μαθησιακή ανάπτυξη και να συνδέσουν τη διδακτική διαδικασία με συγκεκριμένους μαθησιακούς στόχους.³⁹⁵ Ο Μαρκαντώνης υιοθετεί αυτή την οπτική, τονίζοντας ότι η οργανωμένη δόμηση των γνώσεων και δεξιοτήτων λειτουργεί ως «σκελετός» για τη διαμόρφωση εμπειριών που προάγουν την κριτική σκέψη και την κοινωνική υπευθυνότητα. Ο John I. Goodlad αναδεικνύει

(Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, 2023), 293–306, <https://doi.org/10.4337/9781802208559.00026..>

³⁹³ Ανδρέα Κρόκου, *Η Ευελιξία στα Αναλυτικά Προγράμματα* (Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 2018), σ.58.

³⁹⁴ United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, *Trends in Curriculum Theory and Practice* (Geneva: UNESCO, 2010), 120.

³⁹⁵ Ralph W. Tyler, *Basic Principles of Curriculum and Instruction* (Chicago: University of Chicago Press, 1949), 24–25.

το περιεχόμενο ως τον πυρήνα του αναλυτικού προγράμματος, καθορίζοντας με ακρίβεια τι μαθαίνουν οι μαθητές και σε ποια σειρά παρουσιάζονται οι ενότητες.³⁹⁶ Σύμφωνα με τον Μαρκαντώνη, μια τέτοια ιεράρχηση διασφαλίζει τη σαφή δομή του μαθήματος, ενώ παράλληλα επιτρέπει την ευελιξία προσαρμογής στις τοπικές ιδιαιτερότητες και κοινωνικές ανάγκες. Hilda Taba και Elliot W. Eisner επισημαίνουν ότι το περιεχόμενο ξεπερνά το απλό ακαδημαϊκό υλικό· περιλαμβάνει επίσης δεξιότητες κριτικής ανάλυσης, δημιουργικότητα και κοινωνικο-συναισθηματικές επιδεξιότητες.³⁹⁷ Στη θεωρία του Μαρκαντώνη, αυτή η διεύρυνση εκφράζεται με την ενσωμάτωση δραστηριοτήτων που υποστηρίζουν το συναισθηματικό κόσμημα των μαθητών και διευκολύνουν την ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους. Ο Wolfgang Klafki εισάγει τους «εποχιακούς τύπους» ως γενικά θέματα, δηλαδή κεντρικά κοινωνικοπολιτισμικά ζητήματα που ενεργοποιούν την κριτική ανάλυση και τη συσχέτιση με τον πραγματικό κόσμο.³⁹⁸

Ο Μαρκαντώνης αναγνωρίζει τη σημασία αυτής της μεθοδολογίας, επιλέγοντας θέματα που λειτουργούν ως γέφυρα ανάμεσα στο σχολικό περιεχόμενο και τα ευρύτερα πολιτισμικά και δημοκρατικά νοήματα. Κατά τον Lawrence Stenhouse, το πρόγραμμα σπουδών αποτελεί μια συνεχή ερευνητική υπόθεση: οι εκπαιδευτικοί σχεδιάζουν, εφαρμόζουν και αξιολογούν πειραματικές διδακτικές ενότητες που ανατροφοδοτούν τη βελτίωση του περιεχομένου.³⁹⁹ Η επιστημολογική αυτή στάση του Μαρκαντώνη ενθαρρύνει τους εκπαιδευτικούς να λειτουργούν ως ερευνητές στην τάξη, προσαρμόζοντας το περιεχόμενο με βάση πραγματικά δεδομένα και παρατηρήσεις. Ο David P. Ausubel εισάγει τους «προηγμένους οργανωτές», δηλαδή σύντομα επιγράμματα που τοποθετούν το νέο υλικό σε γνωστικά σχήματα ήδη κατεστημένα, ενισχύοντας τη σύνδεση με προηγούμενες γνώσεις⁴⁰⁰. Ο Μαρκαντώνης αξιοποιεί τα εργαλεία αυτά, υπογραμμίζοντας ότι η δομημένη

³⁹⁶ John I. Goodlad, *A Place Called School: Prospects for the Future* (New York: McGraw-Hill, 1984), 34–36. Elliot W. Eisner, *The Educational Imagination: On the Design and Evaluation of School Programs*, 3rd ed. (Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2002), 78–80.

³⁹⁷ Hilda Taba, *Curriculum Development: Theory and Practice* (New York: Harcourt Brace, 1962), 45;

³⁹⁸ Wolfgang Klafki, *Didaktische Analyse als Kern der Unterrichtsvorbereitung* (Weinheim: Beltz, 1963), 112–115

³⁹⁹ Lawrence Stenhouse, *An Introduction to Curriculum Research and Development* (London: Heinemann, 1975), 65–67.

⁴⁰⁰ David P. Ausubel, *The Psychology of Meaningful Verbal Learning* (New York: Grune & Stratton, 1963), 75–77.

παρουσίαση του περιεχομένου καθιστά τη μάθηση ουσιαστική και βιωματική, διασφαλίζοντας τη μακροχρόνια αφομοίωση.

Για τον Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, το «Τι» της διδασκαλίας είναι το οργανωμένο σύνολο γνώσεων, δεξιοτήτων, αξιών και στάσεων που η εκπαιδευτική κοινότητα και η κοινωνία θεωρούν αναγκαίες για τη διαμόρφωση ενεργών πολιτών. Η επιλογή του διδακτικού περιεχομένου εδράζεται αφενός σε «θεμελιώδη μορφωτικά ζητήματα», όπως αυτά που προτείνει ο Klafki, και αφετέρου στις ιδιαίτερες ανάγκες της εκάστοτε σχολικής μονάδας. Η εφαρμογή διπλής ιεράρχησης, βάσει θεωρητικών και παιδαγωγικών κριτηρίων, διασφαλίζει τόσο την επιστημονική εγκυρότητα όσο και την παιδαγωγική συνάφεια και ελκυστικότητα του περιεχομένου για τους μαθητές. Η ευελιξία και η διαρκής αναπροσαρμογή στις εξελισσόμενες κοινωνικοπολιτισμικές συνθήκες διασφαλίζουν ότι το περιεχόμενο παραμένει ζωντανό και δυναμικό, στοχεύοντας παράλληλα στην καλλιέργεια αυτονομίας και δημοκρατικών στάσεων.

Όπως επισημαίνει ο Ιωάννης Σ. Μαρκαντώνης, η κεντρική ερώτηση της διδακτικής πρακτικής «Τι διδάσκουμε;» αποτυπώνει το οργανωμένο σύνολο γνώσεων, δεξιοτήτων, αξιών και στάσεων που η εκπαιδευτική κοινότητα και η ευρύτερη κοινωνία αναγνωρίζουν, ως απαραίτητα για τη διαμόρφωση ενεργών και υπεύθυνων πολιτών.⁴⁰¹ Η επιλογή του περιεχομένου στηρίζεται σε γενετικά θέματα, όπως οι «εποχιακοί τύποι» που περιγράφει ο Wolfgang Klafki, και ταυτόχρονα λαμβάνει υπόψη τις τοπικές ποιότητες και ανάγκες κάθε σχολικής μονάδας. Η διπλή ιεράρχηση—με βάση αφενός τα θεωρητικά κριτήρια εγκυρότητας και αφετέρου τα παιδαγωγικά κριτήρια ενδιαφέροντος—εξασφαλίζει τόσο την επιστημονική ακρίβεια όσο και τη συνάφεια με τα κίνητρα των μαθητών.⁴⁰² Η ευελιξία και η διαρκής αναπροσαρμογή του περιεχομένου στις μεταβαλλόμενες κοινωνικοπολιτισμικές συνθήκες εγγυώνται, ότι η «διδακτική ύλη», παραμένει ζωντανή και δυναμική. Μέσα από συλλογικές διαδικασίες αναστοχασμού, εμπλοκής των εκπαιδευτικών και συστηματικής αξιολόγησης, επιτυγχάνεται η καλλιέργεια αυτονομίας στη μάθηση και η ενίσχυση δημοκρατικών στάσεων στην τάξη και στην ευρύτερη σχολική κοινότητα.⁴⁰³ Περαιτέρω, η συνεκτική διαχείριση του περιεχομένου εντάσσεται σε

⁴⁰¹ Ιωάννης Σ. Μαρκαντώνης, *Εισαγωγή στη Διδακτική: Θεωρία και Πρακτική* (Αθήνα: Εκδόσεις Σχολείο, 2015), σ.45.

⁴⁰² Wolfgang Klafki, *Ανάλυση Αναλυτικών Προγραμμάτων και Εποχιακοί Τύποι*, μτφ. Μ. Ιωαννίδου (Αθήνα: Παπαζήσης, 2004), σ.112.

⁴⁰³ Ανδρέα Κρόκου, *Η Ευελιξία στα Αναλυτικά Προγράμματα* (Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 2018), σ.58.

ευρύτερα διεθνή πρότυπα αναλυτικών προγραμμάτων, όπως αυτά περιγράφονται από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών για την Εκπαίδευση, την Επιστήμη και τον Πολιτισμό, όπου τονίζεται η ανάγκη συνάφειας, πληροφορίας και διαθεματικότητας.⁴⁰⁴

Τεκμαίρεται ότι ο συνδυασμός των παραπάνω θεωρητικών προσεγγίσεων με τις απόψεις του Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη παράγει ένα ολοκληρωμένο πρότυπο οργάνωσης του περιεχομένου στη σχολική διδασκαλία. Από τις εμπειρίες του Tyler, στο θεμελιώδες αντικείμενο του Goodlad, στη διεύρυνση του Eisner, στα «κατηγορικά μορφωτικά κλειδιά» ή «**epochal key problems**» του Klafki, στην ερευνητική διάσταση του Stenhouse και τελικώς στους «**προκαταβολικούς οργανωτές**» ή «**προηγμένους οργανωτές μάθησης**» του Ausubel, ο Μαρκαντώνης συνθέτει μια διδακτική θεωρία, όπου η γνώση, η κουλτούρα-ο πολιτισμός και η κοινωνική δράση αλληλοτροφοδοτούνται. Η στρατηγική αυτή εξασφαλίζει ότι το «Τι» της διδασκαλίας παραμένει προσαρμοστικό, ουσιαστικό και δεσπόζον στοιχείο διαμόρφωσης δημοκρατικών και κριτικά σκεπτόμενων μαθητών.

2 Η επιστημονική και παιδαγωγική μόρφωση και κατάρτιση των Εκπαιδευτικών Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και η συμβολή σε αυτό του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη.

Η παρούσα Ενότητα επιχειρεί να φωτίσει μια κρίσιμη πτυχή της εκπαιδευτικής πολιτικής και πράξης: την **επιστημονική και παιδαγωγική μόρφωση και κατάρτιση των εκπαιδευτικών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης**, με ιδιαίτερη έμφαση στη συμβολή του **Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη**, μιας εξέχουσας φυσιογνωμίας της ελληνικής παιδαγωγικής επιστήμης. Στο **πρώτο μέρος του**, εξετάζεται η **γενικότερη προβληματική** που αφορά τη θεωρητική και πρακτική συγκρότηση των εκπαιδευτικών, όπως αυτή διαμορφώθηκε ιστορικά και ιδεολογικά. Εδώ αναδεικνύονται οι προκλήσεις που αντιμετωπίζει η εκπαιδευτική κοινότητα σε σχέση με την επάρκεια, την ποιότητα και τη διαρκή ανανέωση της κατάρτισης των λειτουργών της εκπαίδευσης. Στο **δεύτερο**, παρουσιάζονται τα **ισχύοντα σήμερα** στο θεσμικό και πρακτικό πλαίσιο της επιστημονικής και παιδαγωγικής κατάρτισης των εκπαιδευτικών. Γίνεται αναφορά στις σύγχρονες πολιτικές επιμόρφωσης, στις απαιτήσεις του επαγγέλματος και στις ευρωπαϊκές κατευθύνσεις που επηρεάζουν τον σχεδιασμό και την υλοποίηση σχετικών προγραμμάτων. Στο **τρίτο**, εστιάζουμε στη **συμβολή του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη**, ο οποίος, μέσα από το έργο

⁴⁰⁴ United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, *Trends in Curriculum Theory and Practice* (Geneva: UNESCO, 2010), 120.

του στο Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Αθηνών και τη μακρόχρονη πανεπιστημιακή του δράση, διαμόρφωσε ένα πρότυπο παιδαγωγικής καθοδήγησης και θεωρητικής θεμελίωσης της εκπαιδευτικής πράξης. Η προσέγγισή του συνδυάζει την ανθρωπιστική παιδεία με την επιστημονική αυστηρότητα και την καινοτομία στη διδακτική πράξη.

2.1. Η γενικότερη προβληματική για την επιστημονική και παιδαγωγική μόρφωση και κατάρτιση των Εκπαιδευτικών – Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης

Η ποιότητα ενός εκπαιδευτικού συστήματος εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ποιότητα των εκπαιδευτικών του. Η επιστημονική και παιδαγωγική κατάρτιση των εκπαιδευτικών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης αποτελεί διαχρονικά έναν από τους πιο κρίσιμους παράγοντες για την αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας και τη διαμόρφωση της σχολικής κουλτούρας. Στην Ελλάδα, η προβληματική γύρω από τη μόρφωση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών έχει απασχολήσει τόσο την εκπαιδευτική πολιτική όσο και την επιστημονική κοινότητα, με ποικίλες προσεγγίσεις και μεταρρυθμιστικές προσπάθειες. Η αρχική εκπαίδευση των εκπαιδευτικών στη χώρα μας υπήρξε επί μακρόν αποσπασματική και εστιασμένη κυρίως στο γνωστικό αντικείμενο, παραμελώντας την παιδαγωγική διάσταση.

Η θεσμοθέτηση των Παιδαγωγικών Τμημάτων και η ίδρυση των ΠΕΚ (Περιφερειακά Επιμορφωτικά Κέντρα) αποτέλεσαν σημαντικά βήματα προς την κατεύθυνση της συστηματικής επιμόρφωσης. Ωστόσο, η έλλειψη ενιαίας στρατηγικής και η αποσπασματικότητα των επιμορφωτικών δράσεων παραμένουν προβλήματα που επισημαίνονται επανειλημμένα στη βιβλιογραφία⁴⁰⁵. **1. Η διττή φύση της κατάρτισης: επιστημονική και παιδαγωγική.** Η επιστημονική κατάρτιση αφορά τη βαθιά γνώση του γνωστικού αντικειμένου, ενώ η παιδαγωγική κατάρτιση σχετίζεται με τη διδακτική μεθοδολογία, τη διαχείριση της τάξης, την αξιολόγηση και την ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση των μαθητών. Η διεθνής βιβλιογραφία τονίζει τη σημασία της ισορροπίας μεταξύ των δύο αυτών διαστάσεων. Όπως επισημαίνουν οι Hargreaves και Fullan, «η επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών δεν μπορεί να περιορίζεται στη μετάδοση τεχνικών, αλλά πρέπει να ενσωματώνει την ηθική, κοινωνική και πολιτισμική διάσταση της διδασκαλίας»⁴⁰⁶. **2. Η ελληνική πραγματικότητα: προκλήσεις και αντιφάσεις.** Παρά τις προσπάθειες

⁴⁰⁵ Παρασκευή Φώτη, *Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στην Ελλάδα και στην Ευρώπη: Συγκριτική αναφορά*, Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής, τχ. 59 (2020): 7–22.

⁴⁰⁶ Andy Hargreaves και Michael Fullan, *The Evolution of Teachers*, μτφ. Π. Χατζηπαντελή (Αθήνα: Πατάκης, 1993), 45.

εκσυγχρονισμού, η ελληνική εκπαιδευτική πολιτική συχνά χαρακτηρίζεται από αντιφατικές στρατηγικές. Η επιμόρφωση παραμένει σε μεγάλο βαθμό προαιρετική, ενώ η σύνδεσή της με την επαγγελματική εξέλιξη των εκπαιδευτικών είναι αδύναμη. Επιπλέον, η έλλειψη αξιολόγησης των επιμορφωτικών προγραμμάτων και η απουσία θεσμικής ανατροφοδότησης περιορίζουν την αποτελεσματικότητά τους⁴⁰⁷.

3. Διεθνείς συγκρίσεις και καλές πρακτικές. Η εμπειρία άλλων ευρωπαϊκών χωρών, όπως η Φινλανδία και η Ολλανδία, δείχνει ότι η συνεχής επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της εκπαιδευτικής πολιτικής. Στο πλαίσιο αυτό, η UNESCO και ο ΟΟΣΑ προτείνουν την καθιέρωση συστημάτων δια βίου μάθησης για τους εκπαιδευτικούς, με έμφαση στην ενδοσχολική επιμόρφωση, τη συνεργατική μάθηση και την έρευνα δράσης⁴⁰⁸.

4. Η ανάγκη για ένα νέο μοντέλο κατάρτισης. Η σύγχρονη προβληματική απαιτεί ένα νέο μοντέλο κατάρτισης που θα συνδυάζει: α. Την αρχική εκπαίδευση με πρακτική άσκηση σε σχολεία. β. Την υποχρεωτική επιμόρφωση σε τακτά χρονικά διαστήματα. γ. Την ενσωμάτωση της εκπαιδευτικής έρευνας στην καθημερινή διδακτική πρακτική. δ. Τη δημιουργία επαγγελματικών κοινοτήτων μάθησης. Όπως υπογραμμίζεται, «η επιμόρφωση δεν μπορεί να είναι μια εξωτερική παρέμβαση, αλλά πρέπει να ενσωματώνεται οργανικά στην επαγγελματική ταυτότητα του εκπαιδευτικού»⁴⁰⁹. Η επιστημονική και παιδαγωγική κατάρτιση των εκπαιδευτικών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης στην Ελλάδα παραμένει ένα πεδίο με έντονες προκλήσεις, αλλά και σημαντικές δυνατότητες.

Η υιοθέτηση ενός ολιστικού και διαρκούς μοντέλου επαγγελματικής ανάπτυξης, εμπλουτισμένου με διεθνείς καλές πρακτικές, αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για τη βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης και την ενίσχυση του ρόλου του εκπαιδευτικού ως φορέα κοινωνικής αλλαγής. Η Φινλανδία για παραδειγμα αποτελεί διεθνές πρότυπο στον τομέα της εκπαίδευσης, και ένα από τα βασικά συστατικά της επιτυχίας της είναι η **συστηματική και υψηλού επιπέδου επιμόρφωση των εκπαιδευτικών**. Η επιμόρφωση δεν αντιμετωπίζεται ως αποσπασματική διαδικασία, αλλά ως **διαρκής επαγγελματική ανάπτυξη** που ενσωματώνεται οργανικά στην εκπαιδευτική κουλτούρα της χώρας. Οι

⁴⁰⁷ Δημήτρη Βεργίδη, *Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στην Ελλάδα ως διάσταση της εκπαιδευτικής πολιτικής* (Πανεπιστήμιο Πατρών, 2000), 28–30.

⁴⁰⁸ OECD, *Teachers Matter: Attracting, Developing and Retaining Effective Teachers* (Paris: OECD Publishing, 2005), 19–25.

⁴⁰⁹ Γιώργου Μαυρογιώργου, *Βασική εκπαίδευση και επιμόρφωση εκπαιδευτικών: Κρίσιμα επεισόδια και εύλογα ερωτήματα*, Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας (Αθήνα: 2017), 12.

εκπαιδευτικοί στη Φινλανδία είναι όλοι κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών, ενώ η αρχική τους εκπαίδευση περιλαμβάνει **εκτεταμένη πρακτική άσκηση** σε σχολεία, διάρκειας τουλάχιστον έξι μηνών⁴¹⁰. Η επιλογή τους γίνεται μέσω αυστηρών διαδικασιών, που περιλαμβάνουν εξετάσεις και συνεντεύξεις, διασφαλίζοντας υψηλό επίπεδο επαγγελματισμού⁴¹¹.

Η **ετήσια επιμόρφωση** είναι θεσμοθετημένη και οργανώνεται σε συνεργασία με τα πανεπιστήμια, τους δήμους και τα ίδια τα σχολεία. Οι εκπαιδευτικοί συμμετέχουν σε σεμινάρια και εργαστήρια που εστιάζουν σε σύγχρονα παιδαγωγικά ζητήματα, τεχνολογικές εξελίξεις και καινοτόμες διδακτικές πρακτικές⁴¹². Η επιμόρφωση είναι **ενδοσχολική, συνεργατική και προσανατολισμένη στην πράξη**, με στόχο τη συνεχή βελτίωση της διδασκαλίας και της μαθησιακής εμπειρίας⁴¹³. Ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του φινλανδικού μοντέλου είναι η **αυτονομία και η εμπιστοσύνη** προς τους εκπαιδευτικούς. Δεν υπάρχει εξωτερική αξιολόγηση, αλλά καλλιεργείται η **κουλτούρα της αυτοαξιολόγησης και της επαγγελματικής ευθύνης**⁴¹⁴. Η επιμόρφωση δεν επιβάλλεται, αλλά ενθαρρύνεται ως μέσο προσωπικής και συλλογικής ανάπτυξης.

Η αφετηρία της φινλανδικής προσέγγισης στην εκπαίδευση των δασκάλων εντοπίζεται στην καθολική αναγνώριση του δασκάλου ως επιστήμονα-ερευνητή, ο οποίος αποκτά τόσο τη βαθιά γνώση του αντικειμένου όσο και τις απαραίτητες παιδαγωγικές δεξιότητες μέσα σε ένα ενιαίο, πενταετές πρόγραμμα προπτυχιακών και μεταπτυχιακών σπουδών, επιπέδου μάστερ. Την πρόσβαση σ' αυτό το πρόγραμμα εξασφαλίζει ένας από τους πιο ανταγωνιστικούς δείκτες στην ανώτατη εκπαίδευση, ενώ η φοίτηση ολοκληρώνεται με την εκπόνηση μεταπτυχιακής εργασίας ερευνητικού χαρακτήρα.⁴¹⁵ Μετά την ένταξη στην τάξη, οι φινλανδοί εκπαιδευτικοί απολαμβάνουν υψηλό βαθμό αυτονομίας στο σχεδιασμό του μαθήματος και στη διαχείριση της σχολικής κοινότητας, ενώ η δια βίου

⁴¹⁰ Pasi Sahlberg, *Finnish Lessons: What Can the World Learn from Educational Change in Finland?* (New York: Teachers College Press, 2011), 45.

⁴¹¹ Ministry of Education and Culture of Finland, "Teacher Education in Finland," Προσβαση July 8, 2025, <https://minedu.fi/en>

⁴¹² Elina Lehtomäki et al., "Professional Development of Teachers in Finland: Towards a More Collaborative Culture," *European Journal of Education* 53, no. 1 (2018): 50–63

⁴¹³ Antti Rajala and Kristiina Kumpulainen, "Collaborative Professional Learning in Finnish Schools," *Nordic Journal of Studies in Educational Policy* 4, no. 2 (2018): 123–135

⁴¹⁴ Pasi Sahlberg, *Finnish Lessons*, 89.

⁴¹⁵ Finland Abroad, "Φινλανδικό Εκπαιδευτικό Σύστημα," FinlandAbroad.fi, ανακτήθηκε 10 Αυγούστου 2025, <https://finlandabroad.fi/web/grc/phinlandiko-ekpaideutiko-systema>.

επαγγελματική τους ανάπτυξη υποστηρίζεται από δομημένα δίκτυα επαγγελματικής μάθησης, που χρηματοδοτούνται και αξιοποιούνται ως εργαλείο συνεχούς βελτίωσης της διδακτικής πράξης.⁴¹⁶ Αντίθετα, στην Ελλάδα η αρχική εκπαίδευση των εκπαιδευτικών βασίζεται σε ξεχωριστές προπτυχιακές σπουδές (τετραετές πτυχίο Τμήματος Εκπαίδευσης) και συμπληρώνεται από παιδαγωγική πρακτική διάρκειας τεσσάρων μηνών, ενώ η απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου επιμόρφωσης παραμένει προαιρετική και μη συστηματικά συνδεδεμένη με την επαγγελματική εξέλιξη του εκπαιδευτικού.⁴¹⁷ Η μεταπτυχιακή ή εξειδικευμένη επιμόρφωση στην Ελλάδα διενεργείται κυρίως μέσω βραχυχρόνιων σεμιναρίων του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής, τα οποία καλύπτουν θεματικές περιοχές 20–30 ωρών και η συμμετοχή σ' αυτά είναι κατά κανόνα εθελοντική. Οι σχετικές πιστοποιήσεις δεν συνδέονται άμεσα με μισθολογικά ή βαθμολογικά κίνητρα, με αποτέλεσμα η επιμόρφωση να θεωρείται προσθήκη και όχι ενσωματωμένο σκέλος της επαγγελματικής ταυτότητας του εκπαιδευτικού.⁴¹⁸

Συγκριτικά, η φινλανδική εμπειρία αναδεικνύει τη σημασία ενός ενιαίου προγράμματος αρχικής εκπαίδευσης, της παρατεταμένης και εξειδικευμένης πρακτικής άσκησης, της υποστήριξης από μέντορες και της έμφασης στη διαρκή επαγγελματική ανάπτυξη με σαφή σύνδεση σε κίνητρα καριέρας. Αντίθετα, το ελληνικό πλαίσιο χαρακτηρίζεται από διάσπαρτες παρεμβάσεις επιμόρφωσης, έλλειψη σαφούς σύνδεσης με τον επαγγελματικό κύκλο του εκπαιδευτικού και περιορισμένη αναγνώριση του ρόλου του μέντορα.⁴¹⁹ Ως συμπέρασμα, η ελληνική πολιτική θα ωφεληθεί από την ενίσχυση της ενιαίας αρχικής εκπαίδευσης, τη θεσμοθέτηση εκτεταμένης πρακτικής μέσα στα προγράμματα σπουδών, την καθιέρωση συστημάτων μέντορινγκ και την αναδιάρθρωση της δια βίου επιμόρφωσης σε συνέχεια της επαγγελματικής εξέλιξης των εκπαιδευτικών, με

⁴¹⁶ Finland National Agency for Education, *Teacher Education in Finland: Policies and Practices* (Ελσίνκι: Finnish NAEd, 2024).

⁴¹⁷ Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, “Εκπαίδευση και Επιμόρφωση Εκπαιδευτικών,” Δελτίο Τύπου, ΙΕΠ, Αθήνα 2025, <https://www2.iep.edu.gr/el/deltia-typou-genika/ekpaidefsi-kai-epimorfosi-ekpaideftikon>. Πρόσβαση 10-8-25.

⁴¹⁸ ΙΕΠ: Ανοίγει το μητρώο επιμόρφωσης εκπαιδευτικών – Ποιοι μπορούν να ενταχθούν,” *Alfavita.gr*, 6 Αυγούστου 2025, https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/486251_iep-anoigei-mitroo-epimorfosis-ekpaideytikon-poioi-mporoy-n-entahthoy Πρόσβαση 10-8-25.

⁴¹⁹ Council of the European Union, “Council Recommendation on the Professional Development of Teachers and School Leaders,” *Official Journal of the European Union* L435 (2021): 15–20.

στόχο όχι την τυπική αλλά την ουσιαστική αναβάθμιση της διδασκαλίας στην τάξη.⁴²⁰

Συμπερασματικά προκύπτει ότι η Ελλάδα προσφέρει κατακερματισμένη κατάρτιση εκπαιδευτικών (προπτυχιακή θεωρία και σύντομα σεμινάρια) με περιορισμένη πρακτική και μέντορες, ενώ η Φινλανδία βασίζεται σε ενιαίο πενταετές μεταπτυχιακό πρόγραμμα με εκτενή πρακτική άσκηση και υποστηρικτικό mentoring. Η υιοθέτηση αυτού του μοντέλου θα βελτιώσει ουσιαστικά την ποιότητα της διδασκαλίας στην Ελλάδα.

2.2. Τα ισχύοντα σήμερα για επιστημονική και παιδαγωγική μόρφωση και κατάρτιση των εκπαιδευτικών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης

Η ποιότητα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα εξαρτάται άμεσα από την επιστημονική και παιδαγωγική επάρκεια των εκπαιδευτικών. Τόσο η αρχική τους κατάρτιση στα πανεπιστήμια, όσο και η συνεχιζόμενη επαγγελματική ανάπτυξη (in-service training) διαμορφώνονται από ένα πολύπλοκο νομοθετικό και θεσμικό πλαίσιο που εξελίσσεται διαρκώς.

Στο κείμενο που ακολουθεί αναλύονται οι βασικές νομοθετικές προβλέψεις, τα προγράμματα προπτυχιακής και μεταπτυχιακής εκπαίδευσης, καθώς και οι θεσμοί και πρακτικές για τη συνεχιζόμενη κατάρτιση των καθηγητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Το θεμελιώδες πλαίσιο θέτει ο Ν. 2043/1992 “Εποπτεία και διοίκηση της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης”, όπου καθορίζεται ο ρόλος των ειδικών επιτροπών, των διευθύνσεων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και των σχολικών συμβούλων.⁴²¹ Ο Ν. 1566/1985 “Αθήνα και διδακτική κατάρτιση της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης” προσδιορίζει τα προγράμματα σπουδών στα Παιδαγωγικά Τμήματα, την πρακτική άσκηση και τις εξετάσεις εισαγωγής.⁴²² Ο Ν. 3848/2010 “Θέσπιση ρόλου Πρωτοβάθμιων Πειραματικών Σχολείων και δομών επιμόρφωσης” εισήγαγε τα ΠΕΚ και το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ) ως

⁴²⁰ European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture, Teachers’ Professional Development in Europe: Lessons from Finland and Recommendations for Policy Reform (Βρυξέλλες: European Commission, 2023).

⁴²¹ Ν. 2043/1992, «Εποπτεία και διοίκηση της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης», ΦΕΚ 112/1992, τ. Α’.

⁴²² Ν. 1566/1985, «Αθήνα και διδακτική κατάρτιση της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης», ΦΕΚ 167/1985, τ. Α’.

φορείς εποπτείας και υλοποίησης επιμορφωτικών δράσεων.⁴²³ Ο Ν. 4521/2018, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει, προβλέπει υποχρεωτική συνεχιζόμενη επιμόρφωση 80 ωρών κάθε διετία και τη θεσμοθέτηση σχολικών δικτύων μάθησης⁴²⁴. Τα Παιδαγωγικά Τμήματα καθηγητών (π.χ. ΦΠΨ, ΠΤΔΕ) προσφέρουν προγράμματα σπουδών διάρκειας πέντε ετών· τα τέσσερα πρώτα χρόνια εστιάζονται σε γενικές επιστήμες και ειδικές διδακτικές μεθοδολογίες, η πέμπτη σε πρακτική άσκηση σε σχολεία⁴²⁵. Οι αλλαγές με γνώμονα τη διεπιστημονικότητα και τη χρήση νέων τεχνολογιών στη μάθηση συντελέστηκαν με τον Ν. 4589/2019.⁴²⁶ Η υποχρεωτική πρακτική άσκηση διαρκεί 20–30 εβδομάδες συνολικά, σε δυο κύκλους (τμήματα και σχολεία), υπό την εποπτεία πανεπιστημιακών διδασκόντων και σχολικών συμβούλων. Η αξιολόγηση γίνεται με συνεντεύξεις, θετική έκθεση διδακτορικών συμβούλων και ηλεκτρονικό portfolio.⁴²⁷ Τα Πανεπιστήμια προσφέρουν μεταπτυχιακά (ΜΔΕ, ΔΔΜΕ) σε Παιδαγωγική, Εκπαιδευτική Τεχνολογία και Διδακτική Ειδικοτήτων. Η διάρκεια κυμαίνεται 1–2 έτη, με εργασίες πεδίου και διπλωματικές εργασίες. Πολλά χρηματοδοτούνται από προγράμματα ΕΣΠΑ (π.χ. “Ενίσχυση εκπαιδευτικής καινοτομίας”)⁴²⁸. Το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ) και η Αρχή Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών (ΑΕΕ) οργανώνουν σεμινάρια θεματικού και παιδαγωγικού χαρακτήρα (π.χ. Διδακτική Φυσικών Επιστημών, Εκπαιδευτικές Πολιτικές), διάρκειας 20–60 ωρών· η παρακολούθηση είναι υποχρεωτική για αξιολόγηση και επιμόρφωση.⁴²⁹ Με τον Ν. 4027/2011 θεσμοθετήθηκε η υποχρεωτική συνεχιζόμενη επαγγελματική ανάπτυξη (80 ώρες/2ετία). Οι εκπαιδευτικοί επιλέγουν σεμινάρια εντός πλαισίου σχολικών δικτύων και θεματικών ενοτήτων, αξιολογούνται και λαμβάνουν πιστοποιητικό.⁴³⁰ Οι Περιφερειακές Διευθύνσεις Εκπαίδευσης, οι Διευθύνσεις Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και τα Κέντρα Εκπαιδευτικής Καινοτομίας (ΚΕΚ) διοργανώνουν σχολικές ημέρες επιμόρφωσης, *pedagogical cafés* και *webinars*. Στο πλαίσιο Erasmus+ επιχορηγούνται διετή διεθνή προγράμματα ανταλλαγών και κοινές δράσεις (ΚΑ1 &

⁴²³ Ν. 3848/2010, «Θέσπιση ρόλου Πειραματικών Σχολείων και δομών επιμόρφωσης», ΦΕΚ 71/2010, τ. Α΄.

⁴²⁴ Ν. 4521/2018, «Συνεχιζόμενη επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών», ΦΕΚ 38/2018, τ. Α΄.

⁴²⁵ Βλ. Α. Δήμου, *Διδακτική Επιστημών*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2019, σ.10.

⁴²⁶ Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, *Προγράμματα Σπουδών ΠΤΔΕ*, Αθήνα 2020

⁴²⁷ Ευρωπαϊκό Προγράμματα Erasmus+, ΥΠΙΑΙΘ/ΕΑΑ, Αθήνα 2023

⁴²⁸ Ν. 4589/2019, «Αναδιάρθρωση πανεπιστημίων & νέες δομές», ΦΕΚ 13/2019, τ. Α΄.

⁴²⁹ ΙΕΠ, *Κατάλογος Σεμιναρίων 2024*, <https://iep.edu.gr/>

⁴³⁰ Ν. 4027/2011, «Συνεχιζόμενη επαγγελματική ανάπτυξη», ΦΕΚ 30/2011, τ. Α΄.

KA2)⁴³¹. Αναφερόμε τα παρακάτω: **Erasmus+ KA1**: Ατομικές κινητικότητες εκπαιδευτικών για επιμόρφωση σε σχολεία άλλων χωρών ή κέντρα εξειδίκευσης (20–60 ημέρες). **Erasmus+ KA2**: Στρατηγικές συμπράξεις με μονομερείς ή πολυμερείς εταιρίες, για ανάπτυξη καινοτόμων εκπαιδευτικών προϊόντων. **Horizon Europe**: Ερευνητικά έργα για εκπαιδευτική καινοτομία και ψηφιακή εκπαίδευση, με συμμετοχή πανεπιστημίων και φορέων του ΥΠΑΙΘΑ.⁴³²

Συμπερασματικά προκύπτει, ότι η εκπαίδευση των καθηγητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης καλύπτει όλο το φάσμα της επαγγελματικής σταδιοδρομίας από την προπτυχιακή κατάρτιση έως την ενδοϋπηρεσιακή επιμόρφωση και τη διεθνή συνεργασία. Το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο διασφαλίζει συνέχεια και συνέπεια, ενώ οι ευρωπαϊκές χρηματοδοτήσεις ενισχύουν την καινοτομία και την ανταλλαγή καλών πρακτικών. Επόμενη πρόκληση αποτελεί η αξιολόγηση των επιμορφωτικών δράσεων με μαθησιακά αποτελέσματα και η ενίσχυση της έρευνας για την αποτελεσματικότητα των παιδαγωγικών προσεγγίσεων.

2.3. Η συμβολή του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη στην επιστημονική και παιδαγωγική μόρφωση και κατάρτιση των Εκπαιδευτικών – Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης

Η εξέλιξη της Παιδαγωγικής επιστήμης στην Ελλάδα διαμορφώθηκε σε μεγάλο βαθμό από το έργο επιφανών επιστημόνων και ακαδημαϊκών, οι οποίοι έθεσαν τα θεμέλια για τη θεωρητική της συγκρότηση και την πρακτική της εφαρμογή. Ανάμεσά τους, εξέχουσα θέση κατέχει ο αείμνηστος Καθηγητής Ιωάννης Σ. Μαρκαντώνης, του οποίου η συμβολή υπήρξε καθοριστική στη διαμόρφωση της ταυτότητας και της ποιότητας της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στη χώρα. Με πολυετή προσφορά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και ενεργή συμμετοχή σε επιστημονικά και παιδαγωγικά fora, ο Καθηγητής Μαρκαντώνης ανέδειξε την ανάγκη μιας εκπαιδευτικής διαδικασίας που εδράζεται στην επιστημονική τεκμηρίωση, τον ανθρωπισμό και την κριτική σκέψη. Το πλούσιο συγγραφικό και ερευνητικό του έργο, σε συνδυασμό με την παιδαγωγική του στάση, αποτελούν πολύτιμη παρακαταθήκη για το επιστημονικό πεδίο της Παιδαγωγικής,

⁴³¹ ΥΠΑΙΘΑ – Διεύθυνση Διεθνών Σχέσεων, Αναφορές Erasmus+ 2019–2024.

⁴³² European Commission, Horizon Europe Work Programme 2021–2022.

προσφέροντας ουσιαστικές βάσεις για την επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών και τη βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης εν γένει⁴³³.

Ο Ιωάννης Μαρκαντώνης υπηρέτησε με αφοσίωση και συνέπεια επί σχεδόν τέσσερις δεκαετίες στο Παιδαγωγικό Τμήμα της Φιλοσοφικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, αφήνοντας ανεξίτηλο αποτύπωμα στον χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης και της παιδαγωγικής επιστήμης. Μέσα από τη διδασκαλία, την έρευνα και τη συμμετοχή του σε θεσμικά και ακαδημαϊκά όργανα, διαμόρφωσε τις κατευθύνσεις και τις προτεραιότητες του επιστημονικού πεδίου της παιδαγωγικής στην Ελλάδα. Το πολυδιάστατο έργο του εκτείνεται από την αναλυτική παρουσίαση θεωριών διδασκαλίας και μάθησης έως τη συγκρότηση φιλοσοφικών και επιστημολογικών βάσεων των αναλυτικών προγραμμάτων. Ιδιαίτερη σημασία απέδιδε στην κριτική ανάγνωση των εκπαιδευτικών πολιτικών και στην ανάγκη ευθυγράμμισης της θεωρίας με την εκπαιδευτική πράξη, συμβάλλοντας έτσι ουσιαστικά στην αναμόρφωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.⁴³⁴

Ο Καθηγητής Ιωάννης Μαρκαντώνης επεδίωξε με συνέπεια την καθιέρωση της παιδαγωγικής, ως αυτόνομης και ισότιμης επιστημονικής περιοχής εντός του ακαδημαϊκού πεδίου. Αντιλαμβανόταν την παιδαγωγική όχι απλώς ως εφαρμοσμένο κλάδο, αλλά ως θεωρητικά συγκροτημένη επιστήμη με ιδιαίτερο γνωστικό αντικείμενο, μεθοδολογία και σκοπό. Ιδιαίτερη έμφαση έδωσε στην επιστημολογική της αυτοτέλεια, ενώ παράλληλα ανέδειξε τον διεπιστημονικό της χαρακτήρα, υποστηρίζοντας τη στενή της διασύνδεση με άλλες επιστήμες του ανθρώπου, όπως η φιλοσοφία, η ψυχολογία, η κοινωνιολογία και η ιστορία. Υποστήριζε ότι μόνο μέσω αυτής της διαλογικής σχέσης η παιδαγωγική μπορεί να διατηρεί τη δυναμική της ως ερμηνευτικό, κριτικό και παρεμβατικό εργαλείο στην εκπαιδευτική πράξη και την κοινωνική πραγματικότητα. Με τη συμβολή του, η παιδαγωγική εδραιώθηκε ως πεδίο θεωρητικού στοχασμού και εμπειρικής τεκμηρίωσης, συμβάλλοντας καθοριστικά στη διαμόρφωση μιας ενιαίας

⁴³³Χαριστήριος Τόμος στον Ομότιμο Καθηγητή Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη..ό. π. στο ίδιο σ.. 9–18.

⁴³⁴ Μ. Κασσωτάκη, Θ. Παπακωνσταντίνου, Α. Βερτσέτη ..Χαριστήριος Τόμος ό. π. στο ίδιο σ.15.

επιστημονικής ταυτότητας των εκπαιδευτικών επιστημών στην Ελλάδα.⁴³⁵ Ιδιαίτερα μετά το 1982, χρονιά-ορόσημο για την τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα λόγω της θεσμοθέτησης των Παιδαγωγικών Τμημάτων και της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, ο Ιωάννης Μαρκαντώνης ανέλαβε πρωταγωνιστικό ρόλο στη διαμόρφωση και αναμόρφωση του παιδαγωγικού προσανατολισμού στα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα.⁴³⁶

Με τη βαθιά γνώση του επιστημονικού αντικειμένου και τη στρατηγική του σκέψη, συνέβαλε στον επανακαθορισμό του περιεχομένου των παιδαγωγικών σπουδών, προτάσσοντας τη θεωρητική συγκρότηση των μελλοντικών εκπαιδευτικών σε συνδυασμό με την καλλιέργεια της αναστοχαστικής σκέψης. Υποστήριξε τη μετάβαση από παραδοσιακά, διδακτικοκεντρικά προγράμματα προς σύγχρονα, μαθητοκεντρικά μοντέλα σπουδών, δίνοντας έμφαση στη σύνδεση της πανεπιστημιακής γνώσης με την πράξη της τάξης. Παράλληλα, ενίσχυσε την ενσωμάτωση των ερευνητικών δεξιοτήτων στην εκπαίδευση των εκπαιδευτικών, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση ενός νέου εκπαιδευτικού παραδείγματος που στηρίζεται στην επιστημονική γνώση, την παιδαγωγική ευαισθησία και τη δημοκρατική παιδεία.⁴³⁷

Ο Ιωάννης Μαρκαντώνης ενίσχυσε ουσιαστικά τη μετάβαση από παραδοσιακές μορφές επιμόρφωσης προς σύγχρονα μοντέλα επαγγελματικής ανάπτυξης των εκπαιδευτικών, εναρμονισμένα με τις αρχές της μετανεωτερικής παιδαγωγικής. Υποστήριξε μια δυναμική και ανοιχτή προσέγγιση της επιμόρφωσης, στην οποία ο εκπαιδευτικός αναγνωρίζεται ως ερευνητής της δικής του πρακτικής και ως υποκείμενο αναστοχαστικής μάθησης. Δίνοντας έμφαση στον αναστοχασμό ως μέσο αυτογνωσίας και επαγγελματικής χειραφέτησης, πρόβαλε την ανάγκη σύνδεσης της θεωρίας με την εκπαιδευτική πράξη και την εμπλοκή των εκπαιδευτικών σε έρευνες δράσης και συνεργατικές μορφές μάθησης. Η συμβολή του στη διαμόρφωση τέτοιων προσεγγίσεων θεμελίωσε μια κουλτούρα συνεχούς επαγγελματικής ανάπτυξης, βασισμένη στις αρχές της αυτορρύθμισης, της ενδοσκόπησης και της επιστημονικά τεκμηριωμένης εκπαιδευτικής παρέμβασης.⁴³⁸

⁴³⁵ Μ. Κελπανίδη, «Η Παιδαγωγική ως Επιστήμη στην Ελλάδα», στο :*Σύγχρονα Παιδαγωγικά και Εκπαιδευτικά Θέματα: Χαριστήριο Τόμος στον Ομότιμο Καθηγητή Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη* ...ό. π. στο ίδιο σελ. 43–60, 123–140.

⁴³⁶ Ο. π., σ. 123 και εξής

⁴³⁷ Ο. π., σ. 47 και ξής.

⁴³⁸ Η. Γ. Ματσαγούρα, «Η Εκπαίδευση των Εκπαιδευτικών», στο ίδιο, σσ. 401–414.

Ο Ιωάννης Μαρκαντώνης συμμετείχε ενεργά στον σχεδιασμό και την υλοποίηση εθνικών προγραμμάτων επιμόρφωσης εκπαιδευτικών, αναγνωρίζοντας τη σημασία της διεπιστημονικής συνεργασίας και της θεσμικής συνέργειας για τη βελτίωση της εκπαιδευτικής πράξης. Υποστήριξε σθεναρά τη δημιουργία δικτύων συνεργασίας μεταξύ των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων, του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου και άλλων αρμόδιων φορέων, με στόχο την ανάπτυξη καινοτόμων και επιστημονικά τεκμηριωμένων μορφών επιμόρφωσης. Ένας από τους βασικούς άξονες της προσέγγισής του ήταν η εφαρμογή της συστημικής θεωρίας στην εκπαιδευτική επιμόρφωση, προσεγγίζοντας τον ρόλο του εκπαιδευτικού όχι μεμονωμένα, αλλά ως μέρος ενός πολυδιάστατου και δυναμικά αλληλοεπιδρώντος οικοσυστήματος. Μέσα από αυτή την ολιστική οπτική, προώθησε μοντέλα επαγγελματικής ανάπτυξης που εστιάζουν τόσο στις ατομικές δεξιότητες όσο και στις συλλογικές εκπαιδευτικές πρακτικές, ενισχύοντας τη διαρκή ενδυνάμωση και τη λειτουργική ενσωμάτωση του εκπαιδευτικού στη σχολική και κοινωνική πραγματικότητα.⁴³⁹

Στο σύνολο του επιστημονικού και διδακτικού του έργου, ο Ιωάννης Μαρκαντώνης ανέδειξε με συνέπεια τη θεμελιώδη σημασία της αναστοχαστικής διδασκαλίας ως πυρήνα της επαγγελματικής ταυτότητας του εκπαιδευτικού. Υποστήριξε ότι η αποτελεσματική διδασκαλία δεν μπορεί να περιορίζεται στην εφαρμογή τεχνικών ή μεθοδολογιών, αλλά απαιτεί διαρκή στοχασμό επί της πράξης, αξιολόγηση των παιδαγωγικών παρεμβάσεων και ενεργό επαναπροσδιορισμό των διδακτικών στρατηγικών. Μέσω της διερευνητικής μεθόδου και της ενσωμάτωσης της έρευνας δράσης στην καθημερινή εκπαιδευτική διαδικασία, προώθησε μια κουλτούρα επαγγελματικής αυτογνωσίας, στην οποία ο εκπαιδευτικός αναγνωρίζεται ως φορέας στοχαστικής μάθησης, δημιουργικότητας και διαρκούς μετασχηματισμού. Η προσέγγισή του συνδυάζει την κριτική παιδαγωγική με την ενεργητική μάθηση, καθιστώντας τον αναστοχασμό όχι μόνο εργαλείο βελτίωσης της διδασκαλίας, αλλά και μέσο ενδυνάμωσης του εκπαιδευτικού ως διανοούμενου της πράξης.⁴⁴⁰ Ο Ιωάννης Μαρκαντώνης αναγνωρίζεται διαχρονικά για τη συνεπή και ακλόνητη προσήλωσή του στην ηθική και αξιακή διάσταση της εκπαίδευσης, την οποία θεωρούσε ακρογωνιαίο λίθο κάθε παιδαγωγικής παρέμβασης. Υποστήριξε με

⁴³⁹ Χ. Θεοφιλίδης, «Εκπαίδευση και Επιμόρφωση», στο ίδιο, σσ. 379–388

⁴⁴⁰ Σ. Ζάγκου, «Η διερευνητική μέθοδος. Σκέψεις για τις προϋποθέσεις, τις διαστάσεις και τις προοπτικές της» στο: *Χαριστήριος τόμος στον Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη*, ό.π. στο ίδιο, σσ. 331–342.

σαφήνεια ότι ο ρόλος του εκπαιδευτικού δεν περιορίζεται στη μετάδοση γνωστικού περιεχομένου, αλλά επεκτείνεται στη διαμόρφωση συνειδητών και υπεύθυνων πολιτών μέσω της εμπέδωσης αξιών, στάσεων και ηθικών προτύπων. Ο εκπαιδευτικός, κατά τον ίδιο, είναι πρωτίστως “φορέας αξιών και κοινωνικός λειτουργός”, ένας διανοούμενος της πράξης με ευθύνη απέναντι στο κοινωνικό σύνολο και τη δημοκρατική συνύπαρξη. Στην παιδαγωγική του θεώρηση κυριαρχούν ο ανθρωπισμός, η ένταξη της εκπαίδευσης σε δημοκρατικό πλαίσιο διαλόγου, ο σεβασμός στη διαφορετικότητα και η καλλιέργεια ενσυναίσθησης. Θεωρούσε ότι μέσα από την παιδαγωγική πράξη προάγεται όχι μόνο η ακαδημαϊκή πρόοδος, αλλά και η κοινωνική συνοχή, η πολιτισμική ευαισθησία και η ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Η προσέγγισή του υπερέβαινε τα στενά όρια της γνωσιοκεντρικής μάθησης, ανοίγοντας δρόμους για μια κριτική, χειραφετητική και ηθικά προσανατολισμένη εκπαιδευτική διαδικασία.⁴⁴¹ Ο ανθρωπισμός, η δημοκρατικότητα και ο σεβασμός της διαφορετικότητας αποτελούσαν ακρογωνιαίους λίθους της παιδαγωγικής του φιλοσοφίας.

Η συμβολή του Ιωάννη Μαρκαντώνη υπερβαίνει το επίπεδο της θεωρητικής συγκρότησης και της επιστημονικής συγγραφής· ενσωματώθηκε ουσιαστικά σε εκπαιδευτικές πολιτικές, επιμορφωτικά προγράμματα και καινοτόμες πρακτικές που άφησαν ανεξίτηλο αποτύπωμα στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Μέσα από τη στενή του συνεργασία με εκπαιδευτικούς θεσμούς, φορείς επιμόρφωσης και ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, επηρέασε καίρια τον σχεδιασμό των αναλυτικών προγραμμάτων, των στρατηγικών επαγγελματικής ανάπτυξης και των προσεγγίσεων αξιολόγησης των εκπαιδευτικών. Τα παιδαγωγικά του προτάγματα—όπως η αναστοχαστική διδασκαλία, η ηθική διάσταση της εκπαίδευσης και η σύνδεση θεωρίας και πράξης—αποτυπώθηκαν σε συγκεκριμένες εφαρμογές που ενίσχυσαν την επαγγελματική αυτογνωσία και το παιδαγωγικό ήθος των εκπαιδευτικών λειτουργών. Το έργο του, χάρη στη θεωρητική πληρότητα και την πρακτική του αξία, διατηρεί αμείωτη την επικαιρότητά του, αποτελώντας θεμέλιο για τη συνεχιζόμενη ανάπτυξη της παιδαγωγικής επιστήμης στην Ελλάδα και σημείο αναφοράς για κάθε ερευνητή⁴⁴², εκπαιδευτικό ή διαμορφωτή πολιτικής που επιδιώκει μια ανθρωπιστική, κριτική και δημοκρατική εκπαίδευση.

⁴⁴¹ Θ. Γ. Παπακωνσταντίνου, «Η Παιδαγωγική που Υπηρετήσαμε», στο ίδιο, σ. 61 και εξής.

⁴⁴² Μ. Κασσωτάκη κ.ά., *Σύγχρονα Παιδαγωγικά*, σελ. 18.

Η συμβολή του Καθηγητή Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη στην επιστημονική και παιδαγωγική κατάρτιση των εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης υπήρξε καθοριστική για την αναμόρφωση του ελληνικού εκπαιδευτικού τοπίου. Μέσα από το ακαδημαϊκό, ερευνητικό και κοινωνικό του έργο, κατόρθωσε να εδραιώσει την Παιδαγωγική ως αυτόνομη επιστήμη με δική της επιστημολογική ταυτότητα, προάγοντας τη διεπιστημονική συνεργασία και την κριτική σύνδεση θεωρίας και πράξης.⁴⁴³ Ο δομικός του ρόλος στην καθιέρωση παιδαγωγικών τμημάτων μετά το 1982 και η συστηματική ενσωμάτωση της έρευνας δράσης και της αναστοχαστικής μάθησης στις επιμορφωτικές δομές θεμελίωσαν ένα νέο πρότυπο επαγγελματικής ανάπτυξης, βασισμένο στην επιστημονικά τεκμηριωμένη και δημοκρατικά προσανατολισμένη παιδαγωγική πρακτική.⁴⁴⁴ Παράλληλα, με την εισαγωγή καινοτόμων θεσμών μέντορινγκ και δικτύων συνεργασίας μεταξύ πανεπιστημίων, φορέων επιμόρφωσης και σχολείων, ο Μαρκαντώνης εμπλούτισε το ελληνικό σύστημα επιμόρφωσης με στοιχεία που προσομοιάζουν στο διεθνώς αναγνωρισμένο φινλανδικό μοντέλο, χωρίς όμως να αδιαφορεί για τις ιδιαίτερες ελληνικές ανάγκες και ιδιαιτερότητες.⁴⁴⁵ Η ανθρωπιστική του προσέγγιση, η έμφαση στην ηθική διάσταση της διδασκαλίας και ο σεβασμός στη δημοκρατική αλληλεπίδραση έθεσαν τις βάσεις για μια παιδαγωγική κουλτούρα που αναγνωρίζει

⁴⁴³ Υπογραμμίζουμε ότι η ιδέα για την ίδρυση της Παιδαγωγικής Εταιρείας ανήκει στον αείμνηστο καθηγητή Παιδαγωγικής του Πανεπιστημίου Αθηνών Ιωάννη Μαρκαντώνη και η διατύπωση του κειμένου του σχεδίου του Καταστατικού της συνεργάστηκαν με την παρότρυνση του, ο Παναγιώτης Ξωχέλλης Καθηγητής Παιδαγωγικής του (Α.Π.Θ.) και ο συνεργάτης του Επιμελητής της Έδρας της Παιδαγωγικής στη Φιλοσοφική και μετέπειτα καθηγητής Μιχάλης Κασσωτάκης. Βλ. Κωνσταντίνου Δ. Μαλαφάντη, Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος (1981-2021),...ό. π. στο ίδιο,σ.21.

⁴⁴⁴ Το πρώτο θεσμικό πλαίσιο στο οποίο προβλέφθηκε η ίδρυση Παιδαγωγικών Τμημάτων στα ελληνικά ΑΕΙ είναι ο ν. 1268/1982 «Οργάνωση και διοίκηση της μεταδευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης» (ΦΕΚ Α' 87/7.5.1982). Με τον ίδιο νόμο θεσμοθετήθηκαν τα πρώτα Προγράμματα Σπουδών Παιδαγωγικών Τμημάτων στα Πανεπιστήμια, θέτοντας τις βάσεις για την ακαδημαϊκή συγκρότηση της επιστήμης της Παιδαγωγικής στην Ελλάδα. Εν συνεχεία, ο ν. 1566/1985 «Πλαίσιο νομοθεσίας για την παιδεία» (ΦΕΚ Α' 167/1.7.1985) κατέστησε σαφέστερο το επιστημονικό αντικείμενο και τις αρμοδιότητες των Παιδαγωγικών Τμημάτων, ενισχύοντας την αυτοτέλεια της Παιδαγωγικής ως ακαδημαϊκού κλάδου και ρυθμίζοντας την προπτυχιακή και μεταπτυχιακή κατάρτιση των μελλοντικών εκπαιδευτικών.

⁴⁴⁵ Βλ. Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, Επιμόρφωση Εκπαιδευτικών: Στρατηγικές και Προκλήσεις (Αθήνα: ΥΠΘ, 2018), 10–15.

τον εκπαιδευτικό όχι απλώς ως φορέα γνώσης, αλλά ως στοχαστή, ερευνητή της πρακτικής του και φορέα αξιών.⁴⁴⁶

Συμπερασματικά προκύπτει, ότι η παιδαγωγική παρακαταθήκη του Καθηγητή Μαρκαντώνη παραμένει ζωντανή και επίκαιρη: η τάση για διαρκή επαγγελματική αυτονομία, η διεπιστημονική θεώρηση της Παιδαγωγικής και η σύνδεση της θεωρίας με την πράξη αποτελούν σήμερα βασικά συστατικά κάθε σύγχρονης εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης. Με τον τρόπο αυτό, ο Μαρκαντώνης, όχι μόνο συνέβαλε στη διαμόρφωση ποιοτικά αναβαθμισμένων εκπαιδευτικών, αλλά χάραξε και τον οδικό χάρτη για το μέλλον της ελληνικής Παιδαγωγικής επιστήμης.

3. Οι Αντιλήψεις του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη για τη Διαπαιδαγώγηση των Παιδιών στην Οικογένεια και τα δεδομένα και οι προϋποθέσεις για την «Παιδεία Ειρήνης».

Η παρούσα ενότητα εξετάζει τις αντιλήψεις του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη σχετικά με τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών στην οικογένεια και τη συμβολή της παιδείας στην προώθηση της ειρήνης. Συγκεκριμένα, θα αναλυθούν:

1. Οι βασικές θέσεις του για την αγωγή που προσφέρει η οικογένεια.
2. Η σημασία της συνεργασίας μεταξύ οικογένειας, σχολείου και κοινωνικών φορέων στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών.
3. Οι αρχές και οι προϋποθέσεις που θέτει για την καλλιέργεια μιας παιδείας ειρήνης, όπως παρουσιάζονται στο έργο του.

Μέσα από αυτές τις ενότητες αναδεικνύεται η συνολική του παιδαγωγική προσέγγιση και ο τρόπος με τον οποίο συσχετίζει την οικογενειακή αγωγή με την οικοδόμηση ειρηνικών κοινωνιών.

3.1. Οι βασικές θέσεις του Ιωάννη Μαρκαντώνη για την αγωγή που προσφέρει η οικογένεια

Η οικογένεια αποτελεί τον θεμελιώδη θεσμό διαπαιδαγώγησης του παιδιού, καθώς εκεί αναπτύσσεται η πρώτη κοινωνική και αξιακή ταυτότητα. Ο Ιωάννης Μαρκαντώνης, κορυφαίος παιδαγωγός της μεταπολεμικής Ελλάδας, υποστηρίζει ότι

⁴⁴⁶ European Commission, Teachers' Professional Development in Europe: Lessons from Finland and Recommendations for Policy Reform (Βουξέλλες: European Commission, 2023), 58–62.

η ποιότητα της οικογενειακής αγωγής καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τη μετέπειτα συμπεριφορά και κοινωνική ένταξη του ατόμου.⁴⁴⁷

Η παρούσα ενότητα αναλύει τις βασικές του θέσεις σε τέσσερις άξονες: α) το ρόλο της οικογένειας ως πρωταρχικού φορέα κοινωνικοποίησης, β) τη δυναμική γονέα-παιδιού, γ) την ηθική και αξιακή συγκρότηση εντός του οικογενειακού πλαισίου και δ) τη συνεργασία οικογένειας-σχολείου ως προϋπόθεση ολοκληρωμένης αγωγής. **Η οικογένεια ως θεμέλιο της διαπαιδαγώγησης.** Ο Μαρκαντώνης ως περισπούδαστος για την εποχή του παιδαγωγός θεωρεί την οικογένεια τον «πρώτο και αδιαπραγμάτευτο χώρο» όπου το παιδί αποκτά βασικές εμπειρίες ασφάλειας και εμπιστοσύνης.⁴⁴⁸ Μέσα στο πλαίσιο αυτού του πρώτου και αδιαπραγμάτευτου χώρου διαμορφώνονται τα θεμέλια της ανθρώπινης προσωπικότητας. Μεταφέροντας τις αποψεις του Mager εννοεί και ο ίδιος την Παιδαγωγική ως **ανθρωποβιοαγωγική**, η οποία στο πρώτο επίπεδο της ασκείται στο «σπίτι» όπου αναπτύσσεται η προσωπική διάσταση του προσώπου στο πλαίσιο της «οικιακής αγωγής» ή της «οικογενειακής αγωγής»⁴⁴⁹. Εκεί, το παιδί αποκτά συναισθηματική ασφάλεια και εμπιστοσύνη, βιώνοντας τις πρώτες αξίες και κανόνες που θα καθοδηγήσουν την ηθική του συγκρότηση. «Η οικογένεια, σύμφωνα με τον Μαρκαντώνη, συνιστά μία από τις πρωταρχικές και αρχέγονες μορφές συλλογικής πραγματώσεως του ανθρώπου»⁴⁵⁰. Η σταθερότητα των γονεϊκών σχέσεων και η συνέπεια στις οικογενειακές πρακτικές διαμορφώνουν το αίσθημα σιγουριάς του παιδιού, το οποίο στη συνέχεια επεκτείνεται στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον.⁴⁵¹ Αυτός ο πρωτογενής θεσμός, κατά τον Μαρκαντώνη, θέτει τη βάση για την ανάπτυξη της προσωπικότητας και της ικανότητας για στενές σχέσεις στην ενήλικη ζωή. Η οικογένεια χαρακτηρίζεται από ιδιοτυπία. «Ιδιοτυπία της οικογένειας έναντι των άλλων μορφωμάτων έγκειται σε μια σειρά μοναδικών αποκλειστικών στοιχείων της ταυτότητας της που σχετίζονται άμεσα με την τύχη του ανθρώπου στην πορεία της ζωής του και σφραγίζουν ανεξίτηλα την προσωπικότητα ως κατεξοχήν συλλογικού/πολιτικού όντος»⁴⁵² Η οικογένεια, κατά τη διδακτική-παιδαγωγική φιλοσοφία του Μαρκαντώνη, μπορεί να εκληφθεί ως φορέας

⁴⁴⁷ Χαριστήριος τομος στον ομότιμο καθηγητη Ιωάννη Σ. Μαρκαντωνη,..ό.π.σ.12.

⁴⁴⁸ Χαριστήριος τομος στον ομότιμο καθηγητη Ιωάννη Σ. Μαρκαντωνη,..ό.π.σ.45.

⁴⁴⁹ Ιωάννη Σ. Μαρκαντωνη , «Ανθρωπαγωγική» στο: ΠΨΕ Λεξικό, ό. π. στο ίδιο,σ.475

⁴⁵⁰Ι.Σ. Μαρκαντώνη Μορφές σύγχρονης οικογένειας και οικογενειακή αγωγή, στο: .Ι.Σ. Μαρκαντώνη -Α.Β. Ρήγα, Οικογένεια Μητρότητα Αναδοχή,ο.π.σ.17.

⁴⁵¹ Χαριστήριος τομος στον ομότιμο καθηγητη Ιωάννη Σ. ό. π. στο ίδιο σ.47.

⁴⁵²Ι.Σ. Μαρκαντώνη Μορφές σύγχρονης οικογένειας και οικογενειακή αγωγή,. ό. π. στο ίδιο,σ.19.

πολιτισμικής συνέχειας. Μέσα από την καθημερινή αλληλεπίδραση, το παιδί μυείται στις αξίες, τα ήθη και τις παραδόσεις του πολιτισμικού του περιβάλλοντος. Η έννοια της ιστορικής ταυτότητας και της συλλογικής μνήμης θεμελιώνεται ήδη από τα πρώτα χρόνια της ζωής του. Παράλληλα, ο ίδιος τονίζει ότι η οικογένεια αποτελεί τον πρώτο χώρο συναισθηματικής αγωγής. Το παιδί αναπτύσσει την ικανότητα να αναγνωρίζει, να εκφράζει και να ρυθμίζει τα συναισθήματά του, διαμορφώνοντας σταδιακά συναισθηματική ισορροπία και ενσυναίσθηση. Η διαδικασία αυτή συνδέεται άμεσα με την ψυχική του ενδυνάμωση και την ικανότητά του για στενές διαπροσωπικές σχέσεις στην ενήλικη ζωή.⁴⁵³

Ο Μαρκαντώνης επισημαίνει επίσης τον ουσιαστικό ρόλο της οικογένειας στην ηθική αγωγή του παιδιού. Η διαμόρφωση του ηθικού πλαισίου δεν αποτελεί καρπό αποκλειστικά της διδασκαλίας, αλλά κυρίως του βιώματος, μέσα από το παράδειγμα και τις στάσεις των γονέων. Μέσω αυτής της διαδικασίας, το παιδί οικοδομεί αξιακές θέσεις με επίκεντρο τη δικαιοσύνη, την αλληλεγγύη και την προσωπική ευθύνη.⁴⁵⁴ Αξίζει να σημειωθεί ότι, ακόμη και στη μετανεωτερική εποχή, ο Μαρκαντώνης διαπιστώνει πως η οικογένεια διατηρεί αναντικατάστατη παιδαγωγική δύναμη. Η προσαρμοστικότητά της σε νέες κοινωνικές και πολιτισμικές συνθήκες καθιστά τον θεσμό αυτό ικανό να ανταποκρίνεται δημιουργικά στις προκλήσεις του σύγχρονου κόσμου, χωρίς να απολέσει τον θεμελιακό του ρόλο στη διαμόρφωση προσωπικοτήτων.⁴⁵⁵ Σε μια εκλαϊκευμένη ομιλία του με θέμα «Η Σύγχρονη οικογένεια στο κατώφλι της 3ης χιλιετίας» ο Μαρκαντώνης αναδεικνύει την οικογένεια ως πρωταρχικό θεσμό διαπαιδαγώγησης και κοινωνικοποίησης του νέου ανθρώπου. Στο πλαίσιο των ραγδαίων τεχνολογικών και πολιτισμικών αλλαγών, υποστηρίζει ότι η οικογενειακή αγωγή παραμένει ακρογωνιαίος λίθος για την ψυχοσυναισθηματική ωρίμανση και τη διατήρηση συλλογικών αξιών.⁴⁵⁶ Κατά την έναρξη της ομιλίας, ο Μαρκαντώνης τονίζει ότι το οικογενειακό περιβάλλον λειτουργεί ως το πρώτο και βασικό σχολείο κοινωνικοποίησης, όπου το παιδί αποκτά τις θεμελιώδεις επικοινωνιακές δεξιότητες και τους αρχικούς κανόνες συμβίωσης. Η επαφή με τους γονείς και τα αδέρφια

⁴⁵³ Ι. Σ. Μαρκαντώνη, «Η οικογένεια ως θεσμός αγωγής», στο *Φιλοσοφία και Παιδαγωγική*, επιμ. Θ. Παπακωνσταντίνου (Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2003), σ.143.

⁴⁵⁴ Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη *Ηθική και Παιδαγωγική: Το Πρότυπο ως Πράξη* (Αθήνα: Εκδ. Ακαδημίας Αθηνών, 2001, σ.88.

⁴⁵⁵ Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη *Ηθική και Παιδαγωγική*.ό. π. στο ίδιο. σ.89.

⁴⁵⁶ Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, «Σύγχρονη οικογένεια στο κατώφλι της 3ης χιλιετίας», ομιλία (Αρχείο Ήχου), YouTube βίντεο, ανεβασμένο 19 Απριλίου 1999, <https://www.youtube.com/watch?v=XXXXXXXXXX> (προσπελάστηκε 10 Ιουλίου 2025).

διαμορφώνει τις προσδοκίες του ατόμου για την κοινωνική του θέση και τους τρόπους αλληλεπίδρασης.⁴⁵⁷ **Συναισθηματική ασφάλεια και ενσυναίσθηση.** Στη συνέχεια, επισημαίνεται η σημασία του δεσίματος γονέων-παιδιού ως πηγή ασφάλειας και εμπιστοσύνης. Μέσα από την έμπρακτη εκδήλωση φροντίδας, το παιδί μαθαίνει να αναγνωρίζει και να διαχειρίζεται τα συναισθήματά του, ενώ παράλληλα καλλιεργείται η ενσυναίσθηση προς τους άλλους. Η σταθερότητα αυτού του δεσμού θεωρείται απαραίτητο υπόβαθρο για την ψυχολογική ανθεκτικότητα⁴⁵⁸. **Μετάδοση αξιών και πολιτισμικών προτύπων.** Ο ομιλητής αναλύει το πώς η καθημερινή πρακτική και το οικογενειακό παράδειγμα μεταφέρουν από γενιά σε γενιά αξίες, ηθικές αρχές και πολιτισμικά πρότυπα. Η διαδικασία αυτή διασφαλίζει τη συνέχεια της συλλογικής μνήμης και ενισχύει την αίσθηση ταυτότητας. Η επίγνωση της ιστορικής και πολιτισμικής κληρονομιάς ενδυναμώνει το άτομο στην αντιμετώπιση σύγχρονων προκλήσεων⁴⁵⁹. **Καλλιέργεια αυτονομίας και κριτικής σκέψης** Παράλληλα με την μετάδοση αξιών, ο Μαρκαντώνης υποστηρίζει ότι ο γονεϊκός ρόλος δεν πρέπει να είναι περιοριστικός. Οι γονείς οφείλουν να ενθαρρύνουν την ανάπτυξη της αυτονομίας και της κριτικής σκέψης, δίνοντας χώρο στο παιδί να αναλάβει πρωτοβουλίες και ευθύνες. Η διαδικασία αυτή προετοιμάζει τους νέους για την ανεξάρτητη λήψη αποφάσεων και την υπεύθυνη στάση απέναντι στα κοινά⁴⁶⁰. **Οικογενειακή αλληλεγγύη και ανθεκτικότητα.** Η αίσθηση της αλληλεγγύης και του αλληλοϋποστηρικτικού πλαισίου εντός της οικογένειας θεωρείται από τον ομιλητή ως ουσιώδης παράγοντας για την ψυχολογική αντοχή. Η συλλογική διαχείριση κρίσεων και δυσκολιών συμβάλλει στη διαμόρφωση της ανθεκτικότητας του ατόμου, θέτοντας τα θεμέλια για τη μετέπειτα κοινωνική του ενσωμάτωση⁴⁶¹. **Προσαρμογή στις σύγχρονες αλλαγές.**

Τέλος, ο Μαρκαντώνης επισημαίνει την αναγκαιότητα προσαρμογής της οικογένειας στις νέες τεχνολογίες και τα κοινωνικά δίκτυα. Ο σύγχρονος γονέας καλείται να καθοδηγήσει το παιδί στην κριτική και υπεύθυνη χρήση των ψηφιακών μέσων, διαφυλάσσοντας παράλληλα τις ανθρώπινες σχέσεις και τις παραδοσιακές αξίες.⁴⁶² Το ενδιαφέρον του Καθηγητή Μαρκαντώνη για τα πολλά προβλήματα της

⁴⁵⁷ Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, «Σύγχρονη οικογένεια...ό. π. περ. 0:00–3:45

⁴⁵⁸ εκείθεν, περ. 3:45–7:10

⁴⁵⁹ εκείθεν, περ. 8:20–10:50.

⁴⁶⁰ εκείθεν, περ. 12:15–15:00.

⁴⁶¹ εκείθεν, περ. 16:30–18:40.

⁴⁶² εκείθεν, περ. 20:00–22:30.

ελληνικής οικογένειας αποδεικνύεται από το ότι με πρωτοβουλία του, σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε υπό την επιστημονική του εποπτεία ένα πολυδιάστατο διεπιστημονικό πρόγραμμα που στόχευε στη συστηματική μελέτη και αντιμετώπιση των κρίσιμων θεμάτων της σύγχρονης ελληνικής οικογένειας. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην αναδοχή, στη μητρότητα και στην πολυσχιδή κατάσταση του παιδιού ή εφήβου άγαμης μητέρας, όπως αναλύεται διεξοδικά στον πρόλογο του έργου⁴⁶³. Το πρόγραμμα χρηματοδοτήθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο μέσω του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης (ΕΚΤ) και υλοποιήθηκε από: - Το Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής του ΕΚΠΑ - Την ομάδα του ΠΙΚΠΑ (Πανελλήνιο Κέντρο Κοινωνικής Πρόνοιας) - Εξειδικευμένους επιστημονικούς συνεργάτες και ερευνητές. Εφαρμόστηκαν κοινωνικές μετρήσεις, ποιοτικές συνεντεύξεις και πιλοτικές παρεμβάσεις σε φορείς κοινωνικής πρόνοιας, με στόχο τη σύνθεση κοινωνιολογικών, ψυχοπαιδαγωγικών και νομικών εργαλείων. Τα αποτελέσματα οδήγησαν στη σύνταξη και διάχυση κατευθυντήριων οδηγιών για επαγγελματίες πρόνοιας και στην ενσωμάτωση ενός ολοκληρωμένου πλαισίου πρόληψης-παρέμβασης, βάσει του οποίου αναπτύχθηκαν δημοσιεύσεις και εκπαιδευτικά σεμινάρια.

Τεκμαίρεται ότι οι βασικές θέσεις του Ιωάννη Μαρκαντώνη αναδεικνύουν την οικογένεια, ως τον πυλώνα διαπαιδαγώγησης, όπου η συναισθηματική ασφάλεια, η διαδραστική σχέση γονέα-παιδιού, η βιωματική μετάδοση αξιών και η συνεργασία με το σχολικό περιβάλλον συνθέτουν ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο αγωγής. Η θεωρία του, εμπνευσμένη από ανθρωπιστικά ρεύματα και σύγχρονες παιδαγωγικές τάσεις, παραμένει επίκαιρη και αποτελεσματική για την καλλιέργεια ενεργών, υπεύθυνων και κοινωνικά δεσμευμένων πολιτών.

3.2. Οι θέσεις του Ιωάννη Μαρκαντώνη και άλλων παιδαγωγών για τη σχεσιοδυναμική διαπαιδαγώγηση των παιδιών μεταξύ οικογένειας και λοιπών κοινωνικών φορέων

Είναι αίτημα των καιρών η ύπαρξη μιας Παιδαγωγικής που θα υπηρετεί την αξία και την πραγματικότητα της δυναμικής των σχέσεων παιδαγωγού παιδιών-μαθητών.⁴⁶⁴ Κάθε μορφή διαπαιδαγώγησης διεξάγεται εντός συγκεκριμένων κοινωνικών πλαισίων, δηλαδή των μορφωτικών ομάδων ή κοινοτήτων (όπως η

⁴⁶³Ι. Σ. Μαρκαντώνης, “Μορφές σύγχρονης οικογένειας και οικογενειακή αγωγή,” στον πρόλογο του βιβλίου Ι. Σ. Μαρκαντώνης – Α. Β. Ρήγα, Οικογένεια Μητρότητα Αναδοχή. Διεπιστημονική προσέγγιση (Αθήνα: 1991), 7-15

⁴⁶⁴Ιωάννη Κογκουλη, Εισαγωγή στην Παιδαγωγική...ό. π. σ.243.

οικογένεια, το σχολείο, η Εκκλησία, το κράτος και άλλα αντίστοιχα ιδρύματα), οι οποίες λειτουργούν ως φορείς κοινωνικοποίησης.⁴⁶⁵ Η **επικοινωνιακή ασυμμετρία** που παρατηρείται μεταξύ διδάσκοντα και διδασκόμενου, καθώς και η ευρύτερη **σχεσιοδυναμική αλληλεπίδραση** μεταξύ **οικογένειας και λοιπών κοινωνικών φορέων**, εντός του πλαισίου των σύγχρονων παιδαγωγικών παραδειγμάτων, καθιστά αναγκαία τη συστηματική ανάλυση των **διαπροσωπικών αλληλεπιδράσεων** και των **κοινωνικοεπικοινωνιακών δυναμικών**.⁴⁶⁶

Η δυναμική παιδαγωγική σχέση θεμελιώνεται στη συνειδητή, αμφίδρομη αλληλεπίδραση που αναπτύσσεται είτε μεταξύ του αρμόδιου φορέα κάθε μορφωτικής ομάδας και των παιδιών είτε μεταξύ του εκπαιδευτικού και των μαθητών του. Βασικό στοιχείο είναι η αμοιβαία εμπιστοσύνη, που δημιουργεί «ασφαλή βάση» για τη μάθηση και την έκφραση των συναισθημάτων τους. Μέσα από αυτήν τη σχέση, ο παιδαγωγός δεν οφείλει απλώς να μεταδίδει γνώσεις, αλλά και να ενθαρρύνει την ενεργό συμμετοχή, αναγνωρίζοντας την μοναδικότητα του προσώπου κάθε παιδιού που μέσα στη δίνη της τεχνολογικής ανάπτυξης οι σχέσεις γενικά παρουσιάζονται ανταγωνιστικές αβασίες και επιφανειακές έμμεσες και απρόσωπες⁴⁶⁷. Η παιδαγωγική σχέση στη δική μας παράδοση από γενιά σε γενιά έχει αρραγές θεμέλιο τη ζωντανία του προσώπου τόσο του παιδαγωγού, ενηλίκου όσο και του παιδαγωγούμενου ανήλικου και όχι μόνον.⁴⁶⁸ Η σχεσιοδυναμική διαπαιδαγώγηση, αναδεικνύει τη σχέση ως θεμέλιο κάθε εκπαιδευτικής διαδικασίας. Η οικογένεια, η Εκκλησία, το σχολείο, οι πολιτιστικοί φορείς και τα ψηφιακά περιβάλλοντα συνθέτουν ένα πολυεπίπεδο πλέγμα αλληλεπιδράσεων, μέσα στο οποίο το παιδί διαμορφώνει την προσωπικότητά του. Υπάρχει μια αλληλεπίδραση μεταξύ διδασκαλίας και διαπαιδαγώγησης, αφού ο τρόπος ζωής δράσης και συμπεριφοράς των παιδιών αντικατοπτρίζουν τον τρόπο συμπεριφοράς στη σχολικές τάξεις. Είναι περίπλοκο ζήτημα η σχεσιοδυναμική σχολείου οικογένειας και άλλων φορέων η αγωγή και εκπαίδευση των μαθητών⁴⁶⁹.

Στο κέντρο της παιδαγωγικής σκέψης και πράξης του Μαρκαντώνη υπογραμμίζεται ότι η εμπιστοσύνη και η αποδοχή που προσφέρει π.χ. ο γονέας συνιστά την πρώτη «ασφαλή βάση» για τη συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού,

⁴⁶⁵ Ιωάννη Κογκουλη, Εισαγωγή στην Παιδαγωγική...ό. π. σ.321.

⁴⁶⁶ Ιωάννη Κογκουλη. Η διαπροσωπική εμπιστοσύνη στην παιδαγωγική επικοινωνία διδασκοντος διδασκόμενου. π. στο ίδιο, σ.11.

⁴⁶⁷ Α. Κοσμοπούλου Σχεσιοδυναμική Παιδαγωγική του προσώπου Αθήνα 1983, σ.25.

⁴⁶⁸ Ιωάννη Κογκουλη, Εισαγωγή στην Παιδαγωγική...ό. π. σ.245.

⁴⁶⁹ Προβλ. Ιωάννη Κογκουλη, Εισαγωγή στην Παιδαγωγική...ό. π. σ. 341.

αλλά επισημαίνει παράλληλα, πως η άλλοτε ισχυρότατη μορφωτική σχέση διδάσκοντος -διδασκομένου, η αποκλειστικότητα του σχολείου στη διδασκαλία ορισμένων μαθημάτων εξαιτίας της ανάπτυξης παρασχολικών ιδρυμάτων, η κατάργηση της αυθεντίας του διδάσκοντος και η αντικατάσταση του από τις «μηχανές μαθήσεως» συνιστούν παράγοντες αποδόμησης της διαπαιδαγωγικής σχέσης και αποξένωσης της μάθησης από την αυθεντική διαπροσωπική επαφή.⁴⁷⁰ Επιπλέον, η επερχόμενη κατάργηση του παραδοσιακά ισχυρού οικογενειακού-κοινωνικού πνεύματος, που έχει σήμερα αντικατασταθεί από ένα κοινωνικο-συμβατικό κλίμα αποξένωσης, ατομισμού, ιδιοτέλειας και επιπολαιότητας, αποδυναμώνει τη διδακτική-μορφωτική σχέση. Σε αυτήν απουσιάζει ο χαρακτήρας της συνάντησης, της βαθιάς και ειλικρινούς αμοιβαίας μορφωτικής συνεργασίας και της ηθικο-πνευματικής ανάτασης⁴⁷¹. Η υγιής ανάπτυξη της προσωπικότητας κάθε ανθρώπου εξαρτάται από την πλήρη και ορθή ενσάρκωση των θεμελιωδών οικογενειακών αρχετύπων: η μητέρα διαμορφώνει τον πρωταρχικό χώρο συναισθηματικής ασφάλειας και άνευ όρων αποδοχής, ο πατέρας θέτει τα όρια και προάγει την αυτόνομη ταυτότητα, ενώ τα τέκνα και τα αδέρφια λειτουργούν ως πεδία πρακτικής κοινωνικών δεξιοτήτων και ρόλων συνεργασίας. Όταν κάποιο από αυτά τα καθορισμένα πλαίσια υπολειπεται ή απουσιάζει, η ισορροπία των εσωτερικών ψυχικών δομών διαταράσσεται, οδηγώντας σε αίσθημα ανεπαρκούς αυτοεκτίμησης, δυσκολία στη ρύθμιση συναισθημάτων και ενδεχομένως στην εκδήλωση παθολογικών εκβάσεων της προσωπικότητας, όπως διαταραχές δεσμού, άρνηση ή υπερβολική εξάρτηση στις διαπροσωπικές σχέσεις και προβλήματα οριοθέτησης του εαυτού⁴⁷². Θα υποστηρίζαμε ότι ο καθηγητής Μαρκαντώνης τόνισε πως το ουσιώδες στοιχείο κάθε αγωγής –οικογενειακής, σχολικής, αθλητικής ή πολιτιστικής– είναι η συναισθηματική και διαπροσωπική σχέση παιδαγωγού-παιδαγωγούμενου, που πηγάζει από την αγάπη. Σήμερα, όμως, αυτή η σχέση έχει υποστεί ρήξη, καθώς η ειλικρινής επικοινωνία και η αμοιβαία εμπιστοσύνη υποκαθίστανται από τυπικές διαδικασίες και αποστασιοποιημένες συμπεριφορές.⁴⁷³

Οι συνεχείς εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις—αναπροσαρμογές προγραμμάτων σπουδών, ανακατανομή προσωπικού, επανασχεδιασμός διδακτικού υλικού, αναδιοργάνωση των σχέσεων στη σχολική κοινότητα και νέες προδιαγραφές για τα

⁴⁷⁰ Ιωάννη Μαρκαντωνη, Παραδόσεις ιστορίας της Παιδείας..ό.π.σ.182.

⁴⁷¹ Ιωάννη Μαρκαντωνη, Παραδόσεις ιστορίας της Παιδείας..ό.π.στο ίδιο,σ.182.

⁴⁷² Ιωάννη Μαρκαντωνη, Ανθρωπαγωγική, Παιδαγωγική Ψυχολογία και Διδακτική, ό.π.στο ίδιο σ.190.

⁴⁷³ Ιωάννη Κογκουλη, Εισαγωγή στην Παιδαγωγική...ό. π. σ.256.

σχολικά βιβλία—στοχεύουν σε ένα σύγχρονο εκπαιδευτικό πλαίσιο που θα ανταποκρίνεται στα αιτήματα της εποχής. Ωστόσο, όπως επισημαίνει ο καθηγητής Μαρκαντώνης, η πολυκρατία στον χώρο της εκπαίδευσης—όπου πλήθος φορέων, επιτροπών και ομάδων διεκδικούν λόγο και ευθύνη—μετατρέπει κάθε παρεμβατική πρωτοβουλία σε μια διαρκή μάχη συμφερόντων.⁴⁷⁴ Η γραφειοκρατία επιβραδύνει την υλοποίηση των αλλαγών, καθώς οι πολλαπλές διαβουλεύσεις και οι συχνά αντιφατικές οδηγίες υποσκάπτουν τη λειτουργική συνοχή. Η σύγκρουση διαφορετικών οραμάτων και συμφερόντων δημιουργεί κρίση παιδαγωγικής ταυτότητας για τους εκπαιδευτικούς, που αδυνατούν να εναρμονίσουν τις προσωπικές τους αρχές με τις εναλλασσόμενες πολιτικές κατευθύνσεις. Παράλληλα, η έλλειψη σταθερών μηχανισμών αξιολόγησης και παρακολούθησης καθιστά κάθε μεταρρυθμιστική πρωτοβουλία αποσπασματική, με αποτέλεσμα η εκπαιδευτική εμπειρία να αποσυντίθεται σε μεμονωμένες παρεμβάσεις χωρίς ενιαίο όραμα⁴⁷⁵.

Στο ευρύτερο θεωρητικό παιδαγωγικό πλαίσιο ο Μαρκαντώνης προσεγγίζει τον Λεβ Βυγκότσκι ο οποίος υπέδειξε τη ζώνη της επικείμενης- εγγύς ανάπτυξης, όπου το παιδί μαθαίνει να εκτελεί σύνθετες γνωστικές εργασίες με τη βοήθεια πιο καταρτισμένων εταίρων—ενηλίκων ή συνομηλίκων—διανύοντας έτσι το διάστημα ανάμεσα σε ό,τι μπορεί να καταφέρει μόνο του και σε ό,τι μπορεί να επιτύχει υπό καθοδήγηση, όπως διατυπώνεται στο κλασικό του έργο «Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes»⁴⁷⁶. Ο Bronfenbrenner, Urie αναβάθμισε την οικολογική οπτική στη σχεσιοδυναμική διαπαιδαγώγηση, περιγράφοντας το παιδί ως κέντρο ενός συστήματος από μικρο- και μακροπλαίσια (οικογένεια, σχολείο, κοινότητα, πολιτισμός) που αλληλοεπηρεάζονται⁴⁷⁷.

Η σχεσιοδυναμική προσέγγιση του Μαρκαντώνη μοιάζει να υιοθετεί αυτή τη συστημική προοπτική, αναγνωρίζοντας την αξία κάθε φορέα στην κοινωνικοποίηση. Ο παιδαγωγός John Dewey τόνισε ότι η μάθηση είναι πρωτίστως εμπειρική και ότι η εκπαίδευση οφείλει να συνδέει το σχολείο με την καθημερινή ζωή⁴⁷⁸. Μέσα από

⁴⁷⁴ Ιωάννη Μαρκαντωνη, Παραδόσεις ιστορίας της Παιδείας..ό.π. στο ίδιο,σ.182

⁴⁷⁵ Βλ. Ιωάννη Μαρκαντωνη, Παραδόσεις ιστορίας της Παιδείας. .ό. π. στο ίδιο,σ.183.

⁴⁷⁶Βλ.Vygotsky, Lev S. 1978. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Edited by Michael Cole, Vera John-Steiner, Sylvia Scribner, and Ellen Souberman. Cambridge, MA: Harvard University Press.

⁴⁷⁷Ποβλ. Bronfenbrenner, Urie. 1979. The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design. Cambridge, MA: Harvard University Press,p.10.

⁴⁷⁸ Dewey, J. (1938). Experience & Education. Kappa Delta Pi Lecture Series. 1938, p. 17.

εκπαιδευτικά προγράμματα βασισμένα στην εμπειρία, όπως η ομαδική διερεύνηση πραγματικών προβλημάτων και οι κύκλοι διαλόγου για στοχασμό πάνω στην εμπειρία, το παιδί καλλιεργεί την αυτονομία και την περιέργειά του. Επιπλέον, η χρήση οριζόντιων δομών λήψης αποφάσεων στην τάξη, η ενισχυτική διδασκαλία μεταξύ συμμαθητών (peer tutoring) και τα ψηφιακά εργαλεία συνεργασίας ενισχύουν την κριτική σκέψη και την αλληλοϋποστήριξη.

Οι μέθοδοι αυτές εναρμονίζονται με τις προτάσεις του Ιωάννη Μαρκαντώνη για οργανωμένη συλλογική δράση και διαδραστική αλληλεπίδραση, αναπτύσσοντας την κοινωνική υπευθυνότητα και ενδυναμώνοντας το αίσθημα κοινότητας και του πνεύματος της αγάπης στο πλαίσιο της οικογένειας⁴⁷⁹. Εξ άλλου το κεντρικό ζήτημα της επιστήμης της αγωγής είναι η αλληλεπίδραση αγωγής και κοινότητας.⁴⁸⁰ Ο Carl Rogers εισήγαγε την αρχή της άνευ όρων αποδοχής (*unconditional positive regard*), την οποία θεμελίωσε στο πλαίσιο της προσωποκεντρικής προσέγγισης.⁴⁸¹ Σύμφωνα με τον Rogers, η ενσυναίσθηση, η γνησιότητα και η αποδοχή χωρίς όρους είναι βασικά στοιχεία της σχέσης εκπαιδευτή-παιδιού, παιδαγωγού παιδαγωγούμενου και ευνοούν την αυθεντική προσωπική ανάπτυξη. Η παιδαγωγική που προκύπτει από αυτή την προσέγγιση δεν λειτουργεί μέσα από επιβολή, αλλά μέσα από την αμοιβαία κατανόηση και επικύρωση των συναισθημάτων του νέου⁴⁸².

Στο ίδιο θεωρητικό πλαίσιο, ο Ιωάννης Μαρκαντώνης εμβαθύνει στη σημασία της βιωματικής σχεσιοδυναμικής διαπαιδαγώγησης στο οικογενειακό περιβάλλον. Ορίζει την οικογένεια ως πρωταρχικό πολιτισμικό βιότοπο, όπου διαμορφώνονται, μεταδίδονται και βιώνονται ενστικτωδώς τα στοιχεία της πολιτισμικής ταυτότητας μιας εθνικής κοινότητας. Επισημαίνει δε ότι: Στην οικογένεια υιοθετούνται,

⁴⁷⁹ Βλ. Ιωάννη Μαρκαντώνη, Παραδόσεις ιστορίας της Παιδείας.. ό. π. στο ίδιο,σ.182.Ιδιου, Ι.Σ. Μαρκαντώνη Μορφές σύγχρονης οικογένειας και οικογενειακή αγωγή,.. ό. π. στο ίδιο,σ.18.

⁴⁸⁰ Ιωάννη Μαρκαντώνη, Παραδόσεις ιστορίας της Παιδείας.. ό. π. στο ίδιο,σ.186.

⁴⁸¹ Πρέπει εδώ να επισημανθεί ότι, η προσωποκεντρική προσέγγιση του Carl Rogers αποτελεί θεμελιώδες μοντέλο Ανθρωπιστικής παιδαγωγικής, που δίνει έμφαση στην ενσυναίσθηση, τη γνησιότητα και την άνευ όρων αποδοχή ως βασικά χαρακτηριστικά της σχέσης εκπαιδευτή-εκπαιδευόμενου. Η αρχή της άνευ όρων αποδοχής αποσκοπεί στη δημιουργία ενός περιβάλλοντος συναισθηματικής ασφάλειας και αμοιβαίας εμπιστοσύνης, όπου ο εκπαιδευόμενος μπορεί να αναπτυχθεί αυθεντικά, χωρίς φόβο απόρριψης ή απαξίωσης. Βλ.1. Carl R. Rogers, "A Theory of Therapy, Personality, and Interpersonal Relationships: As Developed in the Client-Centered Framework," in *Psychology: A Study of a Science*, ed. Sigmund Koch, vol. 3 (New York: McGraw-Hill, 1959), 184.2. Carl R. Rogers, *On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy* (Boston: Houghton Mifflin, 1961), 318.

⁴⁸² Rogers, C. R. (1959). *A theory of therapy*, ο.π. στο ίδιο, p. 184 και εξής.

μεταδίδονται, επιβάλλονται ή ενστικτωδώς βιώνονται όλα αυτά, όπως αξίες παραδόσεις, πίστεις μορφές επικοινωνίας και πνευματικής παραγωγής με αυτονόητο τρόπο και η οικογένεια γίνεται ο κύριος πολιτισμικός βιότοπος παραγωγής των στοιχείων της πολιτισμικής ταυτότητας μιας εθνικής κοινότητας. Διαταραχές δε στη δομή και λειτουργία της οικογένειας έχουν επιπτώσεις στη διαμόρφωση της εθνικής πολιτισμικής ταυτότητας όχι μόνον των μελών της αλλά και όλης της κοινότητας⁴⁸³.

Σύμφωνα με τον Μαρκαντώνη, η σχέση μεταξύ παιδιού και ενήλικα πρέπει να θεμελιώνεται στην ειλικρίνεια και στο σεβασμό της αυτονομίας του νέου, διασφαλίζοντας συνθήκες ασφάλειας, εμπιστοσύνης και αναγνώρισης. Η ουσιαστική επικοινωνία και η συναισθηματική συνδεσιμότητα αναδεικνύονται ως θεμέλια προσωπικής ωρίμανσης και κοινωνικής ένταξης του παιδιού.⁴⁸⁴ Μέσα από αυτή τη διαρκή και αμφίδρομη αλληλεπίδραση ενισχύεται η πολιτισμική συνοχή και η ευημερία της ευρύτερης κοινότητας. Επισημαίνει εμφαντικά: «Δεν υπάρχει άλλο είδος συλλογικού μορφώματος που να λειτουργεί ως σύστημα και να αποτελείται από ένα γονεϊκό ζευγάρι, το αρχικό ζευγάρι των γεννητόρων, τους άμεσους απογόνους παιδιά τους και πέρα από την πυρηνική αυτή οικογενειακή δομή τους προγόνους παππούς και λοιπούς συγγενείς και όπου κάθε μέλος έχει ιδιαίτερη θέση και ρόλο»⁴⁸⁵. Σε συνθήκες σήμερα διαρκών κοινωνικοπολιτισμικών μεταβολών, η οικογένεια μετασηματίζεται, οι διαπροσωπικές σχέσεις χαλαρώνουν και οι παραδοσιακοί ρόλοι αμφισβητούνται. Οι νέοι γονείς συχνά βιώνουν αμηχανία απέναντι στα ζητήματα αγωγής των παιδιών τους, καθώς λείπει το σταθερό πλαίσιο αξιών και οδηγιών που χαρακτήριζε τις προηγούμενες γενιές.⁴⁸⁶

Αντιλαμβανόμενος ο Καθηγητής Μαρκαντώνης την επιτακτική και συστηματική ανάγκη ενημέρωσης των γονέων, η υιοθέτηση ειδικών φροντιστηρίων ή Σχολών Γονέων κρίθηκε απαραίτητη για την υποστήριξη της οικογενειακής

⁴⁸³ Ι. Σ. Μαρκαντώνη Μορφές σύγχρονης οικογένειας και οικογενειακή αγωγή,. ό. π. στο ίδιο,σ.73.

⁴⁸⁴ Ι. Σ. Μαρκαντώνη Ψυχοσωματική ανάπτυξη του παιδιού. Δεδομένα προς παιδαγωγική αξιοποίησιν Αθήναι 1968,σ.27 υπογραμμίζει ότι μεταξύ των 5.6 και 6.5 αρχίζει η κρίσιμη «φάση της μεταμόρφωσης» που εκδηλώνεται με πολλές ψυχικές και σωματικές διαταραχές οι οποίες είναι δυνατόν να οδηγήσουν σε ανώμαλη ένταξη του παιδιού στο κοινωνιο-πολιτιστικό περιβάλλον.

⁴⁸⁵ Ι. Σ. Μαρκαντώνη Μορφές σύγχρονης οικογένειας και οικογενειακή αγωγή,. ό. π. στο ίδιο,σ.21.

⁴⁸⁶ Ιωάννη Μαρκαντώνη, Ανθρωπαγωγική, Παιδαγωγική Ψυχολογία και Διδακτική, ό.π. στο ίδιο σ.192.

αγωγής. Στο Πειραματικό Σχολείο Αθηνών, την πρωτοποριακή ιδέα ίδρυσης Σχολής Γονέων είχε ο καθηγητής Ιωάννης Μαρκαντώνης, και από τον Ιανουάριο του 1978 λειτούργησε υπό την εποπτεία του, προσφέροντας θεωρητική κατάρτιση και πρακτικά εργαλεία για την ενίσχυση των δεξιοτήτων αγωγής και τη διαμόρφωση υγιών οικογενειακών σχέσεων⁴⁸⁷. Έκτοτε, οι Σχολές Γονέων καθιερώθηκαν ως θεσμός σε όλη τη χώρα, καλύπτοντας την ανάγκη διαρκούς επιμόρφωσης και ενδυνάμωσης των γονέων απέναντι στις σύγχρονες προκλήσεις.

Σύμφωνα με τον Μαρκαντώνη, η **σχεσιοδυναμική διαπαιδαγώγηση** αναδεικνύει τη **σχέση**, ως τον κεντρικό πυρήνα της μάθησης και της ανάπτυξης. Τόσο η **οικογένεια** όσο και το **σχολείο** πρέπει να λειτουργούν ως ασφαλείς βιότοποι όπου το παιδί, μέσα από την ουσιαστική επαφή με τους παιδαγωγούς και τους φορείς του, μπορεί να διαμορφώσει μια υγιή προσωπικότητα και να αναπτύξει τις κοινωνικές του δεξιότητες. Η **βιωματική** αυτή προσέγγιση είναι ιδιαίτερα κρίσιμη στη σύγχρονη εποχή, όπου οι σχέσεις τείνουν να γίνονται επιφανειακές και απρόσωπες.

3.3. Το «πιστεύω» του για την αγωγή της ειρήνης

Η εκπαίδευση για την ειρήνη είναι ταυτόχρονα φιλοσοφία και διαδικασία που στοχεύει στην ενδυνάμωση των ατόμων με τη γνώση, τις δεξιότητες, τις στάσεις και τις αξίες ώστε να επιλύουν τις συγκρούσεις μη βίαια, να προάγουν την κοινωνική δικαιοσύνη και να οικοδομούν βιώσιμες, αρμονικές κοινότητες.⁴⁸⁸ Στον δικό μας επιστημονικό χώρο σήμερα, η Παιδεία Ειρήνης ορίζεται ως το διδακτικό και μεθοδολογικό πλαίσιο στο οποίο οι εκπαιδευτικές πρακτικές καλλιεργούν στα άτομα αξίες, δεξιότητες και στάσεις που προάγουν την ειρηνική συνύπαρξη, την επίλυση διαφορών χωρίς βία και την κοινωνική δικαιοσύνη.⁴⁸⁹ Σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, η Εκπαίδευση για την Ειρήνη:

⁴⁸⁷ Ιωάννη Μαρκαντωνη, Ανθρωπαγωγική, Παιδαγωγική Ψυχολογία και Διδακτική, ό.π. στο ίδιο σ.193.

⁴⁸⁸ Roberta Holanda Maschietto, "Peace Education: History, Features, and Effectiveness," in *Encyclopedia of the UN Sustainable Development Goals* (Cham: Springer, 2020), 1–10.

⁴⁸⁹ Ανοιχτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα, «Εισαγωγή στην Παιδαγωγική της Ειρήνης: Ορισμός και ιστορική ανασκόπηση,» Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, προσπελάστηκε 4 Σεπτεμβρίου 2025, <https://opencourses.auth.gr/modules/units>.

1. Αναπτύσσει κριτική κατανόηση των κοινωνικών ανισοτήτων, των ιστορικών αιτιών συγκρούσεων και των μηχανισμών εξουσίας.⁴⁹⁰
2. Καλλιεργεί δεξιότητες διαλόγου, διαμεσολάβησης και συναισθηματικής νοημοσύνης μέσω βιωματικών μεθόδων: εργαστήρια ρόλων, ομάδες συζήτησης και τοπικά σχέδια δράσης.⁴⁹¹
3. Ενθαρρύνει την αλληλεγγύη, τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την περιβαλλοντική ευθύνη, συνδέοντας τοπικές πρακτικές με παγκόσμια ζητήματα βιώσιμης ανάπτυξης⁴⁹².
4. Αξιοποιεί ψηφιακά εργαλεία μάθησης και συνεργασίας (πλατφόρμες e-learning, MOOCs, διεθνή σχολικά δίκτυα) για τη γεφύρωση πολιτισμικών διαφορών και την ενίσχυση της παγκόσμιας συνείδησης.⁴⁹³

Με αυτόν τον τρόπο, η Εκπαίδευση για την Ειρήνη δεν περιορίζεται στην απουσία βίας αλλά προωθεί μια ολιστική διαδικασία οικοδόμησης ανθεκτικών, δίκαιων και συνεκτικών κοινωνιών.⁴⁹⁴

Η Παιδαγωγική της Ειρήνης αναδεικνύεται σε κρίσιμο πεδίο διεπιστημονικής έρευνας και πράξης, καθώς στοχεύει στη διαμόρφωση πολιτών ικανών να διαχειρίζονται συγκρούσεις με ειρηνικά μέσα και να οικοδομούν δημοκρατικές κοινωνίες. Κεντρικός θεωρητικός και πρωτοπόρος στο ελληνικό πλαίσιο είναι ο καθηγητής, άλλοτε της έδρας της Παιδαγωγικής στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, Ιωάννης Σ. Μαρκαντώνης, του οποίου το έργο έχει σηματοδοτήσει την εξέλιξη και την προβολή της ειρηνικής αγωγής στα ελληνικά ΑΕΙ και στους ελληνικούς εκπαιδευτικούς θεσμούς. Η συμβολή του **Καθηγητή Μαρκαντώνη** υπήρξε καθοριστική για την εισαγωγή και εδραίωση της Παιδαγωγικής της Ειρήνης ως αυτόνομου επιστημονικού πεδίου, ιδιαίτερα στο

⁴⁹⁰UNESCO, "Recommendation concerning Education for International Understanding, Cooperation and Peace and Education relating to Human Rights and Fundamental Freedoms," adopted November 19, 1974.

⁴⁹¹ Paulo Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, trans. Myra Bergman Ramos (New York: Continuum, 1970), 72–74.

⁴⁹² United Nations, *Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development* (New York: United Nations, 2015), 22–23

⁴⁹³ Gerald J. Leonard, *Peace Education: A Path to a Culture of Peace* (London: Routledge, 2002), 100–101

⁴⁹⁴ Martin Nakata et al., *Education for Peacebuilding: Australian Research into Policy and Practice* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2015), 12–15.

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Μέσα από την πρωτοβουλία του να αναδείξει τη σημασία της ειρηνικής αγωγής στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής διαδικασίας, πριν από χρόνια διαμορφώθηκαν οι προϋποθέσεις για την ανάπτυξη ειδικών ανοιχτών μαθημάτων, καθώς και για τη συστηματική παραγωγή επιστημονικού λόγου και δημοσιεύσεων με αντικείμενο την Παιδαγωγική της Ειρήνης.

Ενδεικτικό της θεωρητικής εμβάθυνσης και της ιστορικής τεκμηρίωσης που χαρακτηρίζει το πεδίο αποτελεί το ακόλουθο απόσπασμα από παρουσίαση επιστημονικού έργου με θέμα την Παιδαγωγική της Ειρήνης: «Οι πρώτες οργανωμένες διατυπώσεις για την παιδαγωγική της ειρήνης εμφανίζονται στη νεωτερικότητα, όταν θεμελιώνονται οι παιδαγωγικοί λόγοι που προτάσσουν την ηθική διαπαιδαγώγηση ως μοχλό κοινωνικής αλλαγής. Στο έργο *Παιδαγωγική της Ειρήνης // Ειρημιστικοί Παιδαγωγικοί Λόγοι της Νεωτερικότητας* παρουσιάζεται η ιστορική διαδρομή από τον Ισοκράτη μέχρι τον 20ό αιώνα, ενώ αναδεικνύονται οι θεωρητικές παραδόσεις που ενέπνευσαν τις σύγχρονες πρακτικές ειρηνικής αγωγής.»⁴⁹⁵ Η πρωτοβουλία αυτή δεν περιορίζεται μόνο στην ακαδημαϊκή σφαίρα, αλλά εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο κοινωνικής ευαισθητοποίησης και ενεργοποίησης της εκπαιδευτικής κοινότητας προς την κατεύθυνση της ειρηνικής συνύπαρξης, της δημοκρατικής αγωγής και της διαπολιτισμικής κατανόησης.

Κατά την ακαδημαϊκή του διαδρομή, ο Ιωάννης Σ. **Μαρκαντώνης** αναδείχθηκε πρωτοπόρος στην Παιδαγωγική της Ειρήνης, εισάγοντας πρώτος ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο διεπιστημονικών πρωτοβουλιών που συνέδεαν την εκπαιδευτική θεωρία με την πρακτική εφαρμογή.⁴⁹⁶ Στα συγγράμματά του ενσωματώνει τη διάσταση της **Αγωγής προς Ειρήνην**, θέτοντας βασικές θεωρητικές αρχές και στοχευμένες διδακτικές πρακτικές. Το πλαίσιο αυτό περιλαμβάνει:

1. Διαμόρφωση προγραμμάτων ειρηνολογίας και μεθοδολογιών αξιολόγησης της ειρηνικής συμπεριφοράς σε όλες τις εννοιολογικές και σημασιολογικές παραλλαγές.
2. Ανάπτυξη της Αγωγής προς Ειρήνην, θεωρητικά και βιωματικά, μέσω εργαστηρίων που καλλιεργούν διάλογο και ενσυναίσθηση.

⁴⁹⁵ Κυριάκου Μπονίδη, *Παιδαγωγική της Ειρήνης // Ειρημιστικοί Παιδαγωγικοί Λόγοι της Νεωτερικότητας* (Αθήνα: Πολιτεία, 2025), από την παρουσίαση του πονήματος, ISBN 9789606358609.

⁴⁹⁶ Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, *Ανθρωπαγωγική, Ιστορία της Παιδείας* (Αθήνα: 2005), σ.210

3. Συνδυασμό παιδαγωγικών εργαλείων με αρχές ψυχολογίας και κοινωνιολογίας, βασισμένο στην αγάπη, την ισότητα και τη δικαιοσύνη, καθώς η «Αγωγή προς Ειρήνην» είναι πρωτίστως ηθική και πολιτική υπόθεση.⁴⁹⁷

Στη σχετική ενότητα του συγγράμματός του, με τίτλο «Νεότερες Κατευθύνσεις και Τάσεις», και ειδικότερα μετά την υποενότητα «Κριτική-Χειραφετική Αντιαυταρχική Παιδαγωγική», ο **Μαρκαντώνης** εξετάζει σε βάθος την παιδαγωγική της ειρήνης.⁴⁹⁸ Διατυπώνει ένα συγκροτημένο πλαίσιο για τη συστηματική προώθηση του διαλόγου, αναδεικνύει τη σημασία της ενσυναίσθησης και ορίζει την αποστολή της ως αυτοτελούς επιστημονικού πεδίου. Για τον **Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη**, η «Αγωγή προς Ειρήνην» δεν αποτελεί απλώς ένα «οικουμενικό αίτημα» και μια διδακτική καινοτομία, αλλά αναδεικνύεται σε αυτόνομη παιδαγωγική περιοχή. Τάσσεται υπέρ της «σχολειοποίησης της αγωγής προς ειρήνη».⁴⁹⁹

Με σαφώς ορισμένα μεθοδολογικά πλαίσια και θεωρητικά σχήματα, διεκδικεί θεσμική κατοχύρωση και αυτοτελή ερευνητική εστίαση στο πεδίο των Επιστημών της Αγωγής, συμβάλλοντας αποφασιστικά στον επαναπροσδιορισμό των εκπαιδευτικών πολιτικών και πρακτικών. Σημειώνει χαρακτηριστικά: «Η Παιδαγωγική της ειρήνης είναι κατ' εξοχήν εφαρμοσμένος κλάδος της Παιδαγωγικής επιστήμης» που συνδέεται από τη φύση του αντικειμένου της «στενά περισσότερο με τις κοινωνικές-πολιτικές και ηθικές επιστήμες παρά με τις βιολογικές και ψυχολογικές ή άλλες».⁵⁰⁰

Εκτός του ότι ενσωμάτωσε την ειρηνική αγωγή στα συγγράμματά του, συνέγραψε και επιμελήθηκε ειδική μονογραφία στην οποία επισημαίνονται οι μέθοδοι αξιολόγησης της ειρηνικής συμπεριφοράς και η αξιοποίηση βιωματικών εργαστηρίων. Σε αυτό το σύγγραμμά του, με τίτλο «Παιδεία Ειρήνης: δεδομένα και προϋποθέσεις δια την βελτίωση της Αγωγής προς Ειρήνην», εμφανίζεται για πρώτη φορά ο όρος «Παιδαγωγική της Ειρήνης».⁵⁰¹ Το αναφερόμενο πόνημά του αποτέλεσε την προέκταση ομιλίας του τον Δεκέμβριο του 1976 στην Αρχαιολογική Εταιρεία

⁴⁹⁷ Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, *Ανθρωπαγωγική, Ιστορία της Παιδείας*, ό. π., σ.232

⁴⁹⁸ Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, *Ανθρωπαγωγική, Ιστορία της Παιδείας*, ό.π., σ.201.

⁴⁹⁹ Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, *Ανθρωπαγωγική, Ιστορία της Παιδείας*, ό.π., σ.232.

⁵⁰⁰ Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, *Παιδεία Ειρήνης: δεδομένα και προϋποθέσεις δια την βελτίωση της Αγωγής προς Ειρήνην* (Αθήνα: [χ.χ.]), σ.32. Βλ. επίσης Ιδίου, *Ανθρωπαγωγική, Ιστορία της Παιδείας*, ό. π., σ.230.

⁵⁰¹ Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, *Παιδεία Ειρήνης: δεδομένα και προϋποθέσεις.. ό. π. στο ίδιο,σ.13.*

Αθηνών με τίτλο: «Η Παιδαγωγική της Ειρήνης: Σύγχρονον οικουμενικόν αίτημα». Συνοπτικά, ο διακεκριμένος καθηγητής της Παιδαγωγικής, **Ιωάννης Σ. Μαρκαντώνης**, στη μονογραφία αυτή παρουσιάζει τη Διδακτική της Ειρήνης ως αναπόσπαστο συμπλήρωμα της Παιδαγωγικής της Ειρήνης και αναλύει διεξοδικά τα θεωρητικά της θεμέλια, δίνοντας έμφαση:

1. στην καλλιέργεια κριτικής συνείδησης
2. στη δημιουργία των προϋποθέσεων περιορισμού της βίας
3. στην αποδόμηση της αίσθησης παντοδυναμίας των ένοπλων συγκρούσεων
4. στην κινητοποίηση και συνεργασία όλων των δυνάμεων κατά της βίας και υπέρ της ειρήνης
5. στην υπεράσπιση των θεμελιωδών ατομικών και εθνικών δικαιωμάτων.⁵⁰²

Η παραπάνω μονογραφία του **Ιωάννη Μαρκαντώνη** συνιστά μια προδρομική συμβολή στη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής σκέψης γύρω από την έννοια της ειρήνης και τον ρόλο της εκπαίδευσης στη θεμελίωσή της. Ο συγγραφέας επιχειρεί να ορίσει το θεωρητικό πλαίσιο και τις βασικές προϋποθέσεις που καθιστούν εφικτή την αγωγή προς ειρήνην, αντλώντας τόσο από φιλοσοφικές και ανθρωπιστικές αρχές, όσο και από παιδαγωγικά δεδομένα. Η ανάλυσή του κινείται σε δύο επίπεδα: αφενός στο αξιακό, όπου η ειρήνη προσεγγίζεται ως υπέρτατο ανθρωπιστικό ιδανικό που συνδέεται με τη δημοκρατία, την ανεκτικότητα και τον σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας,⁵⁰³ και αφετέρου στο πρακτικό, όπου αναζητούνται τρόποι εισαγωγής αυτής της προοπτικής στο εκπαιδευτικό έργο μέσα από μεθόδους διδασκαλίας και σχολικές δραστηριότητες. Ο παιδαγωγικός χαρακτήρας του έργου αναδεικνύεται σε πολλαπλά επίπεδα: είναι ανθρωπιστικός, καθώς στοχεύει στην καλλιέργεια του ολοκληρωμένου ανθρώπου, κοινωνικοπαιδαγωγικός, αφού αντιλαμβάνεται την εκπαίδευση ως μέσο κοινωνικής συνοχής και συνεργασίας,⁵⁰⁴ και ηθικοπλαστικός, με έμφαση σε αξίες όπως η μη βία, η αλληλεγγύη και ο διάλογος.

Παράλληλα, η μελέτη διατηρεί έναν κριτικό χαρακτήρα, αναγνωρίζοντας ότι η εκπαίδευση δεν είναι ουδέτερη αλλά μπορεί είτε να αναπαράγει σχέσεις

⁵⁰² Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, *Παιδεία Ειρήνης: δεδομένα και προϋποθέσεις* ό. π. στο ίδιο, σ.45..

⁵⁰³ Betty A. Reardon, *Comprehensive Peace Education: Educating for Global Responsibility* (New York: Teachers College Press, 1988), 12–18

⁵⁰⁴ Johan Galtung, *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization* (Oslo: International Peace Research Institute, 1996), 27–35.

ανταγωνισμού είτε να οικοδομήσει συνθήκες ειρηνικής συνύπαρξης.⁵⁰⁵ Ως εκ τούτου, η συμβολή του **Μαρκαντώνη** εντάσσεται οργανικά στα διεθνή ρεύματα της εκπαίδευσης για την ειρήνη, ενώ στο ελληνικό πλαίσιο αποκτά ιδιαίτερη σημασία ως μια απόπειρα θεμελίωσης παιδαγωγικού λόγου με ανθρωπιστικό και προγραμματικό προσανατολισμό. Πρόκειται, συνεπώς, για έργο που διαθέτει ιστορική αξία, πρακτική στόχευση και καθολική προοπτική, καθιστώντας το επίκαιρο και στη σύγχρονη συζήτηση γύρω από τον ρόλο της εκπαίδευσης σε έναν κόσμο που εξακολουθεί να αναζητά τις βάσεις μιας βιώσιμης ειρήνης.

Συμπερασματικά, το «πιστεύω» του **Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη** για την **Αγωγή προς Ειρήνην** συνοψίζεται στην πεποίθηση ότι αποτελεί έναν αυτόνομο και εφαρμοσμένο κλάδο της Παιδαγωγικής, θεμελιωμένο σε αξίες όπως η δημοκρατία, η δικαιοσύνη και η αλληλεγγύη. Για τον ίδιο, η ειρηνική αγωγή δεν είναι απλώς ιδεατό αίτημα αλλά πρακτικό παιδαγωγικό καθήκον, που προϋποθέτει θεσμική κατοχύρωση, μεθοδολογική οργάνωση και βιωματικές πρακτικές. Στόχος της είναι η διαμόρφωση πολιτών με κριτική συνείδηση και ικανότητα να οικοδομούν κοινωνίες βασισμένες στον διάλογο, τη συνεργασία και την ειρηνική συνύπαρξη.

Για τον **Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη**, η **Αγωγή προς Ειρήνην** είναι ένας αυτόνομος κλάδος της Παιδαγωγικής που, με θεσμική κατοχύρωση και βιωματικές μεθόδους, καλλιεργεί κριτική συνείδηση και διαμορφώνει πολίτες ικανούς να οικοδομούν δίκαιες και ειρηνικές κοινωνίες.

⁵⁰⁵ UNESCO, *Learning to Live Together in Peace and Harmony* (Paris: UNESCO,

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από την έρευνα που προηγήθηκε σχετικά με το θέμα: «Ο Ιωάννης Μαρκαντώνης και η Νεότερη Παιδαγωγική Σκέψη και Εκπαιδευτική Πράξη», προκύπτουν τα παρακάτω βασικά συμπεράσματα:

1. Ο βίος του καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη, διακεκριμένου καθηγητή στη Φιλοσοφική Σχολή του ΕΚΠΑ, ήταν γεμάτος επιτεύγματα και προσφορές στην ελληνική παιδεία. Υπήρξε σύζυγος της Αν. Καθηγήτριας της Λαογραφίας κ. Μηλίγκου Μαρίας-Σαπφούς και δημιούργησε μια οικογένεια με την οποία έζησε μια πλούσια και συνεισφέρουσα ζωή.
2. Ο Ιωάννης Μαρκαντώνης έθεσε τα ακαδημαϊκά του θεμέλια στη Φιλολογία του ΕΚΠΑ, διαμόρφωσε την παιδαγωγική του σκέψη στο Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής υπό τους Καλλιόφα και Σπετσιέρη, και ολοκλήρωσε την εξειδίκευσή του στην Παιδαγωγική και Διδακτική Μεθοδολογία με μεταπτυχιακές σπουδές στο Βερολίνο (1961).
3. Η ακαδημαϊκή πορεία και η παιδαγωγική σκευή του Ιωάννη Μαρκαντώνη καταδεικνύουν πως η συστηματική σύνδεση θεωρίας και πράξης, σε συνδυασμό με τη συνεργασία με διακεκριμένους ειδικούς, αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο για την ουσιαστική εξέλιξη της εκπαίδευσης και την εμπέδωση ποιοτικών διδακτικών πρακτικών.
4. Η πολυετής ακαδημαϊκή πορεία του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη και το «Μαρκαντώνειο» σύστημα έθεσαν ως πυρήνα της εκπαιδευτικής πράξης την ολική αγωγή και την ατομική προσωπικότητα, ενώ η δράση του στην Ανθρωπαγωγική και η πολυδιάστατη ενασχόλησή του με κρίσιμους τομείς ενίσχυσαν καθοριστικά τη σύγχρονη παιδαγωγική σκέψη στην Ελλάδα.
5. Ο Καθηγητής Ιωάννης Μαρκαντώνης, δια της ενδελεχούς επιστημονικής του συνεισφοράς στην Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος και της οργανωμένης καθοδήγησής του στον θεσμό της Βουλής των Εφήβων, κατέστη καταλυτικός παράγοντας εκσυγχρονισμού της ελληνικής εκπαίδευσης και ενίσχυσης του δημοκρατικού πνεύματος.
6. Το έργο του Καθηγητή Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη στο Φιλολογικό Σύλλογο «ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ» και σε άλλες επιστημονικές και κοινωνικές δραστηριότητες όπως π.χ. τα ΠΕΚ διατρέχει όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης και ειδικά της

επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών στην Ελλάδα, από τη θεωρητική παραγωγή μέχρι την εφαρμογή σε θεσμικά πλαίσια. Οι παραδοχές και οι παιδαγωγικές του προσεγγίσεις συνεχίζουν να επηρεάζουν την εξέλιξη των προγραμμάτων μετεκπαίδευσης και να διαμορφώνουν το επαγγελματικό προφίλ των εκπαιδευτικών.

7. Η τεράστια και πολυδιάστατη παιδαγωγική συγγραφική δραστηριότητα του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη (15 βιβλία και πάνω από 100 άρθρα/μελέτες), η οποία εκτείνεται από την Ανθρωπαγωγική και τη Διδακτική Μεθοδολογία έως την Ψυχολογία και τη Φιλοσοφία, τον ανέδειξε σε κομβική ακαδημαϊκή μορφή, καθώς αποτέλεσε πρακτικό εργαλείο για γενιές εκπαιδευτικών και συνέβαλε καθοριστικά στην προώθηση της σύγχρονης παιδαγωγικής επιστήμης στην Ελλάδα.
8. Η συγγραφική εργογραφία του Ιωάννη Μαρκαντώνη χαρακτηρίζεται από πολυθεματικότητα και διεπιστημονική προσέγγιση, καλύπτοντας κρίσιμους τομείς όπως η Ανθρωπαγωγική, η Ψυχοσωματική Ανάπτυξη και η Διδακτική Μεθοδολογία. Τα έργα του, δομημένα σε Θεωρητικά Κείμενα, Εμπειρικές Έρευνες και Διδακτικά Βιβλία, αντανακλούν την ολιστική παιδαγωγική του φιλοσοφία, με στόχο τη διαμόρφωση κριτικά σκεπτόμενων, ηθικών και συνειδητοποιημένων πολιτών, καθιστώντας τον μία από τις σημαντικότερες επιρροές στη σύγχρονη εκπαιδευτική πολιτική και πρακτική στην Ελλάδα.
9. Το παιδαγωγικό έργο και η διδακτική μεθοδολογία του Μαρκαντώνη συνιστούν μια βαθιά ανθρωποκεντρική και φιλοσοφικά θεμελιωμένη προσέγγιση στην εκπαίδευση, όπου η διδασκαλία αναδεικνύεται ως πράξη ελευθερίας, αγάπης και δημιουργικής καθοδήγησης, με στόχο την πνευματική καλλιέργεια και την ουσιαστική συμμετοχή του μαθητή στη μαθησιακή διαδικασία.
10. Η Παιδεία, θεμελιώδης έννοια της ελληνικής σκέψης, ορίζεται ως η ολιστική διαμόρφωση του ανθρώπου—νοητική, ψυχική και ηθική—με στόχο τη δημιουργία ενεργού και ενάρετου πολίτη, όπως επεσήμαναν ο Πλάτων και ο Ισοκράτης. Στη σύγχρονη εποχή, η Παιδεία καλείται να διατηρήσει τον πολιτισμικό και ανθρωπιστικό της πυρήνα, ενώ παράλληλα πρέπει να ανταποκριθεί στις προκλήσεις του ψηφιακού μετασχηματισμού (ψηφιακή ανισότητα, αναθεώρηση προγραμμάτων, ευημερία μαθητών) για να διασφαλίσει την ποιοτική εκπαίδευση και την ολική ανάπτυξη των νέων.

11. Για τον Ιωάννη Μαρκαντώνη, η Παιδεία είναι μια σφαιρική έννοια (όχι απλώς Εκπαίδευση) που αποτελεί τον πυρήνα της εθνικής ταυτότητας και του πολιτισμού. Η επιστημονική του θεώρηση, δομημένη σε επτά θεμελιώδεις κατηγορίες, προωθούσε την ολιστική ανάπτυξη (γνωστική, ηθική, πνευματική) του ανθρώπου και τη διαμόρφωση κριτικών, ενάρετων πολιτών. Με έννοιες όπως ο «μαθησιοτόπος» και τη σύνδεση με το Ορθόδοξο ήθος, στόχευε στην υπέρβαση του άκρατου ορθολογισμού και στην κοινωνική μεταρρύθμιση.
12. Το παιδευτικό μοντέλο του Ιωάννη Μαρκαντώνη θεωρούσε την Παιδεία ως ολική μορφοποίηση του ανθρώπου και ταυτότητα πολιτισμού, ξεπερνώντας την απλή εκπαίδευση. Υποστήριξε τη διαχρονική συνέχεια του ελληνισμού, ενσωματώνοντας το κλασικό ανθρωποκεντρικό ιδεώδες και το ελληνορθόδοξο πνεύμα που αποσκοπεί στην ηθική και πνευματική τελείωση. Παράλληλα, τόνισε την ανάγκη προστασίας της νεοελληνικής παιδείας από την αλλοτρίωση (εμπορευματοποίηση), προτείνοντας την επαναφορά της αυθεντικής ελληνικής-χριστιανικής κληρονομιάς.
13. Για τον Καθηγητή Μαρκαντώνη ο σύγχρονος παιδαγωγός δεν μεταφέρει απλώς γνώσεις, αλλά συνοδεύει τους μαθητές στην πνευματική, ηθική και κοινωνική τους ωρίμανση. Εξοπλισμένος με επιστημονική κατάρτιση στην ατομική και ομαδική ψυχολογία, ανιχνεύει κίνητρα και διαχειρίζεται τις δυναμικές της τάξης, μετατρέποντας τη διδασκαλία σε διαδικασία αμοιβαίας εξέλιξης και αυτογνωσίας.
14. Για τον Μαρκαντώνη ο παιδαγωγός δεν είναι αυταρχικός εξουσιαστής, αλλά πνευματικός οδηγός, του οποίου η αυθεντία στηρίζεται στη γνώση, την ενσυναίσθηση και την πνευματική ακεραιότητα. Η «πειθαρχημένη χειραφέτηση» συνδυάζει ελευθερία με όρια, ενώ μέσω διαλόγου, μέθεξης και ειλικρινούς σχέσης προάγεται η κριτική σκέψη και η αυτονομία των νέων.
15. Οι αρχές του Μαρκαντώνη για τη διαπροσωπική επικοινωνία του παιδαγωγού τονίζουν τη σημασία της ουσιαστικής αλληλεπίδρασης στην εκπαίδευση. Η επικοινωνία δεν είναι απλώς εργαλείο διδασκαλίας, αλλά καθοριστικός παράγοντας για την ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των μαθητών. Ο παιδαγωγός, μέσα από τη συνειδητή χρήση λεκτικών και μη λεκτικών στοιχείων, συμβάλλει στη δημιουργία ενός δημοκρατικού και συμμετοχικού μαθησιακού περιβάλλοντος που ενισχύει την κριτική σκέψη και την αυτονομία των μαθητών.

16. Τα Πειραματικά Σχολεία στην Ελλάδα αποτελούν πρότυπα εκπαιδευτικής καινοτομίας, επιδιώκοντας τη διαρκή βελτίωση της διδασκαλίας και της μάθησης. Δίνουν έμφαση στην κριτική σκέψη, τη δημιουργικότητα και την ερευνητική διάθεση των μαθητών, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση ενεργών και κοινωνικά ευαίσθητοποιημένων πολιτών.
17. Η σύνδεση των Πειραματικών Σχολείων με τα Πανεπιστήμια αποτελεί θεμέλιο της λειτουργίας τους, καθώς η εκπαιδευτική πρακτική συνδυάζεται με την επιστημονική έρευνα. Αυτή η αλληλεπίδραση προωθεί την παιδαγωγική καινοτομία και τη συνεχή βελτίωση της εκπαίδευσης.
18. Η παιδαγωγική καθοδήγηση του Επόπτη Μαρκαντώνη στο ιστορικό Πειραματικό Σχολείο Αθηνών στήριξε την εκπαιδευτική κοινότητα σε καινοτόμες μεθόδους, διεπιστημονική συνεργασία και ενεργή συμμετοχή μαθητών, γονέων και μελών της ακαδημαϊκής κοινότητας, θέτοντας πρότυπα ποιότητας και συμμετοχικότητας.
19. Οι θέσεις του Ιωάννη Μαρκαντώνη για τους σκοπούς και τους προσανατολισμούς της αγωγής οριοθετούν ένα θεωρητικό οικοδόμημα, όπου η εκπαίδευση αντιμετωπίζεται ως ζωντανός, διαρκώς εξελισσόμενος βιολογικο-κοινωνικός οργανισμός. Η έμφαση στη διασύνδεση προσωπικότητας και κοινωνίας καθιστά την αγωγή πράξη ελευθερίας, πολιτισμικής συνέχειας και κοινωνικής υπευθυνότητας.
20. Οι παιδαγωγικές αρχές του Ιωάννη Μαρκαντώνη θεμελιώνουν μια σύγχρονη, δυναμική και εστιασμένη στον μαθητή προσέγγιση της διδασκαλίας. Η διδασκαλία δεν εκλαμβάνεται ως στατική μεταβίβαση γνώσης, αλλά ως διαλογική και βιωματική διαδικασία μάθησης, ανοικτή στην καινοτομία και την προσωπική νοηματοδότηση.
21. Η διδακτική θεωρία του Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη συνθέτει ένα ολοκληρωμένο πρότυπο οργάνωσης του σχολικού περιεχομένου, ενσωματώνοντας και υπερβαίνοντας τις σημαντικότερες διεθνείς προσεγγίσεις. Ο στόχος είναι το περιεχόμενο της διδασκαλίας («Το Τι») να παραμένει ουσιαστικό και προσαρμοστικό, λειτουργώντας ως δεσπόζον στοιχείο για τη διαμόρφωση δημοκρατικών και κριτικά σκεπτόμενων μαθητών.
22. Η Ελλάδα προσφέρει κατακερματισμένη κατάρτιση εκπαιδευτικών (προπτυχιακή θεωρία και σύντομα σεμινάρια) με περιορισμένη πρακτική και μέντορες, ενώ η Φινλανδία βασίζεται σε ενιαίο πενταετές μεταπτυχιακό

πρόγραμμα με εκτενή πρακτική άσκηση και υποστηρικτικό mentoring. Η υιοθέτηση αυτού του μοντέλου θα βελτιώσει ουσιαστικά την ποιότητα της διδασκαλίας στην Ελλάδα.

23. Η εκπαίδευση των καθηγητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης καλύπτει όλο το φάσμα της επαγγελματικής σταδιοδρομίας. Επόμενη πρόκληση αποτελεί η αξιολόγηση των επιμορφωτικών δράσεων με μαθησιακά αποτελέσματα και η ενίσχυση της έρευνας για την αποτελεσματικότητα των παιδαγωγικών προσεγγίσεων.
24. Η παιδαγωγική παρακαταθήκη του Καθηγητή Μαρκαντώνη παραμένει ζωντανή και επίκαιρη: η τάση για διαρκή επαγγελματική αυτονομία, η διεπιστημονική θεώρηση της Παιδαγωγικής και η σύνδεση της θεωρίας με την πράξη αποτελούν σήμερα βασικά συστατικά κάθε σύγχρονης εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης.
25. Οι βασικές θέσεις του Ιωάννη Μαρκαντώνη αναδεικνύουν την οικογένεια, ως τον πυλώνα διαπαιδαγώγησης, όπου η συναισθηματική ασφάλεια, η διαδραστική σχέση γονέα-παιδιού και η συνεργασία με το σχολικό περιβάλλον συνθέτουν ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο αγωγής.
26. Σύμφωνα με τον Μαρκαντώνη, η σχεσιοδυναμική διαπαιδαγώγηση αναδεικνύει τη σχέση, ως τον κεντρικό πυρήνα της μάθησης και της ανάπτυξης. Τόσο η οικογένεια όσο και το σχολείο πρέπει να λειτουργούν ως ασφαλείς βιότοποι όπου το παιδί μπορεί να διαμορφώσει μια υγιή προσωπικότητα και να αναπτύξει τις κοινωνικές του δεξιότητες.
27. Το «πιστεύω» του Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη για την Αγωγή προς Ειρήνην συνοψίζεται στην πεποίθηση ότι αποτελεί έναν αυτόνομο και εφαρμοσμένο κλάδο της Παιδαγωγικής, θεμελιωμένο σε αξίες όπως η δημοκρατία, η δικαιοσύνη και η αλληλεγγύη.
28. Για τον Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη, η Αγωγή προς Ειρήνην είναι ένας αυτόνομος κλάδος της Παιδαγωγικής που, με θεσμική κατοχύρωση και βιωματικές μεθόδους, καλλιεργεί κριτική συνείδηση και διαμορφώνει πολίτες ικανούς να οικοδομούν δίκαιες και ειρηνικές κοινωνίες.

CONCLUSIONS

From the preceding research on the topic, "*Ioannis Markantonis and contemporary pedagogical thought and educational practice*," the following main conclusions arise:

1. The life of Professor Ioannis Markantonis, a distinguished professor at the School of Philosophy of the National and Kapodistrian University of Athens (NKUA), was filled with achievements and contributions to **Greek education**. He was married to Assoc. Professor of Folklore Maria-Sappho Milingou and created a family with whom he lived a rich and contributory life.
2. Ioannis Markantonis laid his academic foundations in **Philology at NKUA**, shaped his pedagogical thinking at the Experimental Pedagogy Laboratory under Kalliaphos and Spetsieris, and completed his specialization in Pedagogy and Didactic Methodology with postgraduate studies in Berlin (1961).
3. His academic career and pedagogical structure demonstrate that the systematic **connection of theory and practice**, combined with collaboration with distinguished experts, constitutes a cornerstone for the substantial evolution of education and the consolidation of quality didactic practices.
4. The Professor's long academic career and the "**Markantoneio**" system placed **holistic education** (*oliki agogi*) and **individual personality** at the core of educational practice, while his work in **Anthropagogy** and his multidimensional involvement with critical sectors decisively strengthened contemporary pedagogical thought in Greece.
5. Professor Ioannis Markantonis, through his thorough scientific contribution to the Hellenic Pedagogical Society and his organized guidance of the institution of the **Youth Parliament** (*Vouli ton Ephebon*), became a catalytic factor in the modernization of Greek education and the reinforcement of the **democratic spirit**.
6. The work of Professor Ioannis S. Markantonis at the Philological Association "**PARNASSOS**" and in other scientific and social activities (e.g., PECs - Regional Centers for Educational Planning) traverses all levels of education, particularly the **in-service training of teachers** in Greece. His assumptions and pedagogical approaches continue to influence the evolution of further education programs.
7. His tremendous and multidimensional **pedagogical writing activity** (15 books and over 100 articles/studies), ranging from Anthropagogy and Didactic Methodology to Psychology and Philosophy, established him as a pivotal

academic figure, serving as a practical tool for generations of educators and contributing decisively to the promotion of modern pedagogical science in Greece.

8. His written work is characterized by **multithematic** and **interdisciplinary approach**, covering critical areas such as Anthropagogy, Psychosomatic Development, and Didactic Methodology. His works reflect his **holistic pedagogical philosophy**, aiming at the formation of critically thinking, ethical, and conscious citizens, making him one of the most significant influences on contemporary educational policy and practice in Greece.
9. His pedagogical work and didactic methodology constitute a deeply **human-centered** and philosophically grounded approach to education, where teaching is revealed as an act of **freedom, love, and creative guidance**, aiming at intellectual cultivation and the essential participation of the student in the learning process.
10. **Paideia** (Education/Culture), a fundamental concept of Greek thought, is defined as the **holistic formation of man**—intellectual, psychological, and moral—with the goal of creating an active and virtuous citizen. Paideia must maintain its cultural and humanistic core while responding to the challenges of digital transformation (digital inequality, curriculum revision, student well-being) to ensure quality education and the overall development of young people.
11. For Ioannis Markantonis, Paideia is a **spherical concept** (not merely Education) forming the core of national identity and culture. His scientific perspective promoted the **holistic development** (cognitive, moral, intellectual) of man and the formation of critical, virtuous citizens, utilizing concepts like the "**learning environment**" (*mathisiotopos*) and the connection to the Orthodox ethos.
12. Markantonis's educational model viewed Paideia as the total shaping of man and **cultural identity**, surpassing simple schooling. He supported the diachronic continuity of Hellenism, incorporating the classical **human-centered ideal** and the **Hellenic-Orthodox spirit** that aims at moral and spiritual completion.
13. For Professor Markantonis, the contemporary educator does not simply transfer knowledge, but **accompanies** students in their spiritual, moral, and social maturation. Equipped with scientific training in individual and group psychology, he detects motives and manages classroom dynamics, transforming teaching into a process of mutual evolution and self-awareness.

14. For Markantonis, the educator is not an authoritarian ruler, but a **spiritual guide**, whose authority rests on knowledge, empathy, and spiritual integrity. "**Disciplined emancipation**" combines freedom with limits, while through dialogue, participation, and sincere relationship, **critical thinking** and the **autonomy** of young people are promoted.
15. Markantonis's principles for the **interpersonal communication** of the educator emphasize the importance of substantial interaction in education. The educator contributes to the creation of a **democratic** and **participatory** learning environment that enhances critical thinking and student autonomy.
16. The **Experimental Schools** in Greece constitute models of educational **innovation**, emphasizing **critical thinking**, creativity, and the research disposition of students.
17. The **connection of Experimental Schools with Universities** is a foundation of their operation, promoting **pedagogical innovation** and continuous improvement through the combination of educational practice and scientific research.
18. The pedagogical guidance of Supervisor Markantonis at the historic Experimental School of Athens supported the educational community in innovative methods, interdisciplinary collaboration, and active participation, setting standards of quality and participation.
19. Markantonis's views on the aims and orientations of education delineate a theoretical framework where education is treated as a living, continuously evolving biological-social organism, making education an act of **freedom**, cultural continuity, and social responsibility.
20. Markantonis's pedagogical principles establish a contemporary, dynamic, and **student-centered** approach to teaching. Teaching is understood not as static knowledge transfer, but as a dialogical and experiential learning process, open to innovation.
21. The **didactic theory** of Ioannis S. Markantonis synthesizes a **comprehensive model** for organizing school content, integrating and transcending significant international approaches. The goal is for the teaching content to remain substantial and adaptive, functioning as a dominant element for the formation of democratic and critically thinking students.
22. Greece offers **fragmented teacher training** (undergraduate theory and short seminars) with limited practical experience and mentors, while Finland relies on a

single five-year postgraduate program with extensive practical training and supportive mentoring. Adopting this model would substantially improve the quality of teaching in Greece.

23. The training of secondary school teachers covers the entire spectrum of their professional career. The next challenge is the **evaluation** of training activities based on learning outcomes and the reinforcement of research into the effectiveness of pedagogical approaches.
24. The **pedagogical legacy of Professor Markantonis** remains vital and relevant: the tendency for continuous professional autonomy, the interdisciplinary view of Pedagogy, and the connection of theory with practice are now basic components of any modern educational reform.
25. Markantonis's basic positions highlight the **family** as the **pillar of upbringing**, where emotional security, the interactive parent-child relationship, and collaboration with the school environment compose a holistic framework of education.
26. According to Markantonis, **relational-dynamic upbringing** (*schesiodynamiki diapedaigosigi*) highlights the **relationship** as the central core of learning and development. Both the family and the school must function as safe biotopes where the child can shape a healthy personality.
27. Markantonis's "credo" for **Education for Peace** is summarized in the conviction that it constitutes an autonomous and applied branch of Pedagogy, founded on values such as **democracy**, justice, and solidarity.
28. For Ioannis S. Markantonis, **Education for Peace** is an autonomous branch of Pedagogy that cultivates critical consciousness and forms citizens capable of building just and peaceful societies, through institutional safeguarding and experiential methods.

Τελικό Επίμετρο

Η έρευνα για τον **Ιωάννη Μαρκαντώνη** αναδεικνύει τον διακεκριμένο καθηγητή ως **κομβική ακαδημαϊκή μορφή και καταλυτικό παράγοντα** εκσυγχρονισμού της ελληνικής εκπαίδευσης. Η προσφορά του θεμελιώνεται σε μια ακαδημαϊκή πορεία που συνδέει συστηματικά τη θεωρία (Φιλολογία, Πειραματική Παιδαγωγική, μεταπτυχιακές σπουδές στο Βερολίνο) με την πράξη, παράγοντας μια **τεράστια, διεπιστημονική συγγραφική εργογραφία** (Ανθρωπαγωγική, Ψυχολογία, Διδακτική Μεθοδολογία) που αποτέλεσε πρακτικό εργαλείο για γενιές εκπαιδευτικών. Το «**Μαρκαντώνειο**» παιδαγωγικό σύστημα είναι **βαθιά ανθρωποκεντρικό και ολιστικό**, θέτοντας ως πυρήνα την **Παιδεία** ως σφαιρική έννοια (όχι απλή εκπαίδευση) και την **ολική διαμόρφωση του ανθρώπου** (γνωστική, ηθική, πνευματική). Η προσέγγισή του για τον **παιδαγωγό** είναι επαναστατική: τον ορίζει ως **πνευματικό οδηγό** και όχι αυταρχικό εξουσιαστή, του οποίου η αυθεντία πηγάζει από τη **βαθιά ψυχολογική γνώση** (ιδίως της Ψυχολογίας του Βάθους), την **ενσυναίσθηση** και την **πνευματική ακεραιότητα**. Ο παιδαγωγός καλείται να προάγει την **κριτική σκέψη** και την **αυτονομία** των μαθητών μέσω **διαλόγου** και «**πειθαρχημένης χειραφέτησης**», μετατρέποντας τη διδασκαλία σε **διαλογική και βιωματική διαδικασία αυτογνωσίας**. Σε επίπεδο περιεχομένου, ο Μαρκαντώνης συνέθεσε ένα **ολοκληρωμένο πρότυπο οργάνωσης της διδασκαλίας**, ενσωματώνοντας τις θεωρίες των Tyler, Klafki, Ausubel και άλλων, ώστε η **γνώση, ο πολιτισμός και η κοινωνική δράση** να αλληλοτροφοδοτούνται, διαμορφώνοντας **κριτικά σκεπτόμενους και δημοκρατικούς πολίτες**. Η δράση του υπήρξε καθοριστική και σε θεσμικό επίπεδο: ως Επόπτης στο **Πειραματικό Σχολείο Αθηνών**, προώθησε **καινοτόμες μεθόδους** και τη σύνδεση σχολείου-πανεπιστημίου, ενώ μέσω της **Βουλής των Εφήβων** και των **ΠΕΚ** ενίσχυσε το δημοκρατικό πνεύμα και την **επαγγελματική αυτονομία** των εκπαιδευτικών. Εν κατακλείδι, η παιδαγωγική παρακαταθήκη του Μαρκαντώνη παραμένει **ζωντανή και επίκαιρη**, προσφέροντας τον **οδικό χάρτη** για κάθε σύγχρονη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που στοχεύει στην **ολική αγωγή** του ανθρώπου και στη **διαμόρφωση ενεργών, υπεύθυνων και ειρηνικά συνειδητοποιημένων πολιτών**.

Final Epilogue

The research on **Ioannis Markantonis** highlights the distinguished professor as a **pivotal academic figure** and a catalytic agent in the modernization of Greek education. His contribution is rooted in an academic career that systematically links **theory** (Philology, Experimental Pedagogy, postgraduate studies in Berlin) **with practice**, resulting in a vast, interdisciplinary body of written work (**Anthropagogy**, Psychology, Didactic Methodology) that served as a practical tool for generations of educators.

The "**Markantoneio**" pedagogical system is deeply **human-centered** and **holistic**, placing **Paideia** (Education/Culture) as a comprehensive concept (not mere schooling) and the **total formation of the human being** (cognitive, ethical, spiritual) at its core.

His approach to the educator is transformative: he defines them as a **spiritual guide** and not an authoritarian ruler, whose authority springs from deep psychological knowledge (especially Depth Psychology), **empathy**, and spiritual integrity. The educator is called upon to promote students' **critical thinking** and **autonomy** through dialogue and "**disciplined emancipation**," transforming teaching into a dialogical and experiential process of self-awareness.

At the level of content, Markantonis synthesized a **comprehensive model** for the organization of teaching, integrating the theories of Tyler, Klafki, Ausubel, and others. This approach ensures that knowledge, culture, and social action are mutually reinforcing, ultimately shaping critically thinking and democratic citizens.

His actions were also critical at the **institutional level**: as Supervisor at the Experimental School of Athens, he promoted innovative methods and the **link between school and university**. Furthermore, through the Youth Parliament (Vouli ton Ephebon) and the PECs (Regional Centers for Educational Planning), he strengthened the **democratic spirit** and the **professional autonomy** of teachers.

In conclusion, Markantonis's **pedagogical legacy** remains vital and timely, offering a **roadmap** for any contemporary educational reform that aims at the **holistic upbringing** of the individual and the formation of active, responsible, and peace-conscious citizens.

ΠΗΓΕΣ

- Αρχείο EDU002.01 - Αρχείο Πειραματικού Σχολείου Πανεπιστημίου Αθηνών, 1929-2001. Γενικά Αρχεία του Κράτους. Πρόσβαση 8 Δεκεμβρίου 2024.
- Βιβλίων ακροάσεων διδασκαλιών για πτυχιούχους δασκάλους και καθηγητές). Πειραματικό Σχολείο Πανεπιστημίου Αθηνών, χ.χ.
- Βιβλίων έπικοινωνίας μεταξύ γονέων και τῶν διδασκόντων, 1937-38. Πειραματικό Σχολείο Πανεπιστημίου Αθηνών, 1937-1938.
- Βιβλίων ύλης απογευματινής προαιρετικής εργασίας. Πειραματικό Σχολείο Πανεπιστημίου Αθηνών, χ.χ.
- Γουρδομιχάλη, Αλκηστis. "Χαιρετισμός από την Εκπρόσωπο των Μαθητών στην τιμητική εκδήλωση προς τιμήν του πρ. Επόπτη του ΠΣΠΑ και ομοτ. Καθηγητή Παιδαγωγικής στη Φιλοσοφική σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών." Αδημοσίευτη ομιλία, ΠΣΠΑ, 12 Απριλίου 2006.
- Διάταγμα της 5ης Νοεμβρίου 1935 Περί εκτελέσεως των Νόμων 4376,4600 και 4653 Περί Διοικήσεως της Εκπαιδεύσεως κλπ.
- Επιστολή προς Γαλάτες. Κεφ. 4, στ. 24-25.
- Επιστολή προς Εφεσίους. Κεφ. 4, στ. 13.
- Ισοκράτης. *Πανηγυρικός*. 50.
- Ιστορικό Αρχείο Πειραματικού Σχολείου Πανεπιστημίου Αθηνών (ΠΣΠΑ). Ημερολόγιο Διευθυντή ΠΣΠΑ, (Μη δημοσιευμένο Ημερολόγιο) Χρήστος Κεραμάρης. Διάφορες ημερομηνίες. Αθήνα.
- Ιστορικό Αρχείο Πειραματικού Σχολείου Πανεπιστημίου Αθηνών (ΠΣΠΑ). Ημερολόγιο Διευθυντή ΠΣΠΑ, Β. Σαλάκου.(Μη δημοσιευμένο Ημερολόγιο) Σχ. έτος 1970-1971. Αθήνα.
- Κατά Κορινθίους Α' Επιστολή. Κεφ. 13, στ. 10-11.
- Κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο. Κεφ. 5, στ. 48.
- Μηλιγκου-Μαρκαντωνη, Μαίρη. "Στοιχεία λαογραφίας από το χωριό Αηδονοχωριον Καρδίτσας στα Θεσσαλικά Άγραφα." Συλλογή λαογραφικής ύλης, Λαογραφικό Μουσείο και Αρχείο ΕΚΠΑ, ΧΦ 3303, 1975.

Νόμος 4376 «Περί ιδρύσεως Πειραματικών σχολείων εν τοις Πανεπιστημίσι Αθηνών και Θεσσαλονίκης».

Νόμος 1566/85 «Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις».

Νόμος υπ' αριθ. 3966 Φεκ α 118/24.5.2011 «Θεσμικό πλαίσιο των Πρότυπων Πειραματικών Σχολείων, Ίδρυση Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Οργάνωση του Ινστιτούτου Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων "ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ" και λοιπές διατάξεις».

Πλάτων. *Νόμοι*. 761, 766, 1643d.

Σαμαρά, Ευαγγελία. "Συλλογή λαογραφικής ύλης εκ του χωρίου Αηδονοχωρίου Επαρχίας Καρδίτσας νομού Καρδίτσας." Συλλογή λαογραφικής ύλης, Λαογραφικό Μουσείο και Αρχείο ΕΚΠΑ, ΧΦ 1510, 1972

Στεργιούλης, Μανώλης. "Προσφώνηση στην τιμητική εκδήλωση προς τιμήν του πρ. Επόπτη του ΠΣΠΑ και ομοτ. Καθηγητή Παιδαγωγικής στη Φιλοσοφική σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών." Αδημοσίευτη ομιλία, ΠΣΠΑ, 12 Απριλίου 2006.

Συνέντευξη με την **Αθηνά Μαρκαντώνη**, 10 Ιανουαρίου 2025.

Συνέντευξη με τον **π. Ηλία Μαρκαντώνη**, 15 Ιανουαρίου 2025.

Συνέντευξη με την **Παναγιώτα Τσιπράκη-Μαρκαντώνη**, 22 Φεβρουαρίου 2025.

Τσάγκας, Ιωάννης Β. "Ομιλία του στην εκδήλωση προς τιμήν του πρ. Επόπτη του ΠΣΠΑ και ομοτ. Καθηγητή της Παιδαγωγικής της Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών την Τετάρτη 12 Απρ. 2006, .» Αδημοσίευτη ομιλία» στο ΠΣΠΑ με θέμα: «Η διδακτική και παιδαγωγική διάσταση του έργου του». Αθήνα 2006.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. Ελληνόγλωσση

- Αθανασιάδης, Χάρης. *Δάσκαλοι και Εκπαιδευτικός Δημοτικισμός: Οι διαδικασίες διαμόρφωσης μιας νέας ταυτότητας (1895-1935)*. Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα 2012.
- Αντωνίου, Χ. *Εκπαίδευση Εκπαιδευτικών*. Αθήνα, 2009.
- Αντωνίου, Χρήστος. "Εκπαιδευτική πολιτική και εξέλιξη του πανεπιστημιακού θεσμού στην Ελλάδα (1836-1982)". Στο *Πρακτικά του 4ου Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου Ιστορίας της Εκπαίδευσης*. Πάτρα, 6-8 Οκτωβρίου 2006.
- Αττικοί Ρήτορες Β' Γυμνασίου. ΟΕΔΒ, Αθήνα 1983.
- Βαρμάζης, Ν. «Η παρουσία του Αλ. Δελμούζου στο Πειραματικό Σχολείο.» Στο *Αλέξανδρος Π. Δελμούζος, Παιδαγωγός και μεταρρυθμιστής*, 85. Θεσσαλονίκη 1991.
- Βαρμάζης, Ν. *Το Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*. Εκδόσεις Μαλλιάρης Παιδεία, Θεσσαλονίκη 1998.
- Βουλή των Εφήβων (1995-1996). *Σύννοδος Α' Εκπαιδευτικό πρόγραμμα της Βουλής των Εφήβων σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας*. Αθήνα 1996.
- Δερβίσης, Στεργίου Ν. *Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης και σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα*. Θεσσαλονίκη 1955.
- Δερβίση, Στεργίου Ν. *Ιστορία της ΝΕ Εκπαίδευσης και σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα*. Θεσσαλονίκη 1985.
- Δημαράς, Αλέξης. *Η Μεταρρύθμιση που δεν έγινε, τ. 2: Τεκμήρια Ιστορίας (1895-1967)*. Νέα Ελληνική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1974.
- Δορλή, Ευαγγελία. *Η Μεθοδολογία της Εκπαιδευτικής Έρευνας υπό το πρίσμα της Θεωρίας των Νομιμοποιητικών Κωδίκων*. Αθήνα 2021.
- Δρογγίτη, Αν. "Νομοθετικές Μεταρρυθμίσεις στα Πειραματικά Σχολεία και οι Ανατροπές τους. Οι μεταρρυθμίσεις του 1929-'30 (Κυβέρνηση Ελ. Βενιζέλου) και του 2011 (Κυβέρνηση Γ.Α. Παπανδρέου)". Στο *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, 9.
- Δουλφής, Γεώργιος και Μαρία Κεκροπούλου. "Σελίδες Κατοχής από ένα επιταγμένο σχολείο: Πειραματικό Σχολείο Πανεπιστημίου Αθηνών". Στο *Πρακτικά Ημερίδας Τομές στην Ελληνική Εκπαίδευση, Τα χρόνια του Πολέμου και της Κατοχής*, επιμέλεια Σπύρος Χρ. Καρύδης. Αθήνα 2015.
- Εξαρχόπουλος, Νικόλαος Ι. *Ποιος πρέπει να είναι ο διδάσκαλος*. Εν Αθήναις: Εκ του Τυπογραφείου των Καταστημάτων "Αυγής Αθηνών" Αποστολοπούλου, 1907.
- Γκιγκόπουλος, Α.Β. «Παιδαγωγός.» Στο *Παιδαγωγικό Ψυχολογικό Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό (ΠΨΕΛ)*, τόμ. 6ος, 3620. Αθήνα 1991.

- Γκιγκόπουλος, Π.Γ. «Πειραματικά σχολεία.» Στο *Παιδαγωγικό Ψυχολογικό Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό (ΠΨΕΛ)*, τόμ. 7ος, 3806. Αθήνα 1991.
- Καζαμιάς, Ανδρέας Μ. «Συγκριτική παιδαγωγική: επιστημολογία, ιδεολογία και προβληματική». Στο *Π.Ψ.Ε* τόμ. 8ος. Αθήνα 1992.
- Καζαμιάς, Ανδρέας Μ. *Η Παιδαγωγική Επιστήμη στην Ελλάδα: Θεσμοί, Πρόσωπα και Προοπτικές*. Εκδόσεις, Αθήνα 2005.
- Καλλιάφας, Σπ. *Η αναδιοργάνωση της εκπαίδευσης*. Αθήνα 1945.
- Καλλιάφας, Σπυρίδων Μ. *Υλισμός και σύγχρονος βιολογία και ψυχολογία*. Αθήνα: [χ.ό.] 1950.
- Καραμανωλάκης, Β. "Το χρονικό μιας διαδρομής 180 χρόνων". Στο *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών 1837-2017. 180 χρόνια Ιστορίας και Προσφοράς*. ΕΚΠΑ, Αθήνα 2018.
- Κασσωτάκης, Μ. *Πειραματικά Σχολεία και Εκπαιδευτικοί Μετασχηματισμοί*. Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα 2010.
- Κασσωτάκης, Μ. Η επίδοση των μαθητών Μέσης Εκπαίδευσης σε σχέση με το επάγγελμα και τη μόρφωση του πατέρα, το οικογενειακό εισόδημα και την περιοχή έδρας του σχολείου τους. Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής, Αθήνα 1981
- Κασσωτάκης, Μιχάλης. *Παιδαγωγικά και εκπαιδευτικά ρεύματα από τον 18ο αιώνα μέχρι σήμερα*. Αθήνα: χ. ε. 2006.
- Κασσωτάκης, Μιχάλης Ι., Θεόδωρος Γ. Παπακωνσταντίνου, και Αθανάσιος Β. Βερτσέτης, επιμ. *Σύγχρονα παιδαγωγικά και εκπαιδευτικά θέματα: χαριστήριο τόμος στον ομότιμο καθηγητή Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη*. Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2006.
- Κασσωτάκη, Μ., και Γ. Φλουρής. *Μάθηση και διδασκαλία: Θεωρία, πράξη και αξιολόγηση της διδασκαλίας*. Αθήνα 2006.
- Κισσάβου, Μαρία Ι. "Νικόλαος Εξαρχόπουλος: ο επιστήμων". Στο *Επιστημονική Επετηρίς της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Περίοδος Β', Τόμ. 5 (1954-1955)*. Αφιέρωμα εις Νικόλαον Εξαρχόπουλον.
- Κογκούλης, Ιωάννης Β. *Διακονώντας ως Κοσμήτορας τη Θεολογική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης - Πεπραγμένα Κοσμητείας 2006-2010*. Θεσσαλονίκη 2010.
- Κογκούλης, Ιωάννης Β. *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική*. 5η έκδ. Θεσσαλονίκη 2003. (Και η έκδοση 2018).
- Κογκούλης, Ιωάννης Β. «Η διαπροσωπική εμπιστοσύνη στην παιδαγωγική επικοινωνία διδάσκοντος και διδασκομένου.» Εκδόσεις Ανάτυπο, Θεσσαλονίκη 1999.

- Κογκούλης, Ιωάννης Β. *Ιστορία της σχολικής θρησκευτικής εκπαίδευσης στη νεότερη Ελλάδα*. Θεσσαλονίκη 2017.
- Κογκούλη, Πελαγία Ι. *Ο Αλέξανδρος Δελμούζος και η σχολική πράξη*. Θεσσαλονίκη 2010.
- Κογκούλη, Πελαγία Ι. *Παιδεία και Εκπαίδευση στην προοπτική καλλιέργειας του ήθους στους/στις μαθητές/τριες της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης: Χριστιανοπαιδαγωγική θεώρηση*. 2023.
- Κοντομήτρου, Γ. Α. *Η Γερμανική Μεταρρυθμιστική Παιδαγωγική και οι επιδράσεις της στην ελληνική εκπαίδευση κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα*. Αθήνα 2006.
- Κορακίτης, Στυλιανός Δ. «ΠΣΠΑ.» Στο *Μεγάλη Ορθόδοξη Χριστιανική Εγκυκλοπαίδεια (ΜΟΧΕ)*, τόμ. 4ος, 661. Αθήνα 1968.
- Λαμπράκη-Παγανού, Αλεξάνδρα. "Η Σοφία Γεδεών και η Αικατερίνη Στριφτού-Κριαρά στο ΕΠΠ". Στα *Πρακτικά Ημερίδας Πανεπιστήμιο και Εκπαίδευση Η Παιδαγωγική στη Φιλοσοφική σχολή Ιστορική καταγραφή-προοπτικές*. Μικρός Ρωμιός, Αθήνα 1998.
- Lang, L. «Πειραματικά σχολεία.» Στο *Μεγάλη Παιδαγωγική Εγκυκλοπαίδεια (ΜΠΕ)*, τόμ. 4ος, 470. Αθήνα 1968.
- Λουκάτος, Σπύρος. "Αηδονοχώρι Θεσσαλικών Αγράφων: Εισ το Αηδονοχώρι ηχογράφησα και την μουσικήν ιδιάζοντος τοπικού χορού...". Τόμος 58-59, *Γενική Εγκυκλοπαίδεια*, Αθήνα 1958-59.
- Μαλαφάντης, Κωνσταντίνος Δ. «Αλέξανδρος Δελμούζος: Οι αρχές της «παιδαγωγικής ηθικής» του οραματικού και διαχρονικού μεγάλου δασκάλου.» Στα *Πρακτικά 11ου Πανελληνίου Συνεδρίου της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος*, τόμ. Α', 21. Πάτρα 23-25 Νοεμβρίου 2018.
- Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. *Ανθρωπαγωγική*. Στο *Παιδαγωγικό, Ψυχολογικό Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό*. Αθήνα 1989.
- Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. *Ανθρωπαγωγική, Βαθυψυχολογία και Αγωγή*. Χ.τ.: χ.εκδ., χ.χ.
- Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. *Ανθρωπαγωγική Παιδαγωγική ψυχολογία και διδακτική*. Αθήνα 1990.
- Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. *Ανθρωπαγωγική, Τόμ. 2ος: Παιδαγωγική ψυχολογία και διδακτική*. Αθήνα 1993.
- Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. *Εισαγωγή εις την Μεθοδολογίαν των Επιστημών της Αγωγής*. Αθήναι 1986.
- Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. "Η έννοια της αγωγής". Στην *Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος LAROSSÉ BRITANNICA*, Τόμ. 2ος, 1978, 2006.

- Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. "Η σχέση μεταξύ επιδόσεως εν τω Γυμνασίου και εξελίξεως εν τω βίω". Αθήναι 1961.
- Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. «Εισαγωγική ομιλία-Χαιρετισμός του Προέδρου της ΠΕΕ.» Στο *Ο Ελληνισμός της Διασποράς και η Ελληνική Παιδεία του: Πρακτικά Στ' Διεθνούς Παιδαγωγικού Συνεδρίου*, επιμ. Κ.Π. Χάρης & Ν.Β. Πετρουλάκης, 20. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1995.
- Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. «Ίδεολογία και παιδεία». Στα *πρακτικά ΚΒ' Παιδαγωγικού Συνεδρίου ΧΕΕΛ*. Αθήνα 1990.
- Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. *Ιστορία της παιδείας*. Αθήνα 1978.
- Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. «Ιστορία της Παιδείας.» Στο *Παιδαγωγικό Ψυχολογικό Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό (ΠΨΕΛ)*, τόμ. 5ος, 2475-2480. Αθήνα 1990.
- Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. "Παιδαγωγική Λαογραφία". Στο *ΠΨΕ Λεξικό*, Τόμ. 5ος. Αθήνα.
- Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. «Παιδεία και πολιτισμός: Σύννεφα στον ορίζοντα.» Στο *Ελλάδα και Πολιτισμός: Ετήσιο λεύκωμα πολιτισμού*, 162-165. Έκδοση Μονής Κουτλουμουσίου-Άγιο Όρος-Αθω 1995.
- Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. *Παραδόσεις Ιστορίας της Παιδείας*. Αθήναι 1977.
- Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. "Πρόλογος". Στο *ΠΣΠΑ Οδοιπορικό μέσα στο χρόνο*, της Εύης Δ. Σκληράκη. Αθήνα 1994.
- Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. «Συμβολή στην οριοθεσία και ταξινόμια της μεταρρυθμιστέας ύλης στο χώρο της Παιδείας». Στο *Οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα. Προσπάθειες αδιέξοδα προοπτικές*, επιμ. Α. Καζαμίας και Μ. Κασσωτάκης. Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης 1986.
- Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. «Τίτλος Κεφαλαίου.» Στο *Πρακτικά της Βουλής των Εφήβων*, τόμ. Α', 102-110. Εκδόσεις Εθνικής Αντιπροσωπείας, Αθήνα 2025.
- Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. *Το ανθρώπινο πρότυπο της σύγχρονης παιδείας*. Χ.τ.: χ.εκδ., χ.χ.
- Μαρκαντώνης, Ι.Σ., και Α.Β. Ρήγας. *Οικογένεια, Μητρότητα, Αναδοχή: Διεπιστημονική προσέγγιση*. Αθήνα 1991.
- Μερακλής, Μ.Γ. «Παιδεία.» Στο *Παιδαγωγικό Ψυχολογικό Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό (ΠΨΕΛ)*, τόμ. 6ος, 3622. Αθήνα 1991.
- Μεγάλη Ορθόδοξη Χριστιανική Εγκυκλοπαίδεια. Τόμ. 4ος. Αθήνα 1968.
- Μιράσγεζη, Μαρία Δ. "Μαρία Μηλίγκου-Μαρκαντώνη (1940-2008)". *Λαογραφία: Δελτίον της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας*, τόμος 41 (2007-2009). Αθήναι 2009.
- Μουζέλης, Νίκος. *Κοινωνία και εκπαίδευση στην Ελλάδα του 20ού αιώνα*. Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1995.

- Μπουζάκης, Σήφης. *Εκπαιδευτικές Μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Γενική και Τεχνικοεπαγγελματική Εκπαίδευση*. Δ' Έκδοση, τόμ. Β'.
- Μπουζάκης, Σήφης. *Πανεπιστήμιο Πατρών 1964–2014: 50 χρόνια μετά – μια συνοπτική ιστορία*. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών 2016.
- Μπαστέα, Νατάσσα και Μάκης Προβατάς. *Αρχιεπίσκοπος Αναστάσιος Πορευόμενος: Συνομιλίες με τη Νατάσσα Μπαστέα και τον Μάκη Προβατά*. Αθήνα 2024.
- Νημάς, Θεόδωρος Α. "Μαρία Μηλίγκου-Μαρκαντώνη (Βελγικό Κογκό 1940-Αθήνα 2008)". *Επιστημονική Επετηρίς της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών*, τόμος ΜΑ' (2009-2010). Αθήνα 2010.
- Νικολοπούλου, Αρ. Παυλίνα. «Η πορεία του επιστημονικού κλάδου της Παιδαγωγικής προς την αυτονόμηση και οι διαδικασίες εδραίωσης του στο ακαδημαϊκό πεδίο: Το παράδειγμα του Πανεπιστημίου Αθηνών». Διδακτορική διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών 2013.
- Ξωχέλλης, Π. Δ. *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική: Η Παιδαγωγική ως Επιστήμη*. Εκδόσεις Κυριακίδης, Αθήνα 2005.
- Παπακωνσταντίνου, Θ. Γ. *Η Παιδαγωγική έρευνα στη Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών (1923-1956)*. Αθήναι 1997.
- Παπαστεφανάκη, Ελευθερία. *Η γέννηση και η εξέλιξη της αριστερής παιδαγωγικής σκέψης στην Ελλάδα από το Μεσοπόλεμο ως το τέλος του Εμφυλίου πολέμου. Από το αστικό σχολείο εργασίας στον πολυτεχνισμό*. Ρέθυμνο 2018.
- Reble, Albert. *Ιστορία της Παιδαγωγικής*. Μετάφραση Θεοφάνης Δ. Χατζηστεφανίδης και Σοφία Θ. Χατζηστεφανίδου-Πολυζώη. Εκδόσεις Δημ. Ν. Παπαδήμας, Αθήνα 2018.
- Ρούσσοσ, Ε.Ν. «Βιογραφικό Λεξικό.» Στο *Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό*, τόμ. 2, 286-287. 1984.
- Σκληράκη, Ευη Δ. *Οδοιπορικό μέσα στο χρόνο*. Αθήνα 1992.
- Σπετσιέρης, Κωνσταντίνος. *Θεωρία της κοινωνίας και του πολιτισμού*. Αθήνα: [χ.ε.] 1967.
- Τακόλας, Αναστάσιος. *Η Χριστιανική αγωγή στο συγγραφικό έργο του Νικόλαου Εξαρχόπουλου*. Θεσσαλονίκη 2021.
- Τασιόπουλος, Νικ. *Δαδιώτες Πανεπιστημιακοί: Η ζωή και το έργο τους*. Αθήνα 2018.
- Τενεζάκη, Μαρία. *Συμβολή εις την έρευναν των ενδιαφερόντων των ελληνοπαίδων*.
- Τσιλίρας, Ανδρέας. *Πανεπιστήμιο Πατρών: 1964–2014. Στιγμιότυπα μιας συναρπαστικής διαδρομής*. Πάτρα: Εκδόσεις Πελοπόννησος 2014.

Φούκας, Βασίλης Α. "Νεοανθρωπισμός, Ερβαρτιανισμός, Παιδαγωγική: Μια γενεαλογία του εκπαιδευτικού δανεισμού στο Πανεπιστήμιο Αθηνών κατά τον 19ο αιώνα". *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, τόμ. 36, τευχ. 67 (2019).

Φωτεινόπουλος, Θ. «Παιδαγωγός.» Στο *Μεγάλη Παιδαγωγική Εγκυκλοπαίδεια (ΜΠΕ)*, τόμ. 4ος, 334. Αθήναι 1968.

B. Ξενόγλωσση

Assmann, Jan, and John Czaplicka. "Collective Memory and Cultural Identity." *New German Critique*, no. 65 (1995): 125–133.

Berger, Charles R. "Interpersonal Communication." Στο *The International Encyclopedia of Communication*, επιμ. Wolfgang Donsbach, 3671 κ.ε. New York: Wiley-Blackwell, 2008.

Berger, Charles R. "Interpersonal Communication: Theoretical Perspectives, Future Prospects." *Journal of Communication* 55, no. 3 (2005): 415–447.

Bourdieu, Pierre. *La Noblesse d'État: Grandes Écoles et esprit de corps*. Paris: Éditions de Minuit, 1989.

Brezinka, Wolfgang. *Metatheorie der Erziehung*. 4η έκδοση. Μόναχο: Ernst Reinhardt Verlag, 1978.

Buehler, Charlotte, and Hildegard Hetzer. *Testing children's development from birth to school age*. Routledge, 1935.

Elsner, Jaś. "Paideia: Ancient Concept and Modern Reception." *International Journal of the Classical Tradition* 20, no. 4 (2013): 136-137.

Finlay, J.H. "Werner Jaeger." *Gymnasium* 69 (1962): 377-380.

Foti, Paraskevi. "Cultivating literacy skills through children's literature in early years - theoretical and practical assumptions". *European Journal of Education Studies* 9, no. 7 (2022).

Freire, Paulo. *Pedagogy of the Oppressed*. 30th anniversary ed. Μετάφρ. Myra Bergman Ramos. New York: Continuum, 2000.

Georgiadis, Nikos M. "Trends in State Education Policy in Greece: 1976 to the 1997 Reform." *Education Policy Analysis Archives* 6, no. 14 (1998): 1–21.

Haggbloom, Steven J., et al. "The 100 Most Eminent Psychologists of the 20th Century." *Review of General Psychology* 6, no. 2 (2002): 139–152.

Hall, G. Stanley. "What is Pedagogy?". *The Journal of Educational Psychology* (1905). doi:10.1080/08919402.1905.10534667.

Herbart, J. F. "Allgemeine Pädagogik aus dem Zweck der Erziehung abgeleitet." (1806).

Herbart, J. F. "Psychologie als Wissenschaft, neu gegründet auf Erfahrung, Metaphysik und Mathematik." (1835).

- Hubner, Ralph. *Who is who στην Ελλάδα*. Ελβετία, 2010.
- Jaeger, Werner W. *Paideia; die Formung des griechischen Menschen*. 3 τόμοι. Γερμανική έκδ., 1933–1947. Μετάφρ. Gilbert Highet ως *Paideia: The Ideals of Greek Culture*. 1939–1944.
- Kazamias, Andreas M. "Modernity, State-Formation, Nation Building, and Education in Greece." In *International Handbook of Comparative Education*. Springer International Handbooks of Education, Vol. 22. Cham, Switzerland: Springer, 2018. doi: 10.1007/978-1-4020-6403-6_16.
- Kazamias, Andreas M., and Yiannis Roussakis. "Crisis and Reform in Greek Education: The Modern Greek Sisyphus." *European Education* 35, no. 3 (2003): 7–30. doi:10.2753/EUE1056-493435037.
- Lang, H. R., & Evans, D. N. *Models, Strategies, and Methods for Effective Teaching*. 2006.
- Mager, Karl Wilhelm Eduard. "Der Unterricht in fremden Sprachen überhaupt." Στο *Wegweiser für deutsche Lehrer*, επιμέλεια Diesterweg, Τόμος 2. Essen, 1838.
- Neill, A. S. *Summerhill: A Radical Approach to Child Rearing*. London: Hart Publishing, 1966.
- Papanastasiou, Maria, and Andreas Kazamias. "Educational Reform and the Role of Pedagogical Sciences in Greece during the 20th Century." *History of Education Quarterly* 42, no. 2 (2002): 211–214.
- Papadopoulos, Nikolas. *Education and the State in Modern Greece: Reforms and Continuities in the 20th Century*. London: Routledge, 2009.
- Rogers, Carl R. *On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy*. Boston: Houghton Mifflin, 1961.
- Rüdiger, H. "Der Dritte Humanismus." Στο *Humanismus*, επιμ. H. Oppermann, 206–223. Darmstadt, 1970.
- Watson, James, and Anne Hill. *Dictionary of Media and Communication Studies*. 9η έκδ. Bloomsbury, 2015.
- Wesseling, K.-G. *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon (BBKL)* 18 (2001): 717-749.

Γ. Διαδίκτυο – Ηλεκτρονική

Ανδριώτης, Ν., Γ. Δουλφής, και Κ. Κυριακού. "Όμιλος Ιστορικού Αρχείου Π.Σ.Π.Α.: Τέσσερα χρόνια λειτουργίας. Παρουσίαση Μαθητριών Ε. Ζομπανάκη, Ζ. Κορωναίου, Κ. Μποζάνη." Παρουσίαση με τίτλο "Τι συμβαίνει στο εποπτείο του ΠΣΠΑ; Το έργο του Επόπτη μέσα από το Πρωτόκολλο εξερχομένων εγγράφων της Εποπτείας (1929-1935)." Διημερίδα Ιστορικό Αρχείο Π.Σ.Π.Α. «Σχολεία και Αρχεία: Ανάπτυξη

αρχειακής συνείδησης και έρευνα της σχολικής ιστορίας στον 21ο αιώνα». 21-22 Μαΐου 2021. YouTube βίντεο. <https://www.youtube.com/watch>.

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. <https://www.auth.gr/>. Πρόσβαση 16 Μαΐου 2025.

Βουλή των Εφήβων. "Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων (Α' Τμήμα), Πρακτικά". Αθήνα, 2004. Πρόσβαση 31 Δεκεμβρίου 2024.

Britannica. "pedagogy". Πρόσβαση 25 Ιανουαρίου 2025.

Dance Pandect. "Πανδέκτης: Chotena -- Aidonochori". Πρόσβαση 31 Δεκεμβρίου 2024.

Διδρυματικό πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών: Ψηφιακός Μετασχηματισμός και Εκπαιδευτική Πράξη | Επιστήμες της Αγωγής στον 21ο Αιώνα και Ψηφιακές Τεχνολογίες. m-sc-ditrep.uniwa.gr. Πρόσβαση 3 Μαρτίου 2024.

ΕΕΤΑΑ. "Διοικητικές Μεταβολές Δήμων και Κοινοτήτων". Πρόσκτηση 30 Δεκεμβρίου 2024.

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ), Εργαστήριο Πειραματικής Παιδαγωγικής. "Ιστορικά στοιχεία για το Ε.Π.Π". Πρόσκτηση 6 Δεκεμβρίου 2024.

Ελληνική Φιλοσοφική Επιθεώρηση. Μαρκαντώνης, Ιωάννης και Κωνσταντίνος Βουδούρης. "Ειδήσεις: Κωνσταντίνος Σπετσιέρης (1899–1989)". *Ελληνική Φιλοσοφική Επιθεώρηση* 6, αρ. 18 (1989). doi:10.26220/efe.36.

Hildebrand, David. "John Dewey." Στο *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Επιμ. Edward N. Zalta. Winter 2018. Metaphysics Research Lab, Stanford University.

Howitt-Marshall, Duncan. "The Education System in Ancient Greece." Greece-is.com. 14 Σεπτεμβρίου 2023. www.greece-is.com.

Iefimerida.gr. Υπ. Παιδείας: «18 νέα πρότυπα και πειραματικά σχολεία θα λειτουργήσουν από το 2024 - Θα φτάσουν τα 138». Πρόσβαση 1 Μαΐου 2025.

Infed. "What is pedagogy? A definition and discussion". Πρόσβαση 25 Ιανουαρίου 2025.

Knoll, Michael. "John Dewey's Laboratory School in Chicago: Theory vs. Practice." 2016. <https://mi-knoll.de/>. Πρόσβαση 20 Απριλίου 2025.

Κογκούλης, Ι.Β. «Το καλούμενο μάθημα των θρησκευτικών, ως μάθημα αυθεντικής παιδείας και ελληνορθόδοξης κληρονομιάς.» *Κοινωνία* 60, αρ. 1 (2019): 116-117.

Κογκούλης, Ι.Β. «Το μάθημα των Θρησκευτικών -μάθημα Παιδείας και Ελληνορθόδοξης κληρονομιάς- ως «σημείον αντιλεγόμενον». Η Πρόταση του Προκοσμήτορα της Θεολογικής Σχολής του ΑΠΘ κ. Ι. Κογκούλη - Καταπέλτης

- για τα Πιλοτικά Προγράμματα Σπουδών.» Zoiforos.gr. 22 Φεβρουαρίου 2013. <https://www.zoiforos.gr/afieromata/koinonika/ma8ima->. Πρόσβαση 18 Απριλίου 2025.
- Κωνσταντίνου, Χαράλαμπος. «Η Παιδεία ως Ζητούμενο στην Ελληνική Εκπαιδευτική και Κοινωνική Πραγματικότητα.» Blod.gr. <https://www.blod.gr/lectures/i-paideia-os-zitoumeno-stin-elliniki-ekpaideytiki-kai-koinoniki-pragmatikotita/>.
- Μαρκαντώνης, Ιωάννης Σ. «Σύγχρονη οικογένεια στο κατώφλι της 3ης χιλιετίας». Ομιλία (Αρχείο Ήχου). YouTube βίντεο, 19 Απριλίου 1999. <https://www.youtube.com/watch?v=XXXXXXXXXX>.
- Metapedia. "Σπυριδών Καλλιάφας – Βιογραφία". Πρόσβαση 25 Ιανουαρίου 2025.
- Μπαμπινιώτης, Γεώργιος. «Ο ρόλος της παιδείας στην εθνική άμυνα.» *Το Βήμα*. 7 Ιανουαρίου 2001. <https://www.tovima.gr/opinions/o-rolos-tis-paideias-stin-ethniki-amyna/>.
- Μπαμπινιώτης, Γεώργιος. «Πολιτισμός = Παιδεία.» *Το Βήμα*. 15 Νοεμβρίου 2020. <https://www.tovima.gr/print/culture/politismos-paideia/>.
- Μπουζάκης, Σήφης. «Εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα (1974 – 2000) σε ευρωπαϊκό πλαίσιο. Συγκλίσεις, Αποκλίσεις, προοπτικές». <https://midepth.gr/> Δήμος Θέρμου.
- NBC News. "Readers React to 'Unschooling'." Αρχειοθετημένο στο web.archive.org. <http://www.nbcnews.com/id/1/5148804>. Πρόσβαση 26 Απριλίου 2017.
- The Orthodox Autocephalous Church of Albania. "Σύντομο βιογραφικό του Αρχιεπισκόπου Αλβανίας κυρού Αναστασίου". Πρόσβαση 25 Ιανουαρίου 2025.
- Πανδέκτης: Chotena -- Aidonochori. pandektis.ekt.gr.
- Πειραματικό Σχολείο | Εθνικόν και Καποδιστριακόν Πανεπιστήμιον Αθηνών. <https://www.uoa.gr/>. Πρόσβαση 16 Μαΐου 2025.
- Πρότυπο Γυμνάσιο – Λύκειο Πανεπιστημίου Αθηνών. «Η Ιστορία του Σχολείου μας» [ενότητα ιστοσελίδας]. Τελευταία πρόσβαση: 11 Σεπτεμβρίου 2025. <https://www.pspa.gr/istoria/>.
- ResearchGate. Φούκας, Β. "Νεοανθρωπισμός, Ερβαρτιανισμός, Παιδαγωγική...". Πρόσβαση 25 Ιανουαρίου 2025.
- Σχέδιο νόμου του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων «Αναβάθμιση του Σχολείου και άλλες διατάξεις» ΜΕΡΟΣ Α' ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ, ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΤΗ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ, Αρθρο 12. <https://www.opengov.gr/ypepth/wp>.

Σύλλογος Αποφοίτων ΠΣΠΑ, "Η Ιστορία του Σχολείου μας," 1η Φάση (1975-1982)
Επόπτης Ιωάννης Μαρκαντωνης, προσπελάστηκε 1-7-2025
<https://www.pspa.gr/istoria>.

Το Βήμα. Μπαστέα, Νατάσα. "Αναστάσιος Αλβανίας – «Η αγάπη είναι μια ασύλληπτη παγκόσμια δύναμη»". Δημοσιεύτηκε 8 Νοεμβρίου 2021. Πρόσβαση 25 Ιανουαρίου 2025.

Το Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Αθηνών - Ιστορία.
<http://www.pspa.eu/index.php/sxoleio-pspa/istoria-pspa>.

academia.edu. Δουληής, Γεώργιος. "Ιδιαίτερα» υπηρεσιακά βιβλία από το Ιστορικό Αρχείο τού Πειραματικού Σχολείου Πανεπιστημίου Αθηνών: Αναζητώντας την ταυτότητα του Σχολείου στον 21ο αιώνα". Πρόσβαση 21 Νοεμβρίου 2024.

Vosniadou, Stella. *How Children Learn?* The International Academy of Education. unescoc.unesco.org, 2001.

Wikipedia. "Werner Jaeger." https://en.wikipedia.org/wiki/Werner_Jaeger.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

UNIVERSITY of NICOSIA

UNIVERSITY of NICOSIA

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ - ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ

ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

ΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΣ ΤΟΜΟΣ
ΣΤΟΝ ΟΜΟΤΙΜΟ ΚΑΘΗΓΗΤΗ
ΙΩΑΝΝΗ Σ. ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΗ

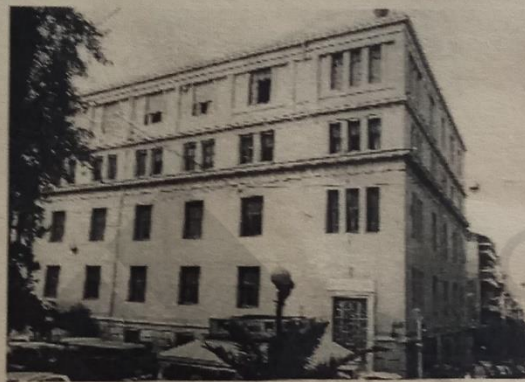

**ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ**

Σκουφά 43, Αθήνα 10673

Τηλ./ Fax: 2103611112 - 2103612761

*Εκδήλωση
προς τιμήν του πρ. Επόπτη του
Π.Σ.Π.Α.
και ομότ. Καθηγητή Παιδαγωγικής
Φιλοσοφικής Σχολής
Πανεπιστημίου Αθηνών
κ. Ιωάννου Μαρκαντώνη*

Τετάρτη 12 Απριλίου 2006

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΣ

Προσφώνηση από τον Διευθυντή του Πειραματικού Σχολείου
Πανεπιστημίου Αθηνών **κ. Μανώλη Στεργιούλη.**

Χαιρετισμός από τον Υφυπουργό Εθνικής Παιδείας και
Θρησκευμάτων **κ. Γεώργιο Καλό.**

Χαιρετισμός από την Πρόεδρο της Εταιρείας Ελλήνων
Φιλολόγων, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Αθηνών
κ. Γεωργία Ξανθάκη – Καραμάνου.

Χαιρετισμός από τον πρ. Καθηγητή του Π.Σ.Π.Α. και Γ.
Γραμματέα του Ομίλου για την προβολή των Αρχαίων
Ελληνικών Μαθηματικών **κ. Ευάγγελο Σπανδάγο.**

Χαιρετισμός από την εκπρόσωπο των μαθητών του Σχολείου
Αλκυόνη Γουρδομιχάλη.

Ομιλία από τον **κ. Μιχάλη Κασσωτάκη,** Καθηγητή
Παιδαγωγικής Πανεπιστημίου Αθηνών – Επόπτη Π.Σ.Π.Α.

Ομιλία από την **κ. Εύη Σκληράκη,** επ. Σχολ. Σύμβουλο,
πρ. Διευθύντρια Π.Σ.Π.Α.

Ομιλία από τον **κ. Ιωάννη Τσάγκα,** Σχολ. Σύμβουλο.

Ευχαριστήριοι χαιρετισμός από τον πρ. Επόπτη του Π.Σ.Π.Α.
και ομότ. Καθηγητή Παιδαγωγικής της Φιλοσοφικής Σχολής
Πανεπιστημίου Αθηνών **κ. Ιωάννη Μαρκαντώνη.**

Δεξίωση.

Το Πειραματικό Σχολείο Πανεπιστημίου Αθηνών σας
προσκαλεί στην εκδήλωση που οργανώνει, την
Τετάρτη 12 Απριλίου 2006, ώρα 6 μ.μ.,
προς τιμήν του πρ. Επόπτη του και ομότ. Καθηγητή
Παιδαγωγικής της Φιλοσοφικής Σχολής
Πανεπιστημίου Αθηνών
κ. Ιωάννου Μαρκαντώνη.

Κατά την εκδήλωση θα δοθεί στην αίθουσα
δειγματικών διδασκαλιών του σχολείου μας η ονομασία

«ΑΙΘΟΥΣΑ Ι. Σ. ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΗ».

Ο Επόπτης

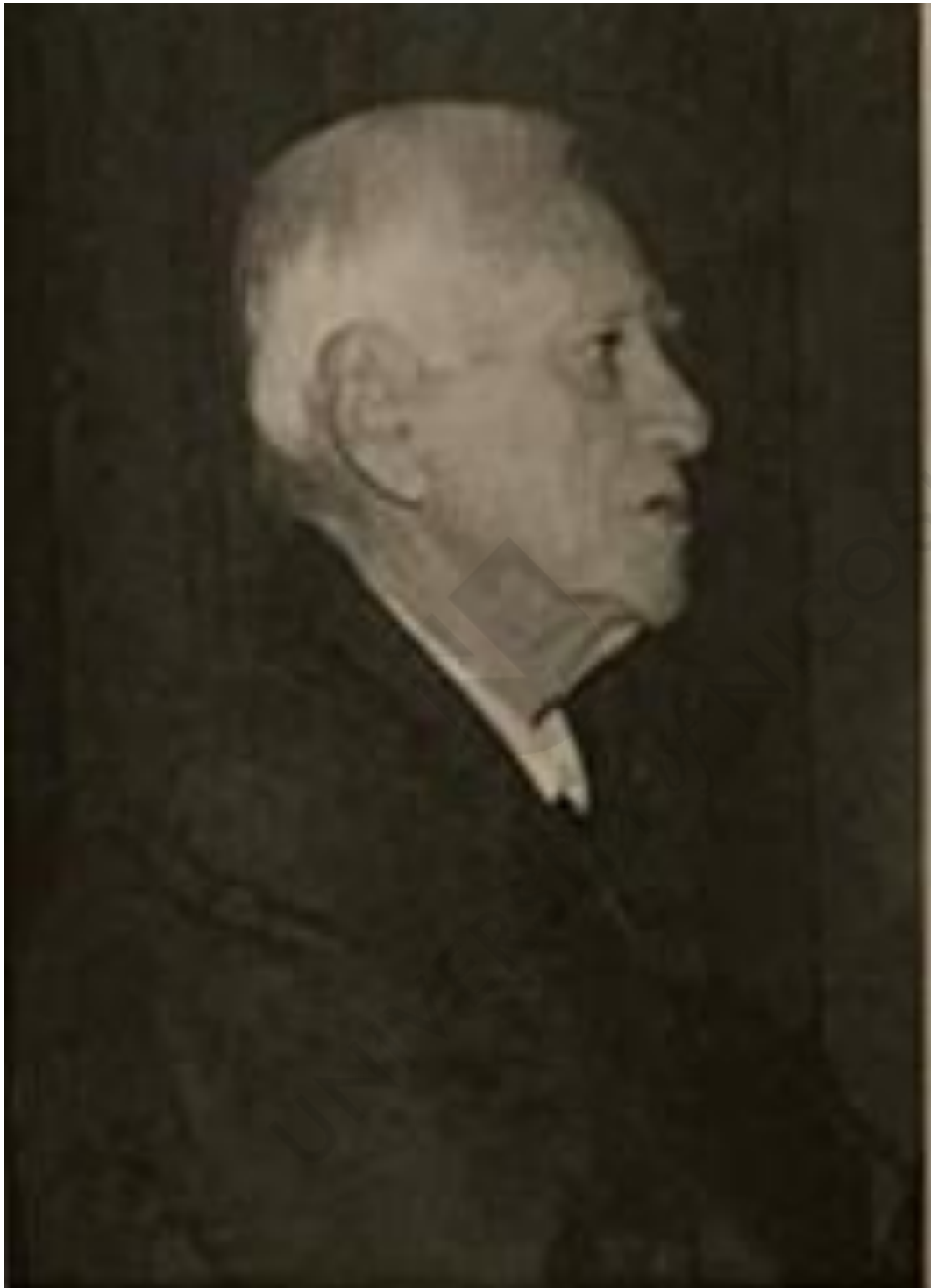
Μιχάλης Κασσωτάκης
Καθηγητής Παιδαγωγικής
Πανεπιστημίου Αθηνών

Ο Διευθυντής

Μανώλης Στεργιούλης
Φιλολόγος

ΑΡΧΕΙΟ ΑΘΗΝΑΣ ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΗ -ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ

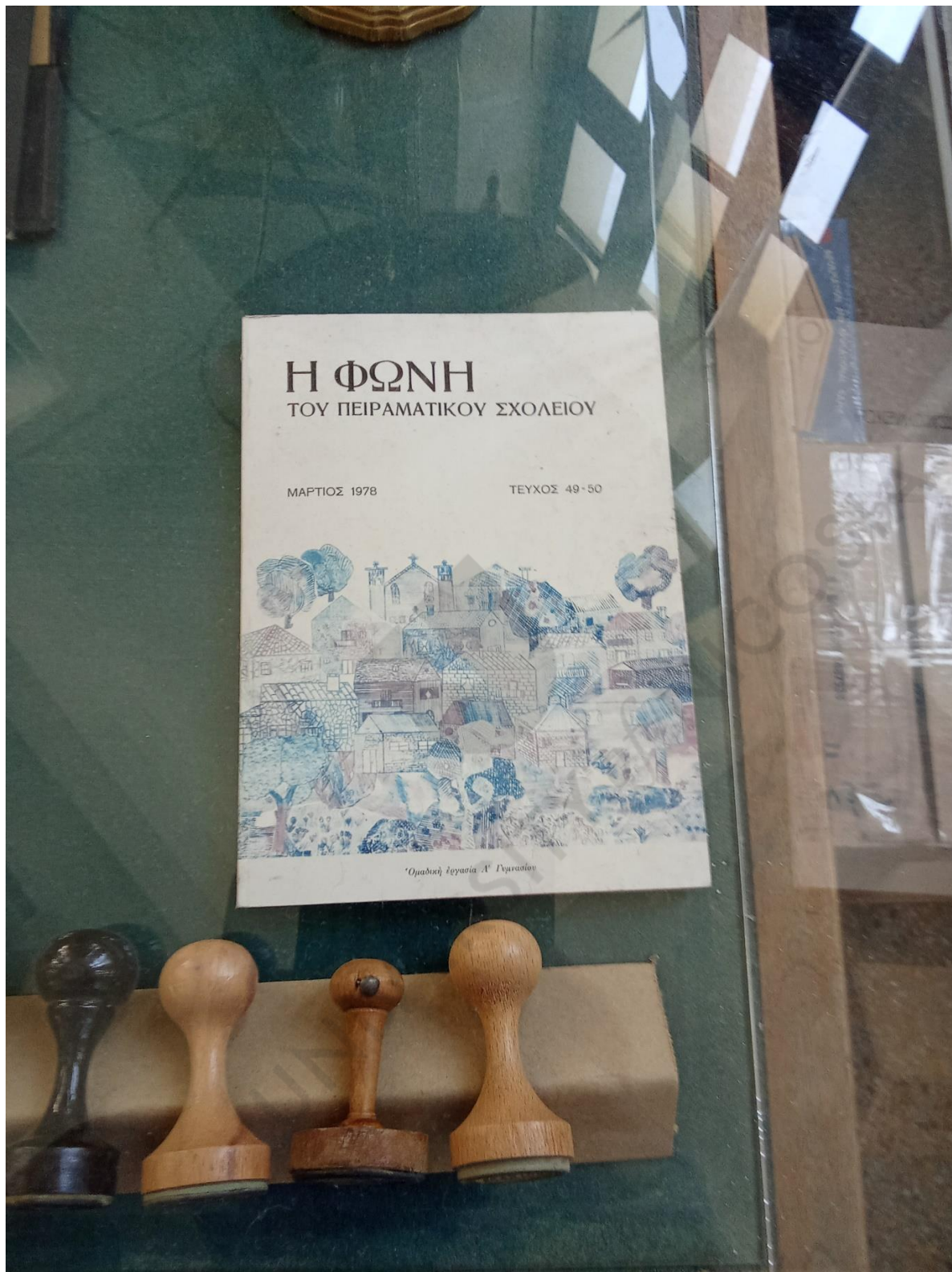

ΕΚΔΗΛΩΣΗ για τα 80 ΧΡΟΝΙΑ του Π.Σ.Π.Α. Δευτέρα 21 Ιουνίου 2010 Αίθουσα
Τελετών του Πανεπιστημίου Αθηνών.

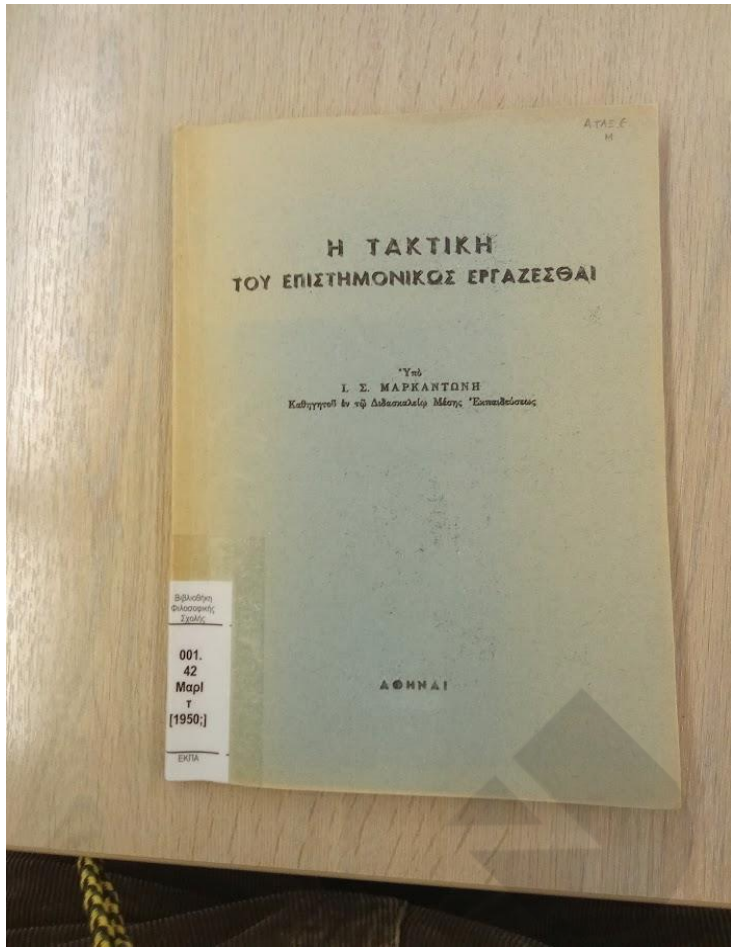
UNIVERSITY of NICO

Ο Καθηγητής Ιωάννης Μαρχαντώνης διδάσκων

ΠΣΠΑ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ

UNIVERSITY of NICOSIA

Ομιλία στην εκδήλωση προς τιμήν του πρ. Επόπτη του ΠΣΠΑ και ομοτ. Καθηγητή της Παιδαγωγικής της Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών την Τετάρτη 12 Απρ.2006.

Ιω. Β. Τσάγκα, Δρ. Θεολ. – Μτ. Παιδ.

Σχολικού Συμβούλου Κλ. ΠΕΟ1,

της Α' Δ/σης Δ.Ε. Αθήνας και
Δωδεκανήσου

Η διδακτική και παιδαγωγική διάσταση του έργου του.

Τιμούμε σήμερα πρόθυμα και με μεγάλη χαρά τον Ομότιμο Καθηγητή της Παιδαγωγικής της Φιλοσοφικής Σχολής και πρ. Επόπτη του Πειραματικού Σχολείου του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Ιωάννη Μαρκαντώνη, έναν σημαντικό πνευματικό άνθρωπο της Πανεπιστημιακής κοινότητας. Τιμούμε μια σημαντική προσωπικότητα με συνεχή παρουσία στα εκπαιδευτικά πράγματα της χώρας μας επί πολλές δεκαετίες που εκτυλίσσεται στο χώρο του Πανεπιστημίου και στο Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Ο Καθηγητής Ιωάννης Μαρκαντώνης, αφού υπηρέτησε με αφοσίωση στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, συνεχίζει τη δράση του στον πνευματικό βίο μέχρι σήμερα, ως ιδρυτής και Πρόεδρος της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος, ως Πρόεδρος του Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός, ως Αντιπρόεδρος της Επιτροπής του προγράμματος «Βουλή των εφήβων».

Πέρα από την μεγάλη προσφορά στον τομέα της Παιδαγωγικής σημαντική είναι η προσφορά του ως Επόπτη στο ΠΣΠΑ, το οποίο ταυτίζεται με την ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης και ανέδειξε ανθρώπους, οι οποίοι διακρίθηκαν και διακρίνονται σε όλους τους τομείς.

Με όσα λίγα θα εκθέσουμε θα αρκεσθούμε σε επισημάνσεις και αναφορές προσωπικών εμπειριών μας στη συναναστροφή μου με τον

Καθηγητή με τον οποίο είχα την ευκαιρία να συνεργαστώ ως εκπαιδευτικός του ΠΣΠΑ και με την επικοινωνία που έκτοτε μας συνέδεε.

Αν πρέπει να του δοθεί κάποιος χαρακτηρισμός αυτός είναι «Ο πρωτεργάτης της Παιδαγωγικής» στην Ελληνική Εκπαίδευση, αφού με το παιδαγωγικό του έργο και τις μεθόδους που εφάρμοσε ενστάλαξε καινοτόμες ιδέες διδακτικής τεχνολογίας και ανθρωπαγωγικής στο πλαίσιο ενός προσωπικού επιστημολογικού σχεδιασμού.

Φρονώ ότι η αναγνώριση της προσφοράς του Καθηγητή Ιωάννη Μαρκαντώνη και η διοργάνωση της σημερινής εκδήλωσης αποτελεί πράξη για την οποία πρέπει να συγχαρούμε το διδακτικό προσωπικό του ΠΣΠΑ και το Διευθυντή του κ. Μανώλη Στεργιούλη. Πρέπει επίσης να συγχαρούμε το δραστήριο Σύλλογο Γονέων και Κηδεμόνων και το Σύλλογο Αποφοίτων, οι οποίοι στο πρόσωπο του κ.Μαρκαντώνη έβλεπαν και εξακολουθούν να βλέπουν έναν άνθρωπο πρόθυμο να τους βοηθήσει σε κάθε τους κίνηση με σκοπό πάντα την προαγωγή των θεμάτων της σχολικής κοινότητας του ΠΣΠΑ.

Ο διακεκριμένος Πανεπιστημιακός Καθηγητής με ευρύτητα πνεύματος κέρδιζε τους ακροατές του με την αμεσότητα των λόγων του, την πλατιά του παιδεία και το παύλειο ήθος του. Ξεχώρισε ως αναμφισβήτητος διδάσκαλος των «Παιδαγωγικών».

Ως Επόπτης του ΠΣΠΑ ο Ιωάννης Μαρκαντώνης κράτησε στους ώμους του για χρόνια πολλά όλο το ιστορικό βάρος αυτού του σχολείου. Ενθυμούμαι χαρακτηριστικά τα λόγια εκλεκτού συναδέλφου, ο οποίος έλεγε: «Η σκιά του Επόπτη, του Καθηγητή κ. Μαρκαντώνη συντελεί στην απρόσκοπτη λειτουργία του σχολείου».Είχα λοιπόν την ευκαιρία να γνωρίσω άμεσα τη δραστηριότητα του, αλλά και τον «άνθρωπο» Ιωάννη Μαρκαντώνη. Δικαιολογημένα όλοι όσοι είχαν την ευκαιρία να τον γνωρίσουν και να συνεργασθούν τον χαρακτηρίζουν ως έναν από τους πιο προσηνείς Ακαδημαϊκούς δασκάλους.

Η διατριβή του που είχε ως τίτλο «Η σχέσις μεταξύ επιδόσεως εν τω Γυμνασίω και εξελίξεως εν τω βιω» καταδεικνύει την αγωνία του για τους νέους, το σχολείο και την κοινωνία και όπως εύκολα μπορεί να συμπεράνει

κανείς εξακολουθεί να είναι διαχρονικό παιδαγωγικό ζήτημα βιοτικής εξέλιξης.

Σ' αυτό το χώρο ο πρ. Επόπτης και Καθηγητής Ιωάννης Μαρκαντώνης εργάστηκε με απaráμιλλο ζήλο για την απρόσκοπτη λειτουργία και την ανάδειξή του ως κέντρου πρακτικής παιδαγωγικής και διδακτικής κατάρτισης των φοιτητών των λεγόμενων καθηγητικών σχολών, «παιδαγωγούν σχολείον», «κέντρο παιδαγωγικής ερεύνης». Εδώ οι «ξένοι» εκπαιδευτικοί γνώριζαν το εκπαιδευτικό σύστημα της Ελλάδος.

Ενθυμούμαι με νοσταλγία τις συχνές παιδαγωγικές συναντήσεις στις οποίες προσκαλούσε όλο το διδακτικό προσωπικό, δασκάλους και καθηγητές, και εισηγούνταν σχετικά θέματα. Χαρακτηριστικό γνώρισμα των εισηγήσεων του ήταν ο μαιευτικός διάλογος, από την αρχή μέχρι το τέλος. Άνοιγε το θέμα, έθετε το πρόβλημα, αναζητούσε λύσεις· άνοιγε έτσι το νου και ξεκλείδωνε τις καρδιές μας. Δημιουργούσε αμεσότητα, συμμετοχικότητα, σεβασμό. Προβλημάτιζε δεν καθοδηγούσε, προσανατόλιζε· παρείχε απόψεις έκανε νύξεις και δεν έδιδε συνταγές· έστεκε με προσήνεια και φιλικότητα, ως διδάσκων προς διδασκόμενους. Η προφανής βιωματική προβληματική του από την προσωπική εμπειρία του στο χώρο της διδακτικής πράξης τον οδήγησε τελικά στη διατύπωση ίδιας θεωρίας για τη διδακτική της συνάντησης και σ' ένα σχολείο παιδιάς και παιδείας από άμεση αντίληψη μέσα από τις αίθουσες και τα παράθυρα της Εποπτείας, όπου συναυλιζόνταν παιδιά και έφηβοι από 6-18 χρονών.

Αναφέρω μερικά από τα θέματα των εισηγήσεων του που μου έμειναν χαραγμένα στη μνήμη μου: «Σκοποί και στόχοι της παιδείας και μέσα προς πραγματώσή τους.» «Το σχολείο ως σχολείο συνάντησης», «Η σχολική αλλοτρίωση», «Το σχολικό πρόγραμμα και το παραπρόγραμμα», «Η απαξίωση των αξιών», «Ο λόγος, το ά-λογο και το υπέρ-λογο», «Διδακτικά μοντέλα», «Μακροταξινομία διδακτικών στόχων» «Ουμανισμός και ανθρωπιστική παιδεία», «Παιδεία ειρήνης».

Όταν του έκανα γνωστό το θέμα της διατριβής μου στο γραφείο της Εποπτείας μου έβαλε την ιδέα να το δω στην ευρωπαϊκή του διάσταση, όπως και έγινε. Η μεγάλη του διάθεση για προσφορά τον έφερνε σε όλα τα

παιδαγωγικά συνέδρια διαφόρων φορέων : Χριστιανική Φοιτητική Ένωση (ΧΦΕ), Χριστιανική Ένωση εκπαιδευτικών λειτουργών (ΧΕΕΛ), Χριστιανική Φοιτητική Δράση (ΧΦΔ), Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων (ΠΕΦ), Πανελλήνια Ένωση Θεολόγων (ΠΕΘ), Μετεκπαίδευση δασκάλων και καθηγητών, Περιφερειακά Επιμορφωτικά Κέντρα (ΠΕΚ). Τελευταία ως περιοδεύων της πολιτικής των ελεύθερων πανεπιστημίων καλούμενος υπό του αρμοδίου υπουργού πολιτισμού εντός και εκτός Ελλάδος έφθασε στο Μόναχο, Φρανκφούρτη, Στοκχόλμη.

Η γενική αρχή της παιδαγωγικής του Ιωάννη Μαρκαντώνη έχει ως φιλοσοφικό υπόβαθρο μια αγωγή ελευθερίας και μια αγωγή του παιδιού και του εφήβου εν ελευθερία για τον άνθρωπο εξ ου και Ανθρωπαγωγική που είναι το τετράτομο παιδαγωγικό του έργο. Το ενδιαφέρον του επικεντρώνονταν στην ποιοτική βελτίωση της διαδικασίας της διδασκαλίας και της μάθησης, ώστε το σύγχρονο Ελληνικό σχολείο να επιτελεί πιο αποτελεσματικά το λειτουργικό του ρόλο. Εξ' άλλου η καθηγεσία του στη Φιλοσοφική Σχολή του Αθήνησι Πανεπιστημίου συνδέεται με το χρονικό διάστημα όπου παρατηρείται μια στροφή στο γνωστικό, συναισθηματικό και ψυχοκινητικό τομέα του μαθητή, όπου αξιοποιούνται όλα τα θετικά στοιχεία των Επιστημών της Αγωγής στο πλαίσιο του σχολείου της συνάντησης.

Ήταν θιασώτης της ιδέας ότι η διδασκαλία είναι ολική μέθεξή διδάσκοντος διδασκομένου, ως εταιρών του υψίστου αγαθού της παιδείας, γνήσια συνάντηση, βακχεία με την έννοια του Πλάτωνα. «Ναρθηκοφόροι μεν πολλοί, βάκχοι δε τε πάυροι» (Πλ. Φαίδων 69C).

Αξιότιμες κυρίες και κύριοι.

Ο καθηγητής Ιωάννης Μαρκαντώνης, τον οποίο απόψε τιμούμε στο Πειραματικό Σχολείο του Αθήνησι Καποδιστριακού Πανεπιστημίου συνδύασε την Ακαδημαϊκή γνώση με τη σχολική πράξη.

Κύριε καθηγητά.

Εμείς οι συνεργάτες σας, οι μαθητές σας στην καθημερινή σχολική πρακτική προσπαθούμε να εφαρμόσουμε αυτά τα οποία μας διδάξατε.

Σας ευχόμαστε από καρδιάς ασίγαστη δημιουργικότητα.

Ανάλυση της Ομιλίας του Ιωάννη Β. Τσάγκα για το Έργο του Ιωάννη Μαρκαντώνη

Η ομιλία του Σχολικού Συμβούλου Ιωάννη Β. Τσάγκα προς τιμήν του Ομότιμου Καθηγητή **Ιωάννη Σ. Μαρκαντώνη** αποτελεί ένα κρίσιμο τεκμήριο που επιβεβαιώνει και αναλύει τις βασικές παραδοχές της παρούσας διατριβής, εστιάζοντας στη σύνδεση του έργου του Μαρκαντώνη με τη **νεότερη παιδαγωγική σκέψη** και την **εκπαιδευτική πράξη** του Πειραματικού Σχολείου Πανεπιστημίου Αθηνών (ΠΣΠΑ).

Ο Μαρκαντώνης ως Φορέας Παιδαγωγικής Νεωτερικότητας

Η κεντρική θέση της ομιλίας είναι ο χαρακτηρισμός του Μαρκαντώνη ως **«Ο πρωτεργάτης της Παιδαγωγικής»** στην ελληνική εκπαίδευση, ο οποίος ενστάλαξε **«καινοτόμες ιδέες διδακτικής τεχνολογίας και ανθρωπαγωγικής»**. Αυτό το στοιχείο συνδέει άμεσα τον Καθηγητή με τα νεωτερικά ρεύματα του 20ού αιώνα:

1. **Η Φιλοσοφία της «Ανθρωπαγωγικής»:** Η αναφορά στο τετράτομο παιδαγωγικό του έργο, το οποίο ορίζεται ως **«Ανθρωπαγωγική»**, υπογραμμίζει τη ρητή απομάκρυνση από την παραδοσιακή έννοια της Παιδαγωγικής (καθοδήγηση του παιδιού) προς μια ολιστική, ανθρωποκεντρική προσέγγιση. Η βάση αυτής της φιλοσοφίας, όπως τονίζεται, είναι η **«αγωγή ελευθερίας»**, μια αρχή που βρίσκεται στον πυρήνα του ρεύματος του **Νέου Σχολείου** και της **Ανθρωπιστικής Εκπαίδευσης** (Humanistic Education), η οποία προτάσσει την αυτονομία και την κριτική ικανότητα του μαθητή.
2. **Η Διδακτική της Συνάντησης:** Η θεωρία του για τη **«διδακτική της συνάντησης»** αποτελεί το πιο ρηξικέλευθο σημείο της σκέψης του. Η διδασκαλία δεν νοείται ως απλή μετάδοση γνώσης, αλλά ως **«ολική μέθεξη διδάσκοντος διδασκόμενου, ως εταίρων»** και ως **«γνήσια συνάντηση»**. Αυτή η θεώρηση μετατοπίζει το επιστημολογικό κέντρο βάρους από τη διδακτική πράξη στη **διαπροσωπική σχέση**, υιοθετώντας σαφείς αποχρώσεις των **εποικοδομητικών (Constructivist)** και διαλογικών μοντέλων μάθησης. Η αναφορά στη **«βακχεία»** του Πλάτωνα (γνήσιος ενθουσιασμός για τη μάθηση) ενισχύει τη θέση του για την αναγκαιότητα της βιωματικής και βαθιάς εκπαιδευτικής εμπειρίας.

Η Εφαρμογή στην Εκπαιδευτική Πράξη του ΠΣΠΑ

Ως Επόπτης του ΠΣΠΑ, ο Μαρκαντώνης εξασφάλισε τη σύνδεση της ακαδημαϊκής γνώσης με τη σχολική πρακτική, λειτουργώντας ως ο συνεκτικός κρίκος μεταξύ Πανεπιστημίου και Σχολείου.

- **Το Σχολείο ως Εργαστήριο Έρευνας:** Ο ρόλος του εστιάστηκε στην ανάδειξη του ΠΣΠΑ ως «παιδαγωγούν σχολείον» και «κέντρου παιδαγωγικής ερεύνης». Αυτή η αντίληψη είναι σύμφωνη με τον ιδρυτικό σκοπό των πειραματικών σχολείων: να λειτουργούν ως μοντέλα για την πιλοτική εφαρμογή και αξιολόγηση των νεότερων εκπαιδευτικών μεθόδων.
- **Η «Μαιευτική» Διδακτική:** Η ομιλία περιγράφει τις συναντήσεις του με το διδακτικό προσωπικό ως «μαιευτικό διάλογο». Ο Μαρκαντώνης «προβληματίζε δεν καθοδηγούσε» και «δεν έδιδε συνταγές». Αυτός ο ρόλος του εκπαιδευτικού ως **διευκολυντή (facilitator)**, που εγείρει ερωτήματα και όχι ως αυθεντία που απλώς μεταδίδει γνώση, είναι βασική συνιστώσα της σύγχρονης Διδακτικής.
- **Θεματική Ευρύτητα:** Η παράθεση των θεμάτων των εισηγήσεών του («Η σχολική αλλοτρίωση», «Παιδεία ειρήνης», «Μακροταξινόμια διδακτικών στόχων», «Ουμανισμός») καταδεικνύει την εστίαση όχι μόνο σε τεχνικά ζητήματα διδασκαλίας, αλλά και σε ευρύτερα **κοινωνικά και αξιακά** ζητήματα, τα οποία αποτελούν πεδίο διερεύνησης της σύγχρονης Σχολικής Παιδαγωγικής.

Συμπέρασμα: Τεκμηριώνοντας τη Διαχρονική Σημασία

Η ομιλία του Τσάγκα ενισχύει τη θέση της διατριβής, καθώς αποτυπώνει την εικόνα ενός ακαδημαϊκού που συνδύασε «την Ακαδημαϊκή γνώση με τη σχολική πράξη». Υπογραμμίζει ότι η αγωνία του για τη σχέση «επιδόσεως εν τω Γυμνασίω και εξελίξεως εν τω βιω» παραμένει **διαχρονικό παιδαγωγικό ζήτημα**. Συνεπώς, η ανάλυση του κειμένου αυτού στο Παράρτημα τεκμηριώνει με ισχυρό τρόπο τη διαχρονική συνάφεια και τη νεωτερική διάσταση της παιδαγωγικής σκέψης του Ιωάννη Μαρκαντώνη.

